

MAGYAR ÍRÓK.

ÉLETRAJZ-GYŰJTEMÉNY.

GYŰJTÉ:

FERENCZY JAKAB

ÉS

DANIELIK JÓZSEF.

KIADJA

A SZENI-ISTVÁN-TÁRSULAT.

PEST, 1856.

EMICH GUSZTÁV KÖNYVNYOMDÁJA.

Virágzó irodalom az értelmi világ himnusza Istenhez , kinek dicsősége
munkásságunk egyetlen maradandó babérja!

Danielik János.

Előszó.

Ferenczy Jakab azon munkájával, melyet a Szent-István-Társulat „Magyar Irodalom és Tudomány osság Története” cím alatt 1854-ben kiadott, egyúttal egy életrajz-gyűjteményt nyújtott be, melly körül-belől 300 írónak életírását tartalmazta* azon óhajtását fejezván ki, hogy a kiadás esetére a gyűjtemény lehetőleg kiegészíttessék.

E munkával alólírt bízott meg: kinek is egy évi szorgalmatos kutatás és tudakozódás után sikerült a benyújtott gyűjteménnyel együtt 623 írónak életírását, részint a már meglevő gyűjtemények, folyó- és időszaki iratok nyomán, részint pedig az egyenesen általa szerzett eredeti adatokból összeállítani, sőt a Ferenczy által gyűjtött életírásokat is, mint a mellyeknek adatai csupán 1848-ig terjednek, a következő évek nyújtotta adatokkal kiegészíteni.

Az eredeti adatok után készült életírások száma 180-ramegy, ide nem számítva a Ferenczy által szinte eredeti adatok után gyűjtötteket.

A munka mintegy függelékül szolgál a „Magyar Irodalom és Tudományosság történetéhez: mindamellett, mint első pillanatra világos, önálló műegészlet képez, melly nem válik csonkává az által, hogy valaki az elsőnek híjával vagyon. S épen ez okból történt, hogy a kiadó társulat azt kettős címlappal ellátva, kívánta az olvasó világ színe elé bocsátani.

A munka a Szent-István-Társulat tagjainak évi illetményük fejében lévén szánva, lehetőleg rövidnek kelle lennem, nehogy az íveket más kilátásban helyezett műveknek rovására szaporítsam. Ennélfogva a túlságosan áradozó dicséréseket kerülve, leginkább a tények, s ezekben is kiváltképen a főbb életmozzanatok előadására szorítkoztam, bővebben csupán oly befolyásos írónál terjeszkedvén ki, kiknek életrajzuk valamely más gyűjteményben még nem foglaltatik. Gyűjtő-társam életírásait azonban, habár tejedelmesbek voltak is, kegyeleti kötelességemnek tartottam, némelly általam szükségeseknek talált kihagyások kivételével, — egész épségükben megtartani.

Jelen munka végre magyar írónak lévén szánva, honi, latinul író tudósaink közül csupán néhányat vettem fel, s ezeket is csupán azon meggyőződésemnél fogva, hogy egykoron épen a latin írók voltak nemzeti tudományosságunknak előőrsei, úttörői, sőt megalapítói. Örömmel ismételem e helyen S z a l a y László nagy tekintélyű történetírónknak a „Pesti Napló“ f. hó 24-iki számában közzétett következő nyilatkozatát: „Ne mondjátok, hogy ők (alatin írók) nem voltak édes mieink, mert hiszen deákul szólották apáinkhoz. Vagy neveztétek meg nekem azokat, kik náloknál buzgóbb őrei voltak nemzetiségünknek; jeleljétek ki a magyar nyelven írott könyveket, mellyeknek lapjairól tisztább hazafiság tükre sugárzik élénkbe. Forgassátok munkáit az ptánok következett első nemzedéknek, melly nyel-

vünket újabb hajnalfényben ragyogtatta; kérdezzétek meg azokat, kik e nemzedék közvetlen hagyományosai voltak, s hallók lesztek: hogy az erő, melly lelkeiket megszállotta, a remény, melly kebleiket dagasztotta, épen ama munkákkal! érintkezés nyomán szikrázott fel“.

Őszintén bevallom: hogy a gyűjtemény sem teljes, sőt hogy egynél több helyen hibás is lehet. — Minden ráfordított igyekezetem daczára sem voltam képes némelly tisztelt írók életéhez a legszükségesebb elemi adatokat megszerezni. Így történt, hogy egyesek a gyűjteményből — bizonyára akaratunk ellen, sőt nem csekély fájdalomkra — egészen kimaradtak; másoknál pedig az általok kiadott munkák lajstroma netalán hiányosnak fog bebizonyulni.

A Ferenczy által gyűjtött életírások a gyűjteményben —y, az általam gyűjtöttek pedig —k betűkkel jelevék; olly életírások, mellyeket vagy magam egészen átdolgoztam, vagy legalább jelentékenyen megbővítve kiegészítettem, jegy nélkül hagyatván.

Még azt is megjegyzendőnek tartom, hogy a munkában előforduló, jelen évre“-i hivatkozás 1855-re értendő, mint mellyben azt szerkesztettem, s a kiadást is bevégezhetni remélltem.

A t. olvasó észre fogja venni, hogy tollunkat sem pártosság, sem felekezetesség nem vezette. Itt mindenki érdemei, működött legyen bármelly irodalmi szakban, tartozott legyen bármelly párthoz

VIII

vagy felekezethez — természetesen csupán irodalmi tekintetből — méltányolvák és elismervék.

A kiadó Szent-István-Társulat reméli, hogy ezen vállalata általán ugyan, de kiváltképen a katolika közönség részéről fog érdemlett méltánylásban részesülni; ez lévén az első és egyetlen gyűjtemény, mellyben az ő egyházi, jelen, a vallási tudományokkal keveset gondoló korban szinte egészen mellőzött íróinak is kijutott a tisztelet, mellyel nekik, midőn azt a világi szakokban működőktől meg nem tagadjuk, kétszeresen tartozunk, már csak azon nehézségek tekintetéből is, mellyekkel nyelvünkben a transcendentalis dolgoknak fejtegetése még mindig találkozik. — Egy nemzet nyelve csak akkor éri el irodalmi tökélyét, ha ezen dolgokra is már kellőleg kiképeztetett. Rontó hatást minden, bármennyire ellenkező s töredékes irodalom gyakorolhat; a felépítéshez valamennyi külön ereiben összehangzó, compact, egységes s bizonyos nagy elvekhez, mint valamely rendíthetlen szírihez támaszkodó irodalom kívántatik; s egy illy irodalom theologiai tudomány és ismeretek nélkül lehetetlen. Ki nem hiszi, ám a dolog megérdemli, elmélkedjék bővebben felette.

Irárm Pesten, januárhó 28-án, 1856.

Danielik József, m. k.
A Szent-István-Társulat
választmányi tagja.

Ács Mihály (idős), született Győrött. Iskoláit végezvén Wittenbergbe s Tübingába ment hittan tanulása végett; hazatérte után ágost. vallása hitszónok volt Több munkákat irt, mellyek közüi magyar nyelven megjelent: „Boldog halálnak szekere“ (Argentoratium, 1700.), s „Aranylánca“ (u. o. 1702). Eimekfia:

Ács Mihály (ifj.), szül. Győrött, tanult szinte a wittenbergi egyetemen. Kiadott munkái magyar nyelven: „Magyar theologia avagy az igaz és idvességes hitről való tudomány.“ Kiadott Áács Mihál a Bártfai Gymnasium. Rectora által“ (1709). „Gerhardi Johannis a kegyességnek mindennapi gyakorlása. Áács Miháltól Bártán 1710.“ — k.

Adorján Boldizsár, szül. 1820. Kisfaludon Gömörmegyében, ref. szülőktől. Jeles költő, s meghitt barátja Petőfi-nek. 1846-ban házasságra lépett az irodalmi téren szinte nevet szerzett Lemouton Emíliával, ki Shakspeare több drámáit magyarra fordította. Jelenleg cs. kir. törvényszéki ülnök Rimaszombatban. Számos költeményeket közlött elszórva a lapokban. — k.

Ágoston Péter, született 1616. aug. 11-én Sz.-Léleken Erdélyben. Posonyban 1638. vétetvén föl a jezsuiták közé, Bécsben pedig a rend szerkezete- és szabályaival megismerkedvén, dicséretesen végei tanulását. Élte nagyobb részét Nagyszombatban töltötte mint hitszónok, és a sz. Adalbertről nevezett növelde igazgatója. Több házban előjárói hivatalt is viselt. Az evangélium hirdetésében 26 évig buzgólkodván, több ízben a törökök közt is megfordult. Meghalt 1689. ápr. 23-kán Nagyszombatban. Magyar munkái ezek: „Szivek kincse“. Nagyszombat, 1671. Ajánlva van hg. Eszterházy Pál fiának, Lászlónak, a bold, szűz Mária ráthóti prépostjának. „Mirha szedő szarándok“. U. o. 1672. Ajánlva Szegedi Ferencz egri püspöknek: „Mennyei dicsőség“. U. o. 1674. „Mennyei követek.“ U. o. 1681. — y.

Albach József, szerzetesi néven Szaniszló, az újabbnak egyik legkitűnőbb hitszónoka, szül. Posonyban, 1795-ben. Iskoláit ugyanott végezte, s 1810-ben mint első évi bölcsész sz. Ferencz szerzetébe lépett. Mint ilyen Székesfejérvárott a philosophiát, s a boldogasszonyi zárdában a hittudományt hallgatta. Áldozárnak 1818-ban szenteltetett föl Nyitrán, s ugyanezen évben kezdette meg hitszónoklatait Érsekújvárott, folytatta Nagyszombatban és Pesten. Ez utóbbi helyen nagy hírré kapván, többé nem mint rendes szónok, hanem mint missionarius működött nagy sikerrel, s neve csak hamar elterjedt az egész hazában, sőt azon kívül is. Ereje gyengültével Kis-Martonba vonult, és itt az irodalomnak szentelte magát. Közben a püspöki kar felhívása folytán Győrött, Esztergomban és Posonyban tartott nagybőjti szónoklatokat, mindenkor roppant hallgatóság előtt Nagy becsű szónoklatain kívül nyomtatásban megjelentek tőle: „Geographie Ungarns und mathematische Geographie“, s a pesti árvíz emlékére mondott jeles egyházi beszédje. Munkái magyarra is lefordítottak. Halála előtt, melly 1853. nov. 12-én következett be, természettudományi jeles dolgozatait s gyűjteményét a kismartoni szerzetes főnök kezébe tette le; ki azokat hír szerint a magyar nemz. múzeumnak ajándékozta. Arczképét Barabás rajzolta fiatal éveiben, s egy másikat halála után. Halálát a pestiek Mozart nagy requiemével kegyeletteljesen gyászolák meg.—k.

Alexovics Vazul, született 1742. jan. 4-kén Egerben, s fiatal éveiben elhagyván szülei vallását, a kath. egyházba tért vissza; majd 1764. Remete ez. Pál szerzetébe lépett, s mint ilyen pappá szenteltetvén, ékes és hathatós szónoklatával erősíté a hitet, szelidíté az erkölcsöket; azonfelül rendtársát oktatta a mathesis- és hittudományra. Szerzetének József császár által lett eltöröltetése után, a pesti k. egyetemhez hitszónok- és tanárnak nevezeték ki, s mint ilyen 1796. élte 54-dik évében múlt ki. Az ifjúság annyira szerette, hogy elhunytá fölötti fájdmát három havi gyászszal tmsusitá. Alexovics jeles ember volt; de nagygyá csak jeles egyházi beszédei tették. Magyar munkái ezek: „Ünnepi predikátziók“ (Pest, 1789.); „Vasárnapi predikátziók“ (ü. o. 1790. 4. k.);

„A könyvek szabados olvasásáról“ (U. o. 1792.). Kijött 1789. b. Orczy fölött mondott beszéde is; valamint 1793. Bécsben az. István dicséretére tartott beszéde is; ennek címe: „Az emberséges ember“. Ezekon kívül, több, részint kész, részint elkezdett munkák maradtak utána kéziratban. — y.

Alvinczi Péter, született 1570 táján Nagy-Enyeden. Szülei által annak idejében tanulásra szorítottatott, s magát idehaza a tanulmányokban kimívelvén, küllőidre utazott; megjárta a nevezetesebb intézeteket Visszatérte után (1603.) avárad ref. tanodában nyert alkalmazást, és itt Molnár Gergely grammatical szabályait versekbe foglalva kinyomatta; nem sokára Váradon lett prédikátor; majd e minőségben Kassára hivatott meg. Pázmán Péterrel több ízben civakodott kiadott munkáiban, mellyek közt említendő a „Postilla, az az, az Ur napjára rendeltetett evangeliomokra írott Predikáziói“. Kassa, 1633. és 1634. 2k. Ajánlva van gr. Telegdi Annának, bedegi gr. Nyári István zabolcsi főispán nejének. „Rövid úti predikázió.“ U. o. 1632. „Egy tetetes, neve vesztett Pápista embertől... küldetett színes öt levelekre rendszerint való felelet“. Pázmán ellen. Hihetőleg az ő tollából folyt még az „Itinerarium Catholicum, az az nevezetes vetélkedés a felől, ha az Evangelicusok tudományok e új, vagy az mostani Romai Valláson lévő Pápistáké és a Pápisták Ekklesiája e, vagy az evangélikusoké igaz“. Kassa, 1622. — y.

B. Amadé László, Ghithkeled nemzetség sarjadéka, született 1703. Tudományos műveltségét a nagyszombati főiskolában nyeré, s innen Grátzbe költözött; hol is 1725. bölcselkedés tudorává lón. Katonaságra adván magát, az 1734. Hávor János által fölállított magyar lovas ezrednél mint százados szolgált 1742. a nemes fölkelő seregnél mint ezredes dicséretes részt vett Megváltván a hadi pályától, az udvari kamaránál tanácsossá neveztetett, és mint ilyen halt meg 1764. dec. 22-én Föl-Báron Csalóközben. A 18-ik század első felében kedvelt lyricusa volt a magyarnak, s a szépek ajkairól zengedeztek dalai, s mindaddig divatoztak, míg a német irodalom termékei által el nem nyomattak. Dalai közül Kul-

csár István a „Hasznos multságok“-ban 1817. sokat közlött Egyházi énekeit „Buzgó szívnek énekes fohászzkodásai“ cím alatt adta ki 1755. Bécsben. Költeményeit legújában „Várkonyi B. Amadé László versei“ cím alatt gr. Amadé Thadé adatta ki (1. k.) Pesten, 1836. Deák és német nyelven készült versezetei szintúgy említésre méltók. —y.

Gr. Andrásy Manó, szül. 1821. mart 21-én Oláhpatán, Gömörmegyében. Atyja Károly jeles fő, s híres ellenzéki férfin volt; irt (egy két kötetes, német nyelven kiadott anonym munkán kívül) magyarul is, az útkészítésről; minek következtében őt bizá meg útjainak építésével a megye: s e feladatát emberül fejté meg, mert Gömör útjai még legjobbak a hazában. Anyja Manónak gr. Szapáry Etelka, anyui Csáky nemzetségü magyar nő. E család három tagjaiból Manó legidősb, utána következik Gyula, legifjabb Aladár. Manó az elemi ismereteket otthon nyerte, francia, német nyelvre dús tehetségü édes anyja tanítá őt, egyéb elemi tudományokban pedig Peregriny Elek oktatta. Gymnaialis tanulmányút Tatán fejezte be a kegyesrendűek convictusában. Az egyetemi tanulmányokat egy részben nyilvánosan hallgatá Pesten. Tanulmányú végeztével azonnal utazásnak indult; bejárta Olasz-, Német-, Francúországot és Angliát, később Spanyolországot, Portugúíát; innen kirándult Marokkóba s a nagy mogolnál tisztelkedett. Ez útjáról a„Honderü“-ben olvashatni pár levelet Nyilvános pályáját 1847-ben kezdte meg, midőn öcscsét Gyulát Zemplénben követté választatni segítette, maga pedig Tornában választatott meg. 1848-ban Torna főispánja lett, s mint ilyen a felsőházban foglút ülést, de nem igyekvék szónoklat által feltűnni, hanem inkább rajzolt torzképeket az akkori forradalmárokra. Élcrajzút örömmel fogadá a közönség, még azok is, kiket ostorozott 1849-ben újra utazáshoz fogott, bejárta Bengút, Ceylont, Javát, China partvárosút; mikről eléggé tudósít „Kelet-Indiákon“ címü igen jeles műve. Egyéb irodúmi műve, néhány cikk a „Pesti Napló“-ban a „színházról“ és „Tiszaszabályozásról.“ Ez utóbinál élénk részt vesz folyvást. Jeles gazda, ki sok gyakorlati

ismeretekkel bír, főleg a vasgyártás-és géptanban, miknek sok hasznát vette már oláhpataki vasgyáraiban és jószágain. Művészet iránti szeretete miatt választá meg őt a pesti műegylet elnökévé. Pénzgyűjteménye kivált arany és ezüst darabokban, továbbá drága műritkaságai páratlanok a hazában; egy kis múzeumot meg lehetne tölteni velők. Beszél a gróf majdnem minden európai nyelveket. Jelenleg a „Hazai vadászatok“ című könyv szerkesztésével foglalkozik. —k.

Angyalit Mátyás, született 1776. febr. 5-én Naszályon Komárommegyében. Végezvén iskoláit, a gazdaszatnak adta magát, és gr. Festetich György által a keszthelyi Georgiconban gazdasági tanáru kineveztetvén, számos ifjak neki köszönik kiképeztetésöket; megvált a tanszéktől 1823. Német nyelven több munkát szerzett. 1824- és 1825-ben Pesten inditá meg a gazdaság- és természetkedvelők számára, „Mezei gazdák barátja“ című folyóiratát, méllyet 1829- és 1830-ban újra folytatott 1830-ban a „Juhászkaté“ (Pest), és 1836-ban a „Közönséges baromorvosi könyv“ (Kassa) folyt avatott tollából. A magyar t társaság levelező tagjai sorába 1832. mart. 9-én igtatá. Legnagyobb nyomor közt Posonyban haltel 1839. mart 17-én. —y.

Ángyán János, született 1768. mart. 10-én Veres-Berényben, Veszprémmegyében. Végezvén tanulását, 1792. szülöhelyén, majd Hajdú-Böszörménybentanítóskodott. 1793-ban Debreczenben a történetek mellett a görög és romai literatúrát adta elő Sinai helyett. Az 1797-ik évet Jenában töltötte, honnan visszakerülvén, 1798. Sághalmon Békésben, 1807. pedig Veszprém-ben lett prédikátorrá. Munkái ezek: „A ker. ember kézi könyve.“ Veszprém, 1808. „Halotti predikáziókra való rajzolatok“ Pest, 1816. „Közönséges isteni tiszteleten mondandó imádságok.“ U. o. 1817. „Nevelési tudomány“ U.o. 1822. Ezeken kívül a „Tudományos gyűjtemény“, „Egyházi értekezések“ és „Prédikatori Tárházban“ számos munkái láttak napfényt. Kéziratban vágnak: „Tanítástudomány; Oskolai oktató szótár; Bibliai históriák; Liturgiák; Magyarország boldogsága s a felséges austriai ház és közelebb I. Ferencz jó királyunk, mint ennek eszközlője.“ —y.

Ányos Pál, született 1756. dec. 8-kán Esztergárott, Veszprém megyében, nemes szülőktől. Komáromban, Pápán, és Győrött végezvén iskoláit, 16 éves korában 1772. Remete sz. Pál szerzetébe lépett. Következő évben a szerzethez magát ünnepélyesen lekötvén, Nagyszombatba küldték a bölcsészet megtanulására, s 1776-ban 20 éves korában philosophiae doctor lőn. A heves, érzékeny nagy hazafi indulata iſhut egyéb tanulásai közben Bessenyei Györgynek 1772., Baróczynak 1774. megszólalt magyar munkái, főkép pedig Barcsaynak versei kapták meg, és azonnal több romai remekmű magyaritásához fogott. 1777-ben Nagyszombatból Budára tétvén az egyetem, ő is oda költözött; hol a theológiát 5 évig tanulta. Itt úgy látszik kedve szerint folytak le napjai. Innét irt 18 költői levelet Barcsayhoz, 5-öt Bessenyeihez, Baróczy-, Mészáros- és Kónyihoz néhányat. Virágot innen lelkesíté. Budáról 1781-ben, 25 éves korában az elefánti zárdába (Nyitra megye) küldetett, és itt visszavonva magát tanaitól, egyedül trücskökkel szerzé mulatságát. Kis házacskákat csinált papírból, rájuk egy lyukat, hitta trücskeiket, azok jöttek, és faleveleket adogatott enniök. A sokat ülöt és csak rengetegbe nézőt lassankint búsongás kómoritá el. Melancholiába esett Egy év alatt majdnem egészen ellankadva, orvosok tanácsára Fejérvárra vitetett a nyelvtani első osztály tanítására. De már rajta segíteni nem lehetett; sőt a meggyengült idegzetben az ottani, még akkor sárvizes gözü lég miatt csakhamar nyavalya fogamzott meg, és Ányos 1784. sept. 5-én, 28 éves korában kimúlt. Eltemettetett Veszprémben. Benne a magyar irodalom derék ápolóját vesztette el. Munkái: „Elégiák, költői levelek, allegóriák, énekek“, és egy oktató verszetet „Az isteni gondviselés“, mellyek kiadását Bacsfányi János eszközlé Bécsben, 1798. —y.

Aranka György, született 1737. sept. 15-én Kezdiszék Zágony helységében, hol atyja, szinte György, a helv. vallásnak superintendense lakott. Végezvén Maros-Vásárhelyt tanulását, Nagy-Enyeden logicát tanított. 1764-ben a királyi tábla mellett irnokoskodott, és gr. Nemes Ádám oldalánál

lévén, sokakkal ismeretségbe jött; németül és francziául tanult 1766-ban Domokos Antal ítélőmesternél lett protocollistává; s e hivatalt Cserei Mihály és Székely Dávid alatt is vitte 1782-ig. Ez utóbbinál különösen 1777., tehát már 40 éves korában fogott a verseléshez. Gyengült szemei miatt Mária-Theresia 1782. a kir. táblához számfölötti ülnökké nevesé ki fizetéssel. 1787-ben József császár az általa Maros-Vásárhelyt felállított kerületi táblához tette bíróná, 1796-ban pedig a már visszaállított kir. táblánál lett valóságos ülnök.— Az 1791-ki országgyűlésen buzgott a magyar nyelv mellett, s a magyar nyflvmívelő társaságról irt előrajzot „Erdélyi magyar nyelv művelő társaság fölállításáról való rajzolat az haza felséges rendjeihez,” czím alatt (Kolosvár, 1791.); melly ámbár törvénybe nem ment, mégis elkezdé munkálódását az ő titoknoksága alatt. A társaság munkáinak első darabja 1796. jelent meg. Aranka buzgalmának sikerült azt együtt tartani, míg végre oltalmatlanul hunynia kellett. Nevezetesebb munkái ezek: „Júlia levelei Ovidiushoz.” Kassa, 1790. Németből. „Anglus és magyar igazgatásnak egybevetése.” 1790. „Budai Basa.” Bécs, 1791. Francziából szép magyarsággal. „Az igazgatás formáiról és az uralkodók kötelességeiről; egy próba II. Fridrik írásai közül.” 1791. Francziából. „Az erdélyi magyar nyelv művelő társaságról újabb elmélkedés.” Kolosvár, 1792. „Elegyes versek.” Bennök sok jó gondolat van, de kevés költői mélység. „Schlötzer magyart sértegető munkájának az erdélyi szászokról megczáfolása.” Írt két bölcsészeti munkát is. Avatott volt Magyarhon történetébe; Erdély diplomatájában különösen jártas. Meghalt 1817. mart. 11-én, 80 éves korában. — y.

Arany János, szalontai jegyző Biharban, szül. Szalontán, 1817-ben, fia egy ottani ref. földművelőnek. Tanult Debreczenben kitűnő sikerrel 1832—36-ig, midőn egy vándorszínésztársasághoz szegődött. 1838-ban szülőhelyén a latin nyelv igazgató-tanára; 1840-ben megyei másod-jegyző; 1848 után tanár Nagy-Kőrösön. A hazában különösen „Toldi“-ja által lett híressé, mellyet a Kisfaludy-társaság a kitűzött díjon

felül jutalmazott. Ugyanazon társaságnak víg népies eposzra kitett 1845-iki pályadíját szinte ő nyerte el „Az elveszett alkotmány“ című művével. 1848-ban „Murány ostroma“ hősköltemény, 4 énekben; 1850-ben „Katalin“ költői beszély 13 énekben; 1852-ben „A nagyidai cigányok“ című népies költemény, 1854-ben „Toldi“-jának második része jelent meg. Ezeken kívül számos jeles költeménye jelent meg a szépirodalmi lapokban. Műveit népies szellem, s erőteljes, sajátosságos nyelv és gazdag költőiség jellemzik. A Kisfaludy-társaság 1848-ban tagjává választotta, Szemere Bertalan pedig minis-teri fogalmazóvá nevezte. Nem csalódunk, ha Aranyt a most élők közt hazánk legnagyobb költőjének s nemzetünk első epicusának tartjuk. — k.

Árenatein József, született 1816. jan. 12-én Pesten. Végezván u. o. a gymnasiumot, az ajtatos rendbe lépett, s mint ennek tagja Váczon hallgatá a bölcsészetet, mellynek bevégeztével a pesti egyetemenél kiállván egyezzerre minden tanulmányból a szigorványt, bölcsészeti tudorrá lőn. A hittant Pesten végezte az egyetemben, kitűnve; 1843-ban a fensőbb mennyiségtanból (Mathesis sublimior) adott szigorványt, olly fényes sikerrel, hogy az illetők ajánlatára közköltésben Bécsbe küldetnék, hogy ott magát az exact tudományokban kimivelje. Itt hallgatta három évig mind az egyetem, mind az ösztívészet (Polytechnicum) leghíresebb tanárait, foglalkozván nemcsak az analysissal, hanem annak alkalmazásával is, u. m. égtannal, természettan-, erőszet- és géptannal, sőt a geodoesiával is. 1846-ban a pesti k. József-ipartanodához a betűszám-elméleti s gyakorlati mértan és erőszet tanárának, később Bécsbe a felreal-tanodába nevezteték ki, s mint ilyen működik jelenben. 1847-ben a m. kir. természettudományi társulat rendes tagjává választatott meg, és mint ilyen 1848. erőszeti minták és szak- tapasztalatok gyűjtése végett közköltésben meglátogató Németország, Elzász és Schweiz nevezetesebb gyárait, technikus és real tanintézteit Mint író 1846-ban tűnik fel illy című pályamunkájával: „Mik a képzetes mennyiségek, és mi azoknak mértani értelme.“ Pest, 1846,

Legkimerítőbb mű, mely e szakban létezik. Megjelent németül is a bécsi-természet barátainak évkönyveiben. E munkát a m. t. társaság első jutalomra méltatta, szerzőjét pedig levelező tagjává választotta. Második munkája illy czímet visel: „Betűszámtani előadások vázlata“, hallgatói számára, 190 könyomattal. Pest, 1847. Dr. Mocnik Ferencznek németül irt mértanát és algebráját magyarítva adá ki: az elsőt Pesten, 1854-ben e czím alatt: „Mértan felső gymnasiumok és reáliskolák számára“; a másikat pedig 1855-ben. Vannak ezeken kívül több értekezései a m. t. társaság-, és a m. k. term, tudom, társulatnál is. A, Nemzeti újság⁴ is hozott tőle egy cikket az egyház- és iskolaügyről. Különben a magas számolásban bámulandó jártassággal bír, valamint a fenn elősorolt tudományi képesség egyikeül legelőbbjeinknek e nemben jelelik őt ki. Ifjabb éveiben verseket is állított elő, mellyek azonban már a realtudományok elől háttérbe szorulnak. — y.

Argenti Döme, született Váczon, 1809. A gymnasialis és philosophiai iskolákat itt járta. Pesten végezvén orvosi pályáját, orvosi oklevelét 1836-ki martius 4-én nyerte. Már mint fiatal orvosnak nem vala nehéz meggyőződnie a felől, miszerint az ős allopathia koránsem olly tökéletes, hogy nála tökéletesebb nem létezhetnék: azért is Váczon telepedvén le, hol szülői éltek, azonnal a hasonszenv tanulásához fogott; tapasztalati utón akarván meggyőződni egy tapasztalati tárgynak minőségéről; és mindjárt orvosi gyakorlatának kezdetén reménye fölött lepetett meg több fényesen sikerült hasonszenvi gyógyítás által. Ez időtől mint rendithetlen barátja e gyógymódnak, annak terjesztésén fáradhatlanul működött és mai napig (18 év óta) működik: gyógyszereit nemcsak szegénynek, hanem bárki másnak ingyen osztogatja; egyedüli törekvése lévén e gyógymód megismertetése: hogy így szűnjék valahára többeknek azon szerénytelen állítása, rágalma a szenvedő emberiség rovására, miszerint a homoeopathia semmi; hogy a balvélemények költeményeit törülje el mielőbb, és a természet ítéleteit minél hamarabb megerősitse. — Ez ügyben nevezettek az ő munkálatai, mellyek, a mennyire emlékezünk, kö-

vetkező czímek alatt adattak ki: „Mit tartunk Lovász Imre orvosnak ezen cím alatti értekezéséről: Mit tartunk a homoeopathiáról. (Jelenkori 'Társalkodó' 1838. 41. szám). — Rövid értekezés a homoeopathiáról (1838. 82. sz.). — Hahnemann orvostanárságának 60-ki évnapja, és a homoeopathia. (1839. 84. sz.) — Egy pillanat a homoeopathiára. (1841. 78. sz.) — Ismét egy pillanat a homoeopathiára. (Ellenbíráló a 'Társalkodó' m. é. 86-ki számában megjelent bírálatra. 1842. 13. sz.) — Különféle betegségek hasonszenvi gyógyítása, nem orvosok és kezdő hasonszenvi orvosok használatára. Pesten, 1847. 13 ívre tejedő munkája, melly 600 példányban jelent meg, nem lévén többé kapható (minden birtokosa örülvén e házibarát-nak, mellynek segedelmével számtalan szenvedőnek egészséget, életet adhatott, a nélkül, hogy csak egynek is árthatott volna), 1855-ben Pesten új és bővített kiadást nyert. — k.

Árva Gergely, született Vajtán, Fejérmegyében. A közélettanodai osztályokat végezvén, az ajtatos rend-be lépett, s mint ennek tagja Kecskeméten, majd Kőszegen a nyelvészeti osztályok növendékeit oktatta; azonban szándékát változtatván, 1810-ben a csornai premontrei kano-nokrendbe ment át. Bölcsészeti pályáját Szombathelyt, a hit-tanít pedig a pesti központi nevelésben végzé. Utóbb a türjei prépostságban mint segédlelkész, Csornán a rend prépostja mellett mint titoknok, Keszthelyt és Szombathelyt mint köl-tészettanító működött; 1833-ban pedig u. o. gymnasiumi igazgatóvá, később pedig a jánoshidi javak kormányzójává neveztetett. Az írói pályára 1825-ben lépett, s ez idő óta a 'Felső-magyarországi Minervá'-ban, 'Egyházi tár'-ban és, 'Athe-nacum'-ban több jeles dolgozattal, eredeti s fordított széplite-raturai művekkel gazdagítá irodalmunkat. Tőle bírjuk igen jeles fordításban Moliere „Nők iskolá“-ját, és Voltaire „Tan-credjá“-t, mindkettő kiadva a m. tud. társaság által (Pest, 1833—1834.); melly öt irodalmi érdemeinél fogva 1834-ki nov. 8-án levelező tagjai közé sorozta. — y.

Afádi Vilmos, szül. 1821. inaj. 27-én Tót-Gyugyon Somogy megyében, kath. szülőktől. Atyja gazdatiszt volt; és

ennek 24 gyermeke közül Vilmos születési sorra 22-ik volt. Tanulmányait Tatán és Győrött végezte; előbb gazdasági pályára lépett, utóbb jogi pályát választotta, s 1847-ben ügyvéddé esküdött fel. Mint író legelőször az „Életképekében lépett fel Torma álnév alatt „Soproni levelek“ című jeles közleményeivel, s az „Irodalmi Őr“-ben, Galamb név alatt, alapos bírálataival. Később a „Divatlap“nak volt segédszerkesztője, azután a jelenkoréhoz szegődött újdonságírónak, s mint ilyen a posonyi országgyűlésre küldetett fel, hol a „Hazánk“ című lapba is írogatott. Sokat olvashatni tőle a „Népbarátban“ is. Legújabb időkben sokszor találkozunk nevével különösen a „Pesti Napló“ban. Sok tehetséggel bíró férfiú, s mint gr. Andráshy Manó titkára, főnökével együtt nagy buzgósággal fáradozik a hazai irodalom és művészet előmozdításán. — k.

Bacsák Imre, szül. Pápán Veszprémmegyében 1809. oct. 11-én. Gynmasialis iskoláit Pápán és Veszprémben, a philosophiát Szombathelyen s Győrött végezvén, a veszprémi papnövendékek közé vétetett fel; és itt végezte hittudományi pályáját. Mint 22 éves áldozár, 12 évig kapláni, 4 évig hittanári s 4 év óta plebánosi minőségben szolgál Budakeszen. Írt számos tudományos értekezéseket különféle folyóiratokban, u. m. a „Magyar Sión-, Világ-, Religio és Nevelés“-s legújabbban a „Religio“-ban: „A vallásváltoztatásról politikai tekintetben; az egyházi javakról; a kijelentett religio s a tudomány; a sz. királyok; a püspöki hatalom; ez iránti észrevételek felderítése; sz. Péter széke; egyházjogi észrevételek.“ Ezenkívül több alkalmi egyházi beszédei jelentek meg nyomtatásban. — k.

Bacsányi János, született 1763. máj. 11-én Tapolczán Zalamegyében; iskoláit Sopronban és Pesten végezte. Tanulmányai végeztével nevelő lett b. Orczy Lőrincz tábornok házában, de csak kevés ideig, miután a kassai kamaránál tiszti alkalmazást nyert. Azonban e hivatalt is bizonyos heves hangulatú versei miatt elveszté; 1793-ben titoknok lett gr. Forgách Miklósnál. 1794-ben a Martinovics-féle felségsértési bűnben ehnaraszttatván, két évi várfogsággal sújtott. Később

1805-ben a bécsi bankohivatalnál mint fogalmazó hivataloskodott, és ekkor kelt össze Baumberg Gabriela német költőnővel. Ily házasság azonban neki sok kellemetlenségeket okozott. 1809-ben a francia hadjárat alkalmával Napóleonak a magyar nemzethez intézett proclamatioját fordította magyarra, miért Linzbe száműzetett. Am. akadémia által 1843-ban levelező taggá neveztetett. Meghalt 1845. máj. 11-én; írói tehetségének következő szelleműs gyümölcsseit hagyván hátra: „A magyarok vitézsége“ (Pest, 1785). „Bacsányi János versei.“ (l.k.) Pest, 1827. „Bacsányi poétái munkái.“ Második bővített kiadás. Buda, 1835. Dolgozott a „Magyar Museum-“ ba s a „Minervádba; kiadta „Ányos Pál munkáit,“ és „Falu Ferencz verseit.“ — k.

Bajtai Antal, szül. Zsidón Pestmegyében, 1717. dec. 17-kén. Ifjú korában a kegyes iskolai szerzetbe lépett Tudományának öregbítésére bejárta a legnagyobb műveltségű európai tartományokat s tanuló-intézeteket, melyekben mindenütt kitüntette magát. Hazatérvén, Pesten bölcsészettanár lett. Kiváltképen szónoki tehetségének jeles remekét mutatta be azon ékes beszédben, mellyet 1749-ki máj. 13-án a királyi lak alapjának megvettése alkalmával tartott. E remek beszéd annyira magára vont mindenek figyelmét, hogy ezután nem sokára Bécsben a történetek és régiségek professorának neveztetnék ki azon intézetben, mellyet sabaudiai özv. herczegnő Lichtenstein M. Therczia alapított; később pedig József császár magánoktatójának választott a történetírásban. Említett ékes beszédén kívül kiadott munkája: „Specimen rationis in historicis institutionibus susceptae“ (typis Leopold! Kaliwoda, 1750.). Készített kéziratban magyar történetírást is József császár magán használatára. 1760-ban erdélyi püspökké neveztetett ki, és zászlós-ranggal tiszteltet meg. Meghalt 1775-ben jan. 15-kén. — k.

Bajza József, született 1804. jan. 3.1-kén Szücsiben Hevesmegyében ágostai vallást követő nemes szüléktől; az atyai házat, mellyben leggondosabb nevelésben részesült, hét éves korában váltá fel a gyöngyösi k. gymnasiummal, melly-

nek osztályait dicséretesen bevégezvén, 1817-ben Pestre ment a felsőbb tudományokat a magyar egyetemen hallgatandó, melyeket azonban 1824-ben a posonyi akadémiában végzett be. A következő évet, mint törvénygyakornok Gyöngyös mellett fekvő Oroszi helységben, hol elhalt atyja birtokos vala^töltte. Megnyílt e közben a nevezetes 1825-ki országgyűlés, és Bajza a hevesi követekkel ismét Posonyba ment, s két évig ott tartózkodván, az üléseket szorgalmasan látogatá, s a vitatkozásokat figyelemmel kíséré. 1827-ben Pesten k. táblai jegyző, következőben pedig ügyvéd lön. Már tanuló korában az ó-kor remekíróinak szenvedélyes olvasása fölkelté keblében a költészet iránti vonzalmat és szeretetet; midőn pedig a magyar irodalmat Kazinczy munkáiból megismerte, e nyelven maga is néhány kísérleteket tett: az idylli alakot azonban, melyet első műveiben használt, miután egy-két lyrai dolgozata által Kisfaludy Károly figyelmét magára vonta, s kitől ezen új pálya futására tüzelteték, végképen elhagyá. Költeményei az, Aspasia-, Aurorában és egyebütt elszórva jelentek meg, melyeket összegyűjtve „Bajza versei“ (Pest, 1835 és 1844.) cím alatt bírunk. Köztük sok jeles találtatik. Kisfaludy Károly 1830-ban halálos ágyán őt bízta meg Aurorájának folytatásával, ki is azt 1837-ig szerkesztő, s ez idő alatt is a többi zsebkönyvek közt elsőségét mindig fentartá. Ő maga azt nem csak verses, hanem prosai dolgozatokkal is gyarapította, melyek közt több becses novella s történetrajz. Emlékezetes Bajza pályájában az annyira elhírhedt aurorai p ő r, mely 1833-ban Trattner-Károlyi által indított ellene, midőn ő zsebkönyve folytatása iránt Kilián Györggyel szerződött. A ‚Társalkodó‘ 1832-ben az ő szerkesztése mellett indult meg. Első és tejedelmesebb kritikai munkája az ‚Epigramma theoriája‘ volt (Tud. Gyűjt 1828. VII. XII.), mellyel megmutató, hogy e pályára hivatással bír. Felállott a magyar t. társaság: és Bajza 1831. febr. 7-én levelező, 1832. mart. 10-én pedig a történeti osztályban rendes tagjává választalak. Munkás tagja lön 1833. óta a Kisfaludy-társaságnak is. 1831-ben indítá meg a ‚Kritikai lapokat‘, és miattuk sok keserű falatot kelle nyel-

nie; sújtott, de ő is sújtott kegyetlenül. „Az éjszakamerikai egyesült országok történetét“ Hermann után Velenczei Gábor név alatt Budán, 1836. (2. k.) adta ki. Ez időszakba tartozik még két irodalmi kezdeménye: a „Pillangó“, külföldi válogatott elbeszélések zsebkönyve (Széplaki Ernest álnév alatt). Buda, 1836. S jóval elébb még a „Külföldi játékszín“. Pest, 1830. Az 1837-ben megindult „Athenaeum és Figyelmező“ tudományos és kritikai lapot nagy ügyességgel szerkeszté. A történetírás azonban azon tér, mellyen ő úgy látszik, elemében van. Mivala tőle emezen várható, Coriolanájában eléggé megmutatta. Ő írta tovább: „Az emberi művelődés történetét“ (Pest, 1844. 2k.). Németből szabadon fordítva *). „Az angol forradalom történetét“ (u. o. 1845. 1. k.) Dahlman után; és „Új Platarch vagy minden korok és nemzetek leghiresb férfiai és hölgyeinek arc- és életrajzát“. Megkezdé a „Világ történetét“ is 1846-ban, de be nem végzé. A pesti kör megbízásából ő szerkeszté 1847-ben az „Ellenőr“ politikai zsebkönyvet Sokat fáradott a „Magyar-német és Német-magyar Zsebszótár“ szerkesztésében. Két ízben volt igazgatója a pesti magyar színháznak, mellynek ügyében 1839-ben szótatot is bocsaított ki. Nem említvén a Tudománytár, Athenaeum és Társalkodóban közlött cikkeit, csak azt jegyezzük meg, mikép ő közkedvességü költő, avatott bíráló s legkitűnőbb prosairóink egyike. 1848-ki jul. kezdete óta, Kossuth Hírlap-ját szerkeszté. — y.

Balás István, született Kolosvárt, s ugyanott végezvén tanulását, a német egyetemekre sietett, és 1549—1555., s így Wittenbergbeni 6 évi tartózkodása alatt szép ismereteket szerzett ugyan, de azokkal, fájdalom! az igazság rovására nagyon visszaélt; hazajötte után a kolosvári ref. iskolában kezdte tanítani: de 1566 táján a Socin tanait követő Dávid Ferencz mellé állván, ugyanazon tanokat szóval és írásban, nem csak Erdélyben, de Magyarhonban is, bár itt siker nél-

*) S fájdalom! az eredetinek minden téveszméit is fölkarolva, s terjesztve.

kül, ügyekvék terjeszteni. 1567-ben kolosvári, később tordai prédikátor lett. Nyomtatásban megjelent munkái ezek: „Az apostoli credonak rövid magyarázata a sz. írás folyása szerint“ Fejérvár 1568. „Egynéhány kérdések a keresztyény igaz hitről és avval ellenkező tudományról az Istennek egyházába“. U. o. 1568. — y.

Balás Theophil, született 1795., máj. 27-én Párkányban, Komárommegyében; 1813-ki oct. 29-én öltözött fel Pannonhegyen a sz. Benedek-rend tagjává; több helyen tanított: mi által az ifjúság nevelése körül nem csekély érdemeket gyűjte magának; néhány évig igazgató az esztergomi gymnasiumot: jelenleg munkásságát a nyalkái hívek üdvének szenteli. Mint esztergomi költészettanár — kiadott jeles alkalmi versei által vonta magára a közfigyelmet; remek dolgozatait sajtó alá tisztázza. — y.

Balásfi Tamás, régi nemes család sarjadéka, vonzalmat érezvén keblében az egyházi életre, miután dicséretesen bevégezé előkészítő tudományait, pappá lett, és huzamosb ideig munkálkodván a kath. nép oktatásában, posonyi préposttá, majd bosoni püspökké nevezteték. A törvény- és törvénytudomány tágas mezején tanúsított bő ismereteit több rendbeli latinul irt munkái (lásd Prayt, Bibi. Búd. Opp. 4. p. 99.) eléggé mutatják. Magyarul csak egy könyvet irt, és ennek czíme: „Csepreghi iskola, mellyben a Lutheránus és Kálvinista Prédikátoroknak tanúságokra, és tévelgésekből való kitérésekre a csepreghi szitok szaporító prédikátort iskolázza“. Posony, 1616. Meghalt 1632. — y.

Balásházy János, született 1797-kimart 7-én Sátoraljaújhelyen Zemplénmegyében, hol atyja megyei hivatalnok volt Első nevelésben és oktatásban szülőhelyén részesült, meg a sárospataki anyaiskolában. 1807-ben, és így tíz éves korában atyját elvesztvén, kora árvaságra jutott Gondnoka örökös felvigyázása alatt kezdé meg most tanpályáját Löcsén, folytatá Sárospatakon, bevégezé pedig Kassán. Már ifjú korában különös hajlamot érzett magában a mezsei gazdászatra, miért is 1816-ban Keszthelyre ment a gazdasági leczkék hall-

gatására. Egy év múlva megváltván az intézettől, hazasietett, és örökségét megyéje beleegyezésével már 21 éves korában átvevén, gazdasága folytatásá- s ismereteinek tökéletesítésével foglalkozott. 1820-ban Pestre tette át lakását, hol mint ügyvéd meg is házasodott 1827-ben Zemplénmegye szolgabírói hivattalal tisztjeié meg. A magyar társaság igazgatósága 1830-ki nov. 17-én Posonyban tartott ülésében a természettudományi osztályban vidéki rendes taggá nevezte. Jelenleg Debreczenben lakik. Mint elméleti s gazdasági író több nevezetes munkával gyarapította a magyar irodalmat, miilyenek: „Gyűjtemény a juh-tenyésztésről“. Kassa, 1827. 2. k. Második kiadás: 1833. „Tanácslatok a magyar mezei gazdák számára“. S.-Patak, 1829. „Okos gazda“, vagyis gazdaságbeli tudomány kérdések- és feleletekben az alsó és falusi oskolák számára egy olvasó könyvvel. Pest, 1-830. Második kiadás: 1833. „Az adó és még valami.“ U. o. 1830 és 1831. „Az 1831-ki felső Magyarországi zendüléseknek történeti leírása.“ U. o. 1832. „Újabb tapasztalások a juhtenyésztés tárgyában.“ S.-Patak, 1833. „A háztartás és mezei gazdaság tudománya.“ Debreczen, 1838—1839. (2. k.). „Elárult pályamunka.“ U. o. 1842. „Debreczen amint van“. U. o. 1844. „Politikai és státusgazdasági nézetek. U. o. 1847. (első k.). Ezeken kívül több eredeti gazdasági értekezést közölt a folyóiratokban.—y.

Balassa Bálint báró, szül. 1551-ben, kath. szülőktől. Fiatal korában katona lett. 1575-ben hivatalnok Rudolf császár udvarában. 1575-ben részt vett a Báthori elleni hadjáratban. Később Egervár parancsnoka. Turnovszky Zsófia grófnő iránti szerelemből költő lett. 1584-ben házasságra lépett Dobó ezredes leányával. 1589-ben családi viszály következtében elhagyta hazáját; e száműzés alatti tartózkodása nem tudatik. 1594-ben újra visszatért Magyarországba, s ugyanazon év máj. 20-kán Esztergom ostroma alkalmával Pálffy Miklós oldala mellett hős halállal múlt ki. Költeményei „Füves k^rtceske“ czím alatt elébb Nadányi, később Rimái által összeszedve, 16 kiadást értek. Ő a legrégebb magyar lyricus. — k.

Balázs Sándor, szül. Kolosvárt 1830. dec. 26-án, s ott

végzé iskoláit is. 1851 -ben Pesten egy ideig a mérnöki előadásokat hallgatta. E pályáját azonban elhagyta és az irodalmi téren tesz kísérleteket. 1852-ben lépett fel először „Első szerelmem“ című beszélylyel s néhány humoristicus versekkel. Ugyanezen évben jelent meg Seribenek „Carlo Broschi“ című regénye, melyet ő s egyik barátja fordított magyarra. Jelenleg felváltva a szépirodalmi lapoknál dolgozik, s ezekben vannak elszórva néhány novellái s beszélyei. — Nem rég beszélyeiből 2 kötetet bocsátott közre. — k.

Balla Sámuel (felső szilváei), erdélyi székely születés, királyi tanácsos. Tudományos neveltetését leginkább Nagy-Enyeden és Kolosvárott nyerte, s tudományáért neveztetett királyi tanácsosnak. Magyar nyelven adta ki ezen munkáját: „Erdélyország közönséges nemzeti törvényeinek első része“, stb. Kolosvár, 1791. — k.

Bálint Antal, született 1777-ki jun. 18-án Zala-Egerszegen. Az ájtatos-rendbe 1797. oct> 2-án lépett, s mint ennek tagja, lankadatlan buzgalommal folytató az oktatás sz. ügyét 1847-ig, előbb az alsóbb nyelvtani osztályokban, utóbb Szegeden a lyceumban, mint hit-, magyar nyelv- és irodalomtanár. E minőségben ada ki egy, magyar irodalmi kézi könyvet* tanítványai számára. Majd Kecskeméten több éven át ujonczmesteri hivatalt viselt; hol a tiszta vallásossággal együtt a honi nyelv és irodalom ügyét buzgón ápolá növendékei keblében. Benne szerzete a valódi ker. szeretet és emyedetlen munkásság igazi példányát veszté el jul. 21-én 1849-ben Váczon, hol két év óta éldegélt nyugalomban. — y.

Balla Imre, erdélyi születés, a bágyoni unitáriusok gyülekezetének hitszónoka. Kiadott magyar munkái: „Tréfás elméjű bölcs Diogenes Filoóiusnak históriája, magyar versekbe foglaltatott az olvasóknak kedvékért“. Kolosvár, 1782. „Arithmographia Biblica, azaz a biblicai számoknak leírása, mellyeket az egész Szentirásból kiszedegetett és egymás után helyzetetett Bálla Imre a Köröndi Unitaria Ekkleziában az Isten igéjének méltatlan sáfára“. — k.

Balla Károly, született 1792-ben Nagy-Körösön, Pest-

megyében; tanulmányait ugyanott végezte. A törvényt Pesten hallgatta. Később Pestmegyénel hivataloskodott különféle minőségben, miglen megyei kapitányi állandó hivatalt vállalván, azt 30 évig viselte; jelenleg e hivataláról lemondván nyugalomban él pestmegyei jószágán. Eleinte szépirodalmi munkálatokkal és költeményekkel foglalkozott, mint ezt az Aurora, Hebe, Urania és Aspasia szépirodalmi lapokban közlött s hazafiui szeretet-buzgóságot tanúsító költeményei igazolják. Két évig szerkeszté a „Kémlő“ gazdasági s ipar-kereskedelmi lapot; azonfelül számos vegyes tárgyú értekezéseket közlött a Tud. Gyűjteményben, Társalkadóban és politikai lapokban. Önálló munkái: „Hős regék a magyar előidőkből“. „Zsebtükör“. 1836. „Vélemény a büntetésmód javítása iránt“ 1839 óta a m. akadémia rendes tagja. — k.

Ballagi (Bloch) Móricz szegény zsidó szüléktől született 1816-ban, Tárnokán, Zemplénmegyében. Az első oktatást atyjától nyerte, kinek vezérlete alatt a bibliát és thahnudot olly sikerrel tanulá, hogy 13 éves korában az egész ótestamentomot eredeti héber nyelven könyv nélkül tudta s héber és chaldeai nyelven költeményeket írt De akkor magára hagyatván, a nyomor mindenféle nemeivel küzdve folytatta ugyan a thalmud tanulmányozását N-Váradon; de a híres Mendelssohn munkáinak olvasása által a biblia szabadelműbb értelmezésére vezetettvén, a thalmud üres szörszálhasogatásait megunva, mindinkább hasznosabb tanulmányok felé kezdett hajolni. Minthogy azonban életét csak mint thalmudtanuló, u. n. báchur tengethette, nappalait a thalmudnak, éjjeleit Mendelssohn philosophiai műveinek és nyelvek tanulásának szentelé. Miután tehát ernyedetlen magánszorgalom által a magyar, német, latin és görög nyelvek ismeretét, a mellett a szükséges reáltudományokat is megszerezte volna, 1835-ben a pápai helv. hitv. collegiumban letett szigorú vizsgálat után, ugyanott az első évi bölcseletet hallgatók sorába fölvétetvén, két év alatt a philosophiai tanfolyamot, különösen a jeles Tarczy Lajos tanár vezérlete alatt bevégezte; 1837/g-ban pedig a pesti egyetemenél mértant és felsőbb mathesist

hallgatott. 1838-ban ősszel kiment Párisba, hol különösen keleti nyelvekkel foglalkozott és Coussin de Perceval alatt az arab nyelvet annál szerencsésebb sikerrel hallgatta, mintán a héber, syriai s chaldeai nyelvek alapos tudománya őt a rokon arab nyelv megtanulásában tetemesen segítette. E közben a posonyi országgyűlésen a zsidók emancipációja kerülvén szőnyegre, hitrokonai érdekében egy kis munkát dolgozott ki még Páriában mulatósa alatt, melyet barátja Vajda Péter kiadott („A zsidókról, 1840*”). Hazatérvén 1840-ben egy nagyszerű exegetico-critical bibliai dolgozattal, „Mózes öt könyve“ cím alatt, melyből 6 kötet meg is jelent, elkezdte írói pályáját, mellyen azóta folyvást munkás. Ballagi irodalmi munkásságának egyik fő rugója hitrokonainak magyarosítása volt, melly törekvését méltányolván a magyar akadémia, őt még 1840-ben levelező tagjává választotta. 1842-ben kiment Németországba, s ott az evangelico-reformált vallásra történt áttérte után, a tübingai egyetemen 13 hónapig fheológiát hallgatott, és a philosophiai tudor címet nyerte. Haza téi*vén 1843-ban tanárnak hivatott meg a szarvasi evang. hitvallású lyceumba, hol is egész 1848-ig mint igazgatótanár működött. Az 1848-ki gyászos események őt is hatásköréből kiforgatván, két évet nem kereste otiumban töltött, többnyire Szarvason. 1851-ben a szarvasi iskola tanárul ismét megválasztatott; de nem sokára a dunamelléki hely. hitv. Kecskeméten lévő theologiai intézetbe bibliai magyarázat tanárul meghivatván, ez utóbbi tanszéket annál készebb volt elvállalni, miután az olly tudományok előadását tette kötelességéül, mellyeknek mint kiváló szakának egész élete szentelve volt Jelenleg pedig a Pesten megnyitott prot theologiai intézetben mint a biblia tanára működik. Birunk tőle „Új kimerítő magyar-német és német-magyar zsebszótárt“. (Pest, 1843. Második bővített kiadás: 1854.). Irt magyar nyelvtant is német nyelven, ezenfelül több apró dolgozatokat — k.

Balogh József, született 1715-ki oct 14-én Szombathegyen, Vas megyében. A jezuita-rend öltönyét 1732-ben vette

föl. Tanított Kassán, Győrött és Kolosvárt Kálnoki lovas ezredének 3, Vécsei gyalogságának pedig 6 évig volt lelkésze. Ezután 1757-ben a magyar ajkú győrieknek lett hitszónokává. Rendtársait Gyöngyösön 8 évig, a községi közéletnódát pedig 6 évig kormányozta, s mint ilyen halt meg 1771-ki máj. 26-án. Rendtársának Bourdalovenak 12 kötetnyi egyházi beszédeit magyarítva már sajtó alá készíté midőn a kiadásban közbenjött halála megakadályozta. Egyes beszédeket Paithner, midőn 1774- és 1775-ben Kőszegen tanított, még maga is látott. — y.

Balogh Pál, született 1794-kiot 18-án N.Baracznán. Borsodmegyében. Alsóbb iskoláit végezte Rimaszombatban, honnan tanulmányai folytatására 1820-ban S.-Patakra s 1814-ben Késmárkra ment, hol a törvényt hallgatta. Az iskolai év végével a francia s olasz nyelvvel ismerkedett meg. Késmárkról ismét S.-Patakra tért vissza, hol elvégezvén az ott taníttatni szokott tudományokat, 1817-ben az orvosi tudományok hallgatása végett Pestre ment, s azokat 1822-ben végezte be. Az orvosi oklevelet következő évben elnyervén, a gyakorló orvosi pályának szentelé magát 1825-ben beutazta Németországot, és annak főbb városait. Visszatérvén Pestre, 1830-ban am. t társaság levelező tagjává neveztetett ki, 1835-ben pedig rendes tagjává. 1836-tól fogva a m. akadémia által kiadott, „Tudománytár” literatúrai részének szerkesztésével bízott meg. Neve 1820 óta ismeretes a magyar irodalomban. Értekezéseinek száma nagy; a philosophiai, természeti s orvosi tudományoknak alig találtatik egy-egy ága, mellyben kitűnőt ne adott volna a magyar irodalomnak. A, Közhasznu ismeretek tárát 180 czikkal gyarapítá. 1835-ben jelent meg tőle a m. t. társaság által kiadott philosophiai pályamunkák első kötete, melly 100 darab arannyal jutalmaztatott. Az iparegyesület első eszméje tőle jött; az állatkínzás elleni egylet szinte az ő műve. Jelenleg Pesten ahasonszenvi gyógymód gyakorlását szép sikerrel folytatja. — y. Ennek fia:

Balogh Zoltán, szül. Pesten, 1833-ban. Atyja felügyelete alatt kitűnő nevelést és kiképezést nyert, nemcsak a

széptudományokban és nyelvek ismeretében, hanem a zene- és festészetben is. Iskoláit Pesten végezte; a festészetet Bécsben tanulta. Előbb szeszélyeinek hódolva, Aradon tett színészi próba-kísérleteket; most Pesten a festészet- és költészetet foglalkozik. Mint költő a „Divatcsamok”-ban mutatta be magát több apróbb dalaival. E folyó évben Müller Gyulánál jelent meg tőle egy kötet lyrai költemény, „Balogh Zoltán versei” cím alatt — k.

Bandi Mihály. Két munkát adott ki magyar nyelven u. m. „Bujdosók vezére”, 1778-ban; és „Szent írásból lerajzoltatott igaz kereszténység czimere” németből fordítva, 1808.— k.

Bárány Ágoston, szül. 1793. dec. 29-én, Miskolczon Borsodban. Iskolai pályáját szülőhelyén kezdette s folytatta. A bölcsészetet és törvényt Egerben végzé, s 1821-ben ügyvéd lett Majd Torontálmegyébe költözött, és ott különféle hivatalt viselt 1817 óta Kazinczyval levelezésben állott; s irodalmi munkásságát német, görög, latin vegyes tárgyú költemények magyarra fordításával kezdé meg; később több jeles magyar hazafi, s históriai nevezetességű férfi és hölgy életrajzát adta ki a Minervában, Tud. Gyűjteményben, s vegyes tárgyú cikkeket közlött u. o. és a Társalkodóban, verseket az Aurorában, Hebe- s Urániában. — y.

Bárány Péter, szül. Miskolczon. Miután tanulásait a pesti egyetemen végezte, azon jutalom elnyerése által vonta magára a figyelmet, melly a magyar nyelven készitendő legjobb psychologies munkára volt feltéve. E munkája a „Hadi s más nevezetes történetek” című folyóiratban jelent meg 1791-ben, Bécsben. Ezután magyarra fordította „Campe psychologiaját gyermekek számára”. Hasonlókig tőle van e színműnek: „A talált gyermek”, magyar fordítása. Nyomatásban kijött 1792-ben. — k.

Baranyi György (szeniczei) á. v. hitszónok. Született Beleden Komárommegyében. Tanult Győrött, Posonyban és Eperiesen; honnét külföldi akadémiákra Jenába s Hálába ment Visszatérvén, a győri iskola aligazgatójává, azután

nagy-vásónyi hitszónokká lett. Rambach munkáját magyarra fordította „Gyermekeknek kézi könyvecskéjük“. Jena, 1740. Nevezetesebb munkája az új-testamentom magyar fordítása ez eredeti görög szövegből: „A mi urunk Jézus Krisztusnak új Testamentoma, most görög nyelvből újonnan magyarra fordítottat“. L a u b a, 1754. — k.

Bárányi Pál, szül. 1657. jan. 25-én Jászberényben. Jezuitává 1674-ben lett. Végezvén tanulását, világi ruhába öltözködve hatott be a jezuita névtől is irtózó Erdélybe, s itt a kath. hitre sikerrel oktatta a zsenge ifjúságot. Négy év múlva visszahivatván, magát a harmadik próbának vetette alá. Öt év elteltével ismét visszament Erdélybe, s ott ezer vész közt ismét 13 évig hirdette a kath. hitet; és daczolván Tököly kegyetlenkedéseivel, hitsorsosainak nem kis örömére közöttük állhatatosan megmaradt. Az oláhok egy részét a kath. egyháznak megnyerte, mi által nevét halhatatlantá. Visszaadtván hazájának, Pesten 7 évig hitszónok, s egyszersmind az ottani székház főnöke volt Majd Nagyszombatba rendeltetvén, midőn a rá ruházott hivatalokat fokonkint pontosan teljesíténé, meghalt 1719-ki dec. 8-án. Magyarul irt munkái következők: „Az életnek és halálnak képe, avagy halotti predikáziók“. I. Kész. Nagyszombat, 1714. Ajánlva van Mártonfi György esztergomi kanonoknak. II. Rész. U. o. 1719. Matusek Endre győri nagyprepost költségén. A III. részt kéziratban maradinak mondja Paitner püspök. „A szentek lajstroma, az az a sz. írásból vagy a szentek életéből esztendő által minden napra rendeltetett elmélkedések“. U. o. 1713. Ajánlva Nagy Mihály győri kanonoknak. E munka 1771-ben Egerben újra kinyomatott. „Vasárnapi predikázióit“ letisztázva hagyta maga után. — y.

Barcsai Ábrahám, született 1742-ki febr. 2-án Párisban, Hunyadmegyében, hol atyja főbíró volt; ivadéka Ákosnak, a hajdani erdélyi fejedelemnek. 16 éves koráig a nagyenyedi collegiumban tanula; s miután egy hét alatt szülőit elvesztette, 1762-ben Erdély részéről Bécsbe a testőrsereghez küldetett: hol Bessenyei s Baróczy társaságában a sunnyadozó magyar hazát serkentve buzdította arra, hogy

legdrágább kincsére, s nemzetiségre, s annak egyedüli fen tartójára, a magyar nyelvre az eddiginél nagyobb gondot fordítson. Hazafiul versei könnyű folyamata tetszett, valamint bölcs tartalma is. Többnyire epistolákból állanak, melyeket Révay összegyűjtván, b. Orczy Lőrincz munkáival együtt „Két nagyságos elmének költeményéé szüleményei“, czím alatt adott ki Posonyban, 1789. Álig volt 5 évig a testőrségnél, kapitánynya lett Leopold főhg. lovas ezredében, s idegen tartományokba kellett mennie; de itt sem feledkezék meg hazájáról és nyelvéről. II. József alatt több ütközetben részt vett 1787-ben ezredessé, s a magyar testőrök főhadnagygyá vá emeltetett 1794-ben nyugalomra lépven, csórai jószágára ment; hol 1806-ban, mart. 6-án meghalt; s igen nagy;becsben tartott almafája alá, mellynek képét pecsét gyűrűjén ezen felírással: „Árnyékban zöldül“, viselte, temettetett el. Ő bizonyára jelesebb költőink sorában áll. Zrínyi versnemmél élt — y.

Barcsai-Nagy Mátyás, illy czímű munkát bocsátott közre magyar nyelven: „História a vitéz Hunyadi János erdélyi vajdáról“. Kolosvárott, 1570.

Baricz György, született 1779-ki oct 28-án Nagy-Enyeden. Szülővárosában végezvén a bölcsészeti, hittani s jogi tudományokat, Bécsben a cs. mérnöki akadémiába véte tett föl. 5 évi tanfolyam után János fhg. 1805-ben a hadi mérnöki testbe kadétnek befogadta; 1807-ben pedig u. o. főhadnagygyá nevezte. Rangról rangra emelkedve, 1839-ben már al ezredessé lön. Mint író Tacitus fordításával tűnt fel. Czime a műnek „Cornelius Tacitus munkái“. Bécs, 1822. Következő évben egy értekezést irt a m. kurírban, a „Dunán Pest és Buda közt építendő, lánczon függő állandó hídról.“ A m. t. társaság levelező-tagjává választá. Meghalt Zárában, 1840. dec. 27-én, élte 61 évében. — y.

B. Barkóczy László, született 1791-ben jan.9-én, Imreghen Zemplénmegyében. Kisebb iskoláit Sátoralja-Ujhelyt és Pesten, a bölcsészeti tanulmányokat Kassán, a jogászati első évet pedig ismét Pesten végzé, kitűnő jelességgel. Egyházi pályára vágyván, b. Fischer István egri érsek által a növen déknapok közé felvétel, és szép tehetségeinek kimivelésére

1809-ben a központi neveidébe küldetett Pestre: hol miután tanulását dicséretesen bevégezte 1812-ben, először mint tollvivő, azután érseki szertartó nyert alkalmazást. 1815-ben főlszenteltetvén, keble szent sugallatát követve, lelkipásztor-ságra kívánczolt, és Jászladányban mint segéd 7 hónapot töltött. Nem találkozott, ki őt az apostoli buzgóságban felül-múlta volna; miért is megürülvén a bogácsi plébánia, annak vezetésével a még mind egyre fiatal Barkóczy bízott meg. Itt két évig pásztorkodván, övéinek valódi atyja volt. 1818-ban jul. 9-én, miskolci plébánossá, s rövid idő múlva ugyan-azon kerület alesperessévé nevezetett 1829-ben lett egri kanonok, és mint ilyen káptalanének több éven át hű szolgálato-
 totat tett. 1836-ban már mint pankotai főesperes és ábrahám apát ment Pestre a kir. táblához, s innen következő évben jan. 13-án a székesfejérvári püspökségre. Mint püspök me-,
 gyjében az egyházi életet és keresztyéni szellemet czélszerű intézkedései által ügyekvék előmozdítani. Az általa hön pár-
 tolt népnevelés előmozdítására évenkint tetemes áldozatokkal járult, s e szent célra, különösen az iskolák felállítására másokat is lelkének egész erejével buzdított; a püspökség! uradalmakban lévő plébánosok, plébániák és iskolatanítók sorsát nevezetesen javította; s e mellett jobbagyairól sem feledkezett meg, kiknek anyagi szükségéit különös atyai kegyességgel kísérte. Innen magyarázható meg azon hő ragaszkodás, mellyel iránta viselteiének, innen ama könyvek, melyeket halála hírére hullattak. A püspöki javak felvirágoztatására tett intézkedései s tetemes költségei által nem csak a megyének, de a hazának is, leginkább pedig utódjának méltó jóindulatát érdemlette ki. A karjai közé fogadott egyháziakat szelidséggel, szeretettel, bölcseséggel, és apostoli buzgósággal kormányozta. Az egyházi irodalmat nem csak maga mívelte, egyéb latinul írt értekezésein kívül „Növelés“ (Pest, 1842.), Feneion után írt munkájával, de ezen tövises pályán törekvőket atyáskodó kegyességével is ösztönözte, mennyire tehetségében állott; jóakarátjának és jótékonyságának ma-lasztait mindenekre kiárasztván. Az érdemekkel tetézett fér-

fiút, népének valódi atyját, a jó hazafit és melegkeblű emberbarátot, Jézus egyházának hű, engedelmes szolgáját 1847. dec. 13-án Posonyban, hol a hon iránti kötelességét lerovandó, az országgyűlésre megjelent, életének 56-, püspöki hivatalának 11-ik évében, rövid, alig néhány napi gyengélkedése következtében váratlanul a halál elragadta. Végredelete szerint Székesfejérvárt hívei közt, az úgynevezett cholera-temetőben kívánt eltakarítani. Káptalana az által kívánta főpásztorra iránti hű ragaszkodását nyilvánítani, hogy azonnal elhátározó, mikép a sírkövet ő, s nem más fogja neki felállítani. A derék férfiú sírjának bús hantjain az emlékezet hirszellői fognak örökké virító nefelejtseket lengetni a feltámadás nagy napjáig. —y.

Barna Ignác, szül. 1822. Debreczenben evang. szü-lőktől. Tanult szülőhelyén, az orvosi tudományokat Pesten hallgatta. Előbb Pesten, jelenleg Bécsben orvos. Bírunk tőle két kötet költeményt, u. m. „Versek.“ Buda, 1846; és „Szerelemhangok.“ Pest, 1850. —k.

Barna János, született 1720. Láziban, Veszprémme-gyében; hol atyja uradalmi tiszt volt. Ámbár rá szép vagyon várakozók, és hivatal: de ő ezekről lemondván, jezsuitává lett Szerzetének 1773. történt feloszlása után, romhányi lelkészszé, utóbb váczy kanonok- és apáttá nevezteték. Magyar munkái ezek: „A sz. Háromságnak Budán felállított congregatiója.“ Buda, 1782. „A Jézus Krisztus oskolája, mellyben a k. jó erkölcsökről lelki üdvösségre minden legszükségesebb tudományról, az apostoli hitről, a romai Ecclesia tzerconiaírói való kérdésekre helyesen felelni a Sz. írásból, Sz. Atyé' közönséges kontziliumok írásiból igen könnyen az ifjú“ ta-nítatik, és mellyik az igaz és idvesség hit, világsban az együgyű közönségnek megmutattatik.“ Posony, 1762. Meghalt 1781-ben. —y.

Baróczy Sándor, született 1737. apr. 11-én, Ispalán-kán, Nagy-Enyedhez közel; hol iskoláit kitűnő előmenetellel végezvén, Szebenben az erdélyi cancelláriánál nyert alkalma-zást. Még e helyen vala gyakorlaton, midőn Maria-Therezia a

magyar testőrcéget alkotó, a két testvérhon megyéit felszólítván, hogy az oda kívánczozó ifjak közül a legjelesbek- és legdeliebbeket válogatnák ki. Baróczy e hírt nagy örömmel vevé; mert régóta vágyott azon tulajdonokat sajátáivá tenni, mellyek által a külföldről hazatért ifjakat látta ragyogni; s valósulni vélte szép óhajlásait, ha majd Bécsben lakik. Esedezése, mellyet a megyéhez nyújtott, mivel arca visszalökő, s alakja nem eléggé deli volt, ellenzésre talált: azonban gróf Mikes Istvánnak sikerült kieszközölni választását, és 1760. sept. 20-án, mint ama díszes karnak tagja, Baróczy is felesküvék. Ez időben bátorodék fel a német irodalom utána indulni a francaiénak, s Lessing, Klopstok, Wieland napként tündöklének, fölkeltek a bécsieket is mély álmukból, és Sonnenfels és Demis neve nem sokára a külföldön is elhíresedék. Látván ezt Bécsben mulató inaink, melegebben kezde szívek verni keblökben, különösen Baróczy, Barcsay és Besenyei buzdulának fel amazok példájára, s oszlatni kezdték irodalmunk egéről a fellegetek. Besenyei láttatá először (1772.) munkáját; követte őt Baróczy 1774-ben „Kasszandrájával“, Calprenede után; s 1775-ben az „Erkölcsi mesékkel és levelekkel.“ Baróczynak ezen művei fényes reménynyel biztatók irodalmunkat; de egy szerencsétlen tévedés örökre elpártoltatá dicső pályájától. Orvosa még ifjabb éveiben vágyat geijesztett benne az alchymia megtanulására, és Baróczy egész lélekkel e tanulmánynak fekvék. Az irodalom iránt azonban nem hidegült el végképen; mert ámbár maga nem sokat munkála virágoztatásán, de másokat szüntelen serkentett lán-goló szavával. Erkölcsi meséinek és leveleinek kiadása után 25 év múlva megjelent ismét egy munkája: „A védelmezett Magyar Nyelv.“ (Bécs, 1790.) czím alatt; utóbb „Az új Adeptus és Rózsikének titkai.“ Erdélyt Bécsbe mente után nem látta többé, s itt halt meg 1809-ki dec. 24-én, élte 72-ik évében, mint magyar testőrök nyugalmazott ezredese, s vele nemzetsége, mellynek ő vala fődisze, kimúlt s valóban, ha majd irodalmunk délponton tündöklék, feledni akkor sem fogjuk, hogy ő azon csillagok egyike volt, mellyek a hosszú éj

után tiszta fényben jelentik irodalmunk fesel# hajnalát Révay összeszedvén dolgozatait, Orcziéval együtt 1787-ben Posonyban, 2. köt adta ki. A fáradhatlan Kazinczy pedig 1813-ban Pesten Kasszandrát adta ki. (7 köt) — y.

Baráti Szabó Dávid, született 1739-ki apr. 10-én a székelyek földjén Baróton, honnan Barótinak is neveztetik. Mint nemes családsarjadékának, tudományoepályát kelle választania. 1757-ben jezuítává lett, és Trencsénben a két éves próbát kiálíván, 1760. Szakolczán, szerzete házában, a görög és latin nyelv tanulásában fáradozott E két nyelvből kiállott szigorlat után Székesfejérvárra, majd Kolosvárra rendeltetett elemi iskolák tanítására; majd Eger fogadá kebelébe, hol a középtanoda felsőbb osztályai bizattak ügyessége alá. Ezután hallgatta a bölcsészetet Nagyszombatban; a hittudományba pedig Kassán avattaték be. 1769-ben pappá szenteltetvén, Nagy-Váradon és Ujhelyt, az úgynevezett humaniórakét, majd szerzete elszélesztése után ugyanazon tanokat 1776-ig Komáromban tanítá: ekkor neveztetett ki a kassai középtanoda tanárául; melly minőségben 1799-ig lelkesen működött Rendtársai buzdítására ő már 1773-ban Beszterczén irt görög mérték szerint magyar verseket, pedig nagyon sikerültön, s úgy találta, hogy iUy mértékű versekre a ritka gördülékenységű magyar nyelv fölötte alkalmas; munkája azonban „Új mértékre szedett versek“, három könyvre osztva, csak 1777-ben jelenhetett meg Kassán. Tartalma: ódák, tanköltemény, alagyák, levelek, epigramák, pásztori dalok és hősköltemény; mellyek előtt néhány a magyar hangmértéket illető szabály állott Ezen újszerű kísérlet figyelmet ébresztvén, a költőt Vanier „Praedinm rusticum“ című nagyon szép költeményének hexameterekbeni magyarítására bírta, melly „Paraszi majorság“ névvel 1779—1780. Kassán (2 k.) jelent meg. Költői művei másodsor „Verskoszorú“ cím alatt 1786-ban (3 k.), harmadszor „Költeményéé munkájí“ cím alatt pedig 1789-ben (2 k.) nyomattak ki. A negyedik kiadás, melly Milton „Elveszett paradicsomát“ is magában foglalja, 1802-ben eszközöltetett (3 köt) Komáromban. Barótinak első feltűnése

után Révai és Rajnis hasonló kísértetekre buzdulának, s utmutatójok verseinek szabálytalanságát kezdék rovogatni; mire Szabó és Rajnis közt tollharcz keletkezett, s az első „Ki nyertes a hangmértéklésben“ (Kassa, 1787.) támadólag lépett föl; mire Rajnis „Mentő írásban“ válaszolt. 1788-ban Szabó egyesült Kazinczy- és Bacsányival a „Magyar Múzeum“ kiadására, mellyben Szabónak nyelvét, írmodorát Rajnis ellenében Bacsányi is védelmezte. Lelépven 1799-ben a terhes tanítói pályáról, komárommegyei Virth helységben györkényi Pyber Benedek régi barátjánál vonta meg magát. A szép lelkű Döme Károly és Pyber tüzelésére itt kezdé fordítani élte 66-ik évében Virgilius Eclogáit és Aeneisét, oly szerencsével, hogy pályatársait együl-egyig meghomályosítaná. Ez vala utolsó műve. Halálát, melly 1819-ki nov. 22-én következett be, majdnem két évi erőtlenség előzte meg. Az ő tollából folyt még „Ortographia és Prosodia.“ Komárom, 1800. „A magyarság virágai.“ U. o. 1803. Ekkép Szabó nemcsak szaporította velős munkái által a magyar classica literatúrát, hanem példája által ébresztette, ápolgatta a jó Ízlést, s a nemzeti tudományos műveltséget, úgy hogy az ő ízlése sokáig példányul szolgált O volt egyik főszközlője, hogy a magyar nyelv nagyobb becsületre kapott, és több nevezetes írók által gyarapíttatni kezdett. „Kiseded Szótára“ (Kassa, 1784. és 1792.) mint legkitünőbb munkája, minden magyar előtt ismeretes. —y.

Baróti Miklós, erdélyi székely születés; illy czímű magyar nyelven irt munkája által hagyta fel emlékezetét: „A sz. búcsú méltóságának és hasznának igaz értelmére való tanúság.“ Kassa, 1601.

Kisaponyi Bartakovics Béla, egri érsek, született Nyitra-Szalakuszon, 1792-ki apr. 10-én Tanult 1816-és 7-ben mint kispap a posonyi Emericumban; 1808- és 9-ben bölcsészeti-hallgató Nagyszombatban; 1810—13-ban theologus a bécsi Pazmaneumban. Az 1815-ik évi húsvéti ünnepek alatt pappá szenteltetvén, Sellyén és Muzslán mint segédlelkész működött. 1816-ban novemberhóban a nagyszombati érseki helynökséghez iktatóvá neveztetett. 1820-ban máj. 16-án

Rudnay primás udvarához hivatott, hol a primás haláláig mint udvari káplán, szentszéki jegyző, titoknok és canonicus a latere hivataloskodott. Esztergomi kanonokká 1830-ki aug. 27-én nevezetett Rudnay primás halála után, 1831. sept. 13-án nagyszombati főhelyettségé, s általános ügyhallgatóvá választatott, és e minőségben működött 1844-ki aug. 22-éig, mikor rosnyai megyés-püspökké nevezetett 1850. apr. 2-án egri érseki, ugyanazon év nov. 27-ikén cs. kir. belső titkos-tanácsosi méltóságra emeltetett.

Bármennyire ismerjük is e nagy egyházférfiú szentegyházunk, nemzetiségünk, irodalmunk, s általában az emberiség körüli érdemeit, ismeretes szerénységét megbántani óvakodván, legtanácsosabbnak véltük a „Magyar- és Erdélyország képekben“ című folyóirat IV. füzetében róla elmondottakat e helyen is felhozni. „Vannak, bár kevés számmal, nemeslelkű emberek, kik nem annyira egyes nagy tettek által lesznek nevezetésekké, mint inkább a jótékonyosság szakadatlan folytonossága által élőtök egy egész nagy tetté válván, Isten áldásai azon körnek, mellybe őket a Gondviselés helyezi; kik nem csillogni szeretnek, hanem használni; nem dicsőíteni, hanem jót tenni; kik, ha a szenvedők könyeit letörölhetik, a szomorúakat megvigasztalhatják, ezt édesebb jutalomnak tekintik a világ minden kitüntetésénél; kiknek szeretete a szerénység leplével titkolja el a jótékonytságot, ugyannyira, hogy csak következményeiben jöhet az napfényre, áldva a nemes fái, mellynek illy jeles gyümölcssei vannak. Az elismerő háladatosság, az igaz méltányosság lelkiismeretes kötelességét teljesítjük, midőn Eger élő nevezetességeinek elsejeül ezen nemes jellemű férfiak egyikét, Kis-aponyi Bartakovics Béla egri érsek személyében mutatjuk be. Szeretetteljes egyénisége őt mindenütt öröm okává, a kegyelet legméltebb tárgyává tette.

„A nagyszombati egyházmegyei kerület, mellynek kormányát 14 évig viselte, — szive hálás érzelmét, ezen áldásos kormányzat dicséretét s kormányzójától! szívélyes búcsúzását két szóval vésette azon góth ízlésben készült s műremeknek

méltán nevezhető ezüst pásztorbotra, melyet a rosnyói püspökségre távozó atyjának adott; s e jellemző, e nagy jelentőségű két szó: „R e x i t amore.”

„A rosnyóiak soha sem fogják elfeledni atyjokat, kinek szerető keble mindenkor tárva volt fiai elfogadására; sohasem feledendik a szelid, kegyesége mellett is rendithetlen jellemű főpásztort, ki fiait a forradalmi viharos idők legsúlyosabb förgetegében sem hagyá el; velők élt, velők küzdött, velők szenvedett

„Az egi egyházmegyének jutott a szerencse a forradalmi időszak által ejtett sebek enyhítőjéül Bartakovics Bélát nyerhetni, ki az egi érseki székkal egynevű elődeinek, Telekessynek, Eszterháznak, Fischernek, Pyrkernek, nem ugyan egész jóvedelmét, hanem magas szellemét egészen öröklé. — Első gondja volt a forradalmi nagy hajótörésből megmaradt érseki vagyon roncsolt állapotát némileg rendbeszedni; hogy jó szive mellett anyagi forrása is legyen a jótékonyásra. De ezzel majdnem egyszerre tűnt fel őt olly dicsőén jellemző tulajdona, t i. a magyar, különösen pedig az egyházi irodalom iránti szeretete és pártfogása, mi őt a moecenások sorába olly méltán emeli. Ő megértvén az idő komoly intését, s az iskolai rendszer változtával felmerült szükségek közt főpásztorhoz méltólag a legelsőt, a vallásbelit akarván fedezni, míg másutt tervezgettek, tanácskoztak, Bartakovics érsek tett; a híres regensburgi négy rendbeli fokozatos katekizmust a magyar nép szükségeihez alkalmazottán átdolgoztatván, kiadta; mellynek dicséretére s jóra valóságára csak azt említjük föl, hogy három év óta százezernél több példányban forog a magyar kath. iskolák kezeiben. Ezt nem-sokára a hason szellemű „Egi ABC“ követte, mellynek ke-lendősege rövid idő alatt már az ötödik kiadást tette szükségessé, s mind ennek, mind az utóbbinak terjedését tartalmasága mellett igen elősegíti a példátlan olcsó ár, mellymár szinte közmondássá yált az egi művekről.

„A buzgó érsek áthatva lévén a keresztény szellemű nevelés buzgó érzetétől, s forrón óhajtvá, hogy a classicus po-

gánság helyett a kereszténység legyen első és főtápláléka a gyermeki szívnek: az illetők figyelmének felébredtése végett Gaume J. „A társadalom testén rágódó féreg vagy pogányság a nevelésben“ című munkáját magyar fordításban kiadta. — E mellett azonban, hogy a derék főpásztort e részben se vádolhassa senki egyoldalúságról, és senki se tekintse őt a classicusok ellenségének (mint sokan Gaumet vagy nem értve, vagy nem akarva érteni, tekintették, holott a pogány classicitás nem mint ilyen, hanem mint kizárólag nevelési alapeszköz ellen szól olly méltán és okadatolva könyvében), Horn erős Illiását Szabó Istvánunk jeles fordítása szerint az egri érsek nagylelkűségéből bírjuk. Miért neki az irodalom barátai köteles hálájokat majd minden időszaki lapban olly szívesen nyilvánítók, a magyar akadémia pedig hazafiul kötelesség érzetétől indítatva, édes örömmel sorozta igazgató tagjai közé a derék egri érseket, ki azonban az említett művekkel csak kezdetét adá még irodalmunk iránti szeretetének.

Nagyobbszerű irodalmi vállalatai, mellyeknek kivételére még néhány év kívántatik, most vannak munkában. Ezek között első a Szentírás átdolgozása, a magyar vulgatává vált Káldy fordítása nyomán; Allioli jegyzeteivel, Tárkányi Béla kezei között. Továbbá Cantu Caesarnak Europaszerte ismert világtörténeti nagy műve, melly 20—25 kötetre fog terjedni, szorgalmasan fordítatik. *) Úgy szinte Alzoynak, Universal Geschichte der Christi. Kirche' című jeles műve is nemsokára sajtó alá kerülend; s több tervben lévő munkák mellett Szenczy Imre jeles fordítása szerint

*) A nagylelkű ének e műnek két első részét vagyis az ő- és középkort lefordítva s átvizsgálva a „Sz.-István-Tánulatnak“ adományozta kiadás végett. A társulat aláírást nyitott tagjai közt e mű kiadására, a már mostanáig is mindenfelől bejött kedvező tudósítások reményleni engedik, hogy sajtó alá kerülvén, még ez év folytán egy kötettel (a társulat évenként 90 ívet szándékozik nyomtatni e munkából) bírandnak az aláírók. —k.

Quintiliánt is az egri érsek nagylelkűségéből nyerendi meg irodalmunk.

E nagy jótévőnek magas jelleméből még egy nemes vonást említünk meg, mint melly Eger egyik legnagyobb fontosságú nevezetességének adott léteit — Egernek a múlt idők viláiraiban nyert történeti jelentőségű becsületes nevét föntartani törekvő kath. egyháziak, különösen pedig a főpásztorok elismerésre soha nem számító, de azért soha meg nem szűnő jótékonyága olly alapítványokat és intézeteket adott, mellyek zajos kürtölés nélkül általánosan mozdítják elő folytonosan az emberiség legszentebb érdekeit. Leánynövelde hiányzott még, mellynek szükségét minden szülői kebel, a nevelési ügynek minden igaz barátja olly igen érzette; de már e kiáltó szükség is pótolva van. Bartakovics Béla a leánynöveldét létesítette, a Foglár nevezet alatt ismeretes házat sok ezer forintra menő áldozatával e célra átalakítván, s az angol kisaszonyok vezetésére bízván azt; melly is az 1852-ik év Mindenszentek napján ünnepélyes szertartással megnyitattott. Az intézet jelentőségéről azóta ítélt a közvélemény, ítélt a fölvetésre folyvást jelentkező növendékek száma, melly már annyira nőtt, hogy a két szakaszban két emelettel bíró intézeti nagy épületnek az utcára néző harmadik szakaszára is szükségesnek látta a nagylelkű érsek második emeletet építeni, mi már munkába is vétetett és gyorsan halad előre. — S megjegyzendő, a mi majdnem lehetetlen, de mivel kétségtelen tény, kéntelenek vagyunk elhinni, — hogy ezen intézet létesítésében, melly, ha szellemi megbecsülhetlen jótékonyágát nem tekintjük is, a nélkül, hogy valaki legkevésbé terhelhetnék, évenként 35—4000 frtot hoz forgásba Eger anyagi javára, — az intézet létesítésében a nemeslelkű érseknek olly részről jött akadályok ellen kellett küzdeni, a honnan más körülményekben csak pártfogásra számíthat a jobb ízlésű kebel; de e rendíthetlen jellemű főpásztor győzött, az intézet virágozik. Isten áldja meg létesítőjét, s tartsa meg sokáig a hazának és irodalmunknak!“ —k.

Bártfay László, szül. Felső-Vadászon Abaujmegyében 1792-ki máj. 6-án. Iskolai tanulmányait Kassán végezte; 1807-ben Pestre jött, és szabad idejét Schwartner heraldikai leczkéinek hallgatására fordító. 1819-ben gr. Károlyi-házhoz jött, mint titoknok. 1822-ben ügyvédnek esküdött fel. Irodalmi munkái az Aurorában és Tud. Gyűjteményben láttak napvilágot Tagja s pénztári ellenőre a magyar tudós-társaságnak, úgyszintén tagja a Kisfaludy-társaságnak is. —k.

Barts Ferencz, bölcsészet- és hittudor, szül. Bazinban 1814-ben. A gymnasialis osztályokat Sz.-Györgyön, Komáromban és Nagyszombatban bevégezvén, a kegyesrendbe lépett 1829-ben. A bölcsészeti tanfolyamot Vácson, a hittanít pedig Pesten hallgatta, s ennek végeztével 2 évig Podolinban, 10 évig a pesti gymnasiumban, s 4 évig Sz.-Györgyön a theológiát tanította. Kiadott a gymnasium használatára „Elemi számtanít három részben. Budán, 1843. —k.

Báthori László, ivadéka a Báthori nagyon régi családnak, melly Magyarhonnak sok főnemest, hős vitézt és főpapot, Erdélynek pedig fejedelmeket adott Lemondván a világi fényről és hiú pompáról, az akkorban Magyarhonban igen virágzó Remete sz. Pál szerzetébe lépett, s életének nagyobb részét a Buda melletti sz. Lőrincz kolostorában a hittudomány előmozdítására szentelé. Gyakran megfordult Hunyadi János kormányzó udvarában, mellynek magyar szellemétől buzdítatván, 1452 körül fordító nyelvünkre a Szentirást és szentek éle-tét; melly munkák azonban irodalmunk nagy kárára elvesztek. Meghalt a tudós férfin 1458-ban. —y.

Batizi András, szül. Szatmármegye Batiz nevű helységében 1510 körül. Egyike volt a magyarországi reformátoroknak. Gálszécsi- és Dévaival buzgón működött az új hittan terjesztésében, különösen a Szilágyságban és Ujhelyen, hol egy ideig iskolatanító volt; később lelkősi hivatalra mozdított elő Szikszón (1530), innen mint prédikátor Ujhelyre, később Tokajra tétetett át 1542-ben meglátogatta Németországot s hosszab ideig tartózkodott Wittenbergben. 1545-ben részt vett az erdői zsinatban, s aláírta huszonkilenc társai-

val az itt kelt tizenkét hitcikkelyt. Később társaival együtt Calvin tanának hódolt. Irt egy tankönyvet „Keresztyén. Tudomány“ cím alatt, ref. iskolák számára. Vannak tőle több énekek a XVI. század evang. énekes-könyveiben. Több költeményeket is hagyott hátra; ilyenek: „Az drága és istenfélő vitéz Gedeonról szép história“, 1540. „Az istenfélő Zsuzsanna asszonynek históriája“, 1541. „Jónás prófétának históriája“, 1541. „Meglőtt és megteendő dolgoknak teremtéstől fogva mind az ítéletig való históriája“, 1544. „Más história az Nábugodonor királyról és az négy birodalmakról“, 1544. „Izsák pátriárkának szent házasságáról való szép história“, 1546. Mindezen munkák csak később kiadott gyűjtemények után ismeretesek. —k.

Bátori Gábor, a helv. vallásnak dunamelléki superintendense. Szül. Solton 1757-ben. Megjelent munkái: „Emlékezet-kövekkel megrakott temetőkert“. 2 köt Pest, 1820. „Evangeliumi keresztény toterantia.“ Pest, 1822. „Lehet-e van-e egyedül idvezítő Ekklesia.“ Pest, 1822. Ezekon kívül a váradi bibliát adta ki némelly javításokkal. —k.

Gr. Batthyányi Alajos, Imre fia, ki Maria-Theresia idejében főasztalnoki méltóságot viselt Született 1750-ben, s a Jézus szerzetbeli rendbe állott 1767-ben. Magyar, német és latin nyelven irt következő munkái maradtak fen: „Ad aroicam aurem.“ 1790—91. „Tausend und ein Irrthum des Verfassers der ungarischen Irrthümer.“ 1791. „Magyar és Erdélyországnak rövid ismerete, mely a két országnak, mind világi, mind egyházi állapotját szembe-állítja.“ 1791. —k.

Gr. Batthyányi Ignác, született 1741-ki jun. 30-án Német-Ujvárott Vas megyében. Alsóbb iskoláit a költészeti Pesten végezte; honnan az ékesszólás tanulása végett a nagyszombati nemes ifjak növeldéjébe vonulván, az esztergomi főmegye papjai közé fölvétetett Már növendék korában szorgalmáért apát címet nyert Bővebb képzés végett Romába, az úgynevezett Apollinare collegiumba küldetett, s itt az intézet könyvtárának gondviselése bízott rá. Végezvén tanulását, theologiai tudorrá tett, és fölszenteltetett Az „Academia

philalethorum' című romai tudós társaság, a tudományok iránti vonzalmát, szeretetét látván, tagjává nevezte. Kollár Ádámmal és Cornidessel már akkor levelezett. Honába visszaérkezvén, gr. Eszterházi Károly egri püspök látogatására Egerbe ment, és általa kanonokká neveztetett A tudományok és tudósok benne nagy pártfogókat lelték. Így segíté Molnár Jánost „Az anyaszentegyháznak története” című munkája kiadásában. Egerben 1779. alaposan védelmezte a pannonhegyi főapátságnak ez. Istvántól nyert adománylevelét illy cím alatt: „Academiae Phüalethorum socii ad dubia Anonymi adversus privilégium S. Stephani Abbatiae S. Martini de Monte Pannóniáé, anno ML concessum, proposita.” Gr. Kollonics László 1780-ban nagyváradi püspökké neveztetvén, helyébe azonnal ő nevezteték erdélyi püspökké, s kormányzásának második évében az erdélyi kath. papság számára Gyula-Fejérvárt ezen könyvet adta ki: „Norma vitae clericalis.” 1784-ben pedig a növendékek számára egy mást, mellyben hivatásuk-, és különösen a betegek körüli kötelességeikre oktattatnak. Fiatal korától fogva nagy szorgalommal jegyezte föl, és más tudósokkal is gyűjtögethette a régiségeket, különösen mellyek a magyar nemzet és anyaszentegyház történetére vonatkoznak. E gyűjteményből a következő három ritka becsű munkát dolgozta: 1) „Leges Ecclesiasticae Hungáriáé et Provinciarum ei adnexarum”; mellynek első kötetét 1785-ben Gyula-Fejérvárt ki is nyomatta, a 2-ik és 3-at b. Szepessy Ignác erdélyi püspök Kolosvárott, 1827-ben nyomatá ki. 2) „Acta et scripts S. Gerardi Episcopi Csanadiensis hactenus inedita cum Serie Episcoporum Csanadiensium.” Albae-Carolinae, 1790. 3) „Dissertationes de rebus gestis inter Ferdinandum et Sigismundum Zápolya Regem; Isabellam Reginam et Georgium Martinusium Episcopum Magno-Varadiensem, ejusque caedo in Alvincz”; melly kéziratban van. 1781-ben sokat gondolkozott róla, mikép állíthatna fel Erdélyben egy m. t. társaságot, míg szándékát Mártonfi József, akkorban a szebeni tanodák főigazgatója, utóbb erdélyi püspök tanácsára megváltoztatván, a t. társaság fölállítására szánt összeget csillagász-torony épí-

tésére fordította; s hogy ezen intézet állandóan fonmaradhasson, s növekedhessék, 38,200 vf. hagyott fekvő jószágban alapítványul. Így általadván az ország díszére szolgáló fáradozásainak gyümölcsét, 1798-ban nov. 17-én, élte 58-, püspökségének pedig 18-ik évében meghalt Az intézethez csatolt egy könyvnyomó műhelyt is, és könyvtárt, e fölírással: „Uraniae posuit Com. Ignatius Batthyáni Episcopus Transilvaniensis, 1794.“—y.

Beély Fidél, született 1807-ben júl. 5-én Székesfejérvárt, hol atyja János polgár és kereskedő volt. Elemi s közép-tanodai pályáját születése helyén futotta meg 1816—1822. közt Tanítói közül hálásan emlékezik vissza Hegyi Péterre, a szónoklat buzgó tanárára, mint ki szeUd lelkülete, hivatásának hő szeretete s atyai bánásmódja által minden tanítványainak határtalan bizodalját és szeretőit bír. Sz. Benedek szerzetébe Pannonhegyen, 1822-ben vétetett föl, mellyben, és a következőben a nyelvtani osztályok tanulmányain kívül a szerzet történetét és szabályait tanulá, s üres óráiban az akkori könyvtárnok szívességéből több magyar író munkáival ismerkedett meg. A bölcsészeti tanulmányokat a szerzet győri lyceumában hallgató. 1826-ban Bakonybélben a költészetet és ékesszólást ismédé a nevelés-, széptan-, tanmódszer- és romai-hellen philológiával együtt. A hittant 1827—1830 közt Pannonhegyen végzé, igen jeles és tudós tanárok vezérlete s oktatása alatt, kik közt volt Guzmics Izidor, a nagy olvasottságú egyházi tudós, Rimely Mihály a jeles történetész. Tanulását bevégezvén, 1830-ki aug. 6-án szenteltetett pappá. 1831* ben bölcsészeti tudorságra kell vala készülnie, de súlyos betegsége és körülmények nem engedék őt célhoz juthatni; 1832-ben Pannonhegyen félévig lelkiségdséggel, félíg ismét egyházi szónoksággal volt megbízva. A bakonybéli apáttá már kinevezett Guzmics Izidor kívánságára, Kovács Tamás főapát által Bakonybélbe, nevelés, tanítás, tanmódszer, szép- és oklevéltan tanárává nevezteték ki; rá bízaván az apátsági könyvtár fölötti örködés is, mellyet rendezni első és főgondja volt Bakonybél csinossága neki tulajdonítandó; tanítványai pedig tisztelettel említik. 1848 végével megszüntetvén a ba-

konybéli tanfolyam, az apátsági javak kormányával bízott meg. 1833—1834-ben Alsóausztriát Steierországgal együtt betutuzván, tapasztalatainak kalászeit följegyezni ugyan el nem mulasztó, de csekélyebb értékűeknek tartá, hogy sem azokat sajtó alá bocsájtaná. Az irodalmi térre Guzmics buzdítására lépett ki. Első értekezése, mely az 1835-diki „Egyházi Tár“-ban megjelent, az „Erkölcsi nevelésről“ szól; mely után növekedő kedvet nyerve, sűrűbben írogatott nemcsak a nevezett, de egyéb folyóiratokban is. Guzmics 1839-ki nov. 23-án meghalálózván, Kovács Tamás főapát meghagyására az „Egyházi Tár“ hátralevő füzetait ő szerkeszté. A szorgalmas Beély, irodalmi érdemei tekintetéből 1839-ki nov. 23-án a magyar társaság által levelező taggá választott E reménytelen megtiszteltetés új ösztön- és buzdításul szolgált neki, hogy erejét s órait egyedül a virágzó magyar irodalom előmozdítására szentelje; s mint ügyekvék a várakozásnak megfelelni, tanúsítja némileg irodalmi munkálatainak következő jegyzéke. Önálló munkái: „Guzmics Izidor életrajza.“ Pest, 1839. „Alapnézetek a nevelés, a leendő nevelő s tanítóról, különös tekintettel a tan történeti viszontagsága- s literaturájára.“ Pósony, 1848. „Költészeti képek.“ Pest, 1837. és 1838. 2 köt. Guzmics és Vaszari Egyed társaságában. Értekezései az, Egyházi tár'-ban: Nehány szó a nevelésről. (1835. 8. füzet). A jól intézett gyermeki nevelésnek áldásai. (1837. 9. f.) Németből. Sambuga elmélkedései. (U. o.) Mi bírhatja a tanítót leginkább arra, hogy hivatalának éljen. (10. f.) Mikor és mely módon kell a kisdedeket a hittudományban oktatni? (ü. o.) Horváth János székesfejérvári püspök életrajza. (U. o.) Fény-éé árnyék-oldala a tanítói hivatalnak; Lopez Gergely élete. Legenda. (1838. 11. f.) Kivonatok egy nevelő naplókönyvéből. A bakonybéli apátság. (12. f.) Betlehem. Harmadik Sándor pápa és első Fridrik császár Velenczében. A tanító erkölcsi tekintetben. Mi oka, hogy századunk erkölcstelen gyermekekkel annyira teljes, s mi által lehetne legbiztosabban az elfajultságnak gátot vetni? Népbabona Angolországban. Hindu zarándokok. A kereszténység legrégebbi temploma. (1839,

13. f.) A természettudomány vallási szempontból. Lehet-e, s mikor boldog a népneveid? A nagy hét Romában. Az anyaszentegyház és népiskola közti viszony.“ Töredékek az erkölcsi világ történetéből.“ Guzmics kézírata után. (1839. 14. f.) Néhány könyvismertetés. E cikkek részint eredetiek, részint fordítvák. A Tudomány-Tárban: „Népnevelés.“ (1837. 1. k.) „Értekezés a szépízleti rokonságokról.“ 1839. „A természetan fontossága iskoláinkban. Philosophiai vagyis észteni nyelv. A történetan aestheticai tekintetben. Az iskolai művelésnek viszonya és hatalma, a társadalmi művelődésre. (1840.) „A kiseddóvó intézetekről történetileg. Egy czélszerű iskola-eczkvei terv készítésének lényeges és mellékes bélyegen 1841. Az aestheticai lánegész. 1842. Akadémiai értekezés: „Néptanítóink sikeres kiképezésére egy új javaslat“ Némelly felvilágosító észzrevételek az iskolai ügyről. 1843. Okleveles todalék. 1843—1844. Az Athenaeumban: Eszmék az anyagi és idomi művelés egybeköttetéséről a tanításban.“ 1839. 1. félév. „A szép szavalatról.“ „A növény s az ember.“ „Egyveleg.“ „Voltaire és Freron a színházi páholyban.“ „Emberismeret.“ „A természet mint temploma az Istenségnek.“ 1840. 1. félév. „A népiskola jótékony hatása az ország s polgárainak boldogságára.“ „Jakotot löveni professor tanításmódja.“ „A nyilvános próbatétek fontossága és céljai.“ 1840. II. félév. „Mint hat üdvösen a népiskola az ember házi boldogságára.“ „A nevelő s tanító hivatalkezdetbeni szükségesb tulajdonai.“ „Elméletek a közjóit némelly elveiről.“ „Gondolattöredékek a tanítók s tanítás köréből.“ 1841. 1. félév. „Az ember testi, lelki s szellemi tehetségeivel.“ 1841. 2. félév. „Mikép ébresztheti s táplálhatja sikeresen a néptanító növendékeinek szívében a tiszta honszeretetet“ „Párhuzam az ujoncz és a régi tanító közt“ „Szó a siketnéma intézetekről tekintettel a növendékek jövendő állapotjára.“ 1842. „Böngészet különféle német írókból.“ „Korunk kiképezési eszközei ifjú tanító s nevelőinkre nézve.“ „Az eltemetett igazság.“ Andrea irataiból. 1843. A „Religio és Nevelés“ hasábjain: „A hü tanító s nevelő legedesebb jutalma.“ „Egy nyugalmazott tanítónak búcsúbeszéde

távozó s tanítói pályára lépő fiához.“ „Fürtök a nevelés mezejéről.“ „A kis csemete.“ (Parabola). 1841. „A gyermekek erkölcsi és vallási nevelésbeni főakadályok a tanító részéről.“ 1842. „Egyház, status és iskola saját rendeltetése és viszonyában.“ „A forrás.“ 1843. „Néhány szó korunk ifjúsága s nemzeti erkölcstelenedésének egyik kevésbé észrevett főforrásáról. Milly jótékony befolyást gyakorol a ker. catholica anyaszentegyház minden intézetei által az ifjúság nevelése s kiképezésére. Milly vágy- s kívánatokból illik a tanítónak az év fordultával eltelnie és lelkesednie. Vegyes közlemények a nevelés köréből. Bréma, tudósítás az ottani oskoláról. Egy jámbor falusi iskolatanítónak elmélkedése halottak napja előestéjén. „A történet eszméje néhány vonásban.“ Haladásunk célja és iránya a nevelésre vonatkozólag. 1844. Milly irányt vészén a nevelés átalában ott, hol az egyház jótékony befolyásától az ifjúság nevelésére közvetve vagy közvetlenül megfosztatik, s mit bizonyít erről a történet újabb korunkban? A szív és értelem kimívelése a végtelenig terjed. A középkor jelesebb iskolái s tanítóintézetei. Elfogulatlan nézetek a népiskolai tanulmányokról. Harmadik Fridrik Vilmos porosz király nézete s véleménye korunk iskolai ügyéről. Az iskolai tanításnak egy szép gyümölcse. Tudósítás a bakonybéli iskolai próbatétel. Buzdító szó néptanítóinkhoz a kitűzött pályáni lankadhatlan haladásra- 1845. Aranyszáju ez. János intései a mostani keresztényekhez. 1847. Az „Életképekben: „Aesthetikai levelek“, számra XH. 1844—1846. „A helyettes.“ (Parabola).

1844. Antropológiai képecskék. „Az úr és kertésze.“ (Allusio) 1845. „A libanoni czedrusok.“ Ó szövetségi hasonlító beszélyke. 1846. A „Regélő s Honművész“-ben: „Jutalmazott ravaszság az őskorból.“ „Egy magába tért zsugori fohászai.“ Egy falusi diák kalandjai. Bakonybél leírása. 1836. A cigányok. 1839. Ezeken kívül több apró czikkecskék. A „Világ“ tározójában: „A hazafi képe. Gondolatok a férfiúi charaete-rekről. A nemzetek nyelvváltoztatásának némelly okú.“ 1843. „Iskola és élet ellentétben, vagy atyai rász példának rémitő következményei. Ki a legjobb tanító. Mit és hogyan kell át-

lában s különösen a nevelőnek haszonnal olvasni. 1844. Ezen kívül kéziratban még mintegy 30 értekezése és egy kész munkája van, címe: „Magyarországi egyházi rend pénzbeli és egyéb jótékonyági példáinak gyűjteménye. 1835—1848. Ké* részben. E mellett academiái foglalkozásaiban is serényen szokott eljárni. —y.

Bejthe István, 1582 táján a németujvári Batthyányi grófok udvari prédikátora volt. Szép tudománnyal bírt, de különösen jártas volt a fűvészetben; miért Klusius Károly belga, ki a magyarhoni fűvek megismerése végett ide jöven, szíves útmutatásában részesült, egekig magasztalja őt Munkái ezek: „Füves könyv, fűeknek és fáknak nevekről, természetekről és hasznokról.“ Németujvár, 1595. „Magyar Postilla.“ „A keresztény tudományak rövid sommája; az tíz parancsolatról, evangéliomról stb.“ Világosvár, 1582. —y.

Beke Kristóf, született 1785-ben mart 2-án Toronyban Vasmegyében; hol atyja Imre uradalmi tisztviselő volt A nemes ifjú kora árvaságra jutván, a helységnek akkori birtokosa Rummy József fogadta szárnyai alá az erényben és tudományokban jeleskedőt; ki miután jötevőjének bőkezűségéből Győrött a középtanodai osztályokat, sőt a bölcsészeti folyamat is dicséretesen bevégezte, a veszprémi egyházmegye növendékei közé Boroztatott A hittudomány hallgatására Pestre küldetett a központi növeldébe; honnan visszakertülvén, pappá szenteltetett, és Veszprémben kezdé meg terhes, de szép hivatalát, t. i. a lelkipásztorkodást Itt négy év alatt szerzett érdemei a siófoki plébániára emelték, mellyet tíz év múlva a peremártonyival cserélt föl; honnan engedvén püspöke felhívásának, híveinek, kiket négy évig az Ur mezején buzgón ápolt, nem csekély fájdalomra, Veszprémbe költözött, az ottani árvaház kormányzását átveendő. Kopácsy a népnevelés előmozdítására felállítván káptalané hozzájárultával székvárosában a mester-képezdét, ennek egyik tanítójául 1835-ben Bekét hívta meg; ki közmegelégedésre viselt kedvencz hivatalától csak 1842-ben vált még, midőn t. i. az intézet megszünt. 1843 óta mint vörösberényi lelkész munkál az Ur

szőlőjében. A „Religio és Nevelés“ egyházi folyóirat hasábjain megjelent derék értekezésein kívül, következő magyar munkákkal lépett fel: „A betegeknek és haldoklóknak lelki vigasztalására szolgáló kézikönyv.“ Buda, 1826. „Kézikönyv a falusi mesterek számára.“ U. o. 1828. „Igaz-e, hogy mindenben hátra vagyunk?“ Pest, 1838. „A korszellem, Békeházi Incze által fejtegetve.“ U. o. „Kalászkok.“ Pest, 1840. „A egyes házasságok egyházi ünnepélyítése között fenforgó kérdések“ U. o. 1841. „Nevelés tudomány a mesterképző intézetek számára.“ Buda, 1844. „Általános tanítás a mesterképző intézetek számára.“ U. o. 1844. „A lélektudomány viszonya a neveléshez.“ Pest, 1845. Kiadva a magyar t. társaság által a pbilosophiai pályamunkák 3-ik. kötetében. Ezenfelül szerkeszté az „őrangyal“ (Buda, 1843.) vallási almanachot —γ.

Békety (Bigelbauer) Károly, szül. 1813. oct 14-én, Mánnaros-Szigenen. Gymnasialis tanulmányait szülőhelyén végezvén, a kegyes rendbe lépett Próbaéveit Kecskeméten töltötte, s innen Kanizsára küldetett elemi tanárnak. A bölcsészetet Váczon, a hittudományokat Nyitrán és Szent-Györgyön végezte. 1832-től 1847-ig Pesten és Budán tanárkodott; 1849-ben Szigenen igazgató-tanárrá nevezetett Munkái: „Elemi földírás“ Buda, 1842. „Magyar tartományok földleírása egy földképpel“. U. o. 1846. 1846-ban a „Religio és Nevelés“-ben egy jeles csikket közlött „Szózat az elemi iskolák tanítói* hoz“ cím alatt —k.

Bél Mátyás, született 1684-ben Ocsován, Zólyom megyében, tisztességes szüléktől, kiktől vevé első oktatását is; tanulmányai folytatására Losoncra küldetett: itteni tanulása alatt szüleit elvesztvén, sok kellemetlen viszontagsággal küzdve Beszterczére, majd Posonyba vándorlóit. Itt végzé be tanpályáját jeles előmenetellel. Az idétti szokást követve, bővebb kiképzés végett Haliéba utazott, s rövid idő múlva a zsidó és görög nyelvben, bölcsészet- és hittanban, úgy az egyházi történetekben annyira kimívelé magát, hogy tantársait jóval felülmúlván, tanítóinak figyelmét magára vonná, kik őt a hallei árvaházban tanítói állomásra alkalmazták. Alig végzé be

egyetemi tanulását, már is a beszterczeiek egyházi szónokul hívták meg; mit ő annál inkább szívesen fogadott, minél nagyobb mértékben tapasztaló, hogy a hallei levegő egészségére ártalmas. Midőn Beszterczén Heister néhányat keményen megbüntetett, némelly jóakarói őt is vádolták, de ártatlansága kiderülvén, vádlóit megszegényítette. Napról napra tudományának híre mindinkább terjedvén, 1714-ben, épen midőn a beszterczebányai vártemplom, hol ő predikátoroskodott, a romai katholicusoknak visszaadatott, a posonyi ágostai vallást követő gyülekezettől, a már nagyon rősz hírben álló iskoláik igazgatására hivaték meg, és ezt el lefogadta. 1719. elsőrendű vallástanítóvá választatván, e hivatalt 1749-ki aug. 29-ig, és így haláláig folytatta. Írt magyarul és latinul. Ezek közt nevezetesbek a következők: „Adparatus ad históriám Hungáriáé, sívé collectio miscellanea monumentorum ineditorum partim, partim editorum, séd figientium.“ E cím alatt tizedenkint akará kiadni a honi történet kútfőit. Valósággal kijött Posonyban 1735—1746. az első tized, és a másodikból két kútfő. „Hungáriáé antiquae et novae prodromue.“ Nürnberg, 1723- E munkában a szittyák hadakozásairól és hatalmáról, a hunnok származásáról és nemzeti mineműségéről; a szépségnek általában és helyenkint való természeti s polgári állapotjáról, némelly magyarhoni fürdőkről, a sopronyi bortermesztésről kész dolgozatokat nyújt. „Notitia Hungáriáé novae historico-geographica.“ Ez főmunkája, melly noha egészen készen vala, nyomtatásban mégis csak négy kötet jött ki, Bécsben, 1735—1742; melly kötetek: Posony, Turócz, Zólyom, Liptó, Pest, Pilis és Solt, Nógrád, Bars, Nyitra, Hontmegyéket foglalják magukban. Később megjelent az 5-ik kötet eleje is, melly Mosony megye leírását adja. A többi kéziratban maradt, melylyet a szerző örökösaitől nagy áron megvett gr. Batthyányi József, akkor kalocsai, utóbb esztergomi érsek és prímás. Midőn e kincs Posonyból Kalocsára vitetett, a Dunán egy része annyira elázott, hogy Beteg, Krassó, Torontói és Komárom megyék leírása nagy részben, vagy egészen is olvashatianná lett. „De vetere Literature Hunno-Scythica exercitatio,“ Lip-

cse, 1714. „Der Ungarische Sprachmeister stb. von Meliboeo.“ Posony, 1728., s azóta többször. Károlyi Gáspár új-testamentomát csinosan újra nyomatta ki Lipcsében, 1717. Végre több munkát fordított magyarra. — y.

Benczúr János, született Losonczon Nógrádmegyében. Apja Sámuel ev. pap, később Nyíregyházára hívatván, János fiát is itt taníttatta. A főbb tanulmányokat az epeiyesi collegiumban hallgató, hol vas szorgalma által kitűnt Már akkor kezdé meg irodalmi pályáját A jogot Pesten végezte, s 1842-ben ügyvédnek esküdött fel. Pesten a „Jelenkor“ szerkesztőségénél működött, melly alkalommal alapos tudományossággal irt cikkei a nagy Széchényi figyelmét is magukra vonták. 1843-ban irta az „Alkotmányozás vagy vélemény a megyei s sz. kir. városi kérdések iránt“. 1845-ben „A szabadság és társadalmi rend elméletei“ című munkája a m. t társaság által 100 darab arannyal jutalmaztatott Családi viszonyai miatt Pestről Nyíregyházára tette át lakását, és itt fordította Ceciliá-t, s./Európai titkokat egy mediatizálttól.“ 1845-ben újra Pestre költözött Itt irta a „Magyarországi hitbizományok czélszerű átváltoztatásáról“ szóló jeles munkáját, melly szinte pályadíjra érdemesítettett Megjelent Pesten, 1847-ben. Továbbá „Ügyvédi viszonyok“ című munkája pályadíjt nyert a m. t társaságtól. 1848-ban Nyíregyháza város által aljegyzővé választatott, melly hivataláról a forradalom után lemondott és ügyvédkedett. Meghalt 1852-ben mint cs. kir. járásbíró Rimabrezón Gömörmegyében. Bő tudománya férfiú volt; de nagy hátrányára szolgált rövid látása: annyira, hogy midőn egyszer tollát hegyesitené, orrát vágta meg. — k.

Bene Ferencz, szül. 1775. Mindszenten Csongrádmegyében: alsóbb iskoláit Szegeden, a felsőbb tanulmányokat Pesten és Bécsben jeles előmenetellel végezte. Orvosi pályára lépven, tanár lett a pesti egyetemenél; 1807-ben az orvosi kar dékánja, 1809-ben ugyanazon kar rectora lett Hazánk egyik legkitűnőbb orvosa. Erdemei jutalmául kir. tanácsossá és Lipót-rend vitézévé neveztetett. Számos munkákat irt latin és német nyelven; magyarul a következőket: „A himlő vészé-

delmei ellen való oktatás“. Pest, 1800. „Rövid oktatás a mentő himlőnek eredetéről, természetéről és beoltásáról.“ Pest, 1802. „Az orvosi tudománynak rövid rajzolatja.“ — k.

Beniczky Péter, született 1603. Adatok hiánya miatt viselt hivataláról bizonyost nem mondhatunk, azon egyen kívül, hogy aransarkantyús vitéz volt. Költeményeit Bartók István esztergomi kanonok 1664-ben nyomatá ki, Nagyszombatban, „Beniczki Péter rhytmusai“ cím alatt Első része szép isteni dicséreteket foglal magában; második közönséges magyar példabeszédeket szép oktatással. Utólszor 1806-ban jelentek meg Posonyban. Hogy szándoka nem volt verseit napfényre bocsátani, eléggé kiviláglik e szavakból:

Nem írtam ezeket elme-mutatásért,
Hanem néha s olykor csak a multságért;
Nem laktam oskolát én a tanulásért:

Ezt értvén ne gúnyolj engem rythmusimert — y.

Benkő Ferencz, erdélyi székely születés, a nagy-enyedi ref. gyülekezet hitszónoka. Még külső akadémiákon, jelesül Göttingában léte alatt fordította, Werner munkáit az ásványok külső jegyeiről, és azt jegyzéseivel pótolva, s Magyar- és Erdélyországra alkalmazva kiadta Szebenben, 1781. Utána következett „Magyar Mineralogia, azaz: a kövek és érczek tudománya“. Kólosvár, 1786. Esztendőnként kiadott „Parnaszusi időtöltéséből“ két rész jelent meg. „Magyar Geographia“ Kolosvárott, 1801- és 1802-ban. „Középajtai Benkő József biographiája“. Kolosvárott, 1820. — k.

Benkő Sámuel, híres orvos és természetvizsgáló, a philosophiai s orvosi tudományok doctors, több tudós társaságok tagja, született Erdélyben, Kis-Báczonban, 1743. Orvosi tanulmányait Nagyszombatban és Budán végezvén, Borsodmegye rendes physicusává lett, és Miskolczon települt le. Igen sok jeles tudományos munkáival tette magát ismeretessé, mellyeknek híre többnyire külföldre is elhatott Ide tartoznak: 1.) beiktató értekezése: „De insomniis“. Budáé, 1778.2.) „Tentamen aquae acidularis Rankensis“. Cassoviae, 1778. 3.) „A hójagos himlőről tanácsadás“. Kassán, 1778. 4.) „Topogra-

phia oppidi Miskolcz historico-medica“. Cassoviae, 1782. 5.) „Probléma chirurgicum.“ Posenii, et Cassoviae, 1782. 6.) „Novum febris scarlatinae genus“, magyarra fordítva: „A skárlatos hidegnek leírása és orvoslása“, kiadta Rác Sámuel Pesten, 1784. 7.) A díjoni tudós társaságnak egyik orvostudományi jutalomkérdésre dicséretesen felelt; mi által második osztályú jutalmat nyert: de a jutalmat újabb pályakérdés feltételére a nevezett társaságnál hagyta. Ezen értekezése be van iktatva a díjoni tudós társaság emlékiratai közé., 8.) „Tentamen Philopatris in Monarchiis et Aristocratüs promovendae“. Vind. 1787. 9.) „Orautnak a fekete epés mérsékletről irt híres munkáját angoltól magyarra fordította!“. Kijött Pesten, 1791. 10.) Legnevezetesebb munkája pedig: „Ephemerides ineteorologicomedicae annorum 1780—1793. V. Vol. Vindob. 1794., melyet még később egy kötettel toldott meg: „Novae ephemerides astronomico-medicae annorum 1794—1801. Vindob. 1802“. 11.) „Ratio medendi arcanis mixta“. Miskolczini, 1818.“ Meghalt apr. 25-én 1825-ben, miután előbb a katholikus hitre tért. — k.

Benőfy Sámuel, szül. Miskolczon; 1821-ben szegény szülőktől. Tanult Egerben. 1840-ben ugyanott pappá szenteltetett. 1845-ben káplánkodotta palócok közt, és összeszedte e nép&j dalait, s eladta a Kisfaludy-társaságnak. 1848-ban ezred-lelkész Ferdinand huszár ezredénél. 1850 óta plébános Dédesen. Jeles lyricus. — k.

Benyák Bernát, szül. Komáromban, 1745. dec. 18-án; az ajtatos iskolák szerzetébe állott 1764-ben; s miután egy darabig poesist és rhetoricát nagy dicsérettel tanított volna, Pesten a philosophia tanszékét nyerte el, majd azután a fejérvári gymnasium vezetésével tiszteltetett meg. Vannak jeles költészeti darabjai magyar és latin nyelven. Egyéb munkái: „Sermocinationes criticae super ortuet progressu philosophise“. 1779. „Okos elmének mulatozásai, melyeket Brueys apát urnák francia nyelven írott bölcs munkájából hazai nyelven kiadott“. Pest, 1793. Magyar fordítása illy című munkának: „Josephs des zweyten Erinnerung an seine Staats-Beamten

am Schlusse des 1783. Jahres“, és: „Eme Probe der weisen Regierung Josephs des Zweyteri“. 1784. „Ratiocinium philosophicum super libertate ingenii in philosophando“. 1784. „Responsum ad Librum singularem Petri ab Osterwald de religiosis ordinibus“. Vindob. 1782. — k.

Beöthy László humorista, szül. Komáromban 1826. máj. 1-jén. Iskoláit szülőhelyén, később Posonyban, s a pápai és kecskeméti ref. collegiumokban végezte. „Testvére Zsigmond által buzdítatva, irodalmi térre lépett, s legelőször a „Honderűben közlött néhány kisebb dolgozatokat 1846-ban Kecskeméten jelent meg „Hajnalka“ című, ifjúság számára írt könyve. Figyelmet azonban leginkább a „Hölgyfiutár“-ban közlött humoristicus dolgozatai ébresztettek. Vannak több művei szétszórva a lapokban. Ónálló munkái: „Puncs“ (I. k. 1853. II. k. 1854. III. k. 1855.) A negyedik sajtó alatt van. „Nesze semmi fogd meg jól“. Pest, 1854. Müllernél. „Beszélyek“. 1855. Kiadva Szamvald által. Részt vett a következő könyvek szerkesztésében: „Romemlékek“. (1851. Pest). „Európa“ (külföldi regénytár). Pest, 1851. „Laczi konyha“ stb. Jelenleg a „Hölgyfutár“ dolgozó-társasága. Itt közölte „Pugacsett“ című regényét, mely külön kötetben is meg fog jelenni. — k.

Beöthy Zsigmond, szül. 1819-ki febr. 17-kén Révkomáromban. Elemi s középtanodai tanulmányait Komáromban az ottani ref. gymnasiumban végezte, kitűnő sikerrel. A bölcsészetet Posonyban, a jogot Pesten hallgatta. Joggyakornoki pályája közben megnyilván az le^/u-ki országgyűlés, juratusi időszakát Posonyban id. Pázmándy Dienes, komárommegyei követ oldalánál töltötte. 1840-ban Komárommegye aljegyzőjévé nevezetett. Ügyvédnek 1841-ben esküdött fel, és folytonosan mint megyei hivatalnok működött 1848-ig; mikor a közoktatási ministeriumnál fogalmazóvá nevezetett A császári seregek bevonulásakor visszament Komáromba, hol ügyvédi foglalkozása mellett mint ref. egyházkerületi jegyző s főgondnok hivataloskodik. Irodalmi téren mint jeles költő és regényíró ismeretes; számos dolgozatai először szépirodal-

mi lapokban láttak napvilágot Hlyének: „Külföldi beszéljek, francziából, az Athenaeumban; Lea, beszély, az Emlényben; Bettina, beszély a Regélőben; Hiúság és könyelműség“, beszély, az Emlényben stb. Önálló munkái: Koszom, elbeszélések gyermekek számára. 1835. Beszélytár gyermekek számára, 6 füzet. 1839. Jurista és kisleány. Vígjáték 1 felv.; és Kóbor Istók, 4felv. behózat. 1840. Követválasztás. Vígjáték 2felv. 1843. Elemi magyar közjog. Pest, 1851. Összes költeményei a szerző arczképével 1851-ben jelentek meg Pesten, kiadva Emich Gusztáv által. „Az ev. házasságügyi új törvények gyakorlati magyarázata“. Pest, 1853. Legújabbban is több költeményes és politikai czikket jelentek meg tőle a lapokban. Jelenleg beszélyei összegyűjtésén dolgozik. — k.

Bérelly Károly, szül. 1819-ben Nógrádmegyében. Elébb jogász, később gr. Széchényi titoknok; 1848-ban hivatalnok Széchényi ministerrámban. Novellairó, s fordító angolból és francziából. Novellái 1850-ben jelentek meg Pesten, két kötetben. — k.

Bereci Imre, szül. 1825. febr. 25-én Új-bessenyőn Temesmegyében. Tanulmányait a temesvári iskolákban végzé. Már zsenge ifjúságában buzgólkodott a magyar nyelv és irodalom körül; mint a Csanádi növendék papság olvasó-társaságának jegyzője s elnöke, társaiból „Munkáló-kört*“ állított, mellynek tagjai havonként bizonyos magyar munkát készíteni tartoztak. Iskoláit végezvén, a püspöki irodában nyert alkalmazást 1848-ban áldozárrá szenteltetvén, azóta mint káplán működik Banát-Gyarmaton. Sajtó alá bocsátott több nemű alkalmi költeményeken kívül a Nemzeti Újságban, Családi lapokban, és legkivált a Kath. Néplapban közölt több rendbeli cikkeket — k.

Bereci Károly költő, jelenleg a „Hölgyfutár“ szerkesztője, született 1822-ben Rimaszombatban, hol atyja ügyvéd s egyszersmind városi jegyző volt. Tanult S.-Patakon. 1841-ben Pestre jött s királyi táblai jegyzőnek esküdött fel. 1849-iki országgyűlés alatt Posonyban volt b. Eötvös mellett, s ez

időben tette az le ügyvédi vizsgálatot 1845-ben Zichy Manó költségen beutazta Magyarországot, s utazását az Életképekben leírta. Már tanuló korában különös hajlammal és szeretettel viseltetett a költészet s általában az irodalom iránt. Próbakísérleteit a költészet terén legelőször az, Athenaeum- és Társalkodódban tévé. 1844-ben az által gerjesztett maga iránt figyelmet, hogy az Életképekében a legjobb költeményre kitűzött pályadíjat Petőfi «Egri hangok» költeménye mellett, az ő „Polgár-hit” című verse nyerte meg; s ugyanezen évben az országgyűlési ifjúság által gunyoros versre kijelölt pályadíjban is „Állatmutatvány” című satyrája részesült. Ő szerkesztette a posonyi színészek «felsegállítására irt „Színházi almanach”-ot, melly Posonyban jelent meg. Két évig a „Honderűének volt segédszerkesztője. Múlt 1854-ik évben Nagy Ignác halála után a „Hölgyfutár” szerkesztését vette át, s folytatja a mostani magyar szépirodalmi lapok közt a legjobb sikerrel, mostanáig. Különféle lapokban számos költeményeket, elbeszéléseket, bírálatokat közlött Ezenfelül egy füzet költeményt bocsátott közre 1848-ban „Szabad hangok” cím alatt Jeles költői tehetség. Művei bátran a jelesbek közé sorozhatók. — k.

Beregszászi Pál, szül. Debreczenben, 1790-ben. Tanulmányait ugyanott végezte. Mérnöki pályát választván, Pestre ment e tudomány rendszeres tanulására, honnan 1814-ben mérnöki oklevéllel ellátva tért vissza szülővárosába. Beutazta a birodalom nevezetesebb városait, s hazatérve részint a megyénél, részint magán uraságoknál tett mérnöki szolgálatokat. 1819-ben a magyar helytartótanács által a debreczeni főtanodénál a rajzolási és építési tudományok rendes tanárává neveztetett, s e minőségben mostanáig dicsérettel működik. 1833 óta főnebbi hivatala mellett Debreczen város által mint választott polgár az építések felügyeletével bízott meg. 200-at meghaladó, s tulajdon kezével készített rajzműveken kívül munkái a következők: „Az építés tudományának azon része, mellyben az épületekre teendő költségek számbavevése adatik elő”. 1819. 4 rézre metszett színezett táblával. „A rajzolás

tudományának kezdete“. 1822. Öt metszettel. „Az építés tudományának azon része, mellyben az épületeknek erős és alkalmas volta adatik elő“. 1824. „A szabad kézzel való rajzolás kezdete.“ 20 rézre metszett táblákkal; második bővített kiadás 1837. „Az építési tudománynak azon része, mellyben az épületekre leendő fedelek ismerete és rajzolása adatik elő“. 1846. 76 rézre metszett táblákkal. Megjegyzendő, hogy a rézmetszeteket általában mind sajátkezüleg készítette. — k.

Bernát Gáspár, szül. 1810-ben Hevesmegyében. Elvégezte a jogot, és most Pesten tartózkodik mint író. Igen kedves, és sajátos magyar humorista. Kedélyes vázlatai Freskó képek cím alatt 1847—1850-ben jelentek meg Pesten, 3 kötetben. — k.

Bertaufi Pál, szül. 1706-ki jan. 25-én Csávón Sopronmegyében. Jezuitává 1725-ben lett Miután 6 év lefolyása alatt dicséretesen oktatta az ifjúságot, 1743-ban liitszónokká neveztetett; s e minőségben Győrött 1, Bécsben 7, Nagyszombatban szinte 7 évig buzgólkodott Emlékezetre méltó, hogy 1745-ben ő volt első, ki a Bécsben tartózkodó magyarokhoz az egyházi szöszékről kenetteljes magyar beszédet tartott Utódja e fényes állásban 1752. Kereskenyi Ádám magyar író lett Meghalt 1763-ban jan. 15-én Komáromban, mint az ot-tani középtahoda igazgatója. Munkái ezek: „A nagyra vágyódó és semmi bizonyos vallásu hivságos világ fiának az emberi sorsnak változásán való keserves siralma.“ Bécs, 1750. Kassa, 1761. versben. „Dicsőséges sz. István első magyar királynak élete“. Bécs, 1751. Rímeiben. „Mindennapi kenyér“. Nagyszombat, 1762. Buda, 1779. „Keresztény bölcsesség avagy az okos és istenes keresztény bölcsességre mindenféle üdvösséges oktatások“. Nagyszombat, 1754. „E világnak két rendbeli rövid esmérete. Először amint az Istentől teremtetett, másodsor, a mint az Istennek és természetnek vezérléséből az emberektől külömb külömb féle részekre stb. osztatott“. U.o. 1757. E munkáról Bőd Péter (Magyar Athenás 36 l.) ezt mondja: „Ez a földnek leírása, sok újságokkal teljes könyv; nem ártott volna mind az által, ha jobb rendet

tartott volna benne. Az is igaz, hogy azt kerülvén az író, nehogy a Magyar szólások közé Deákot elegyítsen, olly homályos az írása sok helyen, hogy alig lehessen megérteni mit akajjon“. Ellenben Horányi (Memória Hungarorum. P. L. 285. l.) így ír: „Liber hic geographicue rerum varietate amoenus est. Qmbusdam dum nimiae orationis integritati studuit, obscurus videbatur, verum hae loquutiones non tam obsouritatem, quam novitatem praeseferunt, nam in patrio sermone paucos huj us argument! libros habeamus.“—y.

Bertha Sándor, szül. 1796. Komárommegye Ete helységében. Tanulását Pápán és Posonyban végezte. A magyar t. társaság ügyvédje és rendes lev. tagja, folytonosan jelen volt az 182³/7-ki országgyűlésen, azt részletesen leírta, s „Dietaei jegyzetek“, és „Posonyi Promenad“ cím alatt ki is adta. Hasonlóan leírta az 1830-ki országgyűlést; és ezen leírást „Országgyűlési Tárca“ cím alatt bocsátotta napfényre 1843-ban. Ő szerkeszté az 183²/6-ki országgyűlésen a „kerületi naplót“, s Dessewffy Antallal a latin nyelven szerkesztett törvénczikkeket magyarra fordította. Irt verseket és egyéb apróbb értekezéseket a „Jelenkor“ és „Társalkodó“ban, majd a Tudománytárban. Részt vett Verbőczy hármis könyvének fordításában is. —k.

Berzay Elek, szül. 1815. aug. 20-án Lóoson Sopronmegyében. Elemi tanulmányait helyben, a felsőbb iskolákat Szombathelyen és Sopronban végezte. 1834-ben a kegyesrendiek közé vétetett fel, s kiállván a próbaévet, tanított Podolinban. Innen Vácra küldetett a bölcsészet tanulására, azután Nyitrára és Szent-Györgyre a theológiára. 1842-ben áldozárrá szenteltetett, s azután Vácson és Kalocsán felváltva tanárkodott; míglen az új tanrendszer behozatalával Szegedre tétetett át, hol jelenleg is tanít Irodalmi téren „Latin gyakorlatok“ című munkájáról ismeretes, mellynek folytatása nem sokára sajtó alá kerülend. —k.

Berzeviczi János, született 1692. jan. 4-én Sárosmegyében, virágzó nemes családból. Végezván tanulását, katonává lett, s mint ilyen meg is házasodott: azonban esküvése

napján az egyházi hatóság engedelmével nejétől megválván, jezsuitává lett 1714-ben. Nagy-Váradon hallgatta a bölcsészett, Nagyszombatban pedig a hittudományt, mire egy évig Rosnyón hitszónokoskodott; s e- minőségben élte le napjai nagyobb részét Meghalt Kolosvárt, 1750. jul. 22-én. Magyarul csak egy munkát, de jelest írt, mellynek czíme: „Egy eltévedett juhocskának Pásztorától kért s nyert vezérlő oktatás“ Kassa, 1731. —y.

Berzsenyi Daniel, született 1776. máj. 7-én Helyén Vas megyében. Atyja hites ügyvéd volt ugyan, de inkább philosophiai csendben élt, gazdaságát vivé, s olvasgatott Lelkesedett lévén mind a honszeretetet, mind a görög és romai philosophia által, fiával ezekről, nem pedig agár- és lóról beszélgetett; a magyar nemzet közjogi szabadságait, az ezeket ország- és megyegyűléseken védett, fentartott honfiak tetteit, s az ó-világ két nagy nemzetét komolyan magasztalé. Erőtlen és beteges lévén a fiú, gymnastika által erősíté meg, s hogy a lelki erők fejlődésének szabad menetet nyisson, csak későn és játszva taníttató. Tíz éves koráig élte nem vala egyéb teetgyakorló játéknál; minek következtében olly nagy elevenesség és erő fejlett ki benne, hogy midőn a soproni evang. lyceumba átvitették, az iskolai tanulmányokban rég izzadókat csakhamar és játszva elérte, majd később felül is múlta. De gymnastikája nem lévén görögösen zenével párosítva, a duzzadozó erő nem szülhetett egyebet nagy vásottságnál, mi őt végtelen csintalanságokra ragadozta, s az által ifjúságát zivatarokkal borítá eh Szilaj ereje, szelleme szerint a vitézséget nézvén legfőbb szépnek, syntaxista korában katonává akara lenni, miért atyai figyelem alá hazavitetett, s ekkép a syntaxes osztályának felét elmulasztá. Ekkor kezdett magyarul olvasgatni, atyja könyvei közül éleződván a verses magyarokat Év múlva Vietoris Jonathán kezére került a szónoklati osztályban: azonban a kiszabott tanulást itt is unta, s csak ahhoz fogott tüzzel, mihez természete önkényt vonzotta. Deákul halomásból tudott már annyit, hogy a régi remekírókat megértette. A német nyelvet a soproni német leánykáltól fogta fel.

1794-ben 18 éves korában fakadott első dala („Jer, Lili! nézd langyos szellők lengetik a ligetet“ sfb.) de erről kisémet tudott; mivel a nem tanulót végkép haza vitték. Látván azonban atyja, hogy fia nem gyűlöli a romai írókat, azokban azonosan gyakorlotta, csak költőiktől óvá. Éjente lopva olvasgató Horatiust, és általa emelkedett, lelkesült; 1797-ben látja Szombathelynél a fölkelt magyar nemességet, és zengé ódája: „Él még nemzetem Istene.“ Hallja 1807-ben a budai országgyűlésen Nagy Pált, a híres szónokot, és lehelé nagy gondolatait hozzá. Láta nemzete aljasodását, és harsogott „Romlásnak indult hajdan erős magyar“ ódája. Mind olly kebel nyilatkozásai, melly förra, nemzetét újra teremteni. Költeményeit csak akkor mutatá fel, midőn már feltett szándoka volt, többet nem írni. Kis János dömölki prédikátor lepte meg egykor épen dolgozóiban a Ság hegyére néző sömgyényi lakában, s a tőle nyert darabokat közli Kazinczyval: ez lyrai nagyságot jövendölt, mi Berzsenyit még inkább megerősítvén önbizalmában, semmit elé nem mutatott, senkivel nem levelezett, sőt Kissel sem társalgott: miért ez is valami elmúló ifjúi szeszélyének tekinté költőiségét. Mikor róla már senki sem álmoda, akkor köidé meg gyűjteményét Kisnek (1808). Kistól Kazinczy kérte el. Kazinczy magasztalé hozzá irt levelében. Berzsenyi visszaadta a tisztelkedést A kézirat Szemere Pál, majd Helmeccy Mihály kezébe jutott, és ez nyomtatásról gondoskodott. Azok közüi, kiknek Helmeccy hazafiul örömeben mutatá, Tatay Jánost, jelenleg győri kanonokot feltüzelik az új ingerü versek, s a pesti seminariumbeli paptársait ez a kiadás költsége nagy részének összeadására buzdította, mellyel Berzsenyit csak úgy akarák meglepni. *) Költeményeit Helmeccy ki is

*) Berzsenyi verseinek első kiadására következő kispapok áldoztak: Tatay János szombathelyi, Guzmics Izidor és Dér Engelbert szbenedekrendtt, b. Barkóczy László egri, Fábri Ignác kassai, Szabó János és Keller Kelemen cisterciák, Fejér Antal erdélyi, Hering Ignác és Kotró Pál szatmári, Schwarcz József veszprémi, Vojvodich Mihály diakovári, Baricz Mihály, Zombori János kalocsai megyéből.

adta ezen cím alatt: „Berzsenyi Dániel versei.“ (Pest, 1813); a költő képével, ki ekkor 37-ik évében volt, és már elbúcsúzott Kemenesaljáról: „Messze setétedik már a Ság teteje, “szívet ható dalában Somogyba menve Niklára, szülői tágas jószágára. Versein kapva-kapott velősségeért az olvasó közhöz, s neve csakhamar országos lőn. A szóróvidítések és új szavak, mellyeknek hevesb vitatása ekkor kezdődött, reá nem igen hatottak; de minthogy a kemenesaljai, másutt nem igen ismert szavakkal bátran és gyakran élt, a „Mondolat“ hója őt is kifogás nélkül csapkodó; miről ő mosolygó önérettel mond ítéletet egy barátjához írt levelében, mellyben a vigyázó újítást helyesli Költeményei második kiadásához Helmezczy értekezést függesztő az úgynevezett újításokról a nyelvben, s ebben helyesen szól a régi gyökök és elavult szavak életbe hozatásáról, új szavak készítése szükségéről, s a nyelv szabadabb szerkezetéről. £ kiadással Berzsenyi híre újra növekedett ugyan, de egyszersmind megszűnt nyugalma. Setétfilés nehezedett reá somogyi laktában, s csak két-három barátjával folytatott levelezése vidámitgatá, s azon emlékezet, melly Pesten létekor Szemere Pál, Vitkovics, Helmezczy és Kölcsey által volt barátságos fogadtatását festé eléje magányában. De e lelki világot beborító említett állapotához járult betegsége, feldült kocsiával, ütközések, ficzamosodások érék, majd évig nyomta ágyát, s a már magában is ingerlékeny orvosa hevitőkkel gyógyítá, s ezekkel folytonos lázba vitte. Mindezen bajaihoz járult a hypochondria is. Hly állapotban érte őt Kölcsey túlmenő recensioja (Tud. Gyűjt. 1817. 7. k.), mellyet keménynek, fanyarnak, igazságtalannak vélt; és keble az ítélő iránt elhidegedék, s örökre. Több év múltával visszanyervén egészségét, vidáman tért sokáig abban hagyott munkálkodásaihoz: de komoly vizsgálat foglalá el az alkotó költészet helyét Most prosában írt a szép és ízlés tárgyairól. E tekintetből, s a legjózanabb életbölcsest tanító ódáiért a magyar t. társaság igazgatósága 1830. nov. 17-én a philosophia osztályban vidéki első rendes taggá nevező. Meghalt 1836. febr. 24-én, könyvei közt, a nélkül, hogy békejobbot

nyújtott volna Kölcseynek, ki fölötte remek gyászbeszédet mondott Minden munkáit „Berzsenyi Dániel összes munkái“ cím alatt Budán, 1842. 3 k. meghagyása szerint Döbrentei Gábor bocsátá közre. —y.

Bezerédy Amália, szül. Vas megyében, 1804-ben. 1821-ben házasságra lépett Bezerédy Istvánnal. Meghalt 1837-ben. Leánya számára irt egy olvasókönyvet gyermekek számára, „Flóra könyve“ cím alatt (Pest, 1836.), mely számos kiadást ért; azonfelül irt néhány költeményeket, s hátrahagyott német nyelven irt novellákat, melyek 1840-ben jelentek meg Pesten, 2 kötetben. —k.

Bessenyei György, szül. 1740. Berzelen Szatmármegyében. Atyja rász gazdálkodása mellett derék fiának nevelésére is oltya keveset ügyelt, hogy a s.-pataki iskolából már 4 év múlva ki kellett maradnia, s otthon a mi keveset tudott is, elfelednie. Idővel a Bécsben föllállított testőrsereg tagja lőn. A becsületérzés önmaga képzésére ösztönző, s midőn a német nyelvet a francziával együtt megtanulná, s az újabb franczia irodalommal megismerkednék, a németeknek irodalmuk melletti buzgósága által feltűzeltetve, szerencsés talentumát gyorsan kimívelte, hogy nemzetét, mely vagy a holt nyelv jármában maradni, vagy az idegen és ujonan fölvirágzott irodalmat elvállalni készültében, önnyelvétől örökre megválni indult, hasonló hévre lobbantsa. Erre nézve 1772-ben több poétái munkával állt elé; ilyenek: „Hunyadi László,“ tragoedia 3 felv. „Agis,“ tragoedia 5 felv., utójátékkal. „Az emberről próba,“ philosophiai költemény 4 levélben, melyre „Popénak, Essay on man“-ja adott alkalmat „Eszterházi vigasságok,“ költeményes leírás. Következett 1773-ban „Buda,“ tragoedia 5 fv., mely 1787-ben Posonyban másodszer is kijött E dolgozatai franczia szabású alexanderi versekben, melyeket leginkább ő hozott nálunk divatba, irvák. Ezentúl a prosában való írást örvendette. Lucanus első könyvét Marmontel után magyarítva, Posonyban adta ki 1776-ban. Ezt követte a „A philosophus.“ vígj. 5 fv. (Bécs, f777). „Bessenyei György társasága (Orczy és Barcsay) és futó da-

rabjai(Bécs). „Az anyai oktatáslevelekben. „Hunyadi János élete.“ (ü. o. 1778). „Magyarország“, mely a nemzeti nyelv kimíveléséről való gondolatokat foglal magában. (U. o.) „A magyar néző“ (u. o. 1779.); a „Holmi“, philosophiai, literatúrai B poétái kisebb kiterjedésű munkák. „Debreczennek siralma.“ 1802. „A bihari remete.“ 1804—1806. 2 k. „Magyarországnak törvényes állása.“ 1804. Voltaire Triumvirátját az eredetiekhez hasonló versekben fordította. Mint a császári könyvtár őrének, kevés ideje maradt ugyan a dolgozásra; örült azonban példája hathatós voltának, látva, mint készülnek a legélesb magyar elmék az általa kitűzött czélt megközelíteni. Látván azt, hogy a magyar irodalom csak lassan vagy épen nem emelkedik, Bessenyei a nemzetet nye Ív éhef buzgóbb ragaszkodásra ingerelte, s egy tervet készített a magyar tudós társaság föllállítására, melyet „Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék“ czím alatt Révay csak 1790-ben nyomathatott ki. Bessenyei 1779-ben tért vissza a kath. egyház kebelébe. Meghalt Berettyo-Kovácsiban Biharmegyében, 1811. május közepén, élte 71. évében. — y.

Beszédes József, jeles vízmérnök és akadémiai levelezőtag, szül. 1787-ben febr. 13-án, Magyar-Kanizsán Bács-megyében. Tanult Szegeden, Temesvárt, Egerben és Pesten, s különösen a mérnöki s mezőgazdasági tudományokban képezte ki magát. 1739-ben bocsátotta közre a Kolosvártól Gratzig hajózható országos nagy csatorna eredeti tervének programját. 1836-ban a helyt, tanács elé terjesztette a,Sebes-Körös és Berettyó vizek mocsáréinak kiszáritását, mely munkának részletes tervét 1839-ben készítette l. A linzbudweisi vasut-társaság megbízásából 1827—28-ban a vasútra káros hatású vízfolyásokat igazgatta ki. Tárgyavatottsággal figyelmeztette hazafiait a Duna medrében Vaskapunál létezett s á hajózást annyira gátlott kőszirtek szétrobbantására, minek következtében mint alapos szaktudós utazott 1830-ban Széchényi Istvánnal a Dunán Galatzig, onnan Konstantinápolyba. Műértő tollal írt számos szaktudományi értekezés jelent meg tőle koronkint a Tud. Gyűjteményben, Hírnök-, Századunk-

és Társalkodóban, mellyek közül némelleyk külön nyomta, tásbpn is megjelentek. (Újabbkori ismeretek tára után). —k.

Bielek László, született 1744. Kisutza falván Trencsén-megyében. Végezvén a szelídebb tudományokat, 1764-ben piaristává lön, s mint ilyen több évig a nyelvtani, majd felsőbb osztályokban is tanítóskodott. A magyar egyetemről bölcsészeti tudor címre érdemesítettvén, a bölcsészetet, mathesist és történeteket több évig sikerrel tanította, igazgató rendtársait és az ifjúságot; de a legnagyobb érdemeket mint magyar ékes nyelvű hitszónok szerzetté magának Debreczenben és Nagy-Károlyban. Irományai részint magyar, részint latin nyelven láttak világot Amazok közt elfordul: „Erkölcsei oktatás.“ Kassa, 1792. „Uraapi beszéd, mellyet tartott Debreczenben az igazság örpaizsa ellen.“ Pest és Posony, 1797. „Arany gondolatok a mostani szabad gondolkodásnak módja ellen.“ Bécs, 1800. Németből. Meghalt Kőszegen, 1807. —y.

Birányi Ákos, előbb Schultz August, született 1816-ban Selmecezen, hol atyja kir. hivatalnok volt Elemi s középtanodai iskoláit Léván végzé, hol különösen Hutter Antal k. rendi tanár ébreszté benne a tudományok iránti szeretetek A költészeti osztály végeztével növendékpap lett esztergomi érseki megyében, s mint ilyen bölcsészeti s hittani pályáját a nagyszombati főtanodében egészen bevégezte. Különösen a görög nyelv volt kedvencz tanulmánya, úgy hogy első évi theologus korában a bibliát görögül egészen felmondta. Iskolái végeztével a papságból kilépett, s Pesten keresett alkalmazást; de célta nem érhetvén, vidéken volt kénytelen nevelői állomást elfogadni, melly minőségben tíz hónapig működött. Ekkor Pestre visszatért, és a „Nemzeti Újság“-nál nyert alkalmazást; s itt kezdődött írói pályája. Később a „Pesti Hírlap“-hoz ment át, mint segéd; 1844-ben a posonyi „Hírnök“ szerkesztését vette át és folytatta a lap megszűntéig, 1845-ki junius végéig. Pestre visszatérvén, a „Jelenkor“-nál segédkezett egész 1848-ig. Ez idő alatt adta ki István öcscsével, Schultz testvérpár név alatt, a „Világtörténeti elbeszéléseket,“ a „Természetmagyarázó atyját,“ „Nogell Ist-

ván utazását keleten“ és egy női erkölcs- és világtant (ez utóbbit németből fordítva), 1850-ben Szirondi álnévalatt irt egy kötetet „Regény és való“ cím alatt, és „Görgey történeti jellemrajzát/ mellyből azonban csak egy mutatvány jelent meg a, Magyar Hírlap‘ 1851 -ki folyamában. 1852óta ismét állandóul lapszerkesztéssel foglalkozott A „Budapesti Hírlap“ mellett fél évig „Napi tudósító“ melléklapot szerkesztette B u l y o v s z k y v a L Legközelebb előfizetést hirdetett „Séták a kristálypalotában“ című s a világitart ismertető munkára. Meghalt mint a ,Religio‘ segédszerkesztője f. évi jun. 13-án choleraában. —k.

Biró Márton, született 1693-ban régi nemes családból, mely IV. Béla s Hl. András alatt a hazának már jeles férfiakat adott Tanulása végeztével az egyházi pályára érezvén hivatást, a veszprémmegyei papnövendékek közé Boroztatott, s rövid idő múlva kanonokságra érdemesítették. Utóbb felső-őrei prépost, majd általános helyettes és veszprémi nagyprépost lett Mint kitűnő jelességű egyházi szónok, szelidség, okosság és bőkezűség által magát megkedveltetvén, veszprémi püspökké nevezteték. Meghalt 1760-ban ang. 10-én, hasznos életének 67-ik évében. Különös kedvelője s ápolója volt a tudományoknak, buzdítója a tudósoknak; innen történt, hogy nagyon sok munka az ő bőkezűsége és pártfogása alatt láthatott csak világot Irt magyarul és latinul. Említendő: „Micae et spicae evangelico-apostolicae, azaz Evangéliumi kenyér-morzsalékok és apostoli buzakalászk.“ Győr, 1756. „Ünnepnapokon diaetának alkalmával mondott beszédek.“ (U. o. 1761.) Angyali társaságnak szövetsége. (U. o. 1756.) „Enchyridion.“ Győr, 1750.; mellyről Bód Péter állítja, hogy Maria-Theresia, kinek a munka egyébkint ajánlva volt, a kapható példányokat elkoboztatta. —y.

Biró Márton, született 1759. sept. 21-én Sz.-Kátolnán Székelységben. Tanulmányai bevégezte után, mint sz. Ferencz, minorita rendén levő, 1783-ki oct 8-án pappá szenteltetett, s azonnal szónoki hivatalra alkalmaztatván, a híveket Szegeden, utóbb Egerben, majd Kolosvárt is kitűnő buzgósággal oktatta. Évek múltával ez utóbbi helyen rende növendékeinek a böl-

csészeti tanokat is fejtegető. E két pályán gyűjtött érdemei őt a kantai ház elnökségére emelték, melyet hosszabb ideig Szeretetteljesen kormányzott; míg végre b. Józsika Miklós közbenjárására a fencsi egyház helyettes-lelkészévé nevezeték. 1818-ban rendtanácsnok, majd a miskolci k. középtanoda igazgatója lőn, s mint ilyen végzébe munkás életét 1823. oct 18-án. E jeles egyházi szónok híre feledhetlen marad Kolosvárt, hol csillagként ragyogott Említést érdemelnek a majd tiz évre szóló böjti sz. beszédei, valamint a halottiak is, melyekkel sok szomorú család bánatos szívébe irt csöpögtetni siett. Közülök több nyomtatásban is hirdeti emlékét. — y.

Bitnicz Lajos, született 1790. jul. 17-én Jákon Vasmegyében, közel Szombathelyhez. Atyja holta után, édes anyja ápolása alatt a nagy-kanizsai és kőszegi középtanodában végzevén iskoláit, 1807. a szombathelyi megye növendéke lett. Üres óráit még tanuló korában az olasz, francia és német nyelv tanulására fordította; de a seminariumbeli helyes szokás anyai nyelve tudományos megismerésére is vezette. 1812-ben az ottani lyceumban mathesis tanárává neveztetett; és mint ilyen, 1815. a bölcsészeti tudományokból tudori koszorúval tisztelteték meg. 1819 óta legújabb, időkig a magyar nyelv és irodalmi tanszékét díj nélkül látta el; tanítványai közt annak mélyebb felfogása végett nyelvmivelő egyesületet is állítván. Szombathelyi kanonokká neveztetvén, a lyceumi tanárságot az igazgatói hivatallal cserélte fel. 1828-ban tagja volt azon küldöttségnek, melly a magyar t. társaság alaprajzát és rendszabályait mart. 15-étől apr. 7-eig Pesten szerkesztette. 1830. nov. 17-én ugyanazon magyar t. társaságnak igazgató tanácsa a matematikai osztályban vidéki rendes, 1847-ben pedig maga a nagy gyűlés tiszteleti tagjának választotta. Folyvást munkás részt vett az akadémia ügyeiben. Tudósb Íróink közt kitűnő helyet vívott ki magának; stylusát jó ízlés eleve-níti. Új szavai, mellyekkel élt, munkáiban nyelvismerettel készültek. A „Tud. Gyűjteményi több kötete, a „Muzáron“, „Közhasznú Esmeretek Tára“, a m. t. társaság „Évkönyvei“ stb. érdekes értekezéseket bírnak tőle. Külön megjelent

munkái pedig ezek: „A magyar nyelvbeli előadás tudománya“. Pest, 1827. 1. k. „Gazdasági Szótári Szombathely, 1831. „Magyar nyelvtudomány“. Pest, 1837. 2. k. Ugyanaz „javítva és bővítve“. Kőszeg, 1847. 1. k. — y.

Blümelhuber Ferencz, szül. Dunaföldvárott 1824-ben. Tanulmányait Budán és Nagyszombatban végezte, a hittudományokat pedig a bécsi pazmaneumban hallgatta. 1847-ben pappá szenteltetett, és elébb mint segédlelkész működött Dorogon, Pesten, Budán. 1850-ben a pesti központi papnöveldeben tanulmányi felügyelő lón. 1849-ben mint a „Religio“ egyházi folyóirat dolgozótársa lépett föl az egyházi irodalom terén. 1850-ben a „Jó és olcsó könyvkiadó társulat“ titoknokává, s mint ilyen ugyanazon év második felében a „Katholikus Néplap“ szerkesztőjévé választott. Lapját számos sajátkezű dolgozataival gazdagította. 1855. év elején esztergomi hittanárra neveztetett — k.

Bod Péter, szül. 1712. febr. 22-én Kezdiszék Felső-Csernáton nevű helységben, nemes szüléktől. Tanulását 1718-ban születése helyén kezdte, Nagy-Enyeden folytatta, s 1740-ben Leydenbe menvén, ott be is végezte. Hazajötte után 1743. Bethlen Katalinnak házi papja volt Hévízen; 1749 óta pedig Inczédi József ítélőmester közbenjárására, a magyar-igeni ref. gyülekezethél nyert alkalmazást Dolgozott magyarul és latinul. Tudós munkálódásai közt a szőlőmivelésben találta kedvét s gyönyörűségét, s ez volt oka halálának, melly 1768-ban következett be. Késsel vágta meg erősen kezét, a vérfolyást reggeli 9 órától esti 6-ig megállítani nem lehetett Munkáinak egy része a vallást tárgyalja, más a honi, egyházi, polgári s tudományos történet- és nyelvismeretre tartozik; némelly nyomtatásban kijött, más kéziratban maradt Egyebeken kívül említésre méltók: „Szentírás értelmére vezérlő magyar Lexikon, mellyben a sz. írásban előforduló példázások (typusok) és ábrázolások (emlémények) lelki értelme szerint rövideden kivilágosítatnak, sok dolgok a sidó és görög régiségekből kimagyarázatnak“. 1743. Kolosvár, 1746. Debreczen, 1747. Szeben, 1756, „A szent Bibliának Histo-

riája, mellyben az Istennek ó és új Testamentoma szerint való sz. beszédének megirattatása, annak mind ez ideig csudálatos megtartása külömböző nyelvekre, azok közt a magyar nyelvre való fordítása, és azoknak való kinyomtatása röviddeden előadatik“. Szeben, 1748. és 1756. „Judas Lebbaeus apostol leveleinek rövid tanításokból foglalt magyarázatja“. Szeben, 1749. „Szent Heortocrates, avagy a keresztények közt előforduló Innepeknek, és a rendes Kalendáriomban feljegyzett szentek rövid Historiájok“. Posony, 1756 és 1786. Az Isten vitézkedő Anya-Szent-Egy-Házának a jelen való üdöig sok változásinak Históriája“. Basilea, 1760. „Szent Hilarius a vagy a szivet vídamító, elmét élesztő, kegyességre serkentő rövid kérdésekben és feleletekben foglaló dolgok“. Szeben, 1760. „Szmimai sz. Polykárpus avagy Erdélyi református Püspököknek Historiájok“. Nagy-Enyed, 1766. „Magyar Athenas, avagy az Erdélyben és magyar országban élt tudós embereknek, nevezetesebben a kik valami világ eleibe bocsátott írárok által esméretesekké lettek, s jó emlékezeteket fenhagyták Historiájok“. Szeben, 1766. „Erdélyi Feniksz Tótfalusi Kis Miklós, avagy Prof. Pápai Pária Ferencznek a könyvnyomtatás mesterségének találásáról, folytatásáról a Tótfalusi Kis Miklós emlékezetére irt versei“. 1767. Párispápai Ferencz és Mólnár Albert latin-magyar és magyar-latin szótárát. „Dictionarium latino-hungaricum, et hungarico-latinum-germanicum“ cím alatt javítva és bővítve újra kiadta Szebenben, 1767. két részben, holmi toldalékokkal. Latin dolgozatai közt nevezetes: „Hungarus Tymbaules, seu grata ac benedicta hungarorum quorundam principum, heroum, magnatum, toga et sago, donii, militiaeque insignium viro- rum eruditione ac prudentia clarorum, feminarum honestatis fama ac pietatis studio illustrium ex Epitaphiis renovata memoria“. Nagy-Enyed, 1764 és 1766. 2 köt — y.

Bogáti Miklós, Arius vallását követő hitszónok: Következő munkái maradtak: 1) „Szép História a tökéletes aszszonyi állatokról, melyet Plutarchusból fordított magyar nyelvre“ Kolosvárot, 1570. 2) „Az oetedic része Mátyás ki-

rály dolgainak mind haláláig“. U. o. 1580. 3) „Az Nagy Castrios Györgynek, kit az török Skenderbegnec hívott, ki Hunyadi Jánossal két felől vit a Törökre, különb különb csoda szerencsével, vitézi dolgainak Historiaya hat részben“. U. o. 1592. 4) „Aspasia Asszony dolga, és a jó erkölcsű Asszonyoknak tüköré“. U. o. 1591. 5) „Ez világi nagy sok zúr zavavarrol való Enec. Az Toldi Miklós éneke notayara“ U. o. 1591. 6) „Magyar Zsoltár fordította Fazekas fia Miklós 1604-ikban“. — k.

Bolla Márton, kegyes szerzetbeli pap; szül. 1751. apr. 14-én Sümegen, Zalamegyében. 1784-ben a kolosvári lyceumban történettanárrá neveztetvén ki, itt adá ki először: „Prímáé lineae históriáé universalis in usum stúdiósiáé juventutis Claudiopolitanae“. 3. tom. Claud. 1798—9. Melly munka halála után magyarul is megjelent Budán, 1845. Bolla 1809* ben a szerzet magyarországi főnökévé tétetvén, ezen az ifjúság kiképzésére oly nagy befolyással bíró szerzet kormányában minden újítástól visszajedve, szakadatlanul a régihez ragaszkodott Meghalt 1831. nov. 7-én. — k.

Bolyai Farkas, szül. 1775. Bolyán Erdélyben; iskoláit Enyeden, Kolosvárt, majd Jena és Göttinga egyetemeiben végezte. Iskolái végeztével mathesis és physica tanára lett Előbb a szépirodalom mezején buzgólkodott, s e nemű munkái, „Ot szomorujáték“ cím alatt láttak napvilágot, Szeben, 1817. Irt matematikai munkákat iskolák számára magyar és latin nyelven, ezenkívül kiadott „Popé próbatétele az emberről“ című, válogatott költeményekkel vegyes munkát — k.

Bornemisza Péter, régi nemes családból vette eredetét Kisded korában elvesztvén szülőit, sok nyomor közt ide s tova hányatva töltötte ifjúságát; a tanuláshoz azonban magában tehetséget érezvén, a kassai, majd a bécsi s egyéb német iskolákban szép előmenetelt tanúsított. Mint tanuló különösen gyönyörködött a ez. írás olvasásában. Magáról azt jegyzé fel, hogy midőn kiment a külföldi egyetemekre, 8 forintja volt, s 8 évig kün tartózkodván, midőn haza érkezett ugyanannyi vala tárcsájában. Több helyen viselt lelkészi hivatalt

1576 táján mint superintended fordul elő. Némelly tehetősöktől segítettve, az evangéliumokra „Postillát“ írt, és 1579. kiadta 5 köt. Ezenkívül vannak tőle egyéb kisebb értékű magyar művek is. — y.

Boros István, az öcsödi helv. vallást követő gyülekezet hitszónoka. Munkája: „Az ó Testamentomra mutató tábla, mellyben az ó Testamentomi szent írásokban megirt nevezetesebb dolgokat és szókat a A B C-nek rendi szerint öszveszedve előadta Boros István öcsödi lelki tanító“. Posonyban, Füs-kuti Landerer Mihály költségével és betűivel, 1786. — k.

Boseányi Farkas, született 1669. jun. 21-én Szendrőn Nyitramegyében. Végezván Nagyszombatban a szónoklati osztályt, hosszú küzdés után szülői akarat ellen 1687-ben jezuitává lett. Miután Nagyszombatban a bölcsészetet és hittudományt 8 évig előadta, 1715. Kassára küldetett, hogy ott a mostoha körülmények által megrongált, s majdnem végkép elenyészett iskolai fegyelmet visszaállítsa. 43 éves korában kezdte meg itt oktatását; fáradalmait kívánt siker koszorúzá, főleg midőn az intézet mellé nyomdát is állított. Hivataloskodott Nagyszombatban és Esztergomban is. Meghalt Kassa szomszédságában a gönczi fürdőben, 1726. aug. 31-én. Latinul több jeles munkát írt; magyarul tudtomra e kettőt: „Rövid napokban foglalt érdemes hosszú élet, az az mélt. csábrági gr. Koháry Ignác urfi 16 esztendeig tartó életének koros napokra lett megfordulása“ Nagyszombat, 1820. „Magyar koronának és országnak nagy áron lett megvétele; az az ez. István első magyarok királya“. Posony, 1723. E beszédet mondotta Pannonhegyen, a főmonostor alapításának 721-ik évében. — y.

Bozzai Pál, szül. 1832. Veszprém-ben. Az irodalmi téren a forradalom alatt lépett fel olly sikerrel, mikép Arany őt második Petőfinek nevezte. Részt vevén a forradalomban, — 1849-ben a császári katonaság közé Boroztatott és Olaszországban szolgált; honnét 1852-ben betegen visszatérve meghalt 20 éves korában. Hátrahagyott munkáit Lévay adta ki. Beszélt sok nyelveket — k.

Brassai Samu, szül. 1798-ban Thoroczkón Tordame-

gyében, hol atyja unitárius lelkész volt; ki szinte tudományos férfiu, s válogatott könyvtár birtokában lévén, kiképzetését leginkább neki köszöni. Legkedvesebb tanulmányai voltak az újabb irodalom, zene és természettudomány, mellyeket leginkább atyai házánál tett sajátivá. Érett korában magántanításokat adott Erdély legelőbbkelő családjainál; e közben utazásokat tett Magyar- és Erdélyországban természettudományi szempontból. Tapasztalatait „Átalános földleirat“, és „Füvészet elemei“ cím alatt bocsátotta közre. Igen jeles bírálatokat közlött a Társalkodóban; úgy szinte az Athenaeumot is jeles értekezésekkel gazdagította. Ezek közt legjelesebb a „Bankismeret“, melly igen nagy figyelmet geijesztett. Kolosvárott társulatot alapított népies könyvek kiadása végett, és ekkor indította meg saját szerkesztése mellett a „Vasárnapi újságot“. E jeles folyóiratot később politikai újsággá alakította át 1837-ben tanszéket nyert a kolosvári unitárius főtanodában, e minőségében is igen nagy hirt-nevet szerzett magának. Összekötetésben volt számos külföldi tudósokkal, s az iskolánál számos reformokat léptetett életbe. Ez idő tájban indítá meg „Kék könyvtár“ című iskolai könyvgyűjteményt. Innét Pestre költözött, hol az országos katonai iskola tanárává nevezetett. Később a „Fiatalság barátja“ című ifjúsági folyóiratot indítá meg Pesten; hol jelenleg a „Mezei gazdaság könyvé“-t, a természettan különböző ágaira vonatkozó részletekkel gazdagítja. — k.

Bresityensiky Béla, született 1786. aug. 5-én Német-Prónán Nyitramegyében. A gymnasiumi osztályt Fejérvárott végezte, honnét a sz. Benedek szerzetébe lépven, Pannonhegyre ment át, bölcsészeti és hittani iskolák folytatása végett Pappá 1810-ben szenteltetett föl, és 1838-ig viselt tanítói pályáján bokros érdemeket szerzett: mellyeknek leginkább a győri akadémia volt tanúja. Számos utazásokat tett tudományos szempontból. Kiadott több iskolai kézikönyveket és jeles matematikai értekezéseket irt a Tud. Gyűjteményben. 1837-ben tihanyi apáttá nevezetett. Tagja volt a m. t. társaságnak és jénai ásvány-társulatnak, úgyszintén a pesti philosophifd karnak; meghalt 1850. febr. 15-én — k.

Brezanóczy Ádám, született. Jolsván Gömörmegyében, novemb. 4-én 1751. Előbb jezuita-növendék, e szerzet feloszlása után jogász lett; az ügyvédi vizsgálat letévése után törvénytudorrá lévén, a tudományos pályán mint tanár először Pécsen, azután a posonyi akadémiánál mint természet-jog tamárn. tanított. A természet-jogot (Jus Naturae) két részben Posonyban adá ki: hol deák újságot is szerkesztett 1808-ik évben Pestre az egyetemhez mint egyházi jog tanára jött; 1817-dik évben egyházi jogot adott ki deák nyelven, e cím alatt: „Institutiones Juris Ecclesiastic!” (2 rész.) 1823-ik évben, a „Jus Naturae” 2-ik kiadását Pesten eszközölte. A pesti egyetemenél a jogkar decanusa, rectora, seniora, s igazgató helyettese (Vices gerens Directoris Facultatis Juridicae) valamint Pest- és Gömörmegyék táblabírája is volt 1827-ik évben egész díjjal nyugalmaztatott. Összesen 50 éven át működött a tudományos pályán mint nyilvános és rendes tanár. Meghalt 1832-dik évi martius 2-án életének 81-ik évében Pesten. — k.

Britnek József, született 1793-ban Marosparton Erdélyben. Gymnasialie tanulmányait Károlyfejérvárott és Aradon, a philosophiát Szegeden hallgatta; innét a keszthelyi Georgiconba ment, magát a mezőgazdaságban kiképezendő. Pályáját 1814-ben gr. Károlyi családnál kezdte s folytatta 1842-ig, melly évben mint uradalmi kormányzó nyugdíjaztatott, és Soroksáron letelepedett; bő tapasztalatait és ismereteit az akkoron díszlett magyar gazdasági egyesület törekvéseinek szentelvén. Itt 1848-ig mint igazgató választmányi tag dicsérettel működött 1849-ben cs. kir. hivatalba lépett, mint kincstári tanácsos, 1852-ben megvált e hivatalától, s azóta Pesten magánéletet élvén, buzgalommal működik a Sz.-István-Társulat választmányi tagjainak sorában. Irodalmi termékei a politikai és gazdasági folyóiratokban láttak napvilágot Conservatív irányú czikkeiben ügyesen, és majdnem jóslói tapintattal fejtegette az ellenzék törekvéseinek következményeit Gazdaszafra vonatkozó dolgozatai számosak, és jelesek; ezek közt önálló „Az úrbér megszüntetése szükségéről államgazdaszati szempontból“. Jelenleg az „Önálló gazdaság szervezési és számviteli munkára“ gyűjt adatokat — k.

Buczy Emil, szül. 1784. máj. 16-án Kolosvárt Itt végzé a középtanodai éveket, jókorán itt kedvelte meg a romai irodalmat 1799-ben Kassára vonult a felsőbb tanok hallgatására, hol őt a magyar irodalomnak Kazinczy Orphaeusa nyerte meg. A törvény tanulását megszakítván, 1801-ben a piaristák közé lépett, hol alkalmat lelt Horányi útmutatása mellett a görög nyelv szépségeivel megismerkedni. Miután a kolosvári és beszercezi tanodákban két évig tanított, odahagyván a szerzetet, Bécsbe ment, a theológiát tanulandó. Itt hatott főkép a görög és romai classicusok leikébe; folytonos gyakorlása által itt tökélyesíté magát a latin stylusban. Bécsben pappá szenteltetvén, visszatérte után Szebenben ékesszólást tanított; s ő volt első, ki 1813-ban aesthetikai leczkéket adván, hallgatóit a régi írók alaposb ismeretébe a szépnék fejtegetésével vezeté. Példáját követvén Hegedős Sámuel, 1815-ben kezdett N.-Enyeden aesthetikát tanítani. Buczy gyengélkedő egészsége miatt 1816. megváltván tanári székétől, gr. Komiss Ignácznál, majd gr. Haller Jánosnál viselt nevelői hivatalt 1823-ig. E közben tüzesen terjeszté Kolosvárt a magyar nyelv és irodalom szeretetét, Döbrentei Gáborral egyesülten; kinek „Erdélyi Múzeumát” több jeles versen kívül, két velős értekezéssel emelé. Egyiknek czíme: „Értekezés az elmének magasb kifejlődése körül az ízlés munkáiban; a másiké: „A traegodia legfőbb a görögöknél és mostani álláspontja”¹¹. 1819-ben Döbrenteit az erdélyi magyar t. társaság felállításában lelkesen gyámolította. A „Felső-magyarországi Minervában” 1828-ban jeles értekezést adott illy czím alatt: „A lyricapoesis okai és a lyricusok”. Később Plato munkáinak magyarításával foglalkozott. — Visszanyervén 1824-ben egészségét, a károlyfejvári papnöveldeben tanította az erkölccsant és lelkipásztorkodást; honnan 1833-ban Bécsbe ment, magának a csillagászatban bővebb ismereteket szerzendő. Visszajötte után a károlyfejvári csillagásztorony öre, majd kanonok lett A magyar L társaság irodalmi munkásságáért 1832. mart. 9-én levelező tagjává választotta. Elhunyt 1839. oct. 28-án. — y.

Budai Ezaiás, szül. 1766. máj. 7-én Peeren Középszol-

nokmegyében, nem vagyonos, de tisztességes, nemes szülőkötől. A peeri iskolát kitanulván, atyja által a debreczeni ref. collegiumba vitetett, és épen midőn itt alsóbb iskoláit bevégezte, atyját elvesztette. A 16 éves ifjú testvéri segélyre támaszkodni nem akarván, kettős igyekezettel feküdt a tudományoknak, s ez által magát tanársai közt megkülönböztetvén, kiérdemlé tanítói szeretetét, kik őt a collegium könyvtárának őrévé, majd a költészet tanítójává nevezék. Következő évben a bölcsészek rendes oktatója lőn, később Sinai Miklós távoztával ellenírnok és iskolanagy; valamint a történettant, görög és romai literatúrát mint helyettes adá elé. Külföldre 1792-ben, tehát 20 éves korában ment, miután a literatura és történetek tanszékére kijellették, ez útjára segélyt is nyert a collegiumtól. Két évet töltött Göttingában, hol a classica literatúrában Heynét, a történetekben Spittlert és Meismert szép sikerrel hallgatta. Megfordult Hollandban, meg Angliában is. Két év múlva Göttingából mint bölcsészettudor visszaérkezvén, s oktatói hivatalába lépven, 1808-ig a classica literatúrát és történeteket, ezentúl pedig 1821-ig a hittudományt tanította, mi közben (1817) a göttingai egyetemről hittudományi tudor-koszorúval tisztelteit meg. 1821-ki jun. 8-án a debreczeni egyház első prédikátorává, egy évvel ezután a tiszántúli kerület superintendensévé választott. Nemzeti nyelvünket mint tanár nagyon elemozdítá. Mellőzven latinul irt munkáit, magyarul ezek folytak tollából: „Közönséges história“. Debreczen, 1808. „Régi tudós világ históriája“. U. o. 1802. Mellyben a sajtó feltalálásáig élt mindenféle tudósoknak, foképen pedig a görög és latin Íróknak élete, munkái, érdemei és a tudományok akkori állapota rendbeszedve adatnak elé. „Deák nyelv kezdete példákban“. U. o. 1804. „Magyarország históriája“. U. o. 1807. 3. k. „Régi romai vagy deák írók élete.“ U. o. 1814. Ezekon kívül Budai Ferencz nagybátyjának „Polgári Lexiconát“ adta ki. 3. k. U. o. 1804—5. 1828-ban részt vett a magyar t. társaság alaprajzának készítésében, és 1831-ki febr. 17-én annak tiszteleti tagévé választott. Hosszas betegeskedése után, 1841.jul.

14-én, 76 éves korában, miután az iskolát és egyházat közel félszázadig szolgálta, szenderült jobb életre. — y.

Budai Ferencz, az előbbinek nagybátyja, szül. 1760-ban szinte Peeren. Iskolái végeztével lelkészt pályára lépett a szóvati helv. hitv. közönségnél. Az irodalom mezején jeles „Polgári Lexicon“-áról (3. köt) ismeretes, melly életírásokat foglal magában a XVI. század végéig. Kiadatott öcsce, Ezaías által 1804-ben. Meghalt 1802-ben. — k.

Bugát Pál, szül. 1793-ban Gyöngyösön, tanult ugyanott, és Egerben, s az orvosi tudományokat Pesten; tudorrá lett 1818-ban, szemézmesterré 1820-ban. Már 1819 óta assistens volt Széky és Fabini tanárok mellett; 1822-ben pedig az orvosi kar tágjául vétetett föl. 1824-ki oct 5-én az egyetemenél tanárrá nevezteték, és tanszékét azonnal elfoglalta. Egyike legszorgalmasb orvostudományi íróinknak, s a magyar nyelv legbuzgóbb mívelőinek. Munkái ezek: „Az egészséges emberi test boncztudományának alapvonalai és boncztudományi szótár“. Hempel után. Pest, 1828. 2. köt. „Organóna a gyógyművészségnek, vagy Hahneman Samuel Homeopátiája“. Pest, 1830. „Éptan“. „Kórtudomány“. Pest, 1836. Ezen művei tekintetéből a m. t. társaság igazgatósága 1830. november 17-én a m. akadémia rendes tagjává nevezé. Azóta fordította Chelius Sebészségének 1. és 4. kötetét (Buda, 1836—1837.), Fritze: Sebészi Eszköztárát (Buda, 1837.), és Véres mtitételeit (u. o. 1839.); Tspharner: Tapasztaláéi Természet-tudományát (u. o. 1836—1837. 2. köt). 1833-ban Schedellel együtt adott ki orvosi szökönyvet; ugyanezzel 1831—1833-ik, s később egészen 1849-ig dr. Flórral, szerkeszté s eredeti és fordított értekezésekkel bővité az „Orvosi Tárt Részt vett a m. t. társaság Zsebszótára írásában és szerkesztésében; végre 1843-ban Természet-tudományi Szóhalmazt adott ki, szószármaztatási elvekkel vegyítve, s V. Ferdinand királynak ajánlva; kitől gyémántos gyűrűvel jutalmaztatott. Mindez azonban meg nem gátolhatta, hogy miután 1849-ben Kossuth kormánya alatt az ország főorvosának hivatalát elváltalá, egyetemi tanári székét el ne veszítse, ő az, ki a körül-

ményekhez képest lehető legtöbbet tett a m. nyelvnek a pesti egyetemnél divatba hozására. — y.

Bulyovszky Gyula, szül. 1827-ben Rákoskeresztúron (Pestmegye), hol atyja gazdatiszt volt. Iskolai pályáját Pesten és Debreczenben nyitotta meg. Az írói hajlam már kora ifjúságában ébredt föl benne, a protestáns iskolákban divatozott magyar iskolának úgynevezett „Érdemkönyvé“-ben „Hadúr“ és „Kelet“ című művei által tüntetvén ki magát. Bölcsészethallgató korában több novellákat és költeményeket közölt a „Honderűben, s később a „Pesti Divatlap“-ban. 1844-ben Bartay színigazgató által kitűzött jutalomdíjra „Pest éjjel“ című színművével pályázott, sikeretlenül; a díjt Szigligeti „Szökött katoná“-ja nyervén el. „Öregeknek bajt okoz a szerelem“ című színművét a színigazgatóság felszólítására két nap alatt készítette el, s harmadnapon színpadra került. Színbírálatokat írt a debreczeni színésztársaság iránt. Egy rendes műkedvelő társaságot rendezett jótékony czélokra, mellynek ő volt legkedveltebb tagja. 1847-ben ügyvédnek esküdött fel, s az „Életképek“ rendes dolgozó tagja lett. 1848-ban hivatalnok a belügyministeriumnál, és színbíráló volt a „Nemzeti Újság“ mellett. 1849 óta a „Magyar Hírlap“ hivatalos lapnál folytatja feuilletonistai pályáját. — k.

Bulyovszkyné, szül. Szilágyi Lilla, a pesti nemzeti színház tagja, szül. 1833-ban Kolosvárt R. kath. vallású. Atyja Szilágyi Pál, a nemzeti színház nyugdíjas tagja. Iskolai oktatásban a pesti apácák zárdájában részesült. Atyja állásánál fogva már mint gyermek apró szerepekre alkalmaztatott a pesti nemzeti színpadon. Később szembetegsége elvonta a színpadtól; 13 éves korában ismét e pályán volt, s már ekkor is figyelmet kezdett gerjeszteni, különösen szép tehetsége, csengő orgánuma, tiszta szavalata s alakító ereje által, mint azt az akkori színházi bírálatok, különösen az,Életképekében, eléggé tanúsítják. A központi színház bőviben lévén a tagoknak, Bulyovszkiné csak 1852-ben mulattatott be a közönségnek mint első rendű színésznő, s azóta művészi tehetsége gyors és merész emelkedést nyert Alakító tehetségét

bizonyítják egymással homlokegyenest különböző szerepei. Az utolsó időkben, különösen Kolosvárt adott vendéglátékai osztatlan tetszésben részesültek, s ez alkalommal több erdélyi főrangú hölgyektől egy nagy antikboglár ékszerrel tiszteltetett meg.

Mint íróno legelsőbb színjadi fordítmányokkal lépett föl, és magyar színre dolgozott, számra 20 darabjai a két haza színpadain tetszéssel forognak. Egy eredeti vígjátékot is irt Seribe novellája után, „Tiszaháti libácska” cím alatt, melly már pár éve fenmaradt a színpadon. Mint novella-író legelőször Valiot Imre „Thalia” című almanachjában mutatta be magát, „Egy színészno szerelme” című beszélye által, melly nagy tetszéssel és elismeréssel fogadtatván, többek írására buzdítá. Ezenkívül megjelentek tőle: „Légýott”, „Bűnhődés”, „Therbencoet marquis” és „Estély” című eredeti novellái albumok- és divatlapokban. Legközelebb összegýűjtött novellái, köztök néhány új is, két kötetben jelentek meg. Beszélyei közül kettő francziára is fordíttatott —k.

Cesinge János, vagy mint magát irataiban nevezi, Janus Pannonius, szül. Slavoniában 1432-ben, nemes szülektől. Kiképeztetését Vitéz János nagyváradi püspöknek köszöni, ki anyjának testvére lévén, jeles tehetségeit kiismerete, s őt saját költségein Olaszországba, nevezetesen Ferrarába küldötte; honnan 1458-ban ismeretgazdagon visszatérván, csakhamar titeli préposttá, azután pécsi püspökké neveztetett. Mátyás király leghívebb tanácsosai közé tartozott, és őt hadjárataiban, különösen 1464-ben a bosnyákok, és 1469-ben a csehek ellen kísérte. Ő volt kiküldve Romába Rozgonyival, segítség kieszközlése végett. Később Mátyás elleneihez szegődött, s az országba berontott Kázmér lengyel királynak Nyitrába 1471-ben kétszáz lovast küldött hódolat jeleid. Mátyás diadalmaskodván ellenein, Cesinge félelmében meghalt Zágrábban. Teste a király parancsára tisztességesen eltakarított Tudós munkái közül a legnevezetesebbek, u. m. honunk történetét tárgyszó hőskölteményei s magyar grammatikája, elvesztek. Azon gyűjtemény, mellyet Mátyás király parancsára elsőbben Várdai Péter kalocsai érsek szedett össze, elveszett.

A fenmaradtakat kiadták Volphard Adrián Bécsben, 1512., Frobenius János Baselben, 1518.; ismét Volphard Adrián Bononiában bővítve, 1522.; Oporinus János Baselben, 1555.; Sámbocki János Bécsben, 1569. A legjobb és legtökéletesebb kiadást gr. Teleki Sámuel eszközlé, Utrechtben, 1784.

Cházár András, született 1745. jun. 5-én Jólészen Gömörmegyében, nem dús, de régi nemes családból. Tanulását 1753-ban kezdte Gömörmegye Berzéte nevű helységében, s 1755. Dobsina mezővárosban folytatá. A felsőbb tanok hallása végett 1757-ben Eperiesre, a bölcsészeire pedig 1762. Késmárkra vitetett. Szép tehetsége és szorgalma tantársainak például szolgált itt, s azokat vetélkedésre ösztönzé; 1765-ben Posonyba vonult a történetet és törvényt megtanulandó. Tanulási éveiben alig kapván hazulról valamit, nagy nyomorral küzdve húzta ki tanulását Eperiesen és Késmárkon az úgynevezett tápintézfekben; Posonyban pedig csak gyermekek tanítgatásával tarthatta föl magát. 1766-ban ügyvéddé lett, de a törvénytudomány minden ágaiban magát egészen jártasnak még sem érezvén, hogy hivatásának jobban megfelelhessen, először Epeijesen, majd Pesten jeles ügyvédek mellett 5 évig segédkezett, s midőn 1773-ban képesnek érezte magát akár-melly ügyek lelkismeretes kezelésére, Rosnyón telepedett le, s rövid idő alatt hirt, nevet szerzett magának. Miután József császár parancsára a pereket német nyelven kellett vezetni és folytatni, az ügyészkedésről lemondott: tanácscsal azonban az őt megkeresőknek szívesen szolgált 1790-ben Gömörmegye főjegyzőjévé neveztetett; az 1792-ki országgyűlésre fontos követutasítási tervet nyujta be a megyének, mellyben a magyar nyelvnek mind jogi, mind politikai tárgyakban! használását és általános alkalmazását strgeté. Latinul úgy beszélt és irt, mint-ha Roma arany századában született volna; magyar előadásá és írása pedig kellemes volt és remek. Sokan tisztelték, sokan agyarkodtak ellene. A váczi süket-néma intézet fölállítását ő pendítette meg, miért is ő lőn I. Ferencz király által megbízva az alaptőke gyűjtésével. 50000 fíot szedett be; s azt maga 1000-el növelé. 1815-ben végrendeletet tett, és magva-

szakadás esetében minden vagyonát könyvek vételére akará fordítani; s az így keletkezendő könyvtárt jólési jószágán létező kertjének főnálló épületébe helyezni s közhasználatra fordítani rendelte. Ezen több ezer kötetre menő könyvtár a rosnyói iskola könyvtárába tétetvén át, ott tartatik. Meghalt 1816-ki jan. 28-án. Hona iránti határtalan szeretető, szorgalma, széles tudománya s bő olvasottsága kiviláglik egyaránt nyomott úgy, mint kéziratban fenmaradt munkáiból. Amazok közül nevezetesbek: „Törvényrend, a melly magyar és ahoz tartozó országok mindennemű törvény és ítélő székeinek szabattott, deákból és németből fordította Cházár András, “ és 1789. esztendőben Kassán kinyomatta. „Könyörgő levél, mellyel Szány Ferencz ur ő nagysága a rosnyói püspöki székebe lett beültetésének örömnapján segedelem nyújtás végett nyújtott a váczai süketnémák nevelőházának nevében a segedelem beszede.“ Gyámolította a tudományos munkák íróit is. —y.

Cherrier Miklós, született 1790. jan. 8-án Nagy-Őszön, Torontálmegyében. Atyja János Dömén Franciaországól, hol régi nemes családja máig létezik, és rokonai egyházi, hadi s polgári hivatalokban jelenleg is működnek, sőt az írói pályán is szerepelnek, az 1789-ki forradalmat sejdítve, s azt kórán megelőzve, szüleivel együtt kiköltözvén, Magyarhonban telepedett le. Itt mind a két család egyesülve maradván, magát és övéit haszonbérlettel tartotta. Több gyermekei közül gondját főleg a szép tehetségekkel ékeskedő s épen azért nagy reményű Miklósra fordítá, s Pécs, Nagy-Várad és Szeged tudományos intézeteiben nemcsak a középtanoda s bölcsészeti folyam szokott tárgyaiban, hanem a nyelvek- és egyéb szép-művészeti tanokban is oktattatá. A bölcselkedés osztályait 1809. kitűnő előmenettel végezve, s a Csanádi egyházmegye részére növendéknek felvételve, a pesti központi növendék-házba küldetett, a hittudományt a magyar k. egyetemben hallgatandó. Itt négy éves pályáját olly sikerrel futotta meg, hogy hittudományi tudor-koszorúval díszesítették fel. Megyéjébe visszatérvén, 1813. a ez. rendek felvétele után Zsombolya mezőváros segédlelkészévé nevezteték; honnan tizenegy

hónapi működés után, 1814. oct. 9-én néhai Kőszeghy László Csanádi püspök oldala mellé Temesvárra hivatott; hol mint levéltárnok, szer-tartó és sz. széki jegyző, a rá ruházott hivatalokat 6 évig pontosan viselte. Ez idő alatt sokféle hivataloskodása mellett is a rendszeres tudományoknak szentelve magát, 1819. nov. 9-én a pesti egyetem hittudományi tanszékére dicséretesen pályázott: minek következtében öt Rudnay Sándor hg-primás esztergomi érsekmegyéjében átvévén, a nagyszombati érseki lyceumban mennyiség- és mértan rendes tanárává nevezte. E tanszéket 11 évig ritka ügyességgel ellátván, 1831-ben az egyházi jog és történetek tanszékére mozdított elő, mellyen 13 évet töltvén el, rendes hivatalától el nem foglalt óráit, okiratok búvárkodására s tudományos művek dolgozására fordítá. 1838- és következő években a vegyes-házasságok tárgya napi kérdéssé válván, s honunkban is számos heves vitákat idézvén elő, azoknak alapos megoldására Kopácsy József hg-primás és esztergomi érsek őt 1840- és 1841-ben Német-, (különösen Bajor-), Poroszországba, Schweiz, Belga-, Franczia- s Angolországok fővárosaiba küldvén, megbízá, hogy azon tartományok főpásztorainál a vegyes-házasságok körül divatozó fegyelmet kipuhatolja, s azt sajtó útján honosainkkal közölje; hogy kiki meggyőződhessek, mikép a vegyes-házasságok nálunk is csak úgy kezeltek, mint a többi kath. tartományokban. Ez alkalommal azon megbízást is nyerte, miszerint a külföld tanrendszerét, képző-intézeteit, könyv- és mütárait szemügyre vegye, és mindazt, mit honunkra használhatónak fog tartani, feljegyezze. E két nemű megbízásban szerencsésen eljárván, eredményének némi töredékeit mind maga, mind mások már néhány év előtt közfényre is juttatták. Bokros érdemei tekintetéből 1843-ban posonyi kanonokká, 1846-ban pedig a posonyi tankerület főigazgatójává s kir. tanácsossá neveztetett. Valamint pedig tanár korában a nagyszombati sz. széknél mint közbíró, s a házasság és szerzetes-fogadás rendes védője, több év leforgása alatt buzgón hivataloskodott, s mint egyházi szónok is sokszor és kívánt sikerrel fáradozott: úgy kanonokká történt kinevezetése után

is Posony- és Mosonymegye gyűlésein, nemkülönben az 1848-diki posonyi országgyűlésen, mint káptalani követ működött. Mellőzve német nyelven irt és nyomtatásban is megjelent remek egyházi beszédeit, latinul ezeket bújuk tőle: „Enchiridion Juris Ecclesiastic! cum singular! ad alienas confessiones attentione.“ Pest, 1837. 2 köt Második kiadás u. o. 1838. Harmadik kiadás Posony 1848. Negyedik kiadás bővítve sajtó alatt van. „Institutiones históriáé ecclesiasticae novi foederis.“ Pest, 1840. 4. k. „Oratio, qua Joanni Halász parentavit“

Nagyszombat, 1830. Magyar művei pedig ezek: „Egyházi jog, idegen felekezetek iránti figyelemmel.“ Nagyszombat, 1843. 2 köt „Köz Egyháztörténet“ Posony, 1844. 1 k. „Több rendbeli tudományos czáfolatok és viták.“ U. o. 1841. „A jó és czélszerű nevelés kellékei.“ Posony, 1846. Több értekezése jelent meg a „Nemzeti Ujság“-ban s a „Religio és Nevelés“ nagybecsű hasábjain. —y.

Csacskó Imre, született 1804. nov. 5-én Váczon, Pest-megyében. Atyja Mihály az ottani nemzeti iskolák fáradhatlan tanítója, jó korán megizletteté vele a tanulást, mellyben mindinkább erősülvén, már élte nyolczadik évében a középtanoda növendékei közé Boroztatott Kámánházy László váczzi püspök hallván az ifjú jeles feleletét és példás magaviseletét, pártfogásába vevé és szorgalmát ösztöndíjjal ébresztve, jutalmazni s nagyra buzdítani sietett; mi nem téveszté hatását A nemes keblű iŝu ez idő óta magas ápolójának kegyét kiérdemleni évről évre mindinkább törekedett. Tanpályáját kedves szülei virasztása mellett (a negyedik nyelvtani osztályt, mellyet német nyelv kedvéért Budán tanult, kivéve) a másodévi bölcsészeiig bezárólag Váczon végezte. Új világ nyílt előtte, midőn szülői karjaiból kibontakozva, 16 éves korában a liarmadévi bölcsészet hallgatására Pestre költözött, hol az annyira megszokott felügyelést és házi rendet nélkülözve, s mintegy magára hagyatva, szerencsésen kikerülte ama szirteket és örvényeket, mellyeken a vidékről Pestre seregľő tapasztalatlan ifjú életének boldogsága hajótörést szokott szenvedni. Csacskó házi neveltetésének és a bölcsészeti tanfolyam alatt beszitt

szilárd elveknek tulajdonítható egyedül, hogy a csábokon diadalmaskodott. A történet- és természettanon kívül főleg az ismeret- és erkölcsstan voltak kedvencz tanulmányai, s emennek szent és tiszta elvei irányzák lépteit, és okozták, hogy míg mások megelégedve a felületességgel, múlandó élvek után kapkodtak, addig ő lelki erejének fejlesztésével foglalkodva, a komoly tudományoknak és szabad óráiban a szülői háznál már megkedvelt zenének élt. Pesten hallotta all éves hegedű-királyt Lisztet, és elpirult, hogy ő, noha mái 17 éves, ekkorig semmi kitűnőt nem tett; a benyomás, valamint volt váczi tanítóinak buzdítása, elhatározaták vele, hogy a szünnapokat komoly foglalkozással töltsse; mellynek eredménye lón a magyai* egyetem bölcsészeti karától nyert tudori koszorú (1823. oct. 30.). 20 éves volt csak, midőn egyetemi pályáját bevégezte; ügyvédi oklevél elnyerése után szándékozott kormány-hivatalba lépni, de minthogy a megnyílt 1825-ki országgyűlés hosszú folyama őt annak hóhatásától bizonytalan időre elütötte, nem akarván haszontalanságokkal bajlódni, az országgyűlés alatti időt felhasználva, jogtudori babérrért, melyt 1828. oct. 30-án csakugyan el is nyert, izzadott. E közben megürült a posonyi, majd a kassai akadémiánál is a természeti s magyar nyilvános jog tanszéke, s ő mindkettőre pályázott, és Kassára tanárrá nevezteték. Ugyanez időben saját kérésére a győri akadémiához tétetett át, hol az ifjúság oktatásában lelkesen fáradozott, míg 1847 vége felé érdemei jutalmául a tanulmányi biztosság ülnökévé neveztetvén, Győrt Budával cserélte fel. Győrmegeye tagjává nevezte őt azon küldöttségnek, melly az 1843-ki országgyűlés alatt a népnevelés ügyében munkálódott. Tervét a küldöttség és megye elfogadván, közzétette a „Világ“ czímű lapban, mellynek gr. Dessewfly Aurél vezetésétől kezdve 1843. végéig levelezője volt. Tanárrá neveztetésével egészen új pálya nyílt előtte, mellynek tehetsége szerint megfelelni, élte feladatául tűzvén ki, szilárdul eltökélé, nemcsak a gondjára bízott ifjúságra, mint oktató, hanem a nagy közönségre is mint író hatni; hogy pedig ezt az édes honi nyelven tegeye, egyéb okok közt az 1825-ki ország-

gyűlés alatt fölébredt nemzetiségi szellem is igényié. Anyanyelve a magyar volt ugyan, de azt nyelvtanilag nem tudta, legalább nem úgy, mint írónak kelle tudnia. A nagy Révait forgató s nyelvismereti alaposagra jutott, egyszersmind megkezdé a szakához tartozó legjelesebb munkák olvasását, s belölök kivonatokat, utóbb céljára használandókat készített. Első értekezése: „Mi viszonyban van a halálbüntetés a bünhez,“ 1832-ben jelent meg a „Sas“ című folyóiratban. Ugyanezen évben irt egy bírálatot Kunoss Endrének némelly természeti jogot illető közleménye fölött, melly azonban csak 1842-bén, és így majdnem tizenkét évvel később jelent meg. A „Tudománytár“ 1836-ki folyamának 11., az 1837-kinék 1. köt. kijött „Bevezetés a természeti jogba; s a tiszta általános természeti jog“ cím alatt Győrött, 1839. E munka, mellyet a magyar t. társaság 1840-ben dicséretre méltatott, nem annyira a tanuló Írósnak, mint a tudósoknak van szánva. Szödi Pál név alatt az 1838-ki Athenaeumban megjelent „A hangok hatalma“ című novella; úgy a „Hangászati szemle“ is az ő tollából folyt. Szakismerettel készült legjelesebb munkája: „Büntetőjogi elméletek, tekintettel a büntetés fajaira, különösen a halálbüntetésre, mikép gyakoroltatt az régi s újabb népeknél.“ Győr és Bécs, 1843. 2 köt. A magyar t. társaság által 1844. szinte dicsérettel említettett; s ezt a fejedelem legmagasb tetszésének nyilvánítása mellett magánkönyvtárába is elfogadni kegyeskedett. A magyar t. társaság 1839. nov. 23-án levelező tagjává választotta. Jelenleg a magyar nyilvános jog kidolgozásával foglalkozik, kedvezőbb körülményekben kiadandóval. —y.

Csajághy Sándor, szül. 1810. apr. 6-án Bács mezővárosban, hol atyja érseki uradalmi tiszt volt. Az elemi iskolákat születése helyén látogatta, s itt tanulta meg a horvát (illyr) nyelvet is. A német nyelv tanulása kedvéért Bukin nevű szomszéd Jakiban, hol bátyja Pál plébános volt, folytatta elemi tanodaimát. Később ugyanitt a helybeli káplán vezérlete mellett a három első latin osztályt is végezte; a többi gymnasiai iskolákat Kalocsán járta, s 1825-ben a kalocsai papnő-

vendékek közé felvételvé, a bölcészeti osztályokat az egri papnöveldeben végezte. A theologia két első osztályát Kalocsán végezvén, ifjú kora tekintetéből, ezeket ismétlendő, Pestre, a központi papnöveldebe küldetett; hol a szentirási tudományokból letévé a szigorványt, 1833. sept 21-én pappá szenteltetett. Egy évet töltött a írtianeumban (Institutum sublimioris educationis ad s. Augustinum), innét beteges állapota miatt övéihez visszatért 1836-ban Baján mint magyar káplán tett segédlelkési szolgálatot, s innét a pesti központi papnöveldebe tanulmányi felügyelőül lón előmozdítva. E minőségben 1844-ig működött, s egyúttal az egyháztörténeti tanszékben helyettesképpen tanárkodott. Ugyanez évben nyert hittudori oklevelet. Nem sikerülvén a pesti egyetemenél az egyháztörténeti tanszék elnyerése, Kalocsára visszahivatott ugyanezen tanszék elfoglalására. 1846-ban érseki titoknokká, ugyanez évben címz. kanonokká nevezetett. 1850-ben valóságos kanonokságra; 1851. apr. 11-én Csanádi püspökségre emeltetett. Irodalmi kísérleteit még mint papnövendék megkezdé. Az ő tollából folyt az Egyházi Tárnak 8-ik füzetében „a kalocsai főegyháznak leírása“, úgyszinte a „Sas“ című folyóiratban „az írás eredetéről“ szóló értekezés. A pesti magyargyakorló-iskola által (mellynek életbeléptetésén buzgón működött) első éveiben, több dolgozatai, nevezetesen „a gyónásról hit-erkölcsi tekintetben“ című értekezése kinyomásra lón méltatva. Ugyan e munkálatok 1843-ik évi 10-ik kötetében megjelent, Párbeszéd az inquisitoról, egyháztörténelmi tanulmányainak eredménye. A „Sion, Religio és Nevelés, és Fasciculi Ecclesiastic!“ című folyóiratokban közzétett értekezései neve aláírásával jelentek meg. Írt egy párbeszédet a vegyes házasságok ügyében, melly két kiadást ért Ugyanez ügyben lépett föl egy terjedelmesebb vádirattal e cím alatt: „Glossák ns Zalamegyének a vegyes házasságok ügyébeni felírására, európai híri Rotték Károly nézetei szellemében.“ Pest, 1841. Ide járul „Az anyaszentegyház ellensége“, második kiadást ért, jegyzetek- és taldalékokkal bővített fordítása németből. Írt néhány költeményeket is. „Az áhítatosság zsengei,“

imakönyv az ifjúság számára, felügyelete alatt szerkesztetett A „Wiener Kirchenzeitung“-ban megjelent tőle az unióra vonatkozó értekezés. Tovább a Figyelmezőben: „A magyarhoni kath. papság védelme“; az Ost Correspondentben a Lloyd ellen: „Der ungarische Clerus wahrend der jüngsten Wirren.“ (1849. Beilage zu Nr. 214.). E cikk nagy figyelmet gerjesztett. —k.

Csáktornyái Mátyás. Bly című munkája maradt fen: „Jeles szép história, két görög herczegről, erős Ajaxról és bölcs Uliszeszről, miképen verődtec és perlettec a táborban, Agamenon Császár és mind az több görög Királyoc, az erős vitéz Achilles fegyvere és hadi szerszáma felett Heltai Gáspár műhelyében Christus Urunknac születése után az 1592-ik esztendőben.“ A versek első betűi öszveszedve illy értelmű mondatot állítanak elő: „Inclito et generoso Domino Benedict» Mindszenthí, Capitaneo arcis Udvarhely, ac Arendatori decimarum Regni Transilvaniae, nec non Praefecto Camerae siculicalis, Domino suo Mathias Czáktomaeus fideliter.* —k.

Csapiár Benedek, született 1821. jan. 5-én Duna-Szerdahelyt Posony-megyében. Jámbor és vallásos szülői, főleg atyja volt első s leghatályosb oktatója az elemi tanulmányokban. Középtanodai pályáját Érsekújvárrpt kezdte, és sept. 15-én az ajtatos rendbe lépett Figyelmenek legfőbb tárgya a romai és görög classics literature volt, és mint ujoncz Privigyén szakadatlanul azzal foglalkozott; a magyar irodalmi kitünőbb bajnokaival csak utóbb, mint podolini tanár ismerkedett meg: itt kezdé olvasni a német világ legjelesbjeit, és tanulni a francia nyelvet. Ismeretei tágultával Erdélybe kívánczozott, Dugonics példája által vonzatva, s Józsika művei által lelkesülve. 1840/1 Beszterczén stúdiumául az olasz nyelvet vette; majd mint kolosvári bölcsészethallgató az angolt is. E közben még mint logicus, meleg szeretettel csüggött Plato munkáin, s miután Buczy Emil magyarította Platóját, melly kiadásra várakozók Lerónál, történetesen megkapván, átolvasá, s a latin, görög és francia szöveggel szembesítvén, azt teljesen pongyolának, sőt használhatómnak vélte, elhatározta magában, hogy azt magyarítani fogja; melly idővel el is ké-

szült, és „Platón munkái,” kiadja a k. lyceum nyomdája, Kolosvár, 1845. (1. k.) cím alatt jelent meg. Buzgó tagja volt a Dugonicsféle társaságnak nyitrai hittanuló korában, és számára több darabot készített. Rendes tanulmányai bevégezése után tanárkodott Kolosvárt, Budán és Magyar-óvárt. 1848. elején Kolosvárt szándékozott Bardóczczal egy kath. prédikáziói tárt megindítani, s az első füzet már szerkesztve volt, mellyben az akadémiai templomban általa ékesen elszavalt remek beszédei is (számra 6) kijöttek volna, de a közbejött mozgalmak nemes törekvésében akadályozók, sőt beszédei is, egy pár a nevelésügyhöz tartozó értekezéseivel együtt elvesztek. —y.

Császár Ferencz, született 1807-ben Zalaegerszegen. Elemi iskoláit szülőhelyén jelesen kezdette; majd édes atyjának kora elhunytá által kora árvaságra jutván, gondos rokoni kéz ápolá, s a középtanodai folyam alatt Szombathelyt, Kőszegen és Sopronban taníttató. A szép tehetségű ifjú 1822-ben a pannonhegyi benedekiek közé vétetett föl, hol mint ujoncz a lelkes Guzmics, akkorban ugyanott a hittan professora buzditása által, ki a fiatal Császárban nem megvetendő költői erőt láta rejleni, veté meg költői hírének alapját. Vallja ezt maga, midőn 1841. kiadott verseit Guzmics árnyának ajánlá; többi között így zengvén:

„Első valói te, oh Guzmics! ki bennem
 Szelíd kezekkel a szűt ápolód;
 Első tanítói: mint kelljen szeretnem
 Rokon kebelt, mint nemzetet, hazát? —
 Te bátorítál lantot hogy ragadjak,
 Midőn szívemnek édes vágya kél:
 Dalt zengedezni a bus honfiaknak,
 Könyezve a hon gyászemlékinél“ stb.

1824-ben mint első évi bölcselkedő kilépvén a szerzetből, Győrött folytató bölcsészeti pályáját; mellynek bevégeztével a veszprémi kispapok közt látjuk őt kitűnni. Miután azonban az egyházi életet meg nem szokható, oda hagyván a semináriumot, Pestre, majd Zágrábba vonult E két helyen tanuló a törvényt; ez idő alatt lón a költészet kísérője, s 1830-ban

Fiúméba szakadván, magányos óráiban hű társa. Itt először mint középtanodái tanár működött; de e pályát csakhamar (1832) a kormányzékivel cseréié föl: megalapítván ez által polgári pályájának szép jövődjét. Ugyanis hajlamot érezvén magában a váltó és tengeri kereskedési törvények iránt, azokat szakadatlanul tanulá, mellyekből 1833. ügyvédi vizsgálatot adván, 1836. a fiumei váltótörvényszék jegyzőjévé tétetett; honnan 1839. Budára jövé, a k. könyvvizsgáló s tanulmányi bizottság, 1840. a pesti k. felváltótörvényszék ülnökévé, legújabban pedig a hétszemélyes tábla váltóosztályának előadójává neveztetett. Császár csak Pestre lett költözése alkalmával, jelesen „Költeményei“ kiadása óta jutott a nagyobb közönség ismeretségébe; mert mit eddig dolgozott, részint kéziratban vala még, részint (Tengery, Zódor, Alkonyi, Barányi) álnevek alatt jelent meg. Egyébkint ő a tudományos és szépliteraturai mezőn egyaránt babért aratott. Sonettjeivel kitűnő helyen, matrózdalaival egészen új téren áll; epistoláival pedig egy rég óta parlagon heverő mezőt nyitott meg. Sokat és könnyen dolgozik, ízlése műveit. Versein kívül számos beszélyei s egyéb apró belletriai dolgozatai folyóiratainkban és zsebkönyveinkben szétszórvák. Nyelve általában új fordulatokban meglepő, sima, gördülékeny, tiszta, szabatos, hibátlan és virágos. Munkái „Költeményein“ (Buda, 1841., Pest, 1846.) kívül, mellyekben meleg hazafi, igaz magyar ízlésű, ezek: „Sonett-koszoru.“ Fiume, 1831. „Kritikát érdeklő levelek.“ Pest, 1832. „A nőtelen philosophus.“ U. o. 1833. „Grammatica Ungherese.“ U. o. 1833. (kiadva a magyar t. társaság által). „Kurzgefasste ungr. Sprachlehre.“ (U. o. 1834.) „Beccaria a bűnökről és büntetésekről.“ Zágráb, 1831. Olaszból fordítva. „Orestes és Sofonisbe.“ Pest, 1836. Alfieri-ből ötös jambusokban. E fordítás a magyar t. társaság által nyomtatásra elfogadva lón, ivétől 3 arany tiszteletdíj mellett „Váltóóvások.“ Buda, 1840. „Váltójogi műszótár.“ U. o. 1840. „A magyar váltójog.“ U. o. 1840. 2 k. Harmadik kiadás: 1845. „Váltótörvénykezési irománypéldák.“ Pest, 1841. „A fiumei kikötő.“ U. o. 1842. „Utazás Olaszországban.“ Buda,

1844. „A görög római mythologiai zsebszótár“. Pest, 1844. „A magyar csódtörvénykezés rendszere“. Pest, 1846. Illy sokféle foglalkozás mellett irt a Társalkodóba, Athenaeumba, Hírnökbe, Életképekbe stb., sőt gr. Dessewffy Aurél elhunytával többet magával a „Világról“ is gondoskodott Végre időt szakított magának a „Kliegl-könyv“ és „Aradi vészlapok“ szerkesztésére. Irodalmi érdemeiért a magyar t. társaság már 1832-ben levelező, 1847-ben pedig tiszteleti tagjává választotta; 1845 óta tagja a Kisfaludy-Társaságnak is. Újabb időben szerkeszté s kiadá a Pesti Napló politikai újságot, melytől megválván, a Divatcsarnok szerkesztéséhez fogott, és azt mai napig ügyesen viszi. — y.

Csaló Pál, szül. 1804. Nagyváradon, Biharmegyében. Végezvén szép előmenettel a közélettanodai pályát, az egri papnövendékek közé vetett föl, és mint ilyen kitűnő sikerrel tanulá a bölcsészetet Egerben; majd Pest jeleteték ki neki lakásul, hol a hittudományt kelle hallgatnia: melyet már bevégezendő vala, midőn némi gunyiratásért az intézetből megválni kénytelenítették. A jeles főt sokan sajnálták. Először Bécsben, majd Gratzban és Budán nyert nevelői állomást; és illy minőségben fogott egy illy című munka kidolgozásához: „Mire kell a gyermeket kilencz, tíz esztendős korában tanítani“; melly azonban (miután az 1830. Tud. Gyűjtemény L k. egy, az elemi oktatás elveit fejtegető rövid, de alapos és gyakorlati értekezéssel, melly egyszersmind programja leendett egy elemi kézikönyvnek, föllépett volna), félben maradt A magyar t. társaság felállta óta (1831.), gr. Teleki József által annak írnokává nevezteték. 1832-ben a „Jelenkor“ szerkesztője s a magyar t. társaság levelező tagja lön. E közben dolgozott a nyelv körüi is, és az első osztálybeli jutalom, melyet a magyar akadémia 1833. kiadott, neki jutott, a magyar ragok- és képzőkről irt értekezésiért, melly „A nyelvünkben! ragasztékokról és szóképzőkről“ cím alatt, a „Nyelvtudományi pályamunkák I. köt. 1834. nyomtatásban is megjelent. E munkája által a közönség figyelmét magára vonata. Tagja volt az 1833-ban alakított játékszín! választmány-

nak, s egy ideig jegyzője is. Megszűnván a Jelenkor mellett segédkedni, 1834-ben újra nevelői hivatalt vállalt; melyről azonban csakhamar lemondván, 1835. a Munkácsi szerkesztette „Rajzolatokéba dolgozott: honnan 1836. a „Tudománytár“ szerkesztésére hivatott meg. Kevesen voltak ez idétt, kiknek prosajához az övé ne volt volna fogható, akár a didactical világosság- és szabatosságra, akár a költészeti szépségre nézve. 1837-ben megindult Posonyban Orosz József „Hírnöke“; s ő Pestről Posonyba költözött, a nevezett újság segédszerkesztőségét átveendő: s mint ilyen, egykori barátságos viszonyairól megfélelkezvén, többek de különösen az Athenaeum kiadói és szerkesztője ellen keserű tusát vívott. A Hírnöknek ő adott életadó fényt; míg végre sokaktól elhagyatva, hosszas betegeskedés után, nagy nyomorúságban, Posonyban 1841. febr. 15-én élni megszűnt Sírját tisztelői csinos emlékkal örökítették. Dolgozatai az említettekén kívül következők. A „Társalkodóban: „Értekezés a vaudevilleről és két eredeti vaudville“ (1833.). „A phantasta“ (1835.). Az „Aurorában: „Egy nap Szliacson“. 1834. A „Rajzolatokéban: „Három pohár“. 1835. A „Regélőében: „Fiatal házások“. Vigj. 3 felv. „A tolvaj“. Vigj. 1 felv. „Rehány komoly szó a budai játékszín ügyében“. „Levelek Nagyváradról“. „Úti jegyzetek Esztergom, Nagyszombat, Pannonhalmán s Bakonybélen keresztül tett útjában“. 1835. Az „Athenaeum“-ban: „Nőkérés“. 1837. A „Rajnaiéban: „A fiatal szív“. 1837. „A szerelemmel nem jó játszani“. 1838. Az „Rmlény“-ben: „Boldog szerető“. 1840. A magyar társaság színműtárában: „Nesleitorony“; dráma 5 felv., németből. „Örökké“. Vigj. 2 felv. németből. „Angelo, Padua zsarnoka“. Dráma, 4 felv. franciából. „Garrick Bristolban“. Vigj. 4 felv. „Ligeti kastély“; drámái enyegés 1 felv. németből. Irt a Kritikai Lapokba, Figyelmezőbe, Tudománytárba, s a Közhasznú Esmeretek Tárába. A nevezetes Magyar hírlapi szemle (Hírnök. 1838—1840.) az ő tollából folyt. Úgy szinte tőle van: „Magyar és német beszélgetések a két nyelvet beszélni kezdők számára“. Pest, 1834. Levranlt francia-német beszélgetései után. E fordítás

a könnyed és sima társalgási nyelvnek mindmáig legjobb magyar példánya. „Der kleine Ungar“, gyermekek számára. Pest, 1834.-ike után. Csaté, mint művei mutatják, különösen feuilleton-íróknak volt hivatva, s irodalmunkban nem csekély tulajdonnal bír: élénk és könnyű felfogással, mi ehhez többnyire hozzá szövetkezik, hason könnyüdségi előadással, mihez logikai, aestheticai és nyelvi nem közönséges kiképezettség és több oldalú olvasottság járulván, képessé tette minden tárgyról valami érdekest érdekesen mondani. E mellett nyelvünk teljesen hatalmában volt; s tolla nem csak ékes, hanem változatos és jellemző; a mint hol kellett Szebb és nyugalmasb életre volt érdemes. — y.

Csésy Imre szül. 1804-ben, Biharmegye Érkeserű helységében. Iskoláit Debreczenben kezdé, honnét a német nyelv tanulása végett Lőcsére ment át Előbb költészeti, azután bölcsészeti tanár lett Debreczenben. Tanszékéről lemondván, Pestre jött orvosi tudományokat hallgatandó; melly szakban, különösen a természettudományban, bámulatos haladást tett. 1839-ben természettudományi tanárrá nevezeték Debreczenben. Természettani bűvárkodását folyvást nagy sikerrel űzte; ásvány-gyűjteményt rendezett a tanoda számára; s e végből sokat utazott a bányavárosokban és Schweizban. Érdemei s tudományossága méltánylásául m. akadémiai lev. taggá neveztetett. Munkás életének 1847-ben vetett véget a kora halál, a tudomány nagy kárára. Nevét a következő jeles művek örökítik: „Értekezés a fénysugár polarisatiojáról“. Athenaeum. 1840. „A természet ismeretének a tudományos műveltségre ható befolyásáról“ (1839.). „A botanikai magyar műnyelv javításáról“. Két kiadást ért. (1824, és 1834.) „Tiszta erkölcsstudomány“, s „Földünk s néhány nevezetesb ásvány rövid természetrajza“ (1842, 1843.). Jeles tankönyvei, s egy monographia a „Villany delejességéről“ kéziratban maradtak. — k.

Csengeni Antal, szül. Nagyváradon, 1822-ben. Atyja híres jogtudós és ügyvéd volt ugyanott. Iskolái végeztével nagy hajlamot érzett az irodalom iránt: e végből szorgalommal tanulmányozta a bel- és külföldi jeles írókat, s magát annyira kiképezte, mikép legjelesebb publicista-íróink közé

tartozik. Előbb gyakornok a megyei (alispáni) hivatalnál, később országgyűlési írnok volt a bihari főispán oldala mellett: idejét mindenütt hasznára fordítá, s bő ismereteket szerzett a politikai s közigazgatási téren. Több jeles értekezések által ismertette meg magát, s ügyességét, jeles tapintatát leginkább az 1845-ben átvett „Pesti Hírlap“ szerkesztése mellett fejtette ki, melyet egész 1849-ig bámulatos ügyességgel vezetett: úgy hogy egy lap sem tudott vele versenyezni. Lapjában legkitűnőbbek saját vezércikkei, mellyekkel a Tizenötödik Marcius hatyúszellemét sújtá leginkább. 1849-ben lemondott a szerkesztésről, tanácsos lett a magyar belügyministeriumnál. Irodalmi pályáját azután is folytatta, több barátival együtt a magyar szónokok és statusférjak jellemrajzait adá ki. Legközelebb a m. akadémia levelező tágjává neveztetett, és Ipolyi magyar mythológiája fölötti roszaló bírálata képezte székfoglaló beszédét: melly azonban alaposan megczáfoltatott nemcsak, de Cs.-nek a tudomány e szakabani járatlansága is földérettetett. — Jelenleg b. Keménynyel a „Magyar nép könyvét“ szerkeszti. Vannak fordított művei is. H-lyen, Angolország története, Maculay után. — k.

Apáczai Csere János, szül. 1619. jun. 10-én Bárczáságban, Apácza nevű helységben. Tanulását, mellyet Kolosvárt kezdett, és Gyulafej érvárt folytatott, szép előmenettel a kolosvári collegiumban végezte be; mi által magát Gélii Katona István erdélyi superintendensnél megkedveltetvén, általa segélyt nyert a külföldi, jelesen belga egyetemek meglátogatására. Itt főleg a keleti nyelvek tanulására adta magát, és olly előmenetelt tón, hogy tanítóinak bizodalmát megnyervén, tőlök hivattal is megkináltatnék; mellyet azonban, minthogy kötelezettsége honába visszaszólítá, el nem fogadhatott. Külföldön tartózkodtakor, jelesül 1653-ban, Trajectumban adott ki egy „Magyar Encyclopaediát, az az minden igaz és hasznos bölcsességnek egybefoglalását“. Minthogy e pályán jégtörő volt, és ismeretei kifejezésére sok új szót alkotott, sokak által nem értetett, annál kevésbé követtetett; minek oka lehetett az is, hogy a háborús idők elnémiták tu-

dósainkat. 1653-ban visszaérkezvén hazájába, a fejevári collegiumban kezdé meg bölcsészeti leczkéit, és nemsokára „Magyar Logicáját“ (Gyulafejevár, 1656.) ki is nyomatta. Ugyanekkor bízott meg a költészeti osztály tanításával is; de mivel Virgilius magyarázatával kapcsolatban a foldírást, természet- és égtant is előadván számos tanítvánnyal dicsekedék, társainak neheztelését vonta magára, kik a fejedelem előtt, mintha a ref. vallást megrontani igyekeznék, őt olly fekete színekkel festették le, hogy a fejedelem egykor mondaná: „Megérdemli ez az ember, hogy a fejevári torony tetéről vettetnék alá“. Ekkép Fejevárt nem volt maradása Cserének, és áttétetett Kolosvárra. Itt tanita hittudományt, bölcsészetet, számtant és törvényt, s mint ilyen be is végzé munkás életét 1659-ben. Barcsai Ákos fejedelemnek egy iratot nyújtott át, melly magában foglalá a módot, mint lehetne a tudományok előmozdítására Erdélyben akadémiát állítani; de nem sokára Barcsai megöletvén, ő pedig elhalván, fáradozásait óhajtott siker nem követé. — y.

Csery József, szül. 1807-ben Korponán, Zólyom megyében. Elemi és gymnasialis iskoláit helyben és Léván végezte. 1824-ben a kegyes rendű szerzetbe lépett; 1827-ben megvált a szerzettől, és Szegedre ment bölcsészeti tudományok hallgatása végett. Jogi pályáját Pesten végezte; 1833-ban kir. táblai jegyzővé, 1837-ben ügyvéddé esküdött fel. Mint költő már tanidő korában tüntette ki magát, s már akkor irt egy „Pásztori költeményt“, melly 1829-ben látott napvilágét 0 javította s pótolta Alvári verseit is. 1836-ban a pesti egyetemi könyvtárnál nyert alkalmazást mint írnok; 1845-ben pedig könyvvizsgáló volt Pesten; 1849-ben az egyetemi könyvtár órévé nevezetett. Irt deákul számos verseket és nyelvészeti munkákat. Magyar munkái a következők: „A nemek nemeiről s hajításáról, nem különben az igék múlt idejéről szóló szabályok magyarázata“. Pest, 1840—1847. „A hangmértékről szóló szabályok magyarázata“. Pest, 1846. „Fehér György munkáinak sora“. (Lásd Új Magyar Museum. 1853-ik évi folyam). Irt néhány jelentéktelen színműveket is. — k.

Csete István, szül. 1645. máj. 21-én Sellyén Nyitra-megyében. Jezuitává ifjú korában lett: s miután Trencsinben és Bécsben szerzetes készülétein s tanulásain átesett, Erdély-be küldetett, épen ama veszélyes időkben, midőn Apafinak a törökökkel! békessége, de Magyarhonnak és Bécsnek színt azok által lett pusztítása a kath. hitet fogyasztá. Csete saját öltönyében nem bátorkodván föllépni, azt elváltoztatá, s Vízkeleti István neve alatt, világi-papruhában, szakáit eresztve Lengyelországon keresztül ment Gyulafejérvárra: hol megérkezte után azonnal szószerkekre lépven, egymásután négy nap kebelrendítő ékesszólással prédikált az országosan egybegyűlt uraknak. Neve csak hamar híres lőn. Egyházi beszédei, összesen 1611, saját kezével írva és erősen bekötve a szerzet szétesztelésakor a nagyszombati könyvtárban őriztettek. Néhányat közülök Gyalogi János rendtársa nyomtatott ki. A kolosvári főiskolát, melyet Báthori fejedelem emelt, gr. Apor István segítségével virágzásra hozta. Meghalt 1718-ban élte 73-ik évében. — y.

Komáromi Csipkés György, született 1630. apr. 23-án Komáromban. Végezvén idehaza, különösen Debreczenben tanulmányait, külföldre vándorolt, és Trajectumban a híres Leusden János útmutatása mellett, egyebeken kívül a keleti nyelveket alaposan megtanulta. A héber nyelvet annyira bírta, hogy rajta szónokolt is az akadémiái hallgatókhoz. Ugyanott a hittudományi kartól tudori oklevéllel diszítettett föl. Visszajövéen hazájába, először Debreczenben tanár, majd ugyanott prédikátor lett; s mint ilyen meg is halt 1688. élte 58-ik évében. Magyarra fordítva adta ki Volebius theológiáját: „A keresztényi isteni tudománynak jeles móddal elkészített rövid sommája“ cím alatt. Trajectum, 1653. „Igaz hit az az olly 241 predikáziók magyarul, mellyekben a keresztény igaz hitnek és vallásnak minden ágazati ügy befoglaltatnak, hogy mind a Tanítók, s mind a Tanulók mi légyen hiendő vallások és váltandó hitek, elégséges-képen megtanulhatják“. Szeben, 1666. „Pápastaság Újsága“. Kolosvár, 1670.. E munka irányozva van Sámbar Mátyás állításai ellen. „Ha-

lotti Centuria“. Magyarra fordította az egész sz. írást; mely azonban csak holta után, 1719. nyomatott ki. Ezen kiadás „Komáromi Bibliának“ nevezetik. A magyar nyelvről „Hungária illustrata“ című, latinul irt munkájában (1655.) értekezik. Cspkés a philológiában szép jártasságot tanúsított—y.

Csokonai Vitéz Mihály, első rendű, Kisfaludy, Vörösmarty, Petőfy után legjelesebb magyar költő, szül. 1774-ben, Debreczenben ref. szülőktől. Tanult ugyanott, elvégezte 1794-ben a hittudományt. Iskolái végeztével költészet-tanár lett a debreczeni collegiumnál: e hivatalától azonban ifjúkori könnyelműsége miatt saját kérelmére 1795-ben elmozdított. Ezután tanulta a jogot. 1796-ban Posonyban volt; 1797-ben tanárrá nevezetett a csurgói gymnasiumban. Balul kiűtött szerelmi viszonyai folytán elkeseredettségében e hivataláról is lemondott, és felváltva barátjainál és anyjánál élt 1805-ig, mikoron testi-leg és lelkileg megroncsolva, 28 éves korában meghalt Nagy tudományu s kiképezett egyén volt, beszélte a görög, latin, francia, olasz, német, angol, sőt a keleti nyelveket is. Munkái a következők: „Magyar országgyűlési musa“. Posony, 1795. „Magyar insurrectio“. Komárom, 1797. „Dorottya“. (Comicai epos 4 énekben). Nagyvárad, 1803. „Anatreoni Dalok“. Bécs, 1803. „Lilla“ érzékeny dalok. Nagyvárad, 1805. „Ódák“. Nagyvárad, 1803. „Alkalmi versek“. Nagyvárad, 1805. „Temetési versek“. Nagyvárad, 1805. Életét, és hátrahagyott munkáit Domby (Pest, 1817.); összes munkáit pedig először Márton tanár (Bécs, 1813. 4. k.), másodszer ugyanaz (Bécs 1816. 2. k.); harmadszor Werfer (Kassa, 1836.); negyedszer Kelemföldy (Leipzig, 1842.) adta ki. Az ötödik és legtökéletesebb diszkiadás 1846-ban jelent meg; eredeti kéziratok után kiadva Pesten dr. Toldy Ferencz által, a költő arczképével. Cspkonai a magyar költők közt leginkább hatott a nép szívére, bármilly kicsiny is népdalainak száma: melyek magyar szellemhez képest utánozhatlan szépek. A többi termékei nem annyira jelentékenyek. — k.

Csombor Márton, született 1595. a Szepességben. Iskoláit 1616. Késmárkon végzé; 21 éves korában külföldre

ment: megjárta Sileziát, Cseh- és Poroszországot, s Dantziban több időt töltvén, magát a tanulók közé soroztatá. Megfordult Dániában, Belgiumban, Angliában, Franciaországban. Mindenütt gyalog járt, és a mit látott, hallott, jót, rosszat, nevésegest, leírta, s hazajötte után „Itinerarium“ név alatt 1619. ki is nyomatta. Varanán mint prédikátor működött, és irt egy magyar könyvet: „Udvari iskola“ név alatt (Bártfa, 1623.); mely különféle történeteket foglal magában. Ajánlva van Telegdi Annának. — y.

Csorba (Szakácsi) József, szül. N.-Szöllösön Ugocsar megyében. Iskoláit Szigeten, Debreczenben és S.-Patakou végezte; honnét Pestre ment, orvosi tanulmányokat végzendő. 1817-ben megyei orvossá nevezetett Somogybán, s e hivatalában dicsérettel működik. Több jeles orvostani értekezéseket irt Önálló munkái: „Hygiastika“. Pest, 1829., „Észrevételek az éghajlatának stb. befolyásáról az emberre“. Falconner Vilmos után. Pest, 1833. — k.

Csúzi Cseh Jakab, szül. 1638. Végezvén tanulását, losonczyi prédikátor lett. 1674-ben Posonyban elítéltvén, fogságba jutott Kiszabadulta után a debreczeniek választották el prédikátorul. Két munkát irt magyarul; egyiket „Lelki bölcsességre tanító iskola“ (Debreczen, 1680.), másikat „Edom ostroma, vagy Abdias próféta magyarázatja rövid predikációkba foglalva“ (U. o. 1682.) név alatt — y.

Csúzi Cseh János, szül. Losonczon, hol tanulását is végezte. Kiment Németországba, hol theológiát és orvosi tudományt tanult. Frankfurtban orvos-doctorrá tétvén, haza jött és Győrben hitszónoki, s egyszersmind orvosi hivatalt viselt. 1701-ben egy két fejű, négy kezű és lábú összenőtt csodaszülöttel külföldre utazott, és azt pénzért mutogatta; mi őt gazdaggá tette. Meghalt 1730-ban, halála napját előre megjövendölte. Magyar munkái e címeket viselik: „Isten eleibe felvitetett lelkiáldozat avagy áhítatos könyörgések“ Győr, 1776. „Tragoedia podagrica. A köszvények rendszerint való folyásáról irt discursus“. Győr, 1715. — k.

Czakó Zsigmond, szül. 1820-ban Dézsen, gazdag és

előkelő szülőktől. Tanult Kolosvárott és N.-Enyeden. Már tanuló korában vallási újjításokon törte fejét; a természetimádás lévén föelve. E végett izgatólag lépett föl tanuló társai között; miért vizsgálat rendeltetvén ellene, az iskolából eltávolított. Tudományos pályáját Bécsben kezdé folytatni; de be nem végezheté: mivel épen akkor anyagilag tönkre jutott szülei nem segíthették. A kényelemhez szokott ifjú e csapást nagyon érezte, főkép midőn eddigi barátjaitól is elhagyatott. Így kénytelen volt színészi pályára lépni, s mint dráma-költő lett nevezetessé. Irt több drámákat; de miután belőlök a fiatal korában beszített vallástalan elvei kiríttak, többnyire vagy megbuktak a színpadon, vagy elvették. Beszéli, hogy ez lett volna oka kétségbeesésének, mellynél fogva öngyilkosság által vetett véget sanyarú életének (1847. dec. 14-én). Vannak azonban sikerült darabjai is: minők a „Kálmár és tengerész“, és „Végrendelet“ című drámák. „Leona“ és „Akönyelműek“ című színdarabok szinte az ő, habár kevésbbé sikerült művei. — k.

Czeglédi István, született 1620. Perényen Abaujmegyében. Előbb tállyai, azután kassai ref. prédikátor, s ugyanazon vallásnak munkás terjesztője, védője; midőn Posonyba sietne, 1671. útközben meghalt. Nevezetesebb munkái: „Malák Doctomak Barátjával való Pajtársi szóbeszédje“. Kassa, 1659. „Csatázó léleknek lelki diadalma“. U. o. 1659. „Az ország romlásának okairól“. U. o. 1660. „A frigy szekrény előtt Dágon ledőlése“. U. o. 1670. Ajánlva van Apafi Mihály erdélyi fejedelemnek. „Sión vára a ker. hit ágozatiról való tudomány.“ E munka holta után jelenvén meg, életét és munkáinak sorát is hozza. — y.

Czeh József. szül. Váczon, november 2-án 1816-ban. Elemi, közép- és feltanodai tanulmányait Váczon, a hittudományokat Nyitrán és Szentgyörgyben végzé. Kiadott munkái: „Imádságok és énekek a tanuló ifjúság számára“ Kolosvárt, 1843. „Erdély történetének rövid rajza a honi ifjúság számára“. Kolosvárt, 1845. Továbbá kéziratban van következő két munkája: „Imádságok és énekek a kath. tanuló ifjúság számára, különös tekintettel a Bold. Szüzi-ről nevezett Maria-

társulat tagjaira“. Kolosvárt, 1847. „Osztrák császárbirodalmi honisme rövid rajza. Schmidl Adolf után magyarítva, s államtani, valamint hazánkat illető adalékokkal bővítve“. Vác, 1854. — k.

Czente István, szül. 1803. dec. 23-án Tomallyán Gömörmegyében. Atyja helv. hitvallású, anyja buzgó katolikus volt Iskoláit Rosnyón végezte, a hittudományokat a bécsi pazmaneumban hallgatta. Papnak szenteltetvén, három évig mint segédlelkész, és kilencz évig a rosnyói seminariumban mint tanulmányi felügyelő, spirituális, a világi ifjúság erkölcsi felügyelője s hitszónoka hivataloskodott; e mellett az elméleti s gyakorlati bölcsészettant sa magyar nyelvet tanította. 1839-ben losonczy, 1849-ben pedig rapi plébános lett, 1849-ben a forradalmi kormány által üldözötve, elfogatott, és idestova hurcoltatott 1838-ban hangosan felszólalt a működő korszellem ellen, s illy czélból írta. „Bölcselkedő magyar polgár“ című könyvét. Ugyan e czélból fordította németből „A korszellem“ című munkát. — k.

Czinke Ferencz, született 1761. sept. 2-án Fényeslitkén Szabolcsmegyében, nemes és tehetős szüléktől. Végezőven rendes tanpályáját, Budán a széptan és classica irodalommal foglalkozott, különösen a tanítói pályára készülvén. Előljárói ajánlására 1785. a pécsi középtanoda helyettes tanárául nevezetvén, tisztjének pontosan megfelelt; miért is 1789. Szombathelyre, 1793. Sopronyba 1801. Budára mozdították elő. A nagy Révay holta után 1808. a magyar kir. egyetemenél a magyar nyelv és irodalom, majd utóbb a tiszti írásmód tanszékét is elnyerni szerencsés volt; melly pályán 23 évet húzván ki, 1830. mart. 9-én nyugalomba lépett. Munkái ezek: „Öt tábori Mars lantos versekben, a ns. magyar Insurctiora“. Buda, 1808. „Az új holmi“. Pest, 1810. „Négy emberek beszélgetései az Elisium mezején“. Buda, 1816. „A ifjúi szószólok gyűlése a nyelv ügyében“. U. o. 1814—1819. „írókéz Bohósi Abderában“. U. o. 1825. — y.

Czuczor Gergely, született 1800. dec. 17-én Andódon Nyitramegyében, Érsekújvárhoz közel, jámbor és becsületes

szüléktől. Első gyermekkorát Érsekújvárt tölté. A Nyitrán. kezdett középtanodai tudományokat Esztergomban folytatta, és Posonyban bevégezé. Már itt mind szorgalmas tanulása, mind kellő magatartása s különösen példás magaviseleté által előjáróinak figyelmét, tantársainak bizodalját, szeretetét megnyeré. 1817-ben a Gondviselés Pannonhegyére vezette, hol mint kitűnő ifjú Sz.-Benedek rendébe fölvétetett, s miután ugyanott az ujoncz-évet példásan kiállotta, a bölcsészeti tanok hallgatására a rend győri székházába, s innen 1820. Pestre a központi neveidébe küldetett, a hittudomány tanulása végett; azonban folytonos gyengélkedése nem engedé, hogy a szokott négy évet ez intézetben kihúzhassa: miért is mint harmad évi theologus Pannonhegyre visszahivatván, ott végző be növendék! pályájával tanulását Ez időközben kitűnő szorgalmával élesbedő elmetehetségeit sok jeles művekben gyakorolgtá, mik a magyar irodalomnak mindenkor büszkeségéül szolgálандnak. Emlékező tehetségét társaival együtt folytonosan műveie, s egyik társával szünet nélkül gyakorolván, majdnem hihetetlen élénkségi fokra emelte. 1824-ben fölszenteltetvén, Győrött kezdett tanítani; s ugyanezen évben lett ismeretessé, sőt nevezetessé a hazában is mint költő: megjelenvén tőle a Kisfaludy Károly 1821. alapította Aurorában az „Augsburgi ütközet“ című hős költemény, 4 énekben. 0 Kisfaludy Károly serkentésére kezdette keble érzelmeit dalba Önteni, s annak biztatására lett Íróvá is: mit hála-lásan megismer a korán elhunytak halálára irt ódájában e szavakkal:

„Musám! te is tedd lantodat, és borúlj
Sírjára, s forró hálakönyüt ereszsz:
Ő nyujta lantot neked első
Apolá ő sürgő kezekkel“. (Poétái munkái 80.1.)

1827—1828. ugyanott a szónoklat tanításával bízott meg. E sorok írója örvendve emlékezik vissza jeles tanítójára, s itt is köszönetét mond fáradozásaiért Következő évben a rend növendékeit oktató a magyar nyelvészet- és irodalomban. 1828. „Aradi gyűlés“ hős költeménye jelent meg 5 énekben,

Toldy által kiadva; a e két műve a nemzet magasztalt költői koszorújában méltán foglalja helyet 1830-ban Komáromban találjuk őt, a szónoklati osztály tanításával elfoglalva; s ez évben választá meg am. t. társaság levelező tágjául: s miután 1831. „Botond“ hős költeményét 4 énekben kiadá, 1832. ugyanott költészet tanárává nevezetett Kisebb művei évről-évre szaporodtak, munkássága nőttön-nőtt; miért is 1835. a magyar t. társaság segédjegyzőjévé s levéltárnokává választatván, főnöke engedelmével lakását Pestre tette át, és következő évben a történeti osztály helybeli rendes tagjává választaték. De alig foglalá el székét, már is támadtak irigyei, kiknek rágalom-szülte ármánykodásaik következtében Pesttől és díszes állásától megválni kényszerült A 8-ik nagygyűlés jegyzőkönyvbe igtattatá, mikint tekintvén Czuczornak, mint társ- és tisztviselőnek becsét, egyedül csak viszonyai parancsoló erejének engedve, teljesíté kívánságát; sajnálattal vette az igazgatóság szinte leköszönését, s vele minden tekintetben! teljes megelégedését jegyzőkönyvében kifejeztetvén, őt a történeti osztály vidéki rendes tagjai közé sorozá: azonban Kölcsey elhunytával a nyelvtudományi osztályban üresség támadván, a 9-ik nagygyűlés saját kérésére a történetírás osztályából emide tette át Visszament tehát a méltatlanul üldözött férfiú Pannonhegyre, s ott a főkönyvtár és gyűjtemények másod-örévé nevezetett. Kik őt ez időben látták, és vele közelebbi viszonyban s érintkezésben voltak, mint e sorok írója is, benne a nagy lelket és önmegtágadás ritka példányát méltán csodálták: mint ki a viharoktól felizgatott hullámok által ostromlott sziklaként álla erősen tisztje s közérdekű állása romjain belső öntudatának tisztaságában, és rendtársainak résztvevő meleg testvéri karjai közt lelve nyugalmat; mit a rágalom és kissebítés ingatni és zavarni igen, de elrabolni képes nem volt 1839-ben Kovács Tamás főpát által a győri kir. akadémiában magyar nyelv és irodalom tanárává nevezetett; azonban e tisztos állást is két hó múlva elkellett hagynia, s visszavonult a szerzet növendékei közé azokat a honi és hellen classica irodalomban oktattván. Rimely

Mihály főapátnak kineveztetése után első lépése volt Czuczor számára kegyelmet eszközölni: a kir. trónnál kérése meghallgattatott. 1845-ben az akadémia által kiadandó nagyszótár szerkesztése egyhangúlag rá bízván, Győrt Pesttel cserélte föl, azt többé el nem hagyandó. Czuczor nyelvészeti dolgozataival egyik támasza a magyar akademiának. „A magyar nyelv rendszere“ nagyrészt sajátja. „Poétái munkái“ Pesten, 1836. jelentek meg összegyűjtve 1. kötetben. Hóskölteményein kívül népdalai, mellyek közül nagyon sok a nép szájában él, balladáit, legendáit, alagyáit, de különösen későbbi nemzeties versei a magyar költészet remekeihez méltán számíthatók. „Hunyadi“ című terjedelmes és sokat ígérő hőskölteményét tetemes elfoglaltsága miatt ekkorig el nem készíthette. Prosai nyelvét nemes egyszerűség, választékos szabatoság jellemzik; illynemű munkái ezek: „Hunyadi János viselt dolgai“. Buda 1832. „Cornelius nepos fenmaradt minden munkái“. Pest, 1831. (Kiadva Toldy által). „Zrenday Vitéz János némelly tekintettel Magyarország állapotára“. (Magyar t. társ. Évk. 4. k.) E dolgozata a felsőbb történeti előadásnak remek példánya. „Washington élete“. Pest, 1845. —y.

Dálnoki Benkő Márton, marosvásárhelyi iskolaigazgató. Magyarra fordította L. Annaeus Floras illy című munkáját: „Rerum romanorum libri IV“. Kijött Kolosvárott, 1702-ben.

Dániel Polyxena, magyar tudós asszonyság, István leánya, b. Hadadi Wesselényi István hitvese. Már i^u korában az ó és új tudományos nyelvekben, nevezetesen a görögben és latinban jártasságot szerzett magának. Magyarra fordította s kiadta Pictet Benedek Ethicáját, illy cím alatt: „A keresztény Ethicának summás velege“. Kolosvár, 1752. Ugyazint magyarra fordította édes atyjának e című munkáját: „Paterna monita“. —k.

Danielik János, egri főegyházi kanonok, pápa ő szentsége titkos kamarása, a Szent-István-Társulat helyettes - elnöke, született Murányban, Gömörmegyében

1817-ben máj. 20-án. Iskoláit végezte Rosnyón és Pesten. Az utóbbi helyen mint papnevendék az akkoriban V-ik évre fenálló magyar iskola elnöke volt, s már ekkor több, figyelmet ébresztett értekezést irt, mely a „Munkálatok“ IV. és V. kötetében világot látott 1836-ban, s így 19 éves korában, a szép művészetek és bölcselkedés tudorává avatott 1839-ben a rosnyói lyceumban a bölcselkedés és magyar irodalom r. tanárává lón kinevezve, s mint ilyen a következő 1840-iki évben pappá szenteltetett Kassán b. e. Ocskay Antal püspök által. 1842-ben a bölcselkedési karból a theologiaiba tétetett át, s a görög és zsidó nyelv valamint az összes bibliai tanulmányokat adta elő egész 1848-iki év martius haváig, mikoron Pestre érkezett, hogy a Somogyi Károly által szerkesztett „Religio és Nevelés“ folyóiratnál új pályát kezdjen. Ugyanazon év julius havában vette át a nevezett folyóirat szerkesztését, mellynek 1849-ben tulajdonosává válván, azt „Religio“ cím alatt mindekkoráig folytatja. 1852-ik évben kiadta a II. kötetből álló „Emlék-könyv“-et, melly sok jeles értekezést s pár alapos, maradandó becsű bírálatot tartalmaz. E munka II. kötetében „A történet szelleme“ cím alatt megjelent értekezése 1855-ben a pesti theologiai kar által a Horváth-féle alapítványi díjra lón méltatva. 1853-ban a „Szent-István-Társulat“ helyettes-elnökévé választott meg, a melly tisztelet most is viseli. Értekezései mind az említett folyóiratban jelentek meg azokat kivéve, mellyeket az „Emlék-könyv“ tartalmaz. Jelentékenyebb „A míveltségről“. „A protestantismus mint észvallás és arany szabadságról“, „kis ismétlés nem árt“, „Don Nicola Mazza“. „A schweizi külön szövetség és az iskola“. „Az egyházi javakról tulajdonjogi tekintetben“ (külön is kiadott). „Az állami tesztvényjognak eltörlése Auszriában“. „A classical irodalomról gymnasiumaikban. „A ker. szerétéről“. „A speculativus rendszerekről a theologiában“, „Ipolyi Magyar Mythológiájáról“, stb. stb. Ide tartoznak több rendbeli alkalmi beszédei és számos recenziók, ismertetések, stb. Ő cs. kir. apostoli Felsége 1849-ben October 1-jéről kelt legfelsőbb határozata által egi főegyházi káptalan kanonokjáva,

IX. Pius pápa ő szentsége pedig 1855-ben val. titkos kamarásává nevezte ki. — D. J.-nak kiképeztetésére nagy, sőt mondhatni döntő hatással volt boldogult édes atyjának Ignácznak, Gömörmegye 28 éveken át volt csendbiztosának tudományos műveltsége, ki mint jog- és történet-tudós, de különösen remek latinságáról volt ismeretes; fiával már zsenge korában kedvelteté meg a classicitást, felkelté benne a tudomány iránti hajlamot és szeretetet, hasznos és remek könyvek olvasására buzdítván őt, s hivatalos foglalkozásaitól ment óráiban azoknak szépségeit fejtegetvén. — így történhetett csak, hogy fia már mint 19 éves ifjú bölcsészettudori oklevél előmutatásával Örvendeztethette meg egyedül fiainak tudományos haladásán csügghő atyját. — k.

Dankovszky Gergely, szül. 1784. febr. 16-án Morvában, Teles nevű városban, tisztességes polgárszülőktől, kiknek fölvigyzása s örökődése mellett kezdé futni tanpályáját; mellyen szorgalma és szép fölfogása által csakhamar kitűnvén, nagyobbra gr. Potstotsky Leopold által 12 aranyból álló ösztöndíjjal sarkaltaték. Tudományos jövőjének alapját 1796. az iglói gymnasiumban vetette meg, hova szülői helyeslése mellett került. Mint kitűnő ifjú, a kormány által 70 pftnyi évi ösztöndíjjal jutalmaztaték; Czikanek iglói tanácsnok pedig fia mellé fölügyelőül választván, minden szükségesekkel ellátá: ekkép szülői segélyre nem szorulva, s az élet gondjaitól menten, egész lélekkel a tudományoknak szentelheté magát; s rövid idő alatt a görög nyelv elemeibe is beavattatván, a classica literatúrában nem mindennapi előmenetelt tanúsított. — 1801. Iglótól megválván, a bölcsészet és hittan tanulására a bécsi egyetembe sietett, s Karpét, Jahnt, Ambseheld és egyéb nagy nevű tanárok előadásait élvezettel hallgatá. Valamint Iglón, úgy itt is, mennyire körülményei engedék, a nyílt természetben gyakran megfordulván, a test kifejlődését előmozdító gymnastikában is gyakorié. 1805-ben b. Gabelhoven Antal vágújhelyi prépost Bécsben hosszabb ideig tartózkodni kénytelenítettvén, nehogy otléte haszon nélkül folyjon le, az arab nyelvben, mellynek kellemeit már tanuló koré-

ban megízlelé, a nagy Jahntól óhajtott okulni: ez azonban nagyon el lévén foglalva, a prépostnak kívánatát nem teljesítheték; s Útmutatóul neki Dankovszkyt, tanítványai jelesbiket ajánlá, s köztük megköttetvén a szerződés, Dankovszky a prépostot Vágújhelyre követé. Itt midőn egy részről a görög és arab nyelvekben meg a classics irodalomban ropant haladást tevén, a régi írók szellemét egészen beszívta. A francia nyelvbe Walter Lajos emigráns pap által, ki jótévőjénél keresett és talált menedéket, avattaték; ezenfelül vágyát, melly Magyarhonba jöttével támadott kebelében, t. i. e nemzet nyelvét is megtanulni, kielégítendő, a nagy Révait személyesen fölkeresvén, és tőle kérvén s nyervén biztos útmutatást, szorgalmasan búvárkodott a porlepte régi irományokban, vizsgálta a magyar könyveket: figyelvén a nyelv sajátosságaira. E közben 1805. a hermeneuticából és egyházi jogból Olmúczben, 1806. pedig a dogmaticából Gratzban adott szigorlatot Majd a magyar kir. akadémiáknál fölláztatván a görög nyelv tanszéke, azok egyikének elnyeréséért a magyar kir. egyetem előtt pályázott, és 1806. először a győri, majd azonnal a posonyi akadémiához nevezteték ki. Szapáry gr. kerületi főigazgató akadémiai könyvtárnokká tévé, s a rábízott könyvtárt Endlicher barátjával kezefogva, szépen rendezé. — A vágújhelyi prépost társaságában fölsőbb körökben is megfordult, s nem egyszer nyert alkalmat maga kitüntetésére, jelesül, midőn Colorado bibomoknál Kremsirben mulattak, Rudolf főhg tiszteletére színi előadás randeztetett; ebben Dankovszky mint arab megjelenvén, arab dalokat zengett zene kísérettel a mívelt közönség meglegedésére. Csáky és Révai grófok udvarában mindig kedvesen fogadtatott. Mint akadémiai tanár 1807—1809. gr. Csáky Lajost a szónoklat-, költészet- és bölcsészeiben oktató, 1818—1823 pedig b. Walterskirchen Vilmos György nagy reményű magzatát. Tanuló korában nem egy nagyszerű utazást tett gyalog, tapasztalás kedvéért; mit tanár korában is élvezettel folytatott; így 1816. b. Walterskirchen György társaságában, Kőszegen, Gratzon, Triesten keresztül Velenczéig hatott; majd 1824. a

Steyer havasokat mászta meg a főntdicsért báró, Traun grófok, Méhes, és Miklovics nevelők, Rosenics akadémiai tanár kíséretében. A természet nagy barátját a havasok csúcán egy rendkívüli tünemény lepte meg, melyet elfeledni soha sem fog. Magyarhon felé az égboltozat azur-kék színben úszván, a Fertő tükre egész fényében tündöklőit, Ausztriában pedig iszonyú vihar dühöngött. Egyszerű életmódot követvén, fény után soha sem kapkodott; könyvei közt és családja körében boldogul éli napjait Sokat irt németül és latinul. Munkái közül nevesbek ezek: „A diadalmas királyunkhoz“. Bécs, 1814. „A magyar nemzet maradéki az ősi lakhelyekben.“ Posony, 1826. „Elementa lingvae graecae practice“. Posonii, 1808. „Grammatica lingvae graecae“. Viennae, 1812. „Hungarae gentis avitum cognomen, origo genuina, sedesque“. Posonii, 1825. „Hungarae constitutionis origines, gentis incunabula, et diversae sedes.“ Posonii, 1826. „Homerus slavicus dialectis cognata lingua seripsit.“ Vindobonac, 1829. „Magyaricae lingvae Lexicon critico-etymologicum.“ Posonii, 1833—1836. E művéért ő fölsége apostoli királyunk V. Ferdinand 1838. őt arany érdempénzzel diszíté föl, mellyen következő körirat olvasható: „De literis meritó Gregorio Dankovszky.“ — y.

Darabos Zsigmond, született 1750. Ketzelen Zsoltme-gyében. Pesten végzett tanulása után 1772. a piaristák közé lépett, s mint ilyen végezvén a tudományi pályát, több helyen tanított. A török és francia háborúk alatt egy lovas ezrednek volt tábori papja, s e minőségben szép nevet és érdemet szerezvén magának, mindaddig működött, míg a béke helyreálltával 1802. tábori főpapi rangra nem emelteték. Eké-kép mintegy nyugalomra lépven, hivatalos elfoglaltságától ment idejét azon beszédek csinosisítására fordítá, mellyeket mint tábori pap vitéz ezrede legénységéhez intézett, s mellyek „Darabos Zsigmondnak az Ahetatos Iskolák szerzetesének Felsőes Tsászárról nevezett első Nemes Vitéz Huszár sereg Hadi Papjának Istenes Hadi Beszédi és Tanítási, mellyeket a közelebb múlt Török és Francia háborúk alkalmával mon-dott, vagy mondani szándékozott“ czím alatt, Budán 1802.

meg is jelentek. Szándékozott a többit is átnézve sajtó alá bocsátani, azonban a kérlelhetlen halál életének hirtelen véget vetett Budán, 1804. — y.

Dávid Ferencz, született Kolosvárt. 1548-ban Wittenberget látogató meg, honnan visszatérvén, a kolosváriak által prédikátorra választott Luther tanait a reformátusok ellen buzgón védelmezte; mi által hírre kapván, már iŕsu korában superintendensségre emelteték; azonban csakhamar megnyerte őt a reformats egyháznak Melius Péter, és most ennek lón védője amaz ellen. 1563-ban Blandrata György, János király udvari orvosa tapasztalván Dávid Ferencznek könnyű változékonyságát, maga részére hódítá, s együtt hirdették a Szentháromság elleni tanaikat, megnyervén ügyüknek János királyt is, ki a kolosvári, Szentháromságot tagadó ecclesiának szép kiváltságokat sietett nyújtani. János király holta után 1571. kezdettek feje fölött tornyosulni a fellegek: istentelen tanai miatt saját hitsorsosaitól földatván, Báthori Kristóf fejedelem parancsára, miután vétkesnek találtatott, a dévai várba záratott; hol hagymásba esvén, 1579. meghalt. Irt magyarul és latinul sok munkát; amazok közt nevezetesebbek: „Rövid útmutatás az Istennek igéjének igaz értelmére mostani sz. Háromságról támadott vélekedésnek megfejtésére és megítélésére hasznos és szükséges.“ Gyula-Fejérvár, 1567. „Rövid magyarázat, miképen az Antikrisztus az igaz Istenről való Tudományt meghomályosította.“ U. o. 1567. „A sz. írásnak fundamentomából vett Magyarázat a Jézus Krisztusról, és az ő igaz Istenségéről.“ U. o. 1568. „Az Atya Istenről, Jézus Krisztusról és a Sz. Lélekről hetven egy Predikátziok,“ U. o. 1569. „Váradí Disputacionak vagy vetélkedésnek igazán való előszámlálása.“ Kolosvár, 1569. „Az egy magától való Felséges Istenről és az ő igaz Fiáról az Názáreti Jézusról, az igaz Messiásról, mellyben a Pápanak és a Pápázóknak minden okoskodások és hamis magyarázatok (?) megfejtetnek.“ U. o. 1571. Irt Károli Péter és Melius Péter okoskodásai ellen is egy könyvet, Kolosvár, 1571. — y.

Dayka Gábor, született 1768. máj. 8-án Miskolczon

Borsodmegyében. Alsóbb iskoláit a miskolci minoritáknál végezte, honnan 1782. Egerbe ment a humaniorák hallgatására. Ritka tulajdonai, szorgalma és jámborsága annyira ajánlók őt, hogy Schuman Theophil, a cisterciek apátja, és Pászthy Rajmund igazgató a derék ifjút házukba fogadván, a szükségességgel ellátták. Dayka kis kora óta az egyházi rendbe vágyott; hova ez idétt csak azok vétettek föl, kik már a bölcsészeti pályát is megfutották: miért is 1784. neki Kassára kellett menni. Itt feszített szorgalma különben sem épen erős egészségének annyira ártott, hogy kénytelen vala orvoshoz folyamodni; kinek tanácsára ez évben a tanulást is félbeszakasztá. 1787. visszament Egerbe, s a megyei kispapok közé íratott. A hittudomány hallgatása végett Pestre küldetett, s neve előre menvén, nemcsak a növendékek-, hanem az előjáróktól is örvendő fogadtatott. Már akkor görögül tudott annyit, hogy az új-szövetséget elakadás nélkül érthette. Németül rövid idő alatt megtanult A dalmát születésű kispap-társai alkalmid szolgáltak neki, hogy az olasz nyelvet is megtanulhatta. A francia nyelvben annyira ment, hogy azon olvasott, irt, szólott Tudott tótul is. A ^Mindenes Gyűjtemény“ (4. k. 89. 1.) szerint 1790. társainak leczkét adott a magyar nyelvtanból. A pesti központi növelde elszélesztése után (1790.) visszatért Egerbe, hol a nyomtatásban megjelent szerelmi dalai, s egy meggondolatlan kifejezése miatt előjáróinak neheztelését vonta magára. De ő már 4 évet töltvén a kispapok közt, a dorgálást békével tűrte. Azonban 1791. jul. hóban német egyházi beszédet tartott, és hamis tanításról vádoltatván, az kívántatott tőle, hogy vonja vissza állítását; de ezt ő fejeskedésből cselekedni nem akarván, az intézetből elbocsátatott. Barátjainál húzta meg magát, és azok szívességéből tengődött, míg csak 1792. az újonan felállított magyar nyelv tanszékét a lőcsei középtanodában el nem nyeré. Következő évben ugyanott a nyelvtani osztály-, majd 1795. az ungvári középtanodában a szónoklati osztálynak neveztetett rendes tanárává. Betegségtől gyötörtetve foglalta el ezen álló-

mását, cs itt baja mindinkább növekedvén, 1796. oct. 20-án meg is halt Első költeményeiben, mellyek az Orpheusban láttak világot, a francia iskolát, a későbbiekben Kazinczy serkentésére, Rádaiét követte. Mély érzésű költeményeit „Dayka Gábor versei “ név alatt Kazinczy adá ki 1813. Kéziratban a magyar nyelvtanon kívül, több aestheticai, történeti s philosophiai dolgozatokat hagyott hátra, mellyeken azonban az utolsó kéz hiányzik. Ő korának legjobb lyricusa volt. —y.

Debreczeni Ember Pál, született 1670. Debreczenben; innen Debreczeni nevezete. Tanult idehaza, s a külföldön. Szathmárt, Losonczon és egyebütt prédikatori hivatalt viselt. Magyar munkái ezek: „Innapi ajándékul az Isten sátorába felvitt sz. Sziklus.“ Kolosvár, 1700. Predikáziókat foglal magában. „Garizim és Ebal, mellyeknek egyikén áldást, a másikán átkot parancsolt az Isten. “ U. o. 1702. Latinul megírta a ref. ecclesiának Magyar- és Erdélyországbani történetét, melly tele van a romai kath. egyház és papság ellen intézett mocskolódásokkal; miért őt Péterfi Károly tudós jezuita méltán rová meg. Meghalt 1729. —y.

De la Casse Benjamin, született 1801. oct. 28-án Nagy-Maroson Hontmegyében. Tanult Győrött és Esztergomban. 1815. nov. 2-án vétetett föl a pannonhegyi benedekiek közé. 9 mint ilyen végezvén rendes tanulmányait, tanárkodott Posonyban a nyelvészeti osztályokban (1823—1827), Nagyszombatban pedig a szónoklatiban (1828—1834). 1834 végén a szerzet győri lyceumába tétették a bölcsészet tanítására, mellyből a magyar k. egyetemtől tudori oklevelet nyert; 1738 elején a posonyi k. akadémiában megürülvén Csepcsányi Gábor nyugahnaztatásával a mathematical tudományok tanszéke, erre ő mozdították elé, mellytől 1848. megválván, Pannonhegyre kívánkozott,, napjait nyugalomban töltendő. Jelenleg könyvtárnoki hivatalt visel Győrött. A hazát minden irányban beutazá; tudományos szempontból megjárta egész Német-, Angol-, Francia- s Olaszországot. Romában Mezzofantit magyarul fídvözlé. Nápolyban Pompeji, Herculenum nevezetes légeit megszemlélé stb. Önálló munkája: „Elemi mennyiség-

tan“ czím alatt jelent meg Posonyban, 1842.; mellynek első része „Betűvetés“ 2-ik része pedig „Mértan.“ —y.

Báró Dercsényi János Lajos, cs. kir. udvari tanácsos szül. 1802. oct. 6-án Tokajban. Azon regi családból származik, melly Alsó-Magyarországban 1072 óta Fejér név alatt ismeretes, és melly a mohácsi veszedelem után Szepességbe menekülvén, ott Weiss név alatt telepedett le, s 1687-ben sept. 27-én I. Leopold által, és pedig D. János nagyatyja személyében nemesi oklevéllel tiszteltetett meg. A család 1792-ben vette fel a Dercsényi nevet a királytól adományba nyert Dercsény falutól. írónk fia a híres Dercsényi János kir. tanácsosnak, ki 1837-ben halt meg, és mint a beregmegyei gazdag timsó-bányák felfedezője, örök hirt szerzett magának; édes anyja Kazinczy Julia, nővére Kazinczy Ferencz költőnek. — Iskoláit részint Kassán, részint Sáros-Patakon végezte, s különösen a jogtudományokban kitűnő előmenetelt tett. Hivatali pályáját Pesten kezdette, mint gyakornok a caesarum regalium directoratusnál. 1827-ben számföldti igazgató-ügyészszé, 1830-ban Bécsben az udvari kamaránál udvari titoknokká, 1834-ben valóságos udvari tanácsossá neveztetett Ez idő alatt számos utazásokat tett külföldön tudományos és közigazgatási tapasztalatok végett Florenczben az akadémia deiGeorgofili tagjai közé sorozta, Parisban pedig a „société Royal et Centrale d’Agricultur“, 1833. febr. 6-iki ülésében az általa tartott előadás következtében ezüst emlékpénzzel tisztelte meg. 1836-ban a temesi kamarai igazgatóság elnökévé léptetett elő, s mint ilyen a 150 □ mér földnyi állam-jószágot dicsérettel kezelte, s mint humánus, emberszerető férfi különösen a volt jobbagyoknál köztiszteltben és szeretetben állott. 1838. apr. 10-én a bécsi birodalmi kamara tanácsossává léptetett elő. Ugyanez évben octob. 18-án lépett házasságra b. Eichhof Józsefnek, a bécsi pénzügyi osztály egykori elnökének leányával. 1839-ben Pál testvérével együtt, ki szinte kitűnő szolgálatai által az okszerű gazdászat körében nagy érdemekre tett szert, örökös bárói rangra, s magyar magnási méltóságra emeltetett D. bő ta-

pasztalatait, alapos nézeteit, mellyek őt a méltóság illy magas polczára emelték, sajtó által is megörökítette. A jelentés, mellyet olasz-, spanyol-, francia-, németországi, s belgiumi utazásáról Bécsben tett, s melly 1833-ban magyar és német nyelven megjelent, általános tetszésre talált. Továbbá „Tanulmányok a kommunismusnak egy humánus ellenszeréről“ című munkája (Pest, 1846.), melly Londonban 1847-ben „New Quarterly Review“ cím alatt angol nyelven is megjelent, nem csak a napi sajtóban talált érdemlett méltánylásra, hanem szerzője a belga király által Lipót-rend lovag-keresztjével jutalmaztatott. D. e munkájában foglalt nézeteinek további kifejtésére a magyar akadémiánál 100 db. aranyat tett le pályadíjúl, s ennek köszönjük a m. akadémia által kiadott „Magyarországi hitbizományok átalakítási tétéről“ című munkát (Pest, 1847.); mellynek szerzője Keresztúri József 70 db. arannyal jutalmaztatott. A többi 30 db. aranyat a szinte pályázott Benczúr János nyerte el; s azonfelől még Vargha Soma lő db. arannyal díjaztatott a pályakérdést kitűzött báró által. — Bercsényi irt-még egy érdekes munkát: „Tanulmányok korunk két legfontosabb kérdései fölött“. Buda, 1849. 8r. 52 l. Ezenfelül „Mon Système d' Education“ francia jeles műve (Paris, 1851, 8r. 446 l.) magyarul szinte ez évben Pesten jelent meg illy cím alatt: „Az én nevelési rendszeremnek alapvonalai“; mellynek vázlatát kézikönyvül a szülők, nevelők és gondolkozó ifjúság számára Keresztúri József magyarul és németül adta ki. D. 1848-ki aprilhóban kilépett az államszolgálatból, és Olmüczbe nyugalomra vonult, aá állam és emberiség szolgálatában megrongált egészségét helyreállítandó. — k.

Derecskei Ambrus, végezvén idehaza tanulmányait, a külföldi egyetemeket látogató meg, hol főleg a zsidó nyelv tanulásában tünteté ki magát; visszajötte után a nagyváradi ref. gyülekezet ecclesiájában nyert alkalmazást, hol 1603. meg is halt Sz. Pálnak a romaiakhoz irt levele fölött irt magyarzó predikáziókat, mellyeket 1603. Debreczenben ki is nyomtatott. Nyelve szép. — y.

Derkai György, született 1608. apr. 24-én Sellyén, Nyitra-megyében; 20 éves korában lett jezsuitává. Élte legnagyobb részét Erdélyben és Törökországban töltötte, a kath. hit tejesztésében. Meghalt Nagyszombatban 1678. sept 23-án Irt sokat latinul; magyar munkája e nevet viseli: „Az örök életnek útja“. Nagyszombat, 1678. mellynek végén néhány egyházi énekek is olvashatók. — y.

Déry (előbb **Mráz**) **Mihály**, szül. 1809. sept 1-jén Hévízben Pestmegyében. Tanult Budán, Vácson, Pesten, Nagyszombatban, s a hittudományt a pesti egyetemnél. -1833-ban pappá szenteltetett, s mint segédlelkész működött Révkomáromban, Budán és Pesten; míg 1843-ban Pest sz.-rokuszi plebánossává nevezetett, melly minőségben mostanáig is megmaradt Irodalmi munkái néhány hírlapi közlésein kívül a következők: „Lehet-e a vegyes házasságoktól a beszentelés törvényesen megtagadni vagy reversalist elfogadni“, 14 lapra terjedő értekezés. (Buda, 1840. Ezen értekezés ugyanezen cím alatt másodsor is megjelent némelly ellenvetésekkel bővítve Pesten, 1841.). „Országos nemes-e a magyar alrendű páp“. Pest, 1842. 1881. — k.

Gr. Dessewffy Aurél, született 1808. jul. 27-én Nagy-Mihályon Zemplénmegyében. Első oktatását Józsa Zsigmond és Német József magán-nevelőktől nyerte, kik atyjának Józsefnek közremunkálásával elég korán csepegtették a szép reményű ifjú fogékony szívébe a görög és romai classicusok tanulatása közben a honszeretet mennyei érzetét. A kassáik, akadémiában 1823—1825. a bölcsészeti tanokat ritka szorgalommal hallgatót, szeretett atyján kívül a két háza tudós férfúi, s köztük Kazinczy környezék; és ezek ápolák természeti hajlamát a magyar nemzetiség nagy ügye, nyelvünk körül. Az 1825 elején Dulházy Mihály szerkesztése mellett megindulván a „Felsőmagyarországi Minerva“, azt első támadásakor Home, Blair, Sulzer és Bouterweck után dolgozott aesthetikai értekezésekkel s egyéb angol-francciából készült fordításokkal gazdagítá. Az 1825 év végén atyját, mint Szabolcs követét, a posonyi országgyűlésre kísérte, melly alkal-

mat nyújta neki, a már akkor is kitűnő elme- s ítélő-tehetséget mutatónak, megismerkedhetni alkotmányos életünk tényezőjével. Innen 1826. martins elejével visszatérvén Kassára, a törvényt bevezette. 1828. Pestre ment, és gr. Teleki József, akkorban k. tábla-báró mellett táblai hites jegyzőként gyakorlottá a törvényeket, s ugyanekkor, mint a nevezett gróf magán-segédje, a magyar akadémia alaprajzát és alapszabályait dolgozó országos küldöttség tanácskozásait is élénk figyelemmel kísérte; ugyanazon évi nov. 24-én a magyar cancellariánál gyakornokul esküdt fel, s mint Hlyen gr. Reviczky Adám főkancellárt az 1830-iki országgyűlésre kísérte; sept 13-án fogalmazóvá, 1832.jun. 28-án pedig a helytartótanácsához valóságos titoknokká neveztetett ki. Ugyanazon évben jelent meg Kassán, Marcell és Énül társaságában írt következő vádirata atyja mellett: „Néhány szó a közönséghez Hitel, Taglalat és Világ ügyében“. — Megjelent az 1833. országgyűlésen, és megragadó ékesszólásának örökre becses, és a publicistái vitatkozásoknak remek példányul tekinthető némelly maradványait a főrendi tábla Naplói, mellyek létesítése ügyében 1839. is hatalmas szót emelt, foglalják magukban. Írt ő a budapesti állandó híd dolgában és a két Aurora ügyében is. A magyar t. társaság 1833. nov. 15-én levelező, a Kisfaludy-társaság pedig 1836. munkás tágyjává választotta: részt vett a pesti árvízi biztosság munkálódásaiban, mire 1839. apr. 16-án helytartósági tanácsossá neveztették. Ez évben jelent meg a „Magyar nyelv s előkelőink nevelési rendszere“ című értekezése, (Árvíz-könyv. 3. k.), melly örök megczáfolhadan tanúsága fog maradni azon szent buzgalomnak, mellyel a nagy nemzeti ügyet átölelé. 1841. jul. elején a „Világ“ című politikai lap vezetését vállalván magára, azt a conservatívek orgánumává tette s számos becses csikkel nevelte, mellyek külön „X. Y. Z. könyv“ cím alatt Pesten, 1842. jelentek meg. Munkás élete kialudt 1843. febr. 9-én. — y.

Dessewffy Emil, született Sárosmegye Eperjes városában, 1812-ik év febr. 24-én; honnan szülői lakásukat nem-sokára Kassára tevék által: itt nyéré az i\$u gróf valamint

czélszerű nevelését, úgy az elemi s fokonkint a magasb tanulmányokbani alapos kiképzését. A latin nyelvben korán olly dicséretes előmenetelt tett, hogy tizenhárom éves korában Jurselint a legügyesebben tette át magyar nyelvre; a remek írek munkáinak szenvedélyes olvasója s tanulója lón; a költészetre kevesebb, de annyival nagyobb hajlamot tanúsított a bölcselet, jog és az ezekkel kapcsolatban lévő történelem tanulására; főleg pedig az állam-tan vala búvárkodásának egyik kedvencz aknája. Álmélkodásra méltó emlékező tehetséget tanúsít még jelenleg is az államtanhoz tartozó különféle létszámok megjegyzéseinél s egybevetéseinél. Kilépvén az elméleti tanodákból az élet nagy iskolájába, alapos ismereteit átvitte a gyakorlati térre s azokat tudományos czélből tett utazásaiban gazdagította. Kedvencz mulatási helye, szülői jószágainak egyike Szabolcsmegyében kebelezett Sz.-Mihály községe vala, honnan megyei gyűlésekre Nagy-Káliéba szorgalmasan eljárt; hol is 1830-ik évben gr. Teleky József főispán által tiszteletbeli megyei aljegyzőnek kineveztetvén, földadatahoz képest kitünően működött; majd azután különféle megyei fontos megbízások- és küldöttségekben tevékeny részt vett.

Az irodalom teréni munkásságának első gyümölcset Aurél és Marcel testvéreivel egyesülten, 1832-ik évben eme cím alatt: „Néhány szó az olvasó közönséghez a Hitel, Taglalat, és Világ ügyében“, bocsátá közre, melly munkácskában mindhárman mint hú fiákhöz illik, atyjok védelmére sietnek, és a legszszzerűbb védvekkal s logical következetességgel, azonban legszerényebb és kíméletes modorban támogatják a csipős megtámadások ellenében a ‚Taglalat‘ írójának, édes atyjuknak állításait. Az 1848-iki forradalom előtti mozgalmak alatt D. E. számos jeles czikkeket és határozott conservatív irányú politikai értekezéseket közlött részint neve alatt részint névtelenül; mi által az ellenzék ingerültségét költé fel maga ellen. Vallásos érzelmű szülőitől Emil gróf gyermek-éveiben egyházi, vagyis helyesebben papi életre volt szánva, melly iránt nem csekély hajlamot mutatott is; de később változván a családi viszony, mind a szülők, mind pedig a testvérek részéről

a gazdaszat vezetésére tüzetett ki, s azzal 1834-ik évben csakugyan meg is bízott. Ekként történt, hogy az élet terheinek megosztására felemásul a Gondviselés által kitüzött báré Wenkheim József és b. Orczy Therezia angyali jósága leányát Paulát jegyzé el, kivel 1836. május 1-ső napján a budai Krisztinaváros vérkápolnájában a legboldogabb házassági frigyre lépett Milly hitbuzgalma, milly szép lelki tulajdonokkal kiképzett hölgyet nyert a gróf nejében, toliunk nem eléggé ügyes kifejezni! E boldog házasság öt magzattal áldott meg, kik közül a szülők legmélyebb bánatára a két idős leánya elhalt Vigaszul azonban Blanka, Valeria és Aurél, az életnek s egészségnek örvendve alapos reményt nyújtanak, hogy szív-jóság, lángész és tanulási vágyuk által méltók leendnek elődek s szülők nagy 'nevére, az egyház és haza várakozására! A közigazgatás teréni munkásságának kitünő jeleit nyilvánítá grófunk, mint a mérsékelt párt egyik bajnoka; a megyei s ország-gyűléseken, úgy szinte az irodalomban, és mindenütt a fejedelem és haza iránti hűség, elv-következetesség és szilárd elhatározottság jellemzi öt. Mint minden jelentékeny nevű férfiúnak, úgy neki is voltak ugyan a pártoskodás korszakában ellenei, kik elv-türelmetlenség- és elfogultságból üldözék öt; azonban olvassuk meg figyelmesen „Alföldi leveleit“, mellyek 1839—1840. a Hírnökhöz tartozó Századunk nevű lapban megjelentek, s 1842-ben néhány függelékkal bővítve egy kötetben kiadattak; vizsgáljuk „Parlagi eszméit“: azokban kifejtett nézeteit és terveit; mellyek 1843-ban láttak napfényt; fússuk át programjait s vezérczikkeinek szövegeit, mellyeket 1844-ik évben átvett Buda-pesti Híradó szerkesztése ideje alatt olly avatott kezekkel s őszinte lelkismerettel kidolgozva nyújtott az olvasó közönségnek; fontoljuk meg a „Magyar vám, kereskedési ügy és annak végeligazítási módjáról“, úgy szinte „fizessünk a mennyit becsülettel elbírunk magunknak magunkért“ irt, és 1847-ben két füzetben megjelent nagy fontosságú munkáit; emlékezzünk vissza országgyűlési beszédeire: valljon nem a legmelegebb honfiúi érzelmek fakadnak-e ajkain és ömledeznek iratain! Komoly, ollykor

humoristicus, mérsékelt de érett tanács-adó s jó szándokkal javasló szónok és író volt, egyszersmind olly expedienseket ajánlott mindenkor, mellyek a haza javára szolgálhattak, ha a rövidlátó s elhamarkodó politicusok magukén kívül minden más véleményekkel együtt a grófét is háttérbe nem szorítják. A hazai nagyszerű és szomorú emlékü catastropha megtörténtével grófunk egészen családi magányba vonulva, jószágainak szabályszerű s hasznos rendezésével foglalkozott; azonban más ügyekre is kiterjedt működési köre: majd mint gróf Haller árvái tömegének gondnoka bokros gondokkal volt terhelve, majd a tiszaszabályozási ügy körül fáradhatlan munkásságot fejt ki. Minden időben, a legkritikusabb körülmények közt is csüggedni nem tudó lelki erő és szilárdság egyik kitűnő tulajdona: „Virum justi tenacem si fractus illabatur orbis — impavidum ferient ruinae“. Politikai életére vonatkozólag rá is alkalmazhatjuk a nagy Széchenyink egykori mondatát, „Csak utóbb válik el^ kinék volt több igaza“. De a legfényesebb elismerés, és a múlt bántalmakérti elégtétel a nemzet részéről nyilatkozott irányában jelen évi ápril 17-én, midőn a magyar akadémia elnökévé szavazat többséggel elválasztatván, június havában legfelsőbb helyen kitűnő állomásában megerősítettet. — k.

Gr. Dessewffy József, született 1771. febr. 13-án Kreviánban Sárosmegyében. Első oktatásban atyja házánál, hol 8 éves koráig idegen szó nem hangzott ajkairól, és Kassán részesült; majd Koppi Károly felügyelése alatt Kolosvárra, onnan Pestre vándorlott, és ott még mint gymnasiumi tanuló Zimányi buzdítása következtében a classicá irodalmat annyira megkedvelé, hogy annak remek műveit nem csak gépíleg olvasná, hanem áthatva szellemüktől tüzetesen is tanulná, úgy annyira, hogy rövid idő alatt bámulatos előmenetelt tanúsítva, bennök még agg napjaiban is élte főgyönyöreit lelné föl. A szép tehetségű ifjú grófnak ismeretei főleg midőn a magyar egyetem polgárává lőn, kezdenék bővülni. Koppin kívül Dugonics, Mitterpacher, Comides és Schönvisner előadásait is figyelemmel és elragadtatással hallgatá. A bevégzett

bölcsészeti folyam után a kassai akadémiában tanuló a törvényt két évig; mellyek elteltével gr. Sztáray Mihály szabolcsi főispánt kísérte az 1790-iki országgyűlésre; itt kezdődött 19 éves korában gyakorlati élete. — Minta történet följegyzé, József császár alatt a latin nyelv ledöntött hatalma előtt fel-támadt a magyar, s melly a holt nyelvnek nyugodtan tfíre uralmát, az élövel szemközt érezni kezdé életerejét Újságok és folyóiratok keletkeztek, a könyvek temérdek sokaságban jelentek meg, majd fordítva, majd eredetiek, s mohón elkap-tattak. Mindezek az ifjú Dessewfly fogékony lelkét már ta-nuló korában mozgásba hozták, s egész életének irányt adá-nak. 1790. táján a magyar lelkesedés tüze hamvadni kez-dett; a hazai nyelv kevesektől ismerve, ismét elhagyott; az irodalom iránti buzgóság megszűnt, a magyar köntös ismét letétegett A tudományos miveltség, mellyet Koppi útmutatásának köszönt, az élvezet, mellyet még gyermek-korában a régiak nagy művein talált, jókor éreztek vele írói hivatását; s midőn az 1790-iki lelkesülés e hazában ismét elhallgatott, ő honi irodalmunkat jeleié ki azon pá-lyául, mellyen haladni fog, s mellyen Cicerónak, Vénység-ről' irt könyvei fordítása által már első kísérleteit tévé. S ez idő óta egyike volt azon buzgóknak, kik állandó mun-kássággal, taps, méltánylat nélkül, majdnem észrevétlenül, egy új nyelvet teremtének nemzetünk új életének. — Des-sewüy ifjú korában közhivatalra szánva tehetségeit, Fiúmé-ban mint tiszteleti fogalmazó szolgálni is kezdett; honnan munkásságának tágasb és hasznosb kört találandó, a magyar cancellariához való áttételéért folyamodott: s midőn e kívána-ta nem teljesült, kilépett előbb viselt hivatalából, s Olaszor-szágba tett utazása után testvére falusi magányába költözött. — 1795-ben a hazát ellenség fenyegetvén, nemesi fölkelés rendeltetett, s az ifjú tudóst Szabo lesmegeye nemes serege kapitányává nevezé: azonban a nemsokára bekövetkezett béke nem engedé, hogy ő e mezőn babérokat arasson; s mi-ntán családja kéréseire újra közhivatalra ajánlkozva, szolgálata nem kívántatott, ismét falusi magányába vonult, melly-

nek csendes örömeit apjától rá maradt házi gondok növelék ugyan, de a nélkül, hogy irodalmi működését akadályoztatnák. 1802. Sáros-, 1805. és 1807. Zemplén-, 1811. és 1825. Szabolcsmegyéket képviselte az országgyűlésen, s azok egyike volt, kiknek köszönhetjük, hogy nemzetiségünk annyi megtámadás után egy szebb jövő elé nézhetett. Politikai pályája alatt folyvást barátkozott a tudományokkal, s az akkori írók közt alig találkozott egy, kit példája vagy bátorító szava, által a göröngyös s kevés reménnyel kecsegtető pályára, mellyen méltánylat helyett csak megtámadást, keserű gúnyt és üldözést nyertek jutalmul, ne buzdított volna; miért is számtalanok tisztelők benne mesterüket, mert példájából tanulták kerülni azt, mi a művészetet előli, minden aljasságot. A magyar irodalom szűk körében szerzett bokros érdemei tekintetéből, midőn a magyar társaság alapítói 1830. igazgatóságot neveztek, őt abba fölvtették; az első nagygyűlésen pedig 1831. febr. 15-én tiszteleti tagul választatott el. A legnagyobb csapást, melly őt 1842. febr. 15-én Aurél fia halálával sújtá, a vallásban keresve és találva enyhét, úgy látszik érzékenyen, de mégis nyugodtan szenvedé. — Irodalmi munkássága következőkben öszponosítható. Az 1825-ben Kassán megindult „Felső-magyarországi Minervá“-nak alapításában főtényező volt Számos különféle folyóiratban elszórt versein, tudományos és politikai czikkein, úgy a magyar társaság Évkönyveiben megjelent tartalmas beszédein kívül, ezeket bírjuk tőle: „Bártfai levelek“. S.-Patak, 1828. „Hitel taglalatja“. Kassa, 1820. „Hazánk egyik igen jeles főispánjának nyilván tett politikai hitvallása, gr. D. J. jegyzéseivel bővítve“. Buda, 1843. Kiadta Fekete János. — Kéziratban maradt egy jeles értekezése a magyar nyelvről. 1830. apr. 19-én mint az országos küldöttség egyik tagja, a sajtóról külön véleményt adott be, mellyet később magyarul kidolgozva, 52. §-ra osztott. Így tehát a nemzeti irodalom volt azon csendes kör, hol a gyengeségig nyájas és fogékony férfiú, ifjúságától fogva élte végső napjáig tántoríthatlan szilárdsággal működött, hol a szépnek érzetével teremtett lelke lerakta kin-

cseit, mellyen munkásságának hatása, míg nyelvünk él, fön fogja magát tartani. A nemes ízlés és szép utáni törekvés, melly minden műveit jellemzi, irodalmunkra olly hatást gyakorlott, minőt Kazinczy munkásságán kívül tán senki hazai íróink közt 1843. máj. 1-ső napján fájdalmas betegség után a jobblétre nyugodtan szenderült el élte 72 évében. Magát így jellemzé:

Itt Dessewfly porán sétálgatsz, volt neve József,

Lelke görög s ollykor római, szíve magyar. — y.

Dobsa Lajos, novella- és drámaíró, született Makón 1824-ben ref. szülőktől. Atyja Sámuel földbirtokos, anyja Du Bois Amália franczja születésű. Első nevelését szülői házában s a helybeli tanodában nyerte. Iskoláit végezve, Csanádmegye aljegyzőjévé választott. Másfél évet Posonyban töltött az országgyűlés alatt, s az akkori szokás szerint létévé a censurát. A színművészet iránt ellenállhatlan hajlamot érezvén, az országgyűlés bezártával Győrbe ment, s az ottani színpadon mint vendég lépett fel több szerepekben a közönség tetszésére. Később Pesten vendégszerepelt, szép sikerrel, még édes atyjának is meglegedésére s megnyugtatóására, ki őt előbb, ha a színpályáról le nem lépne, kitagadással fenyegette. Mindennek daczára némi kellemetlen viszonyok következtében lelépett e pályáról, s utazást tön Német-, Angol- és Francziaországban. Parisban egy évig tartózkodott Utazásából visszatérve, leírta az 1848-iki forradalmat. 1849-ben „Őcsém házasodjál“ című vígjátékot irt Később Pestre jövéen, „Pasculi világismerete“, „Guttenberg“, és „Marquis Brumon“ drámái kerültek ki tolla alól, és adattak a pesti nemzeti színpadon. Novellái: „Kiábrándulás, Grisette, Quatemo, Betyár“ címeket viselnek. Utóbb „Lydia“ cím alatt egy rövid regényt bocsátott közre. Legközelebb „Kun László“ című tragoediát fejezett be, mellyből a „Hölgyfutár“ a lap mellékletéül nem rég kiadott jArczképalbum'-ban már közlött mutatványt. — k.

Döbrentei Gábor, született 1786. dec. 1-ején Nagyszőlösön Veszprémmegyében. Első oktatásban Pápán része-

sült, honnan Sopronba költözött az ágost. vallásnak lyceumába, s itt 1805-ig tanult szorgalmasan. A költészet iránti szeretet elég korán ébredt föl lelkében, s hogy e téren erejét megkísérté, Baróti Szabó Dávid és Ányos irományai által lón buzdítatva. Tagjává avattaték a tanulók közt a már ekkor fenálló magyar egyesületnek, mellynek elébb könyvtárnoka-, majd titoknokaul választatott Az egyesület, melly Rajcs tárnár elnöksége alatt dolgozgatott, elhatározd jelesebb műveinek kiadását. A munka, A soproni magyar társaság zsengéji*. (Sopron, 1804.) cím alatt jelent meg; és Döbrentei büszke lón, mert első versei is napfényre jöttek. Nagy befolyással volt mivelődésére a Kis és Kazinczy közt folyt levelezés is. 1805-ben kiment Wittenbergbe, hogy magát a széptanban tökélyesitse. Itt tanuld meg a francia nyelvet. Költeményei, mellyeket itt irt, 1807. Budán jelentek meg Ragályi „Segítőijében. Év múlva megváltván Wittenbergtől, Lipcsébe érkezett; itt tette sajátjába az angol nyelvet: hogy Ossián műveit, mellyeket eddig csak Bacsányi fordításából ismert, eredetiben is olvashassa. Honába 1807. történt visszatérte után Erdélyben vágyott alkalmaztatni, hogy ott a magyar nyelvet eredeti tisztaságában megtanulhassa; mi neki Kazinczy közbenjárására sikerült is: hivatalt kapván Oláh-Andrásfalván, gr. Gyulai Zsuzsannánál. 1809. gr. Gyulai Lajos nevelője lett. Ez évben meglátogató Széphalmon Kazinczyt, kit eddig csak munkáiból ismert és becsült. — 1813. kezdődött munkásságának legszebb korszaka; tanítványával ugyanis ez évben Kolosvárra jövéen, maga körébe vonzotta Erdély tudományos és legjelesb férfait, kiket & magyar irodalom terjesztésére buzdítván, velök társulatba szövetkezett egy tudományos folyóirat kiadására, melly 1814-ben „Erdélyi Muzeum“ cím alatt meg is indult; s 10 kötet kijötte után 1818. szünt meg. 1817. meghalt Aranka, titoknoka azon erdélyi magyar nyelvemelő társaságnak, melly az 1792. országgyűlés következtében támadott, de melly, a kormány által meg nem crösittetvén, lassankint szétoszlott Cserey Miklós, majd Székely Mihály felbátoríták Döbrenteit egy korszerű előrajz írására;

melly 1819. elkészülvén, s a vásárhelyi gyűlésen felolvasatván, elfogadtatott. Ezen előrajz a kormányzó engedőimével, gr. Haller Gábor kir. kincstartó elnöksége alatt, Kolosvárt összeült választmány előtt szinte felolvasatván, terjedelmében helyeseltetett Elnök lett gr. Teleki Pál, alelnök gr. Kemény Miklós, titoknok Döbrentei, s a munkálódás megkezdett. A kormányzék e történetet följelentette acancellariának. Jul. 19-én 1819. onnan az rendeltetvén, hogy miután sem kormányzó, sem kincstartó nem vezetnék az üléseket, a kormányzék egy tanácsosát küldje, s a jegyzőkönyv Bécsbe menjen. Majd sept 10-ére az jött a kormányzékhez, hogy az előrajzot, s az eddigi jegyzőkönyvet küldje fel, és több ülés a k. helybenhagyás jöttéig ne legyen. Erre Döbrentei elhagyván Erdélyt, Pestre költözött, s kéziratban lévő fordított műveit „Külföldi színjátékok“ cím alatt kinyomatta (Kassa és Bécs, 1821—1822. 2. k.) Shakspeare Machbetjét, mellyet még Erdélyben a kolosvári színház számára prosában fordított, versbe kezdé foglalni, s Bécsben, hova 1823. ment, be is végzé. Itteni tartózkodása alatt Honnayr Archivumába több csikket adott a magyar irodalom történetét illetőleg. Itt nyomatta „Magyar dolgok Bécsben“ című történeti munkáját 1825. a budai kerületben második helyettes tartományi biztossá nevezteték. Itt írta levelekben, Vesta' című roipánját, itt az „Erkölcsei elbeszéléseket“ (1827.), s „Joryk és Eliza leveleit“ (Pest, 1828.) angolból remekül fordította. Költeményei az Erdélyi Múzeumban, Szépliteraturai Ajándékban (1821.), Aurorában, Hebében és Koszoróban elszórva jöttek ki; mellyek részint philosophiai ódák, dalok, levelek és epigrammák, részint hősköltemények; ezek közül kitűnik a „Kenyérmezei diadal“ ossiani modorban (Aurora, 1822.), és „Nándorfejevrév“ (Aurora, 1823.). Az Erdélyi Múzeum és Tud. Gyűjtemény hasábjait több jeles széptani dolgozata ékesíti. „Charakterfestő Anekdotái“ 1826. 'Pesten jelentek meg. Tagja volt azon küldöttségnek, melly 1828. gr. Teleki József előülése alatt a magyar t. társaság alaprajzát és rendszabásait kidolgozá. 1830. irodalmi bokros érdemeinél fogva az igazga-

tók által a philosophiai osztályban első helybeli rendes taggá, majd 1831. febr. 20-án szavazat-többséggel titoknokká választatott. — 1834. apr. 17-én ugyan a budai kerületben első tartományi biztossá neveztetett azon meghagyással, hogy a magyar t. társaság titoknokságáról mondjon le, mit ő ugyanazon évi nov. 10-én a társaság előülőjéhez s általa a társasághoz intézett levélben meg is tett, azon ígérettel, hogy az ekkorig általa elintézendő dolgokat bevégezvén, hivatalát minden teher nélkül óhajtja átadni az ujonan választandó titoknoknak, kérvén a társaságot, hogy a philosophiai osztályban első helyre Boroztassák. Következő évben megújítja lemondását, mely a társaság által (1835. sept. 12-én) elfogadtatván, neki köszönet szavaztatott. A magyar t. társaság főbb teendői közé sorozván a régi magyar irományok összegyűjtését és kiadását, 1834. nov. 10-én az azokhoz tartozó ismertetések szerkesztésére s nyomtatásukra való gond szavazat-többséggel ő neki adatott. £ gyűjtemény „Régi magyar nyelv- emlékek“ címet visel, s belőle ekkoráig 3% pompás kötet jelent meg. Az akadémia megbízásából a régi magyar iratok felfürkészése tekintetéből, érdekes utazást tett, melyről szóló hivatalos jelentése az Évkönyvek HL k. 95—145. LIV. k. 19—33.66—76.1. olvasható. 1841. buda-kerületi főtartományi biztossá, 1844. pedig kir. tanácsossá nevezteték. Az ő tollából folyt: „Kis Gyula könyve“, s „Huszár dalok“; kiadta „gr. Teleky Ferencz verseit“ (Buda, 1834.), s „Berzsenyi Daniel összes műveit“. U. o. 1842. 3. k. Irt az Esmeretek tárába“ is. Meghalt 1851. mart 28-án Budán. — y.

Dobrovits Vazul, született Ötvösfalván Máramaros-megyében 1783-ban. Tanult Szigeten, Váradon, Nagyszombatban és Ungvári. 1811. pappá szenteltetvén, Dölhán, Lucákén és Munkácson lelkészkedett, ez utóbbi helyen mint al-esperes és iskolaigazgató. Hő pártolója volta m. literaturának. Irodalmi pályán mint költő és bölcsész lépett fel, s több sikerült művei a Tud. Gyűjteményben, Minervában és Tudománytárban közöltettek. Ezenfelül írt több katekismust magyar és orosz nyelven. Kiadta egyházi beszédeit is szinte két nyelven. Részt vett a philosophiai miészótár szerkesztésében

is. Kéziratainak száma tömérdek, s munkái saját számítása szerint 1694 ívre terjednek latin, magyar és orosz nyelven; ezek közül 18 munkája jelent meg nyomtatásban. A m. akadémia által r. l. taggá neveztetett. Meghalt 1849-ben. — k.

Döme Károly, született 1768. jan. 26-án Komáromban, jámbor és istenfélő szülőktől, kik szellemi miveltetéséről kö* ián gondoskodva, az ottani tanodában nagy figyelemmel tanították. Oymnasialis pályája után Posonyban a bölcsészeti tanfolyamét végezvén, 1786. az esztergomi főmegye növendékei sorába fölvetették. A posonyi várbán létező papnevelő-intézetben kitűnőleg fejezvén be tanulmányait, pappá szenteltetése után Szabó András szombathelyi püspök ezertartójjá lett, honnan 1794. a fönnevezett intézetbe tanulmányi felügyelőnek hivatván meg, néhány évig ott dicséretesen működött. Majd 1800. Izsára kerülvén, a lelkészt hivatalt 16 évig viselé. Innen 1816. Rudnayval Erdélybe ment, s miután az ottani éghajlat egészségére mostohán hatott, Magyarhonba visszatérvén 1817. posonyi kanonokká neveztetett. Ifjúsága óta folytonosan ápolá a magyar irodalmat, s részint eredeti művei, részint fordításai által halhatlan nevet vívott ki magának. — Nevézetesb művei: „Pásztori dal“. Posony, 1791. „A világ nagyai“. Nagyszombat, 1792. „A kath. tudomány pörben forgó cikkelyeinek előadása“. Bossuettől. U. e. 1793. „Metastasiusnak egynéhány játékdarabjai“. Komárom, 1801. „Ismét egy két játék Metastasióból“. U. o. 1815. „Napoleon megbnkása“. Latinból Kaik után. Posony, 1826. „Egyházi beszédek“, kiadva Szalay Imre gyűjteményében. Dolgozott ő a „Magyar Múzeumba“, valamint a Döbrentei kiadta „Erdélyi Múzeumba“ is. A magyar t társaság, mellynek pénztárát 1832-ben 380 pfrtokkal nevelte, mindjárt első nagygyűlésében 1831. febr. 15-én tiszteleti tagjává nevezte. — Döme azon korban élt, mellyben irodalmunk a csecsemő nevet is alig érdemelte; ő azonban illy körülmények közt is nem csak hogy szívéből szerette nemzetiségünket, hanem egyszersmind egy volt azon bajnokok közül, kik az annyi ellenséges elemekkel szembeszállva, kedves magyar nyel-

vünknek terjesztésére s művelésére tettel is haténak. Ez annyira felmagasztalja őt, hogy megérdemli azon nemzet azon kitűnőbbjei sorába igtatását, kiknek számára itt e földön emlék, s ez által halhatatlanság virul. Az irodalmi ősz bajnok 1845. máj. 22-én, élte 77-ik évében hunyt el. — y.

Draskovich György, született 1515. Anyja testvérének kormánya alatt neveltetvén, s az egyházi pályára készítettvén, mind honi, mind külföldi tanintézetekben, nevezetesen Krakóban, Bolognában, Romában hallgatá a tudományokat; 1546. már posonyi prépost, 1550. pedig pécsi püspök vala: s mint ilyen küldetett 1561. Ferdinand királytól a tridenti egyetemes zsinatra, mellynek bevégzése után 1563. zágrábi püspökké, 1567. pedig Frangepán Ferencz bántársává nevezeték, s mint ilyen nyomta el a Horvátországban Gubecz Mátyás vezérlete alatt 1572. támadott porlázadást. 1578. győri püspökké s főcancellárrá lett. A jezuíták számára Rudolftól kieszközlötte a thuróczi prépostságot. Meghalt 1586. jan. 21-kén, élte 75-ik évében. Tetemei Győrött nyugsznak. Csinos ajkú egyházi magyar szónok volt Fordította Lirini Vincze „Commonitorium“ című munkáját, s Lactantius hittudományi dolgozatait, s kinyomatta 1561. Bécsben. — y.

Dugonics András, született 1740. oct. 17-én Szegeden, hol atyja városkapitány volt. Szülőhelyén kitűnő előmenetellel végezvén tanulását, édes anyja akarata ellenére szive vonzalmát követve, 1756. piaristává lön. A kényelemhez szokott ifjúnak terhére látszott lenni eleintén a rendes élet, de mint-hogy a tudományokat kedvelte, azok édessége vele minden keserűséget elfelejtetett. Miután Nagy-Károlyban a bölcsészetet, Nyitrán pedig a hittudomány tanulását bevégezte, az ifjúság tanításával bizatott meg. Medgyesen Erdélyben a szónoklat és költészet tanításával foglalkoztában, a hajdani Daciának kedves emlékezete annyira fölgyulasztá benne a görög és romai régiségek iránti vágyat, hogy hivatalos elfoglaltságtól ment minden óráját azoknak szentelné. 1770-ben Erdélyből visszakerülvén, Nyitrán 4 évig oktatta a növendékpapságot a bölcsészeiben, a nagy tudós Gusztányi János nyitrai fő-

pásztor legnagyobb meglepedésére. 1773-ban honunkban is fölözlatván a jezuita rend, a nagyszombati egyetemen üresen maradt tanszékek betöltésére Maria Theresia által pályázat hirdettetett; a pályázók közt megjelent Dugonics, és 1774. mathesis tanárává nevezetett. Ezen évben adta ki Gyöngyösi István verselése szerint első munkáját Posonyban: „Trója veszedelme“ cím alatt. Követte ezt 1780. Pesten: „Ulyssesnek ama hires és nevezetes görög királynak csudálatos történetei“, 20 énekben. József császár alatt ő egyike volt azoknak, kik nemzeti nyelvünket tudományos tárgyakra alkalmazván, annak hajlékonyságát és gördülékenységét megmutatták. Irt t. i. tanítványai számára mathesist magyarul, mellynek első része: „A tudákosságnak első könyve, mellyben foglaltatik a betövetés“ (Algebra), második pedig: „A tudákosságnak második könyve, mellyben foglaltatik a földmérés“ (Geometria) cím alatt jelent meg 1784. Pesten; de mivel a példányok elkelték, e művet 1798. Pesten és Posonyban ismét kinyomatván, következőkkel bővítette: „A tudákosságnak harmadik könyve. A háromszögellések“ (Trigonometria), és „A tudákosságnak negyedik könyve. A csúcsos-szelések“. (Sectiones conicae). Következett: „Etelke, egy igen ritka magyar kisasszony Világosvárott Árpád és Zoltán vezérjeink időikben“. Posony, 1787. 2. k.; mellynek éltében három kiadását látta. EGrét „Az arany pereczek szomorú története 5 szakaszokban“, (Pest, és Posony, 1790.) és a „Gyapjas vitézek“ (Posony és Kassa, 1794.) még inkább növelték. Töretlen volt az ut és tövises, mellyen haladnia kellett. A magyar nyelvnek és irodalomnak még kevés pártolójavolt: a tudósok, kevés kivétellel a latin nyelv pártolása mellett rosszalták buzgólkodását, és szemére lobbanták nem egyszer, hogy kir. oktató létere nem restel a köznép számára írni enyelgő könyveket, s magyar szavakat koholni, mellyek csak azért sem tetszetek, mivel újak és magyarok voltak. O azonban meg nem szünt működni, sőt a drámára fordítván figyelmét, négy színművet, u. m. „Toldy Miklós szomorú történetét“ 3 szakaszban; „Etelka Karjelben szomorkás történetét“ 4. szakasz.; „Báthori Máriát“,

5 szak.; és „Kun László szomorú történetét“ 4 szakaszban) „Jeles történetek, mellyeket játékszínre alkalmazott Dogoméi András k. oktató“ cím alatt bocsátott napfényre (Pesten, 1794—1795. 4. dr.). Gyöngyösi Istvánnak, a XVII század legnagyobb magyar költőjének, részint már nyomtatásban elszórva megjelent, részint akkorig kéziratban hevert költői műveit nagy szorgalommal összegyűjté, s „Gyöngyösi István* nak költeményes maradvány!“ cím alatt kiadta (Posony és Pest, 1796. 2 dr. 8 k.). Ekkorban dolgozta ki a „Szerecseket“ (2 k.), mellyek elseje „Európai történetek“, másika „Afrikai esetek“ név alatt ismeretesek. (Posony, 1798.). Nagy tapssal fogadtatott „Jolánka, Etelkának leánya“, 2 kötetű románja prózában írva, (Pest és Posony, 1803—1804.). —Ezekén kívül irt az ifjúság számára is több történeti darabokat; minők a „Római történetek“, (u. o. 1800.) A magyaroknak uradalmak mind a régi, mind a mostani időkben (u. o. 1801.); „Szittiyai történetek“ (2 k. Pest, 1808.) Cserei egy Honvári herczeg“ (Szeged, 1808.); „A régi hadi vezérek“ (Pest, 1809.); „A Radnai történetek“ Szeged, 1810. Ezekén kívül Sallustius és Ovidius néhány darabját is fordította. 34 éven át volt buzgó oktatója a magyar ifjúságnak a k. egyetemben, s tanát úgy adá elé, hogy hallgatóival azt megkedveltetné. Általában mindenkitől tisztelve szeretettet, de szavait főleg a szorgalmasbak és jelesbek vésék szívükbe. ő egyike volt azon derék tanároknak, kik a fenyítékre is felügyeltek. Több szegény sorsú ifjút, különösen az orvosi karban, közbenjárása által tanulmányaiknak bevégezhetésére segített. Egészségét hanyatlani érezvén, 1808. megvált kedvelt tanszékétől, és Szegedre, szülővárosába vonult, hol övéi közt józan és munkás életét 78 évre terjesztvén, meghalt végelgyengülésben 1818. jul. 25-én. Irományaival, mikép ő maga is vallá, főleg a középosztályra törekedett hatni, s ez neki népszerűsége miatt sikerült is. Nyugalomba lépte után ideje egyik részét a magyar várak és erősségek leírására, másikat pedig a régóta gyűjtött példabeszédek elrendezésére szentelé, mellyek „Magyar példabeszédek és jeles mondások“ cím alatt Szege-

den, 1820. 2 részben jelentek meg. E mű nyelvtani fontossággal bír. — y.

Egervári Ignác, született 1751. Egerszegen Zalamegyében. A jó indulata s nemes ifjú piaristává lón, s bevégeztén Kecskeméten az újonczságot, 1765. a rendhez magát ünnepélyesen lekötötte. A bölcsészeti tanokat Nagy-Károlyban, a hittudományt pedig Nyitrán hallgatta. Miután több helyen a hon reményeit a tudományokra oktatta, Nyári grófok nevelőjévé rendeltetett, kik mellett 6 évet töltött Erre mint középtanodai igazgatót Szeged fogadá kebelébe, melly hivatalt 12 évig viselt dicséretesen. Kormányozta a szerzet pesti házát is. A derék férfiú főleg a bölcsészeti- és mathesisben tűnt ki, melly tanokat Nyitrán laktában tanította is. Miután Dományi András a szerzet kormányzásáról 1805. sept hóban lemondott, ő választaték helyébe, és számos évig vitte azt erélyesen, ő eszközölte ki I. Ferencz királytól 1807. rendje számára a „fejérvári custodiátust“. Artaxerxes szomorú játékát csinos magyarsággal lefordította, melly Endrődy János, „Magyar Játékszín“ című munkájának 4-ik részében jutott napvilágra. Egyéb munkái kéziratban hevernek. — y.

Egressy Gábor, első rendű magyar színész, született Lászlófalván Borsodmegyében, hol atya ref. prédikátor volt Tanulni kezdett a miskolczi ref. gymnasiumban, azonban már kora ifjúságában ellenállhatlan hajlammal viseltetett a színészet iránt: elhagyta az iskolákat, és vándor színészekhez szegődött Később a kolosvári színész-társaságba vétetett föl, és ennek körében Kassán, Kolosvárt és Budán alsóbb rendű szerepekre alkalmaztatott Folytonos tanulmányozása következtében mára magyar nemzeti színház megnyitása előtt olly jelentőségre vergődött, hogy megnyitásakor annak tagjává lón, s rövid idő alatt a közönség egyik kedvence: és méltán, miután az egy Lendvayt kivéve, még mostanig sem találkozott párja. Benne az eleven képzelem, átható érzelem, biztos emlékezet, az idealizáló s egyénisítő erő öszhangzólag működik. A forradalom alatt megfélemezve művészeti pályájáról, mellyen annyi koszorút aratott, kor-

mány-biztos lett Szegeden; és csak a cs. kormánynak különös engedelmé folytán térhetett vissza büntetlenül hazájába. Múlt 1854-ik évben újra megkezdé szerepléseit a nemzeti színpadon, először azonban csak mint vendég. Azt irodalomban kevésbé ismeretes. Fordított néhány színdarabokat, s a hírlapokban közölte leginkább a dramaturgiára vonatkozó jeles észrevételeit. — k.

Egyed Antal, született 1779. jún. 13-án Székesfehérvárott tisztos polgári szülőktől. Itt kezdette s végezte közép-tanodai tanulását, a jelesek közt mindig kitűnő helyet foglalván. A költői hajlamnak, melyet tanítója Virág Benedek még inkább élesztett, benne e korban már szépen fakadoztak ibolyái. Társai felhívására mindenkor kész volt versekkel állni elő; sőt a megmagyarázott remekírókat azonnal rímekbe foglalni (igyekezett. Illy kísérletek után gyakorlatait is magyar versekben nyújtá be; mi miatt megdicsértetvén, nemes tüze még jobban hevesité. 1799. a bölcsészeti tanok hallgatására Pécsre ment; hol rendes tanulmányai mellett szorgalmas látogatója volt az ott fenálló magyar iskolának; vágyva vágyván a dajkától nyert nyelvet alaposan is megtanulhatni, hogy érzelmeit s gondolatait csinosan kifejezhesse. 1801. a pécsi megye növendékei közé Boroztatott, s mint ilyen a költészetben folyton gyakorolgatá tehetségét Első műve, mely nyomtatásban megjelent, Szányi pécsi nagyprépost, k. kinevezett rosnyói püspök tiszteletére készült hatos versezete volt Pappá szenteltetvén, már 1802. dunaföldvári, 1804. bükösdí, 1806. bataszéki, 1807. pedig závordi káplánnak rendeltetett; melly idő alatt a német nyelv tanulásával lévén elfoglalva, csak néha pengethette a lantot. 1807. rövid ideig asz. széki jegyzői hivatalt is viselte; de mellyről, a városi élethez szokni nem tudván, csakhamar lemondott, s 1808. kocsolai lelkészszé lett Itt fordítgatta üres óráiban Tibullust és Horatius ódáit; itt tanult francziaul. 1813. Bonyhádra menvén át, azt bőven leírta a Tudományos Gyűjteményben, s hozzáfogott“ „Ovidius keserveinek“ fordításához; melly 1826. Székesfehérvárott jutott világra. 1822 óta paksi lelkész korában

tanulta meg az olasz nyelvet. Végre 1829. visszakért oda, hol kezdette lelkipásztorkodását, t. i. Dunaföldvárra. 1832. apáttá, 1833. pedig a magyar t. társaság levelező tagjává választatott. A derék férfiúnak munkássága leginkább Földvártott tűnt ki, s csodáim lehet, hogy terhes hivatala mellett, mit lelkiszmeretesen telyesíte, annyira érkezett; de tudni kell, hogy örömét nem a kártyában, eszem-izsom és más idővesztegető mulatozásban, hanem a munkában és irodalmi foglalkozásban kereste és találta. Soha sem unatkozott. Munkái a nevezettekén kívül következők. „Elégiák levelekben“ (Pest, 1831.); „Kis énekes-könyv“ (Székesfejérvár, 1834.); „Egyházi hymnusok“ (Pest, 1835.); „Megváltó“ (Esztergom, 1836.). Kisfaludi versnemb: „Ovidius pontusi elegiái“. Pest, 1839. E munkából 400 példányt (bolti ára egynek 30 kr. pp.) azon megjegyzéssel adott át a magyar t. társaságnak, hogy a belölök bejövendő pénz az általa már megindított „Régi Classicusok fordításai“ kiadására szenteltessék. „Tibullus“ magyarrítva megjelent Kecskeméten, 1845. a magyar t. társaság költségén. „Ovidius pontusi levelei“. Pécs, 1845. „Ovidius N. keservei“. Pest, 1847. „Átváltozások P. Ovidius Násótól“. Pest, 1851. Sem ez, sem az előbbi nem pirul az eredeti mellett állva. Kéziratban nyomtatásra várakozik: „Michl egyházi története“, melyet németből még mint bonyhádi lelkész fordított; több elegiája és költői levele. B. Szepessy püspök felhívására három évig dolgozott az egyházi énekek szerkesztésében, de több oknál fogva siker nélkül. — y.

Endréd! János, született 1756. Értényben Tolnamegyében. A szokott középtanodai pályát dicséretesen megfutván, 1784. piaristává lett; s miután több tanodában oktatta az ifjúságot, gr. Csákyakhoz hivatott meg nevelőül: melly minőségben néhány évet kihúzáván, Pestre rendeltetett, hol a nemes ifjakkal volt útmutatója s vezére a szelidebb tudományokban. Már ekkor buzgott nemzeti nyelvünk mellett, s a hivatalos munkájától fönmaradt óráit magyar munkák dőlgozására fordította. A francia háború kitértével Endrődinek vágya közel álla a teljesezéshez; rég kívánta ő a műveltnek

hiresztelt külföldet beutazni; örömet engedett a meghívásnak, s b. Barkó Vincze lovas ezrede tábori papjává lön: rövid idő alatt megmutatván, mikép kardcsörgések közt is lehet a szelíd műzsákkal társalogni. A háború megszűntével megvált ezredétől, s gr. Eszterházyhoz állott nevelőnek. Munkái ezek: „Az aranyperetzek“ (Játék 5 fv. Pest, 1792.); „Endrödy János költeményei“ (U. o. 1798.); „Endrödy János a francia háborúban irt költeményes munkái három könyvekben“ (u. o. 1801.); „Egy két szó századunk erkölcsi megvesztegetéséről“; és „Embernek boldogsága kifejtve a józan bölcselkedésnek segítségével“ (u. o. 1806.). Nagyon jeles mii. Irt latinul is. — y.

B. Eötvös József, született Budán, 1813. sepL 13-án; neveltetett a szülői háznál Ercsiben és Budán, hol alsóbb iskoláit is végeze. A bölcsészetet és törvényt Pesten az egyetemen hallgatta 1826-tól 1831-ig. Még mielőtt letette volna az ügyvédi vizsgálatot, jelenvolt az 1833-iki országgyűlésen. 1834-ben Fejérmegye aljegyzőjévé nevezte, következő évben pedig a magyar udvari cancelláriánál fogalmazó lett, míg végre 1837-ben közbirói székre emeltetett az epejési kerületi táblánál. Eddig tartott közhivatalnoki pályája. Mellőzve publicistái életét s a politikai téren véghezvitt nagyszerű tetteit e nagy férfiúnak, egyedül írói pályájának ecsetelésére szorítokozunk. Miután tudományos szempontból beutazta Europa legnevezetesebb városait, megszemlélte a tudományos intézeteket, lángesze, melly mind tanuló, mind hivatalnok korában figyelmet gejlesztett iránta, csakhamar az írói pályán is utat tört magának, s művei őt nem sokára nemzetünk legjelesbeji közé emelék. Első műve Göthe „Götz vonBerlichingen“-jének magyarítása. Ezt követte „Bosszú“ című 5 felvonásos drámája 1832-ben, melly azonban csak pár év múlva, került sajtó alá. Később „Házasulók“, és „Angelo“ című (ez utóbbi fordított) színműveket bocsátott közre 1835-ben. Rendkívüli észtehetségeit azonban csak 1838-ban tüntette ki „Vélemény a fogházjavítás ügyében“ című röpirata és „Karthauzi“ című regényes költeménye által; ez utóbbi a buda-

pesti árvízkönyvben jelent meg 1838-tól folytatólag 1841-ig. Ekkor lett közhírű az ifjú író neve; e műveinek köszöni hogy 1839-ben a m. akadémia t tagjává választott. 8 valóban költőbb nyelvet, mint a „Karthausi“-é, alig mutathat fel a magyar prosá. E mű a külföldön is nagy figyelmet geijesztett. Eötvös journalistikai téren is hallhatlan nevet vívott ki magának: itt tűntek ki statustudományi roppant ismeretei. Értekezései közül legnevezetesebbek: „A szegénység Irlandban“ és a „zsidók emancipatiója“ (Budapesti szemle, 1841.); nem kevésbé érdekes és bő tudományt tanúsít „Kelet népe és Pesti Hírlap“ című röpirata. 1844-ben a Pesti Hírlap-, mint az ellenzék közlönyének Eötvös lett legmunkásabb és legtekinélyesebb dolgozó-társa. Az e lapban közlött vezércikkei teljes diadalt arattak, s 1846-ban rendszeres munkává összeállítva, „Reform“ cím alatt Lipcsében jelentek meg. 1847-ben hasonlóan egy hosszú cziksorozatot bocsátott közre „Teendőink“ cím alatt, s általa az ellenzék tetőpontjára vergődvén, az átalakulás legfőbb hősének tartatt Daczára annak, hogy az 1843-iki országgyűlésen nem csak, de a megyegyűléseken is mindig jelenvolt, s az ellenzék ügyében rendkívüli tevékenységet fejtett ki; figyelmét az irodalmi térről sem vonta el, sőt azt legkitűnőbb irányregényekkel gazdagította. 1846-ban jelent meg tőle az annyira népszerűvé vált „Falu jegyzője“ című regény, mellyben a szerző híven ecsetelven honunk állapotját és a közigazgatásban előfordult számos visszaéléseket, megmutatta, hogy századunkban némelly dolgok nem voltak fentarthatók, s a hatás, mellyre számított, el nem maradt; bizonyítja ezt azon lelkesedés, mellyel e mű külföldön is, különösen Angolországban fogadtatt. E nyolez füzetből álló regényt nem sokára más követte kilencz füzetben „Magyarország 1514-ben“ cím alatt. Ezzel költő a történeti regény mezejére lépett, feladatául tekintvén, népszerűsíteni a történetek A regény tárgya a Dózsaféle pórlázadás. 8 ha a Falu jegyzője egy kiáltó szózat volt a régi intézetek visszaélései ellen, ezen újabb regény szinte egy jeles történeti iránytűkül tekinthető a jobbágyok felszabadítása mellett. Alig van

szépirodalmi író, ki több új eszmével gazdagította volna irodalmunkat, mint Eötvös József. Tanúsága ennek a „Karthausi“, hol szokatlan hatással ragadja meg az olvasó közönséget. Felülmúlhatlan mű marad e tekintetben a Kölcsy és Körösi Csorna fölött mondott emlékbeszéde. Színműveiben is sok talentumot tanúsít. Ezek közt említendő az „Éljen az egyenlőség“ című vígjáték, és a „Búcsú“ dráma. — Mindezeket azonban daczára jelességöknek, háttérbe szorítja „A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása a társadalomra“ cím alatt 1844-ben magyar és német nyelven két-két vastag kötetben közrebocsátott munkája, mely egész Europa figyelmét vonta magára. B. Eötvös József e folyó évben a m. akadémia alelnökévé választott, s e minőségében felsőleg is megerősített Mi Eötvös iránt leginkább bámulatot gerjeszt az, hogy ő a költészet-, regény- és színdarab-írásban egyiránt jeles, s azonfelül fenebb nevezett munkája által korunk egyik legnagyobb bölcsészének bizonyul. — k.

Ercsei Dániel, született 1781. júl. 24-én Mezőtúron Hevesmegyében, hol atyja ref. prédikátor és nagykunsági esperes volt. Alsóbb iskoláit ugyanott, a humaniorákat és felsőbb tudományokat Debreczenben hallgatta 1793—1801-ig, hol időközben szónoklatot és költészetet tanított 1802. a göttingai egyetemet látogató meg, s három évi ottani mulatása közben bölcsészeti tudorságra emeltetett. 1805. foglaló el Debreczenben a bölcsészeti tanszéket. 1810- és 1811-ben., helyettesképen a magyar polgári magános törvényt is tanító. Tagja volt 1828. azon küldöttségnek, mely a magyar t. társaság alaprajzát és rendszabásait kidolgozta. Irodalmi érdeméinél fogva 1831. febr. 17-én levelező, 1832. sept. 3-án pedig a törvénytudományi osztályban vidéki rendes taggá választott el, melyet azonban szemeinek akkori elgyengülése miatt el nem fogadhatott Meghalt 1836. feb. 23-án. Tudományos munkásságát tanúsítja „Philosophiája“ (Debreczen, 1813. 1. k. és 1817. 2. k.), „Statistikája“ (u. o. 1814.), és „Philosophia históriája“ (u. o. 1833.). Latinul is írt — k.

Erdélyi János, született 1814. Ungmegeye Kapos nevű

falujában. Felsőbb iskoláit a sárospataki collegiumban végzé, B innen mint nevelő Gömörbe, később Pestre ment át, hol azután állandó lakást vőn. Amint néhány jól sikerült költeményeivel fellépett a szépirodalmi lapok- és almanachban, azonnal magára vonta a közönség figyelmét; s ez mindinkább növekedék művei iránt, mellyeknek kiváló bélyege: nemes egyszerűség, nyugodt, derült érzelem, eleven de nem kicsapongó phantasia, igen nagy szabatoság a formákban, tősgyökeres, népszerű magyar nyelv. 1841. megházasodván, s nejét nemsokára elvesztvén, baját felejtendő, egykori növendékével európai utazásra indult, s Némethon, Francia-, Angolország, Belgium, Hollandia s Olaszország nagyrésztét, gazdag tapasztalást szerezve, bejárta, a Garaytól átvett „Új irányú Regélő“ szerkesztését Vahot Imrére bízván. A magyar társaság 1839. nov. 23-án levelező tagjává választó. A „Kisfaludy-Társaság, mellynek ő nem csak munkás tagja, hanem titoknok is, 1843. dec. 2-án tartott ülésében a népköltészi ereklyék gyűjtését elhatározván, azoknak szerkesztését és kiadását, mennyire lehet, melódiáikkal együtt, Erdélyire bízó. Így jött népfényre a „Népdalok és mondák“ című magyar népköltészi gyűjtemény (Pest, 1846—1848.). A második kötetben álló jeles értekezés „Népdal-költészetünkről“ az ő tollából folyt A „Magyar szépirodalmi szemlének“, melly a Kisfaludy-Társaságtól kiadva, 1847 elején indult meg, Ő nevezteték szerkesztőjévé. A lap, melly magának a társaságnak munkálódásait, ülésbeli tárgyalásait s jelentéseit is időről időre elteli észte, év múlva hideg részvétlenség miatt elnémult Bajza leléptével 1848. a nemzeti. színház igazgatójává lőn. „Költeményei“ Budán 1844. nyomattak ki. Végre „A költészetről, Boileau tankölteménye“, francziából, és a „Népköltészetéről“ a Kisfaludy-Társaság Évlapjaiban értekezett — y.

Érdi (előbb **Luczenbaeher**) **János**, született 1796-ban Honimegye Szob nevű helységében, hova elődei belga családból szakadtak. Iskoláit Vácson, Esztergomban, Nagyszombatban 3 évig Pannonhalmán mint sz. benedekrendű papnövendék, s végre a bölcsészetet Győrben végezte. Iskolái vé-

geztével törvénytudori oklevelet nyert, a ügyvédnek esküdött fel. Ügyészi hivatalát Végh Ignác házánál kezdte, hol egyszersmind nevelő is volt. Ez időtájban többször megfordulván Bécsben, az ottani udvari könyvtárban bő anyagot talált tudományos vágyainak kielégítésére. Neve az irodalmi pályán csakhamar nevezetes lett, különféle folyóiratokban, jelesül a Közhasznú Ismeretek Tárában, Tud. Gyűjteményben, Athenaeumban, Tudománytárban közlött jeles értekezései által. Az akadémiai Tudománytár értekező részének 8 évig volt szerkesztője. A m. akadémia igazgatósága 1832-ben nevezte ki rendes tagnak a történettudományi osztályban. József nádor meghagyásából tulajdon költségén utazásokat tett Németországban, a muzeum kincs- és régiségtárának, mellynek hivatalnokául neveztetett, érdekében. Érdemei, mellyeket mint múzeumi hivatalnok szerzett, kitűnnek onnét is, hogy az oklevéltárt sok új oklevéllel gazdagította; a m. akadémia pengyűjteményét összeírta, több érdekes régi pénzt, pecsétet, gyűrűt, oklevelet ismertetett meg; a régiségtár elrendezése körül ritka szorgalmat és ügyességet fejtett ki. A régiségtan fáradságos mezején a sz. Gellért oldali és érdi ásások által nagy érdemeket szerzett. Ónálló munkái ezek: „A szerb zsupánok, királyok és czárok pénzei“ (Buda, 1843.); „Magyarországi Crouy nemzetségnek története, nemzetségrende és oklevéltára“ (Pest, 1848.). Rupp Jakob-féle numizmatikái munkának magyar részét egészen ő írta. Nevezetesb értekezései: „Henrik portugalliai gróf eredetéről; Sz. László király magyar legendája; Hunyadi János magyar esküje; az esztergomi érsekség pénzmesteréről; a verebi sírokról; a zsitvatoroki békekötés stb. — k.

Erdősi, vagy mint magát nevezé **Sylvester János**, született Szatmármegyében Sinnyér-váralján, melly Nagy-Bányához mintegy 3 mérföldnyire fekszik; s miután ősi és szerzett javaitól ellenségei által megfosztatott, 1534-ben, noha már akkor nős volt, — Wittenbergbe ment tanulás végett; itt változtatá meg nevét, az anyakönyvbe ezt írván: „Ego Johannes Sylvester alias Erdősi subscribe legibus studiosorum

nationis hungaricae Wittenbergae commorantium“. Tanulása végeستével 1536. Nádasdi Tamás tárnok és vasmegyei főispán az ujszigeti iskolák kormányzójává, majd udvari papjává választotta; s e kettős minőségben Sárvárott Vas megyében hat vagy hét évet töltött Itt írta s adta ki nyelvтанát e cím alatt: „Grammatica hungaro-latina in usum puerorum recens scripta. Joanne Sylvestro Pannonio auctore. Neanesi, 1539“. Nevezetes e nyelvtan már csak azért is, mivel Magyarhonban első mű, melly sajtó alól kikerült Ezt követte 1541. ujtestamentoma e cím alatt: „Új Testamentum Magar Nelven.“ Később (1544.) a bécsi egyetemenél zsidó nyelvet taníta. Ferdinánd által Bécs mellett holmi jószágocskával meg jutalmaztatott Vallaszky szerint Luthernek több énekeit fordította magyarra. Írt deák verseket Romai mérték szerint magyarul ő verselt először“. — y.

Esterházy Pál, Miklósnak fia, 1681-től fogva 1713-ig nádor, mint magyar író a Boldogságos Szűz iránti tiszteletét következő két munka közrebecsátásával tüntette ki: „Mennyei korona, az az, az egész világon lévő csudálatos boldogságos szűz képeinek röviden feltett eredeti“, képekkel. Nagyszombat, 1690. „Az boldogságos szűz Mária szombatja“. U. o. 1701. — y.

Eszterházi Tamás, eredetét vette a galantai Eszterházi családból Posonymegyében. Megfordult a külföldi egyetemekben, hol vallását változtatván, a romai katolikusok ellen egy vastag könyvet írt illy cím alatt: „A Krisztus e földön vitézkedő anyaszentegyházáról kérdések és feleletek“. Galantán, 1601. Benne a reformatio szükségét iparkodik mutatni. — y.

Fábián Ambrus, született 1809. aug. 22-én Vas megye Borzaj helységében közbirtokos szüléktől. A szelíd természetű ifjú Kőszegen a k. középtanodai ifjúság közt erényes magaviselet és tanulói pontosság által magát kitüntetvén, kettőzött iparral törekvék előljárói méltánylatát kiérdemelni, s az elsőség ékkoszorujában fényleni. Bevégezvén a költészeti osztályt, 1827. a pannonhegyi benedekiek közé vétetett föl, és a

bölcsészeti s hittudományi pálya után 1835. júl. 18-án pap-pá szenteltetvén, a pannonhegyi székesegyház hitszónokává, neveztetett. Ékes nyelve, hatályos csengő előadása nagy hatású volt a buzgó hívekre. 1836—1846-ig a hit, erény, nemzetiség és tudomány fölkontjévé avatni buzgott a serdülő növendékeket a nyelvtani osztályokban Sopronban; honnan 1846 végével a posonyi főgymnasium költészeti osztályának tanárául hivatván meg, Posonyba költözött; 1850. Nagyszombatba, majd Pannonhegyre tétetvén, a szerzet növendékeit oktatta. 1852³/₃. tanév kezdetével a győri főgymnasium hitszónokává és tanárává rendeltetett Első czikke „A belbéke“, 1841. jelent meg a „Religio és Nevelés“ hasábjain; ezt követé 1844. „A lélek üdveérti szorgalom; földi jólétünkért! szorgalom; mérsékletesség, béketűrés, alázatosság, szivbeli tisztaság, jóbani előhaladás.“ Később ugyanitt és a politikai lapokban, valamint 1848 óta a „Katholikus Néplapéban is többféle tanulmányos közleményei adatvák. 1845. a tanuló ifjúság számára illy czimű korszerű munkát készített: „Ó és új szövetség története“; melly következő 1846-ik évben Posonyban Bucsánszky költségén már másodszor is megjelent 1846. Chenier Miklós főigazgató beigtatását jeles versekkel örökité. Ezt követé „A kath. egyház története, és isteni tiszteletnek szelleme“. Posony, 1847. Kiadva képekkel Bucsánszky Alajos költségén; írva a kath. ifjúság és nép számára. A szellem, melly e munkát átlengi, vallásos és igazságszerető; mirenézve 1848. a megalakult „Jó és olcsó könyvkiadó Társulat“ öt dolgozó-társul vévé fel. Ugyanez évben a magyar püspöki kar pesti értekezletében nyilvánult vélemény következtében „A kath. egyház-történet“ írásával bízott meg, melly munka különös tekintettel hazánkra lévén kidolgozva, egyházi irodalmunkban igen érezhető hiányt fog pótolni. — y.

Fábián Gábor, született 1795. Vörösberényben (Veszprém megye), hol atyja reform, lelkész és esperes volt Tanult Posonyban és Pápán. 1817-ben Pesten kezdé hallgatni a törvényt, 1821-ben nyert ügyvédi oklevelet 1824-ben rendes ügyvédnek neveztetett a világosvári uradalomban, s hivatalát

1848-ig viselte. Irodalmi munkái többnyire fordítások, de igen jelesek; köztök önálló: „Ossian énekei“ (3. k. 1843-ban), „Tocqueville Democratiája Amerikában“ (1846. 3. k.), Hensius „neveléstani kézikönyve“. Ezenfelül a folyóiratokban közölt számos költeményeket és értekezéseket. A munkás férfit a in. akadémia r. tagjának nevezte. — k.

Fabriczy Sámuel, szül. 1791. Poprádon Szepesmegyében. Tanult Paprádon, Lőcsén, Késmárkon; törvénygyakorlaton volt Miskolczon és Eperjesen; ügyvéddé esküdött fel 1810-ben. Előbb mint titoknok a főispáni hivatalnál, később mint megyei aljegyző és ügyész hivataloskodott. Számos jogtani értekezéseket irt, mellyek őt jogtudósaink legjelesbjei közé emelték, a magyar akadémia pedig levelező tagjává nevezte, -k.

Fabschich József, született 1753. mart 3-án Kőszegen Vas megyében. Atyja jómódú polgár volt. Az alsóbb rendű tudományokat szülővárosában végezte 1764-től 1769-ig, mellyeket akkor Kőszegen a jezsuiták tanítottak. A bölcsészeti leczkéket Győrött hallgatta, hol 1770. a növendékpapok közé avatott. Elméjének élessége, a tudományokhoz! vonzalma, fáradhatlan szorgalma, példás és erényes magaviseleté csakhamar megkedvelteté őt főnökeivel s tanáraival, kik felvi-gyázására biztattak. Végeztén a hittani pályát, 1775. pappá szenteltetése előtt a győri gymnasiumban a nyelvtani osztály tanításával kínáltott meg, melly minőségében a posonyi pályázat után is dicséretesen megerősített. E hivatalban nem csak unalom nélkül, hanem teljes örömmel fáradozott 22 évig. A természet ajándékát fáradhatlan ügyekezettel gazdagította. Főstudiuma volt a görög és romai classicusok; kiknek kivonásaikkal tele volt a feje, s velős mondásaikkal kellemesen hímezte beszélgetéseit. Azonban a nemzeti nyelv iránti lángolása másolhatlan volt; szívvel lélekkel oda munkálván, hogy annak szeretetére tanítványait is feltűzelje, korán szoktatván őket magyar verselésre: s ki ebben csak középszerű eléméletelt mutatott is, tapasztalta kedvezését, dicséretekkel volt halmozva, s néha asztalának vendége lőn. A hittant egyedül magyarul, Magyarhon történetét magyarul és latinul mondatá

föl. Legszorosabb barátságban élt Révai, Rajnis és Kovács Pál Rupert benedekivel, ki a „Magyar közmondásokat“ Fabschich verses élőbeszédjével adá ki Győrött, 1794. s ki as „Egyházi törvényeket“ mellyek ekkorig kéziratban őriztetnek, magyarul írta meg. Tudományos foglalatosságainak három főága volt: a csillag-vizsgálás, magyar lexicon és görög nyelv. Hell Maximiliánt, a híres csillagászt szerfölött tisztelte. Nagy szorgalmat és figyelmet fordított a magyar szókönyv gyűjtésére annyira, hogy minden közönségesen nem hallott, nem ismert, kiavult és új szavakat pontosan följegyzett Milly előmenetelt tett a görög nyelvben, tanúi a magyarra fordított görög lantos költők. Fabschich szerette kisded tanítványait, s ezek viszont szerették őt. 1798. midőn a győri seminariumban az erkölcsi hittan, lelki pásztorkodás és egyházi törvények tanítójává neveztetett, könyzápor közt vált el tanítványaitól. Es időközben dolgozta ki kedvelt Pindarasát, s a kisebb lantosokat Aeschylust és Sophoclest is lefordítá, de ezek kéziratban maradtak. Euripidessel félig készen vala, midőn életének a kérlelhetlen halál útját állá 1809. decemb. 23-án. — y.

Faigei Pál, született 1802. aug. 8-án, Szécs-Kereszturban Zemplénmegyében. Atyja szinte Pál Luzsnai báró Luzsénszky Pálnak tisztartója, anyja Tarczali Zombory Mária, istenfélő romai katolikusok voltak. Több évig csak falusi iskolákban tanulatott 1815. Ungvári kezde rendesen iskolába járni, hol a 2-dik normális, és a hat gymnasialis osztályt kitűnő előmenetellel végezte. Miután atyja 1817. dec. havában Darmán (Ungvár mellett) jobb életre költözött, ugyanitt kis birtokában lakott özvegy anyja járatta iskolába; 1818-ban rendes stipendiumot nyert, 1819-ben pedig magánoktatással is biztosítá léteiét. 1822. tanulmányai folytathatása végett Egerbe költözött, hol egy nemes család fia mellett nevelőséget vállalván, egyúttal a bölcsészeti folyamat kitűnő előmenetellel végezte. 1824. az egi papnöveldébe felvétetvén szinte kitűnő előmenetellel végezte a theologiai folyamat is 1828. Ez időközben Vurum József nagyváradi 1. sz. püspöktől a négy kisebb egyházi rendet, a három nagyobbat pedig 1828. felső-

cöri Pyrker László János patriarchs és egri érsektől vette fel. Kevés idő múlva anyja s rokoninak nagy örömére az őri templomban tartotta első szent miséjét. Nemsokára hazulról Egerbe visszajövén, főpásztora által actuariusnak neveztetett ki azon meghagyással: hogy egyúttal pályavégzett növendék-pap-társaival együtt a magyar jogtant hallgatná. 1829-ben főpásztora Pyrker László a gasteini fürdőbe indulván, őt udvari papjául magával vitte. Ugyanez év sept havának vége felé Egerbe visszajövén, gyöngyösi segédlelkésznek neveztetett ki a végre, hogy mint német káplán magát a német nyelvben tökélyesitené. Gyöngyösön, a felső parochia körében három plébános alatt kilencz évig s három hónapig működött. Ez idő alatt pendítette meg hírlapok utján a Jó s olcsó könyvkiadó társulat⁴ eszméjét, melly társulatot ő a cseh „Maticke“ könyvkiadó társulat alakjában kívánta és sürgette létre hozatni. 1838-ban Horner István hasonszenvi orvostudorral együtt, három évi előkészület után, Nagy János helybeli plébános és segéd-társai közremunkálásával a gyöngyösi beteg-ápoló-intézetet hozta létre, mellyben azóta sok szegény beteg nyert ápolást és gyógyítást Ugyanazon év nov. 7-én boczonádi lelkésznek kineveztetvén, 1839. jan. 27-én Roskoványi Ágoston akkor egri kanonok által e javadalom- s hivatalba törvényesen beigtattott *). Beigtatási oklevele igen szépen jellemzi őt, mellyből is azért a következőket ide igtatjuk: „Sumtis paternam in reflexionem ferventi in Deum pietate, praeclaro religionis studio, insigni zelo pastorali, exemplari morum innocentia, rare animi mansvetudine, humanitate ac modestia; efficaci patientem humanitatem sublevandi conatu, pia institute promovendi promptitudine; eximio literarum amore, insigni mentis perspicacia, judicii maturitate, prudenti ac discrete agendi ratione; aliisque virtutibus eccleesiastico

*) A boczonádi parochia Boczonád is Bőd faluk-, Alatka és Bogács pusztákból áll. Boczonád hajdan hihetőleg „Pod-Csanád“-nak neveztetett; előnevét „Pod“-tól vévé, melly most „Tárná Bod“-nak hivattatik. 1352-ben már parochia volt. Tarna-Bod Fessler szerint ősrégi helyiség, mellyet a magyarok ide jövén „Pod“ név alatt már itt találtak. Hajdan ez is parochia volt.

dignis, laudabilibus dotibus ac qualitibus, Te in antelatum parochiam investimus etc. etc.“. F. P. mint nagy tudománya, bölcs belátása és jeles tapintata férfin, de különösen mint rendkívüli buzgalmu, fáradhatlan lelkipásztor ismeretes. Működését már is szép siker koronázza. Mindjárt lelkipásztorkodása kezdetén az egyház-község előkelőiből úgynevezett „jóerkölcsi tanácsot“ alakított, mely azóta folytonosan fenáll, s lelkészét az erkölcs előmozdításában gyámolítja. Plébániájához tartozó két község alkalmas iskolaépületek hiányával lévén, F. P. saját felügyelete alatt s terve szerint, kétezer forint áldozattal díszes iskolákat emeltetett. Azonfelül Fogacson a néhai Almásy János által 1766-ban Nép. sz. János tiszteletére alapított remetelakot szinte saját költségé[^] nagyobbítván, pusztai iskolává alakította, s a tanítást az ottani remete által, a hajdani remeték példájára ingyen eszközölteti. 1845-ben behozta hívei közé az „Élő Szentolvasó“ társulatát, mellynek jelenleg három lobogó-alja, vagyis: 495 tagja van hívei között, s mellynek e vidéken csakhamar annyi követője lett, hogy e társulat tagjainak száma a környéken ezerekre megy, s napról-napra jobban növekszik. 1846. júl. 5-én behozta mind a két községbe a „Mérsékleti Egyletet“, mellynek első osztályában azok vannak, kik semminemű részegítő itallal, a másodikban pedig azok, kik pályinkával nem élnek. Ez egylet tagjainak száma eddigelé a 400-at felülhaladja. 1848. máj. 10-én behozta a Jézus szent gyermekségéről nevezett egyletet, mellynek tagjaivá némelly kisebb iskolás gyermekek avattattak. Egész éven át — a hideg napokat kivéve — minden ünnep- s vasárnapon a litánia előtt népét kántorai által szenténekekre taníttatja, melly tanításon, ha lehet, maga is jelenvan. Faipei Pál még mint gyöngyösi segédpap ismerkedett meg a homeopathiával, s némelly orvosi ismereteket szerzett magának. E tudományát, orvos hiányában, a szegénysoron betegek javára használja, másokat sem utasítván el magától, ha hozzá bizodalom van. Innét nemcsak hívei, hanem más falubeliek is gyakran megkeresik őt orvosi tanács vagy gyógyszer végett, mit ő ingyen szók nekik osztogatni. 1848-

ban, midőn a „Jó s Olcsó Könyvkiadó Társulat“ honunkban megalakult, F. P. ennek alapító s dolgozó tagja lett. 1838. írta az „Urnapi ajtatosság-öt melyet Roskoványi Ágoston egri kanonok nyomtatott ki Egerben, Pyrker László János egri érsek jóváhagyásával; a szerző pedig azt a gyöngyösi betegápoló-intézetnek ajándékozta. Ugyanez évben írta a „Négy sz. ének¹¹ et, s azt saját költségén Egerben kinyomatván, ugyanazon intézetnek ajándékozta. 1844. írta a „Nép. sz. János tiszteletét, mely kinyoinatását Lévay Sándor érseki titoknok, — most egri nagyprépostnak köszöni. (Második kiadás 1853. Bucsánszky Alajosnál). Ugyanazon évben irt egy „imádságos és énekes könyvet¹¹, mely kiadásra vár. 1853-ban írta az „Elő-rózsá-“t, melyet az egri egyházmegyei hivatal jóváhagyásával saját költségén 3 ezer példányban Pesten kinyomatott, és a jSzent-István-Társulat-‘nak ajándékozott azon kikötéssel, hogy ez a példányok felét kiállítási áron vegye meg. Azóta ez ima- s énekes-könyvecske a Sz.-István-Társulat tulajdona, s már harmadik kiadásban is kézen forog. Megjelent ezenfelül több jeles értekezése és könyv-bírálata a „Religio és Nevelés-‘ben, később a „Religió‘ban. Van F. P.-nak állásához képest nagy s többnyire válogatott magyar, latin, német, francia stb. munkákból álló könyvtára, melyben Migne kiadásából is több jeles darab díszeskedik. — k.

Faludi Ferenc, született 1704. apr. 11-én ifémetujvárott Vas megyében. Tanulását Sopronban kezdte; majd az egyházi rendhez vonzalmat érezvén, 16 éves korában jezuitává lőn. Két első próbaévet Bécsben kellett töltenie, honnan 1722. Gratzba küldetett a philosophia megtanulására. E tanfolyamot olly dicséretesen végzé, hogy tanítói hivatalra képesnek ítéltetvén, 1725—1727. Posony ban és Pécssett a humaniorok tanításával bízatnék meg. Négy év múlva Bécsben hallgató a maihesist, és tanulá a theologiát; majd 1734. harmincz éves korában pappá szenteltetvén, Budán a Vízivárosban egy évig hítszónoskodott. Miután Besztercebányán újra megpróbáltatott, 1736. a bécsi egyetemnél etikát, következő évben Gratzban philosophiát, három év múlva pedig Linzben törté-

neteket és vallást tanított. Nem töltött ki ez utóbbi helyen még egészével, máris 1741. Romába vándorlót, hol mint magyar gyóntató öt évet töltött, üres óráit a magyar irodalomnak szentelvén. Dorell angol nyelven irt munkáit nemzeti nyelvünkre fordította, s illy cím alatt adta ki: „Istenes jóságra, és szerencsés boldog életre oktattatott nemes ember“. (Nagyszombat, 1748. és Budán, 1749.). Bőd Péter „Magyar Athénása“ 72.1. Dorell Józsefet magyar jezuítának nézi s mondja, „hogy angliai nyelven irt valami comoediákat, mellyeket olaszból magyarra fordított Faludi Ferencz jezuita. Talán mind Dorell, mind Faludi költött nevek“. Csakugyan? Ki hitte volna! „Nemes asszony“ (U. o.). „Bölcs és figyelmes udvari ember“ (Nagyszombat, 1750—52.). „Nemes urfi“ (Posony, 1770.). Romából visszatérte után a sz.-írület magyarázta Nagyszombatban, s midőn Maria Therezia a róla nevezett tanintézetet felállította, őt nevezé aligazgatóvá, rá bízván a német és romai törvény történetének előadását. Következő évben a nagyszombati egyetem nyomdájának lőn igazgatója. Itt irta „Constantinus Porphyrogenitus“ című szomorú játékot. Szerzetének szétoztlásakor Faludi Posonyban könyvtárnoki hivatalt viselt, honnan Rohoncra vonulván, nyugalmas csendben zárta be élte napjait 1779. dec. 18-án. Itt irta „Bölcs ember, vagy is az erkölcsös bölcsességre vezérlő rövid oktatások“ című könyvét (Posony, 1778.). Költeményeit a nagy Révai adta ki először b. Orczy, Barcsai és saját műveivel együtt illy név alatt: „Magyar költeményes gyűjtemény“ (Győr, 1786. és Posony, 1787. 6. k.). Az első kötet Faludi dalait és edogáit; a második Constantinus Porphyrogenitusát foglalja magában. Ugyan ő adta ki 1787. Posonyban a „Téli éjszakákat, vagy is a téli estidőnek unalmait enyhítő beszédeket“; mellyek Faludi által gondosan letisztázva, Szili János szombathelyi püspök birtokában valónak; és a posonyi kispapok buzdítására egyéb prosai munkáit is (Posony, 1791. 5. k.). Dalai legújabb kiadását Bacsfányi eszközlé. (1824.). Faludi a kedves és nyájas ember, a mindenkitől szeretve tisztelt tudós, buzgó egyházi

férfiú prosáját művészi figyelemmel írta. Kortársai méltán nevezhették magyar Cicerónak. — y.

Fáncsy Lajos, pesti nemzeti színház tagja, szül. Pécssett 1809-ben, s itt végzé alsóbb iskoláit Később Pestre jött, és kitűnő sikerrel végezte be felsőbb tanulmányait Már ifjú korában szenvedélyes kedvelője volt a színi előadásoknak. 1828-ban Pesten színésztársaság alakult Bállá igazgatása alatt, melly Beleznai-féle kerti lakban tartotta előadásait Fáncsy szorgalmasan látogatta az előadásokat, s később maga is föllépett Ezen első próba-játéka tetszést aratott, azért állandóul e pályára lépett Előbb vándor-színészekhez szegődött, s egy év alatt annyira kiképezte magát, miszerint Miskolczon a közönség üdvözléteivel találkozott 1833-ban Komlóssy-féle társasággal az országgyűlés alatt Posonyban volt, innét a budai társasághoz hivatott meg. 1835-ben újra elhagyta a budai színházat, s egyideig Kassán vendégszerepelt, hol Meszlényi Mariával házasságra lépett Innét Debreczenbe ment, s több társaival szövetkezve társaságot állított fel, mellynek körében egy évig működött 1836-ban ismét Budán találjuk őt. A budai színész-társaságnak feloszlása után Pécssett vendégszerepelt, s azután utazásokat tett külföldön. A pesti nemzeti színház megnyitásakor ő is annak tágjául avatottott fel, s azonnal mint szakértő, kitűnő részt vett az intézet kezelésében és igazgatásában; úgy hogy művészi s technikai kormányzatát sokszor egészen ő vitte. Utóbbi években kizárólag csak az intrigant, gyáva, kislelkű, különczködő, s fukar szerepekben lépett fel; habár tagadni nem lehet, hogy más szerepekben is, alig engedte magát felülmúltni. Egyébiránt Fáncsy nem csak mint színművész, hanem mint tudományos férfiú is méltánylást érdemel, s joggal mondhatni, hogy egyike volt a legmivelttebb színészeknek. A drámai irodalmat számos fordítmányokkal s átdolgozott művekkel gyarapította. Sok küzdelme volt a sajtóval, mellynek az igazgatóságot megrovó, sokszor méltányos, de gyakran pártszellemtől vezérelt kikérelési ellen egyedül ő mert felszólalni. Utolsó két évben foly-

tonos betegeskedése miatt már csak igen ritka jelenet volt a színpadon. Meghalt múlt 1854-ik év végével. —k.

Farkas András, (latin munkáin Luppus, sőt némellyek szerint Lupinus), szili. Esztergomban, mely évben nem tudni. Előbb az evang. vallást követte, s mint ilyen küldetett ki Wittenbergbe a theologiai tanpályára (1533), honnét hazatérve calvinista lett s lelkészi hivatalokat viselt. Az irodalomban mint költő ismeretes, „Cronica de introductione seyttarum in Vngariam et Judeorum de Aegypto“ című jeles krónikája után, mely 1538-ban Krakóban jelent meg. Ezen prot.szellemű irányköltemény magyar szövege olvasható Bornemisza „Énekek három rendbe“ című munkájában, e cím alatt: „Miképen az úristen Izraelnek népét Egyiptomból, és hasonlóképpen a magyarokat Szithiaból kihozta.“—k.

Farkas Sándor, szül. Erdélyben 1795. jan. 15-én; s Kolosvárt nyerte kiképeztetését. 1832/³-ban utazást tett az éjszakamerikai statusokban, s ezen útjáról irt egy nevezetes munkát „Éjszakamerikai utazások“ cím alatt, mely Kolosvárt 1834-ben s másodsor 1835-ben jelent meg. E munkájáért a magyar akadémia levelező tágjává választott, s 200 db. arannyal jutalmaztatott, mely jutalmat ő nagylelkűleg az akadémia tőkéjének gyarapítására adományozta. Meghalt Kolosvárt, mint erdélyi kormányzéki fogalmazó, 1842. február 2-án. —k.

Fáy András, született 1786. máj. 30-án Kohányon Zemplénmegyében, nagy tekintetű nemes nemzetségből. Fiatalságát ritka elevenség bélyegzé. Tanulását S.-Patakon kezdvén, tantársait már mint kezdő jóval felülmulá. A német nyelv megtanulása kedvéért Posonyba ment, és itt hasznosan töltött négy év után visszatért S.-Patakra, tanpályáját bevégzendő. Nehány évig joggyakornok volt; s Pestmegye szolgabíróvá választotta. E hivatalt példásan, dicséretesen 6 évig viselte; betegsége tovább vinni nem engedé. Azóta többnyire Pesten lakik; e megye gyűlésein gyakran hallaté szavát, s a közönség mint magyar költőt, mint legjelesb prosaicusaink egyikét, s mint széles tudományi!, nagy tapasztalású, s honunk álla-

poftját ismerő férfitú méltán tiszteli, csodálja. Az 183%. hongyúlésen Pestmegyének volt követe. Fáy azon kevesek sorába tartozik, kiket elsőknék mondunk Íróink közt; munkáiban mindenütt eredeti genialis, a prosában művész, a mesében utóérhetlen. Románjaiban az összeillesztés és kivitel remek. Kazinczy buzdítására lépett az írói pályára. Első munkája a „Bokréta“ volt (1807); de miveljavalást nem nyert, nagyobb figyelemmel kezdett dolgozni, s a „Fris bokrétával“ (1818) már nagyobb tapsot aratott. „Meséit és Aphorismáit“ Becsben, 1820. adá ki; jeles méltatás lón díjok, s költőjük hírét szilárdíták; „Újabb meséi s aphorismái“ Pesten, 1824. jelentek meg. Egyéb munkái a következők: „Régi pénzek, vagy az Erdélyiek Magyarorszáiban“ (vígj. 5 fv. Pest, 1824.), „A két Báthory“ (tört, dráma 5 fv. Pest, 1827.), „A hasznos kincskeresés“ (elbeszélés, 1824.), „Hasznos házi jegyzetek.“ (Pest, 1833.), „A bélteki ház“ (tanregény. Pest, 1834. 2. k.), „A közös ház“ (vígjáték, 1. fv. 1838.), „Kelet népe nyugoton“ (Pest, 1841.), „Óramutató“ (u. o. 1842.). Irt a „Minervába Hebébe, Aurorába.“ A politikai lapokban több érdekes, korszerű czikkel közlött; az „Életképekben“ egy nőnevelő-intézet felállítást tervező, stb. Irodalmi érdemeinél fogva 1831. febr. 15-én titkos szavazás által a magyar t. társaság tisztelati, 1845. jan. 9-én pedig igazgató tagjává választatott, s mint ilyen a társaság ügyei elintézésében folytonosan munkás részt vesz. Szépirodalmi összes munkái 8. köt. jöttek ki Pesten, 1843—1845., mellyekhez utóbb 2k. járult. Legújabb munkája: „Jávör orvos és Bakator Ambrus szolgája.“ Pest, 1855. 2. k. —y.

Fazekas Mihály, szül. 1760-ban Debreczenben, ref. szülöktől. Fialat éveiben katonai pályára lepett, s mint huszár százados részt vett a török háborúban. Nyugalomra lépven, Debreczenbe vonult; hol 1819-ben meghalt. Irodalmi munkái: „Magyar fűvésztan“, mellyet Diószegi sógorával adott ki 1800-ban. Később megjelent tőle „Ludas Matyi“ című comicus epos 4 énekben. (Bécs, 1815. 2-dik kiadás 1817. két rézmetszettel); melly igen népszerűvé vált. Több

éveken át szerkesztette a debreczeni kalendáriumot, melyben közlött versek egészen népiesekké lettek, s Lovász által összegyűjtve, „Fazekas Mihály versei“ cím alatt kiadattak 1836-ban. —k.

Fejér György, született 1766. apr. 23-án Keszthelyen Zalamegyében. Végeztén a középtanodai osztályokat, Pestre ment, a k. egyetemen hallgatandó a bölcsészeti tanokat A hittudományt 1785—90. mint a székesfejérvári egyház-megye növendéke Posonyban, a vár fokán álló neveidében tanulá, mellynek végeztével a Festetics és Ürményi családoknál nevelői hivatalt vállalt. Erre két évig (1802—4.) Székesfejérvárt a dogmaticát tanította, s megürülvén ugyanezen tanszék a pesti egyetemenél, mint kovácsi lelkész érte oly sikerrel pályázott, hogy 1808. egyetemi tanárrá neveztetnék. Később érdemei jutalmául n.-várad kanonokságra emeltetett. Tíz év múlva (1818.) a győri tanulmányi kerület főigazgatójává, 1824-ben pedig a k. egyetem könyvtárnokává lett. Legtermékenyebb író e hazában. Magyar, latin és német nyelven irt munkáinak száma a 180-at meghaladja. Itt csak a jelesbeket hozzuk föl, ilyenek: „A kisdetek vallásbeli oktatása, a k. kath. szülők hasznára.“ Posony, 1790. „A sz. írásbeli történetek mind a két testamentom szerint.“ Buda, 1809. „A tolerantia, vagy is a vallásbeli tűrődelem eránt tett egy szóra felelet“⁴ Pest, 1812. „Lehet-e, van-e egyedül üdvözítő Eklesia? stb. című könyvre felelet“ U. o. 1822. „Pest sz. k. városa főtemplomában tartott beszédek.“ Buda-Pest, 1806—1809. 4. k. „Macula nélkül való tükör.“ Buda, 1805. „Szentek élete.“ U. o. 1813. „Áhíthatos imádságok és énekek a római kath. lelkj hasznára.“ U. o. 1806. „Liliomkert.“ Imakönyv. U. o. 1807. „Lelki fegyverház.“ Imakönyv. U., o. 1808. „A gondviselésről: midőn az ellenség határainkhoz közelítene.“ Pest, 1795. „A mostani idők szükségéhez alkalmaztatott vasárnapi, innepi és alkalmatosságbeli beszédek.“ Pest, 1818. 4. k. „Antropológia, vagy is az ember esmértetése.“ Buda, 1807. 2. k. „Az ember kimíveltetése.“ U. o. 1809. „Az ember kiformaltatása gondolkodó erejére nézve, vagy is a közhasznú Logica.“

U. o. 1810. „Az álombéli látások és eleveérzések fejtegetése.“
 U. o. 1817. „A tudományok Encyclopaedias rövid rajzolatban.“
 U. o. 1818. 2. k. „Az ember kiformaltatása esmérő erejére nézve, az az Metaphysics.“ Buda, 1835. „Embememésítés, vagy is erkölcstudomány.“
 U. o. 1842.. „A .szépmesterségek alapvonatokban philosophiai tekintetben, az az Aesthetika.“ Buda, 1838. „Bevezetés a philosophiába,vagy is a Propeudeutika.“
 U. o. 1836. „A dohány-termesztésről, s annak elkészítéséről.“
 Posony, 1790. „Oktatás a gyümölcsfa-nevelésről.“
 Buda, 1812. „Oktatás a jávorfa levéből való czukorcsinálásról.“
 Buda, 1812. „Mostani és régi geographiai Lexicon.“
 Pest, 1817—1818. V. k. „Sz. k. Fejérvár városának régiségi és esmérői.“
 U. o. 1818. „A tihanyi apátság és Balaton tavának utazásbéli bővebb esmértetése.“
 U. o. 1821. „Sz. k. Győr városának megemesztetése.“
 U. o. 1820. „A magyar őseink eredeteirőlés hajdani lakhelyökről.“
 Pest, 1825. „Kálmán Magyarország királya, I. Geyza és nem sz. László királyunk fia volt“
 U. o. 1826. „Béla királyunk névtelen jegyzője,II.Béla király jegyzője volt.“
 U.o. 1827. „Egy okleveles gyűjtemény hasznáról és szükségérőlhazánkban.“
 ü. o. 1828. „Honivárosainkbe folyása nemzeti kifejlődésünkre.“
 Buda, 1840. A „Tud. Gyűjteményiben, különféle tárgyakról több jeles értekezése foglaltatik; illyen: Molnár János szepesi kanonok életirása (1819.), Rajnis József élete, Miller Jakab élete (1822.), Verseggy Fér. viszontagságos élete, s poétái, grammatikai érdemei (1824). Dankovszky ellen (1825.) MagyarországStatistikájára szolgáló esmértetések (1877.). A nemzeti culturáról közönségesen, s a magyar nemzetéről különösen. Számadás írásom módjáról. A ez. k. városok eredetéről Magyarorszáiban (1820.). A philologia esmértetése és kiterjedése (1824.), stb. — „A tisztességre vágyódók.“
 Vigj. Posony, 1789. „A nevelők.“
 Néző. U. o. 1790. „Az öreg fősvény Zsugori.“
 U. o. 1790. „Kit és mennyire illet az elhatározhatóság a házasságok dolgában“
 Buda, 1843. „A vegyesen házassulandók szabadon egyezkedhetése gyermekeiknek religiói nevelésük iránt.“
 Pest, 1843. „T. t Tüdös József rév-komáromi reß lelkész vádolásaira egy k.

kath. válasza.“ Buda, 1840. Latin munkáiból mintegy 92-öt ismerünk. Ezek közül legyen elég említenünk Dogmaticáját, és a Codex Diplomaticust. Ezen, több mint 40 kötetre terjedő gyűjteményében hosszú élete búvárlatának kincset rakta le. — Fejér György a magyar történeti írók sorában az elsők között áll Napjainak legjobb része nehéz kutatásban tölt el. Tanulmányának, munkájának tárgya a magyar nemzet története. ő a múlt időkből fonmaradt nyomokon visszazáll a hon azon napjaira, midőn a magyar név hét országra szólt, midőn nemzeteket rendítő kajjával bejárta a magyar nyugotot, keletet. ő mindannyiszor fölszólt, valahányszor a nemzet becsülete, őseink emléke, vérünk tisztasága rász akarát, vagy otromba tudatlanság által megsértetett Ifjú hévvel lépett ki ilyenkor az ősz férfi a küzdőterre, s föltárja ismeretének -gazdagságát a magyar név becsülete mellett; fölszólt azon bátorsággal, melyet a becsületes embernek a védett ügy szentsége nyújt A 85 éves hazafi nyugodtan hitte, mikép a magyar nép, melly a múltban olly erős volt, mellyet meg nem tört a századok veszélye, élni fog; meg nem halt, csak erőben lankadt. E hitet találjuk föl azon művében is, mellyet „A politikai forradalmak okairól“ 1850-ben közrebocsátott Legújabb munkája: „A kunok eredete. (Pest, 1850); írta Neuman Károly Fridrik ellen. Meghalt 1851-iki jul. 2-án esti 11 órakor végelgyengülésben Pesten, hol a „Kazárokrol“ és „a polgári alkotmányok fötulajdonságai néhány észrevételekkel“ című munkájának kiadásával foglalkozott. —y. *)

Félegyházi Tamás, debreczeni prédikátornak, a sz.-írás fordításán kívül magyar munkái ezek: „A keresztényi igaz hitnek részeiről való tanítás kérdésekkel és feleletekkel, és azoknak megfejtéséről.“ Debreczen 1583. Mellyhez „Rövid kérdések és feleletek a keresztény hitnek ágairól a gyermekeknek és az együgyűknek tanításokra“ című értekezés van csatolva. Meghalt 1586. jan. 16-án. —y.

Feniczy János (ivadéka a Fidicinis a reformatio előtt Hegedűs családnak) 1811. jan. 14-én látott először napvilágot

*) Hazánk e legnagyobb tudósa a m. akadémiának tagja nem volt,—y.

Csikvándon, Győrmegyében, hol atyja haszonbérelő volt. El-
 lenez éves korában egyik rokonának Vekerle Godefrid sz.-be-
 nedekrendti tagnak, később dömölki apátnak gondviselése
 és ápolása alatt iskoláit Győrött kezdé, folytatá Egerben, és
 ismét Győrött A bölcsészeti tanfolyam bevégeztével a vesz-
 prémi megyébe vétetett fel kispapnak, honnét, a hittanul-
 mányt befejezve, az esztergomi főmegyébe ment át; és pappá
 szenteltetvén, majdnem 8 évi kapláncodás után a zseli plé-
 bániára tűzetett ki, melyet azonban főleg a szláv nyelvnek
 nem tudása miatt, három év múlva önkényt letevé, 1845-ben
 Ipoly fődemesre, innen pedig 1854-ben Nagy-Bárkányba kül-
 detett, hol jelenleg plébánosi minőségben működik. Ve-
 kerle, a szigorú és tudós szerzetes tudomány-kedvelővé tö-
 rekvők nevelni az atyai gonddal felkarolt ifjút. Már mint köl-
 tész-tanuló nyomott versezettel („Tisztelet-oltár Takács Ber-
 nardin névünnepére.“ 1826.) lepte meg igen jeles professorát.
 Mint növendékaptól megjelentek: „Gyászvers Vajky György
 halálára“ 1830.“ és „Oda Horváth János püspökhöz“; a Hasz-
 nos Multságokban külön nyomva pedig: „Odc honoribus
 Isidori Guzmics.“ 1832. „Örömdal Vekerle G. apáthoz.“ 1832.
 „Szalay Imre kanonokká neveztetésekor“ 1833. „Sztankovics
 János püspökhöz“ 1838. és „oda Kopácsy primás beiktatása-
 kor.“ 1839. Több éveken át levelezője volt a „Hírnök- és
 Nemzeti Újságnak;“ amabban Csikvándi név alatt több rend-
 beli jeles dolgozatokat közlött, jelesül „Föl e vagy Fel?“ „A
 nváradi papi névtár ismertetése,“ „Utnaplója“ stb. — Magya-
 rítva és bővítve kiadá G a l u r a Bernát brixeni hgpüspök mű-
 vét a ez. miséről; miért a szerző által több levelekkel és ön-
 irta könyvekkel tiszteltetett meg, s felszólítást nyert tőle, mi-
 szerint „Lehrbuch der christlichen Wohlgezogcnheit“ című
 munkáját magyarra fordítaná, mit ő teljesített is, és kéziratát
 Trattner-Károlynak küldte be hiteles ember által. Mi történt
 kéziratával a fordító nem tudja, habár a nevezett munka meg-
 jelent, és pedig Trattnernél, Hunyady által fordítva (?).
 Vannak több aprómunkái. Legközelebb Bumtoller világtör-
 ténétét fordította magyarra, s kiadás végett a Sz.-István-Tár-

Bulatnak engedte át, melyből az első kötet már megjelent, a második pedig sajtó alatt van. — k.

Fenix Farkas, született 1784. sept. 8-án Pápán Veszprém megyében, s gymnasiumi pályája bevégezése után 1802. oct. 31-én ez. Benedek rendjébe lépett A tisztes férfiú pappá szenteltetése óta folytonosan hivataloskodik; jelenleg a győri társház buzgó főnöke. Mint lelkes igazgatója a győri elemi iskoláknak, több apró munkával lépett föl; de ezeket hallgatással mellőzve, csak a „Magyar gazdasszony“ és „Természetrajz“ (Győr, 1850.) címűeket hozom föl, melyekkel főleg a leánykák képzésére kívánt hatni, s valóban hatott is. Kár, hogy e két rendbeli munkája jobban el nem terjesztett 0 tagja a pesti egyetem törvénykarának. — y.

Fényes Elek, született 1807. jul. 7-én Csokaljon Bihar megyében, hol atyja, Antal közbirtokos volt Elemi iskoláit és a gymnasiumot a debreczeni ref. collegiumban, a bölcsészetet Nagyváradon, a törvényt pedig a posonyi k. akadémiában végzé. A magyar könyvek olvasását atyja oldala mellett kedveié meg, ki minden magyar könyvet megszerezvén, azok olvasásában gyönyörködött Fényesben a geographiai és statistikai hajlamot Kis János „Nevezetesb utazások tárháza“, és Görög Demeternek minden egyes megyét ábrázoló földképei ébresztették leginkább. Befejezván tanulói pályáját s ekkor épen országgyűlés lévén, törvényes gyakorlatra is Posonyban maradt; majd 1828. az ügyvédi vizsgálatot kiállván, két évet Pesten, s az ország beutazásában töltött; melly idő alatt számtalan akadályokkal küzdve, adatokat, mennyire lehetett hiteleseket gyűjtött a sok tekintetben jeles geographia és statistika kiadásához. Atyjának 1831-ben történt halála után megházasodék, s négy évet részint Posonyban, részint Sárosfán Csallóközben töltött, s itt az általa nagyon kedvelt gazdasággal foglalkozók. 1835 végén Pestre költözvén, kirekesztőleg a tudományok-és irodalomnak kezdett élni. Magyarország geographiája, vagy is „Magyarországnak s a hozzákapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai s geographiai tekintetben“, 1836—1839-ben jelent meg, 6. köt.; melly a magyar t. társaságtól 1840. sept 8-án tartott

közgyűlésben 200 darab arany jutalomra érdemesítették. Azóta másodszer is kinyomatott Ezt követte „Magyarország Statistikája“ (Pest, 1842—1843. 3. k.), mellynek 1843.szinte odaitéltetett az akadémiai nagyjutalom, csakhogy ekkor felét „Garay versei“ kapták. Az elhunyt Erdélyi János jószágkormányzónak hátrahagyott kéziratát átdolgozván, némelly jegyzetekkel bővítve, „Nemzeti iparunk“ cím alatt adá ki Pesten, 1843. 1. k. „Magyarország hátramaradása ügyében felelet dr. Wildner Ignác úrnak“, című röpirata pedig 1844. jelent meg Lipcsében. Barátai sürgetésére Magyarország földirati és statistikai viszonyainak summás átnézetét a legújabb adatok és változások szerint, „Magyarország leírása“ cím alatt bocsátá világ elé Pesten, 1847., mellynek első részében Magyarországot általánosán, a másodikban pedig részletesen hja le. „A magyar birodalom statistikai, geographiai s történeti tekintetben“ című nagyszerű vállalatát, melly Magyar- és Erdélyhonnak részletes és kimerítő leírását hozandja, 1848. inditá meg. A megjelent 1 k. Komárom Vármegyét foglalja magában. Készített ő Geibel pesti könyvárus számára egy helyes magyar átlást, melly „Közönséges kézi és oskolai atlasz“ (Pest, 1843.) cím alatt jött ki. Ezeket felül 1838. és 1839. az „Ismertető“ gazdasági lapnak volt szerkesztője. Irt a Tudománytárba, Pesti Hírlapba és Magyar Gazdába. Irodalmi érdemeinél fogva őt a magyar akadémia 1837. sept 17-én levelező tagjává, 1843. pedig a magyar gazdasági egytelelőadójává választotta; miről az 1847-iki közgyűlésen monddott le. Ugyanezen évben a „Hetilapnak“ lön szerkesztője; 1848 elején a könyvkiadó egyesületnek elnöke, utóbb a statistikai hivatalnak igazgatója. — y.

Ferenczy Jakab, a „Magyar irodalom és tudományosság történetéinek tudós szerzője és ezen,Életrajzok'-nak gyűjtője*), született 1811. febr. 26-án, Pérett, Győrme gyében hol atyja gazdatiszt volt. Jámbor és istenfélő szülei

*) A szerző úrnak szerénységét sérteni nem akarván, kötelességemnek tartom kijelenteni, miszerint tudta és akarata nélkül kívántam megismertetni azon férfiút, ki illy becses munkával gazdagga irodalmunkat. — k.

gondos nevelésben és oktatásban részesítették a tudomány iránt már zsenge korában nagy hajlamot mutató ifjút, ki lelke s gallatát követve 1828-ban a pannonhegyi sz.-benedekiek növendékei közé lépett, s mint ilyen végezte Győrben, 1830—31-ben, kitűnő sikerrel bölcsészeti tanulmányait 1832-ben Pannonhegyen folytatá a philosophiai tudományokat, 1832—1836-ig pedig a theológiát. Áldozárrá szenteltetvén hitszónok lett Pannonhegyen, mely minőségében két évig dicsérettel működött. Ezután két évig a rend növendékeit Győrött oktatta a bölcsészeti tudományokban. 1840-től 1850-ig s így 10 évig a posonyi akadémiában mint a magyar nyelv és irodalom ny. r. tanára foglalatzkodott; e minőségében szerzett érdemei felejthetlenek maradnak. Kedvencz stúdiumát 300-ra menő életrajz-gyűjteménnyel együtt a „Szent-István-Társulat“-nak ajándékozá kiadás végett azon óhajtással, hogy az életrajzok tehetségig kiegészítve lássanak napvilágot. Mint tudva van a nevezett társulat munkája első részének a „Magyar irodalom és tudományosság történetéinek kiadását már múlt évben eszközlé, mely már több iskolákban tan-könyvül fogadtott el. F. J. már 1844-ben adott ki Posonyban egy, szinte a magyar irodalomra vonatkozó kis munkát „Adalék honi nyelvünk és irodalmunk történetéhez“ cím alatt, mely a szaktudósoknál teljes méltánylásra talált, s ez buzdítá őt leginkább e tárgyban további búvárkodásra. Irodalmi munkásságához tartoznak még a nagy ügyességgel készített iskolai programok s a lapokban közlött több nemű értekezések. Az új tanrendszer behozatala után 1850-ben a győri nagygymnasiumhoz tétetett át tanáru; 1852-ben pedig rendfőnöke által bokros érdemeinek tekintetbe-vételével az esztergomi nagygymnasium igazgatójává neveztetett, hol mostanig is egyházunk s hazánk javának szenteli munkásságát és bő tudományát. — k.

Flór Ferencz, orvostudor szül. N.-Váradon 1009-ben. Középtanodai tanulmányait N.-Károlyban, a bölcsészetiét N.-Váradon végezte. Az orvosi tanpályát Pesten futotta meg, s 1833-ban orvostanár, később sebésztanár tett. 1836-ban Pest város tiszteletbeli orvosává neveztetett Az 1848-iki forrada-

lom alatt orvosi osztályfőnök a hadügyministeriumnál. 1838 óta a magyar akadémia levelező tagja. Irodalmi munkái: „A tetszholtak felélesztéséről szóló tanítás“. 1835. „A nevezetesebb sebészi véres műtétetekről“, dr. Fritze után (Bugát Pállal). Pest, 1835. „A magyarországi oryosrend névsora“. (1840.) 1838-tól kezdve az „Orvosi Tár-“nak volt szerkesztője Bugáttal. Orvosi műszavakat is gyűjtött, s Choulant „Különös kór- és gyógytudományát“ fordítá. — k.

Fogarasy János, szül. 1801-ben Abaujmegye Késmárk helységében. Tanult Szikszón és Sárospatakon. 1829-ben közjogi, 1840-ben váltó-ügyvéd, 1841-ben váltótörvényszéki tanácsjegyző, 1847-ben titoknok István főherceg és nádor mellett, majd tanácsos a m. pénzügyi ministeriumnál, legújában pedig a pesti kerületi főtörvényszék főbírája lett A m. akadémia 1838-ban választotta rendes tagjává. Egyike a legszorgalmasb magyar íróknak. Munkái ezek: „Diák-magyar mfiszókönyv a magyarhoni törvény- és országtudományból“. (Pest, 1833. második bővített kiadás 1835.). „A magyar nyelv metaphisikája vagy a betűknek eredeti jelentései a magyar nyelvre alkalmaztatva“ (Pest, 1834.). „Német és magyar Zsebszótár“. Pest, 1836. „Magyarhoni magános törvénytudomány elemei“ (Pest, 1839. Négy kiadást ért). „Pótlék a magyarhoni magános törvénytudomány elemeihez“; „Magyar kereskedési és váltójog“. (1840. Füzetekben). „Magyar bank“ (1848). „Magyar nyelv szelleme“. Első kötet: „Műveit magyar nyelvtan elemi része“ (Pest, 1845.). „Kereskedői szótár“ (2. k. 1845.). Ezenfelül az akadémiai nagyszótár és Verböczynek magyarítása körül sokat fáradozott, és a folyóiratokban sok jeles csikkeket írt. — k.

Fogarasy Mihály, cz. püspök, szül. Erdélyben Gyerogyó-Sz.-Miklóson 1800. sept 17-én. Iskoláit ugyanott kezdvén, Maros-Vásárhelyen és Csik-Somlyón, a sz. ferenezrendi szerzetesek gymnasiumában folytatta. 1817-ben b. e. Rudnay Sándor még akkor erdélyi püspök, később esztergomi érsek által papnövendéknek a károlyfejérvári papnöveldebe fölvetetett, hol két évig a philosophiai tudományokat tanulta. Innen a bé-

esi Pázmán-intézetbe küldetvén, a theologiai tanulmányok hallgatására, Ziegler, Zengerle, Ackermann, Ruttenstok, Kühnl akkori jeles tanárok alatt magát a papi pályára olly előmenetelen kiképezte, hogy előjárói figyelmét nem kis mértékben magára vonta. Bécsben egy év alatt a német nyelvet annyira sajátjává tévé, hogy már a második évi folyamán a paedagógiát és egyházi jogot e nyelven tanulmányozható s azon adható a próbatétet, ő volt az első, ki 1822-ben a pázmáni növendékek közt a bibliai tanulmányokból a szigorlatot dicsérettel kiállotta. Visszatérvén Erdélybe, 1823. oct 28-án nagy emlékü b. Szepessy Ignác által pappá szenteltetett, s Nagy-Szebenbe küldetett segédpapnak és egyszersmind gymnasium! tanárnak, hol nem egészen három évig működhetett, 1826. májusban a bécsi felsőbb papi intézetbe küldetvén; de azon rövid ideig tartott munkásságának szép emléke maradt Szebenben: az ő buzgósága által csinosan helyreállított, és isteni tisztelettartásra folékitett temetői kápolna. Bécsből két év múlva a* theologiai tudorság koszorújával ismét visszatérvén, Károlyfejérvárt a bibliai tudományok tanárának, s a theol. tudományok felügyelőjének, ez. széki előadó ülnöknek és szegények ügyvédének nevezte őt a b. e. Kovács Mihály erdélyi püspök; két évvel később pedig ezeken felül még az erdélyi normális iskolákra! felügyelet is rá ruháztatott; s bár ennyi teendőnek egyszerre megfelelni nem kis feladat volt, β egyben sem mulasztott semmit, sőt e mellett gyakran egyházi szónoklatival is legettette a híveket 1832-ben felsőbb rendelet következtében lakását Kolosvárra tette át, mint már csupán iskolai felügyelő és könyvvizsgáló; de itt csak egy évet iölthetett: az alatt cs. kir. udvari káplánnak és a bécsi sz. Ágostonról nevezett felsőbb papi intézetben a theologiai tanulmányok igazgatójának kinevezetvén. 1853. septemberhóban elhagyta kedves megyéjét, hol kevés évek alatt az egyház és állam szolgálatában magának bokros érdemeket szerzett, melyek elismerésül még azon évben károlyfejérvári ez. kano-nokká nevezetett A bécsi felsőbb intézetbeni öt évi működése alatt különösen a bibliai s hitágazatos theológiából tartá

előadásait, az egyetemenél pedig a szigorlatokon examinators a bécsi érseki consistoriumnál könyvvizsgálói hivatalt viselt. Itt írta az erdélyi püspök polgári jogainak védelmére illy című értekezését: „Az erdélyi püspökről polgári tekintetben“. 1838-ban nagyváradai valóságos kanonoknak és az ottani kir. akadémia prodirectorának neveztetvén, még azon évben őszszel új rendeltetése helyére költözött. Nagy-Váradon a kormányára bízott ifjúságnak szellemi erkölcsi mívelése emyedetlen buzgalmának egyik főczélja volt. Itt ő egy kézikönyvtárt állított fel az ifjúság számára, zene-, ének-, német és francia nyelv mestereket tartott, hogy őket hasznosan foglalkodtassa, s az akkori politikai mozgalmak színhelyéről a szépliteratura s művészetek illőbb és hasznosabb mezejére édesgesse, a kicsapongásoktól pedig visszatartóztassa. Ezek mellett a váradai iskolai kerületben a fődirectori teendőket is helyettesi minőségben teljesítette, a káptalant pedig a politikai téren mind a megyei teremben mind az országgyűléseken olly érdemesen képviselte, hogy jó hire-neve a magyar egyházban és országban közelismeréssel említették. O Posonyban az egyházi tanácskozmányok lelke volt, bátor de mérsékelt védője az egyház sz. jogainak. Váradon irtaé 1842-iki karácsony éjén a most virágzó Sz.-István-Társulat alapvonásait, s közüé a püspökökkel, barátival és később a,Religio és Nevelésiben nyilvánosságra hozta, hogy mielőtt életbe lépne, mások is, kik hivatva érzik magokat, hozzá szóljanak. 1845. a nagyemlékű hg. Kopácsy primás őt ez. püspöknek és a pesti theologiai kar igazgatójának kijelölte, melly díszes hivatalra és méltóságra 1846. jan. 10-én legkegyelmesebben ki is neveztetett. Tavaszszal aprilhóban Váradtól érzékeny búcsút vett: az ifjúság és tanári kar érzékeny tisztelgésekkel kísérte a távozót egy mérfoldnyi utón, hol a buesuzás könyei közt vált meg tőlük. Pesten meg azon évben az újonnan visszaállított pestbudai tanulmányi kerület főigazgatóságával is felruhátztván, munkásságának új széles tér nyílt, mellyet ő a már megszokott tevékenységgel töltött be, a két városi s vidéki alsó és felsőbb iskolákat meglátogatván s a talált hiányo-

kat kijavítván, a vallásos és tudományos szellemet mindenféle emelvény, a jó rendet és fenytéket czélirányos szabályokkal megalapítván. Ezenfelül gondjait az általa tervezett Jó és Olcsó Könyvkiadó Társulat felállítására fordítá, és Isten kegyelmével sikerült is neki e vállalatot annyira előkészíteni, hogy 1848-ban már életbe léptethet. Ez irányban a forradalmi tartós zavarok sem valának képesek buzgóságát csüggeszteni, s a legterhebb körülmények közt nem csak megóvta azt az enyészettől, hanem folytonos gyarapodásra emelte, s mint már gyümölcsöző fát bízta 1853-ban, Pestről Váradra költözvén, más kezekre. Az 1847/8-ki országgyűlés alatti püspöki tanácskozmányok eredményét „Emlékirat“ című füzetben örökítette meg. Pesten a sz. gyermekség társulatának behozatala és ápolása, és más egyházi fáradozásai még fris emlékezetben vannak. Miután Bécsben a kath. egyletek nagygyűlése előtt a Sz.-István-Társulatot köztetszésű szónoklattal bemutatta volna, megyés püspöke kívánatára 1853. octoberben Nagyváradra visszament káptalanéba, hogy ott a főesperesi tiszte személyesen betöltse, többi életét is egyházának, trón- és hazájának szentelendő. — k.

Fojtényi János Cassián, született 1812. sept. 15-én Esztergomban. Becsületos és vallásos szülei korán megkedveltették vele az erény ösvényét, mellyről utóbbi években sem tántoríthatták el a világ csábingereit, a rász példák. Tanulását Esztergomban kezdé s 1829. évi oct. 16-ika óta mint sz. Benedek rendjének tagja, Győrött és Bakonybélben folytató, Pannonhegyen pedig bevégezte. Már hittanuló korában különös előszeretetet mutata s vonzalmat tanusita a költészet iránt, mellynek remekeivel rendes foglalatosságtól ment óráiban örömmel foglalkozók. Ezenfelül időt vett magának a magyar nyelv vizsgálására, nyomozására s alapos megtanulására; vezérfonalul szolgálván neki e czélra Révay nagy nyelvtana, s búvárkodása. 1835-ben készítette, s a magyart. társasághoz át is küldötte tejedelmes értekezését a kettős betűk egyszerűsítéséről, „Ujan egyszerűt magyar betűrend“ cím alatt;

ez időben szerzett mulatságos víg dolgozatai közül nem egy érdemlené meg a sajtót — Végeztvén növendéki pályáját, s egy évig a székhely főegyházában hitszónokoskodván, a győri k. középtanodában nyert tanári alkalmazást, hol a nyelvészeti osztályok ifjúságát 5, a szónokokat Esztergomban 2, s ugyanott a költőket 1 évig ritka ügyességgel, előjáróinak teljes megelégedésére vezérlé. A tanítói pályán 8 év alatt gyűjtött érdemei őt 1847 végén a posonyi k. akadémiában hitszónoki, hivatalra emelték, mellytől 1850. megváltván, egy évig ujonczok almistere Pannonhegyen, azontúl a győri főgymnasiumban a latin philologia tanszékén jeleskedik. Irodalmi munkássága évről évre növekszik. Nem említvén több rendbeli alapos, és magas rangú személyeknél is figyelmet ébresztett értekezéseit, mellyek jobbára a „Rel. és Név.“ egyházi folyóiratban látának fényt, itt csak a következő önálló munkát jegyezzük fel: „Égi lant, vagy is egyházi énekek, litániák- és imádságokkal, a hazai tanuló-ifjúság számára“. Győr, 1841. Buda 1845. 1847., és Győr, 1852. E műben az általa magyarított egyházi énekek olly versmértékre szedvék, minőt mindegyiknek dívatos zenéje vagy is áriája kíván; de egyéb tekintetben is felülmúl minden eddigi énekes-könyvet. „A görög régiségtan rövid egybefoglalata. A magyar ifjúság hasznára“. Buda, 1846. Szakismerettel ecsetelt „Görög régiségstana“. Győrött, 1852. jelent meg; melly munkával hézagot töltött irodalmunkban, s a gymnasiumi pályán működő ifjúság sikerrel használhatja. — y.

Frank Ignác, született 1790. Nagy-Károlyban Szatmármegyében. A bölcsészetet mint kegyesrendi növendék Váczon, a törvényt pedig mint világi Pesten hallgatta; s miután 1810. a bölcsészettudori oklevelet, 1815. pedig a törvénytudományit a magyar egyetem illető karaitól kiérdemelte, 1819. a kassai k. akadémiához a magyar polgári törvény tanárává nevezteték, honnan 1827. a magyar egyetemhez előmo?dittatván 1846. királyi tanácsosi czímmel diszesiteték fel. Nemzeti nyelven illy czímű munkát írt: „A közigazság törvénye Magyarországbán“ Buda, 1845—1847. 2.

vastag kötet. Kár, hogy az írásban Révay elveit mellőzé. Ez sokat le von becseéből. —y.

Frankenburg Adolf, szül. 1812. nov. 21-én Német-Kereszturon Sopronmegyében, hol atyja gazdatiszt volt Iskoláit Sopronban, Pécssett, Győrött, Szombathelyen, Egerben végezte; juratusnak Posonyba ment. Keszthelyen félévig hallgatta a gazdasági leczkéket. Később egy lovas ezredbe állott kadétnak, azonban e pályáról csakhamar lemondott és jószág-bérlő lett; de itt sem boldogulhatván, Pestre költözött, és írnok lett a m. akadémiánál 1836-ban, 1838-ban pedig kincstári fogalmazóvá nevezetett 1847-ben Bécsben a magyar cancellariánál nyert alkalmazást mint lajstromozó s német-magyar fordító. 1848-ban ugyanazon hivatalt viselte a m. kül. ügyministeriumnál. 1850-ben a bécsi legfelsőbb törvényszéknél nyert ideiglenes alkalmazást Az írói pályán mint költő lépett fel, először a „Regélőiben; azután dolgozó társa volt a „Rajzolatok“-nak, „Természetinek, és „Pesti Hírlapinak; mialatt néhány színművet irt Elébb „Magyar Életképek“ cím alatt adott ki havi füzeteket, később 1846-ben „Életképek“ című szépirodalmi folyóiratot indított meg és folytatta azt szép sikerrel 1847-ig. 1845-ben „Estikék“ cím alatt több eredeti beszélyeket adott ki két kötetben. A ni. akadémia lev. tágjául 1845-ben választatott —k.

Fridvalszky Imre, orvostudor, a nemzeti museum mellett a természetiek táranak őre, Europa több természettud. társaságok tagja, szül. 1799. S.-A. -Ujhelyen. Iskoláit Egerben, Kassán és Pesten végezte. Természettudományi tekintetben sok utazásokat tett hazánk nevezetesebb részeiben, azonfelül Törökországban; megjárta Kis-Ásiát, Máltát, Siciliát és Olaszország többi tartományait Számos érdekes és jeles ezikkeket közlött az „Orvosi Tár“-ban, a m. természettud. társulat „Évkönyvei“-ben. Utazásainak rajzát a m. akadémia elébe tejeszté. Érdemei tekintetéből a magyar akadémia 1833-ban levelező, 1838-ban pedig rendes tagjának nevezte. —k.

Fuchs Tamás, született 1825. apr. 11-én Baján, és sz. Benedek rendjébe lépett 1841. sept. 15-én; jelenleg gymna-

siumi igazgató s tanár Pápán, hol rendes tárgyai mellett a szépírás- és rajzra oktatja az ifjúságot Jeles értekezéseket bírunk tőle a pápai gymnasium: programmban, nem különben a Családi lapok- és Religióban. „Földrajzát“ a Sz.-István Társulatnak engedé át, melly 2-ik kiadásban 3000 példányban jelent meg. Egyetemes története kiadásra vár. —y.

Gaál József, született 1811-ben Nagy-Károlyban. Atyja gazdatiszt volt ugyanott. Tanult N. - Károlyban, Szatmári, Budán és Pesten. Eleinte hivatalpályát választott a k. helytartóságnál; hajlama azonban az irodalom terére ragadá, hol mint költő és színműíró tüntette ki magát Munkái ezek: „Szirmai Illona“, regény, 2 köt. „A király Ludason“, vígj. 5 fv. Pest, 1837. „Peleskei Nótárius“, 4 felvonásos bohózat, a magyar színháznak egyik legjövendősebb darabja. „Pazar“ fősvények,“ vígj. 3 fv. „Szerelem és Champagne;“,“ vígj. 5 fv. „Svatoptluk,“ szomj. 5 fv. Irt továbbá számos beszélyt és költeményt különféle szépirodalmi folyóiratokban. Egy ideig a „Pesti Hírlapnak“ volt újdonság-írója. A magyar akadémia 1837-ben választotta l. tágjával. —k.

Gál Domokos, született 1786. Idő haladtával gyűjtött érdemei k. tanácsosi rangra, s a kolosvári k: lyceum igazgatói fontos hivatalára emelék. Világi létére nagy hittudós volt, és méltán magyar P a s c a l-nak nevezhető. Gyenge testalkatása mellett egész életét a tudományok, és főleg a vallási igazságok vizsgálatában töltötte, mellynek eredményét, a kath. vallás igazsága kitüntetését „Az ember figyelmének legfontosb tárgyai“ című kéziratban hátrahagyott, és 1845-ben János fia, k. táblai ülnök előszava s lelkes bevezető beszédjével LezóF. kegyes rendi tag által kiadott értekezésével emlékesíté. Kiadta Zsombori József barátjának „Egyházi beszédeit; Pascal gondolatait® francziából fordította, s ki is nyomatta. Derék kath. mű. Egyéb dolgozatai ezek: „Az igazság és szeretet felelete.“ „Bossuet általános történetei.“ Ez utolsó kéziratban. Meghalt e szelid és jámbor férfiú 1845. Jan. 8-án, élte 59-ik évében. —y.

Gálszécsi István, első volt a magyarok közül, ki ta-

nulás végett Wittenbergbe ment, honnan visszatérvén, az új vallást hatalmasan tejeszté. Magyarul illy című munkái adott ki: „A keresztényi tudományról való rövid könyvecske.“ Krakó, 1538. Tárgya: a tiz parancsolat; az apostoli credo; az imádság; a gyónás; sacramentumok; a keresztényi szabadság. —y.

Garay Alajos, szül. Tolnamegyében, Szegszárdon 1818. dec. 24-én, s itt végezte elemi iskoláit. 1828-ban Pécsre került, hol is az egész gymnasialis cursust, kivéve a második osztályt, mellybe Kecskeméten a kegyes rendűek vezetése alatt járt, végezte; valamint a philosophiai leczkéket is Pécsen hallgatta. A hetedik osztályból 1836-ban a pécsi növendékpapság közé vétetett fel. A hittani folyam után a felszentelhetési kor hiányában nevelő lett Mihalovics családnál Fericsanczén (Verőczemegy), hol két évet töltött. 1842-ben Nádasdra rendeltetett segédlelkésznek, hol 3% évig működött; ezután Mágocsra jött szinte segédnek. 1846-ban Mocsoládra neveztetett plébánosnak, és 1850 óta Lovászhetyében lelkipásztorkodott E folyó évben Kis-Székelyre tétetett át plébánosnak. — Már mint növendékpap lépett fel nyilvánosan az irodalmi téren. A pesti növendékpapság magyar iskolájának tagjai közé, mint a hittan első évi hallgatója 1837-ben fölvetetvén, a társulatnak időnkint költészeti darabokkal kedveskedett. Nehány közülök az iskola évkönyveiben jelent meg. Előszeretettel viseltetvén a költészet iránt, szándékát e téren megmaradni, a tagtársaknak helyeslése még inkább elősegítette, míg más részről Garay János, a költőtestvér befolyása azt tetté érlelé. Ez időszakban dolgozott az akkori szépirodalmi lapokba is Badacsonyi álnév alatt. Önálló munkával 1852-ben lépett föl e cím alatt: „Dalhangok a kath. egyház őstörténete- és szent szokásaiból.“ Azóta „Bethulia hölgye“ című szenttörténeti kész eposából a „Családi lapok“ közlöttek mutatványt; a „Kath. Néplap“ pedig „Egyházi búcsúztatók“ című dolgozatából. „Emlék Jézus sz. gyermeksege tagjainak“ című s a Sz.-István-Társulathoz benyújtott versfüzére a sz.-gyermekség! évkönyvekben fog megjelenni; mutatványt belőle a „Kath. Néplap“ közlött Leg-

újabb dolgozatai: „Amaranth“ fordítása, s „Regék és mon-dák“ színhagyomány után, mik eddigelé vagy tíz ivre teljéd-nek, a magyar nép közt élő regéket szándékozván egybegyűj-teni s kidolgozni olykép, hogy azok erkölcsi irányt nyervén, a nép körébe ismét visszaszívárognak s ez új, nemesebb alak-ban meghonosuljanak. — Eddigelé közzétett prosai dolgoza-tai: A kápolna (beszély); A fehér galamb; Isten ujja (regék); Egy délután; A durva házastárs; Az osztozó testvérek; A tel-ítetlen vő; A hú szolga; Fukar Pál s leánya; Réthalom hely-sége; (képek a közéletből), miket a „Kath. Néplap“ folytatni fog. „A kath. pap mint hitszónokTévedések és hibák; Ha-lotti beszédek és búcsúztatók (értekezések). Ezeken felül szá-mos közleményei s versezetei vannak a „Családi lapok“-ban, melyeknek rendes dolgozó társa. —k.

Garay János, elsőrendű magyar költőnk, született 1812. Szekszárdon Tolnamegyében, hol atyja kereskedő volt. Elemi iskoláit szülőhelyén, felsőbb tanulmányait Pécsen s a pesti egyetemen végzé. Költői hajlama már Pécsen kifejlő-dött, latin vers-feladatait többnyire magyarul is elkészítette. Első kísérleteit hexameterekben írta, később a lyra felé haj-lott. Első műve, mely nyomtatásban megjelent, „Emlék-ál-dozat“ címet visel, és társai költségén adatott ki Pécsen. A német irodalmat is szorgalmasan tanulmányozta, mely cél-ból a pesti egyetemi könyvtárt buzgón látogatta, s különösen Eschenburg- és Sulzerből sokatjegyezgetett; sigy tanul-mányai kizárólag szépirodalmi irányt vevének. Horváth Ist-ván buzdítására Révayt tűzte ki tanulmányozása tárgyául, s megismerkedvén Vörösmarty Zalán futásával, még tanuló ko-rában veté meg alaptervét „Csatár“ hőskölteményének, mely 1834-ben jelent meg. 1833-ban a „Honművész“ és „Regélő“ szépirod. lapokhoz szegődött segédül, mely minőségben 4 évig működött; az e lapokban közlött lyra- és dráma-költemé-nyei általános tetszést arattak. 1835-ben „Csáb“ című öt fel-vonásos játékkal pályázott a m. akadémia által kitűzött díjért; műve megdicsértetett, s Kolosvárt „Jós ige“ cím alatt ke-rült színpadra. Többekkel történeti drámák írására szövet-

kezvén, e gyűjteményhez „Arbócz“ szomorújáttal járult, 1837. Ekkor átvette „Hajnal“ almanach szerkesztését, s ebben is „Ország Ilona“ szomj. bocsatott közre. Ugyanez évben pályázott újra az akadémiai jutalomra „Utolsó magyar Kbán“ 5 felvonásos drámával. 1838—1839-ben a Hírnök politikai lapnál volt dolgozó társ. 1840-ben szerkesztése alatt jelent meg az „Emlény“ című zsebkönyv, s Landerer „Honi Vezéréinek több évi folyama. Ekkor írta „Báthori Erzsébet“ című drámát öt felvonásban. Az 1840-ben kiadott „Magyar és német beszélgetések zsebkönyve“ két kiadást ért 1843. jelent meg „Versei gyűjteménye, “ 1845-ben beszélyei gyűjteménye „Tollrajzok“ cím alatt, és „Frangepan Krisztofí“ költői beszély; 1847-ben, s második kiadásban 1848-ban az „Árpádok“ történeti legendák, és „Balatoni Kagylók“ költemény-füzér. Legújabban „Sz.-Laszló“ történeti költemény jelent meg tőle. Mindezekon kívül termékeny tolla elárasztá a zsebkönyveket és szépirodalmi folyóiratokat gyönyörű lyrai és rokonnemű költeményekkel, beszélyekkel, úti rajzokkal, genreképekkel, életrajzokkal, aestheticai és bírálati cikkekkel. Küzdve a magyar költő bajai-, szegénysége- s fájdalomjaival, folyvást híven hordá áldozatait az oltárra, melly olly szűkén látja el papjait, hogy csak a kebel ellenállhatlan ösztönéből magyarázhatni a hűséget, mellyel a nemzet néhány lelkese a költészet kertjében fáradozik. Tagja volt a Kisfaludy-társaságnak, s évlapjait becses dolgozatokkal gazdagította. Élte utolsó éveiben mint egyetemi könyvtári hivatalnok tengődött. Meghalt 1853-ban; nyomorban hagyott családját a nemzet nagylelkűen pártfogása alá vette. —k.

Gáthy István, mérnök és gazdász szül. 1780-ban Huszton Mármarosban. Atyja ref. lelkész Szigeten, Debreczenben és Pesten taníttatta. Húsz éves korában iskolatanító lett Ó-Szönyben Komárommegyében; melly idő alatt a zenészeiben képezte ki magát. 1803-ban ismét Pestre jött, hol a mérnökséget és jogot tanulta. 1805-ben mérnöki gyakornok lett a tati uradalomban. 1808-ban pedig tiszti mérnök a pápai uradalomban. E minőségében különösen a gazdaszati s erdőszeti

ismeretekben mívelte ki magát annyira, hogy 1830-ban uradalmi erdőszőke nevezetett. 1835-ben főmérnök lett ugyanott A hazának sok hasznos szolgálatokat tett, jelesen a Rába és Marczal szabályozásával megbízott küldöttség által mérnökül használtatott; s itteni tapasztalatait a Marczal kiszáritását tárgyozó tervben foglalta (1830). Irodalmi művei is többnyire mérnöki tapasztalatait és ismereteit tartalmazzák; Hlyének: „Földmérési legújabb rend s műszerfelfedezés“ stb. E munkát később újra átdolgozta s kiadta Hly cím alatt: „A földmérés tudománya.“ 1836. „Vízszabályozási eszméletek.“ 1839. „Vízteni terv Budapest árvíz-töli megmentésére.“ 1840. Ezenfelül irt: „Erdészeti a haza jelen szükségeihez alkalmazva,“ melly, valamint más gazdászati s mértani munkái kéziratban maradt. „A kofából való klavirozásnak mestersége,“ (1802); e munkát tanító korában irta, s legelső illy nemű könyv volt magyar nyelven. Irt számos értekezéseket a Tud. Gyűjteményben, Jelenkor-, Társalkodó-, s főleg az Ismertetőben. Különösen távméricsővekről, szesz- és eczetgyártásról, csillagászatról stb. Tagja a magyar akadémiának. —k.

Gebhardt Ferencz, orvostudor szül. Győrött 1791-ben. Iskoláit Óvárrott, Budán, Szegeden, és Pesten végezte. 1815-ben Bene Ferencz mellett assistens, 1816-ban szülészmester, 1818-tól kezdve öt évig az orvosi kar jegyzője, 1824-ben tanár a pesti egyetemenél. Egy ideig a pesti vakok intézetének rendes orvosa volt. Tagja a magyar akadémiának. Beköszöntő beszédjén kívül „az orvosi tudomány méltóságáról“, melly az 1824-iki Tud. Gyűjteményben jelent meg, irt magyar klinikát: „Útmutatás az orvosi gyakorlásra“ cím alatt (Pest, 1827.), s a „Különös orvosi nyavalya- és gyógyítástudomány alapvonalait.“ Pest, 1828. E munkájáért választatott a magyar akadémia által természettudományi fizetéses első taggá. Azóta a frauendorfi kertmívelő társaság tiszt, tagja lett. —k.

Gegő Elek, született 1805. mart. 25-én Csik-Tapolczán a székely havasok völgyében. Jó anyjának vallásossága, a csiksomlyói hét százados monostor közelsége, a szellem, mit

az nevelt s a reformatio ellenére is fon bírt tartani vidékén, a szokott tanulmányok végeztével beléptették őt a sz. Ferencz szerzetébe. Újoncságát Malaczkán, Posonmegyében tölté, bölcsészeti s hittani pályáját pedig Székesfejérvárt, Nagyszombatban és Posonyban végzé, s ugyanitt 1831. kezdette meg hitszónoki hivatalát; majd Pestre vitetett, hogy ott vásárnaponkint magyarul hirdesse a szent ígét. Nemcsak az egyház volt a hely, hol buzgó szónoklásait fogékony szivek serege várta: kisdud szobája gyakran telt meg a bizodalmaa nyájjal, mellynek egyik tagja tanácsot, a másik vigasztalást, mindenik pedig megnyugvást keresett és talált Gegő nemcsak az erkölcsi, de a polgári társaságnak is a vallás eszközeivel kívánt nevelni polgárokat; a hazafiuságot is, mint Istentől rendelt kötelességet tüntette fel. Titok fátyola lebeg azon okok felett, mik őt Pestről eltávoztatták; a könyvek, miket hívei az elváló miatt öntöttek, bizonyítják, hogy munkálódásait áldás környezte. Szombathely látta ezentúl folytatni pályáját, sőt Szombathely egész vidéke; a nép hordozta őt mindenfelé, s ezeken fogták fel Isten nyílt ege alatt harsogtatott szavait. Ittléte alatt Vasmege rendéitől a szombathelyi lyceumban magyar nyelv és irodalom rendes tanárává lön kiszemelve, s nem ő rajta múlt, hogy ez állomást el nem nyerheté. 1835-ben a zágrábi akadémiánál keresett alkalmazást, de siker nélkül. Ekkor fordult először lelke kelet felé, s a moldvai magyarok felkeresésére indult, hogy azokat a hit- és nemzetiségben megerősítse. A magyar t. társaságtól, mellynek 1835. óta levelező tagja volt, tanácsot s úti levelet kért, s annak visszatérte után nyomozásai eredményét elé is terjesztette, melly „A moldvai magyar telepekről“ cím alatt Budán, 1838. meg is jelent Mióta ő a moldvai magyarok közt járt, vágya köztük élni nem csillapodott; miért is a keleti nyelvek alapos ismeretét megszerzendő, a konstantinápolyi custodiatushoz segítségnek ajánlkozott; azonban Odessa jelöltetett ki neki munkahelyül, mi őt felette elkeseríté. Szerzetében nem volt többé maradása. Mint gr. Zichy Bódog udvari káplánja, annak védelme alatt 1844. a veszprémi mege papjai közé felvétetett,

s mint ilyen a posonyi országgyűlésen számos minden nemű s rendű hallgatóinak ékes magyar nyelven hirdeté a Salvator nevű egyházban az üdv igéjét Rövid betegség véget vetett a jeles egyházi férfin életének oct. 9-én 1844. Munkái a már említettekén kívül a következők: „A ker. vallás boldogítója az egyes embernek és köztársaságnak.“ Posony, 1832. „Magyarország rövid földleírása.“ Pest, 1834. Albach után. „Egyházi beszédek.“ U. o. 1836. E beszédek nagy része nem tesz ugyan eleget a művészet szabályainak, mert többekben a tárgyhoz ragaszkodó szabatosság és finomság az alkalmazásban hiányzik; de az ő hallgatóinál pótolta mindezt a bensőség, a hév, a bűnnek ez indulatos gyűlölete, s imádása a jónak és szentnek. „A napkeleti epemirigy dulásakor égbeliek oltalma alá folyamodó keresztények rövid ajtatossága.“ Csík - Somlyó, 1836. „Math. phys. földleírás.“ Pest, 1837. Albach után. „Azegyesenes lelkű hivatalviselő.“ Kőszeg, 1838. A Jelenkor melletti Társalkodóban tőle ez áll: „A vasmegyei régi várak és váromok“ (1838). „Valami a költészet ügyében.“ „A szombat-helyi emberszerető egyesület“ „Leánynevelő-intézet Rohoncson.“ „Rhodusi vitézek ésSoliman.“ „Szabó János kanonok és apát emlékezetének.“ „A csepregi pünkösdi királyságról.“ „Polgár történeti kalászkok.“ „Új és ó levelek.“ „Pillanatomban keletre.“ „A kegyetlen kegyes török császár“ (1840). A „Tudománytár új folyama 5. k.: „A. sz. Ferencz rendű bosnyák szerzetesekről;“ 13. k. pedig: „Bosnyákország történetéről“ értekezett „Magyarország története.“ Pest, 1833—1834. Ezekon kívül még székely szók gyűjtésével is járult a magyar társaság kiadta „Tájszó-tárhoz.“ —y.

Gelei József, született 1754. dec. 6-án Alacskán Borsodmegyében, hol atyja ref. prédikátor volt Iskoláit Miskolcson kezdte, és S.-Patakon végezte. Épen ekkor kelt fel a magyar világ hajnala: öt lelke a nemzeti ügyben közmunkálódásra hívta. Így Szacsvai Sándorhoz, a „Magyar Kurír“ kiadójához állott segédül, s e mellett üres óráit fordításokra szánta. Ez idő alatt jelent meg tőle „Ifjúbik Robinzon, íródott a gyermekeknek gyönyörködtető és hasznos magok mu-

latságokra, fordítódott Géléi József által“. Posony, 1787. „Hallónak boldog estvéje“. U. o. 1788. Németből 2 szakaszban. Magára vonván ekkép munkássága által Kazinczy Ferencz figyelmét, ennek és általa gr. Török Lajosnak, a kassai tankerület főigazgatójának buzdítása és pártolása mellett, kiállott csődület után, mely akkor német és latin dolgozókat kívánt, a jászberényi középtanodában professor lett. József császár holta után a kath. iskoláktól a nem kath. tanítók elmozdítottak, Géléi is a kunhalasi ref. iskolához vándorlóit át, innen S.-Patakra, hol 1807-ig tanított. Itt írta e munkáját: „Az ásványok országa“. S.-Patak, 1811. Nyugalomba tétetvén, Miskolczon élt, hol a magyar t. társaság őt felkereste, s 1832. sept. 1-jén levelező tagjai sorába igtatta. Viszavonult életét 1838. mart. 1-ső napján végezte be, 84 éves korában. Kéziratban maradt „XVI. Lajos és hitvese élete“. — y.

Gelei Katona István, szül. Hevesmegyében, Egertől nem messze Gélén, a XVI. század vége felé. (1594.). Atyját nagyon korán veszté el; hét éves korában a tatárok által elraboltatok: de anyja őt Szolnokon megismervén, jó pénzen váltá meg. Tanult Sátor-Alja-Ujhelyen, Gönczöü és Sáros-patakon. Bethlen Gábor költségén 1615. és 1619. a heidelbergi egyetemet látogató meg, honnan visszajövé, 1621. udvari papjává nevezte; majd 1633. erdélyi superintendenssé választatott. Meghalt 1649. Jelesb munkái: „Titok Titka a sz. Háromság egy bizony örök Istenről való szép könyv⁴⁴. Nagyvárad, 1645. „Váltság titka⁴⁴. U. o. 1645. „Magyar Grammatica“. Fejérvár, 1645. Jó, de ritka könyv, stb. — y.

Georch Illés, szül. 1772. sept. 25-én Ettorekarsán, Posonymegyében nemes de szegény szülőktől. Posonyban végezvén iskolai pályáját a törvénytudományig, az egyházi rendbe lépett; melyet két év múlva elhagyván, ügyvéddé lett Gyéren mutatkozott eleinte a fiatal ügyvédnek szerencséje; szomorú színben képezte magát előtte a.kétes jövendő: midőn Hunnia termékeny térein is megszólalt a harczra hívó kürt, s a nemességnek közfelkelés hirdettetett Napoleon ellen; ő is tehát esküdni ment a Rilkeit nemesség zászlója alá, hol

főhadnagyi ranggal tiszteltetik meg. Alig tölte azonban a vitézi pályán félévet, midőn a közfelkelés szüksége rögtöni elenyésztével a főhadnagyból magyar nyelvtanító lön a posonyi akadémiánál. Több évig vitte csendesen tanítgatásait, s azok mellett mint ügyvéd is dolgozott mindaddig, míg érdemei megismertetvén, elébb ugyan főhg. Albert ráczkevi uradalma ügyészének, majd igazgatójának nevezteték ki. De ezen több rendbeli terhes hivatal és foglalatosság nem gátlá őt a parlagon heverő magyar irodalom mezején is a tudományoknak áldozni. „Honi törvény“ cím alatt 1804—1808. közrebo-csátott munkája nemcsak az akkori körülmények közt, de később is ragyogó színben fog a nemzet emléktábláin tündök- leni; mert bebizonyítá, hogy a hajlékony magyar nyelv elég- gé alkalmas a tudományban előforduló eszmék és műszavak megmagyarázására és kifejtésére. 1818-ban „Magyarország uralkodóinak származásokról és jelesebb tetteikről“; 1821-ben „A magyar helyesírás fő rendszabásairól“ című dolgozatait adá ki; mellyek, valamint egyéb folyóiratokban megjelent tudós értekezései tekintetéből, 1832. sept. 11-én a magyar t. társaság tiszteleti tagjává választatott A 60 éves ősz tudós szemei gyengesége mellett is fiatal tűzzel munkálódott. „Tör- vényes tárgyú értekezések“ című munkáját 1833—1831. adá ki. Meghalt 1835. júl. 31-én. Kéziratban hátrahagyott „Fejte- getett honi törvények“ a jó munkák közé tartozik. — y.

Gergei Albert, a Szepesben jelenleg is virágzó Görgci család tagja volt, melly család Tornamegye Görgő nevű fa- lutól veszi nevezetét. „História egy Argirus nevű királyfiról és egy tünder szűzleányról“ című tündérmeséről nevezetes, melly mű a magyarnak most is igen kedves népkönyve. Szám- talan kiadást ért, többnyire hely és év kitétele nélkül. A szerző a XVI. században élt, hol mikor született, és mikor irta e mesét, nem tudhatni. Irt több illy regéket is, de hoz- zánk több nem jutott-el. — k. .

Gévay Antal (Rajkai), szül. Komáromban 1796-ban. Iskolai pályája végeztével nevelő gr. Széchényi Pál házá- nál. 1827 óta Bécsben a. cs. udvari könyvtárnál alól. 1810-ben a

status-főkancellár által folyamodás nélkül cs. kir. házi, udvari s álladalmi levéltárnok. 1831-ben választatott akadémiai lev. taggá, később a felső-lausitzi tud. társasági oklevéllel tisztelte-
 iéit meg. Munkái: „Az 1625-iki május 26. költ. gyarmati békekötés czikkelyei deákul, magyarul és törökül“. Bécs, 1837. „Az 1627. évi sept. 13-án költ. szönyi békekötés czikkelyei deákul, magyarul és törökül. Bécs, 1837. „Legatio Jo. Hoberdanacz, et Sigismundi Weichselberger ad Suleimannum I. imp. türe, iussu Férd. I. regie Hung, obita 1518.“ Bécs, 1834. *Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte d. Verhältnisse zwischen Oesterreich und der Pforte in XVI. u. XVII. Jahrhunderte*“. HL köt. „A budai pasák“* Bécs, 1841. „Itmerár, Kaiser Ferdinands I. 1521—1564.“ Bécs, 1843. Történeti közlemények a bécsi liter, évkönyveiben, a Tudománytárban, s a bécsi codex általa leírva a Régi M. Nyelv-Eml. I. kötetében. Kéziratban anyagok a török, persa és magyar nyelvek összehasonlításához; és sajtó alatt megakadva a mohácsi veszedelmet közvetlenül követett történetek oklevél-gyűjteménye. Gévay 1832 óta évenként 50-pfrttal járult az akadémia pénztára neveléséhez. Meghalt a hazai történet-tudomány nagy veszteségére jul. 9-én, 1845. (Ujabbkori ism. tára után). — k.

Gombos Imre, született 1791. jul. 6-án S.-Laádon Borsodmegyében. Atyja Ferencz tb. volt. Iskoláit Kassán végezte; Pesten 1810. törvények tudora lett, s részint az eperjesi kerületi, részint a királyi tábla meletti törvénygyakorlás után, 1812. Borsodmegyében tiszteleti aljegyző, majd a magyar cancellaria, utóbb a köz. kamara mellett fogalmazó gyakornok, 1817. a magyar kamaránál titoknok, 1826. ugyanott tanácsos, 1837. a magyar cancellariánál előadó, majd hevesi administrator lett Gombost hajlandósága jókorán írói pályára, s majdnem kizárólag drámaszerzésre vonta. Az 1815-ik és következő évből fenlévő számos kéziratai termékeny, gondolkodó elmére mutatnak; és sajnálni lehet, hogy hivataköre, mellyet mindig teljes lélekkel töltött be, költészeti hivatásától végkép elvonta: azonban egész életében buz-

gó kedvelője volt a magyar irodalomnak, pártolója a hasai nyelvnek. A magyar t. társaság 1835. sept. 14-én választó el tiszteleti tagjává, mely állásában a kisgyűlésekben nem ritkán elnökölt. Meghalt 1840. jun. 12-én. 'Következő színműveknek volt szerzője: „Lilla“ vígj. 3 fv.; de mellynek fele hiányzik kézíratai közt; „A testvérek“ vígj. 1 fv. „A szekrény és rózsabokor“ vígj. 1 fv. „Esküvés“ szomj. 5 fv. „Elek és Polyxena“, polgári szomj. 5 fv. Szerénységből nem nyomatta ki műveit, noha a színpadon megállották. — y.

Gorov e László, szül. 1780. mart. 2-án Szamosujvárt, Belsőszolnokmegyében. Tanulását szülőhelyén kezdte, s a bölcsészetiig bezárólag Kolosvárt folytatta. 1800. Pestre jött a törvényt tanulandó. Már gyermekkorában édes atya s anyja által, kik ritka tehetséget gyanítanak benne, kijellették a pálya, mellyen indulnia kellett. 1796., és így 16 éves korában, mint tanuló a kolosvári színházban több társával egyesülve Kotzebue „Embergyűlés és megbánás“ czímtt magyarított színművét adván, nemzeti nyelvünk iránti buzgalmat kitfinőleg tanúsító. Atya holta után 1801. az ősi birtokba lépett a 25 éves ifjú, s 1810. elhagyván Erdélyt, Magyarországra jött, B az alföldön telepedék le; hol k. adomány által megnyervén Gattája helységét, s látván azt, hogy e vidéken a magyar nyelv mindenütt kiküszöböltetik, minden igyekezetét arra fordítá, hogy némelly szabadalmak engedésével Gattájára magyar lakosokat édesgessen, kiknek az általa emelt templomban az Isten ígéje magyarul hirdettesék; így lőn, hogy mind Gattája, mind vidéke magyarosodra kezdett. Ekkép ő rövid idő alatt köztisztelet tárgya lett Hivatalt, noha felszólíttatott, nem válalt, egyedüli gyönyörét a tudományokban és gazdaságban lelvén. E század elején mint nemzeti nyelvünk bajnoka tűnt fel. írói pályáját 1801-ben „A jegyesek Karthágóban“, czímű eredeti és vitézi történetet magában foglaló munkájával kezdte meg, melly nyomtatásban 1807. Budán jelent meg. A színészetet „Jeczid és Haba“ (1806.), meg „Érdemes Kálmár“ (1807.) színdarabjaival gyámolította. Később a komolyabb tudományoknak

szentelvén üres óráit, egy nagyobb munkáján kívül „A férfinak tökéletességei” (Peat, 1823.), számos apróbb, de jeles értekezésekkel gyarapítá a Tud. Gyűjt több kötetit. (1819—1837.). A nemzetiség és nyelv ügyében szerzett érdemeiért a magyar t. társaság 1835. sept 11-én levelező tágjaul válaszá. 1839. testvéreivel együtt tett jutalom-alapítvánnyal, mellynek kezelésére a magyar t. társaságot kérte meg, nevét még inkább örökíté. Meghalt 1839. mart. 12-én. —y.

Gózonny György, született 1804. apr. 15-én, Pest-Pilis-Zsoltmegyékben kebelezett Csepel szigetén Ráczkeve szabadalmas városában. Elemi, közép és bölcsészeti tanulmányait Székesfehérvárt, Szombathelyen és Pesten végzé, a hit-tudományt pedig mint fejéregyházmegyei növendék a bécsi egyetemben hallgatá. A szép tulajdonokkal ékeskedő fiatal pazmanita hazájába visszatérvén, a püspöki megyehivatalnál nyert alkalmazást Innen a lelkészség működésébe vágyván, Ercsiben és Székesfehérvárt káplánképen összesen öt évet töltött, jelesen ez utóbbi állomásán egyszersmind a helybeli katonai növeldeben nemcsak hitoktató, de édes hazai nyelvünk első rendes tanítójává lett. A lelkipásztorság közvetlen mezejéről ismét a püspöki udvarba hivatván, 1832. jun. 6-tól kezdve fokonszint elömozdítás által szertartó, szentszéki rendes jegyző, levéltárnok és titoknok lett. Mint szentszéki rendes jegyző tanítá egyszersmind a helybeli püspöki lyceumban a keleti s görög nyelveket, a sz.-írás-tudományt és magyarázatot két hónapig helyetteskép, másfél évig rendes oktatókép. Mint titoknok ugyanott több mint nyolez évig minden díj nélkül adta elő a magyar köz- és magán polgári törvényt Bokros érdemei tekintetéből 1834. sz.-széki közbírónak, 1841. pedig zsinati vizsgálónak nevezteték. 1852 óta zsámbéki plébános, bicskei kerületi alesperes és elemi iskola-felügyelő. Már mint tanuló nagyobb miveltségre törő igyekezetét azzal bizonyítá be, hogy rendes tanulmányain túl két szigorványt adott, nevezetesen a keleti s görög nyelvekből, s a sz.-írás tanulmányokból, úgyszinte a hittanból is. 1832. Horváth János székesfehérvári püspök beigtatását versekkel emlékesi-

tette, mellyek költői tehetségéről fényes bizonytságot tesznek; azonban mégis a prosa az, hol ő elemében van: mi eléggé kiviláglik e nembeli dolgozataiból. Illyenek: „Milly kilátás, minő lépés katholikuss- és protestánsra nézve a vegyes házasság⁴⁴. Székesfej érvár, 1835. „Egyházi Törvénykezés⁴⁴. U. o. 1841. Jó és hasznos munka, szakismerettel írva. Egyházi beszédei közül csak ezeket említjük: „Székesfejérvárt, ez. István király ünnepén“ 1839; „Új mise alkalmával“ 1841. „A székesfejérvári nagy tűzveszély után“ 1843; Ráczkéven, plébános-iktatási ünnepélykor“, 1845. Kornmann Kúpért tudós főpapak „Die Sibylle der Zeit, — Die Sibylle der Religion⁴⁴ gyűjteményéből e cím alatt „Kalászok az élet köréből⁴⁴ (1839.) néhány töredék magyarul adatott ki, mellyek nagyrészt az ő tollából folytak, az egész pedig szerkesztése alatt jött ki. Ezekken kívül a „Hírnök“ melletti „Századunkban, a „Nemzeti Ujságban“-ban, s a „Religio és Nevelésében több politikai s egyházi tudósításai közöltettek. — y.

Gönczy Pál, szül. H.-Szoboszlón, 1817. dec. 26-án. Gymnasialis iskolákat születése helyén, a philosophiát Debreczenben végezte. 1838-tól 1844-ig mint nevelő működött. Ekkor keletkezett a zslcméri gazdasági árva-nevelő-intézet, mellynek alapítói, Korap Sándor és Diószeghi Sámuel által annak vezetésére hivatott meg; s miután az illynemű schweizi s németországi intézetüket meglátogatta, 1845-ben mint a nevezett intézet igazgatója kezdte meg működését és folytatta mindaddig, míg az intézet az 1848-iki szomorú idők miatt fel nem oszlott. Ennek következtében Biharmegyében kebelezett kólyi birtokára vonult, s ugyanott nyitott egy nevelő-intézetet; 1850-ben Szőnyi Pál pesti nevelőintézeténél nyert alkalmazást. 1852-ben engedelmet nyert a kormánytól egy magánfinevelőintézet megnyitására, s azóta e minőségben önállólag működik. 1852/4-ben négy folyamban jelent meg tőle egy iskolai könyv, „Vezérkönyv a növénytan tanításá- s tanulására⁴⁴ cím alatt. 1854-ben „Ifjúsági lapot“ indított meg. Gönczy Pál különösen ezen lap szerkesztése által tüntette ki magát; a benne foglalt mathematical feladványok nagy

ügyességére, az üdvös irányú ifjúsági olvasmányok pedig szilárd jellemére mutatnak. Fájdalom e jeles folyóirat nem talávan elegendő pártolókra, megszűnt — k.

Görög Dömötör, született 1760. nov. 4-én Dorogon, a hajdúvárosok egyikében, nemes, de nem nagy birtoku szüléktől; alsóbb iskoláit Debreczenben, a felsőbbeket Ungvárt és Nagyváradon bevégezvén, a bécsi egyetemen Bacsinszki András, akkor még dorogi lelkész, utóbb munkácsi püspök segedelme mellett a törvényt hallgatá. 1784-ben, és így 24 éves korában kezdvén meg futni pályáját, magános házaknál tanítás és a honi nyelv tejesztése által nemcsak elegendő élelmet, hanem maga iránt ügyeimet is gejlesztett Egykori jötevője ajánlása után, az ifjú gr. Kolonics László nevelését nyerte meg. Ezután hg. Eszterházy Miklós szólította föl, hogy fiának (Pálnak) vállalná magára nevelését: mit készséggel teljesítvén, azt 1796—1803. nagy megelégedéssel folytatta, midőn Ferencz király József főhg. mellé nevezé nevelőül. Érdemei jeleül tanácsosi czímmel, kamarást ranggal és sz. István közép keresztjével ékesítettett föl, 8000 pirt, nyugpénz rendeltetvén számára. Még gr. Kolonics László nevelője volt, midőn Kerekes Sámuellel 1789. júl. kezdetével egy folyóirat indított meg illy czim alatt. „Hadi és más nevezetes történetek“. Bécs, 1789—1791. Végződén a török háború, a folyóírás „Magyar Hírmondóra változott, mely 1792—1803-ig, s így tíz évig tartotta föl magát, s mellynek kiállításában 1801-től kezdve Komiei István, Márton József és Császár József is dicséretes részt vettek; meg maga Görög különösen Magyarország megyéinek lerajzolásával és kimetszetésével foglalkozott. E földképből a Hírmondó olvasóinak évenkint 4 megye küldetett meg ingyen. 1831. febr. 15-én a magyar társaság tiszteletbeli tagjává választaték. Meghalt 1833. sept. 7-én. — y.

Greguss Ágoston (Livius, Mihály, Peregrin) szül. 1825-diki april 27-kén Eperjesen. Apja Greguss Mihály volt, kinek rövid életrajza található az „Újabbkori ismeretek tárádban. Tanult a posonyi, rosnyói és eperjesi tanodákban. Utóbb a

gyógyászati pályát kezdé meg Bécsben, de év múltával abban hagyta, s némi habozások után végre hódolt hajlamának, mely őt a bölcsészet felé vonzá, s kiment Németországba. Meglátogatá a nevezetesebb egyetemeteket, s tanulmányait Halában végzé 1845- és 1846-ban. Még 1846-ban a szarvasi ág. hitv. főtanodében bölcsészet és történelem tanárává választott; hivatalát azonban közvetlenül a forradalom után elvesz* té. 1853-diki martius óta a Pesti Napló jelenleg a Magyar Sajtó tudományos és művészeti, általában irodalmi, rovatait kezeli. Iratai közül, mellyek részint bölcsészetiiek (s mellyekben első keresztnéve helyett gyakran Ákost, vezetékneve helyett pedig néha „Gerő“ álnevet használt), az önállóbbak a következők. Fordítási munkák: „Ungarische Volkslieder“ (Leipzig, 1846.), bevezetéssel a magyar népdal jelleméről s általában irodalmunkról, elébb jött ki, mint a Kisfaludy-társaság Népdalgyjteménye, s a németek hasonnemű gyűjteményei által sokszor kizsákmányoltatott; „Cid“, szomorujáték, Corneille után (Szarvas, 1847.); „Hitvallomása egy papnak“, Rousseau után (Szarvas, 1848.); „A szerelem gyermekéi“, regény, Sue után (Pest, 1853.); „Lucifer kisaszszony“, regény, Montépin után (Pest, 1854.); „Bölcsészeti jogtudomány“, Gros után (Pest, 1854.). Eredeti munkák: „Villanykák“, epigrammgyjűjtemény (Lipscse, 1847.); „Futár“, észrevételek irodalmi ügyek körül (Szarvas, 1847.); „Edzdalok“ (Szarvas, 1848.); „A szépészet alapvonalai“ kiadta a Kisfaludy-társaság (Pest, 1849.). Egyes értekezések, bírálatok, versek (eredetiek és fordítottak, a fordítottak többnyire külföldi népdalok, legnagyobb számban spanyolok, mellyeket összegyűjtve kiadni szándékozik) elszórva jelentek meg zsebkönyvekben, naptárakban és folyóiratokban, a folyóiratok közt névszerint azelőtt a Regélő, Divatlap, Életképek és Szépirodalmi szemle, újabban az Új Magyar Múzeum, Szépirodalmi lapok, Divatcsarnok s leginkább a P. Napló hasábjain. —k.

Grosser ker. János, született 1779. jan. 28-án Ó-Becsén Bácsmegyében. Helyben az elemi, Kalocsán és Szegeden

a középtanodai iskolákat végzé. 1799-ben Kecskeméten a kegyes szerzeti próbaévet kiállván, Szigeten Mármarosban, Beszterczén Erdélyben, Debreczenben, Pesten nyelvtani osztályoknak volt tanítója öt évig. A bölcsészeti tanulmányokat Pesten a magyar egyetemen végzé, s ugyanott tudor-koszorura érdemesítették. 1807. a felsőbb betűszám és gyakorlati mértan tanulásával foglalkozók, idővel csillagász! állásra készüendő. Változván a körülmények, miután a hittanulmányokat elvégzé, s még egy évig Pesten a 4-ik nyelvtani osztályt tanította, Szegedre küldetett, hol a betűszám- és mértani az ottani lyeeumban 8 évig általán dicsért móddal és ritka előmenetellel tanítá. Azalatt mint a classical irodalom nagy barátja, több magyar szónoklatok- és értekezéseken kívül Cicerónak nagyobb leveleit nyomos észrevételek- s értelmezésekkel magyarra fordító s kiadá; nevét szerénységből ki nem tévén. 1810—1812. körül néhány fiatal munkás rendtárssal tervezte egy „Közhasznú ismeretek tárának“ megindítását: de ez a közbejött változások és felmerült akadályok miatt csak terv maradhatott. Magyar-Ovárrott ház- és középtanodai igazgató 12 évig volt; itt hivatalos köre pontos betöltése mellett a nagyszerű mezei gazdaszatot olly szenvedélyes figyelemmel kísérte, hogy ebbéli tapasztalata- s ügyes tapintatának köszöni főleg a rend somogy-zalai costodiatus alben-sis című javadalmának felvirágzását. 1824-től három évig a rendben kormánytanácsos, négyig pedig kormánysegéd, és mint illyen 1830. és 1831. Pesten liáz és középtanodai igazgató volt; midőn Bolla Márton szerzetkormányzó halála után a boldogult által írásban, a szerzet alapszabályai szerint, helyettesítettnek találtatott. Egy év múlva ritka s csak nem halatlan közmegegyezéssel a nagyobb rendgyűlésben rendkormányzóvá választatott (1833.); s ez idő óta négyszer újra hasonló lelkesedéssel megválasztatott. Betegeskedése következtében 1847. fontos hivataláról lemondván, meghalt Pesten, 1847. oct. 30-án. Fáradhatatlan munkásságának s messzeható ügyességének tulajdonítja a rend anyagi és szellemi gyarapodását. Fesztelen társalgása, a tudományok minden ágábani

jártasságot és terjedelmes olvasottságot tanúsító beszédje s szónoklati könnyűsége köztisztelet és szeretet tárgyává tévék. Sőt Romába hatván híre, az ottani rom. kath. akadémia tagtársának nevezé. —y.

Dr. Grynaeus Alajos, szül. 1804-ben, Hradeken Liptó-megyében. Kisebb és középtanodai iskoláit Ungvárott, a bölcsészetet Szatmárban, a hittant Bécsben végezte 1828-ban. Két évig segédlelkész volt Szigeten és Ungvárott. 1833-ban a bécsi sz. Ágostonról nevezett felsőbb nevelési intézetben mint annak tagja hittudori koszorút nyert. Ez időtől fogva középtanodai tanár volt Ungvárott 1837-ig; bölcsészeti- s hittanár Szatmárban 1842-ig; rónaszéki lelkész 1846-ig; beregi főesperes és beregszászi lelkész 1850-ig. Felső nevelési helyettes tanár, a pesti egyetemenél 1853-ig; jelenleg hittanár ugyanott. Czimzetes kanonokká nevezetett 1850-ben. Kiadott munkái: Több lyrai költemények a „Minervádban (1826.); paedagogiai értekezletek a Tud. Gyűjteményben (1826.); „Szép literatúrai ajándék“ a Koszorúban (1827.); Hitágazati és polémiái értekezletek „Szatmármegyei levelek“ czím alatt a Sionban (1839). Önálló munkái: „A ker. kath. bölcselkedő ifjú ajtatossága.“ (Bécs, 1843.) „Szent imák és zengzetek“ (Ungvár, 1843). „Délesti ajtatosság“ (Ungvár, 1843). „Nép. sz. János élete“ (Ungvár, 1843). „Tankönyv real tantárgyakkal.“ Négy kiadásban (1850). „Közönséges keresztény imakönyv.“ (Pest, 1851). Ünnepi egyházi beszédek két kötetben. (Pest, 1851). „Paedagogia sublimior theor. et applicata.“ (Pest, 1852). „Hódolati lant.“ Tanköltemények. (Pest, 1852.) „Ker. kath. szerkönyvecske.“ (Pest, 1853.); „Alkalmi üdvözetek és szavaltok.“ (Pest, 1853.); „Képes ABC, és olvasó-könyv.“ (Buda, 1853.); „Képes kis biblia.“ (Pest, 1853.); „Kér. kath. egyházi történelem“ 4 kötet. (Pest 1853.); „Kis lant a jó gyermekeknek iskolai ajándokul.“ (Vác, 1854). „Compendium Theologiae pastoralis“ 3 kötet (Pest, 1854.); „Örömdal Erzsébet császárné és királyné tiszteletére.“ (Buda, 1854.). Ezenkívül közlött számos egyházi értekezéseket, bírálatokat stb. a „Religio“-ban. —k.

Guzmics Izidor, született 1786. apr. 7-én Vámos-Családon Sopronmegyében. Első oktatását 8 éves korában anyja testvére Buday József szent-györgy-völgyi lelkésztől nyerte Zalamegye lövői járásában. A könyv, melyből olvasni kezdett, Faludi Ferencz volt, s a'könnyen folyó, könnyen érthető versekben, mint sokszor örömtelven beszélé, nyiladozott értelme, s mivelődék emlékezete a versek szorgalmas betanulása által; az egyszerű természet képei, melyeket naponkint látottá regényes vidékben, s melyek Faludiban olly tisztán, olly gyengédeden valónak festve, mikép akkor alig feste más magyar költő, mélyen szálltak leikébe, s fölötte élénk nyomokat hagytak magok után. A magány, melyet már akkor kedvelt, korán fölébresztette benne a képzerő munkálatait A latin nyelv elemeit az alsó-lendvai iskolában tanulá, innen Kőszegre ment, azután néhány évig Szombathelyt végre Sopronban végzé be a középtanodát; itt hallgatta a költészetet Horváth Pál, később tihanyi apát alatt De a költészet iskolája, mint maga többször nyilatkoztatá, nem a legmosolygóbban nyílt meg előtte; „latin distichonokat kelle csinálnunk nagyobb részint, úgymond jegyzeteiben, s én törtem a verseket, óránkint gyötrém az úgynevezett synonymiát, melyben minden szónál készen áll egy egész vers vagy vers darab, melyet azután kifoltoztam.“ Mindemellett azonban azonkori költészi maradványai, melyeket kéziratai közt találunk, mutatják, hogy a költészethez nemcsak különös vonzalma, hanem szép készsége is volt 1805. oct. 28-án lépett először sz. Benedek rendébe, s eltöltve majd egy egész évet, 1806.aug. 30-án magát gazdasági hivatalra szánandó, a szerzetet elhagyá; azonban tettét megbánván, szive sugallatát újra követve, ismét felöltözött nov. 10-én 1806.; s következő évben kezdé a latin nyelvtan ismétlése mellett Pannonhegyen a hellén nyelvet is tanulni. Tanítója e nyelvben, valamint a grammatika- és mathesisben Tóth Farkas exjezuita volt, ki lassú ember lévén, mindenkben csak lassan haladt; mindemellett mégis ő kedvelteté meg Guzmicscsal a belien nyelvet és irodalmat: s habár a szellem és kecseljes írás titkaiba nem

volt is még ez időben beavatva, mégis fordítani kezdte szótár segedelmével szavakat szellem és kecs nélkül; azonban a fitradhatlan szorgalom és tudnivágy bevezető őt lassankint a szép nyelv titkaiba s fordítani kezdte jobb ízléssel és sikerrel mint azelőtt Kár, hogy első, sőt későbbi (1811.) Anacreonból tett fordításai elvesztek! Ez évben hallgatá a logicát is, 1808. pedig Győrött a physicából vön leczkéket, 1809. és 1810. n. o. tanított a középtanodában: milly ifjú tüzze és lelkesedéssel és mégis kítünőleg nyájas bánásmóddal tudják, kik tanítványai voltak, s legnagyobb hálával emlékeznek róla. Miután 1811. mint növendék még ismétlé a rend ujonczaival Pannonhegyen a közép tanodái tanulmányokat, 1812. Pestre küldetett a hittudományok hallgatására. Pest volt ama hely, hol leginkább mivelé ki elméjét és szilárditá jellemét; mit főleg elfeledhetlen Tumpacher József egyetemi tanár lelkes leczkéinek köszönő. Mint bölcsészet-tanuló kezdett már németül olvasni: Pesten pedig bővebben megismerkedett az egész német classica literatúrával. Itt kedveie meg nagyobb mértékben a honi irodalmat is miután Kazinczyt, Berzsenyit, Révait, Daykát olvasá, kik előtt az elébb olvasottak u. m. Baróczy, Rajnis, baróti Szabó Dávid és mások homályba borulták. Mint növendék 1814. több rokon szellemű társaival tudományos egyesületbe állott; dolgozgattak együtt eredetiekben és fordításokban; egyebet azonban nem adtak ki, mint egy pár regényt e czím alatt „Két koszorús Délinké,^u mellynek elseje „Miteusz“ eredeti dolgozat Guzmicsé, Baróczit utánzó tollal; másika Farkas József pécsi növendéké, fordítás Lafontainból. Ugyanitt irt Bilkei Pap Ferenczczel egy vígjátékot is, melly azonban nem jutott napfényre; részt vett a jNemzeti Plutarkus'-ban, részt Hübner Lexicons fordításában. Négy év múlva mint hittudor térvén vissza Pannophegyre, tüstént a dogmatica tanításával bízott meg, hol 17 évig mennyi hatással lön felvilágosodott józan tanítása, folyvást ifjú hévtől lángoló ékes előadása által tanítványai kiképzésére, az illető főmonostor évkönyvei fogják örök hálával hirdetni. Megszokva már fiatal korától az olvasást és

hasznos munkálást, ösztönöztetve tovább a nagytudományú Horváth Istvántól is, üres óráit, mint tanár, a virágzásnak indult magyar irodalom gyarapítására szentelő, s kisebb költött ő s kötetlen cikkek után terjedelmes értekezésekbe ereszkedik, mellyek közül különös figyelmet leginkább az geijesztte, melly az 1822-iki Tud. Gyűjt. 8. k. „A nyelv hármas befolyásáról, az ember emberítésébe, nemzetesítésébe és hazafiúsításába“ cím alatt jelent meg. Lapokat tölthetnék el, ha munkálatait, mióta irodalmi pályáját éltének 30. évében megkezdte egyenkint akamók felhozni; legyen itt röviden az mondva, hogy alig volt folyóirat, mellybe ne dolgozott volna; nevét a Tud. Gyűjteményben, mióta megindult; Egyházi Értekezésekben, miután Márton István katekismusi pörébe keveredett; Muzáronban, Aurorában, Athenaeumban, Figyelmezőben, Budapesti Árvíz-könyvben stb. olvasuk. Elhallgatva tehát a kisebb értekezéseket, mellyeket az imént felsorolt folyóiratokban és zsebkönyvekben megjelentek, elhallgatva sok kisebb poétái műveit, mellyek bár egy füzetben kiadatnának, csak önálló munkáit jegyezzük fel, mellyek következők: „A keresztényeknek vallásbeli egyesülésükről: levelek az evang. ker. toleranciának védelmezőjéhez.“ (Pest 1822.); mellyre Bátori Gábor pesti prédikátor és superintendens beszéde a tolerantiáról adott alkalmat „A kath. anyaszentegyháznak hitbeli tanítása a magyarországi protestánsokhoz?“¹ (Pest, 1822.) „A vallás-egyesülés ideájának, és a romai katolikus és protestáns keresztények közt fenálló unió vizsgálatása.“ (Győr, 1824.). „Theokritosz maradványai“ hexameterekben. U. o. 1824. „A romai kath. és protestáns keresztények közt fenálló uniónak másodszeri vizsgálatása.“ U. o. 1826. „Pannon századjait“ éneklé hexameterekben Kovács Tamás főpát beigtatása alkalmával 1830. „Theologia christiana fundamentális ct Theologia dogmaticus“ (Győr, 1828. és 1829. 4. k.), mellynél alkalmasb iskolai könyvet alig találunk korunkban. Minő szeretettel és benső vonzalommal viseltetik Guzmics a hellen nyelv iránt, mennyi rokonságot sejtett a magyar és hellen nyelvek közt, sajátá-

gok, kifejezések, csinosság tekintetében, azt a magyar t. társaság Évkönyvei 1., 2., 3. k. „Hellen-magyar dramaturgia“ cím alatt kijött jeles értekezése tanúsítja. Az akadémia által megjutalmazott „Sophocles Oedipusa, és Euripides Iphigeniája,^u a hellen költészet e remek gyöngyei, tetteleg tanúi ebbeli jártasságának, választékos ízlésének. Részt vön azon választmányban, melly a magyar t. társaság alaprajzának kidolgozására 1828. kiküldetett, s ugyanannak első alakultakor 1830. nov. 17-én a nyelvtudományi osztályban vidéki rendes tagnak; 1838. pedig tiszteleti tagnak választatott. Új kort kezdett hittudományi irodalmunkra deríteni az „Egyházi tár“ által, mellyet 1832. megindítván, haláláig folytatott. Mennyire terjedt általa a magyar vallási tudományosság, azt a magyar egyháztörténet írója fogja egykor illő kiterjedésben méltányolni. 1832. bakonybeli apáttá nevezeték, és kevés év alatt a szelid musákat a rengeteg Bakony magányába édesgette, és szerzetes társait magyar írókká képezni igyekezett. Bakonybélben mintegy 150 gyermek számára tisztességes lakást épített, taníttatta a katekismuson, biblián, és számvetésen kívül Magyarország rövidleírását, történetét, a magyar helyesírást, mellyet maga készített. A vizsgálatokon mindig megjelenvén, a jóknak jutalmakat osztogatott. 1837. hangász- és énekesiskolát alapított. Miután Bakonybél környékét egészen megújítá, munkás életének béllob vetett véget 1839. sept 1-ső napján, úgy szerzetének, mellynek első csillaga, lelke, és büszkesége, valamint azoknak, kik ismerék, méltó bánatára; mielőtt sok éves tanulmányai eredményét, „Az erkölcsi világ történeti rajza“ című munkáját bevégezte volna. —y.

Guszfényi János, született 1718. Árvamegyében, kitűnő tehetségeinek jeleit már serdülőkorában adá; jelesen végzett középtanodai pályája után az egeri növendék-papok koszorújába igttatták. Mint pirincsi, miskolezi, és sátoralja-újhelyi lelkész egészen hivatalának élvén, voná mágára gr. Erdődy Antal, majd b. Barkóczy Ferencz egeri püspökök figyelmét, kiknek ajánlására egeri kanonokká, s nemsokára a

kir. tábla praelatusává nevezteték. Barkóczynak segédkezett nyújtott az egri lyceum felállításában. A magyar anyaszentegyház nagy bajnokát Maria-Therezia 1766. nyitrai püspökké, s ugyanazon nevű megye főispánjává s belső .titkos tanácsossá nevezé. ANyitra melletti kövesdi hegyen az akkort keletkezett, de a pápától meg nem erősített nazaren szerzetesek számára lakot építtetett. Templomok, lelkészek és betegek irányában igen bőkezű volt Ápolá azonfelül a tudósokat, előmozdítá a magyar irodalmat Helmeczy István körösi ref. prédikátornak Miaburgban 1743. megjelent. „Igasság paissa“ ellen irta az „Üdvösség mannáját“ Eger, 1759. Fontos és szép munka. Meghalt Mocsonokon 1777. és eltemettetett Nyitrán. —y.

Gr. Gvadányi József, született 1725. oct 16-kánRudabányán Borsodmegyében. Első oktatását Egerben nyeré, hol főleg a költészetben lón kitünővé. A bölcsészeti folyamat Nagyszombatban végzé, hol e tanokból szigorványt is adott 1744-ben Szirmay sorezredébe állott mint zászlótartó, s csakhamar síkra kelvén a poroszokkal Sleziában kétszer, a francziák- és spanyolokkal Opeh- és Olaszországban ötször ütközött meg- Midőn 1747. a magyar had Var mellett Provenceba átkelt, a francziák által ő is elfogtván, Toulonba vitétt; honnan egy hónap múlva, letétetvén érette a váltságdíj, szabadon bocsáttatott. Midőn a sereg az ellenség túlnyomó erejének engedni kényszerülvén, magát visszavonta, a vari híd bevétele alkalmával lábán sebet kapván Savonába szállítatott; honnan 13 héti gyógyítás után a Genua alatt fekvő táborba érkezvén, kapitányi rangra emelteték. 1752-ben a lovassághoz tétetvén át, jelenvolt a 7éves háborúban, s 1773. tábornokká lón; s mint ilyen 10 év múlva nyugalomba lépven, Szakolcza mellett telepedett le. Rövid betegség után 1801. dec. 1-én halt meg. Munkái ezek: „Falusi nótárius budai utazása.“ (Posony, 1790.) „Falusi nótárius pokolba menetele.“ (Basel, 1792.) „Falusi nótárius elmékedései, betegsége és halála“ (Posony, 1796.) „Rontó Pál és gr. Benyowszky Móricz történeteik.“ (Posony, 1793.). Nagy benyo-

mást okozott az 1790. országgyűlésről „A mostan folyó ország gyűlésének leírása“ (Lipcse, 1791.) cím alatt kiadott satyrája. — Megkezdé ő a világ történetének kiadását is (Posony, 1796—1813. 9. k.) de közbejött halála miatt be nem végezhetette. Folytatta Kis János. —y.

Gyalogi János, született 1686. jan. 6-án Gyöngyösön. Ajezuiták közé 1701. lépett. Végezvén Nagyszombatban a bölcsészetet, 3 évig oktatta az ifjúságot Kőszegen; Kolosvárt pedig a szónoklatot egy évig tanította. Ezután hallgatá a hittudományokat, és 1718. Kolosvárt magyarázta a bölcsészetet. Noha a tanításban nagy ügyességet fejtett ki, előljárói saját kérésére hitszónokká tevék; melly hivatallal több helyütt 34 évig foglalkozott. Közönségesen ékes, de mégsem keresett nyelvéért magyar Cicerónak nevezték. Innen történt, hogy a nem katolikusok is szívesen hallgatván őt, a kath. hit alaposágáról meggyőzötte, az egyház kebelébe visszatérnének. Rendtársait 7 évig szeretetteljesen kormányozta. A nagyszombati és kolosvári gymnasiumot 4 éven át igazgatta. Fogyni érezvén erejét, nyugalomra lépett, s rendtársainak 9 évig volt gyóntatója; s ez idő alatt készíté sajtó alá egyházi beszédeit Végre Budára költözvén, 1761. máj. 29-én élte 75. évében elhalt 12 latin és nyomtatásban megjelent munkáin, s mintegy 54 külön tárgyú magyarul irt értekezésein kívül ki nyomatta 6 kötetre terjedő egyházi sz. beszédeit is. —y.

Gyarmathy Chrys. János, szül. 1810. jan. 27-én Kis-Görbön Zalamegyében. Elemi iskoláit Sz.-Gróton, a nyelvészeti osztályokat Jászberényben, a humaniorákat Egerben, a bölcsészetet és jogot Pesten végezte. A veszprémi növendékpapság közé felvétetvén, a hittudományt a pesti központi papneveldeben hallgatta, s mint az ottani magyar iskolának tagja, irodalmi pályáját az „Eredeti bűnről“ szóló értekezéssel nyitotta meg (a p. nevendp. munkálatai Hl. k.). Hittanulói pályája alatt a hittudományokból két szigorlatot tett. 1837-ben pappá szenteltetvén, Szűcs István mernyei plébános mellé segédnek neveztetett, s ugyanazzal félév után Atalára hasonló minőségben áttétetvén, szigorlatait bevégezte, 1834. sept.

30-án hittudorrrá felavattatott. Tizennégy hónapi káplánkodása után 1835. mart. 10-én a pesti központi papneveldébe tanulmányi felügyelőnek és tanár-helyettesnek nevezetett 1836-ban papneveldei könyvtárnok lett, s e hittani szempontból nevezetes és mintegy 10,000 kötetre terjedő könyvtár neki köszöni tudományos szakok szerinti rendezését. 1838-ban itt kezdte a „Magyar Sión“ egyházi lapot szerkeszteni, s folytatta magyar nyelven két évig. — Ugyanitt 1844-ben olaszból fordította s kiadta „Vallás-barát“ cím alatt a szentek életét, négy evangéliomot naponkinti elmélkedéssel. E munka kezdete leendett az általa célba vett „Vallás-barát vagy elme- és szóképző munkálatok gyűjteményének“ de 1845-ban a helytartótanács által somlyó-vásárhelyi plébánossá nevezetett. Mielőtt távozott volna, napfényre bocsátotta „Közhasznú műszótár s tisztí írásmód“ cím alatti munkáját; mint plébános kiadta több apró dolgozatain kívül az „Isten országa vágj' egyházi államtan“ címűt, 2. kötetben. Sajtóra érdemesítették több egyházi beszédei; ilyenek: „Tisztelet-oltár, melyet a magyarok Nagyasszonyának emelt.“⁴⁴ (Pest, 1836.). „Egyházi szózat az irgalmas nők ügyében.“ (Pest 1842.). „A jeles hazafi a béke és harc idején.“ Pápa, 1846. stb. Irt több értekezéseket az általa szerkesztett Magyar Sionban, egyet a Hasznos Multságokban, s egyet a Religio 1854. I. félévi folyamában „Egyháztörténeti nyomozások“ cím alatt. —k.

Gyarmatin Sámuel, született 1751. jul. 15-én Kolosvárt; első tanulását ugyanott kezdte. 1763. Enyedre, majd Zilahra rándult, innen ismét Enyedre vette magát 1769., hol iskolai tanulását be is zárta. Maria-Theresia Becsben az orvosi tudományt tanulók számára új alapítványt tett, s 1776. Gyarmatin is Bécsbe rándult e tanba magát beavandó; s az úgynevezett Goldberg alumnaeumba fel is vétetett. Orvosi oklevelet 1782. nyert, s jóllehet szegény állapotban, mindjárt útnak indult Andrád Sámuel barátjával Németor szágba tapasztalás végett. Négy hó eltelté után, megismerkedvén a német tudósokkal, visszatért és Posonyban tanítgatta gr. Ráday Pált és Gedeont; itt laktában dolgozott a Révai szer-

készítette „Hírmondó“-ba. 1784. Pestre, innen a Hóra okozta zavar lecsillapultával Erdélybe ment, hol következő évben Enyeden megházasodott. 1787. Hunyadmegye rendes orvosának választá. Az újságban olvasván, hogy Görög Dömötör a legjobb magyar nyelvtan készítőjének 50 db. aranyt tűzött ki jutalmul; Déván laktában munkához fogott; s már 1791. el is készíté azt, de csak 1794. adta ki Kolosvárt „Magyar nyelv-mester“ cím alatt. Hunyadmegyét elhagyván, gr. Bethlen Gergely családjától holtig évi díjt nyert. 1795. ismét útra kelt gr. Bethlen Elek társaságában, s meglátogató másodszer Németországot; Göttingában két évig mulatván, az ottani tanárokkal tartós barátságot kötött: kik közül némelyekkel hazaszállta után is tudományos levelezést folytatott, Göttingában készíté el ezen munkáját: „AffinitásLinguae Hungaricae cum lingvis fennicae originis grammaticae demonstrata.“ (Göttinga, 1799.); mellyért az ottani t. társaság tagjává választatott, és Europa szerte híressé vált. 1800-ban hívatott meg a zilahi tanárságra, s ezen hivatalt 9 évig viselte; meghalt Kolosvárt, 1830. apr. hóban. Nevezett munkáin kívül tollából folyt: „Campe Robisonja; Amerika fölfödözése és a Vocabulariom.“ Becs, 1816. —y.

Gyöngyösi István, született 1620. aug. 5-én Gömörben szegény, de nemes szüléktől. Költői tehetségének jeleit már tanuló korában adá. Végeztvén tanulását, Fülek vár kormányzójának, gr. Wesselényi Ferencznek, világos elméje s a verselésben tanúsított ügyessége miatt csakhamar megtetszett. A még alig 20 éves ifjú sok jótéteményében részesült a Wesselényi háznak; szerencsésen folytak napjai, s mérsékelt foglalatossága mellett átadhatá magát édes képzőiméinek. Wesselényi neje, Széchi Mária Babaluska faluval ajándékozá meg; tisztelve s ápolva azon elmét, melly a nemzetre hasznos és gyöngyöt vala árasztandó. A vett jótéteményekért buzgó háláját kívánván Gyöngyösi bebizonyítani, egy munkát készíté e cím alatt: „Murányi Venus“, és Széchi Máriának ajánlá, melly 1664. Kassán jött ki, köztetszessel fogadtatva. Wesselényi házában 13 évig tartózkodott 1686. első alispánná

választatott; mely hivatalától 1704. élte 84-ik évében csak a halál menté föl. Tiszti foglalatosságai sem oltók ki költői szellemét; mert ő szinte haláláig lelkesedéssel szentelé szünőrait a szelíd érzelmeknek. 1681-ben készíté „A maga gyámoltalanságán kesergő Nymphát“. 1693-ban írta a „Porából megelédedt Phoenix, avagy a néhai Gyerő-monostori Kemény János“ című költeményét; ezt követte 1695-ben „A család Cupidónak kegyetlenségét megismérő és mérges nyilait kerülő tiszta életnek geniusa“; 1700. pedig az „Új életre hozott Carielia“. — Rimes versei csinosak, könnyen folyók. Költeményeiben erő, termékenység, nagy gondolatok, gyakran fellengző képzetek, nemes érzések tündökölnék. Még most is gyönyörrel olvashatók. — y.

Györgyényi Ignác, szül. Nagy-Bányán, 1809-ben, s ugyanott végezte gymnasialis iskoláit A bölcsészeti pályát Szathmárott és Egerben futotta meg. A hittanulmányokat is, mint egri érseki megyei kispap az egri lyceumban végezte. 1830-ban végezvén a cursust actuarius lett az egri érseki irodában. 1832-ben fölszenteltetvén mint rakomazi káplán kezdte lelkészi pályáját 1835-ben bereczki, 1843-ben t-löki, s 1847-ben kisvárdai plébánossá s iskolai igazgatóvá nevezetett, mely minőségben mostanig buzgólkodik. Mint író az egyházi folyóiratokban különemü levelezések és tudományos értekezések közlése által tüntette ki magát 1844 óta 35 illy értekezéseket bocsátott közre. Különösen a „Religio-“ban igen gyakran találkoznak nevével az olvasók. — k.

Gyftty Sándor, született 1795. Komárommegye Tatján helységében. Tanult Posonyban, Nagy-Körösön, Debreczenben: innét Pestre ment mérnöki tudományokat hallgatandó, s e tudományokból mint mérnök 1825-ben nyert oklevelet Számos apróbb mathematical dolgozatokon kívül munkái ezek: „A felsőbb analysis elemei“. Buda, 1836—1840. „Értekezés a Buda-Pest közt építendő állóhidról“. Pest, 1832. A magyar akadémia 1832-ben rendes tagnak nevezte a mathematical osztályban. — k.

Gyulai Pál, költő és jeles criticus, született Kolosvá-

rótt 1826-ban. Atyja hivatalnok volt Tanulmányait 1846-ban végzé be. Tanulta a jogot, és egy ideig a hittant. Eleinte nevelői pályára lépett Erdélyben, később pár hónapig az „Erdélyi Híradó“ szerkesztésében vett részt Gr. Teleki Domokos titkárává választotta, mely minőségében komolyan a költészeti tanulmányokkal foglalkozott 1853 óta Pesten állandóul telepedett le, s kizárólag az irodalommal foglalkozik. Bírálaiban kifejtett alapos nézetei (habár csak a költészet és regény-irodalom terén), az erkölcsileg nemee-gondolkozásuak előtt csakhamar feltűntek, és Gyulai Pál kedves és keresett bíráló lón. Különösen legújában a „Buda-pesti Hírlap“-ban közlött „Szépirodalmi szemlé“-je válik dicséretére, hol kímélet nélkül rója meg a legközelebb megjelent szépirodalmi művek nemtelen irányú oldalait Már tanuló korában közlött a lapokban néhány verseket és beszélyeket 1850 óta sűrűen találkozunk nevével minden folyóiratokban, és egyéb irodalmi vállalatokban. Beszélyei közt jelesbek: a „Vén színész“ (Losonczy Phoenix. 2. k.). „Fanny“ (Nők könyve). „Legelső magyar komikus“ (Vasárnapi Újság). „Varjú István“ stb. 1853-ban Pák Alberttel a „Szépirodalmi lapok“-at szerkeszté. Itt közlötö számos versein kívül az „Egyszerű történet“ című beszélyét, s „Bujdosi“ című költeményét; mellyek, valamint a „Magyar Muzeum“-ban közlött „Petöfi és lyrai költészetünk“ szépműtani cikke nem csekély figyelmet ébresztettek. 1848-ban Szász Károlylyal Kolosvárt adta ki „Nemzeti színek“ című dalokat. Részt vett az „Ujabbkeri Ismeretek Tára“, s a „Hölgyfutár“ szerkesztésében. A „Déliab“-ban mutatványt közlött „Egy történet napjainkban“ című regényéből, melly azonban mostanig még nem jelent meg. Legközelebb gr. Nádasdi Lipót cs.kir. titkos tanácsos nagyreményű fiával Tamással szerződésileg kötelezte le magát három évi európai utazásra. Hír szerint legelőbb Berlinben szándékozik -az‘ utazó gróffal hosszabb ideig tartózkodni, hova búcsút véve barátaitól e napokban el is indult azon ígérettel, hogy irodalmi munkáságát külföldön sem szakítandja félbe. — k.

Gyerikovics György, született 1780. jul. 12-én Iván-

czon Trencsinmegyében nemes szüléktől. Első oktatásban a gondos atyai háznál részesült, honnan 1790 végén Vágújhelyre, 1793. Trencsinbe, majd 1795. Modorba küldetett. Tizenhét éves volt, midőn a posonyi evang. lyceum tanulói sorába lépett, tehát olly korban, midőn átláthatá, hogy magának és nem az iskolának tanul. Jövendő tudományosságának már ez évben nem megvetendő jelét adá. 1779. a nagykőrösi ref. collegiumban hallgató a magyar történetet s oklevéltant; és ezek bevégeztével sietett ismét Posonyba, a szoros értelemben vett philosophia tanulására. A pálya¹, mellyre készült, a törvénykezési vagyis ügyvédi volt; azonban hajolván rokonai kérésére és ismerősei ajánlására, 1802. nagybátyához, gr. Zichy uradalmi kormányzójához posonymegyei Pusztá-Födemesre ment, magát gazdatisztté képezendő. Nagyon rosszul fogadtatott; mogorva nagybátyja vele kemény szigorral bánt; ő azonban sorsát szendességgel viselvén, a reá bízottakat pontosan teljesíté. Hogy magát több oldalról kiképezze, 1803. a fegymcstertől megválván, Skultety Pál mellé állt törvénygyakorlatra, s mint ilyen 1805. elvesztvén szüleit, öröksége átvétele után Dárdán Baranyában, majd 1807. Mezőlakon Veszprémmegyében mint gazdatiszti írnok kezdte szolgálni.; honnan megértvén Gyurikovics János táblai ügyvéd halálát, Posonyba vonult, és idősb gr. Zichy Ferencz által 1809. ispánnak, majd 1811. kasznárnak neveztetett 1812. Posonymegye esküttjévé, 1818. pedig Posony város tanácsnokává választatott; s mint ilyen az 1825., 1830., 1832. és 1839. országgyűlésen testületét képviselte. Tagja volt az 1827-iki 8. t cz. megrendelt kiküldöttségnek. Tudományos érdemeinél fogva 1832. mart. 9-én a magyar t társaság által levelező taggá választatott 1840. dec. 24-én pedig váltótörvényszéki közkedvességű bíró lett Posonyban. Meghalt 1848. jan. 25-én, a bazini vaspálya udvara előtt szélhűdésben. A hely szűk köre nem engedi itt végig elszámolni mindazon tudományos munkákat, mellyeket világ elébe bocsátott, miután azok a Tud. Gyűjt több füzetében (1819—1827.), a Hesperus és Hormayr Archivumában egyenkint felhordvák; csak azt fájljuk, hogy

nagyszerű búvárkodásában hivatalos bokros foglatosságai annyira akadályozók. — Könyvtára számtalan sok, igen ritka könyvekből és kézirat-gyűjteményből áll; hozzá hasonló egyeseknél a honban kevés találhatik; 1804. kezdé fôradatlan munkássággal és nagy költséggel szedegetni a drága kincset A hiteles kéziratok s eredeti fontos oklevelek ivrében mintegy 33 vastag kötetre rúgnak, mellyek nagyrészt Magyarország földjének s népének ismertetését, történetét, statistikdját és nemzetségeinek származását tárgyazzák. A derék férfúnak tudományos érdemeiről a külföld is magasztalólag emlékezik. — y.

Gyurits Antal, szül. Szombathelyen, 1819. máj. 23-án, s ugyanott végzé tanulmányait 1834-ben Pestre jött, és három évig hallgató a jogtudományokat kitünô sikerrel; üres óráit a híres Horváth István diplomaticai előadásainak hallgatására szentelvén. E három év alatt tette sajátjává a német és francia nyelvet Ezután 2 évig Nagyváradon gyakornokoskodott, hol egyszersmind gr. Komis Károly fiának nevelője és tanítója volt Onnan visszatérvén, Pesten kir. táblai jegyzőnek esküdött fel; s ez időtől fogva egész az 1847-iki országgyűlés megnyitásáig mint Kelemen János személynöki ítélőmester irodájának kiadója töltötte éveit: s ez idő alatt nyerte ügyvédi oklevelét Az 184³/₄-iki országgyűlés alatt Posonyban hivatalos foglatosságai mellett tanulta a gyorsírásnak egy könnyű rendszerét, mellyről egy - füzetkét bocsátott napvilágra, e cím alatt: „A gyorsírásról elméleti és gyakorlati tekintetben. E műve, mellyel legelőször lépett fel az irodalom terén, köztetszést aratott 1846-ban pedig e című munkát bocsáta közre: „Emlékezettan“ (Mnemotechnica), Rewentlow után (Posony, 1846) Az 1847-iki országgyűlés kezdete óta a gyorsítási pályát választá, s 1848- és 49-ben e téren működött A gyászos forradalom óta lelke sugallatát követve, kizárólag a tudományokkal foglalkozik. Egy ideig dolgozó társa volt a „Religio“ egyházi folyóiratnak. 1850-ben jelent meg tőle „Menekvés Debreczenbe az 1849-ik év kezdetén “ című, kedélyes modorban készített történeti rajz. 1851-ben a

„Jó és olcsó könyvkiadó társulat“ számára is kezdett dolgozatokat készíteni, s egy ideig mint a társulat titoknoka is működött. 1851-ik év óta megjelent munkái a következők: „Virgil pásztori dalai“ (Bucolica. Pest, 1851.). „Virgil Aeneise“ L és II-ik könyv. Pest, 1851. E műve méltatlanul megtámadtatván, mellette egy védelmet készített és kiadott „Kritika és Pártszellem“ cím alatt. „Roma és Loretto“ (franciából, 1851.). „A XIII-ik századbeli Anacharsis“. Középkori jellemrajz. Walter Vilmos után fordítva 1852. „Az ember és a teremtés, vagy a végokok elmélete a mindenségben“. Desdottits után, 1853. „A keresztes hadak története“ németből magyarítva. 1853. „Rövid és bizalmas feleletek a religio ellen leginkább elterjedt ellenvetésekre“. Francziából, 1853. „A társadalom testen rágódó féreg“. Eger, 1852. — Ezenkívül számos fordított cikket és néhány bírálatokat közölt a „Religio“-ban, Danielik János Emlékkönyvében s a Családi lapokban. Vannak néhány bírálati a Magyar Hírlapban; ezek közt legnevezetesebb Jerney keleti utazásának bírálati, mely főleg szónyomozási tekintetből érdekes. — Kéziratban vannak még tőle a „A Druidánó“, történeti rajz németből; „Honorine“ és „Két testvér“ ifjúsági iratok francziából. — Jelenleg Cantu Caesar Világtörténelmének ókori részét fordítja olaszból. — Írásmódjának jellemző sajátsága: világosság, könnyű folyékonyság és tiszta magyarság. Legközelebb kiadott egy füzetkét illy cím alatt: „A magyar helyesírás szabályai.“ Pest, 1855.— k.

Haas Mihály, prépost és cs. kir. iskolai tanácsos, szül. Vas megye Pinkafő nevű mezővárosában, 1810. apr. 8-án; hol nagyatyja jegyző, atyja pedig posztönyíró volt Iskoláit Weinhofer József nagynevű pinkafői plébános vezetése mellett szülőhelyén, Szombathelyen, Pécsen és Bécsben végezte, s bölcsészettudori koszorút nyert 1834-ben pappá szenteltetvén, káplánkodott Ozorán, Dunaföldvárton és Pécsen; míg a halhatlan Szepessy Ignác pécsi püspök által 1837-ben a pécsi lyceumban történettanárrá neveztetett. 1846-ban Pécs városa elválasztó belvárosi plébánosává, hol egész 1853-ig működött 1853-ban pestkerületi isk. tanácsossá neveztetett. Mint bécsi

növendékpap Márton József lapjába dolgozott Pécssett Szepessy egyházi beszédeit adta ki Peitler Antallal; írta továbbá „Baranya ismertetését“, és német nyelven „Gedenkbuch der Stadt Fünfkirqben“. Van tőle több magyar és német egyházi beszéd és alkalmi dolgozat. Dolgozott a bécsi és külföldi német lapok számára tudományos és leginkább Magyarországot illető értekezéseket, s foglalkodott Weinhofer munkáinak kiadásával. Sok jeles cikkei vannak a Religióban. — k.

Hajas István szül. 1733. oct. 23-án Veszprémben; a helvét vallást, melyben Peremártonban neveltették, 1748. elhagyván, a kath. egyház kebelébe visszatért, s végezvén Budán a bölcsészeiét, 1754. oct. 14-én a jezsuiták közé állott. Egerben és Nagyszombatban a nyelvtani osztályokban, Pósonyban a költészetiben tanította az ifjúságot. A hittudományt Nagyszombatban és Kassán hallgatta; ezután néhány évig tanító, majd hitszónok volt Kolosvárott. Eloszlattatván szerzete, visszajött Magyarországra, s előbb palotai, 1779. pedig veszprémi lelkészszé nevezteték; melly hivatalt 1798. oct 29-eig legnagyobb buzgósággal vitt, s akkor elhalt. Következő magyar munkái jelentek meg: „A boldogságos szűz Máriának tiszteletét és segítségül-hívását bizonyító beszéd“. Veszprém, 1789. „Sz. Péter és sz. Pál apostolok tiszteletére mondott beszéd“. U. O. 1791. „Szűz Mária védelme“ u. o. 1791. A sz.-király-szabadjai templom megáldásakor mondott beszéd. U. o. 1791. „Keresztény Filozofus“. U. o. 1792. „Barátságos válasz“. U. o. 1791. „Az igaz megvilágosodásról“. U. o. 1792. „Egyházi Pásztor“. Győr és Veszprém, 1790—1808. 4. k., -magában foglalja az év vasárnapjaira szolgáló ez. beszédei jeleseit fölös számmal. £ munkát Bajzáth nyomatta ki, és szétosztotta a megyebeli papság közt. — y.

Gr. Haller László, szül. 1717. Már 24 éves kórban kormányhivatalt viselt, fontos ügyeket szerencsésen végzett; miért Mármarosmegye főispánjává nevezteték. Meghalt 1751. élte 34-ik évében, midőn épen a hétszemélyes ítélőspék közbírájává tétetett. Kéziratban hagyta Telemaohus utazása- és

Gvidius Metamorphosisának fordításait; ez utóbbi fényrejötte előtt elveszett — y.

Hanák János, Született 1812. jan. 25-én a kies Abauj déli részén Szántó és Vizsoly közt a Szerencsepataka mellett fekvő Kis-Kérben. Szülei 1820. Boldogkő-Újfaluba költözvén, ő is velök ment, s az ottani falusi tanodában avattatok a tudományok első elemeibe. Atyja szenvedélyes azölmivelő és gyümölcetenyésztő lévén, őt is jókorán a környéken található szőlő és gyümölcsfák megismerésére szoktatta; társaival örömezt járt az erdőre madarászni s gombázni; oly módon, mintegy játszva ismerni tanula a madarakat s megkülönböztetni a gombákat E bájksllemü vidéken a természet ölében hat boldog évet töltvén, anyja kívánságára atyja által Tályára vitetett, hol magán oktatás mellett a két első nyelvészeti osztályt bevégezvén, s 1828. Sátoralya-Ujhelyen vizsgálatot adván, a hátralevő osztályok tanulására Kis-Szébenbe költözött 1832. lépett a kegyes rendiek közé, s miután az első ujoncz évet Privigyén kiáltotta, Breznobányára ment a nyelvészeti osztályok tanítására. Itt ismerkedett meg Linne növényrendserével; itt látta először Waldstein és Kitaibel jeles munkáját: de hivatala mellett a német és tót nyelv tanulásával anyyira el volt foglalva, hogy a természetrajzra igen kevés időt fordíthatott. Ismeretei tágultak, midőn 1835. s 1836. Váson a bölcsészeti tanulmányokat hallgatta. Mtyd Nyíltra fogadé kebelébe mint hittudományi növendéket 1837.; meüynék bájvidékén Láng Ádám helybeli gyógyszerész és jeles természetvizfgáló Útmutatása szerint rendszeresen kezdé a bűvarkodást, és két év alatt az állat- és növényországból jókora gyűjteményt szerzett ő volt alapítója Sümeghi Pállal a zóbori magyar egyesületnek, melly a későbbi „Dugonics Társaságának kezdete lőn. Végezve tanulmányait, 1840. pappá szenteltetett, és a mánnaros-szigeti középtanodába rendeltetett tanítóul; hol tágasabb tér nyílt vizsgálódásának, mit ő a szükséges eszközökkel, és az illy terjedelmes tanulmányhoz kívánfptó könyvékkel ellátva, nagyszerűen folytatott 1841. végén a k. magyar természettudományi társulat rendes tagjává választat-

ván, több természetbúvárral jött ismeretségbe, mi szaktudományára nagy nyomaték volt. Máramaros-Szigetről 1844. végén Vácra költözött r azonnal a természetrajz kidolgozásához fogott; de látván előjárói, hogy illy nagyszerű vállalatot czélszerűleg csak a fővárosban létesíthetni, már következő 1845-ik évben Pestre helyezték, rá bízván a nyelvtani osztályok tanítását 1848-ban a közoktatási ministerium által egyetemi könyvtár-örnek, s a budai szakrendszeres tanodába természettan tanárának nevezteték. Megbukván e szakrendszer, Hanák Pestre tette át lakását, folytatandó könyvtámoki tisztjét; de miután látta, hogy díja megtagadtatik, felhagyott a könyvtárba járással, és fogadott száláson napestig dolgozott. Az orosz interventio után a sereggel ment, s Lugos körüi Kricsován az epemirigy elragadta 1849. sept. 2-án. Hanák jószívű, nyájas és vidor ember vala, szerette a m. népdalokat, és azokat dalolta. Szelleme hiú vágyak által elkapatva tágasabb kör után sóvárgott, s keblének szűk lett a rendes cella. Innen eredt egyház-reformi brochuije. Néhány hírlapi csikken kívül munkái következők: „A természetrajz elemei az ifjúság számára/ Pest, 1845. Második kiadása 1846.114fametszvénynyel van ékesítve. E korszerű munkácsira, mint helyes választással, világos előadással s rendszeresen írott czélszerű tankönyv, magasztaléiig volt megismertetve a „Budapesti Híradó“ 182- és 184-ik számában. „Természetrajz, vagy is az állat, növény és ásványországnak természetiül rajzokkal ellátott rendszeres leírása, magán és nyilvános oktatásra.* Pest, 1845. Még nincs bevégezve. Pestről távozta előtt három műm káját folytatta, u. m. a nagy természet-rajzot; az állatország történetét Magyarországnban, és a műszótárt, a középsőt dr. Pólya 1849-ben ki is nyomatta. Az „Athenaeum“ 4-ik füzetében 1843. Peregriny Elek „Természet-történetét“ szakismerttel megbírálta; b. Praun Zsigmond rövid életrajzát németből fordítva a „Hasznos multságokéban közlötte stb. —y.

Hegedűs Sámuel, született 1781. aug. 26-án Új-Tordáa Erdélyben, hol atyja kir. ügyvéd volt, kitől vette első

neveltetését Nemsokára azonban Szász-Régenbe tétetvén át atyja, Hegedűs az újtordai iskolára szorult. Tíz éves korában az enyedi collegiumba menvén át, itt különösen Herepei Ádám, Benke Mihály és Benkő Ferencz tanításainak köszönte a tudományokba bevezettetését. Húsz éves korában elvesztvén atyját, nevelőséget kelle vállalnia; melly azért is hasznos volt ránézve, mert növendékének, utóbb tordai főispán Ug-rón Istvánnak atyafia, b. Szentkereszti András tábornokban második atyát talált, ki mindennemű kifejlődésére elhatározólag hatott 1805. szinte az enyedi főiskolában a költészeti osztályban rendes tanító lett. 1806. elején enyedi második ref. prédikátorrá választatván, 1807. a göttingai egyetemre küldetett; honnan visszatérvén Enyedre, innen 1810. Kolosvárra ment prédikátornak; két évvel utóbb hittudomány tanára lett ugyanott Ismét két év múlva Herepei Ádám halála után Enyeden római irodalom, széptan, történetek tanítója; e mellett az alsóbb osztályok nevelése is reá volt bízva. Belefáradván a közmegelegedésre viselt terhes hivatalba, miután azt 15-évig folytatta, 1829. Kolosvárra ment vissza hittani székébe; de már 1830. Tordára, hat évvel utóbb pedig Szászvárosra hivatott meg prédikátornak: hol, miután időközben az 1837. szebeni országgyűlésen hitszónoki tisztet viselt, élte végéig megmaradt. Halála 1844. apr. 29-én következett be. Az ő hasznos iparkodásának köszöni Enyed, hogy nyomdával bír. Irodalmi érdemeinél fogva a magyar társaság levelező tagjává választotta. Mintegy 20 halotti beszédén kívül, nyomtatva vannak: „Poétái Próbái. “ Kolosvár, 1837. 2. k. Egyéb munkái kiadó nemléte miatt kéziratban maradtak. —y.

Hegy József, szül. 1756. Szalabéren Zalamegyében. A gondos szülői karokból a piaristák közé lépett Szerzetes életének alapját 1777. Privigyén vetette meg; s végezvén tanulási pályáját, Vácson, Pesten, Kalocsán, Kanizsán 16 évig dicséretesen vezette a rá bízott ifjúságot a nyelvtani osztályokban. Tanított Pesten, Nyitrán és Vácson a felsőbb osztályokban is. Szegeden a magyar történet előadásával foglal-

kozott Itt fordító Gebhard Lajos német munkáját, melyet Kulcsár István „Magyarország históriája Gebhard Lajos Albert munkáiból magyarázta Hegyi József, megigazította s 1803. folytatta Kulcsár István“ cím alatt adott ki Pesten, 1803. Elhunyt 1827. apr. 12-én, élte 71-dik évében Veszprémben. —y.,

Helmecey Mihály, szül. 1792-ben. Tanult S.-A.-Új-belyen és Pesten; ez utóbbi helyen 1810-ben Horváth István rendkívüli előadásait hallgatta a magyar nyelvészetről. Az egyetem által 1811-ben bölcsésztudori koszorúval tiszteltetett meg. Irodalmi pályára lépven, Kazinczy, Baróczy munkáinak kiadásával foglalkozott 1813-ban lefordító Eckartshausennek „Gott ist die reinste Liebe“ című munkáját (Pest, 1813. 2. kiadás 1821.). Később kiadta Berzsenyi verseit Ügyvédi oklevelet csak 1817-ben nyert Ő azonban folytonosan hümaradt a magyar irodalomhoz. Sokat fordított francia, olasz, angol és spanyol nyelvekből, s ez által roppant nyelvismereget szerzett magának A magyar nyelv csinosításában sokat fáradozott; és sok új szót s fordulatot köszönhetünk neki. 1830-ban a magyar akadémia pénztárnokának nevezetett, s e hivatalt haláláig viselé. 1830-ban szabadalmat nyert egy politikai lap kiadására, mely azonnal meg is indult „Jelenkor“ cím alatt, s Helmecey szerkesztése mellett „Társalkodó“ melléklapjával együtt 17 évig szakadatlanul folyt. 1848-ban lemondott a szerkesztőségről, s lapját Kereszturynak adta át, de csakhamar megszűnt. Helmecey a magyar akadémianak 1. tagja volt Meghalt 1852. — k.

Heltai Gáspár, szül. Heltán, Erdélyben a szászok közt Tanult Wittenbergben 1543. Visszatérven hazájába, kolosvári prédikátorrá lett, s mint ilyen Gyulai István, Vízaknai Gergely és Ozorai Istvánnal társulatba lépven, magyarra fordíták az egész sz.-írást, s 5 k. Kolosvárt 1551—1561 közt ki is adták. Ezenkívül írt ő több munkát is, részint magyarul, részint latinul. Amazok között nevezetesbek: „Agenda, az az szentegyházi cselekedetek, melyeket követnek közönségesképpen a keresztyény ministerek és lelkipásztorok.“ Ko-

losvár, 1559. „A fehérvári tíz napi disputázio hz Isteniről a Király előtt.“ U. o. 1568. „Chronica a magyaroknak dolgairól, mint jöttek ki a nagy Scithiából Pannóniába, és mint foglalták maguknak az országot és mint bírták azt herczegről herczegre, királyról királyra nagy sok tusakodásokkal és számtalan sok viszálykodásokkal.“ U. o. 1575. E krónika job-bára Bonfin Antal latin művének fordítása. „A magyarok decretumok.“ U. o. 1571. Irt „Mátyás király viselt dolgairól* is magyar és latin nyelven. Kiesvén-hivatalából saját házában könyvnyomó intézetet állított fel, s öreg napjaiban ezzel foglalatostkodék. —y.

Henszlmann Imre, híres mű- és régiségtagdos, szül. Kassán 1813-ban. Ott kezdé iskoláit is, folytatá Eperjesen és Posonyban s bevégzé Pesten és Bécsben. 1832-ben orvosi rigorosumot adott Paduában. Sokat időzött Olaszországban, különösen Velenczében és Komában. Orvosi pályáról azonban lemondott, a régiségtan és szépművészet iránt érezvén különös hajlamot. Romában az építészetet tanulmányozta. A rajzoló művészetekben a festészet- és szobrászatra nézve legtöbbet tanult Bécsben Behm hazánfiától, ki ottan a Medailleur-Akademiának igazgatója volt. Ismeret-gazdagon visszatérvén hazájába, következő munkákat bocsátott napfényre: „Párhuzam az ó és új kori,művészeti nézetek és nevelések közt, különös tekintettel a művészeti fejlődésre Magyarországbán“ (Pest, 1841.). 1846-ban a hellen drámáról közlött egy értekezést a Kisfaludy-társaság évkönyveiben. Ugyanazon évben jelen meg tőle: „Kassa városának árnémet stylú templomai“ 12 rajztáblával. Egy ideig dolgozó társa volt a „Szépirodalmi Szemle“ és „Pesti Hírlap“ czimú lapoknak, ezeket számos jelles cikkekkel gazdagította. Jelenleg az ó-gót építészet általa fölfedezett alapelvének kidolgozásával foglalkozik. — k.

Hetényi János, szül. 1786. Ekelen, hol atyja ref. lelkész volt. Tanult Komáromban és Posonyban, innen Debreczenbe ment, hol tanulmányai bevégzése után köztanító és collegiumi senior volt Utazást tett Németországban; honnét visszatérvén, szülőhelyén lelkésznek választatott, s ha-

még ott hivataloskodék. Kitűnő érdemeiért 1836-ban m. akadémiai tagnak választott. Az akadémia által kitűzött pályafeladatokat több ízben diadalmasan oldá meg, s elnyerte a díjakat 1829-ban bécsi prot. hittani tanárnak nevezetett, de mielőtt székét elfoglalta volna, a tanoda megszűnt Munkái ezek: „Sarolta és Adalbert“, hős költemény (1825.). „Haza temploma“, erkölcsstan, 1831. „Sarolta és Hedvig“. Pest, 1843. „A lélektudomány nevelési fontosságáról.“ U. o. 1843. Vannak jeles értekezései a folyóiratokban is. Pályamunkái ezek: „A magyar philosophia történetírásának alaprajza.“ „Honi városainknak nemzeti fejlődésünkre befolyások.“ „A világisteneles oknyomozó történetírása.“ „Hazánk régi városzerkezetéről.“ „Bobot, és dézma, erkölcsi és anyagi, mező és statusgazdasági tekintetben.“ —k.

Hhidy Iván (Kis- és Nagy-Hindi), szül. 1805. Léván, Banmegyében. Tanult ugyanott, a bölcsészet első évi folyamát Váczon, a másodikat s a jogot Pesten végezte. 1638-ban 2 évi joggyakorlat után ügyvédi oklevelet nyert. Irodalmi pályán a, Nemzeti Újság' szerkesztése körüli szerzett érdemeket, hol több apró értekezései foglaltatnak. 1802 óta a, Sz.-István-Társdat', ügyei körül nagy buzgósággal fáradozik. — k.

Hhidy Mihály (Kis- és Nagy-Hindi), született 1807-ben nov. 9-én Léván, Barsmegyében nemes szüléktől. Alsóbb iskoláit valamint a humaniórakét is születése helyén, az első évi bölcsészetet Szegeden végezte; honnan 1826-ban kegyes rendi taggá felvétetvén, Trencsinbe s azután Váczra rendeltetett, hol a 2-dik évi bölcsészetet tanulta; innen Nyitrára küldetett, s itt a hittudományokat jó sikerrel bevégezte. Főlszenteltetvén különféle helyeken tanított, s különösen a szaktanítás alatt Pesten, hol már azelőtt is pár évig a poesist tanítá, a szónoklat és költészet tanára volt, jelenleg pedig hat év óta igazgató-tanár S.-A.-Ujhelyen. Alkalmi magyar s latin ódái sok szépet és jelest tartalmaznak és a honi s romai classicusokbani jártasságát tanúsítják. Irt más tudományos értekezéseket is elszórva a lapokban. Önálló munkája: „Római régiségtan“ a tanulók használatára. Buda-Pesten, 1849.

Hoblik Márton, született 1791. dec. 1-ső napján Igalon Somogy megyében, hol első oktatását is vette. Középtanodai pályáját Kaposvárott és Pécssett futotta meg, honnan 1808. Pestre ment a bölcsészeti és törvényfolyamot a k. egyetemen bevégezendő. Még mint tanuló nyerte el 1811. a bölcsészeti tudóságot Mint hites ügyvéd 1816. Verőczemegyében telepedvén meg, sok ideig jegyzői s ügyészi hivatalt viselt. A megye bizodalma sok küldöttségben használta szorgalmát, gyakran mint tollvivőét A magyar t társaság 1832. mart 9-kén választá őt levelező taggá, minek következtében néhány terjedelmes munkálatait vette. Meghalt 1845. máj. 26-aa. Munkái ezek: „Versei“. (Pest, 1814. és a Tud. Gyűjt, toldalékában 1823—1830.). A Tud. Gyűjteményben: „Eszék viszontagságai“. 1822. IX. k. „Verőeze vármegye ismerete“. 1832. II. III. k. és külön is Pest, 1832. „Függelék Verőeze vármegye ismeretéhez“. 1833. IX. k. A „Tudománytársban: „Paraszt-lakadalmi szokások“. 1834. II. és 1839. IV. füzet Irt cikkeket a Jelenkor-, Társalkodó-, Szemlélő- és Kémlőbe. Kéziratban van „Szerém vármegye ismerete“ a magyar t. társaság által kiadás végett elfogadva. „Cicero némmel munkái“. „Kun László“ dicséretet nyert színmű az 1818. erdélyi pályázaskor. „A valkói Amazon“. 4. flv. az akadémiától dicséretet nyert dráma. „Rózsavár“ vígj. 3 flv. „A Juvolicsok“. szomj. 3. flv. stb. — y.

Hollók Imre, rosnyói székesegyházi kanonok, született Rosnyón (Gömör megye) polgári szülőktől, nov. 5-én 1796. Végezvén szülőhelyén a gymnasialis hat osztályt, a bölcsészetet Kassán s a hittani két első osztályt ugyanott mint papnevendék hallgatta. Innen saját kérelmére Rosnyóra tétetett át, s itt végezte be hittani pályáját. 1819-ben pappá szenteltetvén; egy évet mint nevelő b. Mesko házában Enyiczken (hajdan Wesselényi kastélyában) töltött. Ezután rosnyói káplán, 1823-ban pedig székesegyházi karkáplán, egyszersmind az ottani püspöki lyceumban hit- és magyar nyelv- és irodalom-anár. 1825-ben a rosnyói nevendékpapság tanulmányi felügyelője, mely minőségében egyszersmind a mathesist tani-

totta. E tanszékét a következő évben a történetivel cserélte fel, mely tudományt bámulatos kitartással s dicsérettel egész 1846-ig adta elő, időnkint szükség esetében a hit, magyar nyelv és irodalom tanárait is helyettesítvén. 1826-ban kiáltván a szigorlatokat a pesti egyetemi kar által bölcsészettudori korszorúval tiszteltetett meg. Ez időtájban lemondván a tanulmányi felügyelőségről, csupán a történelem tanszékét tartotta meg. 1836-ban szentszéki ülnökké nevezetett A kor szelleme úgy hozván magával, már azelőtt több ns. vármegye táblabírói cízzel és joggal ruházta fel. 1841-ben a pesti egyetem hittani kara bekebelezett tagjává nevezte. 1842-ben tiszteleti, 1846-ban pedig a rosnyói káptalannál mester-kanonokká mozdított elő. Ekkor a bölcsészeti karból a theologiaiba ment át, s 1853-ig mint a papnevelde igazgatója egyszersmind az erkölcs- és lelkipásztorságtant adta elő. 1847-ben S. Spiritus de Monostor című apátságra emeltetett; 1850 óta örkanonoki méltóságot visel. Pápa ő szentsége 1854. dec. 22-én kelt breveje által apostoli jegyzővé nevezte. — Im ez érdeu-koszoruzott egyházférfiu életfolyamának s viselt hivatalainak lehető legrövidebben előadott vázlata. A harmincz évi hosszú időszak, melyet a hon reményeinek oktatásában töltött, sokkal jobban hirdetik, — s szülővárosa, mely lankadatlan buzgalmának folytonosan tanúja, sokkal szebb betűkkel fogja feljegyezni évkönyveibe e tudós férfiúnak az egyház és haza körül szerzett bokros érdemeit, mint azokat az én gyenge toliam ecsetelni tudná. Azért e helyen csupán irodalmi munkásságának rövid előadására szorítkozom. Nyilvánosan legelőször a Tud. Gyűjteményben lépett fel illy című történeti közleménnyel: „A rosnyói székesegyháznak viszontagságairól.“ 1830. Továbbá ugyanott: „Azon királyfinkról, kik még atyjok éltében megkoronáztattak.“ A Társalkodóban: „Gömönnegye egykori gyűléseinek helyeiről.“ 1837. „Cházár András életvonalai.“ 1838. A Tudománytárban: „A gömőri barkók szójárásáról“. A Religióban: „Szigetvár religioi tekintetből“, melyben megmutatja, hogy Szigetvárt a Juranics által alapított ájtatosság a cath- elvekkkel megegyez. A Fasci-

culi Literarii című folyóiratban: „De benefico s. sedis romanae in nationem hungaram influxu.“ A rosnyói egyházi töredékekben: „A jolsvai régi kath. templom romjairól s az újnak terjedelméről.“ „Azon jótékony befolyásról, mellyel a romai pápák a magyar nemzet iránt viseltettek.“ Ezenfelül számos apróbb értekezések, magyar és latin alkalmi versek stb. Nagyobb önálló művei közt nevezetesbek: „Egy pillanat a dézsmákra s különösen a gömöriek czélszerű használatára.“ Rosnyó, 1837. 8r. 120 l. „Nexus nationis hungarae com polonica.“ Kassa, 1831. 8r. 186.l. „Conamina regum apostolicorum de domo austriaca natorum ad felicitandam nationem hungaram impensa“. Posony, 1833.8r. 215l. „Solemnia cultus exuviarum S. Neiti M.“ Rosnyó, 1841. 8r. 266.l. stb. —k.

Hollósy Egged, született 1728. jan. 24-én Sz.-Mártonban Győrmegyében. A szokott tanulmányok bevégeztése után 1749. jan. 26-án sz. Benedek rendébe lépett, s 1756. pappá szenteltetvén, a lelkipásztorkodás jeleteték ki neki munkatérül, mellyen sikerült is fényes érdemeket szereznie. Ő volt, mint sz. mártani lelkész, Fuchs érseknek első tanítója, ápolója; ő vette pártfogása alá a rokonaitól is elhagyott, szegény árva ministráló gyermeket. Érdemei a tihanyi priorságra emelték. Itt érte őt szerzetének, József császár parancsára történt szétesztatása. Az isteni Gondviselésen nyugodt lélekkel csüggött, s a miért forrón könyörgött, megélte, t. i. szerzetének visszaállítását. Testi erejét azonban már ekkor a folytonos munka megtörte, s többé nem hivataloskodhaték. Öreg napjait ajtatos gyakorlatok közt élte le Pannonhegyen, hol 1808. oct. 28-án a jobb életre csendesesen átszenderült Egyebeken kívül nyomtatásban megjelent munkái ezek: „Halotti beszéd gr. Barkóczy Borbála, gr. Cziráky József özvegye felett.“ Sopron, 1772. „Halotti beszéd Kis Sándor Veszprém vármegye viceispánja felett.“ Győr, 1777. „Pannóniai ez. hegynek, és tihanyi szigetnek főtiszt. Vajda apát ur ellen való panasza.“ Komárom, 1793. „Kincsemadta, egymással való barátságos beszélgetés.“ U. o. 1802. Írmodora az akkori korhoz képest elég tiszta és szabatos. — y.

Homonnai (irmesi) Imre, szül. Kápolnán Borsodme gyében 1784-ben. Tanult Miskolczon és Sárospatakon, hol is az ügynevezett togatusok közé vétetett föl. Egy barátja (Apostol Pál) meghívólevelét a losonczy rhetorikai tanszékre H-ra ruháztatva, ez állomást „200 ft. fizetésért fekete bankóban“ (BL ur saját szavai) több évig betöltötte. „A 2-ik évben már a 2-féle bankóban fizettetett társaival. Csak a harmadik esztendőben kapták ki fizetésüket v. ez.-ban.“ 1815-ben „egy lelkes növelt fiatal özvegyet 3 árvájával fíjjehez vett, s úgy nézte azt mint ég ajándékát: kinek jelességeit a Halállali beszélgetés című könyvében versben adta elő az író.“ Míg e tanszéken ült, H. urnák sok viszontagságai voltak, a mint est sajátkezű életírása bizonyítja. „Súlyos betegségbe esvén, ez végre búskórássá vált, s életéhez nem bízván, 13 évek múlva a lélek- és életvesztő hivatalt letette. Másfől évi sinlődésében került minden társaságot, magányba vonult, semmi meg nem nevetthette stb. Jobban lévén, kezde búsulni, mikép táplálja már most a mostohákkal együtt 6 gyermekét Egyebet keresvén könyvei közt, mintegy 100 verset megtalált a Pontusi levelekéből. Örömmel kérdezte feleségét, miképen maradtak meg azok? „Úgy, hogy behoztam kihányt írásaid közül: mert véltem, miszerint megélsz, és megbánod azoknak elvesztét.“ Illy képen, mint ezt más példából is fogjuk látni, e jeles feleség méltó volt e névre: Szána Sófia. „Felgyógyulása után, folytatja írónk, nagy szorgalommal feküdt a könyvek írásának: verseit többnyire plajbászsal írta a mezőben, gondolta ki jártában s keltében, és írta le otthon: és fizetésért tisztáztatta le mind.“ Ezután moecenásmt számítva elő, a többi közt azt mondja: „Több professor urak akkor vettek tőle könyveket, vagy előfizettek, midőn remény vesztett nagy szükségűtől környezett vala.“ Tanári hivatala letétele után visszályba bonyolódott az ecclesiával fizetése miatt; panaszával a pesti főgondnok elébe járult; kérvén őt, miként az igazságra tekintve, ima az egyháznak, „mert úgymond ő, így szólt egyik Ferdinand Király: Fiat justitia, aut perat mundus. Mire felelt a mélt septemvir:

Azt csak király mondhatta. Már hát király ő felsége elébe megyek. Nohát én egyik kocsisomnak többet fizetek, mint másnak, vétó szemére az iskolai felügyelő. Úgy-e itt hát ez az analógia forog fen: lelki tehetségeket fejtegető tanító, és lovakat vakaró kocsis! Végre Rimaszombathba hivatott meg gymnasiumi rector-professornak: de fájdalom, 1838-ban ismét megizzadást követett meghülésben elkapta az 1824-iki fejbetegséget: pedig már itt több volt a fizetés, tanítót becsülők voltak az egyházi igazgatók. Miután itt erényes nőjét eltemette, Egerbe ment magát gyógyíttatni. Itt betegeskedett 1½ évig. Végre midőn a mell-nehézségekért mustárt írt neki az orvos; a beteg őt hólyaghuzó tapasz rendelésére unszolta, mellyet órákig mellén hagyván, halmaít okozta a hólyagoknak, s az áldott orvosszer kihúzáván fejéből az ártalmas anyagot, több napok múlva az őt esztendei betegségéből kiemenekedett. Itt írta mintegy újjá született elmével a már egészséges korában elkezdett e nevű munkáját: „A versírónak halállali beszélgetése“ stb. 1844-en túl legtöbbsnyire Pesten lakott. Kézirataival minden könyvárust, nyomdászt és könyvkiadó intézetet megkísérte, de balsorsán könnyebbítő felebaráti szcretetben nem részesült. 1845—1852 közt udvari tanító (írónk nevelő-hivatalt ért) hivatalt is viselt őt helyen; hivatalai ezen comparatióban egyesülnek: rossz, rosszabb, legrosszabb.“ H. ur munkáinak sorozatát ekkép adja elő: 1) „Ovidius Naso szomorú verseinek 5 könyve. (Buda, 1827.); 2) „Ovidius Pontusi levelei, Ibise, Diófa panasza, Arcz szépítése.“ 3) „Eutropius romai birodalom rövid tartalma.“ (Buda, 1832.); 4) „Romai régiségek eredetileg.“ 5) „Az emberi lélek- és testnek rendkívüli jelenetjei.“ (Fordítás németből.) (Kassa, 1830.)—k.

Horváth Ádám, szül. 1760. máj. 1-ső napján Kömlődön Komárommegyében. Tanulni kezdett szülőhelyén atyja örökése és útmutatása alatt; majd a falusi iskolát 1773. Debreczennel cseréié föl, hol a szónoklati osztály bevezése után egyházi pályára szánván magát, 1773. az úgynevezett togatások közé Boroztatott. A hittani folyam elteltével azonban

szándékát változtatván, az egyházi életről lemondott; s végezvén a törvényfolyamot, Miskolczon gyakornok, majd ügyvéd lón, és Eperjesen letelepedett. Szép és találékony esze öt csakhamar kítünteté; jeles volt ő a bölcsészet-, hittudomány-, mennyiségtan-, csillagászatban; de mégis a költészeti mező volt az, mellyen leginkább volt elemében. 1787. a „Magyar Musában“ lépett föl először kisebb költeményeivel. Ezt követte a „Hunnias“, hős költemény 6 énekben. (Győr, 1787.). Ő korán átlátta, hogy az európai virágzó nemzetek csak a görög és a romai kútfőkből mentett szépségekkel kérkednek: azért e patakokból soha sem meritgetett, másolókat soha nem másolt, hanem az eredeti forrásokból oltotta szomját. Innen verseiben úgy mint prosában az eredetiség, mellyet más íróinkban nem igen találhatni. Főérdeme, hogy nemzeti irodalmunkat vig énekekkel gazdagította, mellyek „Holmi“ név alatt jelentek meg Győrött és Pesten, 1788—1793. 3. k. Népdalai túl a Dunán közszájon forognak. „A tétényi leány Mátyás királynál“, vig. 5 fv. Pesten, 1816.; „Rudolfiás“, hős költemény 5 énekben pedig Bécsben, 1817. jelent meg. Históriai bő olvasottságát tanusítá „Magog patriarcháról“ irt nagyobb munkájában. A „Tudományos Gyűjteményben“ és „Hasznos Multságokban“ közölt bírálatai szép tudományának és elméleti tehetségeinek elenyészhetlen bizonyosságai lesznek. Meghalt 1830. jan. 28-án Nagy-Bajomban. Utolsó, de be nem végzett műve egy közönséges encyclopaedia volt, melly minden dolgozatait becsre felülmulandotta. Nyelve a termékeny írónak saját szerű. — y.

Horváth Bálint, szül. 1799. aug. 27-én Milanóban, Lombardia fővárosában, hol Fejérmegyéből származott atyja ezredével tartózkodott. Első képzését a székesfejérvári közép-tanodában nyerte, mellyben tanulását a költészetig betudólag jeles előmenetellel be is végezte; majd szíve vonzalmát követve, 1818. Pannonhegyre ment, hol sz. Benedek rendébe fölvetetett Az újonczév eltelte után két évig a bölcsészetet Győrött, egyig a nevelés- és széptant Bakonybélben hallgatta, egyszersmind a görög és romai remek írókat is tanulá ala-

posan és bővebben megismerni. Ekkép magát kiképezvén, 1822 végén Komáromban az ifjúság tanításával bízott meg, s csak két év múlva hivatott vissza Pannonhegyre hittani pályájának bevégzésére. 1828-ban pappá szenteltetvén, ismét Komáromba küldetett a nyelvtani osztályok tanítására. Itt kezdette meg vas szorgalommal szóelemzeti szótárának anyagát gyűjtögetni, mellyet hogy idővel czélszerűen felhasználhasson, miután tapasztalá, mikép a keleti nyelveken kívül a tótbani jártasság igényeltetnék, annak megtanulhatása végett Nagyszombatba kívánczolt (1830.). Czélját érvén, óhajtott süker követé fáradozásait; három év alatt a tót nyelvben elég ügyességet tanúsított. Látván azonban, hogy iskolai elfoglaltsága munkálódásában hátráltatja, oly állomásért könyörgött, melly neki kezdett műve folytatására több időt enged: így lón, hogy a pannonhegyi faegyház rendes hitszónokává tételék. Miután itt két évig hivatalát buzgón teljesítvén, neve a környéken elhiresédék, érdemei tekintetéből abakonybéli, majd a tihanyi, 1847-ben pedig a kajári lelkészséggel bízott meg. Munkái ezek: „A magyar vezérek és királyok rövid története“. Posony, 1835. Bécs, 1838. Magyar és latin nyelven, a tanuló ifjúság számára. „Deákra fordítandó magyar gyakorlások“. Óvár, 1837. L folyam. E munkát qjra átdolgozva és tetemesen bővítve, a II. és IH. folyammal együtt már elkészítette; de sajtó alá nem bocsátá. „Erdély, Dalmát, Gallicia, európai Török- és új Görögországok“, (1836.) magyarul és latinul. Legújabban a derék tihanyi apát Bresztyenszky Adalbert felhívására Gaume illy czímű munkája: „Catechisme de Perseverance, ou exposé historique, dogmatique, moral et liturgique de la Religion, depuis l' origine du monde jusque a nos jours, par!‘ Abbé J. Gaume“ magyarításával foglalkozik, mellynek magyar czíme leend: „A cath. hittan egész teijedelmében“. A „Szóelemzeti szótárból“ mintegy 150—160 sűrű ív áll készen. — y.

Horváth Cyrill, született 1804. oct. 17-én Kecskeméten; szülei, kiket vallásosság és minden Őket illető dologban fáradhatlan pontosság jellemzett, két fiú gyermekük elhalása

után semmit sem kíméltek, hogy Őt különben gyenge testalkatáéul czélszerűleg fölnevelhessék. Különösen gondoskodott róla gyengéd anyja, kinek ő mindenben képmása volt. Alig vala négy éves, már is iskolába járt egy igen istenfelő, s egész életét gyermekoktatásra szentelő ex-apáczához, kinek örökös köréből idővel kiszabadulván, átment az elemi tanulmányokon, s miután az első gymnasiumi osztályt a szép jövendőt ígérő szorgalmas ifjú Kecskeméten bevégezte, szülei által a német nyelv kedvéért Budára, innen pedig a tót nyelv megtanulása végett Privigyére küldeték. Igen korán kifejtett és egyre táplált vallásos érzelme, tovább a szépművészet és tudományok iránti szeretete okozá, hogy Privigyén a kegyes rendiek közé fölvétetni kívánt: és kívánsága teljesült. A próbaévnök Trencsinben történt eltöltése után, Podolinban és Váczon egy-egy évig a középtanodai első osztályban tanítóskodott; s két év alatt ez utóbbi helyen jelesen végzett bölcsészeti pályája a pesti egyetemről tudori oklevéllel jutalmaztatott. Most a hittudomány hallgatására Nyitra, majd Sz.-György jelölteték ki lakhelyéül; mellyet dicséretesen bevégezvén, pappá szentelteték, s mint tanítót Vácz fogadá ismét kebelébe: honnan két év múlva Szegedre rendeltetvén, az ottani lyceumi tanárok koszorújában a bölcsészeti tanok cléadásával kezdé hatva fényleni. 14 évig pontosan vitt tanszékétől megválván, a lyceum igazgatásának gondjai nehezültek munkabíró vállaira. A költészet és szónoklat iránt már fiatal korában nagy hajlamot érzett, s költői művei közül néhány nyomtatásban meg is jelent: de a bölcsészet az még is, mi őt olly magasra emelé. Irodalmi munkássága tekintetéből a magyar t. társaság 1834. levelező, 1836. sept. 10-én pedig a philosophiai osztályban rendes tagjává választotta, s azóta annak működésébe tetemesen befoly. Nyomtatásban megjelent derék munkái ezek: „Tyrus“, szomj. 5 fv. Buda, 1834. Koszorúzva a magyar t. társaság által. „Kuthen a kun király“ színj. 5 felv. Szeged, 1838. „Jolánta“, színj. 5 felv. (Buda, szhunüv. zsebkönyv. Pest, 1839.). Vetélytársak, színj. 5 fv. (Alföldi Színműtár 1. füzet. Kecskemét, 1850.). „Nevelési ál-

lásponok“ (Tudósító a pesti nagygymn. Pest, 1851.). Mi a művelés? (Tudósítv. 1852.). Mi a tanítás? (Tudósítv. 1853.). A tanodái műbecslelésről (Tudós. 1855.). A magyar társaság Évkönyveiben pedig ezek állanak: „A philosophiai rendszerek méltatása“. (4. k. 60—86 1.). „Az Isten és világ közötti viszonyról. Első időszak: Pantheismus“. (5. k. 57 1.). „Az Istenezsme eredetéről“, (7. k. 40—65 1.). A philosophia eszméjéről, (magy. akad. Értesítő, 1854.). A positiv és negativ philosophiáról (magy. akad. Értés. 1855.). Jelenleg egy philosophiai rendszeren dolgozik, mellynek jellemét e szó Concretismus fejezendi ki.

Horváth Endre, szül. 1778. nov. 28-án Pázmádon Győrme gyében. Szülei szőlőmivelők valának. Pannonhegyén kezdte tanulni a benedekieknél; ezek eloszolta után pedig Sz. Mártonban és Pázmádon végzé falusi iskoláit A nyelvtani osztályokon Győrött átmenvén, a humaniorákat Komáromban, a bölcsészetet pedig Posonyban hallgatá. Most a cisterciták közé öltözék Henrichauban, porosz Sleziában, honnan mind gondolkozásának különbözőése az ottaniakétól, mind a magyar kebelben hirtelen fölébredt honvágy már 1798. visszakészítették feledhetlen hazájába, s a győri megye növendékei közé azonnal felvétellett 1802-ben fölszenteltetvén, széplaki káplán, majd szergényi helyettes lön. 1803. győri káplánságra szólították, hol kevésben múlt, hogy papi buzgóságának nem esett áldozatul; a posláz, melly 1805-és 1806-ban az embereket halomra söpörte, a katonai kórházakban rá is ragadván. Itt lépett a költői pályára. 1806. téthi lelkészszé nevezteték. 1839. ment át Pázmádra; hol, mint születése helyén, Pannonia méltóságos halma tövében regényes fekvésű „magánya“ volt, mellyben legtöbb munkáit készítette, különösen ama híres Gáborfa alatt, mellyre e vers vala metszve: „Én gábor- & vagyok, nevetem Döbrentei adta“. A magyar társaság igazgatósága Posonyban 1830. nov. 17-én öt is a nyelvtudományi osztályban vidéki rendes taggá nevezte. Öreg napjaiban esperességre emeltetvén, a környékbeliekkel nem barátkozott, mert satyrái s bosszontó bánásmódja miatt hajdani

legjobb barátai, tisztelői, sőt sorsosi is elidegenedtek tőle. Meghalt 1839. márc. 7-én, könyvtárát, és mostohája holta után „magányát“ is, az akadémiának hagyományozván. Munkái következők: „Francia egyházi katekizmus“. Buda, 1815. „Theodul estvéi“. Buda, 1819. „A buzogányos vitéz magyarok“. Győr, 1809. és 1813. „Zircz emlékezete“. Buda, 1814. „A pesti nemzeti theatrum ügyeiben“. U. o. 1815. „Gritti Lajos“. (Aurora 1821.). „Sziszeki győzedelem“. (U. o. 1827.). Ezekon kívül két harcidét: „Török Bálint hitveséhez“, és „Borbély Helena féjének Békési Istvánnak“, dalokat, epistolákat bírunk tőle; mik „Kisebb költeményei“ cím alatt összegyűjtve jelentek meg Pesten, 1833. Irt az Urániába „Négyes áldozat“ cím alatt 1828., és a Tud. Gyűjteménybe „A magyar nemzet nem finn eredetű“; „Fabsich József életrása“. stb. Magára vonván 1814. „Zircz emlékezetével“ az irodalom barátainak figyelmét, többek buzdítására fogott „Árpád“ nagy eposához, s azt 1830. be is végezte. (Pest, 1831.). Ebben tévé le sok évi fáradozása gyümölcseit a haza oltárára, s vele 1831. a magyart, társaság nagy jutalmát (200 db. arany) nyerte el. Kéziratban maradt: „Bátori Zsigmond erdélyi fejedelem élete“. — y.

Horváth István, szül. 1784. máj. 3-án Székesfejervárt, hol atyja János tisztos mesterember volt, ki ide Győrme gyéből költözött 1799-ben, tehát 16-ik évében szülőhelyén végzé a középtanodát, hol magát jeles viselete és szorgalmas tanulása által kitűnőleg megkülönböztetvén., a nyelvtani osztályoktól kezdve évenként kir. segélydjra érdemesítettet. Maga említi, hogy a költészeti, osztály növendéke lévén, az ot-tani szülőhegyek árnyában, elvonulva a világ zajától, szorgalmasan olvasgatta a régi romai classicusokat. Még a fent megirt évben költözött át Pestre, hogy a magyar egyetemen tanulmányait folytassa. Itt a bölcsészeti tudományokat három, a jogiakat pedig négy évig hallgatta, sőt tudomány-szomjas lelke ezzel meg nem elégedvén, még ugyanez idő alatt a mezőgazdasági nyilvános leczkékre, s az orvosi tudományok előadására is szorgalmasan eljár. Iskolai pályáját 23 éves korá-

ban 1806. legfényesb eredménnyel végezvén, minthogy társai közt szorgalom-, míveltség- és erkölcsre nézve az első helyek egyikét vívta ki magának, tanítói által mások fölött nemcsak megkülönböztetett, hanem jeles hazafiak figyelmébe is ajánlatott A bölcsészeti tudományokból 1802. nyilvános vitatást tartván, tudori oklevélre érdemesített; a jogtudományi koszorú elnyerése költségeinek fedezésére az úgynevezett graduate stipendiumot számára a helytartótanács kifizetni rendelte. 1803-ban mint első évi joghallgató jutott magántanítóul akkori országbíró Unnényi József házába, kinek jeles két fiát hat év folytán 1808-ig a bölcsészeti s törvénytudományokra oktatta, s mint ilyen tanítása két utolsó évét Váiban töltötte a család körében: itt sajátítá el magának a finomabb ízlést, mívelt társalgási modort, messzetejű emberismereget. 1808. nov. 15-én a nagy bölcsességű országbíró ajánlatára a fejedelem által 500 frt. díjjal a k. egyetem elnöke jegyzőjévé neveztetett ki, s mint ilyen az egyetemi tanács jegyzőségét is minden jutalom nélkül 1837-ig, tehát 39 évig viselte. 1812. oet. 11-én folyamodott gr. Széchényi Ferenczhez a nemzeti muzeum melletti könyvtár-őri állomásért, és óhajtása ugyanazon évi nov. 15-én teljesült. E hivatalt harmincz éven át példás türelemmel, a szerencse keserű változásai közt, s a reá bízott nemzeti kincseket híven megőrizve, élte fogytáig viselte. József nádor által 1816. azon küldöttség tagjává neveztetett, melly gr. Teleki László elnöksége alatt a Marczibányi család alapítványából az évenként legjobb magyar nyomtatványnak kiszabott jutalom odaítélésével volt megbízva. 1833. nov. 11-től kezdve a magyar egyetemenél oklevél, nemzeti ágazat, pecsét- és címertudomány helyettes tanára lön, s volt élte végéig. 1830. máj. 12-től kezdve ugyanott a magyar nyelvet és irodalmat s tollvezetést mint helyettes, 1837 óta pedig szinte holtáig, vagyis 16 évig mint rendes tanár adá el. 1837—1843. a nemzeti múzeumot mint helyettes igazgató folytonosan minden jutalom nélkül kormányozta; 1840—1843. a bölcsészeti kar dékánját viselte; 1844. ugyanazon kar alidősbjévé neveztetett. Ekkép mint a haza nyilvános tisztvi-

selője a magyar egyetemet 38, a nemzeti múzeumot pedig 30 éven át szolgálta. Horváth Istvánt lángoló honszeretet tüzelé már gyenge korától fogva tudományos ismeretek szerzésére, hogy ezek segítségével minél tökélyesben felelhessen meg a jó és bölcs hazafi szent kötelességeinek; mellyeknél fogva hazája nyelvét, nemzetiségét, tudományosságát minden tehetőségével ápolni, mivelní tartozik. Hogy ezt minél czélszerűbben eszközölje, mint harmad évi joghallgató rendes naplókát „Horváth István mindennapija“ cím alatt kezdé írni, s folytatta 1809 ig. Nyomtatásban részint saját, részint Boldogréti Víg László álnév alatt megjelent munkáit 1804, kezdé meg azon „Öröm-dallal“, mellyet Ürményi Josepha kisasszonynak egybekelésére irt volt. Ezt még azon évben több rendbeli kisebb, következőben pedig tejedelmesb munkák követték, részint külön megjelent füzetekben, részint a Hasznos Mulatságokban, Aurorában, Muzáronban, Regélőben, Munkácsi Rajzolataiban, Tudományos Gyűjteményben. Csupán ez utolsóban igtatott értekezései, hosszabb, rövidebb tudósításai 271 száma terjednek. Külön kiadott magyar munkái ezek: „Néhány okok, mellyel“ a kiadott 1334. esztendőbeli magyar levélnek valóságos eredetiségét kétségessé teszik.“ Pest, 1804. „Verseghy Ferencznek megfogyatkozott okoskodása a tiszta magyarságban“. U. o. 1806. „Pest városának régi német Ofen nevééről“. U. o. 1810. „Magyar dámák kalendárioma“. U. o. 1812., 1814., 1815. E munkácskát a szépnem számára írta; bölcsen átlátván, milly varázserővel munkálkodhatnak a hölgyek nemzetiségünk szétárasztásán, ha törekvésekben jó munkák által ösztönöztetnek. „Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás védelmeztetések a nemzeti nyelv ügyében“. Pest, 1815. Ajánlva van Fehérmegye lelkes rendéinek. „A dicső Marczibányi familia tudományos jutalom-tétele s annak első fényes kiosztása ez. András hava 23-án“. „Verbőczy István emlékezete, mellyet a hármás törvénykönyv törvényes bevételének harmadik századára készített“. U. o. 1819. „Magyarország gyökeres régi nemzetségeiről“ (u. o. 1820.); mellyért a Marczibányi alapítmányból 100 firtot kapott. „Jutalom feleletek a

magyar nyelvről, a magyar nemzeti múzeum 1815., 1816., s 1817. esztendei kérdéseire“. U. o. 1821. 2. k. „Rajzolatok a magyar nemzet legrégebb történeteiből“. U. o. 1825. „Henrik portugalliai grófról, mint magyar királyfiról“. U. o. 1821.

A magyarokról mint agarenusokról, 1828-ban, A jászok-éról, mint magyar nyelvű népről és nyilazókról, 1829-ben értekezett. 1843. Horvátországról irt egy munkát, melly azonban csak külföldön jelenhetett meg németül. Hattyúdala volt az 1844-ben kiadta „Szlavinok vagyis kérkedők“ című műve, melly nem annyira a slavinokkal, mint inkább hazánkkal, nemzetiségünkkel foglalkozik. A munka jeles. 1830-ban nagy tudománya miatt a magyar t. társaság rendes tagjává választá el; mit azonban ő el nem fogadott (L. Évk. L k.). A Tud. Gyűjteménynek 1833-tól kezdve .4 évig volt szerkesztője. Az 183³/₄ országgyűlés hazafias munkálatai jutalmául 2000 pfrtból álló évdíjt rendelt számára az országos pénztárból kifizettetni. Meghalt 1846. jan. 13-án, élte 63-ik évében. Éltében őszinte barátsággal viseltetett Virág Benedek, Kulcsár István, Kisfaludi Sándor és Horváth Endre iránt Ifjabb tudósaink előtt mindenkor tárva volt háza; végre azonban Reseta Jánost, Waltherr Lászlót, Károlyi Istvánt, mint legmeghittebb barátait fogadá szívesen. Német munkát, noha e nyelvet jól beszélte, soha nem irt A Horvátországról megjelent csak fordítás. 47 évig lakott Pesten; de a városi német színház belsejét soha sem látta. Elhunytét legmélyebben gyászolja a haza, melly benne a magyar nyelv és nemzetiség lánghevű terjesztőjét, a magyar irodalom egyik hőjét, a nemzet és története felderítőjét, szóval fáradhatlan tudósát veszti.

— y.

Horváth János, 1769. november 5-kén látta az első napot, közép sorsú, de istenfélő becsületes szülőinek még nem is sejdíthető reményére, Zalamegye kies balatonvidéki Csicsó nevű helységében. A szép lelkitulajdonú gyermek egykorú tanulótársai közt hamar magára voná a helybeli lelkipásztor Jankó Ádámnak figyelmét; kinek ösztönzésére szülői annál hajlandóbbak levének a kedves serdülőt oldaluk

mellől előbb a pápai, azután a veszprémi középtanodába továbbí képzés végett küldeni, minél inkább várhatták és tapasztalták is a napról-napra, évről-évre haladó növendéknek szorgalmát, élelmetelét. 1780—1786 közt megfutván a középtanodai pályát, számos vetélkedőt maga után hagyva, a bölcsészeti tanok hallgatására a posonyi akadémiába sietett, és itt töltött két év után 1788. magát az egyházi életre határozván, a veszprémmegyei növendékek közé fölvétetett. Ez elhatározása épen akkor történt, midőn a korszellem kívülről inkább, mint kelőiről vésszel fenyegető s gúnyokkal süvöltő orkánokkal készült valamint a vallás, úgy annak fölként] ei ellen is rohanni. Horváth hittudomány tanulása végett a Posony sziklafokain fejét emelő királyi, akkor még pompás várbán virágzott papnevelő-intézetbe küldetett; hol több száz tanuló- s növendék-társaival vetélkedve a keleti nyelvekben, a ez.-írás magyarázatát érdeklő sokféle tárgyakban, a hajdankor egyházi történeteiben és régiségében élte fogytáig szeretve folytatott búvárkodással utat tört a ker. hit, erkölcs, egyházi törvények j szónoklat s lelkipásztorkodás alapos és gyakorlati tudományainak felfogására és bírására. 1792-ben a negyedik év beteltével a szükséges tudományokkal felkészülten, miután pappá szenteltetett, kilépett az élet s a világ piaczára, az Ur nehéz, de igaz harczait harczolandó. Küldetésének és lelkipásztori segédképeni munkálkodásának első helyül Veszprém lőn kijelelve. Öt év leforgása alatt, mint jeles egyházi szónok és mivelt férfiú elhírhedvén, 1797-ben Jankovich család által Somogybán szőlős-györki plébánossá nevezteték, hol népét szelíd érzetekre, vallási buzgóságra, Isten- és felebaráti szeretetre mindenkép oktatni, de jelesül a kisedeket a ker. hit s örök élet igéjének tejével tápiáim, s Őket az emberiség reményére fölnövelni fáradhatlanul igyekezett. A már ekkor tudományos műveinek, de főleg egyházi beszédeinek eltejedt hírével jeleskedőt, gr. Festetich György a keszthelyi plébániával és a vele járó hahóti sz. Margit szüzzről címzett apátsággal tisztelte meg 1801-ben. Nagyobb tért látván most maga előtt kinyitva, egyházi foglalatosságainak csorbulása

nélkül a polgári ügyekben is tágas ismereteinél fogva hasznosan foglalatzkodni kötelességének és örömének tartotta. A nemes ifjak nevelő-házára, zene, rajz és nemzeti tanodákra fordított szorgossága, Zalamegye árvaintézetének rendezése, és az erre felügyelő bizottmánynak elnöksége olly kedvelt tárgyai voltak fáradhatlan munkásságának, melyet csak egy hasznos tudományú, közszeretetre méltó tudós és buzgó férfiútól lehete várni. Zalamegye közönsége határtalan bizalmával jutalmazá érdemeit, mellyek őt 1808. sept 11-én veszprémi kanonokságra, s ugyanazon hó 23-án rudinai ez. Mihályról címzett apátságra emelték. Ugyanazon évben a papnöveldé igazgatása, meg a hittudományok kormányzása is rá bízott. 1815. següdsi, majd pápai, végre sümeghi főesperessé nevezetett. Mint káptalana követe 1822. a nemzeti zsinaton, 1825. pedig az országgyűlésen megjelenvén, a vitatkozásokban élénk részt vett. Tagja volt az országos munkálatok kidolgozására s a honi, literature törvényszerinti elmozdítására intézett küldöttségnek. 1826. hittudori oklevéllel ékesítettvén föl, a magyar egyetem theologiai karának igazgatójává s elnökévé érdemesítették; hol valamint Veszprém-ben is minden igyekezetét oda irányzá, hogy a holtáig forrón szeretett magyar hazának és egyháznak bölcs és lelkes tanítókat, erkölcsi nevelőket és az Ur szőlőjében fáradhatlan munkásokat a gondjára bízott intézetekből kilépni szemlélhessen. Nem sokára helytartósági tanácsossá és bosoni választott püspökké, 1829. végével az udvari magyar cancelláriánál eladóvá, 1830. sept. 8-án székesfejérvári megyés püspökké, s 1832. valóságos belső titkos tanácsossá nevezetett. A magyar t. társaság irodalmi érdemeinek elismeréséül 1832. sept 11-én tartott nagygyűlésében tiszteleti tagnak választotta. Ekkép majd mindent, mi a magyar haza s egyház közjavát érdeklő fényes hivatalok viselésében a tudás határain belől fekszik, az egyetlen Horváth Jánosban öszpontosulva látunk. Kiadott munkái, mennyire tudhatók, ezek: „Pásztori dal“. 1796. „Az Istennek imádása“. 1796. és 1812. „Vitéz Kinizsi Pálnak hamvai“. 1797. „Jézusnak az emberi nemzetet töké-

letes szentségre és boldogságra vezető tudományának és példaadásának szívreható rajzolatja“. 1800. Danzcrból fordítva: „Búza kalász koszorú“. 1801. „Miképen kell embernek a kereszteket viselni tiszti hivatalában? Első áldozat alkalmazosságával“. 1811. „Hitbeli és erkölcsi oktatások“. 1815. Nicole szerint fordítva. „Ékesszólás a koporsónál“. 1816. Szerkesztője volt az „Egyházi értekezésekének 5 évig. (1820—24. 20. k.). Ezen derék folyóírást a haza tudományos előmenetelére mint püspök újra derekasan megindítandó vala, ha hirtelen halál által nem gátolták. Sok munkája az „Egyházi Értekezések“-ben jelent meg; közülök magánállóság is ezeket bújuk: „Verböczy I-ső része második cikkének magyarázatja“. 1820. „Pásztori beszéd püspöki székébe lett beigtatásakor“. 1832. „A régi magyarok vallásbeli és erkölcsi állapotokról“. Tud. Gyűjt. 1817. 2k. „A ker. hit tejedésének történetei“. U. o. 8. k. „A becsületes ember képe; Virág Benedekhez, Ártatlansághoz; Igaz férfiú“. (Erdélyi Múzeum 8. k.) Kéziratainak száma igen tetemes. Közremunkálásával keletkezett az „Egyházi folyóírás“. (Pest, 1832—1834. 4. k.), melly az „Egyházi Értekezésekkel“ együtt a magyar egyházi literature állása- s eléhaladásában nemcsak szoros tudományi, hanem nemzeti csinosítási tekintetből is egy a maga nemében. A magyar egyház történetén, mellyhez már ifjú korában gyűjtögete hiteles adatokat, sokat dolgozott; fölötte kár, hogy azt be nem végezheté! 1831-ben a keleti mirigy dühöngésekor teési jobbágyai közt mentő anygalként jelenék meg, azoknak igen nagy vigasztalására. A székesfejérvári kórház alapjához 1000 pfirttal járult; papnevelő intézetébe a honi törvénytanszékét állítá föl és a 19. számú sozred katonanevendékeinek magyar nyelv tanítására évenként 60 pftot rendelt; a magyar irodalmi vállalatokat szenvedélyesen segíté elé tanácssal, részvét- és pénzzel. 1833. történt Posonyban, hogy egy nem-kath. lelkész (Sz.. J....) bizonyos fordítása kinyomattatására költségért folyamodott hozzá, ennek 200 pfirtot ada. Kevés napok múlva a Duna mellett sétálván, a nevezettet egy undok helyről holtrészegen ki, s vele szembe-

jönni szemlélé. E borzasztó látmány kísérőit elrettenté; de ő csendes nagysággal ezekhez fordulván, mondá: Térjünk hirtelen vissza, nehogy a gyámoltalan állapotban lévő észrevegye, hogy őt megláttam; mert aztán engem soha többé meg nem látogatand. (P. Thewrewk). A szó szoros értelmében becsületes ember rövid, de súlyos betegség következtében, miután végrendeletét magyar nyelven elkészíté, meghalt Posonyban 1835. jan. 21-én; válogatott roppant könyvtárt, hazafiúi nemes tetteket és gyönyörű műveket hagyván hátra. Benne honunk nagy és munkás fiát, a magyar egyház fénycsillagát, a tudományok ritka hatású s ékesszóllású avatottját, a magyar nyelv és irodalom hatalmas pártfogóját vesztették el. — y.

Horváth József Elek, szül. 1784. körül. Szombathelyen járta iskoláit, a hittudományt ugyanott mint növendékpap hallgatta; de kilépven a seminariumból, törvényt tanult Győrött, s a kőszegi kerületi táblánál a szükséges vizsgálatot kiállván, ügyvéd lett; utóbb azonban 1827. tanítói pályára adván magát, 1829. a kaposvári gymnasium igazgatójává nevezteték. A magyar t. társaság a nyelv ügyében buzgón munkálódót 1833. nov. 15-én levelező tagjai sorába igtatta. Meghalt 1835. jan. 20-án. Értekezései a „Tudományos Gyűjteményben“ és „Sasban“ jelentek meg. Számos, elszórva kijött költői művei közül említendő: „Szombathelyi Hymen“. Buda, 1812. „Titus Amália ligetében“. Szombathely, 1817. „Szombathely évei“. U. o. 1825. „Az országgyűlés emléke“. Pest, 1833. stb. — k.

Horváth Lázár (Petrichevich), szül. Koloevárott 1807-ben, s ott végzé tanulmányait is. Iskolái végeztével közhivatali pályát választott, s e célból Marosvásárhelyt a kir. táblánál gyakornokoskodott, s innen Szebenbe tétetett át. 1830-ban fogalmazóvá neveztetett a kolosvári kormányseknél. E hivatalt három évig viselte fizetés nélkül. 1834-ben elvált hivatalától, s a tudományoknak szentelte magát Nagy kedvvel tanulta a nyelvészetet, és sajátjává tette a hazában uralkodó nyelveken kívül a latin és görög, azonfelül franczia; olasz,

angol nyelveket Ekkép elkészülve 1836-ban Pestre költözött; s időtől fogva kizárólag a tudományos búvárkodásnak és irodalomnak szentelte magát. Terjedelmes ismeretei csak hamar hírnevet szereztek neki. 1845-ben a m. akadémia által tagul választott. Ez időtájban utazta be Német- és Franciaország nagy részét. 1846-ban Konstantinápolyba ment. 1848-ban pedig keletre indult: meglátogatta Corfut, Syria s a Szentföld minden érdekes pontjait, Egyiptomot, Malta szigetét, Syracusát Hazájába visszajöve! Nápolyban hosszabb ideig mulatott, s az akkoron e városban tartózkodó IX. Pius pápa által rendjellel diszítettett föl. Pestre 1851-ben érkezett vissza. Útjában az említett pápai diszjelen kívül több kitüntetésekben részesült; Chateaubriand arczképével, Jules Janin arany tollal, a török zultán gyémántos gyűrűvel, a jerusalemi patriarcha a sz. sir lovagi rendjével tisztelte meg. A milly szerencsés volt utazásaiban, szintolly szerencsétlen volt irodalmi vállalataiban. Első műve, mellyet „Az elbujdosott, vagy: Egy tél a fővárosban*.” (Eredeti román, Kolosvár, 1836.) adott ki, kevés érdeket tudott ébreszteni; habár a munka, melly a kolosvári divatvilágot rajzolja, rossznak épen nem mondható. Főhibája az, hogy az akkoron felkapott czélszerű irmodort ignorálta; azonfelül az a nélkül is terjedelmes előadást számos idézetei untatóvá teszik. A „Társalkodó“- s „Athenaeum“-ban gyakran találkozott a közönség szépirodalmi, művészeti s critical dolgozataival. 1841—42-ben eddigi munkáinak kiadásával foglalkozott, de szinte kevés sikerrel. Ezek közé tartozik: Lord Byron életírása, s némelly költeményeinek fordítása, tovább a „Kaleidoskop“, melly a magyar s erdélyi társasélet, tovább a felsőbb körök political, művészeti, aesthetikai, irodalmi s társadalmi nyilatkozatainak ismertetését tartalmazza. Ez utóbbi munka történeti szempontból is érdekes; de leginkább az aristocratia számára lévén írva, teljességgel nem talált pártolásra. 1843-ban megindította a „Honderű“ divatlapot; 1848. elején pedig a „Morgenröthe“-t: mindkettő a bekövetkezett forradalmi viharok által elsodortatott Horváth L. itt sem bírta elérni kitűzött

célját; az akkori fiatal s új irányú irodalom által főleg aristocraticus czélzatai a régi írómodor- s külföldi szokásokhoz! ragaszkodása miatt folytonosan ostoroztatott, és majdnem egészen elvesztette népszerűségét. E tudományos, és sok tekintetben kitűnő férfiú 1851. febr. 5-én Bécsbe utazván, szivérének pattanása következtében hirtelen halállal múlt ki.—k.

Horváth Mihály, született 1809. oct. 20-án Szentesen Csongrádmegyében, honnan szüleivel öt éves korában Szegedre költözvén, ott neveltetett, s végezte az elemi és közép-tanodai osztályokat 1825-ben Váczon a növendékpapok közé lépven, a bölcsészetet és hittudományt összesen hat éven át tanulta, s mielőtt az utóbbit bevégezte volna, a magyar egyetemenél a szokott szigorványok után, bölcsészet tudorává emeltetett. Iskolai pályáját végezvén, s pappá szenteltetvén, 1830. nov. 2-án a megyei hivatalnál jegyzővé neveztetett; innen év múlva a gyakorlati lelkészkedés pályájára térvén, abban Dorosmán Kis-Kunságban 3, Kecskeméten 2, Nagy-Kátán Pestmegyében másfél évig foglalkozott. Ez évek folyta alatt hazáját tapasztalás után ismerni vágyván, időnkint annak nagy részét beutazta. Utolsó segédpapi állomásáról gr. Keglevich Gábor fia nevelésére hivatván, új hivatalában másfél évig fáradozott. E közben 1839. választá el őt a magyar t. társaság levelező, 1841. sept. 3-án pedig a történeti osztályban rendes tagjává; s székét mint ilyen 1842. nov. 22-én „A magyar honvédelem történeti vázlatára” című értekezéssel, melly az Évkönyvek 6. k. 298—376 l. olvasható, foglalta el. Lemondván 1840. jun. elején nevelői hivataláról, Nagy-Abonyban ismét segédpapi állomást nyert, honnan egy év múlva gr. Erdődy Kajetán fiai mellé nevelőnek, innen pedig három év múlva a bécsi Therezianumba a magyar nyelv és irodalom tanárává hivatott meg. 1847. hatvani plébánossá, 1848. a fejedelem által préposttá, s ugyanez évben Csanádi püspökké nevezteték. Lássuk írói munkásságát. Lelkészi hivatalánál fogva számos egyházi beszédek készíte, mellyek azonban ekkorig, egyet kivéve, csak kéziratban vannak. A „Sión” egyházi folyóirat dolgozó társául felszólíttatván, ennek

első évi folyamában egy eredeti értekezést: „Az isteni gondviselés nyilatkozása az emberi életben“; egy fordítottat: „Az ember“; az „Anasztasia“ melléklapban pedig számos egyházi énekeket közlött a világgal. Kedvencz stádiumául azonban a történetírást, kivált a hazait választván, 1833-tól kezdve magát főleg ebben törekvék kiművelve tökélyesíteni. E nemben első dolgozata egy pályakérdés volt, melyet a Marczibányi alapítmány kezelőjéhez 1826. küldé már be, de a jutalmat csak 1846. nyéré el. E munka nyomtatásban illy cím alatt jelent meg: „Párhuzam az Európába költözködő magyar nemzet, s az akkori Europa polgári s erkölcsi műveltsége között“. Pest, 1847. A magyar t. társaságtól 1835. kitzűött e történelmi kérdésre: „Millyen állapotban volt a kereskedés honunkban az Árpád és vegyes házakból származott királyok alatt; mi történt fejedelmeink és törvényhozásunk részéről annak előmozdítására; melyek voltak nagyobb, emelkedésüket hátráltató akadályok; végtére minő befolyásuk volt nemzetünk erkölcsi és értelmi kifejlődésére“; versenyratot küldé be, melly adatokban! gazdagsága, s az okoskodás alaposága tekintetéből, tiszteletdíj mellett kiadatni rendeltetvén: „Az iparés kereskedés története Magyarországbán a XIV. század elejeig“ (Pest, 1842.) cím alatt csakugyan meg is jelent. 1837 és 1838. két alkalmi magyar ódát készített e cím alatt a) „Koszorú mélt. buzini gr. Keglevich Gejza halálára“, b) „Örömdal mélt. Ürményi László és Keglevich Alexandra grófhölgy házassági ünnepére“. Ezt követé: „Gr. Nádasdy Tamás élete némi tekintettel korára“. Buda, 1838. Az Athenaeumban több nagy becsű értekezései közölvék; jelesen: „Gondolatok a történetírás theoriájából; Vázlatok a magyar népiség történetéből a török uraság korszakában; Alikor és miért fosztott meg a pórosztály szabad költözési jogától, és mikor nyerte vissza azt? Vázlatok a magyar népiség történetéből Buda visszavételétől 2-ik Józsefíg; Europa belviszonyai a francia forradalom óta (németből); Vázlatok a magyar népiség történetéből, 2-ik József kora (1839.) stb. „Az ipar és kereskedés története Magyarországbán a három utolsó század

alatt“. Buda, 1840. XIV. és 3901. E munka, mint az 1840-ben nyomattak legkitűnőbbje, a magyar t. társaság által 200 darab aranynyal jutalmaztaték meg. Hízelgés nélkül legyen mondva, hogy irodalmunkban egyetlen a maga nemében. „Az országtani theoriák eredete, kifejtése és befolyása az újabb Európában“, című értekezése a Tudománytárban látott világot. 1841-ben „Az 1514. magyar pérhad okait és következményeit; az Anjuok hatását hazánkra, országlásuk szellemét, a közigazgatást egyházi, erkölcsi és népi életet tekintve“ adta ki. „Az 1764-ki országgyűlés története“. (Évk. 7. k. 126—1631.). „A magyarok története a tanuló ifjúság számára“. Pest“, 1841. Ugyanaz bővítve „Magyarok története“. Pápa, 1842—1846. 4. k. Derék munka. „Magyarok története a bölcsészeti ifjúság számára“. Buda, 1848. 2. k. — y.

Horváth Pius, kegyes rendű áldozár, kolosvári feltanodai tanár és hitszónok, szül. Szombathelyen 1819. febr. 12-én. Iskolai pályáját Kőszegen végezte. 1836-ben a szerzetbe lépén, a novitiatust Trencsinben, a bölcsészeti tanulmányokat Váczon, a hittant Nyitrán és Sz.-Györgyön végezte. Tanárkodott Debreczenben, Veszprémben, S.-A.-Ujhelyen és Kolosvárott. Irodalmi munkái: Költemények a Religio és Nevelésben, Hasznos Multságokban, s a Hetilapban. Paedagogiai értekezések a Pesti Naplóban. „Fülek vár visszavétele 1593-ban“; történeti leírás a Hasznos Multságokban. Levelezések a Religioiban és Pesti Naplóban. Ez utóbbi lapban közlőtte Berzsényi Daniel levelét gr. Festetics Györgyhöz, melly eddig ismeretlen volt, s mellyet ő az elhunyt költő fiától kapott Nyomatásban megjelentek több egyházi beszédei. „Magyarország ismertetése“ cím alatt két füzetben adta ki Magyar-, Horvát-, Erdély-, Dalmát-, Gács-, európai Török- és új Görögország földrajzát, Pesten, 1847. —k.

Horváth Zsigmond, született 1782. jun. 21-én Kis-Köcskőn, Vas megyében, nemes szüléktől. Tanulmányait a soproni lyceumban végezvén, további maga kiképzése végett a jénai egyetemre költözött, hol két évig hallgatta a hit-tudományt; a szünidőket kirándulásokra fordítván. 1804. ha-

zatérvén, eleinte nevelőséget viselt, majd (1806.) Csengén Vasban prédikátor lett; honnan 1824. Kővágó-Örsre hivatott meg, s mint ilyen halt meg 1845. oct. 17-én. A magyar t. társaság 1833. nov. 15-én levelező tagjává választotta. Önálló munkái ezek: „Cooknak, egy anglus-hajós-kapitánynak a föld körüli való utazása.“ Pest, 1810. 1815. Németből. „Amerikának haszonnal mulattató ismertetése.“ Győr, 1813. L k. „A vallásnak intései s vizasztalásai.“ U. o. 1813. „Egyházi beszéd.“ „Ehnedertő, szivképző s characterfestő történetek s adatok főzére.“ Pest, 1840. 2. k. Nagyobb értekezések a Tudományos Gyűjteményben: „A magyar stílistikáról.“ 1818. „A házi nevelés hibáiról, s azoknak orvoslásuk-módjáról.“ 1825. XII. k. „A vesta szüzekről.“ 1832. X. k. „A világ rendszere.“ 1833. IV. k. „A tizenkét égi jegyek magyarázata.“ 1833. XI. k. „Életrendszer.“ 1836. VI. k. „Hosszú élet példái.“ 1836. VIII. k. „Csillagok ismertetése.“ 1837. II. IV. k. Írt az „Erdélyi Múzeum“-ba, és Kis János „Nevezetes utazások tárházába. Kéziratban: „A reformatio históriája a leghitelesb kútfőkből.“ „A naptárak értelmesítése.“ „Egyház-ezerkesz“, „Népnevelési és oktatási rendszer“, elfogadva a magyar t. társaság által. Az akadémia Tájszótárához balatonmelléki tájszók gyűjtésével járult — k.

Hoványi Ferencz, szül. 1816-ban april 2-án N.-Váradhoz egy órányira eső Kőrös-Tálján helységben, hol atyja Hoványi János malommester volt, édes anyja tamásfalvi Túri Jozefa, Erdély régi nemes családeinak egyikéből vette eredetét Szülői mindketten erényes buzgó katolikusok voltak; buzgóságuknak gyermekeik vallásos nevelésén kívül tettleges bizonyítványait leginkább abban adván, hogy az új-palotai templomot, melly még abban az időben Kőrös-Tajjának anyagyháza volt, számos egyházi ruhával és gyertyákkal többnyire ők látták el. A szülők életpéldája gyermekeikre is jótékony hatást gyakorolt annyira, hogy ezek már kisdéd korukban a tudományokban kitűnő előhaladásuk és jóviseletök által közszeretett érdemeltek. Hoványi F. a nagy-váradai főtanodében kezdé meg tanulmányait 1824-ben, és végezvén a

négy latin osztályt, 1829-ben Temesvárra ment arhetorica és poesis tanulására főleg azon szempontból, hogy itt a német nyelvet is sajátjává tegye. Innen két év múlva visszatért Váradra, s itt végzé a helybeli királyi akadémiában bölcsészeti tanulmányait 1832-ben az erények- és tudományokban- kitűnően jeles 16 éves ifjú hivatását követve, az egyházi pályára lépett, s akkori püspök bold. eml. Lajcsák Ferencz által nagyobb kiképzés és művelődés végett, a bécsi pázmánféle nevelőintézetbe küldetett. Itt gazdag mezeje nyilván a tehetségdús ionnak szellemi képzésére, minden idejét arra fordította, hogy magas rendeltetésének és főpásztora várakozásának egészen megfeleljen. Nem is hagyta meghiúsulni a személyiségében helyezett nagy reményeket. Mert már mint papnövendék, Pesten a szépművészetek és bölcsészet tudorkosorujával felékesítve, s Bécsben a hittudományokból két szigorlatot dicséretesen kiállva tért vissza anyamegyéjébe Nagy-Váradra 1836-ban; Itthon a püspöki papnöveldében tanulmányi felügyelővé s egyszersmind a székesegyházban reggeli hitszónokká (homiletává) nevezetett, mely kettős hivatala mellett még a Lajcsák püspök alapította vallásos-gyermekek-intézetében a hittan előadásával is foglalkozott. A kisebb egyházi rendeket és a sub-diaconatust 1836. december 30-án, a diaconatust pedig 1837-iki aprilhó 22-én vette föl, és végre áldozárrálón 1838-dik év octoberhó 4-én, az életkor hiányában nyert $\frac{1}{2}$ évi pápai engedély mellett. Mint papnöveldéi tanulmányi felügyelő létévé a hittudományokból a még hátra levő két szigorlatot, a hittudományok tudorává lőn. A papnöveldéből az egyházmegyei hivatalhoz előbb ugyan igtatóvá, utóbb szentszéki jegyzővé, s a magát mindezen hivatali állomásokban igen kitűntető fiatal pap, a hitbuzgóság- és tudományosságban egyaránt nagy püspök Lajcsák Ferencz által 1840-ben titoknokká nevezetett ki, s mint ilyen szolgált oldala mellett egész haláláig. Vele volt az 1839-ki ország-gyűlésen Posonyban, vele küzdött és harczolt az akkoriban nagy tüzzel vitatott vegyes-házassági kérdésekben. Titoknoki bokros foglalatosságai mellett még a székesegyház ünnepi szónoka is volt, s az úgy

nevezett nagy-váradai német utczai temetői kápolnában, melyet Lajcsik Ferencz püspök romjaiból azért építtetett föl és látott el alapítványnyal, nehogy az, mint tervben volt, az ágostai vallást követők által saját czéljokra elfoglaltassék, minden ünnep- és vasárnapon a reggeli s délutáni isteni-tiszteletet tartotta. Lajcsik Ferencz püspöknek hivataláról! lemondása után káptalani-helyettes, és később b. Bémer László püspök oldala mellett is, ki által sz.-széki ülnökké neveztetett, titoknoki minőségben működött egész 1843-ikév végéig, midőn várad-velencei plébánossá, s egyszersmind a kőrös-völgyi kerület helyettes-alesperessévé tétetett Új hivatalába 1844-ik évben Jézus sz. nevének ünnepén szabályszerűleg beigtattatott. De nem sokáig örvendhetek hívei ritka erényű, példás és buzgó lelki pásztoroknak; mert már ugyanezen év augusztus havának 15-én elment a Jézus nevében hozzájuk beköszöntött jó pásztor Erdélyország Kraszna nevű megyéjének fővárosába, Szilágy - Somlyóra mint plébános, kerületi rendes alesperes, és az ottani gymnasium felügyelője; s mint ilyen működött itt áldásosán 1847-dik évig. Lelkipásztorokadási pályájával kezdődött s talán végződött a politikai téreni föllépése és működése is. És míg a magas kormány és az egyház érdekében! felszólamlásai Biharban a legszabadabb elvűek által is egész tisztelettel kihallgattattak, Krasznában azt eszközlék, hogy e megyének táblabirájává kineveztetett Somlyón mint lelkipásztor szerkeszté „a lelkipásztorság terhei és vigasztalásai“ című s a Religio és Nevelés kath. egyházi folyóirat 1845-dik évi folyamában megjelent remek leveleit, mellyeket a zágrábi egyházmegyebeliek saját nyelvökre lefordítottak és betanultak. Hivatalos elfoglaltatásaitól fenmaradt minden legkisebb szabad idejét az iskolákban tölté, s különösen szívén hordozá a leánygyermek jobbnévelését; ezek számára Somlyón új iskolát építtetett, belekülön tanítónőt helyezett, s a mit jó lelke kezdett, de egészen be nem fejezhetett, azt az iskolaháznak cserép fedél alá vétele s tökéletes kiépíttetése által 1853. évben ritka áldozattal eszközölteté. Itt szülemlettek agyában az eszmék, mellye-

két később „a könyvnelküli katechismus“-ban összegyűjtve sajtó alá bocsátott S mi somlyói lelkipásztorkodási pályáját illetőleg igen jellemző, Somlyón hagyta, mint búcsúzó beszédében mondá, az életben legdrágább kincsét t. i. szeretett jó édes anyját; *) ki iránt a legkitűnőbb fiúi bizodalom-, tisztelet- és szeretettel viseltetett mindenkor és minden körülményeiben, soha el nem menvén hazulról, soha vissza nem jöven a nélkül, hogy szeretett jó édes anyja iránti legnagyobb tiszteletének bizonyítványát kézcsókolásban nem adta volna. Azonban az isteni Gondviselés elhívta őt a lelkipásztorkodási térről egy más pályára, hol nem egyes plébánia híveire, hanem az egész magyar egyházra kiárasztatható tudományának és tehetségeinek áldásait 0 ugyanis 1846-ban a pesti magyar kir. egyetemenél megürült hittanári szék elnyeréséért folyamodott, és 1847-ben arra ő cs. k. apóst felsége által legkegyelmesebben kineveztetvén, ez állomását a második félévben elfoglaló. De itt is igen rövid ideig maradhatott; mert a fejedelmi kegyelem által az ezen évben meghalálozott Kis Pál kanonok helyébe, jelenleg dicsőn uralkodó fejedelmünk és fenséges testvérei magyar nyelvbeni tanárául Bécsbe, a birodalmi fővárosba hivatott; hol ez időtől fogva folytonosan van: a nagy város közt szerény elvonultságban, a t eapucinus atyák kolostorának egyik egyszerű cellájában élve Istennek, jót téve embertársaival és boldogítva szegény pap-társait Az egyház és haza iránti érdemei elismerésül ő cs. k. ap. fölsége által 1849-ben a n.-váradi 1. szert, székes-egyház kanonokjává, 1853-ban ker. sz. Jánosról címzett nagy-váradhídi préposttá; ő szentsége a romai pápa által pedig a múlt 1854-ik év végnapjaiban házi praelatusává neveztetett ki. 1846-ban beutazó Erdélyt, 1847-ben Német- és 1850-ben Olaszországokat; ez utóbbi útjában, mellynek leírását később két kötetben sajtó alá is bocsátá, útítársai voltak Bíró János szatmári kanonok, Hoványi Lajos n.-váradi jogakadémiai igazgató és tanár saját édes testvére, Kádas Rudolf és Kovács Márk premontrei rendű n.-váradi főgymnasiumi taná-

*) Meghalt Somlyón, 1846.

rok, és Kelemen Albert biharmegyei közbirtokos, Szerepi Kelemen János nagy reményű fia.

Irodalmi tevékenységének és lankadatlan munkásságának már mint papnövendék szép jeleit adá; számos kötött és kötetlen apróbb munkái jelenvén meg az 1832—1836. években a bécsi Magyar Kurír politikai lap, Sokféle* című melléklapjában. A mit mint papnövendék megkezdett Bécsben, folytatta ide haza; társulatot alkotván a központi s vidéki papság tagjaiból az egyházi hitélet és irodalom felvirágoztatása- és emelésére: mellynek egyik fénypontja, úgy szólván élet- és lélek-adója ő volt. Egyházi beszédei közül, mellyeket lelki élvezet- és vágygyal fogadtak a hívek, s mellyek lelke nagyságának s az egyház iránti ragaszkodásának meg annyi bizonyítványai, sajtó útján tudtunkkal csak 7 láta napvilágot a nélkül, hogy szerzőjük neve meg lenne nevezve, kivéve a 6-ik és 7-ik szám alattiakat Az 1-ső Gyertyaszentelő hold, asszony ünnepére 1838-ban, illy cím alatt: „Gyakori használata az égő gyertyáknak a ker. kath. anyaszentegyház szertartásaiban, mint eszköze a vallási épülésnek, kifejtve egy Gyergyaszentelő bold, asszony ünnepén tartott egyházi beszédben“. A 2-ik: „Az Úr háza a mi üdvösségünk hajléka“, előadva a tiszta sz.-ferenczrendű capucinus szerzet nagyváradí egyházában, midőn ez az 1836. ész, június 21-diki tűzvész által történt elpusztulása után felépülvén, újra fölszenteltetett 1838. máj. 20-án. A 3-dik: „A szerzetes élet hasznos és üdvös volta“, alkalmi beszéd a sz. Orsolya rendét követő szűz szerzet váradolaszi egyházában 1838. nov. 22-én. 4dik: „Isten iránti hűség legszebb katonai dísz“. Egyházi emlékbeszéd a 37. sz. magyar gyalog ezred alapításának százados ünnepén, a nagyváradí erősség templomában sept. 8-án 1841. 5-ik: „A vallás tökéletesítése“. Megfejtve a derecskői rom. kath. egyház helyreállításának százados ünnepén jun. 29-én 1842.“. A 6-ik és 7-dik sz. István király tiszteletére Bécsben, a L capucinus atyák templomában, mondatott 1847. és 1848. évben. A ^Religio és Nevelés* egyik fénypontjául lehet tartanunk azon levelet, mellyek tőle „A lelkipásztorság terhei és vigasztalá-

sai“ című csikkekbekben 1844. és 1845-ben megjelentek, melyek csak azon óhajtatást hagyják magok után, vajha egészen befejeztetnének, s egy külön kötetben újabban kiadatnának! 1847-ben adta ki Budán „könyv nélküli Katechismusát, katholicus lelkészek használatára“. 1851-ben Bécsben jelent meg „Olasz útja“, két kötetben. 1853—5-ben Bécsben „Fensőbb katholicismus elemei“, és „Újabb levelek a fensőbb katholicismusról“ (összesen 4 köt.). *) 1854-ben apr. 24-én pedig „Örömdal austriai császár és magyar király L Ferencz József Ő felségének Erzsébet Amalia bajor királyi hercegnő ő fenségével boldog egybekelése ünnepére“. Jótékonyágai s ajtatos sz. czélu alapítványai közül ezek vannak tudomásunkra, úgmint 1851-ben: a) a nagyváradí koldus-ápoló-intézet részére alapítványul letett 500 pfrt; b) biharmegyei kórház részére 40 pfrt; c) a vizáradás által károsult n.-váradíak részére 100 pfrt 1852-ben: d) a n.-váradí lat. szert egyházi megyebeli szegény lelkészek és kántorok felsegállésére Szaniszló Ferencz püspök ő excellentiája által megkezdett alapítvány öregbítésére 600 pfrt.; e) a szilágy-somlyói leánytanodára 500 pfrt.; f) a jó és olcsó könyvkiadó társulatnak 500 pfrt; g) a n.-váradí latin szertárt megyének 11 alesperesi kerületében létező 11 legbuzgóbb katechetának 550 pfrt.; h) a kőröstajáni templom szükségeinek fedezésére, s elhunyt szülői lelki nyugalmaért örök misékre 600 pfrt. 1853-ban: i) a n.-váradí irgalmas szerzet kórodájában egy ágyra alapítványul 1200 pfrt; k) a szilágy-somlyói egyházban, elhunyt szülői lelki nyugalmaért örök misékre 100 pfrt.; l) a nagyváradí egyházmegyebeli, stb. d) alatti alapítvány öregbítésére 600 pfrt; m) a kőröstarjáni templom, pap-lak és iskolaház építésére 1000 pfrt; n) a bécsi emléktplomra 1000 pfrt 1854-ben: o) A nagyváradí lat szert egyházi megyebeli stb. d) és l) alatti alapítvány öregbítésére 600 pfrt.; p) Sz.-István-Társulat részére 400 pfrt.; q) Az érmindszenti oltárképre 200 pfrt.; r)

*) A „Beligio“ kijelentette, hogy Pázmán óta illy jeles vallási polémiái magyar nyelven nem jelent meg.

a káraszteleki oltár- és oltárképre 1000 pft; s) a nagyváradi székesegyház részére, az 1853. évben tartott lelkigyakorlatok emlékéül Florenczben készített kereszti képekre a megyei papság által összeadott összeg kipótolására 300 pft. Ezeket kívül Romában tartózkodó, magát a festészetben képező fiatal hazánkfia Szojdatits részére évenként bizonyos összeget adományoz. — k.

Hrabowszky György, szül. 1762. márt. 8-án Homok-Bödögen Veszprémmegyében. Tanulni kezdett Téthén, hova atyja időközben vonult, azután pedig Sopronban tizencgyedfél évig. Bevégezvén idehaza tanulását, s mások példáját követni óhajtván, külföldre vágyott, s midőn az ehhez szükséges levelek megszerzésével foglalkoznék Győrött, 1784. jan. 7-én az uraj-ujfalusi gyülekezet által tanítói s lelkési hivatallal, habár ideiglenesen is, megkináltatott Atyja beleegyezésével e kettős hivatalt harmadfél évig viselte dicséretesen, és csak akkor vált meg híveitől, midőn a külutra megkívánt engedelmet megnyerte. Elment tehát 1786. Wittenbergbe, innen Halába, honnan 1788. a palotai gyülekezet hívta meg lelkési hivatalra, úti költséget is küldvén számára. Buzdításai következtében állítottott föl Palotán az új tanoda, lelkész-lakás és árvaház. 1795. márt. 1-ső napján Kis-Somlyóra hivatott meg, hol 8 évet töltvén, s ez idő alatt 1800. a vadosfai kerületi gyűlésen második levéltámoknak neveztetvén, 1801. ismét visszatért Palotára; honnan a lajos-komáromi gyülekezet hívásának engedvén, elköltözött azon szándékkal, hogy az ottani magyarokon kívül lakó német- és tótokat buzgalma és éber figyelme által megmagyaríthatja; mi neki részben sikerült is. E mellett nemzeti irodalmunk buzgó pártfogója s előmozdítója volt úgy annyira, hogy sokszor az illendőség határain is tulmenne. Talán senki sincs honunkban, ki annyit kért, keresett pártfogókat, ki annyit futkozott és irt, hogy moecenást kaphasson mint épen. ő. Fájdalom! kevés eredménnyel; de azért nem csüggedett, csekély jövedelmét, gyermekei tisztas neveltetésén kívül, tudományos művek beszerzésére áldozá, mit 2000 kötetre menő könyvtára tanúsít.

Miután Lajos-Komáromban 8 évet töltött, nyugalomra lépett, s mint esperes és az ágostai vallást követők kerületi könyvvizsgálója 1825. apr. 12-én élte 64-ik évében meghalt. 1790—1815 közt megjelent számos predikációin kívül nevezetes munkái ezek: „Papi tükör, vagy a dunántúli evang. aug. conf. superintendensia Prédikátorai“. Veszprém, 1801. E műben mintegy 135 prédikátor rövid életrása foglaltatik, mennyire lehetett, kiadott munkáik elésorolásával. „A palotai árvaház leírása“. Tudom. Gyűjt. 1817. 2. k. „Sopron vármegye tudósai“. U. o. 1818. 3. k., „Győr vármegyeirői“. U. o. 1820. 3. k., „Brutus Mih. Ján. cs. kir. historiographus élete“. U. o. 1825. 7. k. Kéziratban maradtak: „Pásztori levél, melyet Hay Ján. Lipót königraczi püspök Csehországban megyéjebeli papok- és szerzetesekhez küldött. 1781. „Mire valók a symbolicus könyvek“. „Jézus élete“. Feddersen altonai prépost után németből fordítva. Ennek kiadását gr. Eszterházy László rosnyói püspök magára vállalta, de mielőtt kinyomathatott, meghalt. „Dudich András pécsi püspök élete“. „Veszprém, Somogy, Tolna, Zala, Baranya, Mosony, Vas, Komárom, Fejérmegyeék írói“. Mintegy 70 ivre terjed. Ezek és még egyéb kéziratok holtá után örökösei birtokába mentek át. — y.

Hunfalvy Pál, jeles szóelemző, nyelvtudós és a m. t. társaság 1. tagja és könyvtámoka, szül. 1810. N.-Szalokon Szepesmegyében. A nyelvészeti 4 osztályt Késmárkon végezte. A magyar nyelv megtanulása végett Miskolczra ment s ott végzé két év alatt a humaniorákat. Késmárkra visszatérvén, ugyanott nagy szorgalommal tanulta a bölcsészeti, jogi sőt egy ideig a hittudományokat is. Később a jogi tanpálya be-, végzésére Pestre küldetett, hol egyszersmind Podmaniczky Frigyes és Armin bárók nevelését vállalta magára. Ügyvédi oklevelét, a kiállott szigorlat után 1838-ban nyerte el. Már fiatal éveiben még mint tanuló nagy buzgósággal tanulmányozta a divatos francia, olasz, angol nyelveken kívül, a keleti, különösen a görög, arab, héber nyelveket, s ezek ismerete teszi tudományos míveltségének alapját; ennek köszöni, hogy 1841-ben a m. t. társaság, a következő évben

pedig a Kisfaludy társaság is tagjává választotta. 1836-ban az ifjú Podmaniczky grófokkal Németországban, 1847-ben saját költségén Olaszországban és Schweizban tett utazásokat 1842-től kezdve a forradalom kitöréséig mint jogtanár a késmárki collegiumnál köztiszteletben állott, miután nemcsak tudománya által tüntette ki magát, hanem anyagilag is, részint saját erszényéből s főleg adomány-gyűjtés útján az intézet hírének s céljának emelésére igen sokat tett. 1848-ban Szepesmegye egyik kerülete által képviselőnek választatván meg, tanszékéről lemondott, s a nemzeti gyűlésben a forradalom elnyomásáig folyvást részt vett. 1849 óta Pesten lakik, kizárólag az irodalommal foglalkozván. Irodalmi termékei többnyire hírlapi cikkekből, értekezésekből, történelmi, bölcsészeti, szónyomozási s nyelvészeti észleletekből állanak. Hlyének: „Drezdai levelek, Rhapsodiák, Emlékezés Késmárkra (Ath. 1841.), Lokman meséi arabból, s több bírálatok. A m. akadémiában „Thukydidesz jellemzése“ (Ath. 1842.), a Kisfaludy-társaságnál „Aristoteles költészete“ (Évi. 1842.) képezte székfoglaló beszédét. 1847-ben „Országgazdászati tájékozás“ című értekezés jelent meg tőle az Ellenőrben. Am. t társaság nyelvostályi üléseiben Platón köztársaságról s a magyar, finn s török nyelvről tartott s folyvást tart, s az „Új Magyar Múzeumiban közöl felolvasásokat. Vannak számos politikai s nemzetgazdászati cikkei is elszórva a lapokban, különösen a Pesti Hírlap- s Pesti Naplóban. Ónálló művei: „Magyar váltó és kereskedelmi törvények“ Lócse, 1843. „Tanodái szózat“, vallási értekezés 1847. Legújabbán „Magyar nyelvészet“ cím alatt folyóiratot indított meg, mellyből mostanig 3 füzet jelent meg. Művei mély tudományra mutatnak; kár, hogy észlelete többnyire erőltetett s gyenge alapú. — k.

Hunfalvy János a fennebbinek öcsese, szül. 1820-ban szinte Nagy-Szálokon, Szepesmegyében. Végezve Késmárkon, Miskolczon és Eperjesen iskoláit, a berlini és tubingai egyetemeket látogatta meg. Hosszabb ideig tanárkodott Késmárkon, nem rég Pestre tette át lakását, s Greguss Ágostonnal a „Család könyve“ című havi folyóiratot adja ki. Több hírlapi cik-

kein és értekezésein kívül bírnok tőle „Egyetemes történelmet“ 3. k. 56. ív. Prot. iskolák számára. — k.

Hutter Antal kegyes rendi tag, szül. Miskolczon aug. 4-kén 1898-ban. A középstanoda osztályait Miskolczon, Debreczenben és Kolosvárott végezte, ez utóbbi helyen a bölcsészeti tanfolyamot is. 1817-ben Kecskeméten a kegyes oktató szerzetbe lépett. A próbaév után a n.-károlyi középstanodában a 2-ik, majd a 3-ik osztály tanára lett. A hittudományt Nyitrán és Sz.-Györgyön hallgatta. Ezek után 1823-tól 1836-ig Veszprémben, Léván, Sátorallya-Ujhelyen az alsóbb és felsőbb gymnasiumi osztályokat, Privigyén az új szerzetes növendékeket tanította. 1833-tól 1844-ig Szegeden a lyceumban mint hitszónok s hit-, magyar nyelv- és irodalomtanár működött. 1845—1849. a s.-a.-ujhelyi ház-, gymnasium-és elemi iskola-igazgató; 1850-tól 1852-ig Tatán működött ugyanilly minőségben; s innét Lévára tétetett af szinte gym. igazgatónak. Közlött számos értekezéseket, ezek közt nevezetesebbek: „Szárász földünk arányossága a vízhez képest; a földregés jelenségei; Columbo föokai, mcllyek által földgolyónk másik oldalán létező szárász részéről meggyőződött; a tűzhányó hegyek; a tenger világításáról; istenesítés a görög- s romaiaknál.“ stb. megjelentek a Szemlélő-ben (Kassa, 1834.). Továbbá különféle alkalmi versezetek a Társalkodóban, Szemlélőben, Hasznos Multságokban, Tudományos Gyűjteményben. „Rövid adatok a nyelvtudomány alapfeltételeiről“ (Szeged, 4839.). „Három rövid beszéd a magyar nyelv történetéről tartott vitatás alkalmával a t. gyülekezethez“ (Szeged, 1837—1844.). „Vezérelvek a magyar szépirodalomban, függelékekkel a szerző költői munkáiból.“ (Szeged, 1844. 185 l.). „Igazgató székfoglaló szózat a s.-a.- újhelyi ifjúsághoz“ (Kassa, 1844. 18 l.). „Szózat az ösztönző jutalmakról“ (Kassa, 1846. 16 l.). „Szózat a tudomány szükségé-, haszna-, s gyönyöreiről“. (Pest, 1850.26 l.). „Szózat a henye és munkás élet következményeiről“ (Esztergom, 1851. 16 l.). „Tatai algynasiumi programúi, a tatai gymnasium történeti vázlatával s egy értekezéssel az iskolai törvények tiszteletéről“. Tu-

dósványok a tatai és lévai gymnasiumokról, e gymnaciumok történeti vázlatával s hasznos értekezésekkel bővítve. — k.

Igai Samuel, szül. 1786. oct. 13-án Erdő-Bényén Zemplénmegyében, hol atya szinte Sámuel prédikátor volt Tanulását kezdte Miskolcon, hova atya 1793. hivatala folytatására meghívatván, lakását helyezte. Mint 13 éves fiú Lőcsére küldték a német nyelv tanulása végett, és itt Márton József Útmutatása mellett néhány hó múltával szép előmenetelt tanúsított Visszatérvén Miskolcra, az ottani ref. tanodában folytatta tanulását, s e tanfolyam bevégeztével magát a debreczeni togatusok közé soroztatá; itt tanulta a felsőbb tudományokat olly kedvező sikerrel, hogy tanítóinak szeretetét kiérdemelvén, Tisza k. kamarásnak Lajos fia mellé nevelőül ajánltatnék. Új világ nyílt előtte, főleg midőn növendékével Becsben telepedék le. Itt jött szorosabb ismeretségre hajdani tanítójával Márton Józseffel, kinek a „magyar deák és német szótár“ kidolgozásában segédkezet nyújtott Gr. Teleki Samuel megbízásából fordította németből a „kis bibliát“. 1820-ban indítá meg a „Hébet“; 1821—1824 a „Magyar Kurírnak“ lön társkiadója, s egyedüli írója. Tapasztalván azonban, minő hálátlan munkába kezdett, azt önkényt megszüntető. Rövid ideig tartó betegség után megszűnt élni 1826. jun. 7-én Bécsben. — y.

lilí János, szül. 1725. jan. 3-án Komáromban. 1743-ban lépett a jezsuiták közé. Gyöngyösön, Kolosvárt és Egerben képzé a középtanodai ifjúságot; majd az avatottabbak közé Boroztatván, Budán a bölcsészetet, Győrött a polemicát, Nagyszombatban az egyházi ékesszólást tanította. 1767-ben a kolosvári seminarián igazgatásával volt megbízva. Szerzete eitöröltetése után Budán a szónoklatot tanította, de ezen hivatalától is gyengélkedő egészsége miatt nemsokára megváltván, Komáromba vonult, hol 1794. meg is halt Magyar munkái: „Anitzius, Manlius Torquatus Boetziusnak öt könyve“; (Kassa, 1766.) ajánlva b. Orczy Lőrincznek, és „Salamon, Ptolomaeus és Titus három szomorú játék“; (u. o. 1767.) cím alatt jelentek meg. Sokat irt latinul is. — y.

Illés Pál, született 1793. Hétiben (Gömörmege), hol atya evang. lelkész volt Iskoláit Sopronban végzé. Meglátogató a jénai egyetemet, honnét haza térvén, több előkelő családnál nevelő volt 1817-ben atya mellett segédlelkész, 1818-ban nagy-gerezdí, 1823. vanyolai, s 1831. nagy-dömölki lelkész lett Hivatalos foglalkozástól üres óráit a magyar irodalomnak szentelte, s ebbeli érdemeiért 1835. a m. akadémia lev. tagjává választott. Munkái ezek: „VaUästürelem példái a legújabb időkben“. (Pest, 1826.). „Ekés házi oltár vagyis: Verses imádságok evang. keresztények számára“ (Pest, 1832.). „Első oktatásra szolgáló kézikönyv vagyis: a legszükségesebb tudományok összesége“ jutalom-koszoruzott pályamunka (Pest, a m. akadémia költségén, 1837.); három kiadást ért több kötetekre osztva különféle címek alatt. „Gyónók katechismusa“ (Pest, 1837.); „Keresztény Abc“. (Pápa, 1839.). „Latin nyelvtudomány elemei“ (Pest, 1840.). „Egy egész esztendőre szolgáló eredeti közérthető keresztly. predikációk“ (2 köt. Pest, 1840.). „Téli postilla s népszerű halotti predikációk“ (Pest, 1847.). Számos értekezéseket, költeményeket, s erkölcsi czikkeket közölt a folyóiratokban; kéziratban szinte több jeles dolgozatai várnak sajtóm. — k.

Illucz Oláh János, szül. 1817-ben Tiszar Tokaj szabadalmazott m.-városban (Zemplénmegyében). Elemi tanulmányait szülői házában végezte, honnan a kegyes rendű atyák által kezelt sátor-alja-ujhelyi gymnasiumba, innen ismét a gymnasiumi tanfolyam folytatása végett Kassára ment, hol egyszersmind a bölcsészeti osztályt is végezte. Jogi tanulmányait a pesti egyetemen megkezdvén, innen joggyakorlatra ment, s e közben a még el nem végzett jogi tanulmányokból privative tette le a vizsgálatokat. Irodalmi pályára először 1842-ik évben lépett, a Garay szerkesztése alatt megjelent „Regélő“ című szépirodalmi lapban. „A Barmecidák vége“ című keleti beszély írója szép reményekre jogosította az olvasót; a tehetségesnek mutatkozó fiatal író azonban csakhamar ezután a politikai s hírlapirodalomnak szentelte magát

1843. évben a „Nemzeti Ujság“-ban a külföldi rovatot szer-

készítette, később Déry Mihály után, Olivér név alatt, a lapszemlélet vette át; 1845-ben Liphay Sándor vezetése mellett ugyanezen lap szerkesztője lett, s e minőségben a lapot vezérczikkkel úgy, mint egyéb önálló s különféle tárgyú czikkkel gazdagította. 1848-ik évi ápril 1-én Liphay Sándor a lap vezetésétől visszavonulván, ez idő óta, ugyanezen év végéig, midőn a lap a politikai bonyolt viszonyok miatt megszűnt, önállólag szerkeszté a „Nemzeti Politikai Hírlapra“ változott Nemzeti Újságot. 1848. év végén a „Nemzeti polit. Hírlap“ megszűnván, ez idő óta Dlucz Oláh János az irodalommal nem foglalkozik. — k.

Ilosvay Selymes Péter, költő. Életéről keveset tudhatni, munkái után ítélve, valószínűleg tanító volt Kusalykőben, Szilágyság egyik ref. helységében, 1560—70 táján. Munkáiból is igen kevés maradt fen. A fenmaradottak czimei a következők: „Az nagy szent Pál Apostolnak életéről és haláláról szép história a szent írásból versekben szereztetett“, íratott Szatmárt 1564-ben. Első kiadás Debreczen, 1574. Komlós Andrásnál; második ugyanott, 1577; harmadik Kolosvárott, 1579. „Az szent körösztségnék és minden körösztséveknek magyarázatja“. Túri Pál leánya Kata keresztelésekor íratott 1568. három részben. Nyomtatványai elvesztek, s csak másolatai vannak meg a Lugossy-Codexben. „História regie Ptolomei Philadelphi de septuaginta duobus interpretibus veteris testamenti ex sermone hebraico in grecum. (hely és év nélkül). Második kiadás magyar czímmel: „Ptolomaeus királynak históriája, miképen Mojszesnek öt könyvét nagy költséggel hetvenkét tolmács által zsidó nyelvből magyarra fordítottá“. Kolosvár, 1588. „Az híres neves Toldi Miklós-nak jeles cselekedetiről s bajnokságáról való história“. Kolosvár, 1574. több kiadást ért. — k.

Imre János, szül. 1790. jul. 28-án N.-Fügeden Heves-megyében, hol atyja jegyző s iskolai tanító volt. Gyöngyösön és Egerben végezvén (zsenge kora lelki tehetségeit megkülönböztetőleg kitüntetve) latin iskoláit, mind tanulási mind erkölcsi előmenetelével pártfogóinak figyelmét magára vonta, s 1805, az

egri növendékpapok közé fölvétetett. Majd utóbb az egri lyceumban a bölcsészeti és hittudományi pályán egész lelki erővel hatott a tudományok belsejébe; s alig végezvén tanuló pályáját, férfiúi érettséggel lépett fel 1808. a bölcsészeti, és 1813. a hittudományi tudósok koszorús sorába; ugyanazon évben jun. 19-én pappá szenteltetett. Később mint a bölcsészet tanára csak kevés éveket töltvén az egri lyceumban, mind ezen, mind többféle ekkorig viselt hivatalaiban tanári s írói tehetségét nyilván bebizonyította. 1822. neveztetett ki a magyar egyetemnél ürességben lévő bölcsészeti tanszékre r. oktatóul. A magyar t. társaság igazgató tanácsa 1830. nov. 17-én a bölcsészeti osztályban rendes taggá nevezé, s mint ilyen szinte kimultaig (1832. máj. 12-én) nem szűnt meg részint a philosophiai szótárhoz tett előkészületeivel, részint egyéb osztálybeli dolgozásaival, e nemzeti intézetnek hasznos szolgálatot tenni. „Amicum Foedus rationis cum experientia sen philosophia crisi recentissima deducta“ (Pest, 1818—1824.) című latin munkáján kívül, magyarul ezeket írta: „A bölcsészeinek első darabja: a gondolkodás tudománya“. Pest, 1829. „A bölcselkedés második darabja: az észmérés tudománya“. U. o. 1829. „Az ifjú bölcselkedő, U. o. 1830. — y.

Inlay Vazul, szül. 1806. nov. 17-én Székesfehérvárott. Elemi s középtanodai tanulmányait szülei oldala mellett végezvén, 1824. oct. 16-án az isteni Gondviselés rendelete szerint Pannon sz. hegyének ős monostorában, úgymint a kereszténységre tért nemzetünk első üdvmenedékében a benedekiek közé felvétetett: magát és fakadó széptehetségeit az egyház és emberiség javára szentelve. A nyolcz éves növendék! pályá lefolyta után, 1832. pappá szenteltették. Tanított Sopronban, Pápán és Posonyban nyelvészeti osztályokat összesen 10 évig. Hanyatlani indult egészségét visszaszerzendő, magát a tanítói nehéz hivataltól egy időre fölmentetni kéré, s óhajta előljárói által teljesítettén, 1843. a szerzet győri collegiumában könyvtár-órré, majd a bölcsészetet tanuló növendékek mellé tanulmányi felügyelővé s egyszersmind a görög és magyar irodalom tanárává nevezteték. Jelenleg Pan-

nonhegy közelében fekvő Ravazd helységnek buzgó lelkipásztor. A rábízottakban a közmegelegedésig járván el, hivatalos foglalatosságaitól ment idejét az egyház javára, s a magyar irodalom előmozdítására fordítá. Tevékeny tagja lévén ugyan is az első rózsafüzéri ajtatos társulatnak, mely virágzását nagyban neki köszönheti, annak terjedését több rokon érzelmű társaitól gyámolittatva, „Élő lelki rózsafüzér“ (Győr, 1844.) címfi munkával hathatósan eszközölte. E munka negyedik kiadásban is megjelent. Majd tapasztalván, mikép az erkölcsi nyavalgás mótelye leginkább is a kapva-kapott észtevesztő és szivrontó gonosz olvasmányokból szivárog át a magános és nyilvános életbe, s meg lévén győződve, hogy a veszélyes baj ellen legcélrányosabb óvszer a józan és istenes könyvek terjesztése, Gerson János szent-benedekrendi apátnak a Krisztus követésére oktató és világszerte közkedveségtt könyvecskéjének új fordítását vette munkába; mely „Krisztus követéséről négy könyv“ cím alatt, mélt. Rimely Mihály pannonhegyi főapátnak ajánlva nyomatott ki Győrött, 1845. A tanuló ifjúság számára Kőszegen kiadott énekeskönyv előállításában is mint soproni tanár tetemes részt vett. Bírunk tőle több imádságot „Csillag-korona“ című műve kéziratban van. Legújabb művét „Jézus és Maria szive üdvünk két legfőbb menedéke“ cím alatti ima-, s társulati kézikönyvet a Szent-István-Társulat (1855-ben) adá ki. — y.

Ipolyi Stammer Arnold, a „Magyar Mythológiá“-nak halhatlan nevű szerzője, született 1823. octob. 20-án Hont-megye Ipoly-Keszi helységében, magyar nemes szüléktől. Atyja Ferencz buzgó hazafi, megyegyűlési szónok és Hont-megyének számos éveken át egyik jeles főbírája, anyja lipótszmrécányi Szmrecsányi Arzenia volt. Első nevelését műveit lelkű és vallásos szülei szerető gondos családi körében nyerte. Mielőtt még olvasni és írni tudna, anyja ajkairól tanulta el könyvnélkül felmondani a „Kis Lelki-Kincset“, a „Hármas kis Tükört“ és Kisfaludy Sándor „Regéit a magyar előkorból“. Hasonlóan a magyar és külföldi irodalmi művek olvasását buzgón gyakorló anyja előolvasásai által már korán ébresztő

gyermekében az olvasási szenvedélyt. A még alig hat éves gyermek, egy kitűnő, dústapasztalású magán nevelő: Karnisa Ferencz tanítása mellett atyja házában kezdé tanulni a gymnasium! első és második latin iskolát; ezeknek végeztével előbb Korponára, utóbb Selmeczbányára, mindkét helyt a kegyes rendiek nyilvános tanodájába került, hol a német és szláv nyelvekben! első ismereteit is szerzé. Az utóbbi helyen tanárai közül különösen Lőrincz György classical képzettségű és a magyar irodalmat kedvelő férfiú volt növendékére ezen irányokban kitűnő befolyással. Atyja gyermeke pályája megválasztásáról már korán gondolkozott; mindamelllett sokáig határozatlan volt, valljon az élénk és virgonczfiut katonának-e, vagy a közügyek iránt saját megyei hivatalkodása által korán ébresztett érdekeinél fogva, a jogi s megyei politikai pályára, vagy pedig az általa kegyelt papi életre szájja-e. Míg a gyermek maga választott; benső tudásvágya és vallásos érzeténél fogva, valamint atyja előkelő egyházi férfiakkal! baráti viszonyának befolyása alatt a papi hivatás követségére határozta magát. Ennél fogva a gymnasium bevégeztével a még 13-dik esztendejét be nem töltött az esztergomi főmegye papnövédekéi sorába vétetett fel. Ifjúkora és gyenge testalkata végett eleve a sz. Imréről nevezett posonyi előkészítő papnöveldebe küldetett, hol két évig a boldog emléktű, nagy tudománya s buzgó vallásos életű Hevánszky aligazgató s tanár vezetése alatt tanult; kinek nemes iránya az ifjúra határozó befolyással volt a papi hivatás kegyelésére nézve, melyet utóbb atyja többszöri felszólítására sem volt hajlandó megváltoztatni. A posonyi növeldeben töltött két év után a nagyszombati seminariumba ment át, hol két évig a philosophiát az akkori kitűnő jeles tanárok alatt végezte; kik közül ékes s megragadó előadásai által Gály Lőrincz történettanár benne a már addig is leginkább a történelem iránt nyilvánult előszeretétét megerősíté; valamint a magyar irodalom lelkesbarátja és buzgó tanára Mészáros Imre ebbeni beavatója volt. Ez időben kezdé már Ipolyi első irodalmi kísérleteit, melyekben egy-két ifjú nevendéktársával vetekedve gyakorolgatá

magát Nagyszombatból a bölcsészeti folyam végeztével Bécsbe a Pázmán-intézetbe küldetett, hol a bécsi egyetemen négy éven át a theológiát tanulta. Itt a rendes tantárgyak mellett, előbb minden szabad idejét a külföldi műveit szépirodalom és nyelvek tanulmányozására fordítá; majd utóbb egészen a komolyabb, különösen a történelmi tudományoknak szentelé magát; melly téren a magyar általános és egyházi történelmet, s mindinkább jelesen a történetkütői vizsgálatot űzte. E végre tanulmányozva a történetkütői segédtanokat, különösen a középkori palaeographia és diplomatica, valamint az archaeologia s nevezetesen az ó keresztény egyházi művészet kedvencz tanulmányaivá lőnek. Ezen történetkütői stúdiumai kezdetén kísérté meg már 1843-ban az ő magyar vallás vizsgálata kezdetét, az akkor virágzott Pázmán-intézeti magyar nyelv-iskolában előadott értekezéseivel, mikép ezt „Magyar Mythológiája“ előszavában említi. Később — bevégezvén a theologiai folyamot 1844-ben s az esztergomi presbyteriumba menvén át, ezen magán tanulmányai mellett még az általános és honi jogtanban! kiképzését, mit már szinte a bécsi egyetemen! nyilvános előadások hallgatásával megkezdett, folytatta több éveken át. A presbyteriumban töltött egy év után sem lévén még meg szabályszerű ideje, csupán alszerpappá szenteltetett fel, s azontúl a felszentelésig fenlévő szabad idejét tanulmányai folytatására kedvezőleg használta fel. Ezen időben vállalkozott egyszersmind a nagytudományu és jeles író báró Mednyánszky Alajos kir. kincstárnok reményben dús fiának, Dénesnek a philosophiábani tanítására, kivel ezt a posonyi akadémiában végezvén, ez alatt betölt éveinél fogva 1847-ben augusztusban áldozárrá szenteltetett fel. Nagy előnyére voltak ez idő alatt tanulmányai gyarapításában b. Mednyánszkyknak hazánk történetbuvárai előtt ismeretes dús tudományos könyv-, levél- s okirattári gyűjteményei, mellyeknek rendezésével is meg volt bízva. E közben s már előbbi szünideje alatt Magyarország nagyobb részét több irányban beutazta volt. Mint áldozárnak első küldetése segédlelkészi minőségben a Komárom melletti Sz.-Péter volt, honnét még 1848-

dik évben octoberben Posonyba tétetett át hitszónoknak. Nemsokára az 1849-ik év elején ismét gr. Pálffy Lipót Ferdinand volt posonyi főispán felhívására Bécsbe ment gyermeke nevelőjéül, de még ezen év végén Posonyvármegyébeni Zohor helység lelkészévé neveztetett ki. Mindezen helyzeteiben folytatott tanulmányai mellett, a magyar ősvallásnak és erre vonatkozó emlékeknek és hagyományoknak vizsgálatát is éberszeggel kísérvén, itteni állomásán kezdé 1850-ben ezen tárgyú munkáját összeállítani és feldolgozni, mellybe 1846-ban a Kisfaludy-társaság pályakérdésénél fogva belekezdett volt, de mit akkor a kitűzött rövid idő és más tanulmányai végett csakhamar abban hagyott; most ezt félévi nem szűnő munkával végre elkészíté, midőn 1851-dik év nyarán az „Uj Magyar Muzeum“ augustusi és septemberi, valamint folytatva a következő évi folyam füzetekben, annak mutatójaival lépett fel. Egy illy terjedelmes mű kiállítását nehezítő akadályok s tartós betegeskedése azonban annak kiadását hosszabb ideig feltartóztatták; míg 1853-dik év nyarán azt előbb saját költségén, utóbb Heckenast kiadó vállalkozására Posonyban a Schmidféle nyomdában nyomatá, hol az 1854-iki augusztusban elkészült (Lásd erről „Magy. Mythológiája“ előszavát). Az e munkában kifejtett tudomány bámulatra ragadja az olvasót. Ipolyi szerényen, minden előleges zajütés nélkül, mintegy véletlenül lépett fel nagyszerű művével, s megfizethetien kincset tett le nemzeti irodalomunk oltárára. Ezt tudva nem átalom nyílt homlokkal kimondani, hogy nemzetiségünk s tudományosságunk elleni bűn volt, könnyelműen teljes kritikátlansággal vádolni e munkát a m. akadémia színe előtt. Közben több nagyobb és kisebb értekezésekkel lépett fel különféle folyóiratokban, mint a „Családi lapokban“: a magyar egyházi műemlékek története s építészete leírását kezdé meg, a posonyi sz. János templom felőli terjedelmes értekezésével; hasonlóan keresztény egyházi műrégiségek s magyar szentek legendái közlését adá a „Religio“-ban. Több általa felfedezett okiratok jelentek meg tőle az „Uj M. Múzeumban“ a zsitva-toroki békekötésről, és a XVI szá-

zadi magyar költő s nevezetes államférfi, Rimay János életét s eddig ismeretlen munkáit illetőleg, melyeket családi levéltárból és gyűjteményeiből közlött Több közteméyei megjelentek szinte a göttingai „Zeitschrift für D. Mythologie“ Wolf által szerkesztett folyóiratban, a magyarok és Magyarországban lakó népségek mythologiai, „einlékei köréből; egyéb Ki-, sebb bírálatait honi s külföldi lapok hozták. Archaeologiai és mythologiai munkálatai által volt magyarországi kormányzó b. Gehringer birodalmi tanácsos, akkoriban ministeri osztályfőnök figyelmét magára vonván, a kormány által, az építészeti régi műemlékek vizsgálata- és fentartásápa felállított központi bizottmány felterjesztésére, 1855-ben a posonyi helytartósági kerületben az építészeti és műemlékek gubernatorává nevezetett ki. — k.

Iryni János, szül. Biharmegyében. Jeles chemicus, melly szakban a bécsi és berlini egyetemben mivelte ki. magát Nehány jeles vegytani értekezést irt a folyóiratokban; „A vegytan elemei“ ezimü munkából egy kötetet nyomatott eddig N.-Váradon.

Iryni József, Biharmegyei albisi születésü, szül. 1822-ben; tudományait részint Debreczenben, részint a nagyváradi k. akadémiában szerzé. Már tanuló korában lépett föl néhány költeményekkel. Utóbb utazást tett Europa különféle, részein, és tapasztalatait „Német-, firancia- és angolországi utijegyzetek“ czím alatt bocsátotta napfényre. 1848-ban egy röpiratot irt „az országgyűlés rendezéséről“.

Istvánfy Pál (kisasszonyfalvi) költő, régi nemes családból származott Tanult Paduában. Iskoláit végezvén, azonnal harcra kelni kényszerült a törökök ellen, s mint ilyen Szolimán fogságába esett; azonban rövid idő alatt pénzen kiváltatott Később L Ferdinand alatt országos hivatalt viselt, mint királyi tanácsos, és különféle igen fontos szolgálatokra alkalmaztatott Meghalt 1853-ban. Bírunk tőle illy ezimü versezetet: „Szép rövid krónika az ifjú Volter királyról és az Janikula leányáról Grizeldisz asszonyról, mint próbáHatott legyen meg Grizeldisznek házasságban való hű kötelessége“. Íratott ezen

költemény 1553-ban; azonban csak későbbi kiadások, nevezetesen Brever Lőrinczé (Lócse, 1629.) vannak birtokunkban. — k.

Jámbor Pál, kath. lelkész, szül. Pakson, 1822-ben. Hittanulmányainak bevégeztével káplán lett Ó-Becsén, később plébános Jankovácson. 1848-ban hivatalnok a cultus-ministeriumnál. Írt regét Szádvár czím alatt 1844-ben. 1845-ben fordította Tiedge Urániáját, mely 1853-ban 2-dik kiadást ért Ugyanekkor jelentek meg tőle, 'Balladák', egy kötetben; később Hiador név alatt adott ki „Emléklapokat egy főrangú hölgyhez“, mely munkája szinte két kiadást ért Tőle van: „Az örült tárczája“; 12-dik Károly; Hangok az emberiséghez, Hattyúdalok“ stb. — k.

Jallosics András, szül. 1791. nov. 30-án Tatán Komárommegyében, polgári sorsú szülőktől. Oymnasiumi tanulmányait helyben jelesen végezvén, Kecskeméten a kegyes rendűek közé vétetett föl. Ott a próbaévek másodikának végfelén már, azután mármaroszi Szigeten 1810—1812. és Óvárot 1813. első, második és harmadik nyelvtani osztályokat tanított Ezalatt nyilván mondott egyházi beszédei, s főleg egy latin alagyája figyelmet gerjesztett Bolla Márton akkori rendfőkörmányzóban, ki azonnal szóval és levél által őt nem egyszer latin alagya írására serkenté. ő azonban Faludi Ferencz, Bacsányi, Révai, Dugonics, Rajnis, baróti Szabó Dávid; később a két Kisfaludy, Kazinczy, Dayka, Berzsenyi stb. figyelmes olvasásából sejtvén, hogy a magyar elem nem sokára élet- és lábra kap, váltva gyakorióé magát. Felsőbb tanulmányait Vácson, Nyitrán, Sz.-Györgyön bevégezvén, Szegeden, Tatán, Selmeczen még nyelvtani, Kalocsán, Pesten szónoklati s költészeti osztály-tanító volt összesen 28 évig; ezután Nagy-Kanizsán 3 évig szerzetes ház- és közép-tanodaigazgató volt, négyig rendkörmányzói titoknak. 1848. kormánytanácsos és akir. tanító-képezde igazgatója lett. Ezen időközben hivatalos foglalkozásai mellett készültek latin és magyar dolgozatai, mellyek közül vagy 62 jobbadán versek, nyomtatásban is megjelentek. Latin dolgozatai közül némelyek Romába is eljutván, azt eredményezték, hogy őt a ti-

béri akadémia levelező taggá megválasztó, s oklevelével megtisztelte. A pesti középtanodában példaadása által ébreszté a magyar szónoklati gyakorlatokat; valamint azt is, hogy folytonos magyar gyakorlás által a német nyelvem értelmezés az egész középtanodában szükségtelenült. Magyar és latin több kötött és kötetlen munkái simító kéz alatt vannak. Bár minél előbb kiadatnának I Latin versezetei imént jelentek meg következő cím alatt: „Poematum libri sex“. Pest — y.

Jakab István, szül. Mezőkeresztesen Biharmegyében 1798-ban, hol atyja püspöki gazdatiszt volt. Tanult Nagyváradon és Pesten. Huszonkét éves korában bölcsészettanár lett. 1823-ban fogalmazó gyakornokká neveztetett a budai helytartó-tanácsához. Ez időben nyéré ügyvédi oklevelét is. 1828-ban a helytartótanácsnál fogalmazó, 1836-ban jegyzőkönyvi igatató, s 1839-ben titoknok lett. Az irodalom mezején hivatalos elfoglaltsága mellett nagy munkásságot fejtett ki. Mintegy 40 színművet írt a nemzeti színház számára, melyek közt különös dicséretet érdemelnek a „Falusi lakodalom“ (1833.), és „Zsarnok apa“ (1836. jambusokban) című művei. Ezenkívül ugyanazon színház számára 7 operaszöveget fordított franciaiebből magyarra, s maga is szerzett egy operát „Csel“ cím alatt (1838.). Ezenfelül zenészeiben! jártasságának több apró zenedarabok szerzése által adta tanúságát A Wigandféle Esmeretek tárába ezernél több cikket írt, melyek 44 ivet tesznek. Apróbb munkáinak és verseinek száma igen nagy. Fordította Voltaire „Alzir“ című színművét; miért jutalmat nyert a t társaságtól: azonfelül igen számos szomorú és víg színdarabokat, s 70-et kijavított. A Tudománytár- és Athenaeumba is igen sokat dolgozott 1834-ben „Isabella“ című 5 fvsos szomorujátékot írt. Felsőbb meghagyásból több közhasznú értekezést fordított, u. m. „Oktatás a marhadögről“ (1836.); „Pestis elleni közbátorsági rend“ (1837.). „Marhavész elleni új gyógymód“ (1839.), stb. Ő írta a budapesti hangász-egylet s a m. nyugpénz-intézet szabályait is. Am. akadémia 1837-ben választotta I. tagjává. — Két évig mint jegyző vett részt a m. játékszíni bizottmányban. Polgári

érdemeit az is neveli, hogy felsőbb bizalomból ő ügyelt föl hosszabb ideig a helytartótanácsnál az országgyűlési törvények nyomtatására. Páratlan szolgálma férfi, ki hivatalos és irodalmi munkásságán kívül különös kedvelője s mestere a zenészeinek, rajznak, arczfestésnek stb, — k.

Janibresich György, született 1705. apr. 16-án Zala-megye muraközi járásában. Szülei horvátok voltak ugyan, de ő derék magyarrá növekedett: 8 nyelvet beszélt; leginkább kedvelte azonban a magyart. Mint hitszónok tűnt ki. Bírunk tőle különféle énekeket és egyházi beszédekét magyarul. Meghalt 1744. jun. 27-én.

Jászai Pál, született 1809. Szántón Abaujmegyében. Iskolai pályáját a sárospataki ref. collegiumban végezte. Gr. Teleki József közbenjárására a m. kir. udv. cancelláriánál előbb fogalmazóvá, később titoknokká neveztetett Gr. Batthyányi Lajos mellett miniserelnöki titkár volt. Több értekezéseket irt a folyóiratokban, mellyek közül nevezetesebbek: „A gyarmati béke 1825“; „A szőnyi béke 1627.“ Önálló munkái: „Magyar nemzet napjai a mohácsi vész ntán,“ mellyből egy kötet jelent meg 1646-ban. „A magyar nemzet napjai a legrégebbi időtől az arany bulláig.“ Négy füzetre terjedő munka, mostanig három füzet jelent meg, kiadva barátja Toldy Ferencz által. A mennyire eddigelé bele pillantottunk, a keresztény vallás gyűlölete, sőt a régi pogányság utáni vágyakozás ömlik el rajta. — k.

Jegenyei József, született 1691. Kolosvárt, hol atyja Mihály az arianusok püspöke volt. 1709-ben elhagyván atyja vallását, Gyulafejérvárott romai katolikussá lett, s mintilyen Szlopniai Elek debreczeni igazgató szárnyai alá menekült, ki által tanulás végett Nyitrára küldeték, hol a piaristák közé állott. De nem végzé még be az ujoncz-évet, már is elküldetett. Erre Bécsbe vonult, s ott a hittant megtanulván, a győr-megyei papság koszorújába igttattaték. Itt 9 évet töltött dicséretesen, mint hitszónok; midőn azonban Groll Adolf kegyes rendű fő kormányzó győri megyés püspökké nevezteték, tőle a megyéből elbocsáttatást kérte és megnyerte. Most másodsor

esedezett fölvételéért a piaristák közé. Óhajtása teljesült. Hit-szónoknak rendelteték Debreczenbe, majd Nagy-Károlyba. Mindkét helyen a nem-katholikusoktól is becsültek. Midőn a veszprémi főegyházban szónokoskodott, szélhűdést szenved, s az ebből származott élei fájdalmakat békén tűrvén, Kecskeméten 1762. élte 71. évében meghalt. Több egyházi beszédet adott a világ elé. — y.

Jemey János, szül. Dorozsmán a Jászkun-kerületben. Iskolai pályáját Pesten és Posonyban végzé. Pécsben a régiségtant s a keleti irodalmat hallgatta. 1821-ben ügyvéd lett írói pályára lépven, történetnyomozási munkái által tűntette ki magát; miért is a m. akadémia által rendes tagnak választott Munkáit többnyire folyóiratokban közli. 1852-ben adta ki Pesten „Keleti utazását a magyarok ősz eredeti helyeinek kinyomozása végett“ melly nagyszerű munkája 1844—45-ben Keleten tett utazásának eredménye. Jerney úgyszólván egész életét történetnyomozás tudományának szentelte, mint azt következő munkái is tanúsítják: „Vizsgálódások a régi kun nemzet nyelvéről“ (1825. koszorozott pályamunka kéziratban). „Gondolatok a jászkürtről, ahoz hasonló több kürtök ismertetésével“ (Szeged, 1827). „Világosítás Ázsiában a Kaukázus hegyén lakó avarok és kunságiak nyelvének magyartalansága iránt“ (Szeged, 1829). A folyóiratokban közölt művei közt nevezetesek: „Az egervölgyi francia gyarmatokról“ (Ath. 1840). „A kubecsi népség.“ (Tud. tár. 1839). „Közlemények a hun-scytha betűkkel írott turóczvánnegyei régiségről.“ (Tud. tár. 1840). „Való-e, hogy az orosz birodalom alapítói magyarok voltak?“ (U. o. 1840). stb. Magyar történetet illető oklevélgyűjteménye igen gazdag, xnyelvből több érdekest közölt a magyar közönséggel. Legújabb műve: „Magyar nyelvkincesk Árpádék korszakából“ (Pest, 1854). — k.

Jókai Mór, hazánkban, sőt korához aránylag Európában is *) legtermékenyebb regény- és novellaíró. Nyelve

*) A Hölgyfutár mellett nem rég megjelent „Arczkép-album“-ban életrajzának írója erre vonatkozólag következőleg nyilatkozik: „Jó-

gyönyörű. Legjelesebb magyar regényírónak azért nem merjük mondani: mert művei, kevés kivétellel, merő képzelgések és ábrándos alakfestések, nem pedig történethű vagyis marandó becsűek. Kárpáthy Zoltánjában, s főleg a Pesti Napló tárcsájában most folyamatban lévő „A régi jó táblabírák“ című történeti regényében megmutatta, hogy e téren is kivívandja dicsőségét. Egyébiránt Jókai jelenleg a közönség legnagyobb kedvencze és méltán: mert olly megragadó és bájos olvasmányt, mint a minőt ő nyújt, ritka kézből vesz a közönség. Élettörténetét néhány szóval mondjuk el. Szerény, visszavonult s kizárólag az irodalomnak szentelt élete kevés följegyezni valót nyújt— Született 1825-ben Komáromban, hol atyja ügyvéd. Ifjabb éveiben a költészet terén tett kísérleteket, dolgozatait a Jelenkor és Regélőben közölte, 1835 táján, tehát alig 20 éves korában. Később „Isten ítélet“ című novellája a pápai képzőtársulat által pályadíjra érdemesítettétvén, a prosai téren állandóul megmaradt Pesten telepedvén le, fényes tehetségének bő mező nyílt 1844-ben „Zsidó fiú“ című pályadramája a m. akadémia által dicsőretre méltattatott A folyóiratokban közlőit novellái köztetszésben részesültek. 1847-ben az „Életképek“ című szépirodalmi folyóiratot nagy ügyességgel szerkeszté. 1848-ban házasságra lépett Laborfalvi Róza hírneves színésznővel. A forradalom alatt Debreczenben az „Esti lapok“ szerkesztését vezette. Legelső önálló munkája „Hétköznapi“ cím alatt 1846-ban jelent meg. Legnagyobb tapssal azonban szép novellái és beszélyei fogadtattak; illyenek: Nepean sziget; Marce Zare; Sonkolyi Gergely; házasságok desperatióból; a gonosz lélek; a remete hagyománya; a munkácsi rab; egy-

kai munkái — mint biztos azámítás után állíthatni — összeaen tesznek: 45 kötetet 611 ivet a mintegy 15,275,000 betűt,— ide nem értve néhány legközelebb megjelent mttveit. ő e szerint éveinek arányával Europa legtermékenyebb Írójának (úgyhiszük, hogy csak a regényírókat érti) mondható annyival inkább, miután a neve alatt megjelent műveket mind maga Írja, míg Dumas, Sue stb. csak vázlatot ad szellemdns, de hirre nem vergődhetett ifjú tehetségek kesébe, kik ast átdolgozván, késsen adják át a mesternek.

tusi rózsa (1846); Adamante; átkozott hás; serfBzö; falusi poéta (1847); az üstökös útja (egyik legjelesebb műve); Hyp pona romjai; orbis pictus; Fránya hadnagy; tarcsali kápolna stb. Önálló művei a következő címeket viselik: „Vadon virágai“ 2 k. és „Hangok vihar után“ 1 k. A már elébb közlőit novellákat foglalják magokban. „Forradalmi csataképek“ 2 k. „A bújdosó naplója“. 1 k. „Magyar nemzet története Mohácsig“. 1 k. (1850.) „Erdély aranykora“. 2 k. (1851.). (A két-szarva ember“. 2 k. (1852.). „Török világ Magyarországon“. 3 k. „Egy magyar nábob“. 4 k. „Halil Patrona“. 2 k. „Adomák“ 4 k. 1853., „janicsárok végnapjai“. 2 k. „Karpathi Zoltán“. Tört, regény 3 k. 1854. Ez évben megjelentek tőle: „A magyar előidőkől“ 2 k. Kiadva Heckenast által. Továbbá: „Csataképek a jelenkori háborúból“ 3k; „Véres könyv“; „Tarka képek“ stb. Legújabbán a Pesti Napló s német fordításban az Ungarische Post társájában: „A régi jó táblabírák.“ Több művei német fordításban is megjelentek. Vannak színművei is, habár ezek kevésbé sikerültek. Hlyének: A hulla férje; Dalma; Manlius Sinister, drámák. Legújabbán a Tomory Anasztáz által a legjobb magyar történeti drámára kitűzött 100 db. aranyból álló díjra pályázott. A bíráló választmány a beküldött művek közül egyet sem találván díjazásra méltónak, a kitűzött díjt Jókai „Könyves király“ és Hegedüs „Bjbor és gyász“ című műveinek, mint a beküldöitek közt mégis a legjobbaknak ítélte. — k.

Jókainé, született **Laborfalvi Benke Róza,** született Miskolczon, hol atyja tanár volt A művészet iránti hajlamát követve, édes atyja beleegyezésével lépett a színészi pályára. Döbrentei Gábor által ajánlva, 1835-ben a budai magyar színházhoz vétetett föl. Eleinte kevés sikerrel működött; s ez okozható, hogy atyai házához visszakiváncozott, s a már megkötött szerződésétől felmentetett. Később ismét visszatért Budára, s itt állandóul játszott a pesti nemzeti színház megnyitásáig; mikor annak tagjává avatott fel. Jókainé már ekkor is nagy hírben állott A természet böven árasztá el a művészet ezen ágához szükséges kellékekkel, mellyek őt első

rendű; és sok tekintetben páratlan színésznővé emelték. 1848-ban nőül ment Jókai Mór jeles novella-írónkhoz. —k.

B. Jósika Miklós, egyik — legjelesebb s Jókai után egyszerűen legtermékenyebb regényírónk, szül. 1796. Tor-dán Erdélyben. A jogot elvégezvén, 1811-ben katona lett; s részt vett az olaszországi hadjáratban. 1814-ben a Mincio melletti ütközetben a csatatéren neveztetett főhadnagygyá, Később mint kapitány részt vett a franciaországi hadjáratban. 1818-ban kilépett a katonaságból, s a tudományoknak szentelte magát. 1834-ben Magyarországra tetté át lakását, esz irodalom terén kisebb regény-dolgozatokkal lépett-fel. Hírét és -nevét azonban „Abafi“ című híres regénye alapította meg. Nemsokára a m. akadémia, s a Kisfaludi-társaság tagjává, 1841-ben ez utóbbinak igazgatójává, 1842-ben peedig elnökévé választatott. Abafit nemsokára „Zólyomi“ (1 kötet); „A könnyelműek“ (2 kötet); „Az utolsó Satori“ (3 kötet); „A csehek Magyarországon“ (4 kötet); regények követték. Ezenfelül a különféle folyóiratokban közlött beszéleyeit, novelláit és egyéb közleményeit „Élet és Tündérhon“ című három kötetes regény foglalja magában. 1843-ban „Zrínyi a költő“ című regényt adott ki 4 kötetben. Ezt követte újra a „Viszhangok“ és a „Szív rejtelmek“ című regények, összeállítva a már oiébb közlött külön című novelláiból és beszéleyeiből. Az „Élet Útjai“ című jeles regény szinte az 3 tollából folyt Fordított művei „Külföldi regények“ cím alatt jelentek meg. 1847-ben munkáinak új folyamába kezdett; és jeles műveit illy címek alatt adta ki: „Akarat és hajlam“; „Regényes képletek“; „Jósika István“ (történeti regény 5. kötetben); „Egy két emeletes ház.“ Művei külföldön német fordításban is megjelentek. Több jeles cikket írt a folyóiratokba s néhány regényt németül. A forradalom után kibujdosott s Brtts-selben folytatja írói pályáját. Azóta több regényei jelentek meg névtelenül, minők a „Gordiusi csomó; Eszter; Nagyszebeni királybíró stb.“ Vannak tőle drámák is; habár e téren kisebb szerencsével működött. Illyenek az „Adorjánok és Jenők. Két Barcsay; Kordókubasz; Ecsedi Tündér“. —k.

Juhász, vagy görögösen **Melige Péter**, született Horriban, Somogy megyében. Tanulását Németországban végzé, honnan megtérvén, debreczeni lelkészévé választatott. Kikelt Blandrata György és Dávid Ferencz ellen, kik a Sz.-háromság ellen kezdettek tanítani. A harcz köztük heves és indulatos volt. Meghalt 1572. Irt sokat latinul. Magyar munkái közt említést érdemel: „A sz. Pál apostolnak a Romabeliekhez irt levelének magyarázatja Prédikációkban. Debreczen, 1668. „Innepekre alkalmazott Prédikációk,“ és a végén rövid Agenda“. U. o. 1563. „Sámuel és királyok két könyvei“. U. o. 1565. „A SZ. Jánosnak tett Jelenésnek igaz és írás szerint való Magyarázása Prédikációk szerint a jámbor, bölcs és tudós embereknek írásaikból szerzetett“. U. o. 1568. Az igaz kereszténységnek rövid Fundamentoma.“ U. o. 1569. „Herbárium a füveknek erejéről és hasznokról.“ Kolosvár, 1562. E mű, mellyben a fiivek nevei deákul, magyarul és németül vannak leírva, úgy látszik németből fordított —y.

Kacs Kovics Lajos, született 1804. Nógrádmegye Mohom helységében. Iskoláit Pesten, Váczon, és Győrött, a törvénygyakorlatot szinte Pesten végezte. 1828-ban kir. t jegyzővé, 1829-ben pedig okleveles ügyvéddé nevezetett, és királyi ügyvéd mellett nyert segédi alkalmazást 1844-ben Pest városánál lett főjegyző. Az 1848-iki országgyűlésen mint pestvárosi képviselő vett részt Irodalmi munkássága főleg a kisedevé és gazdasági intézetek körül forgott; erre, vonatkozó értekezései a folyóiratokban jelentek meg. Mint a magyar gazdasági egylet titoknok, ő adta ki a „Gazdasági Tudósításokat“ és „Mezei Naptári“ című kalendáriomot A magyar akadémia 1. tagjává 1832-ben választatott Utolsó munkája: „Közlemények a kisedevés és nevelés köréből“. (1842. 1 füz.) —k.

Káldi György, született 1572. Nagyszombatban. A jezuiták közé 1598. állott Romában; s végezvén tanulását hit-szónoknak Erdélybe küldeték: innen azonban Bocskai által társaival együtt kifizetvén, Bécsbe ment, s az akadémiai ifjúsághoz deák, a néphez pedig német és olasz egyházi be-

szédeket tartott Híre elterjedvén, Olmüczban az erkölcsi hittan előadásával, majd Brünnben az újonczok képzésével bízott meg. Utóbb igazgató lón Nagyszombatban és Posonyban, s itt a Pázmán Péter alapította collegium felügyelése alatt épített föl. Bethlen Gábor erdélyi fejedelmet fölkeresvén, szemére lobbantotta neki a törökkel szövetséget, és hazája elárulását, melly elszántságáért e fejedelem nemcsak meg nem büntette, hanem barátságosan megvendégelvén, a typographia felvirágoztatására 100 tallérral megajándékozva eresztette el magától. Pázmán ítélete szerint ez időben hozzá hasonló férfin nem volt Magyarországon. Szónoklata komoly és velős lévén, hallgatóit gyakran csndálkozásra ragadá. Haszon nélkül soha sem beszélt Meghalt 1634. oct. 30-án, élte64-ik évében. Fordította az egész sz. írást, és „Sz. Biblia az egész kereszténységben bevett régi deák betűkből⁴” cím alatt Bécsben kiadta, 1626. Kiadta magyarítva szinte az esztendő folytatában sz. mise alatt olvasni szokott evangéliumokat Bécsben, 1629. Híresek egyházi magyar beszédei is, mellyeknek egy része 1671. Posonyban „Az vasárnapokra való predikázióknak első része, Advent első vasárnapjától fogva sz. Háromság vasárnapjáig” cím alatt Pázmán Péternek ajánlva, látott napfényt; másika kéziratban maradt „Az ünnepre való predikázióknak első része sz. András napjától fogva Keresztelő sz. János napjáig”, Posonyban nyomtatott ki, 1631. Ajánlva van gr. Eszterházy Miklós Nádornak. „Istennek szent akarata” című jeles munkája pedig holta után jelent meg, Kolonics Leopold költségén Nagyszombatban, 1681. —y.

Kállay Ferencz, született 1790. Debreczenben, hol tanulását is végezte. Ügyvédi oklevelet nyervén, Bécsben az austriai katonai és polgári törvényt hallgatta, s kiáilván a vizsgálatot, auditor lett a második székely gyalogezredben; hol lb évig működvén, kapitányi rangra emeltetett, és nyugalomba helyeztetett 1832-ben Pestre tette át lakását, s az irodalom mezején nem csekély érdemeket szerzett magának, minek folytán magyar akadémiai tag lett Munkái elszórva a folyóiratokban jelentek meg. Különféle tárgyokról értekezett;

értekezései közül említésre méltók: „A magyar nemzetiségéről“ (1836.). „Kölcsey Ferencz gyermek- és ifjúkori életrajza s néhány eredeti levele“. „Esküdtszékekről, tekintettel az alsó-táblai szónoklatokra“ (1844.). „Finn-magyar nyelv“. „A philosophia forduló pontjai Francziaországban“. stb. — k.

Kaprinai István, szül. 1717. aug. 12-én Érsekújvárott Jezuitává 1729. lett. A Bécsben kitöltött két próbaév után Patakon tanította a 3-ik és 4-ik nyelvészeti osztály növendékeit. Kassán hallgatta a bölcsészeit, majd Egerben és Kolosvárott tanított 1740. kezdé hallgatni Kassán a hittant, melyet Nagyszombatban végzett be. Fölszenteltetvén, Nagy-Bányán és Nagy-Váradon hitszónokoskodott két évig, utóbb Győrött ugyanannyi ideig. Kolosvárt az algebrát 2, a bölcsészetet 3, Egerben a polemicát 1, Kassán a történeteket és egyházi ékesszólást 4, az egyházi jogot 3 évig dicséretesen tanította, a sz.-írást pedig 3 évig magyarázta. E közben 16 év lefolyása alatt hitoktató is volt, s különös gondot fordított a cigányok tanítására. Két évet töltött Kassán tudós művei szerkesztésében, melyek közül azonban magyarul csak kettő jeleni meg; ezek egyike: „Isten temploma terjesztőjének dicsérete“ (Kassa, 1745.), másika: „Urnapi bizonyítás az Ur vacsorájáról, melyet a ez. írásból, régi sz. atyákból, egyházi históriákból feltett jegyzésekkel irt K. J.“ U. o. 1755. Meghalt 1786. dec. 10-én. Latinul irt 8 munkái közül mint legjelesb megjegyzésre méltó: „Hungária Diplomatics temporibus Mathiae de Hunyad Begis Hungáriáé“. Bécs, 1767. -y.

Kármán József, született 1771. jan. 15-én Losonczon, Nógrádinegyében, hol atyja, szinte József, prédikátor volt Végezvén előkészítő iskoláit, Pesten törvényt hallgatott, s innen Bécsbe menvén, az ottani egyetemben bővebb kiképeztetéstvön, s a nagyvilág és szebb társaságok viszonyai és hangjaival megismerkedvén, magának barátokat és pártfogókat szerzett Az 1790-ki országgyűlés után lemenvén Pestre, ott ügyvédi pályára lépett ugyan, de kenyérszakától fönmaradt minden óráit ismeretei gazdagításában és ízlése művelésében töltötte, Az írók ezen időben világos öntudat, szilárd

irány nélkül dolgoztak; a közönség kicsiny, a nők vagy egészen idegenek, vagy legalább olvasni nem szokottak voltak. A kor szükségéinek akart tehát áldozni Kármán, midőn Pajor Gáspár társaságában, az „Urániát“ 1794. elejével megindítá. Dolgozásai kivétel nélkül, mind az „Urániá“-ban láttak napvilágot; három kötetig folyt a munka, tovább vinni a pártolás hiánya nem engedte. Pesttől megválván 1795. visszavonult szüleihez, kiknek ápoló karjai közt ifjonti bűnök áldozatául nemsokára elhunyt. Munkáit „Kármán József írásai“ (Pest, 1843.) cím alatt Schedel Ferencz adá ki „Fáimi hagyományaival“ együtt. *— y.

Karvassy, előbb **Karpff Ágoston**, szül. 1809. máj. I-BŐ napján Győrött, hol atyja Antal, mint nagy tapasztalásait orvos, köztiszteltből állott. Miután szülőhelyén kitűnő* elmetehetségét tanúsítva, a középtanodái folyamat és az akadémiai négy éves pályát bevégezte, s pár évet Pesten mint törvénygyakornok töltött, 1830. Ügyvédi, 1832. pedig a magyar egyetemről tudort oklevelet nyert. Mint Ügyvéd Pesten kezdé meg pályáját, mellynek folytatásával 1835. végképen felhagyott; midőn a nagyváradi k. akadémiában a politikai tudományok és magyar váltójog tanszékébe, mellynek elnyeréséért, nagy hivatást érezve magában a tanítási pályára, folytonosan, törekedett, emelkedett. Ez időtől egyedül a tudományoknak él, kedveli a munkát, szereti a csendes életet. A jeles Beke Farkas elhunytával, 1838. saját kérelme következtében Győrbe tétetett át Komoly és csendes természete mellett valamint kartársainak, úgy tanítványainak is szeretefét megnyerni képes. A német szövetséges, statusokban tudományos szempontból két ízben utazott Munkái ezek: „A politikai tudományok rendszeresen előadva“. Győr, 1843. 3. k. „A magyar váltójog“. U. o. 1846. 1. k. Mindkettő a tanuló ifjúságnak Szánva. — y.

Kassai József, szül. 1767. mart. 15-én, Bográd folyó mellett Kisfaludon Zemplénnegyében. Tanulását 1779. Tokajban kezdette meg, és 1784. Kassára ment; hol az ottani középtanodában, a magyar irodalom elhomályosíthatlan fényű

csillagában, Baróti Szabó Dávid jezuitában olly lelkes tanítórá talált, ki a nagy reményű ifjúnak teheteégi irányát bölcsen kitapogatta, s benne a honi nyelv szeretőjét korán láng-
 ra gyulaaztotta. A philosophiát szinte Kassán, 1786. bevé-
 gezvén, Egerbe ment; hol gr. Eszterházy Károly őt a me-
 yei növendékek közé sorolta, s a hittudományok tanulása
 végett Pestre küldötte. Itt a haza különféle vidékeiről össze-
 gyűlt társak közt lett ő először figyelmessé nyelvünk különféle
 beszédejtéseire, tájszavai- és szólásaira, mellyek alkalmi
 szolgáltak neki nyelvtani és lexioographiai jegyzetek tételére.
 1790. pappá szenteltetvén, Tarczalón 4 évig mint segéd, és
 1794—1824., s így 30 évig Szeremesen mint lelkész, aulá-
 ról szinte megfélekedve, híven és buzgón teljesíté lelképás-
 tori magas hivatalát. E közben jelent meg tőle 1817. b; Szö-
 pessy Ignác, akkört még egri kanonok bőkezű pártfogása
 alatt S.-Patakon a „Magyar nyelvtanító könyv“; ezt követé
 1818. a „Barátságos és ügyes felelet a Szemügyre“ mellyet
 Misfcolczon lakott Jobflerczer minorita ellen adott ki Kassán.
 Dolgozott fi a „Tudományos Gyűjteménybe“ is (1820. 2. 8. k.
 1821. 4. k.). 1824-ben Cseh István kassai püspök által 300
 vf. nyugalmastatván, három évet Almásy János noszvai kas-
 télyában töltött; 1827-től fogva pedig b. Szepessy és Scitov-
 szky pécsi püspökök védszámyai alatt munkálódott Pécssett
 származtató, nyelvtanító és kritikai szótára ügyében, mellyet
 „Származtató és gyökerészö magyardeák szókönyv“ czim alatt
 Pesten, 1833—5. lelkes főpapja áldozata mellett A-Sz-ig be-
 zárólag 4. k. meg is indított, de az irodalom és nemzeti nyel-
 vünk nem kis kárára be nem végezhető. Nagy kedvelője volt
 fi a fiivészetnek is. A magyar t társaság 1832. mart. 7-én vá-
 lasztotta el levelező tagjául. A halál 1843. mart 15-én épen
 születése napján, miután 75 évet munkásán betöltött volt,
 érte utói. — y.

Katona Mihály, szerzetes néven Dienes, született
 Deresikán, Posonymegye csallóközi részében, 1782. sept .24-
 én nemes szülőktől. Tanult Posonyban, óvárott, Tatán. A
 gymnasialis iskolák végeztével kegyes tanítórendbe vétetett

föl, és kiállván a próbaévet, Kalocsán és Tatán három évig a nyelvészeti osztályokban tanárkodott. A bölcsészeiét Egerben hallgatta 1808-ban, mely tudományból tudori koszorút nyert. 1809-ben Nyitrán, 1810-ben pedig Szent-Györgyön végezte theologiai tanulmányait 1811-, és a következő három években Tatán tanította a humaniórakét. Innen Szegedre ment át, mint történelemtanár, s e téren működött 1823-ig; mellyidő alatt a magyar és a közönséges történetet latinból magyarra fordította. 1823-ban elébbi minőségében Kolosvárra tétetett át. 1827-és következő években Léván ház-és gymnasium-igazgatói hivatalt viselt, és innét egészségi szempontból Vácra tétetett át; egészsége javultával újra igazgatói hivatalra alkalmaztatott Nagy-Károlyban, Kecskeméten és Szegeden. Számos latin ódái kívül egy nagyobb magyart is irt a szegedi kegyes iskolák százados ünnepére. Irt továbbá „Értekezéseket a szelíd gesztenyefiáról, borok királyáról, magyar fhearól, és magyar indigóról“, s kiadta egy kötetben Sárospatakon 1850-ben. A „Dinnyészetről“ is kiadott egy kötetet Pesten, 1853. Legközelebb egy munkát küldött be Trattner nyomdájába a „Nővény honosításáról“. Több munkái kéziratban hevernek.—k.

Kazinczy Ferencz, szül. 1759. oct 27-én Ér-Semlényben, Biharmegyében. Kilencz éves korában Késmárkra küldetett a német nyelv tanulása végett, s onnan év múltával S.-Patakra; itt kezdett tanulni francziaul, s anyja buzdítására egy munkát irt, mely „Magyarország földi állapotának lerajzolása“ (Kassa, 1775.) cím alatt mégis jelent nyomtatásban; amü, noha hibás volt, Szilágyi superintendensáltal mégis megdicsértetett: de érezvén kézületlenségét, Kazinczy föltette magában, hogy imi többé nem fog; győzött azonban anyja kívánsága, s Bessenyei Györgynek németül irt Amerikaiát lefordító, mely, miután tanítói egyike által kiigasztatott, „Az amerikai padócz és Kazimir keresztény vallásra való megtérése“ (Kassa, 1776.) cím alatt jelent meg. 1777-ben atyja testvérével Bécsbe ment, s a cs. képcsarnokban (Belvederben) figyelemmel nézdelé a remek festvényeket, s általuk ízlését finomító. Visszatérte után kézbesítettének

neki Marmontelnek Báróczytól magyarra fordított regéi, majd Baróti Szabó Dávid versei is; a nyelv hőjét magyar Versekben köszönté meg, s nagygyá lettnék ené magát, midőn hozzá Szabó válasza versben megérkezék. Péchy Gábor a kassai kerület főigazgatója 1779. apr. 27-én Kenyeres József rósnyói kanonok és akadémiai aligazgató kíséretében S.-Patakön megjelenvén, K. ez utolsó által verseiért megdicsértetett, s tantársainak követendő példányul ajánlatotL 1779. jul. 15-én iskoláit elvégezvén, Kassán, utóbb Epericsen, végre Pesten törvényt gyakorta, s itt ismerkedék meg gr. Ráday Gedeonnal, ki nagy befolyással vala if jú, lángoló lelkére; megnyitván neki hires könyvtárát, s elbeszélvén neki ifjúsága korát és a mik azt megelőzők. Itt tanulta becsülni a nagy Katonát, kinél a sok beszédű Schwartnerrel gyakran megfordult 1784. Abanj-megye aljegyzőjévé neveztetett, s midőn ugyanazon év nov. első napjától fogva József császár parancsára minden hivatalos irománynak németül kelle vezetettnie, a főjegyző épen nem, az első aljegyző pedig németül keveset tudna, Kazinczy vitte pontosan a- kezelést. De ezen hivatalban sokáig nem maradhatott, mert gr. Török Lajos, kivel 1784. nov. 2-án Tályán ismerkedett meg, ajánlatára József császár által 1786. a kassai kerület nemzeti iskoláinak felügyelőjévé neveztetett S midőn Kazinczy ezen hivatalban számos alárendeltjei bizalmát és szeretetét nyerte meg, másfelől „Bácsmegyeie“. (Kassa, 1789.), „Geesnere“ (u. o. 1788.), és „Orpheusa“ (u. o. 1790. elakadt a 8-ik füzetrel) őt a magyar olvasó kisded közönség kedvenczévé, s ifjú irodalmunk egyik nagy befolyású írójává tették. Munkássága magasb fokra emelkedék, midőn II. Leopold alatt minden többi nem-kath. hivatalnokokkal együtt a kath. iskolákból elbocsátott. A Pesten összeállított magyar színész-társaság rendezése és igazgatása körül gr. Ráday Gedeonnal nagy erélyt fejtett ki, s a repertoriumot fordított művekkel gazdagítá. Szorgalmát azon szerencsétlenség sem törte meg, melly rá 1794. nehezédék. Éltének kegyelmezett ugyan a fejedelem: de Brünnben, Kuffeteinban és Munkácson hét hosszú évet kellett töltenie szomorú fogság-

ban. Itt lettek Yorick és Sallustius, Clavigo, és a vak lantos, egyebekkel együtt rideg óráinak nyájas búkergetői. Kiszabadulása harmadik évében összekelt gr. Török Zsófiával. Éltenek gondoktól övedzett második felét házi köre, barátai, s irodalmi foglalatosságai deríték föl. Ez időszakból valók számos versei, erdélyi utazása, kötetekre menő apróbb historiai, nyelv-és széptani dolgozatai, saját életírása, több remekíró magyarítása. Munkás részt vett azon tanácskozmányban, melly 1828. a társasági alaprajz kidolgozására volt összehívva, s érdemeinél fogva 1830. nov. 17-én az igazgató tanács által a történeti osztályban vidéki első rendes taggá nevezetvén, azon rövid időt is, mellyet halála előtt a társaság körében élt le, munka között élte le. Meghalt széphalmi magányában 1831. aug. 22-én, élte 72-ik, írói pályája 56-ik évében. Említett munkáin kívül tívezetesbek: „Lanassa“, szomj. 1771. „Stella“, Göthe után. Posony, 1739. „Helikoni virágok“. U. o. 1731. „Paramythionok“, Bordértől. Széphalom, 1793. „Sinopei Diogenes maradványai“. Pest, 1793. „Egyvelges fordításai“. Széphalom, 1808. 1. k. „Bohefoucoud Max“. Bécs és Triest, 1810. „Vitkovics Hibáihoz“. Széphalom, 1811. „Tövisekés virágok“. U. o. 1811. „Poétái berke“. Pest, 1813. „Munkái“. Pest, 1814—1816. 9. k. „Élőbeszéd Sallustiuához“. Kassa, 1824. „Pyrkersz. hajdan gyöngyei“. Pest, 1830. „Útja Pannonhalmára, Esztergomba, Vácra“. U. o. 1831. Fölgügyelése alatt jelentek meg: „Magyar régiségek és ritkaságok“. Pest, 1808. 1. k. „Dayka versei“. U. o. 1813. 3. k. „Zrínyi minden munkái“. U. o. 1817. 2. k. „Kis János versei“. U. o. 1815. 3. k. „Báráczy minden munkái“. U. o. 1812. 8. k. Legújabbán Bajzá József és Schedel (Toldy) Ferencz szedék össze műveit, és „Kazinczy Ferencz eredeti munkái“ cím alatt adták ki Pesten, 1836—1845. 5. k.; mellyekközt főleg levelei (Erdélyi levelek gr. Dessewfij Józsefhez. Levelek Kis Jánoshoz, Szentgyörgyi Józsefhez stb.) vonják alakilag úgy, mint tartalmilag magukra a figyelmet Elsőbb tekintetben azok a legjobbakhoz tartoznak, mit irodalmunk e részben bír. Könnyűség, ele-

venség, csín, és ezek mellett törzsökös magyarság tüntetik ki. — y.

Kecskeméti János, szül. 1633. Kecskeméten; innen vezetékneve. Jezuitává 1652. lett Nagyszombatban. Mint egyházi szónok, ékes és velős előadásával nagy hirt s nevet szerzett magának. A bécsi Pázmán-intézetet majdnem 14 évig kormányozta. Rendtársainak Rosnyón, Kőszegen, 1677., Sopronban 1694., Kassán 1697., Nagyszombatban 1707. volt előjárójuk. Meghalt Bécsben, 1712., élte 80-ik évében. Egyházi beszédein kívül „Nagy tűz kis szikrája“ című magyar munkát adott ki Bécsben; latinul sokat írt. — y.

Kelmenfi (előbb Hazucha) László, szül. Nagyváradon 1815-ben, hol atyja orvosi hivatalt viselt. Atyját korán elvesztvén, neveltetését Hazucha János kanonoknak köszöni, ki őt Nagy-Szebenben taníttatta. 1832-ben Pestre jött, s az itteni egyetemnél az orvosi tudományokat hallgatta; de szorult anyagi körülményei miatt e pályáját félbenszakítá, s keble hajlamát követve, szépirodalmi munkálatokkal kezdett foglalkozni; a „Rajzolatok“ című laphoz szegődvén segédképen. Nemsokára azonban elvált Pesttől, és Szegeden tartózkodott, mint könyvnyomdái ügynök. 1839-ben újra Pestre tért vissza, s mérnöki pályára lépven, az országos építészeti hivatalnál nyert alkalmazást; 1849-ben a honvédelmi bizottmánynyal, mint a „Közlöny“ segédszerkesztője, Debreczenbe vonult, s ckkép hivatalától elesett. Folytonosan dolgozott különféle folyóiratokba s jeles cikkei nevét csakhamar népszerűvé tévék. Önálló művei ezek: „Meghasonlott kedély“ regény Pest, 1846., és „Beszélyek“ (u. o. 1846.). Meghalt 1851. apr. 21-kén, miután az életben számtalan kellemetlenségekkel találkozott — k.

Gyerő-monostori b. Kemény Zsigmond, jeles publicista és regényíró, jelenleg a „Pesti Napló“ felelős szerkesztője, szül Erdélyben, 1816-ban. Alsóbb iskoláit Zalathnán végzé a kath. tanodában, később a nagyenyedi ref. feltanodába ment át, s itt hallgatta 11 éven át a felsőbb tanulmányokat 1834-ben elhagyván iskoláit, egy évet Kolosvárott töl-

tott; hol buzgón látogatta az akkor egybegyűlt erdélyi országgyűlés üléseit, s nagy szorgalommal készült a publicistái és politikai pályára. 1837-től 1839-ig Marosvásárhelyen időzött, mint joggyakornok. Itt azonban nem lelt elég tápot tudományvágyának, hanem Bécsbe ment fel; s az ottani egyéninél figyelemmel hallgatta és tanulmányozta a boncz-, vegy-, természettant, physiologiát stb. Ismeretgazdagon térve vissza hazájába, erejét és tudományát lankadatlanul a közügyeknek szentelte. A politikai mozgalmakban folytonosan tettleges részt vett. Tagja volt az 1848-iki pesti nemz. gyűlésnek, mint Kővár-vidék egyik kerületének képviselője. 1849-ben a magyar belügyministeriumnál mint tanácsos a codificatioval foglalatostkodott, s e miatt a forradalom legyőzése után hadi törvényszék elé állíttatott, de nemsokára a kereset ellene megszüntetett. K. Zs.-nak főleg irodalmi működése ismeretes. Már 1839-ben „A mohácsi veszedelem okairól“ értekezett. 1840-ben mutatványokat közlött az Athenaeumban „Martinezzi“ című regényéből, melly azonban mostanig is vár a kiadásra., 1841-ben Kovács Lajossal Méhes „Erdélyi Híradójának“ szerkesztését vezette, s főleg saját vezércikkei által journalistikai tehetségének fényes bizonyosságát adta. 1842-ben lemondott a szerkesztésről, s néhány évet Kapudon töltött. Ez időben írta „Korteskedés és ellenszerei“ című munkáját. 1844-ben kezdette, 1846-ban Pesten végezte be „Gyulai Pál“ című nagy regényét 5 kötetben. Az „Erdélyi Híradóiban“ folytonosan közlött jeles cikkei, s főleg „Korteskedés“ című munkája által nagy figyelmet gerjesztett; minek folytán gr. Széchényi István a megállapítani szándékolt „Független“ című political lap szerkesztésére hivatott meg. E meghívást el nem fogadta, hanem inkább b. Eötvös felszólításának engedve, a „Pesti Hírlap-“hoz szegődött dolgozótársul; s ennek folytán 1846-ban Pestre tette át lakását. 1847-ben utazást tett Olaszországban. 1848-ban ismét a „Pesti Hírlap“ szerkesztésében vett részt. Az ez időben közlött cikkei közül nevezetesbék: Igénytelen nézetek az erdélyi úrbér iránt; országgyűlési utasítások; Montesquieu és I. Béla

király; évenkénti országgyűlés; kétfokú választás; gyűlési nyilvánosság stb. A forradalom után két jeles röpirattal nyitotta meg írói működését: „A forradalom után“ (1850.), s „Még egy szó a forradalom után“ (1851.) cím alatt. Csengeri „Magyar szónokok és status-férfiak“ című könyvében ő közölte a két Wesselényi és gr. Széchényi István jellemrajzait, mely minden tekintetben nagy becsű művei a nevezett könyv legjelesebb dolgozatai közé tartoznak. A Szilágyi Sándor által szerkesztett „Nagyenyedi Album“-ban „A SZÍV örvényei“ szép novellája jelent meg. Ez idő alatt részt vett a „Pesti Napló“ s a „Nemzeti könyvtár“ szerkesztésében is. 1853-ban jelent meg „Férj és nő“ 2 kötetes regénye; továbbá: „Ködképek a kedély láthatárán“; „Szerelem és hiúság“; „Erény és illeni“; „Özveggy és leánya“; ez utóbbiból eddig két kötet. — A „Vasárnapi Újság“ szerint „Élet és ábránd“ című nagyobbszerű regényének kézírata a budai bombázás alkalmával a tűz martalékává lett. Legújabbán a „Pesti Napló“ szerkesztését vállalta magára, mellyet ismeretes ügyességével és jounialistai tapintatával mostanig vezet. 1843-ban a m. t. társaság levelező tágjával választotta. — k.

Keiupelen született Tóth Riza, Tóth Kálmán fiatal költőnk nővére, szül. Baján, 1829-ben. A legéberebb anyja szárnyai alatt gondos nevelésben részesülvén, korán fejlett ki benne az olvasási vágy; s különösen a szépirodalmi könyvek csakhamar életszükségévé lettek. 1850-ben a Hölgyfutárban névtelenül, 1852-ben pedig már mint Kemp el en Victor neje, mostani neve alatt lépett fel mint író. Azóta a szépirodalmi lapok több beszélyt hoztak tőle, mellyeket összegyűjtve, két kötetben adott ki. — k.

Kerekes Ábel, szül. 1790. febr. 15-én Szászvárosszékben Tordason, hol atyja János ref. prédikátor volt Tanulását 1798-ban kezdette Szászvároson, szép tehetségei mellett csekély előmenettel, mert folytonos betegeskedés által gátoltaték. 1805. a költészeti és szónoklati tanokat Sípos Pál alatt hallgatta, ki őt tanúsított szorgalmáért kedvenezének fogadván, b. Naláczy István Erdély elmés költőjével s egyeb

tudósokkal megismerteté. 1808. Szászvárostól megváltván, Nagy-Enyedre ment a felsőbb tudományok tanulására. A német nyelv kedvéért 1810. Nagyszzebeni kereste fel, s az itteni kaik, és luth. jeles tanárokkal barátságot kötött 1811-ben, miután Maros-Vásárhelyt is megfordulván, gr. Teleki Samuel gazdag könyvtárát átnézte, s Aranyka Györgynek, kivel haláláig levelezett, ismeretségét megszerezte, Szászvárosban anyai birtokán letelepedett, s Báló Samuel holta után annak tanszékét elfoglalván, az egész iskolán kormánykodni, s a magyar nyelvet eléadásivá tenni igyekezett Kikben tehetséget látott, írásra ösztönözte, sőt a gyengébbeknek is nem egyszer készített versezetet, csakhogy kedvet kapjanak. Meghalt 1816. Hátrahagyott munkái főleg Erdély történetét tárgyazzák, s mint az „Erdélyi Múzeum“ IV-ik kötetéből kiteszik, ezeket akarta ő „Históriai darabok és apróságok“ cím alatt egy folyóiratban megindítani; azonban szándoka csak tervben maradt Irt költői műveket is; de ezek nyomtatásban nem jelentek meg. Különféle tárgyú dolgozataival inkább tanítani, mint gyönyörködtetni óhajtott — y.

Kerekes Ferencz, szül. a múlt század végén, s tanult Debreczenben; hol később professor lett. Magyar nyelven két munkája maradt fen, t. L Rohlwes Baromorvos könyvének fordítása, s „Értekezések és kitérések“ című munkája (1836.). 1837-ben a magyar akadémia lev. tagjává választotta. Meghalt B.-Füreden, 1851-ben. — k.

Kerényi Frigyes, előbb Christmaun, szül. 1822-ben Eperjesen, és ugyanott végezte iskoláit A magyar irodalomban mint költő ismeretes. Műveit „Költemények“ (Pest, 1844.) és „Újabb Költemények“ (1846.) cím alatt bírjuk. Életpályáról csak annyit tudunk, hogy mint önkénytes részt vett a magyar hadjáratban, minek folytán Amerikába menekült, hol elmezavarodásba esvén, 1852-ben meghalt Fönnebbi művein kívül közlött elszórva a lapokban számos költeményeket „Vidor“ álnév alatt. — k.

Kereskényi Ádám, született 1713. jan. 24-én Zavaron Posonymegyében. Jezuitáva 1728. lón. Miután tudomá-

nyait szép előmenetellel bevégezte, B Esztergomban, Kassán, Posonyban az elemi iskolákat, Nagyszombatban a költészeti, és Budán a szónoklat! osztály növendékeit tanította volna, mint esztergomi magyar hitszónok tűnt ki. Illy minőségben lelkesen működött Győrött egy, Bécsben pedig öt évig. 1756-tól kezdve Kőszegen, Budán, Esztergomban és Kassán rendtársait igazgatta; 1773. a kolosvári nyomda kormányzásával bízott meg meghalt 1777. Munkái következők: „Szent Ágostonnak megtérése.“ Nagyszombat, 1758. „Cyrus“, szomorujáték. „Mauritius császár“, szinte Kassa, 1767. „A Jézus társaságából való Canisius Péter által egybeszedett és három iskolára elosztott keresztény hitnek öt fő czikkelyeiről közönséges és szükséges kérdések könyvecskéje.“ Győr, 1758. Azóta megjelent Bécsben, Nagyszombatban és Kassán. —y.

Kis János, született 1770. sept 22-én Sz.-Andráson, Sopronmegyében szegény szülőktől. Anyjától a vallás első ágazatai mellett olvasni, atyjától pedig írni tanult Tehetségei lassankint kifejlődvén, a soproni evang. iskolába adták, hol a szokott tanfolyamot 9 év alatt dicséretesen be is végzé. Itteni tanítói közt Schwartznernek volt legnagyobb befolyása lelke iránylatára. Ettől buzdittatva kedveié meg az ó-világ jeles elmeszüleményeit, tanulá meg az újabb nyelveket, s tévé sajátjává azon vas szorgalmat, melly által utóbb hazájának annyit használt Honi nyelvünk és irodalmunk mellett már ekkor kezdett buzogni. Ugyanis 1790. néhány tantársával egy, máig is fönnálló magyar társaságot alapít Sopronban, mellynek tagjai magyar nyelven dolgozásban gyakorolták és gyakorolják magukat; munkáikat egymás előtt felolvasván, ismereteikhez képest meg is ítélik. Ugyanezen időtájban fordítá Lowth „Choice of Hercules“ allegóriái költeményét magyarra, az eredetinek versnemében. E fordítás történetesen az országos könyvtár halhatlan emlékü alapítójának, gr. Széchényi Ferencznek kezébe kerülvén, annyira megnyerte tetszését, hogy rendelésére „Hercules választása“ cím alatt Bécsben, 1791, kinyom altatott. Ugyanezen

év tavaszán egy tantársával beutazó Magyarhon nagy részét, olly szándékból, hogy tudósaink- és írónkat személyesen megismerhesse, mi neki nagy részben sikerülvén, ősszel a göttingai következő évben pedig a jénai egyetemet látogató meg: segítettve azon tetemes pénz összeg által, melyet említett költeményéért ajándékuul nyert. Annál nagyobb figyelemmel kísérte a két egyetem tantárgyait, minél rövidebb volt az idő, melyet ott tölthetett. Visszatérvén honába, a győri evang. tanodánál nyert alkalmazást; majd 1796. a nagybaráti gyülekezet meghívását elfogadva, lelki pásztorságra szentelé életét; 1799. Kővágó-Órsre Zalába, 1802. Nemes-Dömölkre Vasba, végre 1808. Sopronba vitették át ugyanazon hivatalra. £ változások által hatásköre egyre növekedvén, egyre kedvezőbbek levének viszonyai is. Ez utóbbi évben szerfölött megörvendezteté gr. Festetich Ignócz, kinek jószágán született, atyját minden alattvalói tartozástól ünneptélyesen örökre fölmentvén. A dunántúli evang. egyházkerület 1810. jegyzőjévé, 1812. pedig superintendenssé volasztá. A jénai egyetemtől 1817. hittudori oklevéllel tisztelteit meg. 1822. nemességre emeltetett. Tagja volt 1828. azon választmányak, mely a magyar t. társaság alaprajzát és rendszabályait kidolgozó, mellynek igazgatósága 1830. nov. 17-én a törvénytudomány osztályába második vidéki rendes tagnak nevezte. 1841 elején kir. tanácsos lón. Kis János az írói pályának, mellyre önhajlamából s gr. Széchényi Ferencztől lelkesítve lépett föl, tapasztalván az olvasók kedvezését, mindig híve maradt. Tagja volt a Kisfaludy-társaságnak is. Meghalt 1846. febr. 19-én, élte 76-ik évében Sopronban. A philosophiai tanító-költészet lelte föl nálunk benne egyik legszerencsésb művelőjét. Egyenkint megjelent egyházi beszédeit, a folyóiratokban adott számtalan darabjait elhallgatva, kinyomott munkái 60 kötetét meghaladnak. Közülök jelesbek: „Az emberekkel való társalkodóéról.“ Győr, 1798. 3. k. Pest, 1811. „Erkölcsei oktatás az ifjabb asszonyságok számára.“ Győr, 1798, „Zaid vagy IV. Mahumed szerencsétlen szerelme.“ Pest, 1803, Kotzebue után. „Emberi indulatok tú-

köre.“ Posony, 1804. „Német és magyar levelező könyv.“ Pest, 1803. „Görög és római mythologia.“ Posony, 1805. „A magyar nyelv mostani állapotáról, kimíveltethetése módjáról, eszközeiről.“ Pest, 1806. (Jutalmazott felelet) „Avilág közönséges históriája.“ Posony, 1805—1809. 2. k. Folytatása gr. Gvadányi hason című munkájának. „Flóra mulatáságos gyűjteménye.“ Pest, 1806—1807. 3. k. „Elmés nyájasságok.“ Sopron, 1806. „Természet csudáji, nemzetek szokási s országok nevezetességei.“ Posony, 1808. „Nemzeteket és országokat esmértető gyűjtemény.“ Pest, 1808—1810. 3. k. „Horatius levelei Wieland magyarázó jegyzéseivel.“ Sopron, 1811. „Versei.“ Pest, 1815. 3. k. „Ifjúság barátja.“ U. o. 1816. 2. k. „Nevezetes utazások tárháza.“ U. o. 1816—1819. 8. k. „A vallástalanságról.“ U. o. 1815. „Heliconi kedvtöltés.“ U. o. 1819. „A falusi élet*“ Sopron, 1825. „Juvenalis satyrái.“ Pest, 1828. „Persius satyrája.“ U. o. 1833. „Socrates nevezetességei.“ U. o. 1833. „Iphigenia Taurisban.“ U. o. 1833. Göthéből. „Horatius levelek“ U. o. 1833. Újra kiadva a magyar t társaság által. „Soproni estvék.“ „Elmélkedések életéből.“ „Anaximenes Rhetoricája.“ stb.—y.

Kis Imre, született 1631. nov. 3-án Nagyszombatban. Fölvétetvén Gratzban a jezsuiták közé, 1648-ban[^] Bécsben állotta ki a próbaévet A bölcsészetet születése helyén, a hit-tudományt Kassán tanulá. 1663 ban, épen midőn a bölcsészet előadásával bizaték meg,- Báthori Sophia, Rákóczy György fejedelem özvegye kérésére, a kath. hitre nemrég visszatért fiatal herczegnek nevelőjévé, s egyszersmind a családtagok gyóntatójává rendeltetett Báthori Sophia holta után megválván a 17 évig buzgón viselt hivatalától, Nagyszombatba jött, hol a növendékpapság bölcs kormányzása mellett a főegyházban három évig hitszónokoskodott. 1683-ban Bécsben húzta meg magát, s alig hogy fölszabadult a török ostrom alól a város, oct 25-én, élte 52-ik évében meghalt Bőd Péter jónak látta holmi alaptalan ráfogásokkal a derék Kisnek is nevét bemocskolni, midőn (Magyar Athenás. 142. 1.) emlékecsíté,

mintha ő a fejedelemné holta után gazul a Rákóczy-háznak sok fejedelmi kincsét, drágaköveit, gyöngyeit, arany ezüst marhát ládákra rakva, más residentiába sietett volna szállítani, ilyen titulust ragasztván a ládákra: Pater Kisnek predikáziója. Útközben azonban a ládák Tököli Imre kezére jutván elkoboztattak s tartalmuk hadtartásra fordított. Annyi bizonyos, hogy Báthori Sophia a Sz.-Háromság tiszteletére Kassán egyházat emelt sajátjából; akart ő továbbá S.-Patakon még egy collegiumot a jezsuiták számára emelni, s a prot akadémia helyett kath. tanintézetet állítani; megtörténhetett, hogy azon ékszer — ha még is valami igaz volna Bód előadásában — e célra volt felhasználandó. Több magyar munkákat adott ki, mellyek közül nevezetesek: „Az igaz hitre vezérlő könyvecske“ Nagyszombat, 1681. „Pósházinak egyben sült veres kolop titulusú feleleti megmutattatik semmire kellőnek lenni“ Kassa, 1667. E munkát Pósházinak „Bensült veres kolop, avagy Kis Páternek vesztett peri,“ című könyve ellen írta. —y.

Kis István (Szegedi melléknévvel), magyarországi reformátorok egyike, szül. Szegeden, 1505-ben. Tanult Gyulán és Lippán. 1548-ban Krakkóba hivatott mint tanár. Innen Wittenbergbe utazott, és hallgatta Luther és Melancton előadásait; mellyeket haza térve nagy hévvel terjeszteni kezdett: miért a városból kiűzetett Mint bujdosó több helyeken prédikált, különösen Czepléden és Gyulán. Temesvárott is működött az új tan terjesztésében Petrovics Péter akkori várkapitány védelme alatt; ennek halála után azonban innét is eltízetett. Végre elterjedvén Magyarországbán a Luther-féle tan, 1554-ben a baranyai kerület superintendensévé választott. 1558-ban mint kálmáncsai prédikátor török fogságba esett, mellyből csak 1563-ban szabadult ki, s Ráczeviben telepedett le, hol 1563-ban meghalt. Latinul igen sokat írt, többnyire hittani fejtegetéseket. Varnak azonban itt-ott elszórva magyar énekei is; mellyek közt nevezetesebbek: „A török rabságból való kiszabadulásért hálaadás. Az anyaszentegyháznak siralmas panaszkodása a Krisztus előtt az ő

ellenséginek ellene. A magyaroknak siralmas éneke a tatár rablásról.“ —k.

Kis József, született 1765. apr. 24-én, Miskolczon Borsodmegyében. Jelesen végezvén iskoláit, 1789. Pesten orvosnak graduáltatott A fiatal tudóst szép tehetségei, jelesen nemes gondolkozása, s tudományos ismeretei hamar ki-tűntették. Ez okozta, hogy gróf Széchényi Ferencz szemei rá estek, és már 1790. oct 1-ső napján udvari orvosává nevezte. 34 évi hű szolgálata után gyengült egészségének, ha nem gyökeres orvoslása is, de legalább enyhítése reményével, Bécsből szelidebb tartományba kívánkozva, egyik vejénél Triestben vette lakását, hol forrolázba esvén, 1830. apr. 28-án megszűnt élni. Munkái ezek: „Az érvágónak patholo-giája, melyet a magyar borbélyoknak hasznokra írt“ Bécs, 1791. „Egészséget tárgyozó katekismus a köznépnek és az oskolába járó gyermekeknek számára, hogy adhassák egész-ségeket becsülni és őrizni.“ Sopron, 1794. „Emlékeztetés a himlő-beoltásnak hasznára.“ U. o. 1799. „A Fertő tavának geographiai, históriai és természeti leírása.“ 1797. —y.

Kiss Károly kapitány, szül. Budán, 1793-ban. Gyer-mekkorát Algyón tölté; tanult Budán és Szegeden. 16 éves korában katona lett a 37-ik számú m. gyalog ezrednél. Részt vett a Napóleon elleni hadjáratban. 1813-ban zászlótartó, 1825-ben hadnagy lett; s e minőségében 1816. óta Lemberg-ben tanyázott, s üres idejét a magyar irodalom megismeré-sére fordítá. 1824-ben Budára tétetett át a gránátos osztály-hoz; 1833-ban mint kapitány újra visszament ezredéhez. 1837-ben nyugalomra lépvén, Budapesten telepedett le, s itt mint a m. t. társaság és más hazafiul egyletek tagja, a közjó előmozdításának és irodalomnak élt 1831-ben a m. akadémia levelező, 1840-ben a hadtudományi osztálynál rendes tagjává választotta. A forradalmi kormány alatt több rendbeli fontos hivatalokat viselt, s mint a m. hadsereg ezredese, és a had-flgyministerium osztályfőnöke, a forradalom legyőztével elfo-gatott s 10 évi várfogságra ítéltetett. 1850-ben kegyelmet nyert Irodalmi munkái a hadtudomány, földleírás és szép-

irodalom körébe tartoznak. Károly fölig hadtudományi munkájának magyarításán kívül, művei elszórva a lapokban jelentek meg; nevezetesen a Tud. Gyűjteményben: „Az ó és új kor csatarendé; az apró harczról; az orosz haderő; hadi alapszabályok gyűjteményei; a 37-ik m. gyalog ezred története; Palota s Kőszeg védelme; magyar alvitézek hőstettei; keleti Galiiczia ismertetése; lengyel irodalom“, stb. A Minervában: „Kosztanoviczi győzelem; Nagyvárad védelme; hadi literature; a dsidáról“, stb. Szépirodalmi munkái: „Sólymos Dezső; Hollókő; Szép juhászné; Szirmay lüona; Kibujdosott magyarok; Keglevich E.telke“, stb. beszélyek prosában. —k.

Kisfaludy Károly, született 1788. febr. 6-ikán Téten Győrmegeében. Születése anyjának halált hozta. Atyai házát korán váltá fel Győrrel, hol iskoláit járta, de csekély megelégedésével tanítóinak; neki csak história kellett, egyedül ebben talált lelki éleeményt. Az ifjú szertelen tüzet czéliránytalan keménység tanítója részéről még inkább ingerlé, s az iskolát elhagyván, katonává lett 1804. Eszterházy hg. ezredével 1805. az olasz-, 1809. pedig a németországi táborozásban vett részt Midőn hazáját elhagyá, Himfy volt az egyetlen zsebkönyv, mellyet ismert; s ez korán ébresztő föl benne a szunnyadó erőket, megkedvelteié vele a költészetet, s nemcsak az olaszok olvasására édesgette, kiknek nyelvével hamar megbarátkozott, de önszárnyai próbálgatására is serkentette. Olaszországban több verset alkotott. A drámát, úgy látszik, a német játékszínül megismerkedés kedvelteté meg vele. Első ebbeli próbája 1808. „A gyilkos“ című szomorujáték volt 1810. mint hadnagy elhagyván a sereget, déli Németországot és Helvetiát beutazván, haza jött és házasodni akart Atyja eüenzé választását, s az eüenszegülő makacsot örökségéből kitagadta. Kettős csapás volt ez rá nézve; mert maga után vonta kedvesének elpártolását is. Erre egyik kedvelt testvérehez fordult, kinek hő szeretetű s részt vevő gondjai elűzék komorságát, új reményeket gorszestének benne, s érzé, hogy mindenek előtt élelméről kell

gondoskodnia. E végre legalkalmasabbnak tarté a képírást Raphael és Rubens lettek bálványai s anyai birtokát elzálógosítván, Bécsben telepedett le. Itt ment ő keresztül az élet nagy iskoláján s lelke vidámságán vásárolta inog azon tapasztalásokat, mellyeket hét viszontagságos esztendő neki olly bő mértékben nyujta. A festés adott ugyan neki élelmet, de nem egyszersmind örömekeket is, mert lelkének eleme a szabadság volt: pedig neki kedvencz mesterségét nem kény, hanem szükség szerint kelle üznie. 1817. végén találkozzunk ismét vele a hazában. Pesten vett állandó lakást, és föllépett azon pályára, meHyre eddig magányosan dolgozgatva készült, értjük az íróit. 1819. és 1820. az úgynevezett székesfejevári színész-társaság gyakrabban adá Pest nagy színházában előadásait, s „A talárok Magyarországon,” szomj. 5 fv. „Ilka vagy Nándorfejevár bevétele“, dráma 4 fv. „Stibor vajda“, dráma 4 fv. „A kérők“, vígj. 3 fv. „A pártütők“, vígj. 3 fv. „Széesi Mária vagy Murányvár ostroma“, dráma 4 fv. „A gyilkos, vagy mikor pattant, nem hittem volna“, vígj. 4 fv. „Kemény Simon“, dráma 4 fv. „Barátság és nagylelkűség“ drámai költemény, „Irene“, szomj. 5 fv. váltogatva fakaszták eleven és zajos tapsra a pesti hazaful közönséget, s midőn kinyomattak az egész hazát Különböző ugyan e dolgozatok ktl- és bel becse, mert része hihetlen gyorsassággal, s közülök az első még 1811., s így az írói magyar nyelv kevesebb ismeretével készültek; vígjátékéi azonban már ekkor kijelelék neki azon helyet, mellyet íróink tisztelj. közt méltán elfoglalt Mindenestre pedig meg lőnek általa vetve a magyar nemzeti dráma alapjai. Újabb és tisztább fényben tűnék fel Kisfaludy neve, midőn mindinkább beavattatván a magyar nyelv titkaiba, irodalmunk szükségéibe, s első felhevülése lecsilapodván, nyugalmasb elmélkedésnek és mélyebb tanulmány-nak adva magát, a magyar irodalom akkori bajnokai s legbuzgóbb barátai segedelmével egy díszes almanachot alapita. Kisfaludy lelkesedéssel dolgozott, barátai által munkákkal is segittetve az almanach létesítésén, mellynek egyébiránt költségeit is legnagyobb részben ő maga viselte; s ekkép az

„Aurora“ első (1822-re szóló) évfolyama a magyar nyelv és irodalom barátai közörömére, időszakot alkotólag, meg is jelent, nemcsak fényes külsővel, de ragyogva tartalmának gyöngyeivel is. £ zsebkönyvben léptének még csak Kazinczy elvei viruló teljes életbe, s ez által lön az új iskola terjesztve, s maradandólag megalapítva. Az „Aurora“ szerkesztését 10 évig folytatta, s annyi kötetet hagyta örökség gyanánt hazájának. 1821—1830 közt mintegy tizenegy elbeszélésen és egyéb vegyes tartalmú iratokon kívül a következő színműveket is írta: „I. Ulászló“, romános tragoedia-töredék. „Zah nemzetség“, szomj. „Nelzor és Amida“, keleti dráma 1 fv. „A vígjáték“, vígj. 3 fv. „A betegek“, vígj. 1 fv. „A leányörzö“, vígj. 3 fv. „Hűség próbája“, vígj. 1 fv. „Kénytelen jószívűség“, vígj. 1 fv. „Szeget szeggel“, vígj. 1 fv. „Csalódások“, vígj. 4 fv. „A fősvény, vagy nem mehet ki a szobából“, vígj. 1 fv. „Áltudósok“, vígj. 1 fv. „Három egyezzerre“, vígj. 1 fv. Ezekben eszméi menetelét tömörség és határozottság, előadását sok színűség, nyelvét hibátlanság jelelték. 1829 vége felé kezdett betegeskedni, mindazonáltal „Trencsenyi Csák Máté“ (tragoedia) dolgozásához fogott; azt akarván ebéli tehetségei próbakövétül tenni, miután e nemben már tíz év óta nem írt. Csák annyira elfoglalta lelkét, ő azt annyi tüzzel, elmélkedéssel, éjelezéssel folytatta, hogy orvosa szükségesnek látta őt a munkától eltiltani. Jobbra fordult ugyan állapotja a tél végével, de ezen javulás rövid volt. A nyavalya tüdőit szálta meg. £ szenvedéseinek közepette gondja volt az Aurora, Jelenkor és Társalkodó (melly két utóbbi lapok kiadására felsőbb helyről engedehnet nyert) ügyére; ezeket hirdetvén, a szerkesztőséget szervezván, az amarra gyűlt irományokat Bajzára bízván. A tüdősorvadás már szinte sírja széléhez juttatá, midőn szeretett nénye halálát megérté; mire ő is nemsokára, nov. 21-én élni megszűnt. Ekkor érkezi a hír, hogy a magyar t. társaság igazgatói posonyi gyűlésükben első rendes taggá nevezék a nyelvtudományi osztályban. Sírját a vácsi gát melletti temetőben találja fel a hazafi. Az egyszerű siremléken Vörösmarty e sorai állnak:

„Kisfaludy! ne keresd e keskeny sírban o honfi! s e rövid élet után holtak örökre ne véd.

Itt csak elomlandó tetemeit jelelék ki baráti: Ben van időt múló szelleme műveiben.“

A Jelenkor és Társalkodó-t Helmeucz léptette életbe; az Aurorát Bajza folytatta 1837-ig. Tíz barátja egyesületbe állt össze, hogy a korán elhunytak emléket állítson márványban, állítson erkölcsit művei kiadásában, s amarra aláírást, emerre előfizetést hirdettek. Mind a két szándék viszhangot nyert a honfiak kebelében; az emlék, mely 10,500 frtba került, elkészült Ferenczy István szobrász műhelyében; munkái „Kisfaludy Károly minden munkái“ czim alatt Toldy Ferencz által Budán, 1831. X. k. láttak világot Az aláírás és munkák eladási összege fölöslegéből főnmaradt somma végre egy, az emléket kiállítók által 1836. alkotott, s „Kisfaludy-társaság“ név alatt munkáldokó szépirodalmi intézetének szolgál pénzalapul, melyet némely buzgóbb hazafiak alapítmányai neveltek. Minden munkái legújabbán (1843.) dr. Schedel Ferencz szerkesztése mellett adattak ki. —y.

Kisfaludy Sándor, született 1772. sept 22. Sümegben Zalamegyében; Csák, ős magyar nemzetségből véve származását Iskoláit Győrött végzé a philosophiáig, mindig első lévén a jelesek közt. A bölcsészetet és a törvény első évét Posonyban hallgató. Itt nem egészen fordítá iskolai kötelességeinek teljesítésére idejét, sokkal inkább érdekelvén őt az akkor szebben föltűnt magyar költészet, és Schillernek munkái, majd az 1791-ki országgyűlés hazafiul jelenetei, nyilatkozatai, beszédei, vitái. Az országgyűlés előtt szünóráit a várban, az ott lakott magyar nyelvű s érzésű növendékpapoknál tölté; az országgyűlés alatt pedig annak ülésein kívül a zene és játékszín volt legszenvedélyesb multsága. — Gyakorlott hangszerai a hegedű és hoboa volt. Már 1791-ben legfőbb vágya volt a magyar testőr-karba juthatni; de célját még ekkor nem érheté el: mivel őt atyja még erre gyengének tartván, a szükséges lépéseket megtenni szándékosan elmulasztotta. Tapasztalván azonban atyja fiának indulatját,

nem hajolni az ügynevezett kenyérhivatal, rang és hasznos tudományok felé, hanem szenvedelmeit egészen a hazaszereget, irodalom és zene által elfoglaltynti, hogy az ifjú ezek gyakorlásában végkép magára hagyva ne legyen, természetét a törvénytudomány megkedvelésére akará hajtani, s ez okból 1792. őt otthon fogta, Husztit, Verböczyt adván eléje: de az ifjú nappal Verböczyt lapozá, éjjel pedig magyar könyvekkel társalgóit Lopva, többnyire éjjel írta „Ulysses és Penelope“, meg „Seneca halála“ című két szomorú-játékot. Végre kijelenté atyjának, mikép neki az ügyvédségre sem kedve, sem hajlama; de katona akar lenni, annyival is inkább, mivel a sok ülést egészségének ártani érzi. Atyja engedett kívánságának, s Kisfaludy még azon évben mint hadfi Leopold, utóbb József ezredébe lépett Ezen ezredet azért választá, mert épen Erdélyben szálásolt, mellyct látni, a magyar nemzet történeteinek tekintetéből már rég óta vágyott. A hazájától való ifjú honfíui érzésének egy scenája, mellyet Skablics Imrének akkor nyomban meg irt, sokkal érdekesebb, hogy sem azt fölhozni elmulaszthatnék. Így szól Kisfaludy azon levelében: „A jó szívü és igaz magyar érzelmü nagyváradiaktól, kiknek barátságos és rokon magyar lelkü társaságában néhány nyugalomnapot tölték, tegnapelőtt délben váltam meg, és estve napnyugot felé értem föl a magas hegytetőre, hol Magyarhon és Erdély határizik egymással. Ott megállottám, mert előttem és utánam egy meglepő, pompás, de szivemet elzuzó scena nyílik vala: nyugöt felé hazáznak, mellytől válnom kelle, sok mérföldnyire majdnem Világosvárig elterjedő szép róna földje, a bájos napestnek tiszta fényében; kelet felé Erdély, az ő sötét, erdőkkal fodrozott hegyeivel, völgyeivel, mintegy kavargó, nagy sötét hullámokat hányó tenger fekke alattam. . . . Itt-ott a hegyoldalokba rakott falukból fehér, s a búcsúzó napfényben ragyogó csúcsos toronyok csak gyéren tarkítván a setét, s a hazáját hagyó szívnek borzadahnas hullámokat. Szivem is hullámsani kezdett erőszakos érzelmeiben, és szorongásomban a határon lefeküdtem, szivem s fejeim még túl a határon. Sűrűn omlottak meg-

indult könyeim hazám szélső földdarabjára, míg végre fuvarosom elunván a várakozást, felkiáltott: „Úrfi! menjünk, mert elkésünk. Setét lesz. Az oláhok hamisak. “ Nyires nevű faluban kelle megállnom, s mint kelle elszomorodnom! Erdélynek, hol magyarokat véltem lelni, mindjárt első helységében egy lelket sem találtam, ki magyarul értett volna. Búmban nem is tudtam aludni. Átalában végig utazván most Magyarhont, s összehasonlításom után több tótot, oláhot, németet találván, mint tiszta magyart, s ugyan ezt találván Erdélyben is, feljajdultam: vége, gondolám, a magyar nemzetnek, melly már csak úgy áll fent, mintegy hajdan erős, felséges várnak, most az idővész által naponkint folyton fogyva, düledező, hulló, végre egészen eltűnő romladéka. S ezen szívemet szaggató órámban, itt Kolosvárt, hol még rokon magyar szíveket leltem, eltökéltem magamban, hogy én szegény magyar nemes ifjú, de azon régi igaz magyarok ivadéka, kik a magyarnak itt hazát szereztek és nagy s dicső nemzetet alapítottak, homályomba rejtőzve, akár mint katoná, akár mint egyszerű polgár, szívem véréből, hazai érzelmimből, mint a selyem bogár gyomrából egy fonalat fonok, mellynél fogva veszni indult magyar nemzetiségünket, magyar nyelv, érzés és írás által, ha csak kevés idővel is tovább életben tartsam. Magyarul fogok írni, és csak a szívekhez szólani, mit, miként? magam sem tudom még. Hogy talán czélomat elérem, azért gondolom, mivel az én szívemre is nagy hatással munkáltak eddig irt jobb magyar elméműve mk.“ Eddig a levél. — Megérkezvén Erdélybe, Kolosvárt a tiszti kar által igen jól fogadtatott, s 8 hónap múlva 1797. jan. 5-én hadnagygyá neveztetett; ugyanaz nap Zalamegye által a testőrsereghez hívatott meg. Ő ez utolsót választá. Bécsbe jutván, önmivelését a franczia s olasz nyelv tanulásával kezdé. Üres óráit nagyobb részint szobájában töltötte, a külföld irodalmával foglalkozva, a nélkül azonban, hogy a gyalárság, mellyet egész életében gyűlölt, legkisebb árnyékzatot vont volna külsejére s viseletére. Egykor egy délelőtti órában, midőn épen azon nap délben udvari szolgálatra kell

vala mennie, s addig Torquato Tasso-nak magyartásával foglalkozott, az akkor Bécsben volt két rendkívüli angol követ, lord Spencer és Granville, hg. Eszterházi Miklós testőrségi főhadnagy által szobájába vezettettek. Ők ezen intézetet kívánták megismerni, s igen meg voltak lepetve, midőn öt nemes munkájában pipából füstölve pongyolán lelték, és csudálták, hogy egy magyar ifjú a nagy világ zajában illy szép munkával foglalkozott Már ekkor fővágya volt, a szépművészetekkel bővebben megismerkedni: a rajzolás, festés, zene- és színművészet iránt táplálván legerősb szenvedélyt A bécsi művészek- és jeles írókkal ismeretségben volt; s közülök többekkel társalkodóit is: de legszívesebben mulatott ősz atyafiaival, Somsich Lázárral és Görög Demeterrel, Kerekes-sel, Sándor Istvánnal és Bacsányival. — Herczeg Eszterházi Antal halála után a testőrkar kormánya más kezekre szállván, Kisfaludy hatod magával szerezredbe tétetett át Már ez maga elegendő volt kebelében mély fájdalmi gerjeszteni, mellyet még inkább nevelt az erre következett esemény. A badacsonyi szüreten az esetet megelőző őszön, Szegedi Rozalia kisasszonnyal (kit Liza név alatt utóbb halhatatlanított költeményeiben) megismerkedvén, ennek mind testi kellemei, mind ére nyei s elmebeli szép s ritka tulajdonai annyira meghatották őt, hogy Bizonyosnak hitte csak ő vele boldogulhatni földi pályáján, annyival inkább, mivel viszonzhajlamot vélt sejteni a rokon érzelmeket s különösen honszerelmet tápláló szívben. Azonban Szegedi Rozalia, midőn Kisfaludy a szerezredhez áttétele után Olaszországba elment előtt Zalában ismét megfordult, a magát különben is sértve érző ifjú iránt némi hidegséget mutata viseletében, úgy hogy ez a néhány hónap előtti szívességet az előtte legbcsesebb szívből kiholtnak, vagy talán helyzete által kitiltottnak gyanítá. Ezen változás okát ő a testőrségtől megérdemlettnak vélt elmozdításában kereste: mi neki nagyon fáj, és eltökélte magában, a véres harezokban elveszni. Szívének ezen helyzete, valójának ezen fölingereltetése, hozzájárulván a már rég táplált hazafiul vágya, s föltétele; magyar nyelv és írás által terjeszteni a veszni indult

magyar nemzetiséget, tevék öt termékeny költővé. — Elment rendeltetése helyére Milanóba. Itteni sorsival elégtelen volt A katonai fegyelmet és szigort főleg háborús időkben megszokni nem tudta. Keservesen panaszkodik erről egyik barátjához irt levelében: „ha független volnék, — így szól — haza mennék, de így túrnöm kell: meddig fogom győzhetni?“ Nemsokára helyzete változott A több ízben megvert osztrák sereg egészen visszatolatván, Napoleon Milanóban termett, s azt bekeríté. A hét hét múlva ostromlatni kezdett fellegvár őrizete, az ostrom harmadik napján magát megadván, vele Kisfaludy is Franciaországba költözött, mellynek déli részében a nem termékeny, de regényes Provenceban néhány holnapot töltvén, becsületszavára még kiváltsága előtt visszabocsáttatott. E kies vidéknek köszöni néhány jeles darabja létét. St.-Raffautól Frejus mellett Genuaig a földközi tengeren utazott, hol egy rettenetes förgeteg és szélvész, miről Himfyben is van említés, majdnem elsülyeszté az őt és társait vivő gályát. Franciaországból visszatérte után, még mint ki nem váltott fogoly, Klagenfurtban állapotodott meg, hol először az ottani katona körház fölviyázata, midőn pedig afrancziák oda is-elényomulnának, katona-öltözettel töltött több száz hordó megmentése bízottott rá, melly tisztjének olly jelesen megfelelt, hogy a főhadi tanács dicsérő parancsa mellett Wallis Olivier serezedébe téteték át Ezredéhez Würtenbergbe, hol következő évben főhadnagygyá lőn, 1797. ment el. Itt egyetlen-egy magyar az egész ezredben, hazájától, nemzetétől, rokonaitól, barátaitól végképpen elszakasztva, egyedül Himfyben élt magyar valója. Dalait többnyire magános sétálás és lovaglás közben költé; a merre járt, minden váromladékot megszemlélt, kivált az ezekkel bővelkedő Némethonban. Ekkor fogamzottak képzetében jövendő regéi, mellyeknek első zavaros képét azonban csakugyan a szülőhelyét környező Sümegit, Tátika, Csobánca, Rezi, Szigliget és Somló várromok támaszték elméjében még alig serdülő korában. Az 1799-diki háborúban több csatában vett részt Ezen év elején erőszakal fakadt ki kebléből egy szózat ahhoz, kit szíve feledni

nem tudott, melyet azután siirü levelezés követett. Kisfaludy 1800. búcsút vön a katonaságtól, s haza jöven nőül vette Zalamegye alispánjának (Szegei) leányát Rozáliát, s először Kámban Vasmegeyében, majd 1805. Sümegben telepedett le. Hazájába visszatérte után mezei gazdaság lön foglalatossága, s közben a magyar irodalom: minthogy pedig erre öt egyedül a hazafiság és nemzetiség ébresztésének s terjesztésének lángoló vágya bírá, olly irodalmi pályát tűzött ki magának, mellyen járva nem annyira a formákhoz ragaszkodó tudósokat s ítéseket kielégíteni, mint inkább az ifjúságnak, s főleg a nők kebelében nemzeti érzelmet s gondolkodást szívre és lélekre hatva, s mellette képekkel festve és regélve geijeszteni törekedett; a nőket tartván a nemzet jelen és jövendő képző s nevelő anyjának. Ez okból választó ő műveiben a legegyszerűbb, legtermészetesebb, s ugyanazért legkönnyebb versnemet Hogy czélt ért, tanúsítja a közvélemény. Kísérlet gyanánt 1801-ben nyomatta le szerelmi dalai első részének harmadik énekét a „Magyar Hírmondóban“ névtelenül, s még ugyanazon évben kiadáazok első részét illy cím alatt: „Himfy szerelmei“. L. rész. „A kesergő szerelem“. (Buda, 1801.12r.) Soha nem okozott hazánkban könyv oily sensatiot, mint épen ez. A Himfy név hirtelen elterjedt, s a nagy ismeretlen közfigyelem tárgya lön. Csak 1807-ben nevezte meg magát Himfyje második kiadásának élőbeszédében, midőn annak második részét is „Boldog szerelem“ cím alatt kiadá. Szintezőn évben jelent meg tőle: „Regéka magyar előidöböl“, (Buda, 1807—1808.) nevezetesen: Csobáncz, Tátika, Somló: mind olly művek, mellyek a szerző iránti lelkesedést legmagasabb fokra emelék. 1809. a magyar nemesség fölkelése alkalmával, Zalamegye öt választá őrnagynak lovasságához, főhg. József nádor pedig mint fővezér maga mellé vette szárnysegédnek. Ekkorig a magyar írók nemcsak különös tekintetre, tiszteletre nem méltattak, hanem némelly buta nagyoktól meg is vettek; a főhg. nádor volt első, ki érdem szerint becsülni tudván, és tanítván a magyar írókat, a fejedelmi példa után rohanó nagyokban is figyelmet gerjesztett irántok.

A fölkelést követett béke után a fejedelem kívána, a nádortól az insurrectionnak oklevelekkel támogatott történetét; ennek megírása Kisfaludyra bízott. Ezen német nyelven írt, s majdnem egy egész év alatt készült munkájának következesei az aranyérnek sok ülés által okozott bajai s fájdalmai levének. 1828-ban egyik tagja volt a nádor által kinevezett tudományos választmánynak, melly a magyar t társaság alaprajzát és rendszabásait gr. Teleki József elnöksége alatt kidolgozta. 1830. nov. 17-én a magyar t társaság igazgatósága által a nyelvtudományi osztályban vidéki első rendes tagnak választaték, mellyről 1835. lemondván, tiszteleti taggá tétett. 1830. Balaton-Füreden házasságtól ösztönöztetve nemes keblű honbarátok adakozásából egy csinos színházat építtetett. Meghalt 1844. oct. 28-án. Főnemlített munkáin kívül tőle még ezeket bírjuk: Dobozi. Szentmihály hegyi Remete. A megbosult hitszegő. Antiochus. Gyula szerelme. Kemend. Döbrönte.—Hunyadi János; históriai dráma, 5 fv. Az emberi SZÍV örvényei; szomj. 5 fv. A dárdai ház; fám. rajz. 5. fv. Kun László; hist dr. 5 fv. A lelkes magyar leány; 4 fv. E négy utolsó mű „Eredeti magyar játékszín“ cím alatt jött ki Budán, 1825—1826. 3.k. — 1847-ben „Kisfaludy Sándor munkáit“ Toldy Ferencz adá ki 6. k. — y.

Kleisó József, a „Családi lapok“ szerkesztője, született 1825-ben Nyitrán, hol az elemi s gymnasiumi iskolákat elvégezván, az esztergommegyei papnövéndékek sorába vétetett föl 1840-ben. Nagyszombatban a philosophiát, Pesten a theologiát tanulván, 1848-ban sz. Alajos napján pappá szenteltetett. A következő év elején Pestre küldetett lelkipásztorkodni, hol 1852-ben a Szent-István-Társulat által a fenebb nevezett lapok szerkesztésével bízott meg. 1854-ben lemondott a „Családi lapok“ szerkesztéséről, s a „Religio“-nál foglalt segédszerkesztői állást E lapban foglaltatnak számos jeles cikkéi és bírálati. Ugyanazon év végével egészségének gyengülése folytán ez állomásáról is lemondott, s a pesti központi papneveldehez tanulmányi felügyelővé neveztetett Folyó év octoberhó óta újra a Családi lapokat szerkeszti. — k.

Gr. Koháry István, szül. 1648. mart 12-én Bécsben; végesve tanulását hadi szolgálatba lépett, és számos ütközetben bebizonyított bajnoksága Fülekvár kormányzójává emelé. Mikor ezt Tököli serege ostromló, s Koháry az átadásról semmit sem akara hallani, az őrizet által elárultaték, s kiadatott Tökölinek, ki őt Munkácson börtönbe vetteté. Nevénél egyéb, úgymond Péterfi, semmije sem maradt itt meg, s mint maga Koháry beszéli, szomjúság, éhség és lánczsúly által egyiránt nyomaték. Tököli több ízben próbáló őt részére hódítani, de mindig siker nélkül; s Koháry a lengyel király ismételt intései nélkül bizonyosan áldozatul esik. Végre szabadon akará bocsátani Tököli, ha hit alatt ígeretet tesz, mikép ellene többé soha nem harczoland. Koháry rendithetlen maradt; s most nyomorúsága eléré tetőpontját A legmélyebb, legsötétebb börtönbe vetteték, mindentől megfosztatva, a mi egészségének ápolására szükséges volt, meg minden lelki közlekedéstől a külvilággal. Ő ezen bánásmódnak lelki erőt tón ellene; a költészetben találván enyhülést fájdalmai. Szépen és hathatósan énekli minden földinek semmiségét. Az utolsó időben, úgy látszik, csupán emlékezetébe zárá énekeit, mire a külső körülmények és munkájának több helyei mutatnak. Így szenvedé három évig és két hónapig; míg végre Tököli bukta visszaadó neki a rég óhajtotta szabadságát. Kiszabadulván, a bányavárosok végvárainak tábornokává nevezteték. Itt ismét új szerencsétlenség érte. Az egri ütközetben, 1687. szétzúzó jobb karját egy török golyó, s őt halálos veszélybe ejté, mellyből azonban remény fölött kiszabadították; de karja oda volt. Lépcsőnként tábornagi helytartóságig emelkedők. Ettől fogva gyakran előfordul neve a történetírásban. III. Károly 1714. országbíróvá nevező, s jobb karja hiánya miatt megengedő neki, hogy nevének aláírása helyett vésett jelköt használhasson; s ez az a híres lamina Kohárii, mellyről a törvénykönyvben is tétetik említés. A kecskeméti iskolát 1715. alapító; 1720. jelen volt a pesti biztosság ülésin a katolikusok részéről. Ezentúl munkáinak kiadásával foglalkozók, mellyek ezek: Oktató s egy-

házi énekek ezen latin cím alatt „Tintinnabulum Tripudian-Nagyszombat, 1720 és 1729. Buda, 1747. „Munkács kővárában szerzett versek“. Bécs, 1720. következő tartalommal: „Énekek a szerencse forgandó voltáról“. (Irt 1683.). „A bú enyhődésére szerzett versek“. (1684.). „Vasba vert rabnak versekbe vett sétálása“. (1685.). „Istenes könyörgések“. (1685.). „Keseredett rabnak ébren alva látott álma“. (1685.). „Üdömulatás közben szerzett versek“. Bécs, 1720. 1707—8—21—27 évbeli költeményei különféle címek alatt s a nyomtatás helye s ideje kitétele nélkül. A pesti nemzeti múzeumban számos versei vannak kéziratban. Irt latinni is. Meghalt 1730. Léván szentegyházat építtete, s szép emléket állított föl benne édes anyjának. — y.

Kocsányi Ferencz, szül. 1801. aug. 1-ső napján Gyár lókán, Sopronmegyében. Elemi tanulmányait Szakonyban végezte. Nyelvtani, szónoklati s költészeti pályáját Kőszegen részint az ajtatos, részint sz.-benedekrendiek alatt megfutván, a bölcsészeti tudományokat Szombathelyt hallgató. Ezután 1821. oct 9-én az ajtatos rendbe állott, hol, miután a tanítói pályára megkívánt tudományokban kiképeztetett s 1835. pappá szenteltetett, Kalocsán, Selmeczbányán, Tatán, Váczon a nyelvtani, szónoklati s költészeti tanulmányokban az ifjúságot oktatta. Különösen mint tanár, s egyszersmind nevelő, a tatai nevidében 12, Bécsben a cs. k. Théréz lovag-akadémiában mint felügyelő, két évig működött Munkái ezek: „Vallástanmód“ (Catechetica) Buda, 1847. E mű felsőbb helyen megjutalmaztatott, s a k. képezdékekben tankönyvül elfogadtatott „Régi földirat a tanuló i^uság használatára“. Vác, 1848. Segédül szolgál a romai classicusok és egyetemes történet könnyebb megértésére. Magyar-latin-német szótára sajtó alatt van. Fáradhatlan munkásság és igazságszeretet bélyegeik főleg a derék férfiút, ki jelenleg a nagykarolyi gymnasiumban mint szónoklattanár működik. — y.

Kölesért Samuel, szül. 1634. Nagyváradon, hol végezvén tanulását, 20 éves korában bővebb tapasztalás kedvéért külföldre vonult Megjárta Belgiumot, meg Angliát

Egyebeken kívül a zsidó és görög nyelvet tette sajátjává. 1657. visszaérkezvén, hittudomány tanárának hivatott meg Nagy-Váradra, hol épen akkor nyomtatván a reformátusok számára a sz.-biblia, ahhoz magyarázatokat írt. Váradról Szendrőre, innen Tokajba, 1674. Debreczenbe hivatott meg prédikátornak, hol 1582. el is hunyt Munkái ezek: „Idvesség sarka, mellyben a Hitnek Idvességre szükséges részei megfordulnak“ Patak, 1666. „Arany alma, vagy bizonyos alkalmatosságokra tett predikáziók“. Debreezeq, 1673. „Sz. írás Rámájára vonatott Fél-Keresztény, vagy igaz Vallás színes Vallójának Próba Köve“. U. o. 1677. „Keserű édes“. U. o. 1677. — y.

Kölcsey Ferencz, szül. 1790. aug. 8-án Sződemeteren, Középszolnokmegyében, nem dús ugyan, de régi, tiszteletre méltó családból. Egyszerűn és nyugodtan folytak első évei, mellyekben tanulmányait a debreczeni ref. collegiumban végzé. Már ekkor sajátjává tévé at ó-kor két classicus nyelvét, s az újabbak közül a francziát és németet; s az ottani válogatott könyvtár segedelmével ezeknek jeles íróit nagy buzgósággal tanulta. Philosophusok és költők voltak főleg kedvencz stúdiumai, s már itt tön néhány próbát a drámai s lyrai költészetben; a magyar irodalmat Kazinczy munkái kedveltették meg vele. 1809. Pesten a k. táblához jegyzőnek esküdt fel, hol Horváth Istvánal, Vitkovicscsal és Szemere Pállal azon szép barátsági szövetséget kötötte, melly utóbb az ő elkülönzött és szenvedésekkel bővelkedő életét némileg edesité, s őt az irodalmi munkálódásban megtartá. Első költeményei Horváth István „Dámák kalendáriumában“, és Döbrentei, Erdélyi Múzeumában“ jelentek meg. 1814. meglátogatta Szemerét Péczelen, s ott írta Kazinczyt védelmezve, a „Mondolat“ elleni satyráját, melly „Felelet a Mondolatra“ czím alatt tudta nélkül adatott ki Pesten, 1815. Jeles volt e munka, de a nagy közönség nem úgy fogadé, mint remélhető vala; sőt ellenségei támadtak miatta, kiknek száma még inkább növekedék, midőn 1817. a Tud. Gyűjteményben Csokonai-, Kiss János- és Berzsenyiről szabadlelkűleg kimondá ítéletét E körlmény, s hogy Berzsenyi fölötti bírálatából a szerkesztő

nagyon sokat kitörölt, (noha a nevezett folyóirat szerkesztőjéről több ízben felszólították: bírálna meg minden ó s újabb időbeli magyar költőt), a kritikai toll letételére bírta, s több évi hallgatás után is csak verseket adott az Aurora, Hehe, Aspasia és Koszorúban; mellyek fölött az olvasók elfeledvén a szigorú kritikust, benne a költőt szerették meg. 1826. jelent meg tőle a Felsőmagyarországi Minervában az Uias első könyvének fordítása, melly őt a legjelesb fordítók sorába helyezi. Ugyanez évben vonatott be Szemere által egy kritikai időszakira! szerkesztésébe. Így támadt az „Élet és Literature“ később „Muzáron“ (Pest, 1826—1829. 4. k.) című lap, melly Kölcseynek számos philosophic s aesthetico-critikai darabjai által legnagyobb érdeket nyert. Irodáinál levelei Döbrenteyhez igen érdekesek, főleg személyességének hű rajzolója miatt 1827. visszatérvén Szatmárba, noha ott 1828. tiszteleti, majd rendes főjegyzővé választatott, még is folyvást dolgozott, név szerint Bajza Aurorája- s kritikai lapjaiba, Szemere Aurorája- s a Muzáron új folyamába (1833.), s utóbb az Athenaeumba is. A magyar t társaság igazgató tanácsa 1830; nov. 17-én a nyelvtudományi osztályban vidéki rendes taggá nevezte. A halál őt egy heti betegség után Csőkén, Szatmármegyében 1838. aug. 24-én ragadta el, mind azoknak, kik őt, mint író, hazafit és embert ismerték, élénk fájalmára. A magyar t társaság „Évkönyveiben“ tőle Kazinczy és Berzsenyi fölötti emlékbeszédei állnak. Számos philosophiai, törvényes, aesthetikai, szónoki és költői munkái közötti életében csak lyrai dolgozatai szedettek össze, s jelentek meg „Kölcsey Ferencz munkái“ cím alatt, kiadva Szemere Páltól. (1. k. Pesten, 1832.). Ellenben halála után b. Eötvös József, Szalay László és Szemere Pál összeállottak, s valamennyi munkái összes kiadását határozók el, s azok „Kölcsey Ferencz minden munkái“ cím alatt valóban meg is jelentek Pesten, 1840—1848. 6. k. „Kölcsey Ferencz gyermek- s ifjúkori életrajzát, s néhány eredeti levelét jegyzésekkel Kállay Ferencz akadémiai rendes tag adta ki. Emlékbeszédet fölötte b, Eötvös József tartott (Évkönyv 5. k, 109—1231.). — y.

Kolosvári Pál, szül. 1686. nov. 24-én Erdélyben. Atyja Socin tanait követvén, őt is ezekben nevelteté. Rákóczy Ferencznek 1707. és következő évben titoknokja volt Ez által a Moldvába száműzött gr. Mikes Mihályhoz küldetvén, útjában megfordult Demeter Márton, utóbb gyulafejevári prépostnál, ki vallása iránt némi kétséget támasztott keblében; miért is ezt eloszlatandó magányba vonult, s 7 napi komoly elmélkedés után 1709. megkeresztelkedék. Eleve szándékozott világi pappá lenni, de szándokát csakhamar megváltoztatván, 1711. dec. 12-én jezsuitává lett Kiállván a próbaévet, a hittudományt hallgató. Tanította a bölcsészetet Kolosvárt és Nagyszombatban, összesen 6 évig. Két testvérét a kath. hitnek megnyervén, egyházi szónokságra szentelte tehetségét; melly minőségben Erdély- és Magyarhonban 4 évig működött. Öreg napjait Kassán tölté, hol 1731. apr. 25-én meg is halt Munkái ezek: „Házat kősziklán építő bölcsember“. Kolosvár, 1730. „Keresztényi oktatások“. Második kiadás, u. o. 1744. „Missiók könyvecskéje“. Többször kinyomatott Nagyszombatban, Kassán, Budán, Kolosvárt, 1749. „Menybe vezető ut“. Második kiadás Kassa, 1751. „A fő jóságoknak indulatiról való oktatás“. — y.

Kolosváry Sándor, szül. 1775. mart 20-án Homokbödögén Veszprémmegyében, honnan azonban szülői gyermekeik könnyebb neveltetése végett Pápára vonultak; s itt járt ő elemi iskolákba. A középtanodát Sopronban és Veszprémben járta. 1790. a veszprémi egyházmegye növendékei közé vétetett föl, és mint ilyen a posonyi seminariumban bölcsészti és hittani tanulmányait kitűnő előmenetellel vég?é. 1797. a diaconatus által az egyházi rend valóságos tagjává avatva, káptalani karsegéd lön, s már akkor az Isten igéjének buzgó hirdetője a székes-egyházban. 1798. áldozó pappá kenetett, s egyúttal a keresztény kath. erkölcstan és lelki pásztorkodás rendes tanárává a veszprémi seminariumban, 1804. nagy-kapornaki lelkészszé s alperessé neveztetett. A buzgó pásztornak s valódi emberbarátnak emléke élni fog a kapornaki hívek hálás szívében! Jeles tulajdonai 1808. sept

1-ső napján, élte 34. évében kanonokságra emelék. 1809. veszprémi lelkészeié választaték; s mint ilyen 20 éven keresztül tanító a veszprémi népet: s nem volt a városban ház vagy kunyhó, mellyben ez idő alatt pásztori foglalkozás végett meg nem jelent volna. 1814. vásárhelyi apáttá, 1822. següdsdi, 1823. pápai főesperessé neveztetett. Jeles volt ő mint honpolgár is, törhetlen hűséggel, lángoló, nem üres szavakban szétpattogzó, hanem munkás szeretettel szeretvén hazáját, s hol tér nyílt előtte, küzdött az ősi alkotmány és törvény mellett. Ez idét küzdöttek atyáink, hogy magyarul alkothassanak törvényt, hogy gyermekeik magyarul oktattassanak a tudományokra; s mindazok, kik oltalma alatt és áldásaival élnek a véren szerzett hazának, tudják gyönyörű nyelvét És e hazafiul küzdelmekben szép részt vön Kolosváry. Országgyűlésen, mellynek káptalané részéről 1825. tagja volt, úgy, mint a megyei tetemekben lángoló hazafiság szent tüzétől meleg szavak ömlengtek ajkairól, és keze hón dobogó szivéről erszényére is lesiklott, s áldozati készsége nem volt lankadtabb szónoki hevénél. Midőn a nemzeti nyelv felvirágoztatására magyar akadémiát alapítottak a nagy lelkű honfiak, Kolosváry 1832-ben 400 ezüst forinttal járult az alapítókéhez. Tudománya tekintetéből a magyar t társaság alapítói őt közakarattal igazgató, maga a társaság pedig mindjárt első nagygyűlésében 1831. febr. 15-én tiszteleti tagjává választotta; melly viszonyban ő mind a nagy szótár előkészületeiben vett munkás részt, mind egyéb szolgálatokkal mozditotta elő a társaság ügyeit 1829. lemondván a veszprémi lelkészségről, káptalané dékánjává választotta; melly hivatalban valamint nálánál testületé jogainak buzgóbb védője aligha volt, úgy más részről nevét áldásban hagyá a jobbágyok közt Kolosváry azon osztálynak volt tagja, melly a népnevelés ügyében elég buzgón jár el, s a helyett, hogy gyászhangon keseregné a világ fiai módjára a pór nép tudatlanságát, javaik nagy részét e ez. célra áldozzák fel; azok egyike volt, kik keveset beszélnek, de annál többet tesznek. Élétében a énépnevelés érdekében tett alapítványai 25,457 ffrt

végrendeletében pedig 46,965 frt 51 kr. s így összesen 72,440 frt 51 kr-ra mennek. Meghalt 1842. dec. 6-án. Benne az egyház és polgárzat jeles tagot vesztett; az örök igazság megvesztegethetlen anyala bizonynyal följegyzí díszes nevét az életkönyv érdemlapjára. Egyházi beszédeit feles számmal Szalay Imre adta ki, „Gyűjteménye“ V. VII. és az új folyam L II. köteteiben; az akkor még kéziratban maradiakat pedig Kolosváry Ferencz, györmegyei püspöki szertartó jelenleg vaszari lelkész nyomatta ki „Kolosváry Sándor egyházi beszédei“ cím alatt (Posonyban, 1843. és 1844. 2. k.). — y.

Dr. Konek Sándor, posonyi cs. k. akadémiai jogtanár, született Pesten, 1819. aug. 18-án, s itt végzé tanulmányait. 1839-ben mint pályavégzett jogász, a magyar udvari kamarához vétetett föl mint díjtalan gyakornok, s e minőségben 1845-ig szolgált. Időközben a szigorlati vizsgák jó sikerelli kiáltával, a tudori koszorút, s a letett censura után jogosítványt nyert az ügyvédség gyakorlására. 1845-ben ő felsége által a győri akadémiához rendes tanárnak, s ezen akadémiának az 1848-iki mozgalmak utáni felfüggesztésével, 1850-ben hason minőségben a posonyi akadémiához tétetett át 185%-ben a posonyi jogakademia új szervezést -nyervén, újólag mint rendes nyilvános tanár neveztetett ki; melly minőségben jelenleg is működik. Irodalmi szüleményei: „A statietika elmélete“. Győr, 1847. „A matematikai iskola az államis-mében“ című értekezés megjelent az új M. Muzeum II. év XIV. füzetében; továbbá litographírozás utján az austriai birodalom, valamint az európai államok statistikája fölött az 185½iki tanévben tartott felolvasásainak kivonatát hallgatói számára bocsátotta közre. — k.

Könnye Alajos, kegyes rendi tanár, szül. Jánosházán Vas megyében, 1819. aug. 25-én. A gymnasium nyelvtani négy osztályát Pápán, a szónoklat- és költészetieket Veszprémben végezte. 1837-ben mint újoncza a kegyes tanítói rendnek, Trencsénbe küldetett, magát a tanítás magasztos tisztére kiképezendő. 1838-ban a debreczeni kath. gymnasiumban működött, mint újoncz-tanár. 1840-ben a bölcsészeti

tanfolyamok bevezetésére a rend kormánya által a kolosvári kir. lyceumba küldetett 1842—1845-ig Nyitrán és Sz.-Győrön az istenészeti tanfolyamokat végezvén, azóta mint kegyesrendi áldor Kalocsán, S.-A.-Ujhelyben, Kolosvárott, Szigeten és Nagy-Károlyban tanítá a gymnasiumi különféle osztályokban honunk ifjú nemzedékét Grosser ker. János, a kegyes tanító rend b. e. tartománynoka a rend növendék-pap-ságát egy nemesb irány felé vezérlendő, 1842-ben Nyitrán megalapító a magyar nyelvmvelő „Dugonics-társulatot“, kapcsolatban a „szavalest egylettel“; hogy így a leendő tanárok magokat szép hangzatu nemzeti nyelvünkben a lehető legjobban kiművelnék, s magoknak a magyar nyelvem fogalmazás-s előadásban ügyességet és jártasságot szereznének. Volt e társulatnak „Minerva“ című közlönye, melly a növendékek sikerültebb dolgozataival hetenkint két tömött íven jelent meg szerkesztése alatt Év végén a „Minerva“ kellő megbírálás végett Pestre küldetett, s róla több m. t. társasági tagok helyeslő véleményt adtak. Honunk magyar nyelvű időszaki közlönyei- s folyóirataiban számtalan értekezései jelentek meg hazánk political, gazdasági s iparüzleti viszonylatairól, vagy a vallás s nevelés köréből. Különösen rendes munkatársa volt a Világ, Hírnök, és Budapesti Híradó szerkesztőségeinek. Legtöbb értekezései jegyfirmák vagy Vajti név alatt jelentek meg. Nagyobb önálló munkával még csak a múlt évben kezdett nemzeti irodalmunk oltárán áldozni, közrebocsátva illy című közhasznú könyvét: „Népszerű ásványtan kapcsolatban a gazdaszat és iparüzlettel.“ Kolosvár, 1854. —k.

Kopácsy József, született 1775. máj. 30-án Veszprém-ben, nemes szülőktől. Elvégezvén otthon a 6 iskolát, 1791. ugyanott a püspöki megye növendékei közé fölvétetett, s a bölcselkedés, nem különben a hittudomány tanulása végett a posonyi papnevelő intézetbe küldetett; hol ritka elmebeli tehetségeihez állhatatos szerénységet kapcsolva haladott elé a miveltség térmezején, úgy annyira, hogy kitűnő és sokat ígérő tulajdonai által már akkor nagy tekintetet tudta magának tantársai közt szerezni. Hazajötte után 1796. a veszprémi

növeldében tanulmányi felügyelővé tétetett; honnan rövid idő múlva a püspöki helyettesi hivatal titoknokává nevezetett 1798. épen születése napján Zirczen pappá szenteltetvén, első áldozatát Somlyó-Vásárhelyt mutatá be az Úrnak. A következő évben előljároi rendelkezésből az egyházi történet és törvény tanszékét foglalá el; melly hivatalban, noha a titoknokságot is egy ideig viselte, üres óráit akkép fordította maga és mások javára, hogy 1801. és 1802. Fleury apátnak „az izraeliták és keresztények szokásairól s erényeiről“ irt könyveit francziából magyarra fordította, és hasznos jegyzetekkel megtoldva, az olvasó közönség nagy meglepedésére nyomtatásban is kiadá. Ebbéli munkássága által érdemesítette magát arra, hogy 1805. sz.-széki ülnökké, 1806. veszprémi lelkes- és alesperessé, 1807. pedig már veszprémi kanonokká neveztetnék. Mint illyen mézzel folyó ékesszólásáról elhirdetvén, többször nyert alkalmat az Isten igéjének fényes gyülekezetek előtti hirdetésére. Így Ambrus főhg. Magyarország primásának 1809. Posonyban tartott gyászünnepélyére mint káptalani küldött jelenvén meg, dec. 10-én délután néhány főuraktól felszólíttatott, hogy mivel a meghívott egyházi magyar szónok közbejött akadályok miatt meg nem jelenhetett, a fogyatkozást dec. 13-án tartandó rövid beszédével pótolná ki. Meg is felelt ő itt a közvároskozásnak annyira, hogy a legnagyobb magasztalások követnék, beszéde pedig első szándéka ellen, felsőbb kívánatra kinyomattatnék. Hasonló ékesszólással lépett föl 1812. Bécsben, sz. István király, 1813. pedig Győrött, Vilt József püspök dicsőítésére. De valamint másutt, úgy Veszprémben is gyakortább hirdető az Isten igéjé; életét pedig egyedül az egyház és haza javára szentelé: majd a megyés püspök oldala mellett otthon, és a törvényes látogatásokban, majd a főesperesi és hittudományi kormányzói hivatal pontos teljesítésével mozdítván elé a megye javát; majd ismét a hazai törvényekben! jártassága által érdemessé tévé magát arra, hogy az 1811. országgyűlésre káptalani követnek választassák. 1817. a kir. táblához praelatusnak, 1819, a hétszemélyes törvényszék bírójának, és prisztinai

választott püspöknek nevezetett: 1822. fejevári, 1825. veszprémi püspökségre emeltetvén, a hétszemélyes törvényszéki bíróságot 1831-ig megtartó. 1822. apr. 23-án az esztergomi főtemplom alapkövének letétele alkalmával ő tartott szokott ékesszólással a fényes gyülekezethez nyomtatásban is megjelent magyar egyházi beszédet. 1827. az országos rendszeres munkálatoknak kidolgozására törvény által lón kiküldve; s ugyanezen országgyűlésen ő koronázta meg a királynét, Karolina Augustát. 1828. valóságos belső titkos tanácsossá nevezetett Egyébiránt pedig mind ezen, mind az 1830. és 1830. hosszú országgyűléseken több mint egy alkalommal mutatá ki az egyház és haza iránt tántoríthatlan hűségét, ismeretieit meg belátását, csüggedetlen munkásságát. Megyéjében a főespereseket a falusi iskolák vizsgálatára évenként gyakrabban küldötte. Somogyban mind a 72, Zalában pedig 50 plébániában tartott törvényes látogatást, mellynek irományait első készítette magyar nyelven. A növendékeket szorgalomra buzdítván, a jelesbeket hittudományi tudorságra költséggel segítette. Valamint semmi érdem nem maradt jutalom nélkül: úgy semmi hiány, semmi fogyatkozás nem hagyott általa javítás nélkül. A romladozó templomok, iskolák kijavítására, vagy újak építésére az illető pártfogóktól, vagy a religio-fundusból segílyt kinyerni igyekezett; de több ilyen épületekre a magáéból is bőven adakozott. Püspöki jószágaiban Szorosódon, Mindszentkátón, Eösön s egyebütt az ő költségén csinos szentegyházak, Sümeghen, Monostor-Apáthiban és másutt plébánia, meg iskolaházak neki köszönik jobb karbai helyzetetésüket. Azonban főleg a népnevelés előmozdítása feküdt szíven; miért is Veszprémben a káptalan hozzájárultával képezdét állított; boldogult szülőinek házhelyén pedig elemi-iskolát emelvén, azt alapítmánynyal látta el; a szegényebb tanítókat segedelemmel jutalmazta, serkentette; évenként megszerezte több ezer jó könyvet, kathckismust és biblia-históriát osztogatott ki a tanulók közt Sok jeles munkák kiadására töméntelen összeget költött; így Kéza Simon; „Sz. István király“, és a „Chronicon Budense“ című

munkák bőkezősége által hozatának napfényre; számos művészek maguk kiképezésére tőle nyertek pártolást A magyar t. társaság tőkájének gyarapításához 1830-ban 2500 frttal járult, s általa mély tudománya tekintetéből következő évi febr. 15-kén tiszteleti taggá választatott, 1838. az esztergomi érseki székre emeltetett, melyet következő évben foglalt el ünnepélyesen. Meghalt 1847. sept. 18-án. Jótékonyága ezer meg ezer élők szívében arany betűkkel van bevésvé. — y.

Korecz Lőrincz, szül. 1805. aug. 15-én Handlovján Nyitramegyében. Piaristává lett Trencsinben, 1822. oct. 8-án. Miután az alsóbb osztályokban tanítási ügyességét megmutatta, 1830. pappá szenteltetett. Ezután oktatá az ifjúságot Óvárott, Nyitrán, Léván a nyelvtani osztályok- és szónoklatban. Szegeden sok évig tanítá a mennyiségtant; itt tanulta a felsőbb mathesist önszorgalmával. 1844. a kolosvári lyceumba rendelteték a természettan előadására; de alig működött e téren egy évig, már ismét az ürességbe jött kedveltebb mennyiségtani tanszéket foglalá el. E tudomány különösen kedvence, benne sajátos ügyességgel bír; de avatottja a physicának is; nem járatlan a csillagászatban sem. Irt tanítványai számára 1846/7. „mennyiségtant“ magyarul, 3 kötetben, melyet a reformátusok és unitáriusok is azonnal kézi könyvül használtak. Bölcsészettudor. — k.

Körmöczy Imre, apát és nagyváradi 1. sz. kanonok, szül. 1811-ben Pestmegyében, nemes és buzgó kath. szüléktől. Tizenhárom éves korában papnövendéknek vétetett fel a kalocsai megyében, s mint ilyen Egerben a bölcsészetet, Kalocsán és Pesten a hittant hallgatta. Húsz éves korában főpásztor Klobusiczky Péter által a kalocsai nőseidében tanulmányi felügyelővé nevezetett. Nevezetes, hogy ifjú kora miatt még subdiaconus sem lehetett, midőn elébb a dogmatica helyettes, és 21 éves korában az egyházi történet és jog rendes tanárává nevezetett; minek folytán néhány tanítványai elébb szenteltettek föl, mint ő, ki több tanítványával együtt 1834-ben Posonyban vette fel b. Jordánszky püspök kezeiből az egyházi-rendet. Tudományos hajlama már 12 éves korában

nyilatkozott, elébb a költészet, később a komoly tudományok iránt. Legelőször a posonyi latin újsággal járó „Méhkasában lépett fel „A kor geniusáról“ írt értekezéssel; utóbb a Hírnökkel járt „Századunk“-ban bocsátott közre egy cikket „a szent ereklyékről“. — Később mint tolnamegyei táblabíró erélyesen küzdött a katholicismus védelmezésében, s ebbeli fáradozásának eredménye lőn „Az igaz hazafiasig alapvonalaidról, egy hazafi“ név alatt 1837-ben írt könyve, melly nem csekély sensatitot okozott; miután erélyesen támadta meg benne az országgyűlési hallgatóság kihágásait, s a liberalismus rász és veszélyes irányát. E könyv megjelenése után Bécsben sz. István napján tartott egyházi beszéde, „A keresztény positiv vallásnak üdvös eredménye és befolyásáról“, Bécsben a cancellaria költségén jelent meg, s különösen Guzmics Isidor folyóiratában rendkívül magasztaltatott — Híre terjedvén szónoki tehetségének, Kalocsán két éven át ő tartotta a nagybőjti beszédeket A kalocsai szentszéknél mint szegények ügyvéde s ülnök, dicsérettel működött Dicséretes siker koronázta Bácsmegye gyűléseiben! fellépését is a vegyes-házasságok kérdésében. Írt egy czáfolatot is Zalamegye katolikus-ellenes körlevelére; azonfelül a kölni érszek mellett több cikkekkel lépett fel „Századunkéban. Ugyszinte a „Világ“- és a „Budapesti Híradó“-ban olvashatók tőle több vallási és conservatív irányú cikkek, K. J. aláírással. Majd ismét szónoklataival tüntette ki magát Posonymegye gyűlésén. 1844-ben Pestre neveztetett egyházi történet tanárává, s itt adta ki egyházi történetét illy czím alatt: „A keresztény hit s egyház történeti kifejtése“. — 1846-ban nagyváradí kanonokká neveztetett A forradalom alatt nem csekély tevékenységet fejtett ki a fejedelem és trón érdekében; minnek folytán ő felsége által Lipót-rend kiskeresztjével diszítettett fel. 1848-ban Egerben mondott egy jeles egyházi beszédet b. Pyrker patriarchs gyásztsiztetetére, melly ugyanott a káptalan költségén jelent meg. Az egyetemi tanácshoz előbb hittani kar idősbjének, később dékánjának neveztetett. Ő üdvözlé az egyetemi küldöttség nevében Scitovszky bibornok ő eminentiáját esz-

tergomi érsekké kineveztetésekor. 1852-ben leköszönt tanszékeről, s Váradra kanonoki székelyére költözött; erejét s tudományát ezentúl is az egyház, haza és trón javára fordítani óhajtván. — k.

Körösí Csorna Sándor, híres utazó, szül. Erdélyben, némellyek szerint Körösön (Orbaji szék), mások szerint Egerpatakon (Szepsi szék). Tanult Enyeden, hol 1799-ben jelent meg, és kenyerét mint iskolai szolga kereste. 1815-ben Göttingába ment, hol két évig a nyelveket s a történelmet tanulmányozta, azon szándokkal, hogy ekkép elkészültén, Ásiába indulhasson, őseink régi lakhelyét és eredetét nyomozandó. Útjához 1819-ben fogott, Oláh-, Bolgárországon, és Rumián keresztül, kelet mint az emberi-nem bölcsője felé. Mielőtt elindult, néhány hónapot Zágrábban töltött, a szláv nyelv megtanulása végett. Kenderesy Mihály kormányzékí tanácsos segíté főleg útjában. Enosnál hajóra ülve, Alexandriában szállt ki; innen Palestinába ment, s részint gyalog, részint karavánokkal Aleppón, Bagdadon keresztül, 1820-ban Teheránba jutott. Itt az angol főconsulban, mint utóbbi vándorlásain Moorcroft angol utazóban is jó tanácsosal és pénzzel egyaránt segíté kész pártfogókra talált. — 1822-iki júniusban L e h-ben, az akkor már Chinának hódolt ladaki királyság városában állapodott meg, és Sangs-Rgyas zangskari lámában védőjét, s tibeti tanulmányaiban buzgó segédét tisztelte. Onnét átkelvén 1827-ben aUimmalaya hegységen, a kanami zárdába vonult; hol tudományos munkáit olly sikerrel folytatta, hogy hire Keletindiában, s az angolok által az európai tudós világban is elterjedt, s 1830. áprilisén már a londoni ásiái társaság tagjává választatott — 1831-ben végre elhagyván a tibeti zárdái magányt, munkáinak kiadása, s a sanserif nyelv tökéletes megtanulása végett Calcuttába ment; hol a bengal ásiái társaság könyvtárnokává választatott Szeretett hazájában, hol számára némi segély-pénz is gyűjtetett, 1833-ban választatott, érdemeinek némi méltánylásául, am. t. akadémia tagjává. — 1834-ben következett két főmunkájának kiadása: 1) A grammar of the tibetanlanguage in eng-

glisch (Calcutta). 2) Essay towards a dictionary tibetan and english (Calcutta). Munkáiból, roppant fáradozásainak gyümölcséből, huszonöt hazai könyvtárnak küldött példányokat, a számára úti segélyül Magyarországon gyűjtött pénzből pedig, miután helyzete az angolok által biztosítva volt, kétszáz aranyat adott a m. akadémia tőkéjének nevelésére. Azóta az ásiái tárgyú calcuttai s londoni angol folyóiratok számos és nevezetes közléseket adtak világhírűvé lett hazánkfiáétól, s neve a világ legjelesebb tudományos utazói s nyelvtudósai során említetik. 1845-ik év elején elhagyván Calcuttát, ismét Tibet felé vándorolt: de útközben megbetegedvén, Dardzsilingben, azon év apr. 11-én meghalt, a nélkül, hogy hazáját még egyszer láthatta volna. A m. akadémiában Eötvös tartott felette emlékbeszédet. (Újabbk. ism. t után). — k.

Kövér Lajos, színműíró, született Rátóton, Temesmegyében, nemes és vagyonos szüléktől. Tanult Aradon, Nagyváradon és Pesten. 1843-ban joggyakorlati pályára lépett. 1845-ben aradmegyei tisztviselő, 1848-ban honvéd, a forradalom után két évig cs. k. katona Olaszországban. Az irodalommal 1851 óta foglalkozik. Közlött néhány beszélyeket Úgy látszik azonban, hogy csak a színmű-írás tartozik szakához. Színművei közt legjobbnak mondható „A szép marquisnő“ regény után átdolgozott dráma. Vigjátékai: „Este és reggel“. (Bátran elmaradhatott volna.) „Özveggy“, 2 felv. „Még titok“, 3 felv. „Egyik a kettő közül“, 1 felv. „Első követelés“, 1 felv. „Cholera és nőszeszély“, 1 felv. — k.

Kossovich Károly, szül. 1803. dec. 16-án Ivánkán, Nyitramegyében. Alsó iskoláit Érsekújvárt és Nyitrán végzé, s itt a szónoklat, ott a költészet iránti különös hajlam benne felébredvén, alkalmi beszédek és egyéb dolgozatok készítésén kívül, a romai költők nevezeteseb helyeinek szenvedélyes tanulása által, tantársai közt magát eléggé kitünteté. A bölcsészeti tanokat, valamint a törvényt is, 1818—1821. aposonyi akadémiában hallgatá; itt avattata be magát a nyelvek és szépmesterségekbe, a zenét, jelesen: zongoránjátzást, rajzolást, festést itt tanulá; az angol, francia s olasz nyelvet

két év alatt tette sajátjává. 1824. ügyvéddé lön, s a következő évi országgyűlésen mint Nyitramegye követeinek írnoka jelenvolt; kiknek ajánlására 1826. aljegyzővé neveztetett, melly minőségben több fontos küldöttségekben vitte a tollat, s mint tisztí tollából eredő munkák kinyomattak a következők: „Véleménye Nyitra vármegye küldöttségének az országos rendszeres munka közigazgatásbeli tárgyai iránt“. Nagyszombat, 1832. és „Nyitramegye rendéinek határozása a szűkölködő megyebeli nemesség gyámolítása tárgyában, és egy felállítandó éhségháritó-intézet s dologház iránt“. U.o. 1832. 1837-diki máj. 9-én lemondván hivataláról, egyedül a tudományoknak szentelé életét. írói munkálatai számosak, mellyek közül „A műipar és kereskedés hajdani állapotjárói Magyarországnban“, című 1837-ben, „Az ősi javakról“ irt dolgozata pedig 1838-ban, a magyar t. társaság által 100 darab arannyal koszorúztatott. Az elébbi megjelent a „Történettudományi pályamunkák“ II. kötetében. Ekkép a t. társaság figyelmét magára vonván, 1838. levelező, májd a történettudományi osztályban rendes taggá választatott, s helyét 1839-ben „A magyarok védelmi rendszeréről“ irt terjedelmesb értekezése nehány czikkének felolvasásával foglalta el. Több rendbeli munkái kéziratban maradtak, mások a folyóiratokban látának napvilágot. Irt verseket is, mellyek L szerelmiek, II. hősiek, III. vegyesek. Rövid betegség után meghalt 1841. jun. 19-én. — y.

Köteles Sámuel, szül. 1770. jan. 30-án, Új-Tordán Erdélyben. Iskoláit a nagy-enyedi ref. collogiumban végzé; itt szerzett magának nagy jártasságot már mint tanuló a görög és romai literatúrában; majd megkedvelvén a bölcsészeti tanokat, azokban magát kiművelendő Jenába ment; honnan két év múlva Erdélybe visszatérvén, a maros-vásárhelyi ref. collogiumban, 1799. a bölcsészetnek lett tanítója; ő volt első, ki itta politikai tudományokat magyarul tanította 1815—1816 közt. 1818. Nagy-Enyedre hivatott meg; mindkét helyen hivataloskodása óta buzgón ápolgatta ő a magyar nyelvet; nem lankadt munkásságának tüze az akadályok miatt, sőt inkább

terjedt azok által. „Erkölcsi philosophiáját“ tiszta velős magyarsággal dolgozta ki 1812.; ezt „Logikája“ előzte meg 1809. követte pedig 1829. megjelent „philosophiai encyclopediája.“ A bölcsészeti műszavak alkotásában sokszor szerencsés volt, s a magyar olvasó közönséget mintegy előre szoktatta magyaráított tudományos műszavak elfogadására. Ezen s egyéb értekezéseinek tekintetéből 1830. a magyar akadémia által a törvénytudományi osztályban vidéki rendes taggá nevezetett, s mint ilyen 1831. máj. 17-én elhalván, nem érthette meg azt az örömet, mit szíve forrón kívánt: hogy a magyar t. társaság gyűlésében személyesen is megjelenhessen és munkálkodásaiban személyesen részt vehessen. Nem szerzett 30 évi tanítósága alatt annyit, mennyi családja fentartására megkívántatott. — y.

Horti Kovách Márk Antal, szül. 1815. nov. 21-én Mándokon, Szabolcsmegyében. Elemi iskoláit Ungvárott, a gymnasiumi s akadémiai tanfolyamot az aradi, egri és kassai tanintézetekben kitűnő sikerrel végezte. A tudományok iránti rendkívüli hajlama az egyházi pályára vonzotta, mint hol leginkább vélt ebben vonzalmának eleget tehetni. Ez okból 1834-ben a jászói premontrei rendbe lépett, s ugyanott végezte hittani pályáját. 1838-ban a rend tagjává avattatott, s ugyanazon év nov. 25-én áldozárrá szenteltetett. Dicsérettel állván ki a bölcsészeti tudományokból a szigorlatokat, a pesti egyetemi kar által bölcsészet-tudori oklevéllel tiszteltetett meg. Első alkalmaztatását a nagyváradi-kerületi királyi nemes neveldeben nyerte; mely ugyan is 1838/s-ik tanévben I. Ferdinand apostoli király ő felsége által visszaállítván, EL M. A. annak tanfelügyelőjévé nevezetett. Főérdemeit azonban a tanári pályán szerezte, hol az ügy iránti buzgalma, tanításban! szelíd modora s bölcs tapinta, tudományos miveltisége, nyájas és megelőző társalgási modora következtében, tanítványainak, a szülőknek, rend- és tanár-társainak s előjáróinak szeretetét és tiszteletét egyaránt bírta; minek kétségbevonhatlan bizonyosága az is, hogy a legutóbbi rendfőnöki választás, illetőleg felterjesztés alkalmával, ő is volt a praelatusi méltóságra a rend tagjai által kijelölve. A tanítói

pályán 1844-dik tanévtől kezdve a rosnyói s kassai gymnasiumokban, Jászón a hittan osztályban s a nagyvárad kir. akadémiában mint természettan, s később a tiszta s gyakorlati mennyiségtan nyilvános rendes tanára dicsérettel és közmegelegedésre működött. A bölcsészeti tanosztálynak a főgymnasiumba történt beolvasztása után, ugyancsak a nagyvárad főgymnasiumban a természet-tudományok tanszékét töltötte be. — Nem kevésbé fényesek érdemei s tevékenysége a tudomány és irodalom mezején. Rendfőnökének oldala mellett, mind egyes tudósok, mind a magyar akadémia, ugyszinte a magyar természet-vizsgáló társulat érdekében a szerzet hűségese őrizete alatt lévő országos levéltárak igénybevételével résztvevő befolyást gyakorolt. Miért is 1846-ban a magyar természettudományi társulat tagjává nevezetett. A magyar természetvizsgálók pécsi (1845.), kassa-eperiesi (1846.) és soproni (1847.) gyűléseiben részt vett. Az irodalmi pályán főleg a „Religio“ folyóiratban, mint dolgozótárs, számos értekezések-, tudósítások-, könyvismertetések- és bírálatokkal lépett föl. — 1847-ben Bajor-, Szász-, Poroszországban és Németország egyéb tartományaiban, 1850-ben pedig Olaszországban tudományos szempontból utazásokat tett; melyeknek töredékeit a „Religio 1850. II-ik félévi 30. 31. 35. 47. 48. 49. 52. 53. 74. 75.76.77. számaiban közzétette. Ezen tudósításokon kívül nevezetesebb értekezései a következők: „Sz. Norbert magdeburgi érsek és fiai“. (Rel. 1850. II. félév. 44. 45.46. sz.). „Az irgalmas szerzet története az austriai birodalomra vonatkozólag“. (Rel. 1851. L f. é. 27.28. sz.). „Jézus egyházának szent kormányáról“. (Rel. és Név. 1848.1. f. é. 36. 37. sz.). — A forradalom kitörésekor a katolicismus érdekében az egyházi téren történt túlkapások, különösen pedig a „papi zsarnokság“, „coelibatus“ és más hasonnemű egyház-és jogellenes irányzatú iratok megtorlását tartalmazó czikkei a következő czimeket viselik: „Egy pár őszinte szó“. (Rel. és Név. 1848. II. f. é. 31. 32. 54. 55. sz.). „Kollonich-szerződés“. (1848. II. f. é. 48. sz.). „A papság kényszerű állása a forradalom alatt“. (Rel. 1849. II. f. é. 30. 31. sz.). „Az

egyház szabadsága“. (U. o. 1650.1. § b. 6. sz.). „A josephinus rendszer“. (U. o. 1850. L § é. 64. sz.). „Az egyháziaknak személyes mentessége ügyében“. (U. o. 1850. II. § é. 4. sz.). „Tanodáink rendezése“. (U. o. 1851. L § é. 52. 53. 55. 56. 57. 60. 62. 65. 69. 73. ez.). „A katholicismus igazolása.“ (Rel. 1853.1. § é. 40. 41. 50. 51. 63. 64.; II. § é. 18. sz.). A tanügyet illetőleg, hogy a célba vett új tanszervezet alkalmazása által magyar ifjaink is a mennyiség- és természettudományok megkedvelésére hatályosan buzdíttassanak, a nevezett tudományoknak tanintézeteink osztályában czélszerű elrendezése s előadási módja iránt, a cs. kir. közoktatási magas ministeriumhoz 1852-ben „véleményes felterjesztést“ intézett, melly a nagyváradai főgymnasium évkönyveinek 2-dik folyamában van előadva. Az 185½-ki évkönyvekben a nagyváradai tanintézetek történetét és statistikai helyzetét adta; 1852-ben pedig a mennyiség-tudományoknak tanintézeteinkben! állásáról értekezett. — 1854-ben az elősorolt, s egyéb érdemeinek tekintetbe-vétele mellett, a mély belátásu, fedhetetlen életü tudós férfiú a rosnyói főgymnasium igazgatójává neveztetett, s e minőségben ragadta őt el Bécsben, hova a szünidőket használva egészségének helyreállítása végett ment föl, a kérélhetlen halál, élte 40-ik évében. — k.

Kovács Ágoston, szül. 1747. apr. 4-én Győrött. Szép előmenetellel végezvén alsóbb tanulmányait, gazdasági hivatalba lépett, mellyről 1772., s így élte 25 évében megválván, sz. Ferencz szerzetének csendes falai közé vonult, ott Istenének és embertársai üdvének szolgálendő. A próbaév eltelte után Boldog-Asszonyban hallgató a hittudományokat; majd pappá szenteltetvén, több helyütt mint segéd, Jézus szőlőjének áldást hozó gyümölcseit terjeszté; utóbb kitűnő tudományossága s elragadó ékesszólása következtében, hitszónoki minőségben, népesebb városokba helyezteték, mellyekben kitűnő buzgalommal 21 évig dicséretesen működött. A házfőnöki tisztet Andacson, Komáromban és Sz.-Antalban, rendtársainak legnagyobb megelégedésével viselte; miért is 1818. a választók közmegegyezésével rendkormányzóvá tétetvén, szer-

setének javát teljes erejével ügyekvék előmozdítani. 1821 végén nyugalomra lépven, Esztergom fogadá kebelébe, hol 1823. oct 2-én, élte 76-ik évében az öröklét boldogító kikötőjébe szállá; munkásságának ezen emlékét hagyván maga után: „Vasárnapi beszédek négy évre.“ Pest, 1803. „Ünnepi beszédek“. U. o. 1803. — y.

Kovács Antal, szül. 1791. febr. 2-án Erdélyben. Alsóbb' iskoláit a károlyfejevári tanodában kitűnő szorgalommal és elémélettel végezvén, 1807. az erdélyi megyebeli papság növendékei közé Boroztatott. A bölcsészeti tudományokat Nagyszombatban hallgatta, de 1819. a francia háború okozta zivatarok következtében lement Károlyfejevárra, s így a hittudományt egy évig ottan, folytatólag pedig újra Nagyszombatban tanulta. 1814-ben pappá szenteltetvén, a károlyfejevári tanodában nyert alkalmazást. Év múlva püspöki titkár lett. Mártonfi József püspök halála után Bethlen grófok házába hivatott meg nevelőül; hol lelkismeretes pontossággal betöltött hivataloskodása mellett, egyedül a tudományoknak élt Itt nevelői minőségben 9 évet töltvén, Zalatnára, innen két év múlva Nagyszebenije költözött, s mindkét helyen, mint gymnasiumi tanár dicséretesen működött. Erre több évig jeles beszédeivel oktató a nagyági Híveket, kiknek buzgó lelkipásztoruk volt; itt szerzett érdemeiért a nemzeti tanodák felügyelőjévé neveztetett. 1836. a brassói kath. közönség, mint országkirü, derék magyar és német hitszónokot egyhangúlag választotta el lelki pásztorának. Ernyedetlcn szorgalma- s buzgóságának köszönheti a brassói s vidéki közönség, hogy közélettanodája van. 1840-ben apáttá nevezteték. Számos egyházi beszédeken kívül, magyarítója volt gr. Verri Sándor olasz író „Le Notti Románé “ című munkájának, melyet a „Romai éjszakák“ cím alatt adott ki (Kolosvár, 1823. 2. k.). — y.

Kovács Ferencz, szül. 1714. nov. 3-án Dobronokon Baranyában. 1736. lett jezuitává. Élte nagyobb részét az evangeliom hirdetésében töltötte. Egyházi szónoklatai miatt kitűnő hírben állott. Meghalt 1780 körül. Nyomatásban megjelent magyar munkái ezek: „A magyar krónikának rövideden le-

rajzolt sommája“. Buda, 1742. E művet Fejér György Kovács Józsefnek tulajdonítja. „Angyali ifjúnak Gonzaga sz. Aloysiusnak dicsérete¹¹. U. o. 1754. „Az oltári szentségnek oltalma¹¹. Kolosvár, 1775. „Hitbeli okoskodás¹¹. Kassa, 1766.

Kovács Márk, született 1782. jan. 15-én Bársonyon Veszprémmegyében. Elemi oktatásban bátyjánál Szalai György házi mesternél részesült, ki gyanítván benne a dús tehetségeket, Balogh győri kanonok házábanál eszközlött számára ellátást, hogy ott a nyelvtani osztályokat bevégezhesse. A szónoklatot Dozler Ödön híres orator, a költészetet pedig Horváth Pál alatt tanulta Sopronban. Végezván kitűnő előmenetellel középtanodai pályáját, 1804. oct. 31-én a ponnonhegyi benedekiek közé felvétetett A bölcsészetet és hittant Győrött, meg Pannonhegyen hallgatta. 1812. pappá szenteltetvén, Nyalkára rendeltetett lelkésznek, honnan 1818. Tényőre menvén át, magát egészen hívei boldogságára szentelé. Itt kezdett írni. Első munkája: „Hézagpótló énekes könyvecske.¹¹ Győr. Irt az iQuság számára különféle erkölcsi dalokat, mellyek közül nevezetesbek: a) „Parókáé német“; b) „Légy a pókhálóban¹¹; c) „Jó regvei az almás leánynak¹¹; d) „A tót^erény“; e) „Munkás a nyugvó naphoz¹¹; f) „A tényői násznagy panasza és áldása egy vén asszonyra¹¹ stb. Megváltván Tényőtől, 1823. Balaton-fiireden találjuk, honnan következő évben Somogy renetegébe, Kapolyra ment át; itt az elhagyott plébániát helyrehozván, híveinek az okszerű gazdaszatban példányul szolgált Nem sokáig élvezhette itt fáradozásainak édes gyümölcsét: mert már 1824. a bakonybéli apátság javainak kormányzása bízott rá. Helyét itt is becsületesen betölté. Egyéb gondjai közt itteni tartózkodása alatt irta utódai számára „Bakonyi Gazda“ című könyvét. Megroncsolt egészsége visszaszerzése tekintetéből, orvosa javaslatára szelidebb éghajlat alá kívánkozván Sopronba, innen 1830. Kis-Czellbe tétetett hitszónoknak. De mivel itt is szüntelen gyengélkedett, a füredi fürdőbe küldetek gyógyulni, onnan Tihanyba menendő nyugalomra. Érzékeny volt a perez,

mellyben elvált kis-czelli híveitől; ugyanis a buzgó nép zokogása közt kocsiira ül, de indulni nem képes; leszáll arról, és gyalog megy, népe vele indul sírva egész a határig. A jeles szónok egy hathatós beszédet mond, és elbucsuzék szeretteitől. — Füreden visszanyervén egészségét, nyugalom helyett a tihanyi lelkészséget bízták rá. Itt első gondja, tanoda építése volt Szent hivatala által el nem foglalt óráit az irodalomnak szentelé. Így készültek következő munkái: „Ne ne vess.“ 3. k. Mulatságos anekdotákat és elbeszéléseket tartalmaz. „Seb és orvos, vagy is a lelkipásztornak minden sebei, s azoknak gyógyszerei“. (6. k.), „A buzgó katolikus és protestáns arany órái.“ (2. k.). „Kisdedek kenyerere, vagy is hit-és erkölcsstudomány“. (1. k.). „Pálfi Mihály megtérése.“ (1. k.). „Igaz anya“ (1. k.), mellyben az anyának mind testi, mind lelki kötelességeit rajzolja. „A falusi népiskola tárgyai.“ Irta iskolája számára, s a benne foglaltakat maga tanította is. „A katolikus és protestáns iskolák szemközt“ (1. k.). Ebben egy kath. követnek alaposan czáfolja azon állítását, hogy az igazi jó tanítás csak a protestánsoknál van. „Katholika viszhang“; mellyben a tihanyi ref. prédikátor méltatlankodásai utasittatnak vissza. „A madarak és bárányok jajja“ (1. k.), mellyre okot adott egy oknélküli keserítője. „Alkalmi és rendes egyházi sz. beszédek.“ (9. k.). „Ünnepi, köznapi, sz.-meneteki, és házi énekek“ (4. k.). „Tihanyi plébánia“ (1. k.). „A kisdedek gyakorlati élete, vagy is Isten, önmagok és felebarát iránti kötelességeik“ (1. k.). „A kath. hitre visszatérő protestánsnak előleges oktatása“ (1. k.). „KovácsMárk versei“ (1. k.). „Kovács Márk Romában“ (1. k.). „Erkölcsei dalok“ (1. k.). „Falusi tisztujtás.“ stb. Tizenhárom évet munka közt töltvén Tihanyban, visszavágyott Nyalkára, hol 30 év előtt kezdé lelkipásztorkodását; itt 1845. közbenjárására tágasb iskola emeltvén, minden igyekezetét a nép oktatására irányzá; saját lakában a serdültek számára esti iskolát nyitott, és benne naponkint működik ernyedetlen buzgalommal. Munkáinak száma meghaladja az 50 kötetet. —y.

Kovács Mátyás, született 1790. febr. 24-én Polgáron Szabolcsmegyében. A dicséretesen bevégzett középtanodai pályája után az eгри növendékpapság közé vétetett föl, hol előjáróinak szeretetét szorgalmas és erényes magaviseleté által megnyernie sikerült. Már ifjú korában megmutatta, mit várhat tőle az egyház, mellynek érdekét mindig szíven viseli. Az alig 20 éves kispap a bölcsészeti tanokból kiállott szigorványután, bölcsészeti tudorrá, majd 1813. hittudományivá is koszoruztaték. A pesti központi papnöveldeben, mint tanulmányi felügyelő néhány évig önmegtagadással egyedül fontos hivatalának élt, honnan Egerbe hivatott a történetek tanítására; 1820. pedig a magyar egyetemhez mozdított elő a dogmatikai tanszékre, mellyet csak 1832. hagyott el eгри kanonokká történt kineveztetése után. Munkái: „Barátságos értekezés a vallási egyesülés ideájának szerzőjével.“ Pest, 1823. „Észrevételek illy című predikáziók iránt: Az evangeliomi tolerantia két predikázióban eléadva?“ U. o. 1824. „A ker. katholika anyaszentegyház hit- és erkölcsbeli szabásainak rövid foglalatja“. U. o. 1825. „A hitetlenségről bizonyos ifjúhoz intézett levél.“ U. o. 1829. Ezeken s egyéb latin dolgozatain kívül, 1832. az „Egyházi folyóírást“ indította meg, mellyet következő évben Oswald Ferencz egyetemi hittanár, jelenleg nagyváradi kanonok folytatott. Belőle 5 kötetet bírnunk. —y.

Kovács Pál, született 1808. Dégen Veszprémmegyében, hol atyja Ferencz gr. Festetics Antal javainak főigazgatója volt. Atyját 9 éves korában elvesztvén, anyjával Pápára vonult, s ott kezdé tanulni s be is végzé a ref. főiskolában tanulmányait. Innen Pestre ment az orvosi tudományok hallgatására, s mint orvosnövendék már hozzáfogott a magyar irodalom gyarapításához. Orvosi oklevelét 1833. nyervén, ez alkalommal Á „Növendék nőnem“ című értekezéssel lépett fel. Ezután Hahneman kedvéért Németországot Berlinig járta meg. Útjából visszatérvén, Győrött telepedék le, hol a hasonszenvi gyógmódot szép sikerrel üzvé, e tekintetben is hírré kapott. Első munkája 1827. a „Koszorúban“ jelent meg;

azóta évenként a zsebkönyvekben és szépirodalmi lapjainkban kedélyesen mulattatva jelesbjeink közt tündöklük. Otthonos ő különösen a víg beszélyekben, melyekben főelem mindig a nemzeti. Nyelvét s írásmódját egyszerűség bélyegzi. A öyör-megye pártfogása alatt álló magyar színészet virágzását nagy részben neki köszöni. A magyar t társaság 1833. nov. 15-én levelező tagjai közé igtatá, majd utóbb rendes tagjává is megválasztó: e megtiszteltetést azonban el nem fogadta. 1847 kezdetével a győri „Hazánk“ című kereskedelmi és szépirodalmi lapot indítá meg, melly azonban 1848-ik év második felében elakadt. Az Aurorában, Társalkodóban, Athenaeumban s egyebütt megjelent elbeszélései „BeszélyfÜzér“ (Pápa, 1841—1842.) cím alatt jelentek meg (3. k.). Irt színműveket is e cím alatt „Thalia.“ Buda és Győr, 1833—1837. (1. k.), és „Kovács Pál színművei“ (1. k.). —k.

Kovács Pál, szül. Váczon 1810. oct 6-án. Az elemi s középtanodai iskoláit részint szülőhelyén, részint Pesten, a bölcsészetet Váczon végezte, honnét újra Pestre ment át ajogtudományok hallgatása végett. A központi papnövelde tagjaival együtt hallgatta az egyházi jogtant Iskoláit végezve, a jogászati gyakorlat terére lépett Hontmegyében, hol 1831-ig mint megyei eskütt és írnok működött. Időközben a kir. táida hites jegyzőjévé avattatott fel, s a megye által a helytartótanács-hoz ajánlatott hivatal állomásra, s már Budára hivatott eskü-leté-vel végett, midőn édes anyja ösztönzésére felébredt benne a papi pálya iránti vágy. E célból Buda helyett Kalocsára utazott, hol is a papnövendékek sorába felvétetett Innen egészségi szempontból Vácra tétetett át, s 1834. apr. 10-én áldozárnak szenteltetett. Még mint kispap 1833-ban kiállott egy szigorlatot az összes jogból, elnyerni reménylven az akkoron a papnövendékben felállítani szándokolt köz- és magánjogi tanszéket 1834-ben kikerült az Ur szöllejébe, s mint káplán Dorosmán 1835-ig működött Itt végezte be a hátralévő jogi szigorlatokat, s 1835. júliusban jogtudort koszorút nyert Ez alkalommal értekezését „De locis Credibilibus“ (A káptalano-król s conventekről, mint hiteles helyekről) moecenásának,

b. e. gr. Nádasdy, akkori váczai püspöknek dedicalta. 1835-től 1837-ig Félegyházán segédkedett; leginkább a francia s olasz nyelveknek megtanulására szentelven hivatalúrés órát. Ez utóbbi évben a püspöki udvarhoz szólított, hol mint igdató, levéltárnok, szentszéki jegyző, püsp. könyvtárnok, püspöki s felváltva helynöki titkár (5 évig) és szertartó dicsérettel hivataloskodott; 1846-ban pedig elnyerte Vácson az óhajtott jogi tanszéket, s a forradalom kezdetéig tanította a köz és magán polgári jogot. 1850-ben visszalépett a lelkipásztorság mezejére, Dorosmára plébánosnak nevezetvén ki. — Az irodalmat több értekezésekkel gazdagította, melyek a „Religio“-ban láttak napvilágot Készített egy munkát a «magyar közjogról,» s erre 1847 ben aláírást nyitott, de részvéltenség miatt a mű mostanig sem jelenhetett meg: ámbátor arról a helytartótanács is kedvezően nyilatkozott 1848-ban kiadott illy című röpiratot: „Szemelvények az 1791- és 1827-iki orsz. egyházi választmányok munkálataiból.“ Két egyházi beszéd is megjelent tőle, egyik Mária-, másik RokusnapL Egy ideig mint a „Szent-István-Társulat“ bizomár nyosa buzgón terjesztette annak könyveit. Legközelebb „Mannale Parochorum“ című jeles munkájával gazdagította az egyházi irodalmat. —k.

Kovács Pál Rupert, született 1742. jan. 17-én Szécsényben Sopronmegyében. Éhe legszebb korában állott a pannonhegyi benedekiek közé. A tudományokban lelvén egyedüli örömét, éjjelnappal azokkal foglalkozók. Sz. Benedek rendjének megszűntével a győri püspöki lyceumban tanítá az egyházi jogot, s kedvelt tanszékétől csak akkor vált meg, midőn Ferencz király hitbuzgósága a szerzetnek ismét életet ada. Meghalt 1803. febr. 28-án, mint a főpátság fiissi javainak kormányzója. Munkái ezek: „Magyar példa- és közmondások.“ Győr, 1794. „Egyházi jog.“ Ezen, felette avatott tollal irt, jeles magyarságu munka, kéziratban a pannonhegyi könyvtárban őriztetik. —y.

Kovács Sebestyén Endre, jeles orvos szül. 1815-ben Garam-Vezekényen Barsmegyében, hol atyja hely. hitv. lel-

kész volt Iskoláit Debreczenben végzé. 1825-ben Pesten orvosi pályára lépett, s 1841-ben orvostudori oklevelet nyert Bővebb kiképzetése végett meglátogatta a bécsi egyetemet 1843-ban sebésztudorrá avattatott Ugyanazon évben a budapesti orvos-egylet tagjává neveztetvén ki, 1846-ban a pesti orvosi kar tagjává választatott Meglátogatta Német-, Francain-, Angolország, Belgium orvos-intézeteit Már 1842-ben mint segédtanár működött a pesti egyetemnél. 1848-ban am. ministerium orvosi egyetemi titkárrá nevezte ki. 1849-ben a pesti polgári kórház sebészi osztályának vezetésével bízott meg. 1850-ben a pesti orvos-egylet titoknokává .választatott. — Irodalmi téren dolgozó tarsa volt az „Orvosi Társnak. Ön-álló munkát Balassával bocsátott közre „Kórodai előadások“ cím alatt —k.

Kőváry László, szül. Erdély Torda nevű városában, 1820. jul. 7-én. Tanulását ugyanott kezdette; a gymn. tanulmányok végeztével Kolosvárra ment, s a bölcsészeti és jogi tudományokat ott végezte el. 1842-ben. Innen Marosvásárhelyre költözött királyi táblai írnokságra, mint a jogtudományok bevégzési helyére. Hivatalainak sora rövid. 1848. jun. 8-án a magyar ministeriumhoz a statistikai hivatal rendes tagjává hivatott fel. Azután, mint előbb is, magán életet folytatott; kivéve, hogy 1854. mart 12-én a ministerium Kolosvár környékére régiségek conservatorává nevezte. Kiadott munkái: 1) „Székelyhonról.“ K. L. Kolosvár, 1842. E munkát még tanuló korában nyomatta. Ez egy statist geogr. s történeti vázlat utazási alakban. 2) „Erdélyország statistikája.“ U. o. 1847. 3)„Erdély régiségei.“ Pest, 1852. 4) „Erdély természeti ritkaságai.“ Kolosvár, 1853. 5) „Erdély nevezetesebb családai.“ Kolosvár, 1854. Ebből látható, hogy a termékeny író s ritkaögyességtt régiségbuvár, forradalom óta minden évben egy munkával lepi meg a magyar közönséget E mellett egyéb irodalmi törekvései: a) folyóiratokban és zsebkönyvekben több történeti értekezést és tört novellákat hozott; b) 1847-ben Ifjúsági könyvtárt indított meg „Györke könyvtára“ cím alatt, mellyből eddig 9 ffizet jelent meg.

1848-ban „Ellenőr“ című politikai lapot alapított és szerkesztett, míg Pestre nem hivatott. Több ideig az erdélyi „Hetilap“ feldolgozó társa volt — k.

Kövy Sándor, szül. 1763. jul. 15-én Nádudvaron Szabolcsmegyében, szegény, de nemes szüléktől; kiknek szorgalma s oktatása által az alsóbb tudományokat olly előmenettel végezte, hogy 1779. a debreczeni iskolába felvétetvén, a nagyobb tanulók közé Boroztatnék. 1785. végezvén tanpályáját, a sarkadi iskolában tanítói hivatalt vállalt, honnan két év múlva Posonyba kelt, s ott hallgatta a törvényeket. Azután Pesten akir. táblánál gyakorlati ismereteket szereztvén, ügyvédi oklevelet nyert, s ugyanott letelepedék. Az ügyészi pálya nem hízelgő neki; felhagyott tehát a pörökkel, s tanításra érezvén magában nagyobb hajlamot, néhány újat magám tanítá a törvénytudományokra; kiknek ajánlására utóbb, midőn S.-Patakon a törvénytudományokra is tanszék állíttatnék, erre ő hivatott meg. 1793. nov. 15-én foglalá el székét egy, a magyar törvény tanulásának szükségéről mondott latin beszéddel. Ha nem tagadhatni is meg tőle a törvényismeretet, az igen megfogható előadást, még is, úgy látszik, nagy befolyással volt tanítványai számának nagy növekedésére az, hogy a felvételben igen könnyű, s nagy lágyassággal viseltetett az ifjúság iránt. Meghalt 1829. jul. 23-án. Az „Aurorában és „Minervában“ megjelent néhány apróbb értekezésem, s a Marczibányi-féle jutalom által megkoszorúzott „Magyar polgári törvény“ (S.-Patak, 1824.) című rendszeres művén kívül, tőle bújuk latinul „Elementa jurisprudentiae hungaricae“. S. Patak, 1817—1823. 1830.; és „Summarium elementorum jurisprudentiae hungaricae“. U. o. 1822. — y.

Kozma Xavér, szül. 1728. oct. 18-án Nagy-Magyaron Posonymegyében. Jezuitává lett 1744-ben. Fejérvártott, Esztergomban, Gyöngyösön, Győrött és Posonyban tanított A nagy-szombati convictust 3 évig igazgatta. Utóbb gr. Cziráky Antal nevelője. Munkái közül magyarok ezek: „Jakonias, szomorú szabású, víg kimenetelű játék“. Győr, 1754. „Dicső sz. István és romlatlan sz. Jobja“. Buda, 1771.

Kresznerics Ferencz, szül. 1766. feb. 25-én Ivánczon Vas megyében, hol atyja jegyzői hivatalt viselt Alsóbb iskoláit 1777—1784. Szombathelyt és Sopronban kitünő előmenettel végezvén, a bölcsészeti tanok hallgatására Posonyt választó, melly élénk elméjének mint művelésére mint kitüntetésére tágas mezőt nyit. Szép tehetségei utat készítőnek neki a szombathelyi kispapok közé, s mint ilyen ismét kedvelt helyén Posonyban maradhatott; itt tanulá rendes tanulmányain kívül a francia, olasz, görög és zsidó nyelvet, de a magyart is itt kezdé olly szorgalommal művelni, hogy későbbi dolgozásait csak az itt megízelt munka folytatásának tarthatni. 1790. aug. 24-én pappá szenteltetvén, a segédlelkészségben alig töltött pár évet, már is nagy lelkű püspöke Szili János ajánlására, az e közben (1793.) Szombathelyt fölállított bölcsészeti iskolákban a vármegye őt a matematikai tudományok tanítójának nevezé, melly pályán 19 évig munkálkodott; ezután 1812. Ságra költözvén, itt is szinte 19 évig, azaz: élte fogytaig lelkipásztorkodók. Mellőzvéen itt sok latin nyelven irt munkáit, s többféle hosszabb vagy rövidebb értekezéseit, mellyek részint a „Magyar Hirmondódban, részint a „Hazai és külföldi tudósításokban“, részint az „Erdélyi Múzeum-“, „Egyházi értekezések-“ és „Tudományos Gyűjtemény-“ ben közöltettek: első helyen említendő 1806. Julianus császárainak posonyi kiadása. „Magyar Szótár gyökérrenddel és deakozatokkal“..Buda, 1831. 3. k. E munkának, mint hosszas idejű fáradozása sokáig érlelt kedves gyümölcsének csak első részét látható nyomtatásban; élte fonala épen akkor szakadván szét, midőn a második kötet kijöttével öröme majd teljes mértékű leendett. Kresznerics sokat olvasa, sokat tanul, mielőtt imi kezdett; a mit pedig meggondolva irt, évekig nyugasztalá: s ez oka, hogy sok munkája még most is kéziratban hever. Készített ő a többi közt rendszeres magyar nyelvkönyvet, mellyről Görög Demeternek 1789. még ezeket írta: „Már esztendeje múlt, mióta a magyar nyelvkönyv dolgozásában foglalatoskodom, hogy valahára az egész magyar nyelvkönyvet a magyar nyelvtanítók és tanulók számára ki-

adhassam“. Különös figyelemre méltó ama vas szorgalommal készült, 5 részre és ugyanannyi kötetre osztott és betűrendbe szedett közmondások gyűjteménye, melynek kiadását azonban halála akadályozá. Érdemei tekintetéből 1822. kcmenesali alesperessé, 1827. szentszéki ülnökké, 1831. febr. 15-én pedig a magyar t. társaság tiszteleti tagjává választaték. Elhunyt 1832. jan. 18-án. A honi tudományosság, melynek élt, a nemzet, melynek díszét emelé, azok, kiknek javát s hasznát előmozdítá, örökítik emlékezetét. Különben minden hasznos dologra teljes készsége, philologiai bő ismerete, számnélküli jegyzése, a szótári dolgozáshoz szokottá ága, valamint a különféle tudományokban, jelesen mathesisben, minden, de főleg a hazai, régi görög és romai történetekben jártasága, nagy hasznára és díszére lehet az akkort kezdetben lévő magyar t. társaságnak, mely „Szótárát“ 1832-ben 200 darab arannyal jutalmazta, s ez összeget az igazgató tanács 1833. nov. hóban tartott ülésében hagyományosai részére ki is fizettette. — y.

Kronperger Antal, szül. Veszprémben, 1796-ik apr. 14-én. Iskoláit végezvén Veszprémben, Keszthelyen, Pécsset, és Győrött, 1816-ban pappá lett Veszprémben, s áldozámak felszenteltetett 1819. sept 2-án. Egész 1829-ig több helyeken káplánkodván, plébánossá lett Lepsényben; honnan 1832-ben tábori pappá neveztetett a Milanóban fekvő gr. Radetzky 5. sz. huszár ezredhez. Itt az egész tisztikarnak osztatlan szeretetét, becsülését bírván, 8 évig nyilvánosan tanította a Milanóban szálásoló összes császári kir. tisztikart a magyar nyelvre, s tanítványai közt több tábornokot is volt szerencsés tisztelhetni, kiknek is nógatására Bécsben, 1841-ben kiadta Milanóban kidolgozott magyar nyelvtanát, „Rcine Grundlehre der ungarischen Sprache, zum Selbstunterricht“. Wien, 1841. miben neki az akkori udvari haditanács is nagy segítségére volt, s a cs. kir. hadsereg számára irt s kiadott nyelvtanát mindannyi ezredeknek buzgón ajánlotta; s így az 2000 példányban csakhamar az összes cs. k. hadsereg közt el is kelt. 10 évig foglalkozván a tábori lelkészettel, abban több hasznos

javításokat eszközöltetett illető felsőbbsege által. Hivatalátóli üres idejét részint az olasz, francia s angol nyelvek alapos tanulmányozására, részint pedig külföldöm tudományos utazásra szentelé, mi alatt a külföldnek tetemes részét bejárta, s magának tapasztalást szerzett 1842-ben hazajövé, nyugalomra lépett ugyan a lelkipásztorságot, de nem a tudományokban! előbbre haladást illetőleg. Így legelőbb is 1842-s 43-ban a „Religio és Nevelés“ szerkesztősége mellett mint dolgozó társ, 1844-, 45-, 46-, 47- s 48-ban pedig részint mint az olasz, francia s angol nyelvek magántanítója, részint mint a magyar és francia nyelv tanára, az akkori iparegyletnél, a tudományos pályán, s úgy is mint az akkori Gy ü l d e című kormánypárti casinonak igazgatója, a közélet terén hasznosan működött, s ugyan ezen évek alatt s utóbb is Schlör Alajos és Schmidt Kristóf munkáinak magyar nyelvre fordításával a hazai irodalmat gyarapította; míg végre 1851-ben a cs. kormány által ideigl. könyvvizsgálónak kinevezetvén, e terhes hivatásának mind a m. kormány, mind az illető írók tökéletes megelégedésére megfelelni serénykedett. — k.

Kubinyi Ágoston, régi nemes családból, mellynek alapítója a Gejza vezér alatt ide érkezett Hunt volt, szül. 1799-ben Vidéfalván Nógrádmegyében. Első tudományos képezetését szülei házánál nyerte, s tanulástól üres idejét fővészet- és madarászattal tölté. Iskoláit Beszterczen, Debreczenben, és a pesti egyetemben végezte. Petényi Salamon iskolatársával madártojásokat és szárított növényeket gyűjtött Kora fiatalságában a hon nagyobb részét természettudományi s archeológiai czélból beutazta. Pesten leginkább a nemzeti múzeum gyűjteményei vonták magukra figyelmét Ugyancsak itt több elsőrendű írókkal megismerkedvén, Kazinczyt, kitől több eredeti levelet bir, barátjai sorában számlálta. Visszatérvén Nógrádba, itt megyei hivatalt vállalt, s 1832—1842-ig mint megyei főbiztos működött Esperességi felügyelőül is választatván, mint ilyen a hazafiság és nemzetiség tévesztésére az iskolákban sikerrel, de mérsékelve közreműködött. Az ő indítványa- és szorgalmazására keletkezett az ismeretes

Nógrádi nemzeti intézet, mely a magyar nyelvnek minden hitvallásnak és rendűek közti szelíd meghonosítását tűzte ki feladatává. Azonkívül esperességi könyvtár, olvasó s munkáló társulatot is alapított mérsékelt adományozás után. A társulat munkálataiból két füzet jelent meg. A magyar orvosok és természetvizsgálók gyűléseiben kezdettől fogva tevékeny részt vett; mindnyájokban mint rendes tag, s többekben mint alelnök volt jelen, és részint fiivészeti, részint földiáméi s állattani értekezéseket olvasott fel. Hasonló buzgó részt vőn a természettudományi társulat alapításában, mellynek előbb alelnöke, utóbb elnöke volt, s végre pártoló tagja lőn; s 300 pftnyi alapítványával és több pályakérdéseivel mozgalmas életet adott. Ekkor írta munkáját a „Magyarországi mérges növényekéről”; s több külföldi természettudományi társulatok tagjai közé Boroztatott. 1843-ban a nemzeti muzeum igazgatójává neveztetvén ki, azóta ez intézetnek gyarapításán lelkesen fáradozik. A nagy emlékü P y r k e r egi érsek által a nemzeti múzeumnak ajándékozott képgyűjtemény gerjeszté föl benne a Nemzeti képtár alapításának eszméjét, az illető társulat életbe léptetésén sikeresen működött. A muzeum szervezését és emelését tárgyaló munkája 1848 elején jött ki. Az új losonczyi könyvtár alapítása végett a gyűjtést ő indítványozá s kezdeményezé. Vidéfalvi érem-, madártojás-és ásványgyűjteménye szemléletre méltó. Újabb időben közhasznú vállalatot hozott folyamatba, u. m. a magyarországi földtani társulatot, az országos termény- és virágkiállítást, mellynek kiállítási tiszta jövedelméből csinos viaszgyümölcsgyűjteményt indított meg; azonkívül a múzeumi udvarnak kerté alakítása végett, a szükséges költségek előteremtésére, hangversenyeket rendeztek Múlt 1854. év végén indítványozá az Ipolysajó-völgyi vasutat, az e végre kieszközölt tanácskozmányban ideigl. elnökül választatott a vállalatnak, mely f. 1855. mart. 17-kén tartotta társulatalakítási gyűlését Tudományos és honfűi érdemei tekintetéből 1845-ben kir. tanácsosnak neveztetett, s azonkívül több külső ország! fejedelmek által rend- és érdemjelekkel jutalmaztatott. — k.

Kulcsár István, szül. Rév-Komáromban 1760. sept. 16-án nemes szülektől, s ugyanott végezte gymnasialis isko. láit 1770—1778-ig. Pannonhalmán sz. Benedek rendébe felvétetvén, itt végezte a bölcsészeti tanfolyamot, s innét 1782-ben a posonyi seminariumba küldetett hittanulás végett 1786-ban a rend elosztatván, K. megvált az egyházi pályától. 1787-ben tanítói hivatalt vállalt, s mint ilyen 1788-tól 1799-ig dicsérettel működött a komáromi, szombathelyi és esztergomi gymnasiumokban, s különösen szelíd bánásmódja által nagy mértékben vonta magára tanítványainak szeretetét. 1799-ben tanítói hivataláról önkényt lemondott, s nevelő lett gr. Festeics György házánál. Esztergomból sajnálattal bocsátották el a közkedvességű tanárt, kit a közvélemény, társa, a nagy Révay után, legkitűnőbb tanárnak tartott 1806-ban már Pesten találjuk Kulcsárt, mint szerkesztőjét a „Hazai Tudósítások“ és „Hasznos Multságokénak, melly téren 22 évig működött Czélja s iránya volt különösen a nemzeti nyelv tejesztése és mívelése; minek tanúsága az is, hogy 1813-ban elvállalta a pesti színész-társaság igazgatását, mellyet Pestmegye elosztatni szándékozott; buzdítá a nemzetet egy magyar központi színház felépítésére: mint ezt 1815-ben kiadott „Buzdítás a nemzeti theatrom felépítésére“ című nyomtatványa mutatja. Munkái is többnyire magyar nyelven irvák, és hazánk történeti viszonylatait tárgyalják. Illyenek: „B. Laudonnak nándorféhvári győzelme“. Szombathely, 1790. „Mikes Kelemen törökországi levelei“. U. o. 1791. „Magyarország históriája., Gebhardi Lajos Albert munkájából magyarázta Hegyi József, megigazította, 1803-ig folytatta Kulcsár István“. Pest, 1803. „Krónika a mohácsi veszedelemtől a bécsi békülésig Magyarországon, Erdélyben, Havasföldön és Moldvában történt dolgokról“. Pest, 1805. Irt „székely krónikát“ is. K. nagy kedvelője volt a tudományoknak s főleg a nemzeti irodalomnak, mellynek előmozdítására az által is sokat áldozott, hogy számos inakat anyagilag is elősegített a magyar nyelvbeni kiképzetésre. Születéshelye Komárom iránt azzal bizonyítá be szeretetét és háláját, hogy a megyének majdnem négy ezer

kötetből álló könyvtárt ajándékozott. Meghalt 1828. martins 30-án. Porai a pesti belvárosi templom sírboltjában nyugsz-nak. Neve a legbuzgóbb hazafiak sorában díszlik. — k.

Kunics Ferencz, szül. 1697. aug. 8-án Cziklán Vas-megyében. Jezuitává 1714. lett; a bölcsészetet Bécsben, a bittudományt pedig Gratzban hallgatá. A felsőbb ifjúság tanít-ásával 1728. kezdve 13 évig foglalkozott; a kassai, budai, nagyszombati s egri collegiumok igazgatásával pedig összesen 20-ig. E közben 1755. Komában is megfordulván, részt vett a generális választásában. Meghalt Sopronban 1763. oct. 26-kán, mint könyvtárnok. Élétében buzgó pártfogója s ápolója volt a magyar nyelvnek. „Szedekiás szomorú játékát“ Kassán, 1753. adta ki. Latinul többet írt; de a Horányi által (Memó-ria Hungarorum. P. 2. 447.1.) neki tulajdonított „Dacia Sicu-lica“ nem az ő, hanem Szikések Pál műve. — y.

Kunosa Endre, szül. Vas megyében, 1810-ben, ref. szüléktől. Elvégezvén a jogot, utazást tett Németországban. Meghalt 33 éves korában Pesten, 1843-ban. Írt több paedag-ogiai munkákat; ezenfelül „Isten-ítélet“ című drámát. 1838-ban „A természet“ című folyóiratot indított meg. „Dalfiizér“ című költeményei Posonyban 1840-ben, „Versei“ Pesten, 1843-ban láttak napvilágot — k.

Kuthy Lajos, született 1813. Biharban. Iskoláit Debre-breczenben végzé; majd a megyénél gyakornokoskodott Je-lenvolt az 1834. országgyűlésen, s az akkori események követ-keztében az ügyvédi vizsgálatról elmozdított Bekövetkezett a tisztujtás, és a főnebbi okért őt nem sorozták a jelelték közé. Ez fiLjt neki. Pestre sietett, folyamodott az ügyvédi vizsgálat adhatásaért; mielőtt azonban az engedélyt megnyerné, az er-délyi mágnások felhívására Kolosvárra távozott országgyűlési tudósításokat szerkesztendő. Ez alatt folyamodó társai ügyvé-di oklevelet nyertek, melly tőle a közelebbi ok miatt ismét megtagadtaték. Így lett íróvá; gyám, pártfogás és biztos jö-vedelem nélkül folytató az írói pályát. 1845-ben kapott u-gyan censurára engedelmet, de már későn. Komoly novella-íróink közt legnagyobb szerencsével és fényes sikerrel mű-

ködött. Az erősebb szenvedélyek, főkép a viharos lelki állapotok festésében fölötté hatalmas, elragadó. Nehány jeles költeményein kívül munkái ezek: „Novellái“ (Pest, 1840. 5. k.) száma a 30-at felülmúlják. „Polgári szózat kelet népéhez“. (ü. o. 1841. I. k.) „Hazai rejtelmek“ (u. o. 1844—1847.), 2 vastag kötetben, mellyek a közép és alsóbb osztályú magyar nép sajtóságos életét a leghívebben tükrözik vissza. Irt néhány színművet is. Irodalmi érdemeinél fogva 1843. oct 7-én a magyar t. társaság levelező, a Kisfaludy-társaság pedig munkás tagjává választotta. — y.

Lakner Sándor, szül. Pesten, 1822-ben, kath. szüléktől. Tanult ugyanott Előbb papi pályára lépett, később a városnál vállalt igatói hivatalt, s mint ilyen halt meg 1847-ben. Egyéb fordított művein kívül adott ki verseket „Emlékvirágok“ cím alatt (Pest, 1840.). — k.

Landovlce István, szül. 1635. aug. 24-én Győrött, s ugyanott a jezuiták közé felvétetvén, a próbaévet 1652. Bécsben állotta ki. Ezután 3 évig a bölcsészetet tanulá Gratzban, s rá ugyanannyi ideig oktatta Gyulafejérvárt, Sopronban és Győrött az ifjúságot. Innen hittan hallgatására küldetvén Gratzba, ott annyira kitünteté magát, hogy négy év múlva az avatottabbak közé Boroztatnék. Élte nagyobb részét Kasán, Győrött, Sopronban, de főleg Nagyszombatban mint hitszónok tölté; meghalt ugyanitt 1690. febr. 6-án. Élétében alig volt rábírható, hogy jeles egyházi beszédeit kinyomassa, mellyek egy része: „Új segítség az egész esztendőbeli vasárnapokra rendeltetett predikátiókkal“ cím alatt, ajánlva gr. Czobor Ádám tábornagnak, Nagyszombatban 1689. jelent meg (2 k.). Ezekon kívül mintegy 200 kéziratban maradt. - y.

Lányi Károly, szül. 1812. dec. 18-án, Bakabányán Hontmegyében, hova ősei Szepes- és Zólyomból szakadtak. A középtanodai pályát Körmöczön futotta meg, hol tanítói közül Kácsor Mihály, egykor jezuita-növendék volt az, ki látván tehetségeit, őt a tudományok csarnokába bevezetni törekedett; ő volt, ki a szónoklati osztályban a görög és romai remekírók munkáit vele megkedveltedén, kitűnő munkás-

ságra szoktatta. Tudományos képzettségére nagy befolyással volt a genialis Balás Teofil sz.-benedekrendi költészeti tanár is Esztergomban. A középtanodai hat éves folyam lejártával, régi vágyát valósítandó, 1829. az esztergomi főegyházmegye növendékei közé kívánt felvétetni. Célját érte; s mint pap-növendék a nagyszombati érseki lyceumba küldetett a bölcsészeti tanok hallgatására. Itt kezdé történeti búvárkodással előjárói figyelmet magára vonni, s nyilvános jeleit adni e térem jövődjé fontosságának. Három évet töltött már Nagyszombatban, midőn Pestre rendeltetvén, a központi növendékpapság koszorújába füzeteit; és még nem végzé be tanulmányait, már is a hazát ismeretgyűjtés végett különféle irányban beutazá, sőt megfordult külföldön is. 1837 végén pap-pá szenteltetvén, a máriavölgyi (Posonymegye) segédlelkész-séggel bizaték meg, honnan 1840. a posonyi Salvator-egyház hitszónokává nevezetett. Itt kezdett élni a magyar irodalomnak. Hivatali kötelességeinek pontos teljesítéséből fenmaradt üres óráinak egy részét „Weinkopf cathechismusa“ magyarítására, másik részét pedig a bölcsészeti tanokból szigorvány-adásra fordítá. Fáradozásait óhajtott siker koszorúzá; mert fordítmánya Posonyban megjelent; a magyar egyetem bölcsészeti karától pedig tudort oklevéllel díszesítették fel. E közben hozzáfogott a Horváth József alapítmányú pályakérdés megfejtéséhez; minő szerencsével, az eredmény világosan tanúsítja. „A magyar föld egyház-történetei“, Nagyszombat (l.k.), Posony (2. és 3. k.), 1844. című munkája a pesti egyetem hittudományi kara által megjutalmaztatott. 1843. a nagyszombati érseki lyceumban történetek, majd 1846. a természeti tudományok tanárává nevezeték. 1845. Kopácsy hg-primás költségén nyugati Európát utazta be. A magyar t. társaság által 1843. kitűzött ezen történettudományi kérdésre; „Beköltöző őseink micsoda népiségeket találtak hazánkban; megtelepedésük után III. Andrásig kik szállották meg az országot, s mellyik nép mi befolyással volt nemzetünk életére“, harmad magával pályásván, „Magyarok háznépe“ című művével 100 darab aranyat vívott ki. „Magyar nemzet története

a nép számára képekkel“ (Posony, 1845.), kiadva Bucsánszky Alajos költségén. „Magyar kath. clerus érdemeinek történetigazolta emléke“. U. o. 1848. Első rangú jutalmazott pályamunka. Kéziratban sajtóra várakozik: „Magyar alsó-táblai clerus szavazatjogainak története“, és a „Szyth rokonságok és történetek“ című értekezése; ez utóbbi a magyar t. társaság által jutalmazva, melly 1847 végén tartott nagygyűlésében irodalmi érdemeinél fogva öt levelező tagjai koszorújába igtató. — y.

Lassú István, szül. 1797. Visken, Mármarosban. Tanult a szigeti ref. tanodában. Kilépvén az iskolákból, a m. udv. kamaránál nyert alkalmazást A magyar irodalomhoz vonzó szereteténél fogva már 1823-ban több dolgozatokkal lépett fel a Tud. Gyűjteményben. Utóbb kizárólag a történeti földirat mezéjén búvárkodott, s 1827—1830-ig hosszas sorát adta az államiaméi, földirati s történeti munkáknak; miilyenek: Statistikára való bevezetése; Europa statistikai, geographiai és históriai rajzolatával s a tudományok rövid történetével; Nagybritannia, Francziaország, Oroszbirodalom, Porosz- és Lengyelországok, a török, austriai és skandináv birodalmak, az olasz államok és Algír leírásával, mellyek összesen 11 kötetet tesznek. 0 eszközlötte Zsebkévé „Ahitátosság óráinak“ 8 kötetes fordítását is. 1832-ben megindítá a „Világtörténet“ kiadását; de két kötet megjelenése után sészvéltenség következtében félbenhagyta. 1836-ban „Mercur“ című geneologiai, statistikai és históriai zsebkönyvet indított meg; de ezen törekvése is hajótörést szenvedett Ekkép egészen elkedvetlenülítve, lemondott írói pályájáról. visszavonultan élt, míg 1852-ben a világból kiszóllított —k.

László József, a legkitűnőbb m. színészek egyike, szül. 1808-ban Biharmegye Vásárhely helységében. Iskoláit Kolosvárott végezte, hol egy ideig nevelő is volt Már 1827-ben lépett színészi pályára, az egykori erdélyi részvényes társaságnál, s folytonos haladással játszott Debreczenben, Miskolczon, Kassán, B.-Füreden. 1837-ben Pestre jött, s a magyar nemzeti színház megnyitásakor annak tágjává avattatott, és ő szólalt fel elő-

szőr a nemzeti színművészet e csarnokában Vörösmarty „Árpád ébredése“ című művében. Azóta folyvást Pesten van, s a közönségnek comicus szerepekben legnagyobb kedvence: csinos külseje mellett rendkívüli ügyességet, mozgékonyt és fürgességet tüntetvén fel. A jeles színész egyébiránt komoly szerepekben is otthonos. Comicus szerepeiben nem túlzó, nem bohóc, hanem valódi művész. Legfőbb tulajdonai: tiszta szavata és jeles emlékező tehetség, mellyeknél fogva szerepeit, a hol kívántatik, gyorsan s még is művészileg és érthetőleg előadni tudja. Az irodalomban kevésbé ismeretes. Legutóbbi időkben gyakori betegeskedése sokszor elvonja a színpadtól. —k.

Latkóczyné, elébb Lendvayné családi néven Hivatal Anikó, szül. Pesten szegény szülőktől 1815-ben. Pályáját igen fiatal korában nagybátyja Balogh színész vezetése alatt kezdé. Hosszabb ideig Komlóssy társaságánál volt, és itt ismerkedett meg első férjével Lendvay Mártonnal. Vele volt Kassán, később 1834 óta Budán, 1837 óta a pesti nemzeti színpadon, hol a közönség első rendű kedvence lőn. —k.

Lanka Gusztáv, szül. 1820. Szatmármegye Vitka helységében. Tanult Kassán, Nagy-Károlyban, Szatmárott, Pesten és Szigeten. Eleinte gazdasági pályára lépett; azonban e pályán könnyelműsége miatt nem boldogulván, Pestre került, s az irodalom mezején tett kísérleteket Két évig mint akadémiai írnok működött, melly idő alatt több novellákat és verseket közölt a folyóiratokban. 1846-ban kiadott egy füzetet „Karikaturák“ cím alatt. 1847-ben egy satyricus folyóiratot indított meg „Dongó“ cím alatt, melly azonban betiltatott Szinte ez évben jelentek meg tőle a „Martialiák,“ 1851-ben pedig a „Comoedia és tragoedia.“ 1848-ban „Charivari“ című folyóiratot indított meg, de 3 hónap múlva ez is megszűnt. Jelenleg Nagy-Kállóban lakik és komolyabban gondolkodik; mint azt legközelebb megjelent novellái is mutatják, mellyek majdnem ellentétet képeznek „A XIX. század élvei“ című, 1845-ben kiadott s így legelső önálló művével. —k.

Gr. Lázár János, született 1710, Erdélyben, Ott végzé

tanulását is; s minden erejét a hon felvirágoztatására szentelé. 1750-ben, s így 40 éves korában, az erdélyi rendek előülő-jévé neveztetett. Neve versei által híresült el; kortársaitól magyar Apollónak hivatott Deák és magyar nyelven több munkát írt. Ezek közül jelesbek: „Okos teremtett állat, avagy a teremtett dolgoknak szemlélésükből a teremtő Istenhez való felemelkedése az okos léleknek.“ Kolosvár, 1745. „ünnepnapokra való isteni dicséretnek mellyeket francziából fordított. U. o. 1760. „Florinde az az bizonyos országokban találtató ritkaságoknak históriája, magyar versekben foglalva.“ Szeben, 1766.—y.

Lendvay Márton, pesti nemzeti színház nyugdíjas tagja, szül. 1807. nov. 11-én, Nagy-Bányán, Szatmármegyében. Tanult a nagybányai gymnasiumban, s egy ideig a szatmári lyceumban. Már gyenge korában ellenállhatlan vonzalmat érzett a színművészet iránt Követve saját hajlamát és lelkesedését, 1828-ban Fehér társaságához szegődött Fokonkint fejlődvén tehetségei, 1833-ban a kassai társasághoz szerződött 1834-ben Budán szerepelt, smár 1837-ben, a nemzeti színház megnyitása után diadalokat aratott. Utolsó években gyakori gyengélkedése miatt igen ritkán, akkor is csak mint vendég lépett fel; míg 1854. óta nyugdíjt húz az e célra még csak most gyűlő alapból. Lendvay nemzeti színművészetünk legnagyobb hőse, lyricus és hősies szerepekben páratlan. Sok tekintetben eddigi színészeink még csak megközelíteni sem tudták. Irodalommal nem foglalkozott Nem rég fia ifj. Lendvay Márton a nemzeti színház rendes tagjává avattatott, s mondhatni, hogy sok tekintetben öröklé atyja tulajdonait —k.

Lépes Bálint, régi nemes családból származott 1570 körül. Az egyházi rendbe azon korszakban lépett, midőn épen nem vala kilátás arra, hogy neki e pályán egyedül rózsák fognak nyílani. E kor a harc- és küzdésnek kora volt ő munkásán kezdé, s úgy végzé be életét Kitévő tehetségei őt a nyitrai püspökségre emelék, s mint illyen 1608. cancellári hivatalt is viselt. A törököknek harczuk lévén a persák-

kal, II. Mátyás király oda fordítá igyekezetét, hogy erejét összeszedvén, a hazát az ellenség dúlásától megszabadítsa. E végbél 1614. a német fejedelmeknek Linzbe gyűlést hirdetett, hova Magyarhon részéről Lépes Bálint is követül küldetett; 1620. pedig már mint kalocsai érsek jelent meg Bethlen Gábornál; ezt a császárral egyességre bírándó: mi neki síké* rült is. Különben nagy esze kitűnik eléggé munkáiból, melyek közt „A Pokoltól rettentő és mennyei boldogságra édesgető Tükör“ (Prága, 1617.) fölötté jeles. Ajánlva van Pázmány Péter esztergomi érsek- és bibomoknak. E munkát Eszterházi Károly egri püspök 1771. ugyancsak Egerben újra kinyomatván, az eredetiben hemzsegő nyomtatási hibáktól Borbás Ignác sz.-ferenczrendü pap által tisztította ki. Nyelve szép és megható. —y.

Lévai József, szül. Borsodmegyében Sajó-Szentpéteren, 1825-ben. Elemi iskoláit szülőhelyén, a felsőbbeket Miskolczon végezte. A jogtudományt Késmárkon hallgatta. Már 1848-ban mint minister! fogalmazó részt vett a „Közlöny“ szerkesztésében. Forradalom után a „Pesti Napló“nál nyert alkalmazást mint helyi ujdonság-író, míg végre 1852-ben a miskolczi lyceumhoz neveztetett magyar irodalom tanárául. Költeményeit, melyek a lapokban szétszórva jelentek meg, összegyűjtve szándékozik kiadni; az első kötet 1852-ben jelent meg, „Költemények“ czím alatt. —k.

Lichtner (Világosi) Gáspár. született Jákóhalmán a Jászságban, 1822. január 1-jén. Elemi s gymnasiumi iskoláit Vácson és Budán végezte; mi után 1837-ben a vácsi papnevelő-intézetbe vétetett fel, hol bölcseleti s hittani tanulmányait folytatta. 1843-ban gr. Nádasdy Ferencz, akkor vácsi püspöktől subdiaconussá avatott fel, s egyszersmind segédkép Romhányban alkalmaztatott; következő évben diaconussá, 1845. január 23-kán pedig ugyanazon főpap által áldozárrá szenteltetett Fótról, hol utólszor káplánkodott, 1850. júliusban az egyházkormánynak gr. Károlyi István mint kegyur által a derekegyházai fióklelkipásztorságra mulattatott be, hol jelenleg is hivatáskodik. Irodalmi termékei: „Házasulandók tani-

tása és tanulása“ (Rel. 1851. L 47. 54. sz.) „Férj- és nejesülendők kérdezető ker. tanítása és tanulása.“ (Pest, 1851.). „Jegyesek tanulása.“ (Kath. Népi. 1852. 43. sz.) „Az új büntető törvény könyv.“ (Rel. 1853.1. 42. 43. sz.) „Az új polgári törvénykönyv.“ (Rel. 1853. II. 19. stb. és Rel. 1854. L 20. stb. sz.) — k.

Lippai János, született 1606. nov. 1-ső napján Posonyban. Nevelését nyerte a bécsi cs. nevelőintézetben, melyből kilépvén, 1624. jezsuitává lett. A széptudományokban olly szép előmenetelt tanúsított, hogy méltónak találtatnék a gráci és bécsi egyetemekben a keleti nyelvek tanítására. 1643. az avatottabbak közé soroztatván, miután a győri collegiumot dicséretesen igazgatta, első volt, ki Trencsinben társait 6 évig kormányozta. A bécsi növendék-papságnak és a nagyszombati nemes ifjakkak több évig volt vezére. Ungvárról, hol 3 évig volt előljáró, Kassára vala menendő, midőn testvére György, esztergomi érsek előljáróinál ki eszközlötte, hogy hátralévő napjait udvaránál tölthesse. Miután 1666., s nem, mint Bőd és Horányi állítják, 1662. testvére meghalt, hét évi távollét után ismét fölkeresé rendtársait, Trencsinbe vonulván nyugalomra; hol nemsokára (1666. jan. 2-án) a világi szenytól tiszta lelkét visszaadá Teremtőjének. Munkái e címek alatt jelentek meg: „Calendarium oeconomium, az esztergomi érsek urunk posonyi gondviselőjének majorságáról irt lajstroma minden esztendőre.“ Posony, 1661. Nagyszombat, 1662. „Posonyi kert.“ Bécs, 1664. „Gyümölcs kert.“ U. o. 1667. s így holta után egy évvel később. —y.

Lisznai (Damó) Kálmán, jeles és legtermékenyebb költőink egyike, született Nográdmegye Herencsény helységében, 1823. oct. 13-án nemes szüléktől. Az elemi iskolákat Losonczon, a felsőbb tanulmányokat Posonyban és Eperjesen végezte. Költészeti tanulmányainak alapját Sárosi és Serényi tantársaival már tanuló korában vetette meg, mint erről az „Athaeneum“-ban közlött „Szívemhez“ című költeménye tesz bizonyosságot. Iskolái végeztével Nográdmegyében mint

aljegyző, később mint törvényszéki fizetéses bíró működött. Az 1848-iki forradalom alatt katonáskodott; miért a cs. k. hadseregbe Boroztatott, hol két évet töltött; részt vevén ez idő alatt a schleswigi expedícióban. Számos és köztetszést aratott költeményeket írt, elszórva majd minden szépirodalmi lapokban s egyéb folyóiratokban. Különösen balladái ébresztettek nagy figyelmet. 1846-ban önálló füzetet bocsátott közre, „Tavaszi dalok“ cím alatt. Legnevezetesebbek azonban „Palócz dalai“ (Fest, 1851. I. köt), melyek rendkívüli hatást eredményeztek országszerte, s főleg mythosi tekintetben maradandó becsei. Lisznyaynak ez érdemét a németországi mythologiai szaktudósok is elismerték. Sajátságos, hogy L.-nak épen e jeles műve támadtatott meg némely ál-criticusok által. — Sajtó alatt van Müller Gyulánál „Madarak pajtása“ című költeményfüzére. A közönség türelmetlenül váija „Palócz dalai“-nak 2-ik kötetét Hír szerint ez is, azonfelül egy vig eposz, továbbá „Oltár-virágok“ című költeményfüzére és elszórt versei nemsokára látandnak napvilágot. —k.

Ltsnyai Pál, született 1630. jan. 4-én Lisznyán, Sepsiszékb. Atyja becsületes székely volt Ifjúsága óta nagy kedvet mutatott a tudományok iránt. Miután ezekben idehaza nem csekély előmenetelt tett, bővebb kiképzés végett több évig a külföldön is járt, honnan megjöven 1667. Kassán a ref. tanodában tanítani kezdett; de üldözöbe vétetvén, honát elhagyta, s Belgiumban keresett és talált menedéket A zivatar csilapultával ismét megjelent, és Debreczenben telepedett le; hol a tanács által tanítóul nevezeték. Latinul több munkát írt, magyarul ez egyet: „Kronika, melly befoglal 1196. esztendőket, avagy Christus születésének 1268—1464. esztendei alatt dolgait a Magyaroknak, mellyet Chronogice, és az Christus-Urunk esztendeiének folyása szerint illendő rövid formában tsinált és kibocsátott Lisznyai K. Pál.“ (Debreczen, 1692.). Ritka könyv. —y.

B. Lisztl László, született 1620. jun. 22-én. Születése helyét, nemkülönb. gyermek- és ifjúkori körülményeit ekkorig homály fedi. Mintegy 39 éves lehetett, midőn az

1659. I. Leopold alatt tartott országgyűlésen ellene némelyek erős váddal léptek fel; miért is a 112. t. ez. által meghagyott az ország nádorának, hogy a kir. fiscus, vagy a kártvalottak megkeresésére összehíván a kir. tábla tagjait, előleges vizsgálatot tartson, s ha csakugyan bűnösnek találtatnék, rögtön lakoljon. Bűnösnek találtatván, az ítélet rajta azonnal végrehajtott. Köpcsényi jószágga, jelenleg Eszterházi hg. birtoka Mosonymegyében, a kir. ügyész által lefoglaltatott. Maga a francziáknál keresett menedéket s nemsokára elhalt (1662.). Mint költő Zrínyi föltűnése után két évvel később lépett föl: „összes munkáit“ két kötetben adván ki; (Bécs, 1653.). Ezek elseje egy szép ajánlást az ország rendéihez, egy tudós élőbeszédet és egy hős költeményt 13 énekben „Mohácsi veszedelem“ ezim alatt foglal magában; a második kötet egy magyar herczeg és király történetét tartalmazza, érdek nélküli versekben, egy tankölteményt a „szerencse állhatatlanságáról“; egy éneket „Bolgog Anyánkról,“ és egyet a „Magyar czimerhez.“ LiSzti műveiben inkább oktató, mint magával ragadó. Képzelő erő benne kevés. —y.

Lónyay Menyhért, jeles mezei gazda, született 1822-ben jan. 6-án. 1839-ben tudor lett a pesti egyetemnél. Politikai téren kitűnő szerepet vitt: 1843-ban Bereg megye részéről országgyűlési követté választatott, s mint ilyen az ellenzék zászlója alá szegődött. Az 1843-iki országgyűlés által ki-nevezett országos kereskedelmi választmány munkálatait Lónyay Menyhért, mint tolvivő szerkeszté. Vége lévén az országgyűlésnek, tudományos szempontból Europa szerte tett utazásokat, és visszatérván „Hazánk anyagi érdekeiről“ szóló jeles munkát adott ki. Azonfelül a Pesti Hirlapnak folytonosan munkatársa volt. 1847-ben ismét követté választatott, s a magyar forradalomban tevékeny részt vett; miért kibujdosott; legújában azonban falusi jószágára visszatért, miután ő felségétől kegyelmet nyert. —k.

Lonkay Antal, született Bocskón, két órányira Máramaros-Szigettől 1827-iki sept. 12-én. Atyja, államhivatalnok nagy gondot fordított fia nevelésére, Első oktatását a szigeti

kegyesrendiek gymnasiumában nyerte, hol midőn a hatodik osztályt végezné, szenvedelemmel tanulni kezdte magától a tanodákba még be nem hozott görög nyelvet. Tanulmányainak Szatmáron és Pesten folytatása alatt szenttüzü buzgalommal vágyván az irodalom terére lépni, jobbnak látta az egyoldalú s felüleges szépirodalmi játékok helyett komoly tanulmányokra adni magát, s kiválólág a görög és romai classica literaturát és a nyelvészetet kezdte művelni; mit annál szerencsésebben folytatott, miután Pestre jövéen, 1848-tól fogva a legjelesb magyar tudósok tanácsával élhetett, és az ország első rangú könyvtárait használhatta. El nem hanyagolóla a szépirodalmat sem, s a Divatcsarnok, Családi Lapok, Budapesti Viszhang és Hölgyfutár tőle is hoztak dolgozatokat. 1852-ben rendes dolgozó társa volt a Pesti Naplónak s az Új Magyar Múzeumnak; de a mi komoly tanulmányai gyümölcséül tekinthető, lefordítva fekszik nála évek óta ifjabb Plinius Leveleinek tiz könyve, a Dicsbeszéd egészen, és a görög classicusokból Demosthenes összes műveinek fele, melly utóbbiból az U. M. Muzeum több ízben hozott mutatványokat. Demosthenes kedvet adott neki, hogy összehasonlítsa azt a keresztény Demosthenessel, Chrysostommal: tette ezt; hogy a hasonlítást méltónak találta, bizonyítják a Beligioban Chrysostomból közlött mutatványok. 1852-ik év végén a nagylelkű magyar moecenás, Bartakovics Béla égri érsek ur ő nagyméltósága azon bizalommal ajándékozta meg Lonkayt, hogy Cantu Caesar nagyszerű Világtörténete középkorának olaszból! fordítását reá bízta. Irt egy német Nyelvtant magyarul, mellyet a közoktatási ministerium tankönyvül elfogadván, Bécsben kinyomatott 1855-ben. Legjelesebb s legnagyobb-szerű munkája a Szent-István-Társulat megbízásából készített „Olvasókönyv“ a felsőbb osztályok számára (II. kötet), melly nemrég hagyta el a sajtót, s a ministerium által szinte tankönyvül elfogadtatott. — Mindezen munkáin s hivatalos elfoglaltságán kívül, a páratlan szorgalmú tudománybarát szorgalmasan látogatja a m. akadémia üléseit; dolgozó társa az Új M. Múzeumnak s a Magyar Sajtónak. —k.

Losonczy László, szül. 1818-ban Kecskeméten, hol iskoláit is végezte. 1849-ben a kecskeméti collegiumnál magyar és latin irodalom tanárává neveztetett ki. Egy kötet „költeményt“ adott ki, Pesten, 1853-ban. —k.

Lukács Móricz, szül. Pesten, 1812-ben. Tanulmányait házi nevelők vezérlése alatt végezte. Egy ideig bresztováci jőszágán lakott, és Krassómege aljegyzőjévé választatott 1832-ben Pesten vett állandó lakást, és azóta a tudományoknak szenteli magát. Az irodalomban talpra esett fordításokkal lépett fel; miért is 1839-ben a. m. akadémia, 1842-ben a Kisfaludy-társaság tagjává választatott Kedvencz tanulmánya az angol nyelv és irodalom. Byron költeményeiből többeket magyarra fordított, mellyek elszórva a lapokban u. m. a Társalkodóban, Aurorában és Athenaeumban jelentek meg. Irt tudományos értekezéseket is: „az állati magnetismusról,“ „büntető jogi teoriákat,“ mellyek a, Budapesti szemlédben jelentek meg. Önálló munkája „Fogház javítás,“ mellyet Eötvös József társaságában 1842-ben adott ki. Vannak political dolgozatai a Tudománytárban, Athenaeumban, Regélőben, s egy spanyolból fordított novellája, „A bőkezű szerető“ cím alatt, a Külföldi Regénytárban. —k.

Lutter Ferdinand, született 1820. sept. 3-án Nógrádmegye Bér helységében. 1836. sept 14-én állott a kegyes rendűek közé; mint növendék Privigyén és Podolinban 3 évig tanított; a philosophia s theologia bevégzése után pedig Pesten és Budán. 1844. kiáltván a pesti egyetem előtt a szigorványokat, bölcsészeti tudorrá lett. „Elemi számtanát“ a középtanodák számára 1847. adáki, melly mint kiváló jelességű, azonnal második kiadást ért; ugyanezt átdolgozva a felsőbb elemi iskolák számára ugyanazon évben a helytartótanács elfogadta és 600 pfttal díjazta, de Bécsbe a cancellariához küldvén fel, ott elveszett. Következő évben adá „A természetrajz alaprajzát.“ (Pest, 1848.). Ezt követé a „Mennyiségtan elemei.“ Buda, 1848. E munkát mint budai széktanár készíté. 1850-ben Szmrecsányi családnál lett nevelő. —k.

Maár János, szerzetesi néven Bonifác, szül. 1788.

aug. 29-én Devecseren Veszprémmegyében. Elemi iskoláit ugyanott, a nyelvészeti osztályokat Pápán és Révkomáromban, a humaniorákat Sopronban végezte kitűnő sikerrel. 1804-ben felvétetett a sz.-benedekiek közé, s Pannonhegyen kiállván a próbaévet, a bölcsészetet Pannonhegyen és Győrött hallgatta. A theológiát szinte Győrött hallgatta, s 1811. aug. 22-én, mint még nem 23 éves, pápai engedelemmel áldozárnak szenteltetett. Tanítói pályáját 1811-ben kezdette meg Nagyszombatban (a költészeti osztály tanításával, mely tudományban! készültségét már kineveztetésc előtt több apróbb költeményekkel bizonyítá be), s dicsérettel folytatta 41 éven át vagy is 1851-ig. Nagy-Szombatból két év múlva Pannonhegyre, s innen Posonyba küldetett gymn. tanárnak. 1816-ban nevelő lett özv. Somogyi grófnő házánál, mely idő alatt beutazta Stájer-, Morva- és Csehországot. Bécsben szorgalmasan látogatta az egyetemi előadásokat, annyira, hogy Pesten kiállván a szigorlatokat, 1818-ban bölcsészet-tudomak avatott fel. E hivatalából kilépve, Pannonhegyen az apátsági könyvtár rendezésével bízott meg; 1820-ban Pannonhegyen, 1821-ben pedig a győri akadémiánál neveztetett történelmi tanárnak, mely hivatalát 31 évig viselte. Időközben számos utazásokat tett Magyarországon és a külföldön, meglátogatta Német- és Olaszország jelesebb városait, apátságait és intézeteit. Romában audientiát nyert XVI. Gergely pápánál, és tőle ezüst mellpénzt és sz. Benedek bronzból készült képét nyerte ajándokul. 1850-ben az ujonan szervezett győri 8 osztályú nagygymnasium igazgatásával bízott meg, azonban jövő évben rendi főapát engedelmével búcsút vett tanítói pályájától, s érdemei- és fáradozásainak elismeréséül, ő cs. k. felsége által arany koronás érdem-keresztrel jutalmaztatott meg. Nyugalomra lépven, latin nyelven irt történelmi munkáját kezdé rendezni, s magyar nyelven kiadni „Egyetemes történelem“ cím alatt; mellyből mostanig 8 füzet jelent meg. Munkáját hajdani tanítványainak ajánlotta. Készített ezenfelül számos alkalmi verseket és felírásokat ünnepélek alkalmával: mellyek között különös említést érdemelnek a

császár ő felsége körútjának alkalmával készített feliratok, miért Győr városa tanácsa által emlék-koszorúval tiszteltetett meg. A jeles férfiú 1855. évi sept első napjaiban, Balatonfüreden, a cholerajárvány áldozatává lett. Kéziratban készen levő történelmének folytatólagos kiadását De la Casse Benjamin rend- és tanártársa vállalta magára. — k.

Magyar Ferencz, jelenben Egerben a bölcsészeti s matematikai tudományok tanára, főegyházi s lyceumi hitszónok és az egeri érseki sz.-széknél szegények ügyvéde, született Szegeden 1809-ben febr. 5-én szegény polgári szülöktől. Nevelését nagyobb részt Bodó Menyhért minorita rendbeli szerzetesnek köszöni, kinek gyámolítása mellett gymnasialis iskolákat (a költészetit kivéve, melyet Miskolczon járt), valamint a philosophiát is Szegeden a kegyes rendbeliek tanodáiban végezte. 1828-ban az egeri érseki megyébe fölvétetvén, a theologiai tudományokat az egeri érseki lyceumban Cseh Gábor, Lengyel Miklós, Ferenczy József és Lonovics József akkori jeles tanárok ajkairól hallgatta. Pappá szenteltetvén, hat évig káplánkodott, melly idő alatt egyházi foglalkozásai mellett a német, franczia, angol, és olasz nyelveket tanulgatta. 1839-ben aug. 23-án egeri főegyházi szónokká nevezetvén, e fenséges egyházi tisztet hallgatónak köztetésével jutalmazva viselte. Majd 1843-dik évi julius 24-én az egeri érseki lyceumban a matematikai tudományok tanárává, 1845-dik évi oct 29-kén pedig ugyanazon érseki lyceumban az összes természeti s magyar közjog tanárává nevezetett. Melly tudományokból az 1850. évi januar haváig, előbb ugyan latin, később pedig magyar nyelven tartott számos hallgatók előtt nyilvános előadásokat. Ez évben az egeri érseki lyceumban a jogtudományi előadások felfüggesztetvén, ugyanazon évi September 22-én lyceumi hitszónokká s hittanárrá, 1852-ben pedig egyszersmind bölcsészettanárrá, legújabban végre, bölcsészeti tanárság mellett, mennyiségtanárrá s főegyházi hitszónokká nevezetett. Az általa, mint hitszónok által mondott egyházi beszédek közül néhány b. e. Nyáry Ferencz szeged-rókusai plébános költségén kinyomatott, néhány

kéziratban hever, a többi hamuvá lett. Egyéb kiadott munkái a következő fordítmányok: 1) „Victorine, vagy a hitereje“. Katholikus szellemű s irányú beszély, németből. Kiadott névtelenül b. e. Rathner Ferencz egri kanonok költségén. 2) „A Jézus Krisztus története“. Németből Hirscher ker. János után. Kiadott az egri érseki könyvnyomda költségén. 3) „Természeti jog, vagy jogphilosophia“ Arens Brüsseli tanár után. 4) „Kath. ker. Hittan“, és 5) „Kath. Erkölcsan“; kiadott Tárkányi József érseki titkár költségén, s ugyancsak az ő buzgalmának következtében több gymnasiumokban tankönyvül elfogadott Legújabb dolgozata „B. Pecador János életrajza“, olaszból fordítva., mely azonban még kiadásra vár. Ifjabb korában érzett magában hajlamot a költészetre is, és néhány, részint alkalmi, részint lyrai verszetben meg is kísérte erejét; de komolyabb foglalkozásai a költészet virányain tartósabban repkedni nem engedték. Alkalmi versei közül némi becsesl látszik bírní az, melyet még mint tanuló, Czicho József tanuló társa halálára, s melyet később b. e. Pyrker J. László egri patriarcharések arany miséjére írt. Lyrai költeményeiből egy pár az Athenaeumban és Életképekben álnév alatt jelent meg. — k.

Magyar Mihály, szül. Győrött, 1820. sept 6-án, hol az elemi, real- és rajziskolát kitűnő sikerrel végezvén, Sztankovics püspök által önkényt ajánlott stipendium mellett a gymnasium 1. és 2. osztályát folytatván, 1835-ben mint könyvkereskedést tanuló Posonyban a felsőbb tudományokat magán utón végezte. A magyar irodalom egyik legszükségesebb terjesztő eszközét, „Irodalmi hirdető“ ezűn alatt szerkeszté 1842—1845-ig. 1844-ben „A mindenkor kész számítót“, 1854-ben „Magyarország helynévtára“ I. fűzetét adta ki, mellynek folytatása készülöben van. Közlött még 1846-, 1847- és 1848-ban az irodalom- és könyvkereskedésre vonatkozó cikkeket a Divatlapban neve alatt, s az Életképekben névtelenül. — k.

Majer József, született 1785. jan. 26-án Székesfejérvár úgynevezett felső városában polgári szüléktől. Korán atya-

fosztott árvaságát, akkor plébános, később kanonok, számos ifjak pártolásával örök hálát érdemlett Szabó József, és nagy tudósunk Fejér György ápolták. A tüzes, eleven természetű ifjúnak fővonása, hogy Caesarral inkább akármilly faluban első, mint Romában második kívánt lenni. Szüntelen volt ezért fejevári deák iskoláin keresztül a legjobbakkal borostyánért viaskodó küzdése. A Pécssett végzett bölcsészeti tanulmányok után, a fejevári egyházmegye növendékei közé íratott. 1805. Pestre az újonnan felállított központi papnöveldebe küldetett, ott hittudományait folytatandó; mellyekből 1807. aug. 7-én mint növendék el is nyerte a tudori borostyánt Milassin püspök által, ki Májért becsülni tudta, tanulmányi felügyelővé neveztetett; hol némelly nem kedves viszonyok miatt csak néhány hónapokat töltvén, nagyobb tapasztalás kedvéért a fejevári német káplánságra kívánczolt: ő maga talpig magyar lévén, s utóbb is csak könyvekből és könyvek után töredezve ejtvén a német szót. Rövid felügyelésének nevezetessége, hogy a szónoki bátorság és ügyesség elősegítésére az akkori növendékekkel sz. Ágoston megtérését ábrázoló, s általa szerzett színműveket játszattott el. Majer fiatalabb korában sokat és nem szerencse nélkül foglalkozott a költészettel, s mint némelly irományai mutatják, ha a színművész! pályán marad, nem fog a jók közt utolsó lenni. 1809. az egyházi történet tanításával bízott meg, s ugyanazon évben sz.-széki közbíró s jegyző, 1814. a felső város plébánosa, s a fejevári felső kerületnek alesperese lőn. Itt a munkálat tágas mezején 10,000 lélek, alesperesi tisztjének, szentszéki ügyeinek gondjaitól fenmaradt óráiban szedegette díszes ajkának gazdagságát; mellynek hatalma, méltósága, ékesége őt valamint többi szónokainktól megkülönböztetik, úgy újabb magyar legjelesebb szónokaink sorába helyezik: sőt bátran elmondhatjuk, mikép ő, főleg utolsó munkáiban a magyar ékesszólásnak eddig senki által meg nem haladott példányait adta. 1828. tizenöt évi pásztori fáradozásai székesfejevári kanonoksággal jutalmaztattak meg. Ugyanekkor a papnövelde főigazgatójává is nevezteték. Mit tett ő élte nek e

végső pályáján, eléggé hirdetik Arad-, Somogy-, Veszprémmegyéekben viselt követségei; két országgyűlésen munkás hathatósága, és számra mintegy hús, részint kinyomott, részint kéziratban maradt jeles egyházi beszédei. A Bécsben sz. István király, és Fejérvárt Nagyboldogasszony napján mondott beszédei a magyar egyházi ékesszólásnak gyöngyei maradnak örökké. Kölcsey, az éles bíráló, ez utolsóról a Muzáronban magasztalólag emlékezik. 1823. bocsátotta közre „Vasárnapi homíliáit“ (3. k.). Irt ő ezeken kívül „Kateketikai oktatásokat is“; de ezek az egyházi irodalom nem kis kárára egyik barátjánál elvesztek. Nyílt elme, éles ész, bő tudomány, hathatós beszéd, igazság szeretet, egyenesség valának főtulajdonai. Meghalt mellvízkórban, 1834. dec. 13-án élte 49-ik évében. — y.

Majer István, született 1813. aug. 15-én Mocsonokon Nyitramegyében: hol atyja Mihály a nagynevű Kluch püspöknek 27 év hosszat udvari tisztje volt Kluch látván hű emberének fiában rejtlő, sokat Ígérő tehetségeit, azt, távol a szülői háztól, saját költségén és nézetei szerint nevelteté. Elemi oktatásban Érsekújvárott, a középtanodaiban pedig Esztergomban részesült. Szünnapokban azonban haza kerülvén, szerencsés volt gyakran a nagypüspök színe előtt megfordulhatni, ki gondosan és lelkesen csepegteté romlatlan keblébe az Isten félelmét, a becsületességet, a hon- és munkaszeretetei, s azon nemes érzést, hogy másoknak örömet szerezni főgyönyörének tartsa. Ő volt, ki a tudományokhoz! hajlamot, és a papi állapot iránti vonzalmat benne fölébreszté. 1828-ban, 15 éves korában soroztaték az esztergomi főmegye növendékei közé, s Nagyszombatba küldetett a bölcsészeti tanok hallgatására. Itt végezte be 1834. hittudományi pályáját is, melly alatt megtanulta e földi bajok és nyomorok közepett is örülni az életnek, és jó tettek által az üdvösségre készülni. — Mint másodévi hittanuló 1832. azon négy lelkesebb kispap egyike vala, kik a növeldebén a „Magyar nyelvgyakorló egyesület“ létrehozását indítványozták, s előljárai jóváhagyás mellett életbe is léptették. — Gyermekkora óta a

szépművészetek iránt táplált hajlamát, saját szorgalma után annyira kifejtette, hogy 1832—1834. lelkes igazgatója fölhívására, növendék-társainak rendes órákban a rajzolásban alapos útmutatást adhatta. — Dicsérrel végzett növendéki pályája után, ifjú kora miatt azonnal pappá nem szenteltethetvén, b.SennyeiPál és Gejzaurfiak mellett vállalt nevelői hivatalt: illy minőségben Pestre költözvén, a magyar törvény hallgatása mellett, jeles és tudományos férfiak társágában két év alatt elég bő alkalmat nyert ismereteinek gyarapítására. Ez időt kezdé meg irodalmi pályáját is. Itt leste el a rézmet-szők mesterségét, és csakhamar rézbe vésett csinos sz.-képei tetszést arattak, s 1845. már harmadik kiadást értek. Tájrajzai a Regélő, Honművész, Életképek mellett, s Vahot „Magyar föld és népei“ című folyóiratában, meg a lipcei „Hlustrirte Zeitungéban“ jelentek meg. — 1836. pappá szenteltetvén, nevelői pályáját a muzslai segédlelkiséggel váltá föl. Buzgón hivatalkodni, kivált az iskolát lelkesreteresen kezelni, volt itt vágyainak és iparának szebbike; miért 1838. szorgalmát méltányolni tudó előljárói által Esztergom jeleltették ki neki munkatérül. 1842. Kopácsy hg.-primástól, az általa és esztergomi káptalanja által alapított mesterképző intézet egyik tanárává nevezteték. Tapasztalás és önképzés végett hazánk legnagyobb részét, ide értve Erdély- és Horvátországot, valamint az austriai német és olasz tartományokat különféle irányban beutazván, ezek jelesb intézeteit szemügyre vette. Tanári hivatalának pontos betöltése, s egyházi beszédeinek kidolgozása mellett hiányokat pótolni, s környékére jótévéleg hatni életelve lévén, ezt valósítani minden alkalommal buzog. Bizton állíthatni, mikép 1845. ő volt a főtényező, hogy Esztergomban Nedeczky Katalin „kis-asszony-nevelő- s tanító-intézetét“ a kor kívánataival egyezőleg átalakító. Tagja a m. kir. természettudományi társulat-, müegylet- és iparegyesületnek sat Buzgó gyámolítója mindazon közintézetek- és egyesületeknek, mellyek elve szerintiek. Szorgalmas gyűjtője a régiség becses emlékeinek, minők a kéziratok, könyvek, képek, pénzek stb. A muzslai népdá-

lok, tájszavak, szójárások és közmondásokkal a magyar tudós, az ebedi és perbeti népdalokkal pedig a Kisfaludy-Társaságnak kedveskedett. Neve 1835 óta a magyar irodalomban gyakran előfordul; irt ugyanis a Religio és Nevelésbe (több mint 50 cikket); Jelenkor és Társalkodóba, Tudományos Gyűjteménybe, Egyházi Tárbá, Regélő-Honművészbé, Honderűbe, Sionba, Századunkba, Nemzeti Újságba stb. Nevezetesb értekezései ezek: Magyar sz. Erzsébet emléke. A kettős magyar betűk egyszerűsítéséről. Fametszésről. Egyházi énekről. Varga István kisdédovási tervének bírálata. Az iskolai ifjúság fölépüléséről; A térítésről; A kercsztényszerű népnevelésről. Vándor pillanatok stb. Irányuk: vallás, erkölcs, nevelés, művészet, hazafiuság. Jelesen kidolgozott egyházi beszédei közül ekkorig csak egy látott napfényt, mellyet t. i. Bartos Lajos első sz. miséje közben mondott Sárísápon 1838.; a többi sajtóra várakozik. Önálló művei ezek: „Szindarabok ifjúság számára“ (Pest, 1846.); mellyel irodalmunkban a hiányt ügyekvék pótolni. „Népneveléstan“ (Pest, 1845.). E munkát Esztergommege czélszerűségénél fogva minden kebelbeli iskolamester számára megvette, s a többi megyék figyelmébe, pártfogásába ajánlá. Tótra is lefordittatott(1847.). „Liturgika mesterképző intézetek számára“, a helytartótanács által 400 pfttal jutalmazva. Múlt évben „István bácsi“ ifjúságoktató munkája jelent meg; ezenfelül adott ki több ifjúság- és népoktató iratokat és naptárakat. —y.

Majer Károly, szül. Nőtincsen, 1830-ik évi jan. 14-én. Gymnasiumi s bölcsészeti tanulmányait Váczon, jogi tanulmányait pedig Pesten és Győrött végezte (1846.). Nevével az irodalmi téren először 1836-ban, a „Hazánk“ című kereskedelmi és szépirodalmi lapban találkozunk; azonban már ezt megelőzőleg Illuez Oláh János által, ki őt az irodalomba úgy szólván bevezette, felkaroltatván, a „Nemzeti Újságában, mint a napi események írója működött. Az 1847-ik évi országgyűlés megnyíltával Nógrádmegye követeinek oldalánál írnok, s egyszersmind a „Nemzeti Újságnak“ a rendek táblájánál tudósítója volt. Az 1847-ki országgyűlés bévé-

geztével, mint a „Nemzeti Hírlap“ dolgozó-társa, és később parlamenti tudósítója, ámbár névtelenül, (néha névjegy alatt) a politikai hírlap-irodalommal sokat foglalkozott, mindaddig, míg végre a beállott bonyodalmak szünetre kényszeríték a politikai irodalmat. Az újabb sajtói időszakban a „Budapesti Hírlap“, „Pesti Napló“, „Divatcsarnok“ és „Hölgyfutár“ hasábjain (a politikai lapoknak azonban csak tározóiban) találkoztunk Major Károly nevével, többnyire beszédek és szépirodalmi művek alatt. Eredeti nagyobbszerű munkát e fiatal írótól még nem bírunk; azonban több munkát fordított, s e téren különösen Lacordaire egyházi beszédeinek fordításával vonta magára a közfigyelmet. E munkának, melyből eddigé csak az I-ső füzet látott napvilágot, fordítását az időszaki művészet nyereségnek mondta a magyar irodalomra nézve. Ezenkívül Majer Károly Dumas Sándor „Fekete tulipánját“ (regény 2 kötetben) ülteté át a magyar irodalomba. Jelenleg e nemben a legnehezebb vállalatok egyikével foglalkozik: A Szent-István-Társulat Majer Károly fordítása szerint adja ki Nicolas „Bölcsészeti tanulmányait“ (Etudes philosophiques sur le Christianisme); molly munka megjelenése Franciaországban, hol már 8 kiadást ért, nagy figyelmet gerjesztett a tudós világban. —k

Majthényi Flóra, hasonlónevű régi nemes család ivadéka, szül. Pesten, 1837-ben. — Lapokban elszórt több költeményeiről ismeretes.

Malom Luiza, szül. Kolosvárt, 1824-ben ref. születéktől. Atyja kormánytanácsos volt. Meghalt 1847-ben, 23 éves korában. Beszélt több nyelveket Fordított, s néhány jeles eredeti novellát írt. —k.

Mannó Alajos, született 1816. máj. 16-án Debreczenben, róm. kath. polgári szülőktől. Első kiképezését gondos szülői oldala mellett, az ottani kegyes rendűek közép-tanodájában nyerte 1822—1829; azután Pesten folytatá tanulmányait 1831-ig. Ekkor a gyógyszerészi pályára adván magát, Debreczenben gyakornokoskodott. 1837. a gyógyszerészi oklevél elnyerése végett Pestre költözött, s célját érven, a ffi-

városi gyógyszerárban két évig foglalkozék. Látván azonban, hogy vagyon hiánya miatt önállóságra e pályán nehezen vergődhetek, a gyógyászat tanulására szánta el magát; de mivel erre a bölcsészeti tudományok elvégzése kívántatik, előbb azokat hallgató: így lépett az orvosi kar növendékei közé. De tanulmányait be nem végezheté: a kérlelhetlen halál 1846. jan. 16-án diadalmaskodott rajta. Az irodalom mezéjén „Vegyteni gyógyszerisme“ című munkájával tűnt fel (1841.). Ezt követte „Orvos gyógyszerészi vegytana“ (1842.), melly e szakban magyar nyelven első. 1843-ban Schlipf koszorozott jeles gazdasági művét fordítá; azután pedig az „Állattan“ magyarításában fáradozott. 1845-ben az iparegyesület megbízásából Zschokke „Golddorflein“ című népkönyvének fordítását „Aranyfalva“ cím alatt készítette el. —y.

Márkfi Samu, született 1811. mart. 29-én Cserencsöczon Muraközben, Zala legtermékenyebb vidékén. Az első oktatás, mellyben gyengéd éveiben erényes szülői házában részesült, vallásos vala, s olly erős gyököt vert, hogy serdült, sőt férfi korában is a vallásos magasztos érzet kitünőleg tulajdona maradt A hang, melly először zengett ajkairól, a horvát volt; most a magyart vallja sajátjának; miután az elsőt, tanulási éveiben gyakorlata nem lévén, annyira feledé, hogy hosszabb távoliét után szülőivel és rokonaival csak alig értetheté magát. Gondos atyja a tudományos pályára készült, hogy sikerrel végezhesse a középtanodai osztályokat, mellyekben a tanítási nyelv már akkor majdnem kizárólag a magyar volt, Alsó-Lendvára vitte, hol rövid idő alatt a magyar nyelvben kellő jártasságot szerzett. Kőszeg 3 évig volt tanúja mindinkább növekedő szorgalmának. 1826. lépett sz. Benedek szerzetébe, mellynek tagjává 1832. avattaték fel. A magyar egyetem bölcsészeti karától, a kiállott szigorványok után, tudori koszorúra érdemesítették. 1834-ben a Pannonhegyen bevégzett négy éves hittani folyam után Bécs fogadé keblébe. Itt, mint sz. Ágostonról nevezett, európai híró intézet tagja, éles ítélet, mély belátás, példás magamegtagadás és ritka szerénység által, jeles társai közt kitün-

vén, derék igazgatói szeretetét, bizalmát, sőt barátságát is kiérdemleni szerencsés volt. Itt növelé s gyarapítá sokoldalú alapos ismereteit; itt szilárdult meg egyházas szelleme; itt kezdé világosabban látni, fenségesben érezni a valódi katL pap magas hivatását. Három évi távoliet után 1837. mint hitudor visszakérülván Pannonhegyre, a héber és görög nyelvek, meg a hermeneutica s mindkét szövetségi sz.-iratok exe-gisének tanításával bizaték meg. Tíz évig ernyedetlen buzgó-sággal működött a körben, melly neki munkarészül kijelel-tetek, s midőn éber figyelemmel kísérte egy részről intézeté-nek, mellynek egyik csillaga, ügyeit, más részről nem fe-ledkezik meg a vezetésére bízottakról, kiknek valódi atya, bölcs tanácsadója vala mindenkor. Igen sok jó történt szer-zetében felszólalása következtében. Tanítványait a magyar irodalom ápolására melegíté, tüzelő; velők dolgoztata; mun-káikat figyelmesen átnézé; hol szükség vala, javítá. A mun-kálatok, csinosan tisztázva s bekötvé, több kötetre tejjednek; köztük igen sok jeles darab, eredeti és fordítás találtatik. Bár kiadatnának. A Fiiinger Lipót halálával megürült egye-temi tanszéket, csőd utján, 1846. végén elnyervén, Pestre költözött, s azóta ott működik a haza és egyház javára. Tan-ítványai által szerettetik, tanártársaitól becsültetik, tisztel-tetik. Sokáig ismételt kéréssel sem bírhatták rá barátai, hogy az írói röggös pályára fellépjen; ő azt tenni folytonosan vona-kodék: újabb időben azonban győzött a jó ügy, s nyomós tolla alól több érdekes czikk került ki, s jelent meg a „Reli-gio“ egyházi folyóirat hasábjain, de névtelenül ekkor is: ne-vét kitenni szerénysége nem engedé. Önálló munkája „Hit-kétely ek“ czímet visel. (Pest, 1849.). Ezenfelül 1854-ben je-lent meg tőle az ujonan áldolgozott evangeliomos könyv, „Szent Szakaszok“ czím alatt, kiadva a Sz.-István-Társulat által. —y.

Márki József, bölcsészet- és jogtudor, köz- és váltó-ügyvéd s pesti képezdei tanár, született Kecskeméten, 1815-ben polgári rendű kath. szülőktől. A helybeli négy évfolyamú városi elemi iskolát, valamint a kegyes-rendiek által ve-

zérelt hat osztályú középtanodát is bevégezvén, egy évi, vagyonszükség parancsolta szünet után, a pesti egyetembe lépett, hol a bölcsészeti s jogtanulmányokat öt évig hallgatta; míg nem 1838-ban az iskolai pályától búcsút vön. Bölcsészettudori fokra emeltetett 1836., jogtudorságra 1842.; ugyan ezen évben egyszersmind köz-, 1843-ban pedig váltóügyvédi címeket nyert; mindazáltal az ügyvédség gyakorlati részével nem foglalkozott, hanem a helyett inkább tanárságra törekedett Honnan 1842-ben a posonyi akadémiánál megürült államtani s bányászjogi, és 1843-ban, midőn az ország öt különböző helyein kir. képezdek állítottak, a pesti képezdei tanszékre pályázott; mely utóbbit el is nyervén, 1844-ki October 1-je óta a nevezett intézetnél mint egyik rendes tanár működik. — Sajtó utján (1843-tól 1854-ig) külön megjelent nevelési iratai: „Neveléstan“, kivonat Szilasy János „Nevelés tudománya“ című 2 kötetnyi munkájából; „Módszertan“, vagyis: útmutatás, miképen kelljen a nyilvános elemi tanításban czélszerűn eljárni (nagyobbrészt a bécsi „Methodenbuch“ szerint kidolgozva); „Betű- és kis olvasókönyv (magyar, latin, német nyomott és kézirat-betűk és olvasmányok); „Olvasástan“ (miképen kell olvasásra tanítani, s ezzel a nevelést összekapcsolni); „Számvetés, Terményleírás, Jobbágytörvény, Embertan“; Népiskolák könyvében (mellyet Zimmermann tantársával együtt irt és szerkesztett). Embertan, Számvetés, Földleírás, Általános történettan, Kéz-műtan, Gazdaságtan, Természettan“; végre „Szivképző költemények“ (1-ső füzet: „Szapáry Péter“, 2-ik füzet: „Hunyadi és Kapisztrán“; mindkettő költői beszély, himfi-versekben). „Időszaki közlönyökben napvilágra jött értekezései következő fölíratokat viselnek: „Tanmód“ (Kath. iskolai lap. 1849.); „Olvasástan“ (U. o.); „Az iskolai imádságról“ (Religio, 1850.); „Észrevételek a cs. k. képezdek körül, különös tekintettel a pesti képezdére“ (Pesti Napló, 1852.); „Külföldi madarak“ (Családi Lapok, 1832.); „Hazai mérges növények“ (u. o., 4853.); stb. — k.

Márton József, született 1771. mart. 2-án Iszka-sz,-

Györgyön Fejérmegyében, hol atyja ref. prédikátor volt Tanulását Debreczenben 1779—1793. végezvén, eleinte nevelő, majd a löcsei evang. gymnasiumnál erkölcsstan és természetrajz tanára lett. Mint ilyen 1799. illető eljáróságától szabadságot kért és kapott is, hogy a hazát nyelvismereti célból beutazhassa. Utjából visszatérte után 1801. Görög Deme- ter-, akkorban hg. Eszterházy Pál nevelőjétől meghívást kapott, hogy Bécsben a magyar irodalom körüli munkásságot vele megosztaná. Engedett a meghívásnak; s ez idő óta a még Lőcsén kezdett írói pályának haláláig hive maradt A magyar nyelvet 1806. több családnál mint magánnyelvmes- ter, ez idő óta a bécsi cs. egyetem mellett is mint a magyar nyelv és irodalom rendkívüli tanára nyilván, de fizetés nél- kül, végre a magyar testőrcégnél mint rendes magyar nyelv- oktató díjjal tanította. Itt csak nevezetesebb magyar munkáit fogjuk felhozni; ilyen a: „Német Grammatika“, ahhoz tar- tozó német olvasó- és szókönyvvel együtt (1799.); mely munka 1840-ben már a tizenharmadik kiadásra méltatott „Német-magyar és Magyar-német szókönyv“ (Bécs, 1799— 1800.); „Bertuch természet-históriai képes könyve“ (u. o. 1810—1816. 10 darab 41.); Magyar Atlas“ (u. o. 1811.); kezdette Görög és Kerekes, folytatta és bevégezte Márton József. Ehhez „Repertorium“ (u. o. 1812.); „A Magyar‘Ku- rir“ több rendbeli melléklapokkal. (1828—1834.). Kiadta „Csokonai Vitéz Mihály poétái munkáit“. (U. o. 1813. 4. k.). A magyar társaság mindjárt első nagygyűlésében, 1831. febr. 17-én levelező tagsággal tisztelte meg. Meghalt Bécsben szélhűdés következtében 1840. jul. 26-án, midőn utolsó mun- kája „Gyönyörködtetve tanító magyar olvasó könyv“ végső íve még sajtó alatt volt. —y.

Matics Imre, született 1810. oct. 15-én, Pápán Vesz- prémegyében, szegény de jámbor, istenfélő szüléktől; ki miután az elemi s a nyelvtani négy osztályt szülőhelyén, a költészetet és szónoklatot pedig a székesfejérvári középtano- dában dicséretesen bevégezte volna, a bölcsészeti tudomá- nyok hallgatására a pesti egyetembe sietett. Szülőitől segélyt

nem kaphatva, s úgy szólván egyedül magára hagyatva, a legszükségeseket is nélkülözni kénytelenítettvén, futá meg itt bölcsészeti pályáját. A szép tehetségű ifjúnak kilátásai homályosodul kezdének, s igyekezetét megtörték a gátok, melyek eléje gördítették; tanulmányait tovább nem folytathatá, s már a fővárosból távozni akart, midőn nevelőül Zomborba, egy nemes család által meghívaték. A tanítási bajok nem lévén ismeretlenek előtte, a meghívást elfogadta, s három évig, kibékülve sorsával, e pályán megelégedetten működött. Viszszatérvén Pestre, 1836. elején a magyar t. társaság elnöke által írnokká s javítnokká neveztetett. E tájban ismerkedett meg leginkább a magyar irodalom teimékeivcl. E hivatálától 1838. megválván, Posonyba ment Orosz József mellé, sa Hírnöknek lett dolgozó társa. Majd 1844. febr. 22-én az ujonnan felállított érsekújvári képezdében tanárrá lőn kinevezve, honnan 1848. a posonyi főclemi tanodához tétetett át saját kérésére. Az Uránia, Nefejejts, Hajnal, és Aurora zsebkönyvekben; a Hasznos Multságok, Társalkodó, Regélő és Homnűvész, s Rajzolatok című folyóiratokban megjelent versein, és egyéb, a Századunkban, Sürgönyben, és Hírnökben közlött kisebb értekezésein és külföldi tudósításain kívül, önállólag e műveket írta: „Magyar-német-franczia társalkodás segéd-könyve “ (Posony, 1841.); „Ungarischer Sprachplatz“ (Posony, 1843.); „Alkalmazott magyar nyelvtan“ (U. o. 1847.). Gr. Lamberg cikkeit: „Elfogulatlan nézetek különféle politikai viszonyaink fölött czím alatt (1843.) ő adta ki (1. k.). —y.

Mátray Gábor, szül. 1797. nov. 23-án Nagy-Kátán Pestmegyében, hol atyja tanító volt. Iskoláit Pesten végzé, hol atyja (1804.) szinte mint tanító telepedék le. M. G. 1817-ben elvégezvén a joghallgatást, kir. táblai jegyzővé esküdött fel. Már korábbi éveiben mint magántanító s nevelő működött báró Prónay és gr. Széchényi házánál. 1832-ben elvégezvén a joggyakorlatot, ügyvédnek esküdött fel, s azonnal írói és szépművészeti pályára lépett: 8 évig szerkesztvén a „Regélő és Homnűvész“ ikerfolyóiratot. A magyar tud. társaság már

1833-ban nevezé ki levelező tagjává, később pedig játékszín! bizottmány jegyzőjévé. Később József nádor által a magyar múzeumnál nyert alkalmazást, mint könyvtámok; miután ezen intézetnek már azelőtt fontos szolgálatokat tett, tñint id. titoknok. O írta össze a muzeum részére vásárlott Jankovich-féle nagy gyűjteményt. 1846-ban kiada a Pyrker-könyvtár leiratát magyar nyelven. Ifjú korában néhány színműveket fordított, s részt vett a Közhasznú Ismer etek Tár a szerkesztésében is. M. G. nem annyira író, mint kitűnő zeneművész. E téren számos jeles műveket készített, hová tartoznak a „Magyar dalok“, és a „Magyar népdalok egyetemes gyűjteménye.“ —k.

Matusik János, k. r. tanár, szül. Tatán Komárommegyében, 1815. febr. 24-én. Kiképzéteése szülővárosában vette kezdetét, honnan a középtanodai első osztály bevégeztével Székesfejervárra ment, és itt futotta meg gymnasiumi pályáját s lépett 1834-ben a kegyes tanítórend kebelébe; mellynek tagjává ugyanezen év sept. 30-án Trencsénben avatott fel. Bölcsészeti s hitészeti kiképzéteését Nyitrán és Váczon nyerte, mellynek végeztével Veszprém, Kanizsa, Debreczen és Kolosvár városokban mint ny. r. tanár működött és működik jelenleg is. A mi kis időt hivatási tisztjének vitele mellett megtakaríthat, azt minden egyébnék kizártával a magyar irodalomnak siet áldozni. 1840-ben munkatársa lett a rendi növendékpap-társai körében megindított és kéziratban hetenkint megjelent „Zobori lapok“ című folyóiratnak; később pedig „Zobori vizshangok“, hasonló irányu s nyomtatott homlokszattal megjelent folyóiratnak, néhai Hladik Bernét társával, szerkesztő-kiadója volt; melly utóbbi a m. L társaság könyvtárában van letéve. Ugyanezen s a következő évben szép számú „tatai tájszókat“ küldött a m. t. társasághoz, s a Honművész, Regélő, Rajzolatok, Nemzeti Újság számára kötött és kötetlen irányú különféle darabokat. A m. k. helytartóság által iskolai kézi-könyvül elfogadott „Magyarország földirata“ című kéziratának közrebocsátását a beállott forradalom gátíá. 1851-ben a m. t. társaságot egy ritka becsű, s négy évtizedet magában záró gazdag halálózási je-

lentés-gyűjteménnyel ajándékozta meg két foliant kötetben. 1853-ban jelent meg „Az egyetemes földrajz alapvonalai“ című könyvecskéje, Kolosvárott. Most van bibomok-érsek ő eminentiája elé tejesztve „Ajtatos elmélkedések“ című kézírata. 1854-ben megjelent tőle „Erdély földrajza a legújabb szervezet szerint“ (Kolosvár). —k.

Medgyes Lajos, szül. 1817-ben Erdélyben ref. szülőktől. Tanult Maros-Vásárhelyen; a teológiát külföldön hallgatta. 1840. óta prédikátor Bézsén. „Fibán“ című balladája a Kisfaludy-társaság által dicséretre méltattatott. 1844—47-ben dolgozó társa volt az erdélyi „Híradó“-nak. 1848-ban naint író és táborigazgató vett részt a forradalomban; emiatt várfogságra ítéltetett; 1851-ben kegyelmet nyert. Munkái: „Költevények“ (Kolosvár, 1846.), és „Egyházi beszédek“ (U. o. 1849.) 3 kötetben. —k.

B. Mednyánszky Alajos, született 1784. apr. 20-án Prekopán Turócmezgyében b. Révaynak lakában, hol épen szülői esetlegesen rokonaikat látogatók. Első neveltetését családja körében nyerte, honnan már 8 éves korában atyját elvesztvén, öreg-atyja által a piaristák által kezelt trencsényi középtanodába küldetett; itt adá szorgalmának először nyilvános jeleit — Ugyanekkor határozá el Ferencz király Saurau gr. minister tanácsára a „Therezianum“ visszaállítását. Az elv, mellyet felállításában egykor Maria-Theresia követett, birodalma aristocriájának amalgamisatiója, a józsefi rögtönzés eredménytelensége után ismét gyakorlatba vétetett; és így történt, hogy az ujonan felállított intézetbe a birodalom legjelesebb ifjai választattak; e sors érte 1797-ben Mednyánszkyt is. Az intézet, habár csak ekkor állítottatott vissza, mégis virágzása legszebb korát érte: eszközlőjének(Saurau grófnak) szelleme hatotta át; jeles tudományú férfiak, és ünnepezt írók nevezettek tanítóiul. Illy befolyások közt nyerte Mednyánszky itt 4 éven át neveltetését. Az ifjú tehetségei s kitűnő szorgalma nem kerülhették el a fáradhatlan Saurau figyelmét, kinek ajánlására már ekkor udvari apróddá nevezeték. 1801—1804 közt a posonyi akadémiában végzé jogta-

nulmányait. 1804. a magyar cancelláriánál gyakornokká, következő évben pedig tiszteleti fogalmazóvá lett; nőül vevén 22 éves korában Bolza Antonia 16 éves gróf hölgyet. Kevés nap múlva a világhódító Napóleon serege Bécs előtt állott, s Mednyánszkyt kora pályája kezdetén a vészes napokban már is díszes megbízás érte: a magyar cancellaria levéltára adatván oltalmába, hogy azt Bécsből Budára szállítaná. Díszes pályájáról azonban csakhamar lelépni kényszerítették családja körülményei. Sajat és öcscse javai már 10 évtől gondnok által kormányoztalak, ezek átvétele és szabályozása sok gondot igényelt; miért is Vészeiére, nyitra-megyei jószágára vonult. A vészes idők terhei nem egyszer követelték munkásságát, nem egyszer szólíták ki magányából. Így 1808. az országgyűlésen ifjú ereje egész füzével látjuk őt föllépni. A francia benyomulás folyvást rettegte a birodalmat, s a csatamezőn honfiaink ezrei hullottak el, a vész új és új segély után kiáltozott, a lelkesült országgyűlési rendek 12,000 ujonczot, s a nemesség fölkelését, 50,000 embert és 20,000 lovast ajánlanak, egyes birtokosok a huszár ezredekhez 5-ik osztályt állítanak, maga Nyitra, Mednyánszky megyéje két ezredet állított, s ezekben Mednyánszkynek legnagyobb része volt. Nem kisebb erélylyel lépett föl az 1811. országgyűlésen, midőn a háború előidézte köznyomort gr. Wallis pénzügyminister számosak létét feldúló pénzesökkentési rendszerével tette; Mednyánszky honfiúi érzetével szólalt föl ellene, s ez által az általános bizalom részesévé lőn. E közben nem mulasztá el megyéje ügyeit figyelemmel kíséni: annak gyűlésein s törvényszékein folytonosan részt vevén. Nyitra neki nagyon sokat köszön; főleg hogy jó utai vannak, örködésnek tulajdonítandó. 1820. lépett másodszer házasságra a szellemdus Majláth Ágnes grófnővel, Majláth József statusminister leányával. Az 1820. utáni események nemzetünk egén is súlyos fellegeket hoztak magukkal; pénz és sereg minél hamarább! kiállítására, s az alkotmányos formák mellőzésével kívántatván az országtól, ekkép az alkotmány alapján lőn megingatva. Mednyánszky, ki az 1808-iki országgyűlésen

olly lelkesen tudott áldozni a törvényesség terén, most, valamint 1811-ben is, sietett a nemzet sértett jogai mellett nyíltan azét emelni. Így történt, hogy az 1835-iki országgyűlésen a fejedelem, hallva népe szózatát, törvényileg fogadá a nemzet szabadságait azontúl megőrizni, minden három évben országgyűlést tartani, adót és segedelmet csak ez utón szorgalmazni. Tagja, sőt lelke volt azon választmánynak, melly a nádor elnöklete alatt 1828. az iskolák és nevelés tervének kidolgozásával megbízva munkálkodott. Több kötetre rug a munkálat, melly az ő tollából folyt; s mindez csak előzménye volt ama későbbi nagy megbízásnak, melly által hazánk iskolai rendszerének reformátorává lenni rendelve volt. — A tudományos és irodalmi pályán is egyike volt azoknak, kik a százados éjek után ismét világitani kezdének; s ha magasztaljuk fényes politikai pályáját, nem kevésb előszeretettel lehet vissza pillantanunk literatori életére, mellyen át lángesze egy, eddig parlagon maradt új tért nyitott, és világot derített történeti múltunkra. S hogy ez érdemeit kellőleg méltányolhassuk, szükséges tekintettel lennünk ama körülményekre, mellyek közt ő literatorrá képződött. Midőn ugyanis 1810. keble szavától ösztönöztetve e térre lépett, nemzeti irodalmunk gyenge kezdetének még folyvást első állapotában volt; csak a költészetnek kezdettek egyes virágai általánosb ismeretre jutni; tudományos vállalatról alig volt szó, vagy csak idegen, holt nyelven írott iskolai, házi könyvekre szorítkozott; még a honi történet is, melly a 18-ik század második felében Bél Mátyás, Pray, Katona, Engel által fölélesztetett, mindinkább elhanyagoltatott, s az eddigi tudós nagy művek is hasztalan vártak népszerűsítésre. Sokkal szebb virágzásnak indult a többi felrázott Európában, s kiválólag Németországban a tudomány és irodalom, különösen a Müller János félé történeti iskola, s követője Baumer stb. hatalmas befolyást kezdének gyakorolni; a birodalmi főváros számos tudósai áthatva valának ez érzettől, s a szorgalmas Mednyánszkyban a roppant tudományt! b. Hormayr, a nagy orientalista Hammer-Purgstall, és a statusgazdász ember gr. Salm Hugo

büszkék valának versenytársukra, kiben munkálataik hó elősegítőjére találtak. Mednyánszkyt szelleme, ügyes tapintata és nyílt észtehetségei a gyakorlatibb ismeretek terére vezérlék, különösen a történettudományira, és pedig a magyarra, annak minden részeiben. E végre egy, Hungaricákkal dús és becses kézi könyvtár mellett nagyszerű kézirat gyűjteményt alapított, mellyek magukban valódi kincset foglalnak. De Mednyánszky nemzetének nemcsak egyszerű történetbúvára s történetírója volt, hanem egyszersmind ős hagyományaink regéink és mondáink ihletett regélője is; ő volt, ki a századok hosszas éje után, a nép hit- és emlékezet-csudás meséit összeszedé, ki már csak a nép fiai ajkain szállongó regéket, mondákat és legendákat fentartani, s a nemzetnek visszaadni törekvék; maga, érzete jól tudván, hogy a hontörténete csak így válhatik népszerűvé s nemzetivé, csak így verhet erős gyököt az ifjak, nők, s az egész nép keblében. Mednyánszkynek 1825. Pesten „Mahlerische Reiee auf den Waagflusse in Ungam“ cím alatt megjelent: Vágfolyóni festői utazása, egy a maga nemében; telve történeti nagy visszaemlékezésekkel, rege és mese, csuda s a természet még csudább tüneményei leírásával. E kiadást nemsokára egy második, és ezt 1844. ismét egy harmadik érte magyar fordításban Remellay Gusztávtól. Mondái mesterileg átdolgozva kijöttek Pesten „Ságén, Erzählungen und Legenden aus der Vorzeit Ungams“ cím alatt magyarítva (Elbeszélések regék és mondák) Sebényitől 1832. — Munkás társa volt Hormaynak az annyira korszerű „Taschenbuch für vaterländische Geschichte“ kiadásában, 1820—1830. Sokáig tudós műveit latin nyelven, másokat az egyedül divatozó németen kényszerült írni, mert itthon nem volt tér és mód a kezdő író előtt, annál kevésbbé a therezianumi nevelés német befolyása alól kikerült ifjúnak; a körülmények változával azonban sikerült egyes lelkeseknek Pesten a „Tudományos Gyűjtemény“ megindítása (1817.): s alig hogy ez történt, lapjain azonnal mint magyar író s történettudós tűnik fel Mednyánszky. Közié benne okirati gyűjteményének legrégebb példányait kivonatban, s ve-

lök e jeles értekezést: „Miként kell az okiratokat magán levéltárakból közleni“; így példával és tanítással indult a jeget megtörni, melyly tér, mióta Engel és Kovachich az olly nagy igyekezettel és sokszor kevés sikerrel utattörök elhaltak, ismét parlagon állott A Tud. Gyűjteményben megjelent tőle „Mátyás király characteristicája; a nevezetes visegrádi emlékirat; Drágffy és Fáy eredeti magyar végrendeleteik“; úgy szinte „Detrekő, Ghymes és Vöröskő remek leírásai“, melyeket gr. Salm Robert jelességükért németre tett át; a Kisfaludy-Bajza Aurorájában „A fogoly herczeg“, történeti elbeszélés és „Szerb királyfi“, rege az ő tollából folyt; becses töredékei közt egy jeles magyar philologiai is maradt fen; összegyűjté a magyar közmondásokat betűsorozat szerint Egyike volt ő azoknak, kik a magyar nyelv terjeztése ügyében annak megtámadói ellen hatályosan felszóltak. Ugyanilly erélylyel lépett fel a nemzeti alkotmány becsmérői ellen is. Jellemzőleg tudósit egy illy eset felől b. Hormayr: a bécsi udvarnál lévő francia követ, gr. Andreossy, úgymond ő, egy nagy művet vala kiadandó Konstantinápoly, a török birodalom s a mellék-tartományokról, s többször nyilatkozók a körökben, mikép igen szeretne a magyarhoni rabszolgasági rendszer alapjáról s annak mostani állásáról értesülni. A mint ezt Mcdnyánszky meghalló, azonnal nemes folgeijedéssel francia nyelven tömött-röviden, még is alaposan világosító fel a magyar pórnak földesura- s a koronához! viszonyait, mi természetesen a francia fogalomtól jóval különbözött. Számos és velős értesítéseiert, melyly német folyóiratokban jelentek meg, a bajor kir. tud. akadémia 1817. tiszteleti tagnak nevezte ki. — 1830-ban helytartósági tanácsos, és 1831. mint kir. biztos működött Pestnek a cholera által kissé felzavart ügyeiben. Tagja volt azon küldöttségnek, melyly József nádor által gr. Teleki József előülése alatt a magyar t. társaság alaprajzá- nak és rendszabásainak megalapítására volt kinevezve; melylynek alapítóitól igazgató, 1832. pedig az akadémiától tiszteleti tagul nevezetett 1833. mint kir. biztos Torontálmegye s a kiskindai kerület közt fenforgó villongásokat mindkét részt

kielégítőleg, szerencsésen bevégezte; ugyanez évben k. udvari tanácsossá és cancellariai előadóvá, 1835. pedig trencsényi főispáni helyettesé nevezetett. 1836. érte őt a legnagyobb megbízások egyike. Erdélyben a k. kamara állapotja s igazgatása végkép elhanyagoltatott, s a kezelés minden ágában legnagyobb zavar és pangás uralkodott; e rendtelenség kipuhatólására, orvoslására Mednyánszky küldetett ki. E terhes feladatot két évi folytonos működés által szerencsésen megoldó; miközben 1836. máj. 8-án valóságos belső titkos tanácsossá, máj. 10-én a k.kamara alelnökévé, 1837. pedig Nyitra megye főispánjává neveztek. — 1839. az iskolák rendezésének szüksége mindinkább követeltetvén, erre a kormány egy különös biztományt nevezett, mellynek elnökévé az ez ügyben faradlatlan Mednyánszky tétetett olly megbízással, hogy Magyarország számára a kor és körülményekhez alkalmazva egészen új tanodái rendszert készítsen; mit ő teljesített is: de emyedetlen munkássága gyümölcseit nem élvezheté. Az 1836. országgyűlésre következett szomorú események felzaklatták a honfiak keblét, s a sérelem orvoslása hangosan sürgettették, követeltették az 1839. országgyűlésen; s Mednyánszky közremunkált úgy, hogy a nemzet kívánatai teljesültek. Ő volt megbízva a nemzeti bank tervének kidolgozásával. 1842. főkincstámoki méltóságra emeltették. Az 1844. országgyűlésen jobban elvult foglalva, mint valaha; mellynek lefolyta alatt a jó ügy mellett mit sem hagyott kísérletlenül: egészségét, nyugalmát, végső erejét feláldozva törekedett a dolgok állásán segíteni; s miután minden erélye megtört a pártok véstortolatin, az 1844. jun. 15-én bevégzett nyitrai tisztujítás életébe kerülő küzdelmei után, a még 17-én házába nem érnek a galgóczi várfalai közt repedt meg szíve honáért, mellynek ő szívvel-lélekkel valódi fia volt, s e volt a kór, mellyben kimúlt — y.

Megyeri Károly, családi néven Stand, szül. 1797-ben Megyeren, hol atyja gazdatiszt volt Innen kölcsönözte nevét is, melly feledhetlen lesz a magyar színészet évkönyveiben, melly 26 éven keresztül volt a nemzeti színpad büszkesége.

Eleinte gazdasági pályán kezdett működni, később azonban megkedvelvén a színészetet, Kilényi társaságába, innen Sándorfi-éba lépett Egy ideig maga is vezete vándor-színész-társaságot A pesti nemzeti színház megnyitása óta folytonosan egész haláláig, melly 1842-ben következettbe, itt működött, kizárólag comicus szerepekben rendkívüli sikerrel. Cselszövő szerepekre szinte alkalmazható volt. Vörösmarty következő epignunot irt a jeles oomicus halálára:

„Milly nevetés ez alatt? mi öröm van a síri világban?
„A komor árnyak közt Megyeri szelleme jár“. — k.

Méhes Samuel, szül. Erdélyben 1785-ben. Iskoláit a kolosvári ref. collegiumban végezte. Innen Bécsbe ment, s az ottani egyetemenél hallgatta az orvosi tudományt Később e pályáról lemondott, s Heidelbergbe ment magát tanárságra képezendő. Még Hcidelbergben volt, midőn az érd. ev. ref. consistorium által mathesis és physica tanárának neveztetett. Székét elfoglalván, a consistoriumnál több fontos hivatalokat viselt. Az 1834-iki országgyűlésen mint Kolosvár város képviselője jelent meg. írói pályán mint az, Erdélyi Híradó* 16 éven át szerkesztője tüntette ki magát Ezenkívül kiadta Némethon-, Holland-, Belgium-, Schweiz- és Tyrolban tett utazásáról szóló „Utijegyzeteit“, és egy „Elemi Algebrát¹* az alsóbb osztályok számára, 1846-ban. Kiadója volt abbé Barthelémy híres Anacharsísának magyar nyelven. Meghalt 1852. utód nélkül: tetemes vagyonát, mellyet leginkább borkereskedés által szerzett, jótékony czélokra hagyományozván.—k.

Melótai Nyilas István, debreczeni tanító, majd Bethlen Gábor fejedelem udvari papja, e magyar munkákat szerző: „Mennyei tudomány szerint való Irtovány¹*. (Debreczen, 1617.). „Agenda azaz: az anyaszentegyházban szolgálát szerint való cselekedet; mellyben a Sacramentumok kiszolgáltatásának és a Házasulandók egybeadásoknak Mődja megíratik“. (1621.). „Speculum Trinitatis, az az a ez. Háromság egy bizony örök Istennek, a Bibliában, Zsidók írsaiban, Konziliumokban, mint valami Atzél-Tükörben való megmu-

toгатása; melyben az Enyedi ez. Háromság elleni könyve meghamisítottik“. (U. o. 1622.). —y.

Mentovich Ferencz, szül. 1824-ben Erdélyben. 1850 óta helv. hitv. tanár Nagy-Körösön. Számos, a lapokban szétszórt költeményein, s egyéb nagyobbára szépirodalmi dolgozatain kívül, bírnk tőle „Uniodalok“-at. (Kolosvár, 1848.). Fordította Jánosi Ferenczcel és Szász Károlylyal Schödler „Természet-könyv“-ét. (Pest, 1852.). Meghalt ez évben. — k.

Mester István, szül. Gyöngyösön 1815-ben, s itt végzé gymn. tanpályáját. 1832-ben az egrí növendékpapok közé felvétetvén, a philosophiát és theológiát Egerben hallgatta. 1838-ban Rosnyón felszenteltetv én, káplánul először Szlalomra, később Egyekre rendeltetett, s itt irta a „Hírnök“ melléklapjába, a „Századunkéba, pár első cikkét 1841-ben Egyekről Egerbe neveztetett tanulmányi felügyelővé, hol mint ilyen egy évig helyettesítette a természetan betegen fekvő tanárát. 1843-ban, a megyei képezdébe mentát rendes tanáru; melly akkor közrehatásával szerveztetett újjá. Még ugyanazon évben megtörtévnén az újon föllállított öt országos képezdek egyikébe, Miskolczra kineveztetése, 1844-ben annak tanári székét elfoglalta s töltötte be négy évig: egyike lévén azoknak, kik 1845-ben a némethoni, különösen bajor képezdek kezelésének tanulmányozására kiküldettek. Mintképezdei tanár főleg a nevelést és tanítást tárgyszó több cikkeket, leveleket és könyvismertetésekét tett közzé, részint a „Rel. és Név.“-ben, részint annak melléklapjában, az „Egyh. és Lit Lapok“-ban. Miskolczon az akkori pártforrongás ideje alatt a, megyei teremben szónoklata, a hírlapokban pedig jeles cikkei által kelt ki egyháza s a conservatív párt védelmére. Cikkei nagyobbrészt a „Nemz. Ujs.“-ban jelentek meg névtelenül. 1847-ben jelent meg tőle illy című öt ívnyi röpirat: „Nézetek a káptalanok, apátok és prépostok országgyűlési szavazat-jogárol“, mellyben Beke Kristóf adatai nyomán a felvett tárgyat történelmi s politikai szempontból vette vizsgálat alá. — 1848-ban csendes magányába Sajó-Vámosra vonult, hol mostanig is buzgón lelkészkedik. Itt fordította

magyarrá Martin Konrádnak „Katholika Religio tankönyvét“, mely a Sz.-István-Társulat által kiadva múlt évben jelent meg két kötetben, az egri lyceumi nyomdában. — k.

Mészáros Imre, r. k. esperes és plébános, szül. 1811-ben Muzslán akkor Esztergom-, most Komárommegyében. Elvégezvén ugyanott az elemi tanulmányokat, 1821—1828. az esztergomi gymnasiumban tanult; ezentúl 2 évig mint esztergommegyei növendékpap a nagyszombati lyceumban a philosophiát, s négyig a theológiát hallgatta. 1834-ben pappá szenteltetvén, két évig káplán volt; 1836-ban a nagyszombati lyceumban magyar nyelv és irodalom rendes tanára, egyszersmind hitszónok és tanulmányi felügyelő, 1837-ben egyszersmind hittanár is egészen 1840-ig; ekkor természettanár 1845-ig; azután szentszéki jegyző az esztergomi szentszéknél 3 hónapig, erre helynökhivatali titoknok; 1847-ben helynökhivatali cancellár, s 1848-ban vadkerti plébános és alesperes lett. Mint növendékpap 1832-ben an.-szombati növendékpapság magyar iskolájának létrehozásában, szervezésében lényeges részt vön, s annak főjegyzője volt; 1833-ban az előjárók által felszólítva, társainak a m. nyelvtanból leczkékét tartott: s ekkor írta a most is kéziratban lévő „Magyar nyelvtant“. Később mint professor, fordította a „Keresztelés és keresztény házások megáldásakori rövid beszédek“-et (Posony, 1841.); a „Szaválástan“-t készítette Hemsius szerint (Nagy-Szombat, 1840.); 1838-ban megjelent „Egyházi beszéde N.-Szombat ez. k. várossá emeltetésének hatszázados örömmünnepe“. Posony, 1838.—1844-ben az újra föléledt növendékpapi magyar iskolának vezetője s felügyelője volt 1845-ig. A régi magyar nyelv-emlékek számára a Nagyszombat városi levéltárból több százra menő érdekes magyar leveleket kikeresett és leírt, mellyek egy része a Régi Magyar Nyelvemlékekben már megjelent 1850-ben fordította s átdolgozta D eh arp e jezuítának úgynevezett regensburgi katekismusait, mellyek címei: 1) Elemi katekismus kát kezdő tanulók számára; 2) Kis katekismus kath. gyermekek számára; 3) Középkatekismus kath. tanulók számára; 4) Nagy katekismus; 5) A religio történe-

tének vázlata; megjelentek és folyvást nyomatnak Egerben. 1833-ban készített a cs. k. cultusministerium megbízásából magyar abc-ét, mely Bécsben jelent meg. Mint vadkerti al-esperes, egyszersmind a kerületbeli elemi iskolák, és az angol kisasszonyok balasagyarmati intézetének felügyelője s gondnoka. — k.

Michnay Endre Daniel, szül. 1804. jun. 22-én N.-Lévárdon Posonymegyében. Tanult otthon, 1816 óta a posonyi evang. s a pápai reform, tanodákban, 1828—1831-ig a lipcsei és göttingi egyetemekben. Hivataloskodott 1832 óta Posonyban, mint lyceumi helyettes-tanár, 1833 óta Modorban mint evang. gymnasiumi igazgató, 1838 óta Posonyban mint észjog- és államtanár. 1853 óta a posonyi evang. főiskolának igazgatója s tanára. — Kiadott iratai: „Buda városának törvénykönyve . 1244—1421 -ig“. Kiadták Michnay Endre és Lichner Pál (Posony, 1845.). „Statistika“ (Posony, 1846.). „Néhai ratkóczi Skaricza Gábor életrajza“ (Posony, 1847.). „Tudositvány a posonyi evang. főiskoláról 18^{53/64}-ben“. (Posony, 1854.). Azonfelül irt több iskolai programokat, iskolai javaslatokat, üdvözlő s alkalmi beszédeket latin és magyar nyelven. — k.

Miháltz István, szül. 1726. dec. 25-én Rettegen Erdélyben. Hajlamát követve a jezsuiták közé állott, s végezvén tanulását, miután Gyöngyösön, Eger- és Esztergomban a latin nyelv elemeit, Kolosvárt a költészetet és szónoklatot, Újbányán a szemlélődést, Nagyszombatban ismét a szónoklatot és 1759-ben az ethikát tanította volna, az evangeliom hirdetésével bízott meg Kalocsán, Székesfejérvárt és Kolosvárott. Velős előadása által országos híre kapott. Meghalt 1772. Magyar művei: „Okosok hite“. Kolosvár, 1765. „Keresztény Seneca, az az keresztény virágocskák, mellyek Annaeus Seneca leveleinek gyönyörűséges kertéből szedettek. U. o. 1768. Versekben van írva. — k.

Molnár Albert, szül. 1574. sept. 1-ső napján Szénásén Posonymegyében; innen Szén ez i mellék nevezete. Végezvén Győrött, Debreczenben és Gönczön tanulását, kül-

földre vándorlott sat akkoriban nagyhírű wittenbergi s heidelbergi tanodákba. Ezután három évet töltött a strassburgi Vilhelmiták collegiumában, hol 1595. kitűnő elmeéle miatt tanári koszorúra érdemesítették; erre két évig mulatott Romában, Angliában és egyebütt. Terjedelmes ismeretei által híre kapván, 1598. a sárospataki collegium előjárói öt tanárnak, Bethlen Gábor fejedelem a gyulafejérvári, a Batthyányi család pedig a németujvári iskolák igazgatására hívták meg: de ő a külföldön megízlelt kényelmet tovább is élvezendő, az oppenheimi iskolák igazgatását tartván meg, haza jönni nem szándékozott. Azonban Bethlen Gábor ismételt kéréseinek végre engedve, 1629. megváltván Oppenheimtől, midőn a fejérvári tanintézet kormányát átveendő Erdélybe sietett, jóakarója meghalt, s ő hivatal nélkül maradt. Családjával Kolosvárt húzta meg magát, hol szívfájdalmában 1630. mégis halt. Ő vala egyike e század legjelesebb philologusainak. Több munkát irt, másokat pedig honi nyelvre fordított. Hlyének: „Lexicon Latino-Graeco-Ungaricum et Ungaro-Latinum“. E szótárt, melly 1608. jelent meg Frankfurtban, eleve csak deák és magyar nyelven készítette, s csak később bővítette görög szavakkal. Holta után jóval Beer Kristóf beigattván a szavak német jelentését is, 1708. nyomatta ki Nürnbergben. „Grammatica Hungarica“ (Marpurg, 1609. és Hannoveriae, 1610.). E művet irta a magyar nyelvet megtanulni vágyó Móricz hesseni fejedelem felszólítására, ki azt ki is nyomatta. „Postilla Scultetica, azaz a vasárnapokra és főünnepekre rendeltetett evangéliumoknak Magyarázata.“. Oppenheim, 1617. Ajánlásában e két distichon olvasható:

„Az szent könyvek után, kiket az nagy apostolok írtak,

„Ennél jobb könyvet, még soha senki sem irt.

Majd megemlítvén szenvedéseit, így vigasztalja magát:

„Számkivetésben járt ez földön Christus urunk is,

„Járjuk el ez járást hát mi is ő tagjai.

Magyarítva kinyomatta az 1617. Heidelbergben tartott jubilaumot; ajánlván azt Bethlen Gábornak. Űgyesen fordította „Sz. Dávid Zsoltárait“. Szinte magyarra fordította „Calvi-

nus János az keresztény hitre igazán tanító könyvét“ kinyomatta Hannauban, 1624. — Asztalos András nagyszombati kereskedő buzdítására, Károlyi Gáspárnak Vizsolyban kijött bibliáját a hassiai fejedelem költségén nagy fáradsággal kisdéd alakban 1608. Hannauban és 1612. Oppenheimban kinyomatván, nyelvtani hibáit is megigazította. „A legfőbb Jóról, melyre a Világ mindenkoron vágyódik, a Biblia és a világi sokféle Históriákért és Példákért olvasásra kedves és hasznos könyv“. Lőcse, 1630. Ajánlva jótevőjének Darholtz Ferencinek. — y.

Molnár János, szül. 1728. jun. 13-án Győrmegeye Csecsény nevű helységében, hol atyja molnár volt, és Szabó Jánosnak hivaték. Középtanodai tanulmányait Győrött és Posityban végzé; s itt fogadta termékeny elméje magába a tudományok kihintett magvait, itt képzé ki szívét az erkölcsiségre, mellynek érdemes élet szokott gyümölcse lenni. 1745-ben jezuítává lőn; mivel e rendnek érdeme, tekintete, munkássága fölötté nagy volt az idétt honunkban is. Kiállván Bécsben az ujonczévet, 1748, Szakolpán ismételve tanul a humaniorákat; utóbb Gratgban a philosophiára, majd Kassán a theologiára fordíá nagyra törekvő ügyekezézet: milly jeles elmenetellel? tanúsítják tettei s tudós munkái. — Molnár maga szorgos előkészítése ^án fogott a nevelő s tanító munkásságához, és ebben lépcsőnként haladott. Tanította S.-Patakon a 3-ik és 4-ik nyelvtani osztályt. Kassán az 1-ső és 2-ik, Esztergomban a 3-ikat, Budán és Nagyszombatban a szónoklatot egy-egy évig; 1759. pappá szenteltetvén, Nagyszombatban az etikát, majd az ékesszólást, 1763. két évig a philoeophiát: majd az ismétlők tanára lőn Győrött; míg utóbb a sz.-írás fejtegetése, végre a budai gymnasium igazgatása bízottt rá. Ez utóbbi hivatalban 1769. Kolosvárt is működött. 777⁰/₁-ben Budán, 1772. pedig Győrött adá elő a dogmatics theologiát. Itt érte őt szerzetével együtt a csapás; és Molnár már 1773. Patachich Adám nagyváradai püspök theologusa és könyvtárnoka volt, s érdemei tekintetéből a budai kir. gymnasium igazgatójává, majd a kir. egyetemi tanács

ülnökévé nevezteték. Molnár volt első, ki tanítványai számára kézi-könyveket nyomtatott; előmozdítá honi irodalmunkat, nemzeti csinosodásunkat minden erejéből, tudván, hogy ki a külföldiekhez szít inkább, az hazájában idegen, és nemzeteknek árulója. Munkáit, főleg a magyarul írottakat kapva kapták, és annyira becsülték, hogy a posonyi, Ötászáznál több növendékpapot ápoló seminariumban egy sem találtak, ki azokat nem olvasta s belőlök ne tudósait volna. A tanítói nehéz pályán 22 évig főradott, s igazgatói hivatalt 10 évig viselt; és majdnem 20 évig volt szepesi kanonok és a sz.-szék tagja. Rendének eloszlása után szombathelyi tiszteletbeli kanonok és kir. tanácsossá, majd bélakuti apáttá nevezteték, végre szepesi kanonoksággal jutalmaztatott meg. Valamint maga szünet nélkül dolgozott, úgy a gondja alá bízott növendék-papságot is folytonosan tüzelte a magyar irodalom előmozdítására. Miután idősült korának és munkásságának terhét fölemelkedett állhatatossággal sokáig viselte, a nyavalyák súlya alatt összeroskadott 1804., érdemes életének 76-ik évében. Gazdag könyvtára a szepesi káptalanra, mellynek csilagala volt, szállott Nevezetesb magyar munkái ezek: „A régi jeles épületekről, kilencz köny Nagyszombat, 1760. „A megtért református elmékedéséről, négy könyv“. U. o. 1763. „Az igaz penitentia-tartó bűnösnek eleven példája“. U. o. 1763. „Az anyaszentegyháznak történetei négy szakaszban“. U. o. 1769—1771. és 1788. „Pásztor ember“. Posony, 1775. „Az okáriszentségről és áldozatról a reformátusok paizsa ellen hármias könyv“. U. o. 1775. „A jó nevelésről XV levelei“. Posony és Kassa, 1776. „Magyar Fisika avagy a természeti-ekről Newton tanítványinak nyomdokai szerint“. Posony, 1777. „A ó és új testamentomi sz. históriának sommája“. Buda és Nagyszombat, 1777. „Egész esztendőnek vasárnapira és ünnepeire szolgáló predikáziók“. Posony és Kassa, 1777. „Magyar könyvház XX szakaszban“. 1753—1803. „A közönséges keresztény hitnek sommája“. Pest, 1793. Magyarosította az írást, és latinul mintegy 10 munkát irt. — y.

Institoris Mihály, szül. 1732. sept 14-én

Bisztricskán Turócmezgyében, nemes, de szerencsétlenségek által elszegényedett szülőktől. 1738. kezdette szülőhelyén tanulását; a gymnasiumi tanfolyamot ugyanott, és Ivánkafalván hallgatta. 1749. a posonyi anyaiskolát kereste föl. Magyarul ekkorig keveset tudott; miért is rokona Lehoczky Dániel által Debreczenbe küldetett; honnan két év lefolyta alatt megtanulván a magyar nyelvet, visszasietett Posonyba, tanulását bevégezendő. 1756. Wittenberget látogatta meg; 1758. a posonyi ágostai vallás-gyülekezet által tót-magyar prédikatori hivatalra hivatván, azt elvállalta, s feleinek ügyét holtáig, mely 1803. oct. 7-én következettbe, emelni törekedett. Magyar nyelven irt nevezetesb munkái ezek: „Két predikázio, toldalékul Arad postillájához“. Posony, 1776. „Krisztus kinszenvedése“. U. o. 1773. „Magyar imádságok könyv a közkatonák számára“. U. o. 1798. Több tudós munkához irt ajánló s előljáró beszédet. Említésre méltók alkalmi beszédei is. — y.

Mossóczi Zacharias, szül. 1542. Posonyban, hol atyja László 1539 óta a magyar k. kamara jövedelmeinek beszedője volt. Alsóbb iskoláit Nagyszomjbatban járta, mellyek bevégeztével a nyitrai egyházmegyébe lépett, s már 1562. mint kanonok jelenik meg. 1573-ban mint olvasó-kanonok, püspökhelyettes, trencsényi főesperes és k. tanácsos, a tinniniai püspökségre emeltetett. Nagy tudománya s fényes erényei tekintetéből 1578. pilisi apáttá, és váczai, 1582. pedig nyitrai püspökké nevezteték. Meghalt 1587. jul. 20-án, élte 45-dik évében. Telegdivel sokat fáradozott az országgyűlési végzetek összegyűjtésében. Korányi „Memória Hungarorum editis scriptis notorum“ című derék műve II. köt. 661.1. mondja: Poéta, historicus et jurisconsultus concinnavit Regum Hungariae vitas, quas praefixit singulo decreto. — y.

Munkay János, született 1820. júl. 18-án Nagyfaluban Árvamegyében. Elemi iskoláit édes atyja vezénylete mellett otthon, a gymnasialis osztályokat Rózsahegyen és Egerben végezte. 1837-ben fölvétetvén a szepesmegyei papnövendékek közé, a bölcsészeti tudományokat Egerben hallgatta. 1841-ben

elvégezvén a másodévi hittani osztályt, búcsút vett a szepesi papnövelde-től, s majd Pesten, majd Bécsben a magyar és német irodalom művelése, a philosophiai s hittani munkáknak szorgalmas olvasása mellett, gyermekek tanításával foglalkozott. Időközben eljárt az egyetemi nyilvános felolvasásokra, s az austriai birodalom nevezetesebb városait látogató meg. 1848-ban megjelent Nagyszombatban, s a II. III. és IV. évi theol. tanfolyamokból a nyilvános próbatételeket jelesen kiállván, az esztergomi papnövendékek közé fölvetetett, s 1850-ben, áldozópappá szenteltetett Balassa-Gyannaton működött mint segédlelkész, s legközelebb kékkövi plébánossá nevezetett. Több rendbeli értekezésein kívül magyar nyelven a következő könyveket írta: „Korunk fő tévedései a Religio körül“. Pályakoszorúzott munka. „A bold. szűz Máriának szeplőtelen élete“. „Mennyei Nefelet“, ima- s épületes könyv a mivelt ker. katolikusok számára. „Istennek földi országa Európában, vagy is: milyen viszonyban áll a katholicismus benső hitélete, azaz a hit és erkölcs emelkedése annak kültejedelméhez képest 1840 óta Európában¹⁴. Pályakoszorúzott munka. — k.

Nagy-Ajtai Caerei Farkas, szül. 1719. régi ősei házánál a csiki székely-székben. Atyja János volt, ki őt a kolosvári nemes ifjak növeldéjébe adván, nevelésével a híres Kaprinay jezsuitát bízta meg, kinek vezérlete mellett 1742. iskolai pályáját be is végezte: tantársai közt mindig első jeles lévén. Az intézetet mint bölcsészeti tudor hagyván el, b. Henter Dávid ítélőmester oldala mellett kezdte gyakornokoskodni. Mint iparkodott itt a tudományokban előhaladni, munkái mutatják. Idővel a k. táblánál nyert alkalmazást. 1753. Csikszék részéről a Szebeni országgyűlésre követül küldetett. Következő évben az erdélyi cancellariához áttétetvén, 1761. előadóvá nevezteték. Mária-Therezia által hűsége s tántoríthatlan egyenessége miatt nagyra becsültetett. Midőn egyfelől minden, hivatalát érdeklő tárgyakat maga folytatott, s legkisebb részben sem engedett csak betűt is idegenek által leírtni; másfelől mások ügyében egész föliratokat írt. E mellett ápolója s mi-

velője volt a tudományoknak, s fontos munkákat irt nemzeti nyelven. Nyomatásban ezek jöttek ki: „A boldogságos szűz Mária tiszteletét magában foglaló laurétomi Lítania magyar versekben. (Bécs, 1772.). „Magyar és székely asszonyok törvénye“. (Kolosvár, 1809.). A többi kéziratban maradt Különös szorgalommal gyűjtögette a régi kéziratokat, tudományos ízléssel a könyveket, nevezetesen a magyar történetet illetőleg koráig kijötteket. Meghalt Bécsben, 1782. dec. 9-én, 64 éves korában. — y.

Nagyfejeó Mihály, orvostudor, szül. Szolnokmegye Nagyvíván helységében, 1807. sept. 6-kán. Első tanulását szülőhelyén kezdé; gymnasialis pályáját Gyöngyösön, Pesten és Egerben végzé; 1824-ben kispap lett Egerben, s mint ilyen végzé ugyanott a philosophiát, s 2 évig a theologiát 1827-ben kilépván a seminariumból, Pestre orvosi tanfolyamra ment 1833. febr. 9-én orvos-doctorrá graduáltatott, s aprilhóban Egerben telepedett meg. 1835-ben Heves-Szolnokmegye tiszteletbeli, 1849-ben rendes orvosává nevezetett 1850-ben a cs. k. kormány által nevezetett megyei főorvossá, de e hivatalt el nem fogadhatta. Jelenleg Egerben mint a Foglárfféle nevelőintézet és Angolkisasszonyok leányneveldéjének rendes orvosa sikerrel működik. — Mint orvostanuló több fordításokat készített és közlött név nélkül, s egy elbeszélést az „Urániában, e egyet Kovácsóczy zsebkönyvében. 1831-ben jelent meg tőle Wigand Ottónál „A cholera mint járvány Indiában s most Európában“ című műve. 1839-ben leírta „az egri fürdöket, melly munkája német fordításban is megjelent — k.

Nagy János, szül. 1809. Szombathelyen Vas megyében, hol kitűnő előmenetellel végezvén a szépművészeti és bölcséleti tanulmányait, 1827. a szombathelyi püspöki megye papnövendékei közé fölvétetett: hol a francia nyelvet is sajátjává tevén, a hittudományok első folyamának jeles bevégzése után 1829. a pesti papnöveldébe küldetett Itta keleti nyelveket különösen tanulmányozta, s ezekben 1830. olly sikerrel haladott elő, hogy többféle kéziratban fenlévő, arab és syr verseken kívül, a magyar egyetem felszázados ünnepére is

arab nyelven írt versekkel tisztelkednék. Érdekes e verszet azon tekintetből is, mivel első, mely e nemben Magyarhon nyomdáiból kikerült. Ugyanazon évben az egyházi történetből föltett e jutalomkérdésre: „Mi volt a ker. anyaszentegyház tanítása a három első században?“ latin nyelven felelvén, dolgozata legjobbnak, s az ezen ünnepélyre vert emlékpénzre méltónak ítéltetett Ugyan a központi intézetben szerencsés lön előljárói által idegen ajkú növendéktársainak a magyar nyelvben tanítóul kijelöltetni, s e rendkívüli tanárságot két évig folytatván a papnövendékek számára egy, a keleti nyelvek rokon képeivel felvilágosított magyar nyelvtant írt, mely „Gramm a tic a lingvae ungaricae cum parallelismo inter aramaeam, hebraeam, arabicam et ungaricam ducto“ (Pest, 1832.) cím alatt jelent meg. Legjobb nyelvtanaink egyike. 1831-ben a pesti növendékpapság közt alakult magyar iskolának első rendes elnökévé megválasztatván, első évi „Munkálatai a pesti nevendékpapságnak“ az ő vezérlete alatt készültek. 1832-ben ő volt indítója a „Gréczi Catechismus“ magyarításának, mely Szalay Imre, akkor a lelkipásztorság tudományának egyetemi tanára közredolgozásával csakugyan ki is adatott Hittanulói pályája leforgása után 1832. pappá szenteltetvén, Öt hónapig Baltavárott, és három évig Rábaszent-Mihályott káplánkodott. Ez idő alatt a magyar irodalom mezéjén folytonosan munkálódván, az újságokban névtelenül, Szalay „Egyházi beszédek Gyűjteményében neve alatt megjelent értekezésein és sz.-beszédein kívül, 1833. a magyar társaság által kitett első nyelvtudományi kérdésre benyújtott felelete tiszteletdíjra s nyomtatásra lön méltatva: mely „A magyar nyelv szóalkató, s módosító ragainak nyelvtudományi vizsgálata“ (Buda, 1834.) cím alatt ki is adatott a Nyelvtudományi Pályamunkák 1. kötetében. A pesti egyetem hittudományi karától nyert tudori koszorú emlékéül tartott értekezése: „A jó lelkipásztor képe“, az „Egyházi Tár“-ban és külön is megjelent (Pest, 1835.). Megürülvén a szombathelyi papnövendékben a tanulmányi igazgatóság, arra, valamint a káptalani káplánságra is ő neveztetik ki 1836. s következő évben az

akkorig Szombathelyt nem tanított honi köz- és magán-törvényt a növendékpapoknak rendkívüli órákban kezdette előadni. 1839-ben ugyanott kedvencz stádiumának, a keleti nyelvek és sz.-írási tudományok, tanszékét elnyervén, azt jelenleg is férfiasán tölti be. Mint tanulmányi felügyelő ismét pályázott a második nyelvtudományi kérdésre, s 1836. felelete tiszteletdíjjal koszorúztatott. Megjelent nyomtatásban e cím alatt: „Tiszta magyar gyökök“ (Buda, 1830.), a Nyelvt-Pályamunkák II. köt. Nagy szorgalommal készült „Hierolexicon polymathicum latino-hungaricum“; Latinmagyar köztanulatos egyházi műszótár“ (Szombathely, 1845.) című munkája a magyar k. egyetem hittudományi karának Horváth-Szilasy féle jutalmára érdemesítették. Irt a Tudományos Gyűjteménybe, Sionba, Athenaeumba, Religio és Nevelésbe több érdekes csikkeket Irodalmi érdemeinél fogva a magyar t. társaság már 1833. nov. 15-én levelező, 1838. sept. i-én pedig a nyelvtudományi osztályban rendes tagjává választotta; székét illy című értekezéssel „A nyelv általános alap- és hasonlítási vezérelvei, Szem keleti nyelvsajjadékainak a magyarral hasonlatos képeivel“ (Évk. 5. k. 3—56.1.) foglalván el (1842.). Munkás tagja volt osztályának; a „Magyar nyelv rendszere“ befolyásával készült Kassai József levelező tag felett ő tartja „emlékbeszédet“ 1842. nov. 24-én a magyar t. társaság nagygyűlésében. (Evk. 6. k. 104—118 1.). — y.

Nagy Ignác, szül. 1733. jul. 25-én Székesfejérvárott. A hittudományokat mint veszprémmegyei növendék Romában, a kereszténység székvárosában végezé; honnan ismeretgazdagon visszatérván 1759. tiszteleti, 1760. pedig már valóságos kanonokká, és kaposfői préposttá neveztették. Az egyházi s polgári törvényekben! jártassága, tekintetéből 1775. k. táblai főpap, következőben helytartósági tanácsos és drivesti címzetes, 1777. pedig székesfejérvári első megyéspüspök lón. Meghalt 1789. dec. 9-én Pesten. Alapos tudományát hirdetik hátrahagyott munkái, mellyek közül magyarok ezek: „Az igaz ájtatosságról“ (Pest, 1779.). „A ker. hit és erkölcsbeli tudomány“ (Posony, 1786.). „Az oltári szentség-

ről“ (Pest, 1777.). „Vasárnapi és ünnepnap i énekek“ „Keresztény imádságok“ (U. o. 1786.). „A szent Lélek imádsága“ (u., o. 1787.). Sz. beszédeit, mellyeket mint püspök mondott, kéziratban hagyta. — y.

Nagy Ignác, szül. 1810. Keszthelyt, hol atyja gazdatiszt volt kamarai szolgálatban. Iskoláit Gyöngyösön, Újvidéken, Baján, Pécssett, Budán és Pesten végezte: illy sok helyen azért, mivel atyja nem akará, hogy egy városban sokáig maradván, a pajtasságot megszokja, s e miatt a tanulást elhanyagolja. Németül verselni már gymnasista korában kezdett Midőn 1829. Pestre jött, magyarul nagyon keveset tudott; mert ekkorig mindenütt német ajkú családok körében szállásolt: atyja úgy akarván, hogy e nyelvet, valamely hivatal biztosb elnyerése végett, tegye egészen sajátjává. Egy szabolcsi származású lelkes hölgygei ismerkedvén meg, általa s ösztönzésére először is Kisfaludy Károly Aurorájában vévé figyelembe a magyar irodalmat, de magyarul írni csak 1833. kezdett holmi apróságokat. Nagyobb csikkekek 1835. lépett fel. Tanulmányait 22 éves korában bevégezővén, házasságra, s Budán a magyar udvari kamara szolgálatába lépett 1837. csinos beszélyei által kezdé magát feltűnővé tenni. Ugyanezen évben a Jelenkor segédszerkesztője lett, s politikai lapjainkban az újdonsági rovatot ő alapítá. 1844. közepén elhagyván Helmecezyt, a Budapesti Híradó Hírharangját kezdé kongatni éles, hatásos modorban. 1839-ben saját költségén indította meg a „Színműtárt“, s ebből három év alatt 48 füzetet adott ki, összesen 56 részint eredeti, részint fordított szindarabbal; köztük 12 sajátja. 1842-ben nagy figyelmet gerjesztett az Athenaeumban „Zajtay“ név alatt megjelent „Budapesti élet“ című élelcesípős torzképei, s a magyar t. társaság által 100 darab arannyal jutalmazott „Tisztújítás“ (Pest, 1842.) című színműve által. Különlőféle zsebkönyvekben, folyóiratok- és szépirodalmi lapokban megjelent beszélyeit s jelesb dolgozatait összegyűjtve e címek alatt bírjuk: „Nagy Ignác munkái“ 3.k. „Beszélyek“ (Buda, 1843. 3. k.); „Torzképek“ (u. o. 1844. 4.k.); „Haj-

dan és most“ (u. o. 1845. 2. k.); „Magyar titkok“ (1844—1845. 12. füzet.); „Menny és pokol“ (u. o. 1846. 3. k.); „Szűnyogok“. „Az életuntak“ (vígj. u. o. 1840.). Nemcsak eredeti műveinek igen nagy száma, de fordítmányai is élénken tanúsítják az ő páratlan munkásságát A szorgalom annyi tehetséggel tán egy magyar íróban sem egyesült, s bár sok. művein észrevehető a gyors és könnyű dolgozás, de azért legtöbb munkáját leleményes ész, és humor bélyegzik; előadása, nyelve sima tiszta, folyékony, világos. Ő szerkeszté a Kisfaludy-Társaság kiadta „Külföldi Regénytár“ című gyűjteményt. Irodalmi érdemei tekintetéből a magyar t. társaság 1840. sept. 5-én levelező tagjává választotta, 1842. pedig a Kisfaludy-Társaság sorozá munkás tagjai koszorújába. 1849. kezdetével „A magyar Életképek“ szerkesztését vállalá magára. Később „Hölgyfutár“ című szépirodalmi lap megindítására nyert engedélyt, melly lapot e folyó év elején bekövetkezett haláláig szerkesztett; a tulajdonosi jog jelenleg is özvegyére van ruházva. — y.

Nagy Imre, szül. 1818. febr. 8-án Kun-Kis-Ujszálláson. Alsóbb iskoláit ott, a felsőbbeket Debreczenben végezte jeles előmenetellel. Egyike volt az ottani collegium iparkodóbb növendékeinek, ki Péczely József buzdítása és vezérlete mellett a magyar irodalommal megismerkedvén, nemesb ízlésű művek alkotásában gyakorlák ifjúságukat; és így poétái zsengeit a 16 éves próbálkozóznak a Péczely Lantjában olvassuk (1834—1835.). A bizodalom, mellyet készülsége iránta tápláltatott, okozá, hogy 1839. a költészet rendes tanítójává nevezetnék; de mielőtt hivatalát elkezdhette volna, régi baja, a köhögés nagyobb mértékben megújult; s ennek következtében egész életműszere annyira megromlott, hogy kénytelen volt fölmentését kérni. Előljárosága helyét ideiglenes oktatóval pótolá, de ő e kíméletnek hasznát nem vehette elhalt 1840. jan. 31-én: miután a Kisfaludy-Társaság költői első jutalma néhány nappal előbb neki ítéltetett. A Lantban és Athenaeumban megjelent darabjain kívül számos verse maradt kéziratban, mellyeket testvére bocsátott napfényre. — y.

Nagy Károly, szül. Révkomáromban a múlt századvégén. Már gyermekkorában szenvedéllyel tanulmányozta a természet- és vegytant. Egy ideig Bécsben tartózkodott, hol az európai főnyelveket sajátjává tette. Több előkelő tudósokkal és mágánásokkal megismerkedvén, beutazta Angliát, Franciaországot, meglátogatta Amerikat. Mint gr. Károlyi Lajos gazdasági tanácsosa, egész 1845-ig Bécsben lakott, s hivatalos ügyein kívül a tudományoknak élt. 1839-ben átvette gr. Batthyányi Gusztáv és Kázmér uradalmainak kormányzását, melly hivatalában különös gondot fordított a jobbágyok örök-váltóságának előmozdítására; s Kis-Béren szép kiseddóvódát építtetett 1845-ben Bicskére ment lakni, hol nagyszerű astronomiai készüléket rendezett s egy regényes dombtetőn csillagvizsgáló tornyokat építtetett. A magyar akadémia 1836-ban választotta tagjává; ezenfelül tagja az amerikai philosophiai társaságnak. Több éven át írta a m. akad. évkönyveit diszesítő astronomiai naplókat Mathematikai munkái: „Elemi Algebra“ (Bécs, 1837.); „A kis számító“ (u. o. 1837.); „A Kis geometra“ (u. o. 1838.). Kiadta továbbá „Babbage Loyalithmusait“. Felügyelete alatt készült a legjobb kútfők utána legelső magyar földteke, Bécsben, 1840.; ugyszinte ő adta ki az első magyar égtékét Parisban, mellyen a csillagok helyei az 1840-ik évnek felelnek meg. A „Pesti Hírlap“ és „Századunk“ című folyóirat igen számos genialis cikket köszön neki. Végre az ő műve a „Daguerreotyp“ című könyv (Posony, 1841.). A jeles természettudós egész tudományos gyűjteményét, csillagász-tornyait, lakházát, kertjét, drága műszereit a hazának ajánlotta fel. — k.

Nagy Márton, kegyes rendi tag, szül. Muzslán, előbb Esztergom- most Komárom megyében, 1804. oct. 6-án. A gymn. pályát Esztergomban, a philosophiait Győrben és Egerben végezvén, 1824-ben a kegyes rendbe vétetett föl, s két évi előkészület után Kalocsán tanított Ezután Nyitrán és Sz.-Györgyben a theologiaát végezte; és ismét Kalocsán, majd Szegeden és Pesten tanított Innen 1836-ban Bécsbe rendeltetett, a cs. kir. Therezianumba: hol négy évet töltvén, Pestre neveztetett

tanárrá; 3 év múlva Tatára választatott meg ház, gymnasium és elemi-iskola igazgatójának. Három év múlva Szegedre tétetett át, mint hitszónok, vallás és magyar irodalom tanára. 1849-ben ugyanott a lyceum és gymnasium igazgatójává lett; 1850. óta az új rendszer behozatalával nagygymnasiumi igazgató jelenig. — Kiadott munkái: „Az erény ösvénye“ (Pest, 1838.). „Ifjúságot képző ismeretek tára“ (Bécs, 1840—1842. 4. k.). „Szavaló, tanítók és tanulók használatára“ (Pest, 1843. 2. k.). „Szent mise-áldozati énekek a tatai gymn. ifjúság használatára“ (Komárom, 1845.). „Tisztelgő ódák ft. Grosser János k. r. kormányzónak“ (Szeged, 1834. és Budán, 1846.). „Az őszinteség“ (értekezés a Relig. és Nevel. 1846.); „Szózat a szegedi nagygymnasiumban“ (Szeged, 1851.); „A. szegedi nagygymnasium évkönyvei“ (1852., 1853. és 1854. évekre, Szegeden). Végre a Sz.-István-Társulat által megbírálván és kiadás végett elfogadva „Keresztény erkölcsstan“ kéziratban. — k.

Nehéz Károly, szül. Nyitra megye Dicske nevű helységében 1826-ban. Elemi és gymnasialis pályáját Pesten futotta meg olly sikerrel, miszerint kivétel nélkül mindig a jeleseknél elseje volt. A költészeti osztályban tanárának névünnepe-re hexameterekben „Üdvözlő Szózatot“ készített, melly neve alatt kinyomatva megjelent Akadémiai pályáját Győrött folytatta, hol mint az ottani tanulókból alakult szépirodalmi társulat tagja több szépirodalmi művet készített A bölcsészeti tanfolyam bevégeztével Szentiványi Móriczszal utazást tett Németországon keresztül Strassburgig, olly szándokkal, hogy Franciaországot is bajálja: de -e szándoka a közbejött akadályok miatt nem sikerült Utjából visszatérve Pesten jogi pályára lépett, s az egyetemi tanács előtt magán utón tévé le próbatételeit. Ezalatt gr. Nádasdy családhoz hivatott meg nevelőül, hanem nemsokára joggyakorlati térre lépven, hivatalától megválni kénytelenített. Ez idő alatt több paedagogiai s politikai czikkei jelentek meg a lapokban. Utóbbi években a Sz.-István-Társulatnak szentelte tevékenységét, mellynél egy ideig mint segédügynök foglalatzkodott.

Egy ideig a Családi lapoknak volt munkatársa, mint színbiráló. A Sz.-István-Társulat választmányja többször bízta meg a kiadott művek szerkesztésével és megbírálásával. E napokban került ki sajtó alól az általa magyarított „Sismond család“ című ifjúsági irat. Nehány hét előtt bíraltatott meg ugyancsak a Sz.-István-Társulat megbízásából készített e című fordítmánya: „A föld körül tett összes utazások rövid kivonata“ (34 nyomtatott ívre terjedő munka), mely jelesnek találtatván, jövő évben sajtó alá kerülend. Ezeken felül közlött főnérintett utazásából a Honderűben több rendű úti rajzokat; s a főnemlített Nádasdy grófi családnál létekor elkészítette ugyanazon grófi családnak akkorig nem létezett származási őrendjét, melyben a női ágat történelmi adatok nyomán, egészen Árpád vezérünkötől, a férfiágot pedig a XII. századból származtatta le. Ezt azután rendszeres család-fává alakítván át, az díszpéldányban maiglan is a Nádasdy grófi családnak első-lendvai ősteremében szemlélhető. — k.

Németh László, szül. 1770. dec. 2-án Jobbaházán Sopronmegyében, hol atyja közsorsú, de szép birtoka nemes ember, művelé földjeit Tanulását Vadosfán kezdette, s már itt kitént elméjének elevensége s a tanulásbani szorgalma. Tíz éves korában Sopronba vitetett, hol közel 11 évet töltött. 1790. Sopronmegye bandériumába fölvétetvén, azzal együtt megfordult Budán, nem minden haszon nélkül, s a bandérium elszéledése után ismét visszatért Sopronba, tanulását folytatandó. 1791-ik év tavaszán útra kelvén, tapasztalás kedvéért bejárta minden irányban Magyarhont, s különösen az előtte neveikről ismeretes magyar tudósokkal személyesen is megismerkedett; ugyanazon év őszén pedig Göttjngába ment, honnan 1794. visszatérvén, miután gr. Batthyányi Miksa házában tanítóskodott, 1796. Győrré hivatott meg tanítónak; hol példás buzgóság- és szorgalommal munkálódott mind addig, míg a halál 1806. máj. 15-én őt el nem ragadta. Kiadott munkái ezek: „A világ történetei tudományára való készület“. (Sopron, 1795.). „Az európai nevezetesb országoknak rövid leírása“. (U. o. 1795.). „Rövid deák Grammatica“. (Győr,

1799.). Ezeken kívül sok kisebb és nagyobb értekezést írt részint a Schedius által kiadott „Zeitschrift von und für Ungarn“, részint a Bécsben „Analen der österreichischen Literatur“ név alatt kijött folyóiratokba. — y.

Némethi Mihály, szül. 1638. sept. 27-én Szatmár-Nemetiben. Elemi oktatásban szülővárosában, felsőbbben Debreczenben és S.-Patakon részesült. Ezután megjárta Belgiumot, és ismeretgazdagon visszatérvén, Gönczön tanító, 1670. pedig ugyanott prédikátor lett; honnan azonban nemsokára elüzetvén, Debreczenbe vonult. Meghalt 1689., mint kolosvári prédikátor, munkás életének 51-ik évében. Nyomtatásban megjelent munkái ezek: „A ref. vallásban lévő idvességéről“. (Debreczen., 1670.). „Igazság próbaköve“. (Kolosvár, 1672.). „Igazság próbakövének nyert pere“. (U. o. 1672.). „Az egy isteni állatban lévő három isteni személyeknek mutató tüköré“. (U. o. 1673.). „Evangeliumi Dominika, vagy a vasárnapokra rendeltetett predikációk; melyekben a ker. hitnek ágozatai bőven kimagyaráztnak“. (U. o. 1675.). „Dominikális predikációk toldalékja“. (U. o. 1668.). „Halotti centuria az az: Száz halotti predikációk, melyeket minden rendben és állapotban lévő emberek eltemettetések alkalmatosságával írt és mondott“. (U. o. 1684.). „Zsoltárok magyarázatja“. (U. o. 1679.). „Evangeliumok világos tüköré“. „Mennyei tárház kulcsa“. „Prédikatori erősség“. Kéziratban mintegy 9 munkája maradt. — y.

Ney Ferencz; szül. 1814-ben Budán. Nevelkedett Székesfehérvárott, Sopronban, s végre Szombathelyen, hol atyja kereskedést folytatott. Atyja kívánságára Pesten orvosi pályát kezdett, később azonban jogtanulói pályára lépett. 1833-tól 1841-ig mint nevelő foglalatzkodott több előkelő családnál. Ezután 3 évig a „Világ“ című lapnak volt dolgozó társa. 1844-ben a kisdédóvó intézeteket tejesztő társulat a kisdédóvó képezde igazgatójává választotta, 1850-ben pedig annak egyszersmind pénztárnoka lett. 1846-ban a magyar szoborműegylet, 1847. pedig a festészeti akadémiát gyámolító társulat titkárává választatott. Mint író 1836-ban lépett

fel először egy neveléstani értekezéssel. Azóta különféle folyóiratokban számos beszélyeket és értekezet! csikkeket írt szépmű-, erkölcs-, neveléstan és bölcsészet köréből; közlött néhány verset is. A nemzeti színház számára több operaszöveget fordított olaszból és németből. Két eredeti darabja adott a színpadon. Három ízben nyert pályadíjt: a nemzeti színházról népszínműért, Kisfaludy-társaságtól tankölteményért, s a t. társaságtól nevelési munkáért. Ónálló munkái: Két tragoedia; Hilderik és Klodvig 1840.; Nemzeti örömemlék; Emlékvonások Magyarhon nádorainak életéből 1846.; Ibolyák, beszélyfiizér gyermekek számára 1843.; Gyermekek könyve 1846.; Kisdédovási neveléjs 1845.; A népnevelés hatása Magyarhon népeinek erkölcsiségére, a m. t. társaság által 1847-ben koszoruzott pályamunka. A gyermeki kegyelet tolmácsa 1851. Matild és Olga, regény 3 kötetben 1855. Kiadta „Garai János összes költeményeit“ 1853. Összegyűjtött beszélyeit legközelebb szándékozik kiadni. 1854-és 1855-ben a „Családi lapokat“ szerkesztette. — k.

Kovák Chrysostom, nemes szülők gyermeke, Zalabéren pillantó meg az első napsugarat 1744. apr. 4-én, s kereszteléskor József-nek nevezetett. Elemi oktatásban szülőhelyén részesült; a középtanodai tanulmányokba pedig Sopronban avatták. Jeles előmeneteléről és szeplőtelen magaviseletéről Csúcséin György, az ottani tanodák akkori igazgatója tanúskodik. 1761. Pannonhegyen Sajghó Benedek főapát a széptehetségü bjut élte 17-ik évében ez. Benedek rendjébe fölvéve, nov. 19-én be is öltözteté; s miután ujonczsága idejét dicséretesen kiállotta, 1762. nov. 31-én a szerzetesi fogadást ünnepélyesen letette. Az erre következett két év alatt mint bölcsészettanuló annyira kitűnt, hogy 1764. aug. 12-én e tanokból nyilvános vitatkozásra bocsáttatnék. Példátlan buzgalommal hallgatta 4 évig a hittudományokat, mellyek bevégeztével 1768. máj. 22-én gr. Zichy Ferencz győri püspök által fölszenteltetvén, ugyanazon év jun. 19-én szülőhelyén mutatá be első áldozatát a Magasságbelinek. Somogyi Daniel főapát által tudományos tapasztalás végett Salzburgba

küldetett, hol számára sz. Péter apátságában fogadtatott szállás. Itt volt az egész németországi bendeki ifjaknak legvirágzóbb és jó hírű nevelő-intézetök. Kováknak bő alkalmá volt nem csak akadémiai társainak, hanem jeles tanítóinak is, kik sem testi, sem lelki erőre nézve egykönnyen hozzá hasonlót nem láttak, magára vonni figyelmét Két év múlva hittani, bölcsészeti, törvény-, történet-, és diplomatikai ismeretekkel gazdagon tért vissza Pannonhegyre, hol 1770. a bölcsészet, utóbb pedig a hittan tanárává nevezteték. 1772. jul. 12-én bölcsészeti tudorkosorut nyert Á tanítói rögzös, pályán szerzett érdemei tekintetéből rendtársai óhajására Somogyi főapát által 1784. bakonybéli apátsággal jutalmaztatott; s mint apát a majdnem dülőieiben talált monostort templomával együtt helyreáll! tá, s annak birtokát nemcsak rendezé, hanem az igaztalanul elfoglaltakat törvényes utón vissza is követeie. De midőn fáradozásainak gyümölcset a béke szelíd ölében nyugalmasan élvezni kezdette, szerzete József császár parancsára 1786. dec. 4-én elszéleszteték, s ő megválva Bakony kedvelt magányától, Zalamegyében kebelezt sz.-gróti nemzetségi jószágába vonult. Hat évet töltött itt: idejének nagyobb részét tudományoknak szentelve. Az 1791-ki országgyűlés alatt Posonyba ment, és Somogyi Daniel fő-, Vajda Samu tihanyi, s Nemes Gáspár dömölki apátok társaságában szerzete visszaállítását az ország rendéinél sürgette. Munkás részt vett a tudományszaki országos küldöttség munkálódásában; miért is 1793. a pécsi tanulmányi kerület foigazgatásával tisztelteték meg, melly hivatalt csüggedni nem tudó lélekkel visclé 1802-ig, midőn szerzete apr. 25-én visszaállítatván, rendtársai által Budán főapáttá választatott. Mint ilyen fogondját a gazdaság czélszerű elrendezésén kívül, új tagok szaporítására fordította, kiknek képzésére Pannonhegyen és Győrött nevelő-intézetet, szépirodalmi, bölcsészet- és hittani iskolákat nyitott A visszaállítás! oklevélben kitűzött tíz gymnasiumot tanítókkal kellett ellátnia, s kettőn kívül, mollyek helyett 1816. a győri és posonyi akadémiaokban a bölcsészeti kar engedtetett át, időnkint el is látta. A székesegyházat hat márvány új ol-

tárral és ritka szépségű egyházi öltözetekkel ékesíté, a középponti könyvtárt pedig több mint 40,000 kötettel gazdagítá. Novákokat az ég olly tulajdonokkal áldá meg, mellyek más körülményekben neki több külső fényt adhatának. Leikéből a nagyság egész mivoltában tündöklék ki. A leghívebb emlékezet, ítélő tehetséggel testvérülve, őt kora legtudósbjai közé helyezé; ide járult eladási és szónoki tehetsége, mellynél fogva minderről képes volt velősen és bőven értekezni. Kedvelt tudományai a hittan, ascetica, philosophia, dialectica, s törvényen kívül, a történet, diplomatica, és romai irodalom valának. Magyarul legörömebb beszélt, latinul igen tisztán; németül is eleget olvasott ugyan, de szólni csak szükségben akart. Alárendeltjei iránt több szigort mutatott, mint érzett; inkább megkérelhetőnek akart látszani, mint engedékenynek. — Tiszti foglalkozásaitól fenmaradt idejét olvasásnak szentelé; sőt ennek, mint megörögzött szenvedélyének amazokat olykor föl is áldozta. Mindezek a már 73 éves férfiút erejében valamennyire meglankaszták ugyan, de még is nem annyira ez, mint inkább más oka volt annak, hogy 1816. felsőbb rendeletnél fogva nyugalomra tétetnék. A szerzet kormányát Morvát Pál tihanyi apát vévé át; ő pedig 12 évet folytonos olvasás közt töltvén el, 1828. oct. 20-án, a nélkül, hogy éltében orvosságot használt volna, a boldogabb hazába költözék. „Vindiciae diplomatis S. Stephani“ című munkáján kívül, számtalan latin és magyar dolgozatai maradtak kéziratban, mellyek kiadva a tudományok több ágára világot hinthetnének. — y.

Nyiry István, született 1776. máj. 9-én Atányban, Hevesmegyében, hol atyja ref. prédikátor volt. Tanulását S.-Patakon kezdé, s azt az ottani főiskolában, egy évet időközben a német nyelv gyakorlása végett Lőcsén töltvén, be is fejezte. Gyenge ifjúságában szenvedélyes barátja a költészetnek, s a classica literature szorgalmas tanulója, számos költeményeket írt, mellyekkel azonban soha fel nem lépett. A mennyiség- és természettant bárczafalvi Szabó Dávid előadása után kedvelte meg; a bölcsészetet Szentgyörgyi István alatt.

A festészetet olly előmenetellel űzte, hogy 1797. az ujonfelállított rajztanítói helyre meghívatnák. 1798. a tiszta mathesis rendkívüli tanítójává nevezetett. 1806. mint rendes tanár a mennyiségtudomány tanítását egész terjedelmében vette át, s nemcsak annak elemei körül játszodozva, hanem felsőbb ágai* ba is igyekeztén hallgatóit beavatni. E mellett 1810. a tér* mészettudomány oktatói székét is ellátta. 1822. kedvelt székéről leszólitva, a statistika, földirat, inűtan és neveléstudomány tanításával bízott meg; s ámbár ez önkény mélyen sértette, ő még is lelke teljes reásznásával igyekezett e rendeltetésének is megfelelni, s leczkéi vezérfonalát, Europa statistikáját latinul, a neveléstudományt pedig magyarul dolgozta ki. E helyzet két év múlva óhajtásához képest változott, midőn Rozgonyi halálával 1824. a bölcsészettanító székébe tétetnék át, mellyet majd haláláig dicséretesen be is töltött 1831. a magyar t. társaság levelező, 1832. a matematikai osztályban vidéki rendes taggá választaték, honnan 1836. saját kérésére aphilosophiai osztályba téteték át Meghalt 1838. aug. 22-én, mellvizkórban. Magyar munkái ezek: „A számvetés tudományának kezdete“. S.-Patak, 1822. Irta a köznép és alsóbb osztályok számára. „A tudományok öszvesége; jellesen: a közönséges tudománykör s nyelvtudományi osztály“. S.-Patak, 1829. „A históriai segéd tudományok“. U.o. 1831. „A tulajdon história tudományai“. U.o. 1831. „Mennyiségtudomány“. Kéziratban. 1836. Több apróbb a „Tudományos Gyűjtemény“- és „Felső magyarországi Minervádban közlött értekezéseken kívül, két emlékbeszédet bírnk tőle: „A halál philosophiája“ (S.-Patak, 1823. Rozgonyi József felett), és „A vigasztalásról való beszéd“ (u. o. 1828. Láczi Szabó József felett). A magyar t. társaság „Évkönyveiben“ ezek állanak tőle: „A fa- és kőhid ereje“. I. k. „A vizek belső részeinek tudákos ismerete“. III. k. „Nőjogtan, vagy a szépnem természeti jussiról“. U. o. „A Tudománytárban“: „A tapasztalati lelkismeretből lehozott széptudomány“. I. k. „A Halley-üstökös eloszolhatása“. 6. k. „A földrengés tudományos ismertetése“. 8. k. „Az álom philosophiája“. 10. k. stb.

Utolsó műve: „A mathesis intensorum alkalmazása a philosophia tudományára“, kéziratban van. — y.

Nyulassy Ignác Antal, szűk Székesfejérvárott 1820. jan. 19. Gymnasiumi iskoláit szülőföldén végezve, 1837. a pannonhalmi szentbenedekiek szerzetébe lépett; szerzetes esküjét 1845-ben tévé le, s ugyanazon évben áldozárrá avattatott 1845—1847. Pannonhalmán, 1847—1849. Sopronban hirdeté az Ur igéjét; 1850. ugyanott mint egyházi szónok és gymnasiumi rendes tanár működött; 1851-től fogva gymn. nyilv. r. tanár és hitoktató Esztergomban. Kéziratban levő több rendű művei közül nevezetesbek: „Mabillon életrajza“, és „Sz. Benedek rendszabálya“; mindkettő fordítmány. „Versei“ (1851.) Esztergomban, „Új magyar Köszöntő“-je (1853.) u. o. láttak napvilágot Irt a Religio és Nevelésbe, Honderűbe, Órangyalba, Néplapba; a Pesti Napló-, Családi lapok- és Divatcsarnok-ba részint saját neve, részint álnév alatt. Versei kitűnőleg jelesek. — k.

Oltványi Pál, szül. Szegeden, 1823. aug. 1-jén. A Temesvárott végzett 5-ik és 6-ik latin osztály kivételével tanulmányait Szegeden végezte. A theológiát mint pazmanita Bécsben hallgatta. 1846-ban pappá szenteltetett, s azután négy hónapig Újbessenyőn mint káplán, s három hónapig Kisteleken mint administrator működött 1846. augusztushavától kezdve 1854-ikévé végéig a csanádi püspöki hivatalnál volt alkalmazva, hol elébb igdatói, sz.-széki jegyzői, 1849-től kezdve, plébánossá nevezetéseig titkári hivatalt viselt; 1852-ben sz.-széki ülnökké s iroda-igazgatóvá neveztetett — „Ve-gyes házasságok és az új polgári törvénykönyv“ című munkája 1854-ben látott napvilágot. „A cath. pap s az új polgári és büntetőtörvénykönyv“ című munkája nemrég hagyta el a sajtót 1846-ól kezdve mostanig a „Religio“ egyházi folyóiratnak rendes levelezője volt; tudósításai s értesítései „temesvári, Csanádi s vojvodinai levelek“ cím alatt közöltettek. Ugyanott jelentek meg vezérczikkei is: „Cath. hitvallás Magyarországon, s a frankfurti röpirat“ (Rel. 1853. L £ 23.); „A cath. egyháztól elszakadt papok és szerzetesek házassága“ (1854. 1.

f. 19.); „A vegyes házasságokról“ (1854. 1. 37. II. 15.). A bécsi Pázmán-intézetben buzgó tagja volt az ottani magyar iskolának. Kétszer érkezett az ottani szabályok értelmében e tárgyokról: „A papi jószágok el-vagy el-nem-vételéről; „A jezuita-rend meg-vagy nem érdemlett eltörléséről“. — k.

B. Orczy Lőrincz, Istvánnak, a kunok kapitányának fia, született 1718. aug. 9-én. Gondos nevelésben részesülvén, midőn Maria-Therziát trónra léptekor a hét ellenség megtámadva szorongatni kezdé, Orczy azon lelkes ifjakhoz csatlakozott, kik önkénytelen fegyvert ragadva, királynéjokért készek voltak az ellennel megvívni. 1756. a kun és jász inakból egy lovas ezredet alakítván, Drezdánál kitüntette magát; s noha vitézsége- s tudományánál fogva lépcsőnkint tábornoki rangra emelkedék, még is lemondván a hadi pályáról, a politikait választotta. 1764. Abaujmegey adminisztrátorává, majd főispánjává nevezeték. József császártól sz. István keresztjét nyerte. 1784. aggkora miatt hivatalát letévén, szivreható magyar beszéddel búcsúzott el Abaujmegeyétől, s Örsre ment lakni. Meghalt 1789. jul. 28-án Pesten. Mint költő Bessenyei társaságában jelent meg. Költeményei „Költeményes holmi egy nagyságos elmétől“ cím alatt Révai által adattak ki 1787. Posonyban. — y.

Osvald Ferencz apát, kanonok és cs. k. iskolai tanácsos, szül. Esztergomban 1789-ben; elemi s gymnasialis tanulmányait ugyanott, a bölcsészetet Pesten és Nagy-Szombatban, a theologiát mint pazmanita Bécsben végezte. Pappnak 1813-ban szenteltetett, s Öt év folytán káplán volt 1818-ban a pesti központi papnöveldebe tanulmányi felügyelővé; 1823. jan. 10-én a pesti egyetemen a dogmatica ny. r. tanárává rendeltetvén, ez állomásán 1846. jul. végéig működött. Ez idő folytán ötször a theol. kar dékánuságának, 1840-ben pedig az egyetem igazgatóságának viseletével bízott meg; ezután nagyvárad kanonokká, 1847-ben az ottani akadémia prodirectorává, 1850-ben tankerületi cs. k. isk. tanácsossá, 1851-ben ugyanazon tankerület isk. felügyelőjévé nevezetett 1852-ben krasznai főesperességre s apáti címre méltattott

A magyar irodalom mezején apróbb dolgozatain kívül az „Egyházi folyóiratának két éven általi ügyes szerkesztése által szerzett érdemeket. — k.

Otrokcsi Foris Ferencz, szül. 1640. Rimaszécse. Kitűnő elmetehettséggel lévén megáldva, hogy hazájának minél nagyobb hasznára legyen, a külföldi egyetemeket is megjárta, s nemcsak idehaza, hanem külföldön is, jelesen Utrechtben, jó sikerrel tanította a felsőbb tudományokat. Mint rimaszécsi prédikátor Posonyba idéztetvén, gályára ítéltetett; honnan a belgák hathatós közbenjárására megszabadulván, több ideig külföldön tartózkodott Sok szenvedése és fáradalmas barangolása közben meggyőződván a romai kath. hit alaposságáról, arra visszatért Bölcsészeti, hittani és jogtudományi tudorokszorura érdemesítették. Szerette volna Romában a vaticani könyvtárnokságot elnyerni; de hazánkfiái őt el nem eresztették. Mint kitűnő törvénytudós Nagyszombatba hivatott meg a jog előadására; hol tudós munkálódása közt az esztergomi káptalan levéltárát is rendezte. Meghalt 1718. Nevczetesb magyar munkái ezek: „Kereszt alatt nyögő magyar Israelnek hálaadó és könyörgő Imádságai“. (Kolosvár, 1682.). „Idvességes Beszélgetések“. (U. o. 1683.). „A tévelygő juhról való predikátzio“. (Nagyszombat, 1694.). Ezt mondotta midőn a romai kath. hitre visszatért. „A jó lelki esméretnek maga mentő tanúbizonyossága, a mellyel maga tselekedeteit az emberek előtt mentegeti“. (Kassa, 1694. Latinul is.). „Roma Istennek sz. városa“. (Nagyszombat, 1698. Szinte latinul is). Jeles mű. „Az Istennel járóknak tökéletességck, mellyet nagy részin egybeszedegetett a régi Atyáknak írásaikból“. (U. o. 1699.). Latinul mintegy 14 munkát adott világ elé. — y.

Ötvös Ágoston orvostudor, a kir. magyar természettudományi társulat rendes tagja, született Károlyfehérvárt, Erdélyben, 1811. aprilhó 27-én, hol atyja, Jakab, köztisztviselő volt Alsóbb iskoláit a kir. tanodában, a felsőbbeket a püspöki lyceumban, születése helyén végezte. 1828. év végével az orvosi tudományok hallgatása végett Pestre ment, hol a rendes orvosi tanulmányokon kívül, leg-

inkább Weszerle tanár históriai előadásai szerint, a történelmet tanulmányozta. 1834-ben Pestről Bécsbe utazott, hol a közönséges kórházban dr. Seeburg jelenlegi cs. udvari orvos osztályában magát az orvosi-gyakorlat mezején 8 hónapig képezte. 1836-ban írta orvosi értekezését „Erdélyország Gyógyvizeiről”⁴, legelső az erdélyiek közt, magyar nyelven. Ez évben nyerte el orvosi oklevelét: mi után szülővárosába tért vissza, ott magát a gyakorlati orvosi pályára adván. 1839. Alsó-Fejérmegye tiszteletbeli táblabírájának, 1841-ben a királyi magyar természettudományi társulat rendes tagjának nevezte ki; 1844-ben a károlyfejérvári casinói egyesület, mellynek létrehozásában tevékeny részt vett, igazgatójának választotta meg; melly álláson megmaradt mindaddig, míg a forradalom vihara magát az egyesületet is össze nem rombolta. 1846-ban az erdélyi udvari cancellaria által károlyfejérvári kir. pénztárnoknak tétetett. — 1848-ban az utolsó kolosvári országgyűlésre Károlyfejérvár városa részéről képviselőnek küldetett fel; itt adta ki azon régi cryptographiai levelek gyűjteményét, mellyeknek megfejtésén már több évek óta sok fáradsággal dolgozott, e czím alatt: „Rejtelmes levelek első Rákóczy György korából”⁴, 1-ső Rákóczy György kömetszetű képével, a titkos jegyek magyarázatával, és 6 fac-similevel együtt; melly archeológiai és statustani szempontból egyformán érdekes gyűjteménynek legszebb gyöngyét, kétségen kívül a nagy egyházi főnök Pázmány Péter bibornoknak 1-ső Rákóczy Györgyhöz titkos számokkal irt intőlevele képezi. 1851-ben az előpataki templom építését a „Szenvedő Jézushoz”, mint károlyfejérvári székesegyházi örkanonok néhai Eröss Sándor teljhatalmú biztosa bevégeztette, és Nagy-Boldog-Asszony napján, az Isten dicsősége, és a szenvedők lelki vigasztalására, köztiszteletű brossai plébános és apát ft. Kovács Antal ur által ünnepélyesen felszenteltette. A kolosvári „Hírlapban” néhány régi oklevelek közlésén kívül irt egy felszólítást Erdély régiségei ügyében, melly 1854-ben az erdélyi naptárban is megjelent. Ugyanott kiadta néhai Kovács Miklós erdélyi kath. püspök

életrajzát; II. Rákóczy György fejedelmi beigtatását, Temesvári István diáknak kenyérmezei diadalát stb. Jelenleg minden hivataloskodástól távol, mellyről önkénytesen mondott le, mint magán-orvos szülővárosában folytatja az orvosi gyakorlataiét. — k.

Öséb Mátyás, született 1780. nov. 11-én Vörsön, Somogybán. Élte legszebb szakában lépett a minoriták közé, s végezvén rendes tanulmányait, 1806. pappá szentelteték. A tanítói pályára kiképzett férfin majdnem élte fogytaig folytonosan azon működék; érdemeit a miskolczi, nagybányai és kantai k. gymnasiumok fennen hirdetik; a m. k. helytartótanács pedig nyugdíjjal jutalmazó. Munkássága nem hanyatlik korával, még 1847-ben is nagy kedvvel foglalkozott a költészettel. Latinul sokat irt, és jól. „Játékai a szelídebb tudományokat gyakorlóknak mulatságul“ című dolgozata 1845-ben jelent meg Kolosvárt. Több irománya sajtóra várakozik; ilyen a „Mennyiségtan“. — k.

Pajer Antal, szül. 1817. máj. 20-án Makiáron, Heves-megyében, nem nagy vagyonú, de tisztos és vallásos szüléktől. Tanulmányait jeles előmenetellel részint Egerben, részint Gyöngyösön végezte. 1835-ben az egrai növendékpapok közé fölvétetvén, már első évi bölcsész korában megmutatta, mit várhat idővel tőle a magyar irodalom, mellynek termékeit figyelemmel kísérvén, élvezettel olvasgató. A tüzes, fesztelen, de kellemes társalgású iŕsut növendék korában sok kellemtelenség érte; mellyeket azonban ő tiszta öntudattal és nemeskeblüleg túrni elég erős volt. A seminariumból 1842-ben lépett ki, s pappá szenteltetvén, érseke által a megye első alispánjához nevelőül ajánlatott. Kedvesen fogadá ez ajánlást, és örült, hogy alkalmat nyert, magát még jobban ki-mívelhetni; de csakhamar érezvén, hogy neki a tanítás, noha tanulni fölötte szeretett, nem való, önként megvált hivatalától, s Füzes-Abonyba költözött segédlelkészi állomásra. A mennyire irtózott eleinte a falusi rideg élettől, annyira megszerette azt utóbb: lelkész: foglalkozását végezvén, naponkint alkonyat felé a szomszéd berkekben keresett és talált

enyhet s vidulást, és emelkedettségében dalba önté éneiméit. Kedvelt állomásáról két év múltával sűrű könyvek közt búcsúzott el, midőn 1844. az egri székes-egyház hitszónokává kívántatott; mely minőségben harmadtól évig buzgólkodván, 1847. mart elején képezdei tanárságra emeltetett Az irodalmi pályára először 1836. mint első évi bölcész lépett fel: közölvén néhány népdalt a Kovácsóczy szerkesztette „Szemlélőben“; ennek elakadtával dolgozott Munkácsy „Rajzolatáiba, majd Kimoss „Részvét Gyöngyei“-be, az Athenaeum-, Regélő-, Pesti Divatlap-, és Honderúbe. Jeles darabjai vannak az Emlény-, Órangyal-, Pécsi Aurora-, Nemzeti Almanach-, és Szivárvány-ban. Irt Gyarmathy Sion-jába is. Magas röptű szép versei Pesten 1847. jelentek meg. Látván egyházi irodalmunk szegénységét, főkép költészeti oldalról, föltette magában, hogy egy füzet egyházi énekeket, sz. tárgyú balladákat, himnusokat fog az ajtatos közönség kezébe adni. - y.

Pálffy Albert, született 1823-ban Nagy-Váradon, s ugyanott végzé iskoláit. 1842-ben Pesten volt joggyakomok; azonban leginkább csak a francia irodalom tanulmányozásával foglalkozott 1844-ben Pesten állandóul letelepedvén, néhány novellát közlött alapokban, később pedig „Magyar millionair“ című regényét adá ki kevés sikerrel. Másik műve, szinte regény, 1846-ban „Fekete könyv“ cím alatt jelent meg. 1847-ben a Pesti Hírlap újdonságait írta; 1848-ban pedig Csernátoni társaságában a „Márczius tizenötödike“ című ismeretes lapot szerkesztette, mellyben több tehetséget, mint jóakaratot tanúsított. — k.

Pálházi Miklós, szül. Gönczön. Mint író szeredi prédikátor korában tűnt fel. Munkája: „Az Gyermetseké Cre-dója“. (Keresztül, 1615.). Fordította németből, és szól a hit alapágazatairól.

Palotai, előbb **Purgstaller József**, szül. 1806. jun. 26-án Kőszegen Vasmegyében. Itt vette első oktatását; itt futotta meg-középtanodai pályáját. Mint szép tehetséggel megáldott serdülő ifjú lépvén a kegyes szerzetbe, Privigyén, ez új növendékházban két évet töltött; azután Temesvárt a

nyelvészetet egy évig tanította; honnan tanulmányai folytatására Kolosvárra küldték. Itt a bölcsészeti tudományokat olly sikerrel hallgatá, hogy 1827. a pesti egyetem bölcsészeti kara által tudori oklevéllel díszítették föl. Majd végezvén Nyitrán és Sz.-Györgyön a hittani tanfolyamot, és pappá szenteltetvén, a pesti közéletana nyelvteni osztályaiban két éven át tanítószkodott 1833. a magyar egyetemben tanulta a keleti nyelveket, és vas szorgalma még ugyanazon évben hittudományi tudor-koszorúval jutalmaztatott 1833—1835. a budai közéletanodában mint szónoklati tanár működött, és utat nyitott magának a vácsi lyceum bölcsészeti tanszékére, melyet 1836. foglalt el ünnepélyesen. Érdemei jutalmazásául 1847/e a nagykanizsai közéletana igazgatójává, s ottani szerzetes társai főnökévé neveztetett 1848-ban a Verney József nyugalmaztatásával megürült bölcsészeti tanszékot a magyar egyetemnél nyerte el, s ugyanazon évben rendtársai által kormányzónak is szavazattöbbséggel elválasztatott Az ismert mozgalmak következtében b. Geringer cs. biztos által rendkormányzóvá Tamásy neveztetvén, ő visszavonult, s Magyar-óvárait irodalmi munkásságban lel enyhet. Munkái ezek: „A bölcsészet elemei“ (Buda, 1843. 2.k. Második kiadás bővítve, u. o. 1846.). A Frankenburg Adolf szerkesztette „Életképekében tőle vannak: „A némajáték és szintánczról“, „Vélemény különbség“ (1846. 673. 1.), „Egyoldalú nézetek“ (1846. 234. 1.), „Szépművészeti balnézetek“ (1846. 233.1.) című értekezések; és Szontagh Gusztáv „Propylaeumok a társasági philosophiához“ (Buda, 1843.) című munkájának ismertetése. (1844. 780. 1.). A magyar t. társaság irodalmi munkásságának következtében 1844. levelező, 1848. pedig a philosophiai osztályban rendes taggá választotta; s ez alkalommal „A bölcsészet elemei“ című munkája a nagy jutalomban részesült. — y.

Pap Endre, szül. 1817-ben Zsarolván Szatmármegyében. Iskoláit Debreczenben végezte. Előbb egyházi pályára lépett, később megváltoztatta szándokát, és Sárospatakra ment jogtanulás végett Ügyvédi esküjét 1840-ben tette le, és

Szatmárban telepedett le. 1849-ben bérbe adván jószágát, Pestre jött, hol 1851-ben 35 éves korában meghalt. Össze-
gyűjtött munkáit Csengeti és Kemény Zsigm. adták ki „Pap
Endre hátrahagyott munkái“ czím alatt, 1852. — k.

Pap Ignác, szül. 1800. júl. 29-én Veszprémben. Köz-
zéptanodai pályáját szülőföldén, a bölcsészetit pedig Pesten
végezte. Atyját korán vesztvén el, egyedül magára hagyatva,
tanítgatás által kereste élelmét; idővel azonban a szükség kö-
réből kiemelkedvén, a tanítás igazi szenvedélylyé, ez pedig
természetté válván benne, elhatározá a fontos tanítói pályán
állhatatosan megmaradni, s ügyekvék sajátjaivá tenni mind-
azon tanulmányokat, mellyek a nevelési körben a rideg'em-
bert férfivá képezik. A nemes Késmárky-házban mint nevelő
nyert először alkalmazást, hol néhány évig legszebb sikerrel
foglalkozott. 1825. a veszprémi elemi iskolák legfelsőbb osz-
tályára csőd nyitattott: ő erre kiszállott, és helyettes tanítóul
azonnal ki is neveztetett: s miután ugyanazon évben a győri
képezdőben a szükségelt vizsgálatnak magát alávetvén, a ké-
peség! oklevelet megnyerte, állomásában mint rendes tanító
ünnepélyesen meg is erősítettett. Ernyedetlen szorgalommal 8
évig működött már pályáján, midőn 1832. a középtanoda
egyik tanára őt az ifjúság előtt nyilvánosan megsértette. E-
légtételért folyamodott, melly tőle megtagadtatott: miért ta-
nítói állomásáról, előljárói gátlások ellenére is, ünnepélyesen
lemondott. Így lőn, hogy a külorvosi tanulmányok bevégez-
tével, 1837. oklevelezett avatottá lett 1844. a veszprémi káp-
talan urad, külorvosi állomásával tiszteltetett meg. 1846. meg-
ürült egykori kedves tanszéke, mellynek visszavételére tekin-
télyes felszólítások sürgették; de ő kéllelhetlen maradt; e
helyett a magyar ifjúság ügyét irodalmi úton kívánta tehetsé-
ge szerint előmozdítani. Számtalan apróbb értekezésein kí-
vül, mellyek Kulcsár István Hasznos Mulatságaiban, a Sas-
ban, Felső-magyarországi Minervában, a Magyar Gazda, Vi-
lág-Ismertető és Pesti Hírlap időszaki lapokban jelentek meg,
önállók ezek: „Eredeti Holmi“ (Veszprém, 1826.). „Magyar
Poesis“ (U. o. 1827.). „Magyar orthographia tanítványi számá-

ra“ (u. o. 1830.). „Értekezés a veszprémi fő nemzeti iskoláról stb. (U. o. 1828.) „Ekhó“. (ü. o. 1832.) „Marhadög“. 1842. „Sebészi Almanach“ 1843. „Elemi költészettan“. (Veszprém, 1846.). „Ékesszólástan“. U. o. 1847. — k.

Pap István, szül. 1790. sept. 24-én Ságváron Somogy-megyében, hol atyja ref. tanító volt Iskoláit Pápán végezte, s ugyanott volt 3 évig tanár. 1816-ban meglátogatta a németországi egyetemeket. Visszatérvén, egy ideig újra tanítással foglalkozott Pápán, később a vámosi lelkészséggel kínáltatván meg, azt elfogadta: melly állomásán egyszersmind veszprémmegyei főesperessé neveztetett. Az irodalom mezején először egy röpirattal lépett fel 1823-ban „A vallási egyesülés ideája“ czím alatt; melly sok kellemetlenségnek volt okozója: annyira, mikép a kedélyek lecsendesítésére a fele, cancellaria közbenjárása vált szükségessé. Ezután közrebocsátotta közönséges alkalmi, halotti s különféle egyházi beszédeit, köznapis ünnepi imáit. A heidelbergi káté magyarázatát „A ker. vallás“ czím alatt Szabó Sámuel tiszaföldvári ref. lelkész adta ki 1848-ban. Sajtó alatt vannak: „A természet temploma“ s egyéb egyházi dolgozatai. — k.

Pápai Pariz Imre, szül. 1616. Pápán, hol atyja kereskedő volt Szép ismeretei miatt a deési ref. gyülekezet által prédikátorrá választaték; utóbb II. Rákóczy György fejedelemnek lőn udvari papjává. Elhalt 1666. száraz betegségben. Írt egy könyvecskét „Keskeny út“ czím alatt

Parispápai Ferencz, Imrének fia, szül. 1649. Deésen Erdélyben. Ifjú éveit Vásárhelyt és Enyeden tölté a tanulásban. Innen az orvosi tudományok hallgatása végett Lipszébe ment; majd meglátogató Frankfurtot, meg Heidelbergát is. Legtöbb időt töltött Baselben, hol elnyerte az orvos-tudori koszorút. Visszajövéen Erdélybe, 1676. az enyedi collegiumban tanári hivatalra emelteték; mellyet haláláig, melly 1716. érkezett be, buzgón viselt. Sok könyvet irt vagy fordított magyarra, s ezek közt nevezetesbek: „Pax animae. A lélek békességéről és elme gyönyörűségéről való Trakta“ (Kolosvár, 1680.). „Pax corporis. Az emberi test nyavalyáinak okairól,

fészkeiről, azoknak orvoslásoknak módjáról való Trakta“. (U. o. 1687.). „Pax sepulchri. Udvösséges és igen szükséges elmélkedés arról, miképen kellessék embernek, mind keresztényül élni, mind keresztényül az az üdvösségesen meghalni“. (U. o. 1698.). „Pax aulac. A bölcs Salamon egynéhány válogatott reguláinak rövideden való előadása“. (U. o. 1696.). „Pax crucis. Sz. Dávid királynak és prófétának 150 Soltári, melyek a sz. Lélek czélja szerint 150 könyörgésekben kimagyaríztattak.“ (U. o. 1710.). „Romlott fal folépvülése, avagy a magyarországi és erdélyi Ekklesiáknak a reformatio kezdetétől fogva való historiájok“. E munkája csak deákul nyomtatott ki Szebenben, 1684. „Dictionarium magyar és deák nyelven.“ Lőcse, 1708. Irt ő magyar alkalmi verseket is, mellyek ki nyomtatva egy kötetet tennének. — y. .

Paskó Kristóf, szül. 1634. Székely-Hidán Biharmegyében. Erdély fogadá az ifjút keblébe, hol nemsokára szép elméleti tehetsége, tudománya magas rangra emelék. Midőn 1678. Béldi Pál felségsértéssel vádoltván, Törökországba futamodott, Paskó is bűnösnek érezve magát, hogy a reá várakozó büntetést kikerülje, megválván Erdélytől, Magyarhonba sietett, s idő folytában Patakon telepedett meg; hol mint száműzött, mcg is halt. Erdélynek romlását versekben illy cím alatt írta le: „A nemes és régen híres Erdélyországnak keserves és szomorú pusztításáról irt siralom. Mellyet 1658., 1659. s 1660. esztendőkbén a pogány tatár Hám kóborló kozáksággal s török nemzettel havasalföldi s moldovai sok kurtány hadakkal minden irgalmasság nélkül elkövettek.“ (S.-Patak, 1663.). A könyv nagyon ritka, s az akkor történt dolgokat híven adja. — k.

Patai András, szül. 1697. nov. 28-án Szécsényben. A jezuita öltönyt 1717. öltötte magára. Miután mint tanító 8, mint hitszónok 2, s mint kormányzó 20 évig szolgált, 1754. Újbányára tétetett, azok előljárójául, kik a harmadik próba alá vettek. Erdemteljes életét Nagyszombatban zárta be 1756. mart. 15-én. Magyarul csak ezeket írta: „Virágokat szedő mennyei kertész.“ (Kolosvár, 1744.). „Gr. Haller Katalin,

gr. Csáky Zsigmond özvegye élete“. (U.o. 1752.). Mindkettő egyházi beszéd alakban. — y.

Pauer János, szül. 1814. aug. 1-ső napján, Pestme* gyében kebeleztet Ráczeve szabadalmas mezővárosában, tisztességes polgári szülőktől. Atyjának kora halála után gyermeki éveit nagyobb részét Székesfejervárott töltötte, hol 1825—1832. elemi s latin iskoláit végezte; ezeket a cisterci rend gondos vezérlete alatt Mint növendék-tanuló vonzalommal viseltetett az irodalom iránt, s Kisfaludy, Vörösmarty, Dugonics, Gvadányi munkái, a „Tudományos Gyűjteményének havonként megjelent füzetei, s az akkori hírlapok kedves olvasmányai voltak; de Simonyi Pál székesfejervári nagyprépost kegyes pártfogása- és jótékonyságában részesülvén, annak oldala mellett az ó és újabb literatúrából egyéb becses munkákkal is megismerkedett, azokból e jeles férfiúnak naponként felolvastván. A szónoklati osztályban Szegh Pál tanké által ösztönöztetve, két tejedelmes beszédet készített: „IV. Béla futásáról“, mely nyilvánosan elszavaltatott, és „A mohácsi veszélyről“, mely többször ismételve szinte nyilvánosan felolvastatott E méltánylat serkentésül szolgált hasonló igyekezetre; mivel az ifjú kebel tanítójának bánásmódja s igyekezeteinek csupán szóbeli mélytánylata által is hathatós ösztönt s egész életére irányt nyer sokszor; midőn ellenkező esetben gazdagabb szellemi kifejléssel kecsegtető lelkierő is elsatnyuL A költészeti osztályban több alkalmi, s más kisebb verseket készített; ezek közül némelyeket Simonyi Pál nagyprépost utasítása szerint a „Társalkodó“ számára beküldött. A bölcsészeti tanulmányok hallgatása végett a pesti k. egyetemet kereste meg. Ez iskolai pályája alatt (1833—1834.) néhány alkalmi verset készített, mellyeket Galvácsyval, a „Hazai és külföldi tudósítások“ akkori szerkesztőjével a „Hasznos Multságokéban leendő kiadás végett közölt Ugyanekkor Horatius ódáiból némelyeket vitézi versekben magyarra fordított. Ezek voltak első kísérletei az irodalomban. Bölcsészeti pályáját végezvén, 1834. Horváth János székesfejervári püspök által a megye növendékei közé fölvétellett, s a hittu-

dományok négy évi folyamát ugyanott végzé. Szünnapjaiban ekkor Stein epigrammái gyűjteményének („Anthologia Epigrammatum Latinorum recentioris aevi“. Bécs 1816.) egy részét időtöltés végett magyarra fordítá, s az olvasott munkákból folyton számos jegyzeteket és kivonatokat készített. 1838. aug. 19-én b. Barkóczy László püspök által fölszenteltvén, még az napon Csákvárra segédlelkészül küldetett, s ez állásán három évet töltött. Ezen idő alatt fordítá Pasireknek jeles, és külföldön több kiadást nyert „Religion der Unmündigen“ című munkáját Ugyanekkor alkalmá lévén Lezsó András esperes- és csákvári plébánossal az esperességi kerületben tartott iskolai látogatásokon jelenlenni, és tapasztalni a falusi iskoláknak több tekintetben szomorú állását, írta a „Falusi iskolákról“ szóló értekezést, melly azon évben a „Jelenkor“ melléklapjában, a „Társalkodó“ 27. és 28. számában meg is jelent. 1841. írta a „Népnek vallás- és erkölcsi neveléséről“ szóló értekezését, mellyre alkalmat nyújtotta megyei hivatal által az egyházi tudományok köréből kitűzött kérdés. Ezen értekezést a tudományok hő keblű pártfogója, b. Barkóczy László püspök átolvasván, a munka homlokzatára kedvező ítéletét írta: mi az íróra újabb ösztönül szolgált 1841-ben Szaniszló Ferencz ez. püspök a „Religio és Nevelés“ magyar, és „Fasculi Ecdesiastico-Literarii“ című deák folyóirat szerkesztőségéhez segédül meghivatván, Csákvárról oct 3-án megyés püspöke által hivatalosan új helyére rendeltetett, s azon hó 15-én pályáját meg is kezdette, s utóbb Somogyi Károly szerkesztősége alatt is dicséretesen folytatta. Ez idő közben kisebb és nagyobb értekezései, fordításai jelentek meg, valamint könyvismertetések és recenziók is tőle, az említett lapokban név-aláírással vagy a nélkül. Hlyének: „Hunyadi János végórája“. „Leviczky Mihály leMBERGI egyes, görög érseknek pásztori körlevele“ (fordítás.). Szvorényi Mihály hátrahagyott kézírata után „a Fasciculi Literarii“ című folyóiratban „Merita catholici Regni Hungariáé Cleri“ megjelent munkának folytatása; „Sz. Ágoston ereklyéinek Hippoba vitele; és nevelő s tudományos intézeteink története,

a magyar első századoktól korunkig 12. cikkben“. Ezeknek első cikkei, különösen Mátyás király koráig azonnal megjelenésük után rövidítve s jegyzetek kihagyásával német nyelvre lefordítatván, a „Pester Tageblatt“ 1843. évi 98—108 számaiban megjelentek. „Hazánk sz. koronája és annak eredete“ (1844.). „Hetényi állításainak czáfolataul“ négy cikkben; mely munka több részről érkezett nyilatkozatok által kellőkép méltányoltatott „Téritői s bibliai társulatokról“. Továbbá írta. „A Margit szigeti apácza-kolostor rövid történetét“; közölte az egi török basának 1681. költ magyar oklevelét némi jegyzetekkel a „Nemzeti Újság“ 1843. 2. ez. Irt több könyvismertetést és bírálatot, az Egyházi literatúrai lap 6. kötetében. 1844-ben a szerkesztőségtől visszahivatván a megyébe, a növendékpapeágnak lelkiekben! igazgatója s hittudományi helyettes-tanítója lett; ugyanazon évi nov. 28-án pedig lelkes püspöke által a sz.-szék ülnökévé neveztetett. Ezen év juL 21-én tüzte ki megfejtés végett a pesti k. egyetem hittudományi kara a magyar kath. clerusnak az egyház, nevelés és oktatás körében, tovább az írói, polgári és katonai tekintetben tett érdemeiről szóló pályakérdést E kérdésre felelt a derék Pauer is, és munkája „Az egyházi rend érdeme Magyarországon történetében, Árpádok időszakától korunkig“ (Székesfejérvár, 1847. 518. 1.) megjutalmaztaték. Tőle van még „A Székesfejérvárott felfedezett kir. sírboltról“ (U. o. 1849.). —y.

Pázmány Péter, született 1570. oct 4-én, Nagy-Váradon nemes szüléktől; ugyanott kezdte a reformátusok iskolájában tanulását; azután Kolosvárra ment, hol ősei vallására 13 éves korában visszatérvén, kitűnő elmetehetsége miatt 1587. mint 17 éves ifjú, a jezsuiták szerzetébe fölvetetett. Krakóban állá ki az újonczságot, Bécsben hallgatá a bölcsészetet és hittudományt, hol egy ideig a bölcsészetet és hittudományt szép sikerrel tanította is. Az 1606. bécsi békekötés után előjáróitól Magyarhonba küldetett a végre, hogy a protestantizmusra átment főcsaládokat az ősi hithez visszavezesse. Pázmány erőt érezvén keblében, a benne helyezett bizodalomnak

mindenkép ügyekvék megfelelni, s néhány év múlva már is vagy 30 előkelő nemes családot nyert meg ügyessége- és lélekerősítő szónoklatával az igaz hitnek; többi közt gr. Forgách Zsigmond utóbb nádort, 3 hét alatt: kiról megjegyzendő, hogy irányában testvére Ferencz esztergomi bíberek-érsek 3 év óta süker nélkül vesződött Ez által az érseknek megnyerő határtalan bizodalját; minek következtében 1608. a posonyi országgyűlésen mint a thuróczi prépostság képviselője megjelenvén, felszólalt a bécsi békekötés 8-ik pontja ellen, melly a jezsuitáktól Magyarhonban megtagadja a birhatási jogot. — Gr. Forgách Ferencz elhalta után a kath. főemberek, úgy szinte maga a király is Pázmányt óhajtották esztergomi érseknek; ki miután a király kérelmére V. Pál pápa által szerzetes kötelezettségei alól fölmentetett, 1616. apr. 25-én thuróczi préposttá, majd sept 28-án esztergomi érsekké lőn kinevezve. Dec. 19-én vette a pápának föloldó s megerősítő levelét; melly idő óta még hathatósban pártolta a római egyház érdekeit

Mátyás királynak Anna nejétől gyermeke nem lévén» Károly főherczeg stájer fejedelemnek Ferdinand fiát jelölte ki utódául, s midőn a magyarok az 1618. országgyűlésen szabad választási jogukat sürgetnék, ékes magyar beszédben az 1547-iki 5. t. ez. emlékeztette Őket, s Ferdinand elválasztatván, általa meg is koronáztatott. II. Mátyás elhaltával ütött ki a 30 éves, úgynevezett vallási háború, melly Pázmány nagyon elkomoritotta; vigasztalást lelt azonban abban, hogy II. Ferdinand őt választotta tanácsadóul a magyarhoni dolgokban; ő vala vezetője az 1619. posonyi országgyűlésnek, mellyen kivitte, hogy megtagadtatnék a protestánsoktól állítólagosán szenvedett sérelmeik orvoslása. Midőn ugyanazért a zavar Magyarhonban is kiütött, és Bethlen Gábor diadalmas fegyverei veszélyeztetnék az ő hit bajnokait, Pázmány több püspökkel Bécsben keresett és talált menedéket Az 1620. Bethlen Gábor elnöklete alatt Besztercebányán tartott országgyűlésen száműzött Pázmány, következő évben a nikolsburgi békekötés által, mellyben ő volt legnagyobb tényező,

honát ismét visszanyerő. Az erre következett békét használva, az érsekszéktől jogtalanul elrabolt javakat visszafoglald. 1629-ben nemzeti zsinatot tartván Nagyszombatban, ennek végzéseit következő évben ki is hirdette. A király ajánlatára VIH. Orbán által bibomokká nevezteték.

Illy súlyos gondjai s foglalatosságai közt munkás előmozdítója és hathatós pártfogója volt ő a tudományos intézeteknek, és maga is föllépett az írói pályára. Szive fájdalommal látta ugyan is, mikép a nyájnak elegendő pásztora nincs, ki szomját enyhítse; miért is azok számát gyarapítandó, 1333 aranyat tett le alapítmányul olly magyar ifjak utazási költségeinek fedezésére, kik magokat kiképzendők Romába, XIII. Gergely pápa által 1578-ban a magyar ifjak számára emelt intézetbe vonulának. Az Oláh Miklós 1561. alapította papnevelő-intézetet Nagyszombatban tetemes áldozattal helyreállította; 1623. Bécsben, mivel hazánkban ekkor folytonos háborúskodások miatt biztos hely nem volt, a mostanig is virágzó „Pazmaneum“-ot 100,000 ftal alapította, tőkéjét utóbb még több ezerekkel növelvén; 1626. Posonyban a Sz.-Márton-egyház mellett 50,000 írton alapított tanoda vezetését a jezuitákra bízta; 1635. máj. 12-én a nagyszombati érseki egyetem első alapját 100,000 ftal vetette meg. Alapítmányi oklevelében többiközt ezeket mondja: „Quodsi successu temporis Deo Hungáriám a turcico jugo liberante opportunior urbs occurrat pro universitate: liberum sit societati (Jesu) hanc nostram fundationem una cum Universitate alio transferre, dummodo tamen extra Dioecesim strigoniensem non extrahatur.“ Háborús időben sok nemes és birtokos család ellenség kezébe kerülvén, jószágá egészen .tönkre jutott; az illy családok szépreményű gyermekeinek neveltetése végett Nagyszombatban 1619. két házat vett, s bennök 25 nemes, de szegény és szorgalmas ifjút neveltetett. Ez intézet „Convictus Nobilium“ (Nemes ifjak nevelő-intézete) cím alatt ismeretes; mellynek biztosítására három ízben több mint 144,000 ftot áldozott. 1636. Szatmárott a jezuitáknak 33,000 fr. emelt gymnasiumot stb. Mintegy 20, honi és latin nyelven irt tudós munkának vala

szerzője, mellyek éles eszének, mély tudományának mind megannyi tanúi. Amazok közt nevezetesebbek: „Kempis Tamásnak a Krisztus követéséről négy könyvei“ (Bécs, 1604.). „A mostan támadt új tudományok hamisságának tíz nyilván való bizonyításai“ (Gratz, 1605.). „Felelet a megdicsőült szentek tiszteletéről az Gyarmati Miklós helmeczi prédikátor-nak Monoszlói András veszprémi püspök ellen irt csacsogásaira“ (u. o. 1607.). „Keresztény imádságos könyv“ (Posony, 1610.). „Tanácskozás, mellyet kelljen a különböző vallások közül választani“ (u. o. 1611.). „Hodaegus, igazságra vezető kalauz“, melly először megjelent 1613. Posonyban, utólszor 1766. Nagyszombatban, ajánlva Istvánfi Miklós és Draskovich Jánosnak. Ez legnevezetesebb munkája, sima és ékes stylusa és szivemelő összevetés által sokat megnyert az őس egyház tanainak. E könyv latinra fordítva czáfolás végett Thurzó Imre által kiküldetett Wittenbergbe, mellyre 1625. Balduin Fridrik „Phosphorus veri Catholicism! facem prae-lucens legentibus Hodaegum Petri Pázmán“ című munkával válaszolt; mellyre ismét az érsek 1627. illy nevű irattal felelt: „A setét hajnalcsillag után bujdosó Lutheristák vezetője“ (Bécs, 1627.). „Az igazságnak győzedelme, mellyet az Alvinczi Péter tükörében megmutatott P. P.“ (Posony, 1614.). Ajánlva Biharmegye rendelnek. „A római anyaszentegyház szokásából minden vasárnapokra és egynéhány innepekre rendelt evangeliomokról Predikáziók“, mellyek 1636. Posonyban, utóbb 1668. és 1695. Nagyszombatban nyomattak ki. Ezen és egyéb munkáiban olly tiszta magyarsággal élt, minőt kortársaiiban hasztalan keresünk. Miután a magyar egyházat 22 évig bölcsen kormányozta, 1637. mart 19-én, élte 67. évében meghalt Posonyban, s ugyanott sz. Márton egyházában eltemet-tetvén, saját kívánsága szerint sírkövére e szavak vésettek: „Petrus Pazmannus Cardinalis.“ Utóbb hg. Eszterházy Pál nádor neki, Lippai és Széchényi György érsekeknek közös emléket emelt Pázmánynak bő tudomány, rendületlen lélek, a közjót hön pártoló kebel és fáradhatatlan munkásság voltak tulajdonai. —y.

Péczeli József, régi nemes család ivadéka, szül. 1750-ben, Putnokon Gömörmegyében, hol atyja ref. prédikátor volt. Atyját korán elvesztvén, anyjával Szikszón telepedett le, s itt járta alsóbb iskoláit. 1767-ben Debreczenbe küldetett, s az ottani collegiumban dicsőségesen végezte be iskoláit, s lelkészi pályát választott; miért is az akkori szokáshoz képest, meglátogatta a németországi egyetemeket. Leghosszabb ideig Genfben tartózkodott, s itt két évig hallgatta a hittani előadásokat. Itt tette sajátjává a francia nyelvet, annyira, miszerint e nyelven prédikált, sőt verseket is irt. Theologiai pályáját Utrechtben fejezte be, s itt avatott fel prédikátorrá. Hazatérvén 1784-ben, Komáromban lett prédikátor; 1786-ban a debreczeni collegium tanárává választott. Meghalt 1792-ben. Irodalmi termékei nagyobb részt sikerült költeményekből állnak. Legelőször Voltaire „Zayr“ tragédiáját fordította versekben, s kiadta Győrött, 1784. Ezt követte „Henrias“, francziából fordított költemény IV. Henrik francia király életéből. Győr, 1786. „Young éjszakai s egyéb munkái“ (2 köt) Győr, 1787. három kiadást ért. „Haszonnal mulattató mesék“ (Aesopusból, néhány eredetivel, versekben); tovább: „A haza szeretetéről“ (levelezés Philopatros és Commodus között) 1788., Győrben jelent meg. „Francziából fordított szomorú-játékok“. Komárom, 1789. „Hervey Siralmi és Elmélkedései“. Posony, 1790. „A magyar korona rövid históriája“. Komárom, 1790. „IL József életének rövid leírása“. Komárom, 1790. „Kesergő versek H. József halálára“. Komárom, 1790. „Vers hongrois et fraijcais pour la fête du courouxmement de Leopold II.“ Komárom, 1790. „Az országgyűléshez nyújtott hálaadó köszönet azoknak, a kik szeretik az anyai nyelvet“. Komárom, 1790. „A szent koronának a magyarokhoz intézett köszöntése“. Komárom, 1790. „Erkölcsei predikáziók. (2.k.) Győr, 1790. „Az ó testamentomi ekklesiának históriája a szentírás ezerént, az első embertől fogva a babyloniai fogságból lett visszatérésig“. Maisonet Lajos után, ford. (5. kötet). Komárom, 1791. „Vers hongrois et francaiéi pour la fête du courouxmement de Francois I. roi de

Hongrie“. Komárom, 1792. „A szentírás Theológiája“. (2. kötet). Komárom 1792—93. Vannak még több alkalmi versek is. Négy-évig szerkesztette a „Mindenes Gyűjteményt“ (1789—92.), melyből hat füzet jelent meg Komáromban. Ebben is, valamint a kassai M. Múzeumban és Orphensban közlött verseket. „Erkölcsi predikációit“ fia József adta ki, Debreczenben, 1833. — k.

Peregriny Elek, szül. Gálszécsen Zemplénmegyében, 1812. Gymnasialis iskoláit Szigeten végezte, s 1822-ben a kegyes szerzetbe lépven, Kecskeméten töltött két évet; innen azonban újra kilépett, s felső iskoláit Pesten és Posonyban járta. 1833-ban nevelő lett gr. Andrásy Károly házában 3 évig, s ekkor utazást tett Német- és Olaszországban. Visszatérven, újra nevelőül hivatott meg b. Mednyánszky Alajos házához. 1842-ben Angol-, Francia-, Németországban és Schweizban tett utazást, s hazatértekor Károlyi György grófnál lett nevelő. 1844-ben könyvbírálvá neveztetett; mellyhivatalát a forradalom után elvesztvén, Cscjén (Nyitramegye) elvonultan él. Irodalmi téren Campe „Amerika felfedezésének“ fordításával lépett föl. 1836-ban jelent meg tőle „Életről szedett képek csarnoka.“ Egyéb munkái ezek: „Magyarok története az ifjúság számára“; melly két kiadást ért „Természet-történet műtudományi jegyzetekkel, a tanuló ifjúság használatára“. Buda, 1842. Második javított kiadás 1844.; ugyanaz a gymnasiumi felsőbb iskolák számára, 1846. „János gazda avagy a falu barátja“. Pest, 1843. „Új A. B. C.“ Pest, 1844. „Mythologia a két nembeli ifjúság használatára képekkel“. Pest, 1845. „Olvasókönyv a városi és falusi gyermekek számára“. Pest, 1846. „Természet-történet az ifjúság tanítására és házi használatra“ (150 színezett ábrával). Pest, 1846—47. „Olvasókönyv az elemi iskolák számára“. (5 darab). Peregriny 1841-ben egy „Bánya az ifjúság képzésére“ című gyűjteményt indított meg, mellyből 14 füzet jelent meg, sa m. akademiától Goroveféle pályadíjjal jutalmaztatott 1840-ben lett bölcsészettudor, 1841-ben m. akadémiai tag.

Ezenfelül tagja a rajnamelléki encyclopaediai társaságnak. —k.

Pereszlényi Pál, született 1630. Nagyszombatban. Jezuitává 1650. lón. Miután születése helyén 1653. a latin nyelv 'elemeit tanította, s ugyanott a bölcsészeti tanokat három, a hittaniakat pedig négy évig hallgatta, 1657. a hit oktatásával bízott meg. 1680. mint a tót ajkúak hitszónoka, Nagyszombatban a zsidó nyelvet és ó-szövetségi sz.-írást is buzgón magyarázta, s mint ilyen irt egy magyar nyelvtant, „Grammatica Linguae Hungaricae“ cím alatt (Nagyszombat, 1682.). Pereszlényi a XVII. Század jelesb philologusai közé tartozott. —y.

Perger János, szül. 1791. Nagyváradon, s ugyanott végzé iskoláit. Törvényhallgatás végett Pestre jött, s 1814-ben ügyvédnek esküdött fel. Számos ügyvédi foglalatosságai mellett is folytonosan buzgólkodott a magyar irodalom terén. 1821-ben adta ki Schwartner után „Bevezetését a diplomatikába⁰; 1830-ban „Verböczi István magyar törvénytárát⁰ magyaritva, s némelly jegyzetekkel megvilágositva. 1831. jelent meg tőle „A magyar és hazája régenten⁰; ezeken kívül számos törvény- és oklevéltan! csikket közölt a Tud. Gyűjteményben és Közhasznú ismeretek tárában. Irodalmi érdemeiért 1831. febr. 17-én a m. t. társaság első nagygyűlésében levelező, 1832. pedig a törvénytudományi osztály rendes tagjává választott. A társaság által a „Törvénytudományi műszótár szerkesztésével bízott meg, de e munkát be nem fejezheté: mert 1838. máj. 25-én meghalt Kéziratban maradtak tőle: „Értekezés a jobbágyokról⁰, s magyar törvények fordítása a XVI. század közepéig. Georch ülés tiszt, tag felett ő irt emlékbeszédet Több megyéknek volt táblabírája. —k.

Perger János, szabolcsi főesperes, szül. Zemplénmegye Csertér nevű helységében, 1819. mart. 7-én. Atyja Adám mint nyug. kir. tisztviselő Ungvárott letelepedvén, e helyütt végezte elemi s gymnasialis iskoláit. 1836-ban mint a bölcsészeti, osztályának hallgatója Egerben a papnövendékek közé felvétetvén, mint ilyen hallgatta ugyanott a hittani ösz-

tályokat. Papp 1842. jul. 26-án szenteltetett, s a nagykállói kápláni állomásra rendeltetvén, az akkori zajos politikai-megyei vitaközlésekbe, főleg az egyházi kérdések érdekében bevonatott, s folytonosan részt vett Nagy-kallóiban másfél évi működése után az egri papnöveldebe tanulmányi felügyelővé nevezetvén, mint ilyen félévig az egyházi jogot az érseki lyceumban előadta. 1845. jul. 11-én nyíregyházi plébános, 1852. jul. 1-jén pedig szabolcsi főesperessé nevezetett ő cs. k. fölsége által. — Sajtó útján közrejött irodalmi munkálatai következő címűek: „Kérdés és felelet a vegyes házasságok ügyébeni egyházi intézkedésekre “ (Társalkodó, 1841. 23., s Rel. és Név. 1841.23.). „Az Üdvözítő és egyiptomi József.“ (Rel. és Név. 1843.1. 14.) „Isten és ember közötti viszony“. (U. o. 1844. II. 22.) „MeÜképek korunk vallásos életéből“. Húsz számra terjedő cikksorozat (Rel. és Név. 1844—1847.). „A protestantismus egyház-kormányzati rendszeréről“. Öt cikk a Rel. és Név. (1847. II.) „Tuba concordiae“ (U. o. 1848. II.) „A magyar catholica egyház és a cultus-minister“ (U. o. 1848. II. 41, 42, 43, 44. „In hoc signo vinces“ (Rel. 1849. 1.). „Theodosius császár és az antiochiai forradalma“ (Rel. 1849.1.) „Világ-csalódások“. (U. o. 1849.1.) „Immaculata“. Négy cikk. (U. o. 1850. L.) „Az európai országok jelen állapota politico-egyházi szempontból“ (U. o. 1851. L) „Európai rém“ (U. o. 1851. I.) „Röpeszmék a cath. egyház tekintélyéről“. (Danielik-Emlékkönyv.) „A látnok Gyermek“ (Csal, lapok. 1852. II.) Ezen itt elősorolt jeles dolgozatokon kívül több könyv-bírálati s levelezési jelentek meg a „Religio“-ban, s politikai értekezései a Nemzeti Újság-, Figyelmező-, Budapesti Híradóban stb. —k.

Perlaky László, született 1813. jan. 7-én Tatán, Komárommegyében. Piaristává 1832. sept. 25-én öltözött fel, s mint ilyen több helyen tanított az alsóbb középtanodai osztályokban, valamint Szegeden, Léván és Budán a felsőbbekben is. Szép jártasságot tanúsított a honi s romai class, irodalomban. A „Regelő“-ben több versezete közöltetett, mellyek jeles vénára mutatnak. 1849-ben mint budai szaktanár írt ta-

nitványai számára „Bevezetés a classicusok tanulmányába“ és „A szép ízlés- és gondolkodástan vázlata“. Ezek után következett volna a „Szónok-lat és Költészet“-tan, de ezt megakadályozá a szaktanításnak felfüggesztése, s Perlakynak febr. 24-én közbejött elfogatása. Perlaky vétkesnek találatván, a hadi törvényszék által 8 évre ítéltetett és Olmüczbe vitetett fogságba; honnan 1850. jul. elején a fejedelem kegyelem szavára szabadon bocsátatott. Az olasz nyelvet jól beszéli. Bölcsészeti tudorrá még ifjabb éveiben emeltették. —y.

Péterfi Károly, szül. 1790. apr. 7-én Sóvásdon Erdélyben, régi nemes családból. Atyja lelkész volt, kitől első nevelését nyerte. Felsőbb iskoláit Marosvásárhelyen végezte. Főúri családok által gyámolítatva, egy ideig Bécsben képezte magát a tudományokban és nyelvek ismeretében. 1815-ben marosvásárhelyi pappá, 1818-ben ugyanott bölcsészet-tanárrá választatott, mely minőségében 19 évig dicsérettel működött 1837-ben mintegy nyugalomra lépve, a tordosi papságot vállalta el. O azok közé tartozik, kik elsők kezdték tanítani magyarul a philosophiát, és sikerrel vesződött a műszavak magyarításával: s ez érdeméért 1834-ben a m. akadémia I. tagjává választatott — Nyomatásban megjelentek tőle néhány alkalmi szónoklatai és egyházi beszédei; azon felül kiadta a „Filozófusok Históriaijáét Marosvásárhely, 1833. — k.

Petőfi (családi néven Petrovics) **Sándor**, legnagyobb magyar lyrai költő. Szül. Szabadszálláson Kiskunságban 1823. jan. 1-sején. Atyja, ki a felvidékről költözött Kunságba, mindent elkövetett, hogy fiának némi nevelést adhasson; e végből őt elébb az aszódi és sz.-lőrinczi, később a selmeczi ev. gymnasiumokba küldé. Petőfi azonban a tanulással nem sokat gondolt; hanem Pestre szökött, és egy ideig utcai életet élt: miglen a színházhoz szegődött inasnak. Atyja nem sokára fölkereste a makacs ifjút, hazavitte, és Sopronba küldte tanulás végett. Ő azonban egyenesen a laktanyának tartott, és katonának állt. Költői tehetségeinek már itt is tanújeleit adá, verseket írt; miért is tudós katonának gúnyolták.

A katonaságra csakhamar ráunt; a katonai fegyelmet nem tűrte, sokat szenvedett, és beteg lön; míglen mint katonai szolgálatra alkalmatlan, elbocsátatott. Hazatérve Pápára ment tanulmányait folytatandó, s egy ideig szorgalmasán tanult. Később színész akart lenni, s csakugyan több ízben szegődött a vándor színészekhez; de mire sem mehetett: sőt inkább sok nyomort kelle kiállania. Debreczenben egy egész telet töltött betegen és szegényül egy özvegy asszony házikójában. Végre 1844-ben Pestre jött, s írói pályára lépve, nem-sokára egész országban híres lett. Már 1842-ben közlött két költeményt az Athenaeumban. 1843-ban pedig már számos költemények jelentek meg tőle. Egy ideig dolgozó társa is volt a „Külföldi regénytárnak“, s azt néhány fordított művekkel gazdagította. Csillaga azonban csak 1844-ben tűnt fel, midőn t. i. a Nemzeti kör megvette és kiadta költeményeit „Petőfi Sándor versei“ cím alatt (Buda, 1844.). A hírre kapott ifjút Valiot Imre mint a „Pesti Divatlap“ szerkesztője fogadta magához szerkesztői segédnek, s ekkép élelve s napi szükségei biztosítva lévén, ez időtől kezdődik nagyobb-szerű munkássága. 1845-ben már költeményeinek 2-ik füzetét is kiadta „Petőfi Sándor versei“ cím alatt Pest. Ezeken kívül még „A helység kalapácsa“ (Buda, 1844.), „Czipruslombok Etelke sírjáról (Pest, 1845.); „Szerelem gyöngyei“ (Pest, 1845.); „János Vitéz“ (Buda, 1845.); két rövid év alatt egymásután jelentek meg. A P. Divatlap minden számában, s más lapok is hoztak tőle egy-egy költeményt, s egy reggel csak arra ébred fel, hogy ő Magyarországnak legnépszerűbb költője. — Mily lelkesedéssel fogadta a nemzet műveit, kitűnik onnét is, hogy 1845-ben Felső-Magyarországban utazván, Eperjesen és Késmárkon a tanuló ifjúság által fáklyás zenével tiszteltetett meg, Gömörmegye pedig táblabírájává nevezte. — 1845-ben újra kísérletet tett a színpadon; de megbukott. Ekkor tájban írt két színművet: de mindkettő szinte megbukott. Hasonló sors érte a „Hóhér kötele“ című regényét, s egyéb az „Életképekben“ közlött novelláit is. — 1846. tavaszán „Felhők“ című költeményével lepte meg a közönséget. Ugyanezen év

elején a P. Divatlap és Életképek dolgozótársa volt. Azonban nemsokára felbontó velők a viszonyt, és 9 társával megfogadta, hogy a lapokba többé nem dolgozik. Tervei azonban hajótörést szenvedtek, s 1847-ben ismét sűrűbben találkozott Petőfi-névvél az olvasó közönség. Ez évben lépett házasságra Szendrey Júliával. Elszórt költeményei összegyűjtve szinte ez évben jelentek meg: „Petőfi Sándor összes költeményei egy füzetben“. Az 1848-iki forradalom Pesten találta őt, mint az „Életképek“ segédszerkesztőjét. Több lapokban számos politikai irányú izgató verseket közölt; végre a tolat karddal cserélte föl: kapitány lett az erdélyi hadseregnél; hol nyom nélkül eltűnt. Sokan halottnak hiszik; mások állítják, hogy Amerikába menekült —k.

Petrovics Fridrik, szül. 1799. oct 7-én Holicson, Nyitramegyében; iskoláit Posonyban végzé. 1820-ban atyja halála után szülőhelyén prédikátorrá választott; jogáról azonban lemondott, és Pestre ment jogot hallgatni. 1830-ban ügyvéd lett. Ugyanez évben adta ki „Magyarország történeteit időszakos táblákban, világosítva a világnak egykorú történetével, és a m. királyi háznak nemzeti ségi lajstromival“ (Pest, 1830.). Jutalomul őt az akadémia tagjának nevezte. 1833-ban mint gr. Teleki László nevelője, növendékével együtt Europa szerte utazást tett; útközben adatokat gyűjtött honunk történetéhez, mellyek az akadémia kézirat-tárában őriztetnek. Meghalt Münchenben, 1836. —k.

Petrózi Trattner Mátyás, született 1745. jan. 17-én Felső-Örött Vasmegyében, honnan már gyenge korában a híres udvari könyvnyomtató Trattner János Tamáshoz került Bécsbe; kitől gondos nevelés mellett a könyvnyomtatás titkaiba is bevezetteték. Utóbb bővebb tapasztalás és maga tökélyesítése végett Parisba utazott, s ott 13 év leforgása alatt ügyesség és jeles magaviselet által annyira magára vonta a figyelmet, hogy a párisi polgársággal tiszteltetnék meg. 1779. visszatérvén honába, Budán a magyar egyetem nyomdájának vállalta el igazgatását; de ott némelly akadályokra találván, 1780. Budától elvált, és Pesten új nyomdát létesítő, mellyet

1813. maga, ezentúl 1824-ig korán elhalt János Tamás fiával együtt, majd ismét 1827-ig maga kormányzott. Ez utóbbi 0Λ ben a jeles nyomda igazgatását megosztá vejével Károlyi István táblai ügyvéddel, s azóta Petrózai Trattner J. M. és Károlyi István typographiája címlet (firma) alatt működik. A tisztos ősz szakadatlan munkásságban élt szinte végnapjáig, s attól csak az aggkor! gyöngültség vonhatta el kevés idővel kimúlása előtt, mely 1828. febr. 16-án élte 83 évében következett be. 1817-ben ő indítá meg a „Tudományos Gyűjteményt“, mely irodalmunk kifejlesztésére igen nagy befolyással volt — y.

Podhradezky József, szül. 1795. Udvardon, Komárommegyében. Tanult Nyitrán, Nagyszombatban és Budán. Iskolái végeztével 1816. am. kir. udv. kamarához jutván hivatalba, azóta folytonosan ott szolgál. Hivatalos foglalatosságai mellett is szorgalmasan üzte a történettudományt, s mint író először a Tud. Gyűjteményben lépett föl. Külön nyomtatásban a következő munkák jelentek meg tőle: „Eredeti két Magyar krónika“ (Pest, 1833.). „Magistri Simonis de Kéza de originibus et gestis Hungarorum Libri duó“. (Pest, 1833.). „Vita S. Stephani Hungáriáé protoregis auctore Hartvico de Ortenburg Ratisponensi Episcopo“ (Buda, 1836.). „Pázmány Péter élete“ saját munkáiból és okleveleiből leírta és kiadta P. J. (Buda, 1836.). „Slavoniáról mint Magyarországnak alkotmányos részéről“ (Budán, 1837.). „Chronicon Budense“ (1838.). — Különféle folyóiratokban, jelesen a Tudományos Gyűjteményben számos, történettani tekintetben igen becses értekezéseket és adatokat közlött. A magyar akademia 1835-ben választotta tagjává. — k.

Pólya József orvos, szül. Nagy-Szeccsében Barstnegyében 1802. jan. 1-jén. Tanulmányait Losonczon kezdé, s lelkesül pályára készülvén, igen szép előmenetelt tett a nyelvtudományokban. Azután Selmeczen, később ismét Losonczon folytatta iskoláit. Az orvosi tudományokat Pesten hallgatta. 1830-ban lett orvos-tanárrá, mely alkalommal „az ember belférgeiről“ értekezett 1831-ben a cholera dühöngése alkal-

mával a pesti kórházban hasznos szolgálatokat tett, s e betegségről tapasztalatait József Nádor kívánságára kiadta e cím alatt: „Summa observationum de cholera orientali“. 1832-ben a kormány megbízásából Fiumében tartott az ottani orvosok előtt felolvasásokat a choléráról. 1833-ban a pesti Rokus-kórházhoz neveztetett rendes orvossá, s e hivataloskodásának ideje alatt a chronicus bajok körüli tapasztalatok gyűjtésére fordította szorgalmát. Alapeszméit illy című munkában rakta le: „Observationes de Herpete et ejus remedio novo: Anthrakokali“. Dolgozott az Orvosi Tár számára is. 1842-ben Pesten magán-elmekór-intézcetet állított, melly a* zonban csak három évig állott fen. Ezeken kívül foglalkodott „természettan! műszótár“ összeállításával, melly munkája kéziratban van. 1841-ben Jardine és Treitschke „állatországi kéztermé“-nek egy füzetét magyarítva adta ki; c nagybecsű munkának folytatása, nem tudni mi okból, megakadt Vannak dolgozatai a Gazdasági lapokban is álnév alatt. Tudományos érdemeiért am.akadémia 1832-ben lev. tagjának választotta. Tagja egyszersmind a bécsi és pesti orvosi, s. a m. természettudományi társulatnak is. — k.

Pompéry János, szül. Miskolczon, 1819. jun. 21-én A minorita atyák miskolezi gymnasiumában járt 5 évig; 1835. octoberhóban a pesti egyetemhez jött, s 1838-ban Epeijesre ment jogtanulás végett. 1839—1840. patvarista Borsodban, majd juratus, és 1842. ügyvéd. 1835-ben a Társalkodóban jelentek meg némelly apróbb dolgozatai. 1841-ben „Laura“, című elbeszélést közlött az Athenaeumban, Ál dor álnév alatt Ezentúl a hírlapi levelezések (Borsodból) s históriai stúdiumok vették igénybe. Adatokat gyűjtött Magyarország 18-ik századbéli történetéhez. Gyűjteménye állítólag több száz ívre terjed. 1847-ben az országgyűlés alatt Posonyban tartózkodott, s ott írta Yole posonyi leveleit az Életképekben. 1844-ben a Honderűben „az elválhatlanok“ című beszély jelent meg tőle. 1845-ben nevelő lett gr. Eszterházy Károly győri főispán házánál; melly hivatalában harmadfél évet töltött 1845-ben az Életképekben „Az élet“ című beszélyét

közlötte Ervin név alatt 1846-ban Homonnay költeményeit bírálta meg ugyanott 1847-ben „Két hölgy szerelme“ jelent meg tőle szinte az Életképekben, melyly német fordításban is megjelent 1850-ben „A Tardi ház“ elbeszélés s „Röpiratgyár“, 1852-ben „A virágos sir“ beszély a Pesti Napló, „Yole“ elbeszélés a Magyar Hírlap tárcsájában. Ez évben írta „Clarissa“ című beszélyét is. 1853. „Néma András“, költői beszély a Falusi Estékben; „Levél anyámhoz“, a Délibábban s „Yolehoz“, szinte a Délibábban jelent meg. 1853-ban adta ki „Beszéleyei“nek I. és II. kötetét 1853 óta a Pesti Napló újdonsági rovatát viszi; ezenfelül a természettudomány stúdiumával foglalkozik. — Pompéry az előszámlált mutatóványokon, és 2 kötet beszélyén kívül számos apróbb cikket, leveleket s néhány költői dolgozatokat írt különféle lapokban. Mint a Pesti Napló újdonságírója számos hazafias szellemű buzdító cikket közölt a Garay árvák, színház, egyletek stb. ügyében; 1849-ben mint turkevei követ részt vett a nemzeti gyűlésben. — k.

Pongrácz Lajos, született Hontmegyében, 1820-ban. Végezve jog-tanulmányait szolgabírói hivatalt viselt, jelenleg cs. k. tisztviselő. — Munkái: „Honti literatúrai füzér“. I. II. Buda, 1840. „Magyar úti képek“. Pest, 1845. „Költemények“. Pest, 1846. „Novellák“. U. o. 1846. — k.

Porubszky József, szül. 1812-ik évi február 4-én Sárosmegyében, Eperjes városában. Alsóbb iskoláit Eperjesen a retorikát Debreczenben, a többi részint Eperjesen, részint Kassán és Égerben hallgatta: hol 1827-ik évben az egri érseki szék ürességekor az egri megyei papjelöltek közé bevétellett, úgy, hogy fiatalsága miatt a másodévi philosophiát ismétlje. A theologiai pályát Egerben végezte. Ezután, mivel aligmúlt 20 éves, szabolcsmegyci birtokos Czobell László, később báró Szepessy János fiainak nevelőjévé lón. 1832-ik évben papnak szenteltetvén: előbb Pásztón, azután Tiszafüreden, Verpeléten és Jász-Berényben működött kápláni minőségben. Mint verpeléti káplán (1837.) a sz. mm. és bölcsészeti tudori koszorút nyéré el. 1839-ben az egri papnöveldé-

be a bölcsészeti, 1841-ben pedig a hittan! tanulmányok felügyelőjévé neveztetett Ez évben az egyházjogi tudón rangra emeltetett Ez alkalommal „De independentia potestatis ecclesiasticae ab Imperio civili“ értekezést irt, melly ugyanazon évben nyomtatásban is megjelent Egerben. 1843. az egi lyceumban megürült szám- és mértannak helyettes, majd a sz.-írás és keleti nyelvek rendes, 1845-ben pedig az egyházi jog és történetek tanárává stb. 1850-ben a Bold. Szűzről nevezett egervári prépostság káplánjává neveztetett. 1853-ban, *Jus Ecclesiasticum catholicorum* című könyvet irt; melly miután a magyarhoni nméltóságú püspökök által arra méltónak találtatott-, hogy iskolai könyvül a papnöveldekben használtassák, az egi nmélt. érsek öt 1854. az egi sz.-szék ülnökévé nevezte, — k.

Pósházi János, szül. 1623. Patakon, hol atyja prédikátor volt. Végezvén 1653. Utrechtben tanulását, visszajött Magyarhonba, Patakon tanárrá lön. A bölcsészetiájén Aristotelest, a hittudományban Voetius tanait követte, Cartesiusnak pedig engesztelhetlen ellensége volt. 1661 táján ajezuiták Rákóczy engedőimével Patakon megtelepedvén, velők Pósházi szünet nélkül kötekedett, míg végre 1672. a pataki collegiumot a jezuiták elfoglalván, Pósházy a tanulók egy részével Erdélybe vonult, s Fejérvárott székelt meg. Munkái ezek: „Igazság istápja“. S.-Patak, 1669. „Sambár, Kis és mások által tett ellenvetésekre felelet“. U. o. 1666. „Sibelius Gáspárnak sz. írásból szedegetett és külömb-külobmféle alkalmatosságokra rendeltetett könyörgő és háladó imádság!, mellyeket deák nyelvből fordított“. Kolosvár 1678. Meghalt 1685. — y.

B. Prónay Gábor, nagymíveltségű s legbuzgóbb hazafiak egyike, szül. 1812. apr. 1-jén Beszterczebányán Zólyom megyében. Unokája a szinte tudományáról és hazafiul buzgólkodásáról ismeretes Prónay Gábornak. Atyja, József korán hunyt el; neveltetése tehát jeles anyja, sz. Kubinyi Rozalia vállaira nehezedett. P. G. tanulmányait nyilvános tanodákban, és pedig a gymnasialis folyamat Rosnyón, a phi-

losophiát és jogot a posonyi akadémiában végezte. Észtehetősége és szorgalma már tanuló korában tűnt ki: minden osztályokon keresztül az első jelesek közt foglalván helyt. A szépzészet s különösen zene iránti hajlama, sőt szenvedélye szinte tanuló korában nyilatkozott; kora ifjúságában már tettség aratott zenedarabokat szerzett, magyar zeneszerzeményei pedig Bécsben, Drabelli költségén nyomtatásban jelentek meg. Iskolái végeztével joggyakornok s később megyei aljegyző lett Nógrádban. E téren gyakorlatilag is tanúsított tevékenysége, tudománya, buzgalma okozá, hogy már az 1840-iki országgyűlésre Turóczmege részéről követnek küldetett, s mint ilyen az akkoron már többségre vergődött ellenzék tagja, szónoklatai, különösen azon év jul. 4-én a szólásszabadság tárgyában tartott beszéde által geijesztett figyelmet. Az országgyűlés bevégeztével tudomány- és tapasztalásvágya utazásokra készítet: beutazta Német-, Francia-, Svédországot, Dániát s Németalföldet; a fővárosokban! mutatását mindenütt tudományos intézetek megtekintésére használta. Haza térve nagyapja után öröklött nagyszerű könyvtárban szenvedélylyel búvárkodván, működését az irodalmi téren néhány jeles czikkel kezdé meg, mellyek honunk viszonyait tárgyalva, a külföldi lapokban jelentek meg. 1848-ban ugyancsak Turóczmege részéről újra országgyűlési követnek választatott meg; azonban a nemzeti gyűlésben csak decemberig vett részt. Az 1849. év végével Pesten telepedett le, s azóta hazafiul buzgalmát már is fényes siker koronázza. Ugyanis a pesti hangász-egylet elnökének választotta meg, s egyedül nemes törekvésének köszönhető, hogy ez egylet rendszeres zenedévé alakíttatott át, és hat új tanszék állíttatott fel benne. Ezenfelül több közczélú egyesületek élén mint elnök vagy igazgató működik. — 1850-ben egy jeles röpiratot bocsátott közre „Ansichten eines Constitutionellen aus Ungarn“ czím alatt, melly lényegére és szellemére nézve Somsich és Zsedényi röpirataival azonos. Hírét azonban a nemzeti irodalom és művészet terén a múlt 1854-ik évben megjelent „Vázlatok Magyarhon népeletéből“ czímű jeles mű-

ve alapította meg, mely irodalmunknak örök dísze maradand. Tartalma e nagy költséggel díszesen kiállított könyvnek honunk különféle népfajainak ismertetése, képekkel illusztrálva, mellyeket maga rajzolt s Parisban metszetett köre. Prónaynak az irodalom és művészet körüli buzgólkodása nemcsak a hazában, hanem a külföldön is teljes elismerésre és méltánylásra talált. Több európai fejedelmek rendjelekkel és egyéb kitüntetésekkel jutalmazták a jeles férfit. Így a porosz király sz. János, a portugalliai király a Boldogságos Fogantatás vitézrendjével, az uralkodó szász-koburg-gothai herceg házi rend keresztjével, a württembergi király pedig a tudomány és művészet nagy arany emlékérmével díszesítették fel. — Prónay nemcsak szellemileg hanem anyagilag is sokat áldoz a hazai tudomány és művészet előmozdítására. Köztudomású dolog, hogy szegény sorsú kezdő művészeink leginkább csak ő hozzá és a vele egy utón haladó gr. Andrásy Manóhoz folyamodnak segélyért. — k.

B. Prónay Sándor, szül. 1760. apr. 1-jén Ácsán, Pest-megyében. Alsóbb tanulmányait gondos atyja László, egykori Csanádi főispán felügyelése alatt szülői házában nyerte; a philosophiát Posonyban, a törvényt Pesten hallgatta. Tudományos szempontból utazást tett Európa több részeiben: meglátogatta a németországi egyetemeket, s különösen a történetet és annak segédtudományait tette tanulmányozása tárgyává; s már igen fiatal korában írt némely történelmi dolgozatokat. Vallása ügyében sokat fáradozott; már 20 éves korában az evang. iskolák főkörmányzója, később az evang. egyház alelnöke, 1819-ben pedig főinspector lett. 1790-ben arany sarkantus vitéz, nemsokára kir. kamarás címet nyert. — Készt vett az országgyűlésekben, s érdekes elmélkedést írt 1830-ban „Az országgyűlés elrendezéséről“. Mint a tudományoknak nagy barátja, sokat fáradozott a magyarok eredetének nyomozásában. Erre vonatkozó jegyzetei s iratai kiadatlanok. A ni. akadémia, mellynek alaptökéjét 2000 pftal nevelte, igazgató tájául választotta el. Meghalt 1839. felir.

Pulszky Ferencz, szül. Eperjesen 1814. sept. 17-én s ugyanott végezte iskoláit. 1833-ban nevezetes utazást tett Német- és Olaszországban, mely útjában különösen a régiség maradványaira s középkori műemlékekre fordítván figyelmét, ismeret-gazdagon tért hazájába. 1835-ben ügyvédi oklevelet nyert, és Sárosmegye aljegyzőjévé választatott. Ez időtájban újra beutazta Európát, s 1838-ban a m. akadémia 1. tagjává választotta. 1839-ben a posonyi országgyűlésen mint sárosmegyci követ sokoldalú tapasztalása és ügyessége által hasznos szolgálatokat tett, s ebbeli érdemeit tekintetbe véve, Epejjes város polgári oklevéllel tisztelte meg. Gazdagon nőszülvén, megvette a szécsényi uradalmat Négrádmegyében s Eperjesről oda tette át lakását. Neje, Wather Théréz, szinte mint szelleműs író nő ismeretes. Forradalom alatt statistikár volt a külügyi ministeriumnál, s folytonosan tevékeny részt vett a kormány vezetésében. Jelenleg külföldön tartózkodik. — írói pályáját német nyelven kezdte, s a külföldi lapokban irt sok, Magyarországot illető közléseket. Egy ideig az „Athenaeum“-nak volt dolgozó társa, s azt igen érdekes cikkekkel gazdagította. Különösen kiemelendők: „A mügyűjtemények hasznairól; Irán és Túrán; Eszmék Magyarország történetinek philosophiájához“. „Úti vázlatait“ a budapesti árvizkönyvben közölte. Az Emlényben „a felföldi népmondákról“ szóló értekezése s epigrammái jelentek meg. Szalay László Themisében van egy nevezetes értekezése: „Históriai s pénzgazdálkodási pillanatok a pénzre“ cím alatt. 1839-ben egy röpiratot adott ki illy cím alatt: „Töredékes észrevételek a Duna-szabályozás és keleti kérdés iránt“. A Pesti Hírlapnak legnevezetesebb cikkírója volt. — k.

Pyrker János László, született 1772. november 2-kán Lánghon Fejérmegyében. Nemes és istenfő szüleitől a jó nevelés kincseinél egyebet nem öröklött Tanulmányait Anyos Pál és Virág Benedek vezérlése mellett Székesfejervárt szorgalommal végezve, s az idegen nyelveket is sajátjává téve, Siciliába hivatott egy grófi házba titoknoki állomásra; mellyet, hogy gyakor annál képesebb legyen hazájának szol-

gálni, el is fogadott. 1792. ismereteit bővítendő, Velenczén keresztül Nápolyba utazott, azonban egészségének állapota s a keblet nyugtalanító honvágy hazafelé ösztönözte: s így hajóra kelvén, visszatért nem minden veszély nélkül, mert a rettentő orkán messzire hajtván el hajóját, kalózok közelébe vetette, s csak alig szabadulhatott meg. Bécsbe érkezte után áthatva a magasb tökélyesülés vágyától, lemondván a világ csábingereiről, noha kimivelt elméje a világban is szép reménnyel kecsegtethette, a lilienfeldi cisterciták közé állott. Ez azon időben történt, midőn a szerzetes életet a legnépszerűtlenebbé tenni olly sokan iparkodtak. 1807. Dürnite helység lelkészévé nevezetvén, egészen hívei üdvének szentelte napjait, s kevésbe múlt, hogy 1809. Napoleon egyik vérszomjas vezére által meg nem öletett. Itt irta „Tunisiast” át. A bár csendben működő, de ritka tulajdonokkal tündöklő férfi erényei társai előtt ismeretlenek nem maradtak; kik őt 1812. apátjukká választották. A szerzetesi életnek ismerve hivatását, a vezérletére bízott rendet értelem- és erkölcsben nevelte. Lilienfeld bájos vidékein fogamzottak meg ama jeles költeményei, mellyek őt európai hírre emelték. Ferencz király 1818. szepesi püspöknek nevezvén őt ki, visszaadta hazájának: s mint ilyen, főpásztori első gondjai közé számítá felállítását egy képezdének, mellyben a falusi tanítók kiképezetvén, a népnek alkalmas mestereivé válhassanak; azonban 1820. a fejedelmi kegyelem velencei patriarchs - s Dalmatia primásának nevezte ki őt, hogy ismét külföldön tündököljön erény- és bölcsességben. Nehéz időket élt ő át Velenczéében, s midőn 1827. távozott, az eгри érseki széket elfoglalandó, a hálás velenceiek érdemeit emlékpénzzel örökítették. Ezen korba esik nevezetes munkái nagyobb részének megjelenése; e korban jöttek fényre hőskölteményei; e korban „Szent hajdanna gyöngyei”. A tudományos világ elismeréssel üdvözölte becses műveit; csakhamar egész Europa tisztelte a nagy férfiúban a magasztos érzelmű költőt, s a jeles tudományú író. Ugyanis mélyen belátta Ő korának betegségét, mellyet megorvosolni föltett szándéka volt; ta-

pasztalta t i., mikép a szépirodalom virágdús mezején működő írók, a helyett, hogy nemesb vágyakat ébresztenének, a vallásosságot és erkölcsi érzetet gyöngíteni igyekeznek, irományaival megmutatta, mikép lehet a költői szellemnek úgy fejteni ki szép tehetségeit, hogy egyszersmind az erkölcsi és vallásos érzelem általa neveltessék. Hol a zsenge kor nevelése, s az erre szükséges tanodák forogtak kérdésben, ott nem volt áldozat, melly visszaretentse, nem fáradalom, melly elcsüggeszsze. Így sok helyen megyéjében iskolákét építtet; 1845. Egerben vasárnapi iskolákat alapított, évenként 140 pftot ajánlván a tanítók jutalmára és az iskolák szükségereire. Továbbá áthatva Olaszország művészi szellemétől, székelyén, nagyszerű egyházat emelt — Az alsóbb rendű papság jövedelmeinek csökkenését látván, s a miveltség növekedő igényei által napról-napra szaporodó szükségzeit méltányolván, megmutatta, hogy idegen kezek közbejötté nélkül is tudott annak sorsán javítani. Szakismerettel szerzett képgyűjteményét a hazának ajándékozván, alapját vetette meg egy nagyszerű képcsarnoknak; 12—20 szegényebb sorsú, de jeles elmetehetséggel megáldott ifjat táplált ő évről-évre asztaláról, s ezenfelül a Foglárfféle nevelő-intézetre mintegy 40,000 ft. költött Eger javát eszközzendő, temérdek költséggel nyitott utat roppant kősziklákon át a szarvaskői vár alatt; s mintegy 50,000 ft. került házáat katonatiszti lakul ajándékozá a városnak, s föntartására 5000 ft. alapítványt tett. Az 1844. országgyűlésen dicsőén viselte magát. A magyar t társaság által irodalmi érdemeinek nyomán 1844. dec. 24-én tiszteleti taggá választatott. Elhunyt hosszú s fájdalmas szenvedés után 1848-ban. — y.

Rádai Gedeon, Pálnak fia, szül. 1713. oct 1-jénPéczen, Pestmegyében. Ide haza jeles és tudományos neveltetést nyervén, azt a frankfurti s más külföldi egyetemekben ügyekezett még inkább növelni. Atyjának 1733. közbejött halála után három évi tudományos utazásából visszatérvén, a közhivataloktól magát elvonva, egészen a tudományoknak élt Zrínyinek feledékenységbe jött lelkes munkáira ő figyelmes-

tété a magyarul olvasni szerető, épen nem nagy számú közönséget; különösen neki tulajdonítandó érdemül, hogy a német költőket utánozva, a magyar verselésben a ezótagok mértékét a rímekkel első kötötte össze; innen az e nemű versek Báдай verseknek neveztetnek. József császár bárói, II. Leopold pedig grófi méltóságra emelte őt és maradékait 1790. A „Magyar Musa, Orpheus és Magyar Museumban“ elszórva jöttek ki versei, és idegen nyelvekből magyarított költői darabjai; munkáinak legnagyobb és nevezetesb része pedig elveszett. Meghalt 1792. aug. 6-án, Péczelen, 79 éves korában. — y.

Rádai Pál, szül. 1678. Idővel II. Rákóczy Ferenc Erdély fejedelme cancellárja volt, kinek annyira bírta bizodalját, hogy 1704. Selmezcze őt küldené I. Leopold császárral kötendő békesség végett; öt évvel később pedig Károly svéd királyhoz Benderbe, mivel a francia udvar Rákóczyt tette a II. Károly és Nagy-Péter közt kötendő béke közbirájává. Az 1711. szatmári békekötésre nagy befolyása volt. III. Károly Bádaít a kir. tábla közbirájává nevezte, később pedig az 1715. posonyi országgyűlésen kirendelt országos biztosság tagjává választaték, s mint ilyen hitsorsosai ügyét (Calvin követője volt) hathatósan élémozdítani iparkodott Benderi útját latinul írta le. Egyházi énekeit „Lelki hódolás“ cím alatt nyomatta ki Debreczenben 1724. Meghalt 1733-ban. — y.

Rajnis József, született 1741. jun. 4-én Kőszegen, hol atyja városi tanácsos volt Szülei ápoló karjai közt végeevén alsóbb iskoláit, 1757. jezuítává lett, s Bécsben a két éves próbát kiállván, Leobenbe küldetett a görög nyelv tanulása végett; honnan visszatérván 1761—1763-ig Esztergomban tanította az alsóbb iskolákat; majd Kassán a philosophiát, Nagyszombatban a iheológiát hallgatta, 1771. pedig már mint philosophiae doctor pappá szenteltetett 1784-ig Győrött a mathesist tanította, s ez évtől kezdve 1806-ig az ottani akadémiái egyház felügyelője volt Irományai miatt Báth Mátyás által megtámadtatván, ellene keserűen nyilatkozott Virgiliusti

magyar versekben számos jegyzetekkel 1789. adta ki; mellyhez egy sisakos mentő írást is ragasztott „A kőszegi poétának mentő írása“ cím alatt; ebben baróti Szabó Dávid támadásaira is felelt, s a fordítás mesterségéről értekezett. Bacsányi János (az 1789. Magyar Muzeum harmadik negyedében) Szabót védelmezvén Rajnist érzékenyen megvagdalá, s állításait gyengíté; Rajnis nem maradt adós: ha Bacsányit szerencsétlenség nem éri, ellene a fiilánkos munka „Apulejus tükre“ cím alatt már készen volt; de ki nem adta; melly egyéb kiadatlan dolgozataival együtt tudós Fehér Györgyünk birtokába jutott. Most „Virgilius Georgiconának“ fordításához fogott, s ezt mint gr. Festetics György scholarchája végezte be Keszthelyt Itt fogott az Aeneis fordításához is, de már ezt, 1812. sept. 23-án meghalván, be nem végezheté. Ez utóbbi dolgozatát, életével együtt „Magyar Virgilius“ név alatt Kondé József Benedek nyomatta ki Pesten, 1814. (3 dr.) Becsületes, jó, és egyeneslelkű ember volt Rajnis; de czivakodó természete mindenkit elidegenített tőle. — y.

Ramóczy, elébb **Rammerahoffer Valérián**, született 1807. apr. 26-án Kőszegen Vas megyében. Tisztességes állapotú szülőinek örökődése mellett kitűnő előmenetellel végezvén közép-tanodai pályáját, keble vonzalmát követve, Pannonhegyre sietett, s ott a sz.-benedekiek rendébe föl vételését szorgalmazd. Óhajtása teljesültével 1821. oct 15-én kezdé meg az ujoncz-évet, mellynek elteltével Győrött a szerzet lyceumában két, Bakonybélben pedig egy évig hallgatá a bölcsészeti tanokat; majd a székhelyen négy évig foglalkozók a hittudományyal. Már serdülő korában kitűnt szép tehetségeit ez idő alatt jobban és jobban kifejté; a növendék! kötelességek pontos teljesítése után fenmaradt szabad idejét, társai példái által ösztönöztetvén, jó magyar könyvek olvasására szentelé, s ez által magát a nemzeti nyelvet is, melly neki nem volt anyai, s mellyet még Pannonhegyre mentekor is csak töredeazve beszélt, tökéletesen sajátjává tette. Miután a győri tanulmányi kerület főigazgatója előtt szigorú vizsgálat által tanítási képességét fényesen bebizonyította, 1829, végével a posonyi

főgymnasium tímárai közé Boroztatott, s itt 8 évig oktató a hon feselő bimbait a tudományok elemeiben; majd Posonyt Pápával cserélte föl: honnan két évi működése után 1839. végével Győrre szolgáltatók a szerzet növendékeinek oktatására; s alig kezdé meg itt leczkét a magyar nyelv és irodalom köréből, már is a k. akadémiában, a derék Czuczor közfajdalommal fogadott leléptével megürült magyar irodalom nyilvános tanszékére érdemesítették. 1850. apr. elején a posonyi németté változott akadémiához, mint a bölcsészet rendes és a magyar irodalom rendkívüli tanára tétetek át A Kisfaludy-Társaság ezen kérdésére: „Készíttessék kézikönyv, mely a szavalásnak mind általános, mind különösen a színészetre alkalmazott elveit és szabályait kimerítőleg s gyakorlatilag adja elő, szükséges ügyelett a magyar nyelv grammatical viszonyaira, dialectusára, versszerkezetére s azon hiányokra, mik jeleimen színészeink szóbeli előadását disztelenitik^u 1838. pályáztván, a három bíráló egy értelemmel a 20 darab aranyból álló jutalmat neki ítélte, s koszoruzott munkája „Szavalástudomány¹¹ cím alatt a Kisfaludy-Társaság Évlapjai 1. k. ki is nyomtaték. Kmety András halála után majdnem két évig mint helyettes tanár adá elő a statistikát és bányajogot, s hogy tanítványai könnyebben haladhassanak e tanokban, magyar nyelven tartá leczkét; mellyeket rendszerezve „Alladalomtan¹¹ cím alatt Posonyban, 1847. ki is nyomtatott 3 füzetben; mellynek elseje a statistikai elméleten kívül Europa s austriai birodalom általános rajzát; másodika Magyarhont és Erdélyt; harmadika Európa többi álladalmait tartalmazza. Az 1838-ki Tudományos Gyűjteményben megjelent értekezésén kívül, még következő főleg az ifjúság használatára irt munkáknak szerzője: „Magyarországnak rövid földleírása“ (Posony); „Ausztiai császárság s a német szövetségi státusoknak rövid földleírása“ (u. o.); „Nemzeti iskolai szótár¹¹ (u. o. 1838. 2. k.); „Magyar-német és Német-magyar nemzeti nyelvtudomány kérdések- s feleletekben¹¹ (u. o.) magyar és német nyelven. Végre a magyar nyelvet tanulni vágyó németek számára nagyobb nyelvtana illy cím alatt jött ki:

„Theoretisch-practische Sprachlehre der ungarischen Sprache für Deutsche“ (U. o. 1841.). — y.

Ranolder Nep. János, veszprémi püspök, szül. Pécssett, 1806. máj. 16-án, a hol is neveltetett s végezte a gymnasiumot; a bölcsészeti tanfolyam után, mellyet a pesti egyetemnél végzett, 1824. a pécsi megye papnövéndékei közé felvétetvén, 1824—28-ig a pesti központi papnöveldeben nyerte kiképzését a theológiában. 1828- és 29-ben b. Szepeay Ignác pécsi püspök egyházi udvarában mint püspöki disznok, tollnok és levéltárnok alkalmaztatott, s 1829. máj. 17-kén pappá szenteltetvén, a bécsi sz. Ágostonról címzett cs. k. felsőbb papképző intézet tagjai közé Boroztatott; hol 1829-31-ig képezetvén, a hittudori koszorút elnyerte. 1831—41-ig mint a pécsi püspöki lyceumban a keleti nyelvek tanára, alkönyvtárnok, és sz.-széki ülnök működött, s ez idő alatt egyik segédtors volt a Szepesy által kiadott szóírás magyarra fordításában. 1838-ban kiadta „Hermeneuticae Biblicae Generalis“ című munkáját 1841—1846. a pesti egyetemnél hivataloskodott mint hitszónok, hittanár, s a görög nyelv helyettes tanára; az ezen idő alatt mondott egyházi beszédeinek részét „Sacri Sermones academici“ cím alatt sajtó útján közrebo-csátotta.. 1839-ben beutazta Austriát, Némethont, Angol-és Franciaországot, Belgiumot; 1843-banegész Olaszországot, Sardiniát, Siciliát, Schweizot, Savoyát, déli Franciaországot, és úti tapasztalatait a Religio és Nevelés című egyházi lap 1843- és 44-ik évfolyamaiban több cikkben „Utazási Vázlatok“ cím alatt közzétette. 1845-ben pécsi kano-nokká nevezetvén, 1846-tól fogva ismét Pécssett működött mint papnöveldei kormányzó, egyúttal zsinati vizsgáló 1849-ig; melly évben a bold. Szűzről címzett sz.-istváni* apáttá nevezetvén, Bécsben a cs. k. ministeriumnál tett az egyházi ügyek elintézésében segédszolgálatot. Ugyancsak 1849-ben veszprémi püspökké, 1854. pedig valóságos belső titkos tanácsossá nevezetett. 1854-ben ő cs. k. apostoli felsége házas-ságának ünnepélyére Bécsben kiadta a munkát, mellynek címe: „Elisabeth (Gisella) erste Königin von Ungarn“. 1851-

és 53-ban Veszprémben sok ezer példányban sajtó útján kiadta „A k. anyaszentegyház szertartásait, a veszpréme gyházmegyei népiskolák számára“; továbbá 1854-ben Gruber Ágoston jeles munkájának „A hitoktatás gyakorlati kézikönyve“ magyar fordítását Bökezűségének köszönheti, hogy

1853. Pécssett napvilágot látott „Az ausztriai birodalom földrajza és története“ Szombathy Ignácztól, és 1854-ben Pesten a „Sz. Katalin“ című jeles legenda. 1854-ben ő cs. kir. apostoli felsége által a „de literis et artibus“-féle nagy médailleval ékesítettet fel, — k.

Ráth József, pest-lipótvárosi plébános, született 1817. mart 27-én, Fejérmegyében Előszáláshoz tartozó kis-venyemi pusztán, tisztes jámbor szülöktől. Hat éves korában édes atyjával, mint primatialis gazdatiszttal Érsekújvárra költözött, s ott végzé elemi iskoláit A gymnasialis cursust Posony- és Komáromban, a philosophiát Győrött, a theologiát Nagyszombatban és Esztergomban végezte. 1841-ben szenteltetvén pappá, három évig mint káplán és praebendatus Esztergomban, utóbb mint segédszerkesztő két évig Somogyi Károly oldala mellett Budán, azóta nyolcz évig mint káplán Pest-Lipótvárosban, s 1849 óta egyszersmind segédszerkesztő Danielik János kanonok oldala mellett működött; míg nem 1854. júl. 21-én a községtanács által fölterjesztve, az esztergomi bíboros érsek által mint pestlipótvárosi plébános investialtatott. Dolgozott a Religioba mintegy 50 vezérczikket, majd dogmaticus, majd egyházpolicus is historicus tartalmaukat; nevezetes számú munkákat ismertetett meg. Dolgozott pedig francia, olasz, és angol forrásokból. — k.

Ráth Mátyás, született 1749. apr. 13-án Győrött Ugyanitt kezdte tudományos pályáját, mellyet, miután Modor és Posonyban folytatva, Sopronban dicséretesen bevégeztet, Magyarhont és Erdélyt utazta keresztül, mialatt az ország bővebb ismeretén kívül a nemzeti nyelvvel is alaposan megismerkedett Mások példájára a göttingai egyetemet is fölkereste; hozmán néhány év múlva visszaérkezvén, Posonyban telepedett le. Ittlétében kért felsőbb helyről engedőimet egy

magyar újság kiadhatására; melyet megnyervén, azt 1780-ban „Magyar Hirmondó“ név alatt meg is indította. Ez volt első, magyarul szerkesztett újság. Ő ebben a napi eseményeken kívül, mindenféle statisztikai, gazdasági és tudományos tárgyakra is kitejjeszkedik. Miután újságát két évig ügyesen kezelte volna, 1783. év elején megkináltatván Győrött az újonnan felállított prédikátori hivatallal, azt elfogadta. De alig hogy megismerkedett győri híveivel, már is b. Podmaniczky Józsefnek, kivel Göttingában együtt mulatott, ajánlatára, a pesti predikátorságra hivatott meg; de ezt, mivel követelése ki nem elégítettének, el nem fogadta. 1786. Perlaki Gábor superintendens fölött Dömölkön magyar versekben tartott búcsúztató beszédet; minek híre elszámolván, superintendensnek ki is jelelték: de mivel nem választatott el, azt hívének, hogy írói munkássága után is el élhet, prédikátori hivatalát elhagyta. Szándéka volt t. i. egy teljes deák-magyar-német, magyar-deák-német, és német-deák-magyar szótárt kiadni, s már három nyelven ez iránt ki is bocsátá jelentését; mellyben azonban a dunántúli evang. papság ellen is hevesen kikelt. Szándoka e miatt hajótörést szenvedett; mindentűt hideg részvétlenséggel találkozott: sőt azokat is, a kik között élt, és a kikkel némi összeköttetésben lenni kénytelenítették, maga ellen ingerlé. 1789. meghalván a győri predikátorságban utódja, ő ismét kéré s visszanyeré régi állomását; mellyről több ízben le akart ugyan mondani, de barátjai tanácsára hajolván, azt megtartotta. Munkálodása messzebb terjedett volna, ha azt föltételeinek nemboldogulása utánolly szoros határok közé nem szorítja. Meghalt 1810. sept. 16-án, élte 61 évében. Nyomtatásban ezek jelentek meg tőle: „Hirmondó“. Posony, 1780—1782. „Első isteni tisztelet rendje“. Győr, 1783. „Egy istenfélő, jó és gondos anyának és nagyanyának Vattay Borbálának életében, halálában, és holta után való vigasztalásai“. U. o. 1785. „Búcsúztató versek, Perlaki Gábor fölött“. U. o. 1786. „Keresztény fehérmépnek való imádságos könyv“. U. o. 1788. — y.

Reguly Antal, európai híró utazó s nyelvbarát és egye-

térni könyvtárnok, szül. Zirozen Veszprémmegyében, 1819-ben. Atyja a cisterciék ügyvéde volt, e fiát különösen a történelem tanulására buzdította. Iskoláit Gyűrött és Pesten végezte kitűnő sikerrel. 1839-ben indult el itthonról tapasztalás végett s történelmi nyomozás tekintetéből, s legelőször Németországot utazta be. Hamburgba érve Scandinavia felé vette útját; K i e Iben hajóra ült, s Kopenhágába onnan Stockholmba érkezve, a finnmagyar rokonság megfejtesét tűzte feladatául. E célból Abóba ment s legelőször a svéd nyelvet tette sajátjává, s ennek segítségével a finn néptörzsök regéit, történetét s irodalmát tanulmányozta. 1840-ben Schilt orvos társaságában Lommasaho törzsökös finn helységben telepedett le, s itt tanulta meg a finn nyelvet annyira, hogy a helsingfbrei tudós társaság által tagnak választván, e kitüntetését már finn nyelven irt levélben köszönte meg. Ugyanazon év tavaszán még beljebb ment éjszak felé s Karoliában a lapp földön junius közepétől jul. 18-aig nem látta lenyugodni a napot Laestadius, a lapp Flóra nagyhírű írója útmutatása folytán a lapp nyelvet és hitregéket tanulmányozta. IntienKemibe ment és Castron nevű tudóssal ismerkedett meg. Híre csakhamar elterjedt, és ő a felsőbb körökben nagy kitüntetéssel fogadtatott. 1841 elején visszatért Helsingforsba, hol a finn és lapp nyelvekben! jártassága által nagy figyelmet gerjesztett. Ezután az eszth nyelvet tanulmányozta Pétervárott, s a keleti finn néptörzsök meglátogatására készült Czelja kivitelére a m. akadémia némi megbízások mellett, pénzsegedelmet küldött Pétervárott több tudósokkal ismerkedett meg, de különösen a magyar származású Balugyánszky államtanácsos fogadta őt valódi atyai szívességgel. Itt az orosz, továbbá a keleti finn u. m. szírjén, mordvin, cseremis, csuvasz nyelveket tanulmányozta. 1842-ben irta az első jelentést s küldötte át a m. akadémianak, minek folytán az akadémia összes költségeinek fedezését ajánlotta, de pénzhiány miatt ajánlatát nem teljesíthette. Egyideig beteg volt Peterhofban. Felgyógyulása után Balugyánszky által bemutatott Demidoff Antal herczegnek s az udvarnál is, hol segély ajánlatot

búvárkodásának folytatására. Ezalatt a m. akadémiától is nyert 1000 pftnyi segélyt. 1843-ban a m. akadémia tagjának választotta. Ugyanazon év oct 9-én indult el Pétervárról ural-siberiai utazásra. Moszkván s Novogrodon át a Volgán lefelé oct 27-én érkezett Kazánba. Innen útját a votyák és baskír népfaj közt folytatta, s dec. 14-én átkelt az Uralon, s vogul népfaj közt hosszabb ideig mulatván, vogul szótárt irt össze. Utazásainak fénypontja éjszaki felfedező útja volt Pelimból 1844-ben indulván ki, a művelt utazó által még soha meg nem látogatott éjszaki vogulok hazájába sok nélkülözés sőt életveszély közt hatolt be. 1845-ben Obi tartomány főhelyére érkezett Hosszas vándorlás után a vadász és halász nomád törzsökök közt Brezovába érkezett, hol egész buzgósággal feküdt osztyák stúdiumainak, s az általa leirt énekek meghaladták a nyolczvan ívet, midőn pétervári levelek folytán kénytelen volt Kazánba visszaindulni. Kazánban a cseremis és csuvasz nyelvek tanulmányozása végett a rafai kolostorba költözött. Időközben a m. akadémia aláírást nyitott a merész utazó segélyére, mely 1400 forintot jövedelmezett, de új köteleességeket is szabott az utazó élébe. Ő hanyatló egészsége daczára kitartó buzgalommal folytatta búvárkodásait 1845-ben alakult meg a „Reguly-Társaság“, mellynek célja volt „Reguly-könyv“ kiadása által két évi költséget gyűjteni az utazó számára; mi által módot nyert a csuvasz nép és nyelvével alapos megismerésére. Két évet Kazánban töltött, hol csuvasz tanulmányai szerkesztésével foglalkodott Azután visszatért Sz.-Pétervárra. Itt kezdé meg utazása eredményeinek feldolgozását, s a 180 geog. mérföldre terjedő éjszaki Uralvidék földabroszát ki is dolgozta. E munkája áll 16 nagyretnyi földabroszból és magyarázó szövegből. £ munkája főleg Oroszországban kellő elismerésre és méltánylásra talált; az orosz lapok nyíltan bevallottak, hogy „Reguly e munkája által Oroszország geographia- s ethnographiájában egy terjedelmes terra incognita felfedezője lett“. — A roncsolt egészségű utazó ezek után előbb Graefenbergben, egészségének helyreállítása tekintetéből, később Berlinben munkái rende-

zésével foglalkozva mulatott Hazaérkezte uián 1848-ban egyetemi könyvtár őrévé nevezetett, s e hivatalában 1850-ben a cs. kormány által megerősített. Reguly felfedezései történet-búváraink irányát megváltoztatták, habár az ügy, különösen őstörténetünk és eredetünk mostanig is csak egyoldalú hypotheticán alapul. — k.

Récsy Emil, született Kolosvárt, 1822-ben, s ugyanott végezte tanulmányait olly sikerrel, mikép 1837-ben a pesti egyetemenél bölcsészettudori oklevelet nyert 1847-ben a kolosvári lyceumhoz a politikai tudományok rendes tanárává nevezeték. 1848-ban a közoktatási ministerium titkárává nevezetett A forradalom után egy ideig a „Pesti Napló“ politikai hírlap szerkesztését vezette, miről azonban lemondott: a pesti egyetemhez a politikai törvénytán rendes tanárává nevezetvén ki. Első munkája volt: Bentham Jeremiás munkáinak fordítása (1 köt), polg. s bünt törvényhozási értekezések. (Kolosvár, 1842). 1842-ben „Francia Regénycsarnokot“ indított meg, melly Sand „Leliáját“ s „Indiánját“, és Sue „Mathildjét“ foglalja magában. Újabb időkben a politikai közigazgatás mezején dolgozva, ide tartozó legfelsőbb rendeleteket commentált, mint a bélyegtörvényt, a telekadó rendszerét Magyarországon, az austriai alkotmányjogot; fordította továbbá Kudler József „politikai gazdaszat tankönyvét“. Legújabban ismét „Külföldi regénycsamokot“ adott ki — k.

Rendek József, született 1810. máj. 27-kén Tatán, polgári szülőktől. Első oktatását a helybeli elemi tanodában nyerte, honnan 1820-ban a középtanodába átlépven, tanítói kegyét jó tanulása mellett főkép az által szerevé meg, hogy szigorúan rendtartó lévén, a törvényt bár csekélységben is megszegni borzadott Édes atyját már 8 éves korában elvesztvén, a nevelési gondok egyedül anyja vállaira nehezültek; ki nem gyözvén a költséget, más életmódról kezdett gondolkozni; azonban a szorgalmas ionnak gr. Eszterházy-féle 30 v. ft. segélydíj jutván, majd a szónoklat! osztályban mások tanításával foglalkozván, annyit összegyűjteni sikerült, hogy édesanyja terheltetése nélkül már maga emberségéből pá-

lyázhatott Bevégezve Tatán a középtanodát, 1828. jövedendőjéről kezdte gondolkozni. Az egyházi pálya tetszett neki leginkább és Esztergomba ment három társával; de ajánlója nem lévén, noha jelesen felelt, ez úttal föl nem vették: s 1829-ben azon szándékkal ment a bölcsészeti tanok hallgatására Nagyszombatba, hogy tótul megfog tanulni, itt azonban egy tisztos ház ifjú tagja mellé magyar tanítóul hivatott meg, s a család nyelve német lévén, a tót megtanulásától elesett. Mindazonáltal az első évi bölcsészeti dícséretesen bevégezvén, Esztergomban a kispapok közé csakugyan fölvetett. Végezvén Nagyszombatban másodévi bölcsészeti pályáját, 1832. hittanra a központi növeldébe küldetett Pestre: hol tagja lett a főnálló magyar iskolának, s 1835-ki nov. 29-én jegyzőnek és helyetteselnöknek választatván, mint a magyar iskola féltizedes ünnepén a tagok által megbízva beszédet tartott 1836. oct 28-kán pappá szenteltetvén, s üres káplán-állomás nem lévén, következő évi jan. 24-kén Lekére rendeltetett helyettes-segédül; illy minőségben működött Drégely-Palánkon és Nyeresusjfaluban: honnan visszajővén Esztergomba, 1837. jul. 3-kán Lekére rendes káplánul rendeltetett, hol öt évet és négy hónapot teljes meglelégedéssel töltött A derék plébános (Bucsegh János alesp.) buzgalma, példája, lelkipásztori okossága, jeles gazdálkodás- és kertészkedés-módja, rendes háztartása igen jó sikerrel hatottak rá. Gyönyörű könyvtárát felhasználni engedé. Midőn Kopácsy hg.-primás érseki székébe igttatták, 1839. máj. 21-kén Rendek, káplán társai nevében örömvessékkel tisztelgett; mellyek e című gyűjteményben „Esztergomi ünnepély/ de külön is megjelentek. Ez volt első nyomtatott dolgozata, melly neki többre ingerül szolgált Irt ezután a „Hírnök“ számára, Mátyás emléke ügyében; majd 1848. a „Sionnak“ is egy czikket A vegyes-házasságra vonatkozó értesítése a „Sürgöny“ melletti „Csarnokiban (1840) e cím alatt látott napfényt: „A folyó évi Társalkodó 83-dik számában, Felvilágosításul a Sürgöny Csarnokának“ felirat alatt megjelent pestmegyei tb. törvény alkalmazásaira“. Ugyan e tárgyban irt egy másik értekezést is: „A ve-

gyes házasságot különbség nélkül megáldani vonakodó Jcath. papra az 1647. 14. t. ez. szigorú büntetését alkalmazni lehet-e, szabad-e?“ (U. o.). A „Jelenkorban (1841) Kálmán király törv. 2. k. 15. f. nagy lármával hirdettetett a vegyes házasságot feltétlenül megáldani vonakodó papok ellen, s felhívást írt ennek czáfolására. Rendek czáfolatát nemcsak a „Jelenkorban, hanem egy más lapnak is azonnal bcküldé, de mindkettő által mellőztetett: pedig hozzáértők szerint nagyon alapos volt így maradtak kiadatlanul egyéb cikkei is. Ez bosszantá őt, és hinni kezdé, hogy nem értekezéseiben, hanem igénytelen falusi káplán nevében nincs nyomaték: és igazolva lön. A kérdéses ügyben új cikket készített, a ki nem adottaktól csak szavakban különbözött; közlé az egy elvrokonával, és ennek beleegyezésével „Egy bars megyei tb.i aláírással mogküldé a Jelenkor és Hírnök szerkesztőinek: s várakozás nélkül megjelent; sőt a Jelenkortól nyomban rendes levelezésre felhívó levél érkezett a levélben megnevezett elvrokonához, ki ezen megdöbbsent: de zavarának csakhamar vége lön, mert Rendek a levelezést azonnal elvállalta, s ez idő óta a Jelenkor- és Hírnökbe rendszeren írogatott. Balogh Jánossal a „Századunkéban férfiasán csatázott majdnem három hónapig; gr. Zay Károly általános nézleteire ugyanott válaszul közölte általános észrevételeit. A borsodi körlevél czáfolataul írt értekezése a „Nemzeti-Újságéban (1842. 61. 62. sz.) jelent meg. E tájban nyomatott ki „Száz ének“ című énekes könyve a kath. nép használatául. Érdemei jutalmazásául 1842. sept 17-én Kopácsy hg.-primás által az Esztergomban újonnan emelt képezde tanárává neveztetvén, lekéri híveitől érzékenyen elbúcsúzott. Hírlapi értekezéseinek és költeményeinek száma a 80-at jóval felülhaladja. Önálló munkái ezek: „Tanításmód“ (Pest, 1843), mellynek második kiadása, a „Tanmódszer“, 1847-ben jelent meg Pesten. „Kalauz az elemi tanodákban írni tanuló és olvasást gyakorló gyermekek számára“ (Pest 1847), mellyben iratpéldányok, erkölcsi jeles közmondások, gazdaság, úrbér, mezei rendőrség, ember és állat nyavalyákban rögtöni gyógymód, levélfolyamod-

vány és több efféle irományok készítésének módja s példányai stb. közöltéinek. Sajtóra várakozik „Általános és magyarországi földleírás“ és számos egyházi beszédei. — y.

Révai Miklós, született 1749. feb. 24-kén Sz.-Miklóson Torontálmegyében. (Horányi szerint Temesvárt). Tanulását Csanádon kezdte, Szegeden folytatta; majd egyházi pályát választván, piaristává lön; s mint ilyen, miután Tatán és Veszprémben az alsóbb iskolákat tanította volna, Nagy-Károlyban philosophiát, Nyitrán pedig theologiát hallgatott Különös hajlamot érezvén keblében a rajzolás iránt, annak alapos megtanulása végett 1777. gr. Károlyi Antaltól nagylelkűleg segítettve, Becsbe ment, s egy év alatt oily előmenetelt tanúsított benne, minőt csak a vasszorgalmu Révaitól leheté várni. — Romai mérték szerint már 1773. kezdett verselni, s „Magyar alagyáinak első könyvét“ Nagy-Károlyban 1778. ki is nyomatta. A munka köztappsal fogadtatott, s Révai rajz és építészet tanítójává nevezteték az akkoriban állított nagy-váradai iskolában; egy évvel utóbb pedig ugyanott a k. akadémiában a bölcsészének lön rendkívüli tanárává. 1780-ban Maria-Therezia fölött mondott halottas beszédje által neve az egész hazában még híresebb lett; következő évben azonban tanári hivatalától megválván, egyik nyomorból a másikba esett. 1782-ben Paitner ajánlására Loóson, Sopronmegyében, Viczay grófnál nyert nevelői alkalmazást: itt elején elégedetten élt, magasztalja Paitnerhez irt levelében a ház lakóit, különösen magyartüzü tanítványát; de utóbb a cselédséggel ízetlenségbe elegyedvén, Loósról Hédervárra költözök: hol a megbecsülhetlen, de ekkor fölötte elhagyatott zavart könyvtár és pénzgyűjtemény rendezése bízott rá. Már akkor nagy figyelmet fordíta nemzeti nyelvünk legrégibb maradványaira, s hogy azt eredetében láthassa, Posonyba rándult: s miután leghívebb pontossággal lemásolta, megválván a grófi családtól, Bécsbe ment magának boldogabb jövendőt szerzendő. Itt tartózkodott ő az 1782 végétől 1783 közepéig, legnagyobb szorultság- és nyomorban. Innen Gratzba költözött át, s az 1783-ki évet nyugodt meglege-

déssel tölté, noha távoztakor tett adósság fejében könyveit és egyéb jószágait letartóztatták. 1784 plejénmár Posonyban volt, és Paczkóval írta a „Hírmondót“; díja 600 fr. Ekkor ez újság, melly egyetlen volt, csak 200 előfizetőt számlált Ugyanezen évben készített a magyar t. társaság létrehozása iránt is tervet, mellyet személyesen mutatott be József császárnak: de süker nem követé buzgó fáradoalmait: sőt mivel az ügyet tüzesen vitte, több ellensége támadt barátai köréből is. Posonyban csakhamar végzé dolgait, s nehogy talán egy nemembert tartósb ottlétével felingereljen, 1785-ben Györre vontá magát Rajnishoz, kivel Hédervárt ismerkedett meg közelebbről. Itt nagy ínségben lévén, Viczaynéól, mint vallja, pénzt koldult Hly leverő állapotban mégis egy jó hír vigasztalta őt, ti. hogy Faludi kéziratának már egyszer kihirdetett, de főnakadt kiadására 500-nál többre szaporodott az előfizetők száma. 1786-ban Györött és 1787 — 1789. Posonyban adta ki „Magyar költeményes gyűjtemény“ cím alatt Faludi, Orczy, Barcsai és saját verseit. 1787-ben foglalta el a győri gymnasiumban rajztanítói székét, és következő évben a hazatért magyar koronának örömnepére irt, s a „Magyar Orpheus“ első darabjában kijött versei nagy figyelmet gerjesztettek. A magyar L társaság föllállítása ügyében, „Előrajzt“ nyújtott be az országgyűlésre, melly véleményadás végett a literatúrai választmányhoz lön utasítva. 1792-ben barátjaitól kéretve és segittetve, latin alagyáit és Maria-Therezia fölött mondott beszédét „Latina“ cím alatt kinyomatta; s miután Fengler püspök ajánlására a romai pápa által szerzetes kötelességei alól feloldoztaték, és Fengler által a győri egyházmegyei papok sorába igtattatott, hivataláról részint betegeskedése, részint a várossal, melly a rajziskola irányában ellenszenvvel viseltetett, folytatott izetlenkedés miatt, 1795-ben lemondott Ezalatt mindünnen vonultak feje fölé a fellegek. Győri s budai ellenségei saecularisatioját kezdték gyanítani: mintha az alattomban, a király tudta nélkül eszközöltetett volna ki számára. Rauscher javaslatából a posonyi akadémiánál megüresült hitszónokság könnyebb megnyerhetéseért esedezvé

püspökénél, ez őt ajánlás helyett, vagy mellet, megyéjéből is elbocsátá; mi Révait mélyen keserítette. 1796-ban Bécsbe ment, részint hogy saecularisatioját kivívja, részint hogy az esztergomi gymnasiumban a költészeti osztály tanárságát elnyelje. Mindkettő sikerült neki. 1799-ben Esztergomból Komáromba helyeztetett át, hol 1800-ki junius végéig tanítván, megromcsolt egészsége helyreállítása végett nyugalmaztatni kívánt, s addig míg ezt megyémé Füredre, onnan Paitner barátjának ráthóti kastélyába vonult; azonban sept. közepén már Sopronban találkozunk vele, s itt létében hivatott fel Tóth Farkassal együtt a helytartó tanács által Vályi magyar nyelvtanának bírálására; de ő nem akart a dologba mélyen ereszkedni, azzal mentvén magát, hogy romcsolt egészsége helyreállítása végett a badeni fürdőkbe kell mennie: valódi oka késlekedésének azonban más vala, nem akará t. i. folyvást szenvedélylyel üzőtt tanulmánya titkait időnek előtte kifejteni, hogy fáradozásaival mások kérkedjenek. 1802-ben Bécsbe rándult, hol valamint a könyvtárak, úgy több barátainak és jótevőinek keblei is nyitva álltak neki. Hivatalt nem vállalt, egyedül hg. Grasalkovich unokáját, gr. Forgách leányát oktató a magyar nyelvben; miért naponkint három aranyat vön díjul. E közben meghalálozott Vályi, a pesti egyetemnél magyar nyelv és irodalom tanár. Révai a megürült tanszékért, noha barátai biztatták, nem folyamosdott Tóth Farkas véleményét kérte ez ügyben a helytartótanács, és általa egyedül Révai lőn ajánlv; így 1802-ben hatalmasaktól hatalmasbak ellen pártfogoltatván, ki is neveztetett. Ekkép régóta ápolt óhajta teljesülvén, minden erejét arra fordítá, hogy a közvárazozásnak megfeleljen. Már rég elkészíté halottas beszédet fejtegető munkáját; mellyet latinra fordítván, illy cím alatt: „Antiquitates Literaturae Hungaricae“, Vol. I. Zsolnai, Kapuvári, Hertelendi, Nedeczki veszprémi, Dongó győri kanonok, Klobusiczky és Paitner pénzbeli segedelmével adott ki Pesten, 1803. Nyelvünkben egész új időszakot képező munkája, „Elaboratio Grammaticae Hungaricae“ név alatt ismeretes; kijött Pesten 1803—1806.

2. k.; a 3-ik kötet kéziratban maradt. Révai magyar nyelvtudományi rendszere már akkor is a kitűnőbb magyar Írók által legalaposbnak ismertetett el; mégis vetélytársa Verseghy annyira vitte a dolgot, hogy iskoláinkba az ő, nyelvszokáson alapuló rendszere vétetett be. Mai íróink közül alig találkozik egy, ki Révait ne követné. Az általa fordított „Iliás 1-ső könyvét“ Helmeczi közlötte a „Magyar-Museum“ 2. k. Az idézeteken kívül még ezeket írta: „A B C könyvecske a nemzeti iskoláknak hasznokra“ Posony 1777. „A magyar-nyelvnek helyesírása és kimondása felől való kettős tanúság“. Buda 1778. „Az ékes írásnak a nemzeti iskolákra alkalmaztatott eleji“. U. o. „A városi építésnek eleji“. U. o. „A menykőnek mivoltáról és eltávoztatásáról való bölcselkedés, Makó után deákbold“. Több magyar versesetek és egyházi beszédek. „Virgilius eclogáinak kőszegi Rajnis József ur által tett fordítására a magyar Orpheusban“. Mielőtt azonban minden munkáit kiadhatta volna, 1807. apr. 11-kén szárazbetegségben elhunyt. Horváth István birtokába következő kéziratai jutottak: „A magyar nyelvtudomány rövid előadása“. „A napkeleti nyelvekkel atyafias magyar szók tára“. „A magyar nyelv tudományos története, chrestomatiája, írásmódszabásai, s a görög, francia s német lantos költőkből való fordításai“. „A magyar nyelv szókötése“. — y.

Ribiánszky Adolf, kegyes r. tag, született 1818. máj. 8-án Tatán, Komárommegyében. Versfuzetkét adott ki e czím alatt: „Ribiánszky Adolf versei“. Kellemes olvasmány.

Alsó-sztrégovai **Rimai János**, hasonnevű család tagja, Nógrádban alsó-sztrégovai, Zólyomban tót-lipcsei és korpónai, Hontban szadi és palojtai birtokos, szül. 1547-ben jan. 27-kén Kolosvárott. Már korán járhatott a külföldön s annak főiskoláiban; hol kittinő tudományosságának alapját megvette. — Utóbb Erdélyben a fejedelmek udvarában találjuk, előbb mint Báthori István, később Báthori Zsigmond fejedelem apródját, kinek figyelmét „A táborba induló vitéz dala.“ című költeménye vonta magára. Bocskay István fejedelem-sége korában ismét ennek udvarnoka, majd kamarása és ta-

nácsosa volt Mint Illyésházy nádor meghitt embere, Bocskay halálával, II. Mátyás alatt az új magyar királyi kormány szolgálatába lépett, és Magyarország részéről az osztrák követ-séggel mint követ küldeték Konstantinápolyba 1608-ban. Itt mint a követség választott szónoka, tartá a hosszas nevezetes beszédet a szultánhoz, melly ennek visszatetszését szülte, s majdnem rossz következményeket vont maga után. 1609-ben visszajöve! egy ideig a budai helytartó-basánál követ, s a zsitvatoroki és szőnyi békealkudozások végleges sikerítésében járt el. 1616-ban ismét Magyarország részéről a confoederatus statusok követségével a portához küldetett j valamint a soproni országgyűlésen is Bethlen követe az egyezkedés elintézésében. Meghalt 84 éves korában 1631. sept végén Alsó-stregován, hol el is temettetett. — Kortársainál nemcsak mint államférfin, hanem mint költő is nagy tiszteletben állott. Számos munkái közül csak „Istenes éneki“ láttak világot, mindig Balassaéval egy kötetben. Kéziratban maradtak tőle: „A virtusról és udvariságról“ szóló tanköltemény. „Nagypénteki meditatioi“. „Törökországi követségének utleírása“. „Kora nevezetesebb eseményeinek krónikája. Irt latin verseket is. — k.

Boder Alajos, született Kisbéren, azelőtt Komárom-, most Esztergommegyének mezővárosában, 1812. sept 4-én. A gymnasium három alsó osztályait Tatán, felsőbb osztályait pedig Fejérvárott végezte. A bölcsekedési tanulmányokat mint növendékpap a nagyszombati lyceumban tanulta, a theologiaikat pedig a pesti egyetemenél. 1835-ben pappá szenteltetvén legottan a budavári plébániában kezdte művelni az Ur szöllejét mint káplán, honnan 184% a pesti egyetemhez hivatott helyettes egyházi szónok- és hittanítónak. 1841-dik év végén lett felső-ludányi plébános. 1853-ikmart 29-kén nevezetett ki ő cs. k. apostoli fölsége által a pesti egyetemhez egyházi szónok- és hittanítónak, melly hivatalát az évvel el is kezdte s máig is folytatja. — Már mint növendékpap munkás tagja volt a pesti seminariumban létező magyar iskolának. Mint negyedéves theologus a fönnevezett iskolának jegyzője

volt. — 1837-ben mint budavári káplán egy kis egyházi énekes könyvet adott ki: „Egyházi énekek a k. k. hívek számára“ az egyházi felsőbbség helybenhagyásával, melyben több általa készített ének is van; többi közt Urunk föltámadásáról „Föltámadt Krisztus e napon“ idomára, mely már több imádságos könyvbe átvétetett — 1838-ban a „Magyar Sióknban jelentek meg: „A földi ínségek becse, vigasztalásul napjainkban“; és „Még barátink is csábítóink lehetnek“. 1839-ben a Guzmics által kiadott „Egyházi-tár“-ban megjelent egyházi beszéde: „Jézusnak már halálakor történt megdicsőítéséről“. 1841-ben a Religio és Nevelésben: „VIL Pius pápa és Napoleon császárFontainebleauban“ és néhány necrologi tudósítást. 1848-ban bocsáta ki egy röpiratot: „Szózat a kath. keresztény hívekhez“, buzdításul azon kérelem aláírására, melynek tárgya vala: a katolikusok alapítványainak szabad kezelése. Ugyanazon évben adá ki „Bibliai történetek gyermekek számára“ című könyvét; melynek további kiadásait és más nyelvekre fordításait átengedte a Sz.-István-Társulatnak; mely azt 1850-től fogva már több mint 100000 példányban terjesztő szét 1852-ben nyomatta ki ugyan e társulat a szerzőnek nagyobb bibliáját: „Bibliai történet“ iskolai könyvül nagyobb gyermekek számára, Palaestina leírásával együtt, mely gymnasialis iskoláinkban használtak; 1855-ben pedig egy enél kisebbet a középkorú gyermekek számára. — k.

Rónai Jácint, született 1814. máj. 13-án Székesfejervárott A gondos szülők ápoló kajjai közt vígan töltvén játszi gyermekségének borutlan éveit, miután elemi oktatásban részesülve, szép tehetségeinek félreismerhetlen jeleit adá, a helybeli középtanoda növendékei közé soroztaték. A tüzes természetű ifjú nemesen versenyezve tantársaival, magát nnakhamar kitüntető. A költészeti osztályt Esztergomban a derék Balás Theofil útmutatása mellett tanulá, melynek bevégeztével 1831. pannonhegyi benedekivé lón. A kiállott próbaév után Győrött hallgatta a bölcsészeti tanokat, 1835. Bakonybélben a humaniórák ismétlése mellett szorgalommal tanulá a nevelés-, oklevél- és széptant; s a győri tankerület

k. főigazgatója előtt kiállott szoros vizsgálat által tanítási képességét dicséretesen bebizonyítván, oklevelet nyert A négy éves hittudományi pályát Pannonhegyen futotta meg; minden alkalmat megragadván maga tökélyesítésére. Itt kezdett önszántából nagyon dolgozni. Guzmicsnak eddig kéziratban lévő vigjátékait, meg Kisfaludy Károly drámáit szem előtt tartva, többrendbeli színművet készített, mellyek kinyomatva bizonyára irodalmunk nem utolsó művei közé tartoznának. A folytonos munka szemeit nagyon elgyengíté. 1839-ben pappá szenteltetvén, főapáti szertartóvá neveztetett, s mint ilyen, a mellett, hogy a bölcsészeti tanokból idővel elnyerendő tudori koszorú után törekedett, a főegyházban nem egyszer hirdeté ékes nyelven az Isten igéjét. A következő év második felében a szerzet győri lycumában a bölcsészeti tanok előadásával bízott meg; miben fáradszató buzgóságot tanúsított 1842. szembajai enyhülvén, a magyar királyi egyetem bölcsészeti karától tudori oklevéllel diszitteté föl, s az eddig gyűjtött ismeret-anyagot rendszeríté. Számos különféle lapokban neve kitétele nélkül megjelent czikkein, és az 1844. Tudománytárban az „indulatok és szenvedélyekről“ közlött nagybecsű értekezésén kívül, önálló munkái ezek: „Mutatvány a tapasztalati lélektan köréből“. Győr 1836. „Jelcmisc, vagy az angol, francia, magyar, német, olasz, orosz, spanyol nemzet, nő, férfiú és életkorok jellemzése lélektani szempontból“. U. o. 1847. „Miilyen a magyar?“ „Hazánk* hasábjain jelent meg. Kéziratban sajtóra várakozik: „Tapasztalati lélektan“, s a „Bölcsészet története“ iskolák számára. Irodalmi érdemei nyomán a magyar t. társaság 1847. levelező tagjává választotta. — y.

Roskoványi Roskoványi Ágoston, vácsi megyés püspök, bölcsészet- és hittudor, szül. Szennán Ungmegyében, 1807. dec. 7-kén. Gymnasialis tanulmányait 1817—1822-ig Kis-Szebenben a kegyesrendűek collegiumában, a bölcsészetet, mint egeri növendékpap 1822—24-ig Egerben, a theológiát 1824—28-ig a pesti középponti papnevelében végezte. 1827-ben egyszersmind bölcsészettudorrá graduáltatott. 1828-

1832-dik éveket Bécsben a sz. Ágostonról nevezett felsőbb nevelési intézetben töltötte, hol 1832. hittudori oklevelet nyert Visszatérve megyéjébe, 1832. marc. 19-től jun. 28-ig mint makiári káplán, ugyanazon év jun. 28-ától oct. 25-ig tanulmányi felügyelő s aligazgató az egri seminariumban; 1832. oct. 25-étől mint megyei levéltárnok, és 1877. nov. 8-ától egyszersmind szentszéki aljegyző hivataloskodott. 1835. apr. 24-kén cs. kir. tisztt, udvari káplánná, 1835. jul. 1-jén érseki titoknokká, ugyanazon évi aug. 24-kén iroda-igazgatóvá, sept 18-án pedig szentszéki ülnökké mozdított elő.

1836. júniushóban a pesti hittani kar kebelezett tagja lett; 1836. júl. 30-kán az egri főegyház, egyszersmind b. e. Pyrker érsek oldal-kanonokává mozdított elő; mint kanonok 1837. nov. 18-tól mint egri megyei könyvtár igazgatója hivataloskodott; 1839. apr. 20-kán saári, másképp Saár-Monostorról nevezett sz. András apátjává nevezetett. Ugyanazon évben mint káptalani követ részt vett az országgyűlésen. 1841. oct 1-től az egri seminarium igazgatója; 1843-ban újra mint káptalani követ félévet töltött az országgyűlésen. 1843. ör-, 1847. éneklő-, 1848. olvasó-kanonokká léptetett elő. 1847. Pyrker érsek által suffi*. püspökké terjesztetett föl. 1848. aug. 28-án a pragai hittani kar kebelezett tagjává nevezetett. 1850. jan. 19-én káptalani-helyettségé választatott; 1851. máj. 2-kán érseki általános helyettségé, s apr. 29-kén váci megyés-püspökké nevezetett ki ő cs. kir. felsége által. Munkái a fíradhattam főpásztornak a következők: De Primatu R. P. ejusque juribus“ Augustae Vindelicor., 1834. (Második kiadás: Eger, 1841.) „Megyei katekismus“ elemi iskolák számára magyar és német nyelven. Eger, 1836. „De matrimoniiis in Ecclesia eatholica“ Tom. I. 1837. Tom. II. 1840. „De matrimoniiis mixtis“; I. II. kötet Pécs, 1842. III. Pest, 1854. „Monuments catholics“ stb. 2. köt Pécs, 1847. Nemsokára kikerül a sajtó alól „Monuments catholics“ folytatólagos teijeledmes 2 kötete, mellyekben igen sok jeles okirat, köztök számos magyar is, foglaltatik. — k.

Rumy György Károly, szül. 1780. nov. 18-án Iglón,

Szepesmegyében. Ágostai vallása atyja János kereskedő, koronái s bányavárosi kamarás, vasmegeyi nemes családból származott, honnan nagyatyja kiköltözött. Elemi s nyelvészeti iskoláit Iglón, a szónoklat! s költészeti pályát, a bölcsészetet és hittant 1794—1799. Késmárkon végezte; hol tanárainak felhívására egy évig a héber nyelvet tanította. 1800-ban Debreczenben tanulta a magyar nyelvet, s egyszersmind a collegiumban a görög-romai clássica literatúrából, a sz.-írás magyarázásából és a francia nyelvből leczkéket hallgatott, s ugyanazon év végén Göttingába utazott: az ottani egyetemen a bölcsészet, görög és romai literature, történet, mennyiség- és természettan, gazdaszat, műtan, törvény, politikai tudomány, statistika, vallástan, görög, héber, arab, szyr, francia s angol nyelvészetben törekedvén bővebb ismereteket szerezni; miután a kir. seminariumban, hol a görög és romai classicus írókból adott leczkéket, s tartott tudományos vitákat a növelde egyéb tagjaival az intézeti igazgató előtt, 1803. az egyetem elnöke által felhivatott egy philadelphiai házban megürült nevelői állomásnak tíz évrei elvállalására. De ő e díszes és jövőjét biztosító állomást megköszönte; oda nyilatkozván, hogy ismereteit hónapok hasznára kívánja fordítani. Visszatérve tehát Göttingából, Késmárkon a Podhorinszky Ádám emelte növelde felügyelőjévé s a mennyiségtan rendkívüli tanárává lön; 1804. és 1805. ugyanott mint rendkívüli tanár a romai, görög, német literatúrát, héber nyelvet, biblia-magyarázatot, történetet, s a romai és görög régiségtant adta elő. Majd Teschinbe hivatott az ágostai lyceum másodigazgatójaul; honnan 1806. Iglóra jövéen, a nyelvészeti iskolák kormányzásával bízott meg. 1807. a szomolnoki ágostai vallásnak prédikátorukká választék. 1810. a soproni lyceum tanárai közt találjuk őt, honnan 1813. gr. Festetich György által a „Georgicon“-ba hivatott meg Keszthelyre gazdaszati tanszékre. Itt működött ő dicséretesen 1816-ig, midőn Sztratimirovics István nemegyesült görög érsek Karloviczra hívta meg, az ottani görög lyceum igazgatását neki átadandó. 1821-ben a posonyi ev. lyceum kegyuraitól

ennek aligazgatói hivatalával s a 4-ik nyelvészeti osztály tanszékével kінálták meg, ürülés esetében a magasb tanulmányok tanszékének Ígérétével. Csak hosszas küzdelem után hajlott e meghívásra, elfogadván a csekély díjt s alacsonyabb állású állomást, és elhagyván a jövedelmesebb hivatalt, jötevőjével a karloviczi érsekkel együtt, hogy még egyszer és utóljára a protestánsoknak, kiknek kebelében született és neveltetett, tartozó hálóját lerója. Már Keszthelyen és Karloviczon nyilvánítá hajlamát a kath. egyház keblébei térésre, honnan ősei eltávoztak, s egyszersmind ismeretségeinek szaporodtával ki kezdte vetközni azon előítéletekből, mellyeket a protestánsok a kath. hit és egyház felől táplálnak, de némi tekintetek őt e lépéstől még akkor visszatartották. Azonban midőn a posonyi evang. lyceumban egy felsőbb tanszék 1824. megürült, és ez nem rá, mint ígérve volt, hanem egy idegenre bízott, hivataláról lemondván, segittve Rudnay primás által, Bécsbe ment, és a kath. egyház tagjává lett; ugyanott 1828-ban magán oktatással foglalkozván. Felállítatván az esztergomi presbyteriumban a honi törvény tanszéke, Rudnay Rumyt 1828. ide tanárnak, s a primási könyvtárnok segédjévé nevezé; hol haláláig, melly 1847. apr. 9-én történt, hivataloskodott. Tudományos pályáján, mellyen ernyedetlen buzgalommal és bámulatos kítartással működött, gyakran részesült mind bel-, mind külföldi megtiszteltetésben. Egész életében csak és egyedül a tudományoknak szentelé idejét, olvasott, irt éjjel-nappal, éjfél előtt ritkán távozott éji nyugalomra. Szép jövedelmének nagyobb részét könyvekre költötte. Számos, különféle tárgyú értekezéseket közlött a magyar és német havi iratok- és hírlapokban, irt magyar és német nyelven több önálló munkát, mellyek a philológiát, történetet, földiratot, statistikát stb. tárgyazzák. Ő adta ki a „Monuments hungarica sermone nativo scriptis, az az a magyaroknak magyar nyelven irt emlékezetes írásaik“ című gyűjteményt Pesten, 1815—1817. 3. kötetben. — y.

Ságbi Sándor, szül. 1804. Budán, hol atyja a magyar

k. egyetem könyvnyomtató intézetének pénztámoka volt Tanulmányait kitűnő előmenetellel Budán és Pesten végezte. Nemzeti nyelvünk iránti szeretetét eléggé bizonyítja, midőn Verseghy Ferencz műveit szorgalmasan összegyűjtvén és tudományos jegyzésekkel kísérvén, illy cím alatt: „Verseghi Ferencz maradványai s élete“, Budán, 1825. atyja által kiadta. Mint k. táblai hites jegyző halt el 1827. febr. 22-én, élte 23-ik évében. Mit várhata tőle irodalmunk, eléggé megmutatta. — y.

Salamon József, szül. 1782. jul. 3-án Váczon. A piaristák közé 1796. állott, s mint ilyen a bölcészetet szülőhelyén, a liittant pedig Veszprémben szép előmenetellel végezvén, mint erélyes hitszónok nemsokára elhíresedett Szóbeszédei közül több nyomtatásban megjelent; ilyen „Az Istennek külső tiszteletéről“. Veszprém, 1804. „A ker. hit befolyásáról a társaság boldogságára“. U. o. 1805. „A papi személynek szoros hivataláról“. U. o. 1805. „Az új testamentomi áldozatnak érdeméről“. U. o. 1806. „Az Isten akaratján való megnyugvásról“. U. o. 1808. „Buzdítás a csongrádi nemes magyar felkelt sereghez“. Szeged, 1809. stb. — y.

Samarjai János, Máténak, a polgári ref. prédikátornak fia, született 1585. febr. 21-én. Asztalos András gazdag polgár által mint nagyszombati tanító 1609. bővebb kiképzés végett Heidelbergbe küldetett; honnan visszatérvén, Halászbiban nyert alkalmazást. Utóbb superintendenssé választott; s mint ilyen, 1640. haltel Nagyszombatban. Munkái ezek: „Magyar Harmónia“. Pápa, 1617. „Az Helvetziai valláson való Ekklesiának egyházi Tzeremoniajokról és rendtartásokról való .könyvecske az együgyűeknek tanításokra közakaratóból íratott Samajjai János által“. Lócse, 1636. — k.

Samarjai Károly, szül. Rév-Komáromban, 1821. apr. 6-án. A bölcészetet és jogtudományokat a posonyi iskolákban végezte. Később Pesten ügyvédkedett; azután a Bánságban tizenkét évig nevelő volt, s jelenleg is mint ügyvéd a Bánságban lakik. Kiadott munkái: „Költemények“. Buda, 1845. „Kelet gyöngyei“. Pest, 1847. „Dalok az alföldről“. Pest,

1847. „Magyar Nyelvtan“, kezdők számára. Pest, 1847.; 2-ik kiadás, 1850. „Praktische Anleitung zur Erlernung der ungarischen Sprache“ Pest, 1847. 2. köt. Azóta több kiadást ért „A gyermekbarát“. Pest, 1850. Megjelent magyar, német és francia nyelven. „Német nyelvtan“. Becs, 1853.2. köt „Az Aesthetika főtárgyai“; Oeser után szabadon átdolgozva. Komárom, 1853. — k.

Sámbár Mátyás, szül. 1617. apr. 27-én Varasdon. Miután Győrött a középtanodát dicséretesen bevégezte volna, jezsuitává lön, s 1637. oct. 10-én fel is öltözött Be sem végzé azonban próbaévet, már is Posonyba küldetett egyik elemi osztály tanítására. 1638. Gratzba ment, s ott a bölcsészetet 3 évig jeles előmenetellel hallgatta. Szép tért nyitottak most neki maga kiténtetésére előjárói, kiküldvén őt Erdélybe Kolos-Monostorra, az ottani középtanoda két felsőbb osztályának tanítására; hol három évi működése alatt mint jeles költő nagy hirt és nevet szerze magának: ugyan is nem halt meg ez idétt Erdélyben főbb rangú, kit múzsája meg nem énekelt volna. Ezután a hittudományok tanulására ismét Gratzba rendelteték, hol négy évi pályája alatt annyira kiművelte magát, hogy tudására emeltetvén, szép jövendő elé nézhetett: azonban tehetségeit az evangéliom hirdetésére óhajtván szentelni, a neki ajánlott bölcsészeti tanszéket megköszöné. 1655. a négyes fogadást letévén, Felső-magyarhon és Erdély lett főleg tanúja apostoli buzgóságának: melly mezőn nyolez évet húzván ki, a polemica és sz.-írás magyarázásával bízatott meg Kassán; mclytől hét év múlva megváln, ismét visszatért kedves foglalkozásához: mellyben összesen 30 évig buzgólkodott, s részint élőlőszóval, részint irományai által mintegy 12,000-et nyert vissza a kath. egyháznak. Ebbéli buzgalmaért nem egyszer illeteték bántalmak- és gyalázzal; sőt többször fenyegetteték életveszélylyel is. Bőd Péter után (Magyar Athenas. 322. 1.) Vallaszky (Conspectus Reipublicae Lit. in Hung. Buda 1808. 189.1.) regéli róla, hogy ellenfeleivel csak azon föltétel alatt vitakozott, hogy a vesztes fejét veszítse. Történt volna Felső-Bányán a hajdúvárosok

egyikében, hogy Vásárhelyi Matkó István által legyőzetnék; ez azonban Sámbar életének nagylelkűleg megkegyelmezvén, csak két fogát huzatá ki. Ezen elleni által költött rágalmat eléggé megczáfolja „Három idvasséges hitbéli kérdések“ című, Nagyszombatban 1661. és Kassán 1672. nyomatott könyvében. (Kinek kedve tartja, olvassa el a 253-ik l.). Végre mintán a rend növendékeit és a honi ifjúságot hat, szerzete házait pedig tíz évig kormányozta, meghalt Zágrábban 1685. febr. 14-én, munkás élete 68 évében. Fönidézett munkáján kívül ezeket írta: „Kancsalok okulárjuk“; „Okularé egy hályogos szemű kálvinista prédikátor orrára“. 1658. „Próbaköve egy ezigány okulárnak“. 1659. „A kálvinistaság újsága“. 1659. „A káromkodó prédikátornak szájára való vas karika“. 1664. „Törvényen épült ház“. 1665. „Tök, mák, zöld tromfjára Pósházinak veres tromf“. 1666. Czwittinger (331. és 332. l.) és Bőd (234. és 236. l.) Sámbar nevét S á m s u r r a torzítván, egy íróból kettőt kovácsoltak. — y.

Sámuel Alajos, bold. szűz Mariáról címzett majki prépost, szül. Gödöllő mezővárosban, Pestmegyében 1804-dik évi május 1-jén. Végezve tanulói pályáját, pappá szenteltetett Esztergomban, 1829-ik évi december 19-kén. Mint új áldozárnak, első rendeltetési helye Komárom volt; hol 1839. végéig segédlelkészkedett finnen Pest-belvárosba rendeltetett segédlelkészül: melly állomásán kitüntetett buzgósága által csakhamar megnyervén a kegyur és & hívek szeretetét s tiszteletét, 1835-ik évi mart. 7-kén pesti sz.-rókusi plébánosnak választatott E mineműségben szolgált 1840-dik sept 14-kig, melly napon józsef-külvárosi plébánosnak választatott 1843-ban a budapesti kerület helyettes-alesperese, 1846-ban pedig pesti belvárosi főplebános lett, közfelkiáltás által megválasztva, s ugyanazon évben majki préposttá s a budapesti kerület rendes alesperesévé neveztetett. Az 1848-ban kiütött forradalom gyászos csapásainak nagymértékben kiteve lévén, ennek következtében 1849-ik évi dec. alesperési, 1850-dik évi januárban főplebániai hivataláról leköszönt, és megtartván préposti címét, csendes magányba vonult. Számos czikkein kívül,

mellyek különféle hírlapokban láttak napfényt, megjelentek sajté útján több rendbeli, főleg alkalmi szónoklatai Pesten. Sz. István 1-ső apostoli királyunk országos ünnepén szénokolt Budán magyarul 1843-ban, és szinte magyarul ugyanazon nemzeti ünnepen Bécsben 1845-ben; melly utóbbi felsőbb rendeletből és költségen Bécsben kinyomva lón. A legfelsőbb meghagyásból Pestre szállítandó irgalmas nők ismertetésül, mint az e végre hg.-primásilag megbízott választmány titoknoka, kiadott egy munkát magyar nyelven e cím alatt: „Az irgalmas nők“, melly Kopácsy József hg.-primás költségén Pesten sok ezer példányban kinyomatott — k.

Sárkány Miklós, szül. 1802. jan. 25-én Komáromban, régi nemes és vallásos szüléktől, kik szorgos nevelés által annyi erőre segíték, hogy az örökségül jutott fény ingere nélkül is az erény göröngyös ösvényén biztosan járhasson. Már éhe zsengejében szorgalommal testvérük szép esze által tűnt ki tantársai közül. Csudálták ifjú Borsosai Győrött, hol a szónoklat és költészet osztályait végzé. Már ekkor hevité keblét a még alig 14 éves ifjúnak azon magasztos vágy, bár ő is egykor a hon reményeit oktathassa; miért 1816. a pannonhegyi benedekiek közé állott. Az ős hegyen végezvén ujoncságát, Győrött hallgatá két évig a bölcsészeti tanokat, s tanítóinak ügyes kezeitől ápolva, élénken fejté ki az élet fény- és gyámpontjának, t i. lelkének és szívének jeles tulajdonait. Már ekkor kedvencz tanulmánya a történet volt, mellyben idővel szinte a bámulásig tökélyesíté magát Mint harmadévi bölcsész a romai classicusok tanulásában fáradozott. 1820. a pesti központi papnöveldének lón lakosa, s mint ilyen gyengélkedő egészségének daczára is növendéktársai közt kitűnő állást vívott ki magának. Négy éves hittani pályája bevégezte után, 1827. Győrre kiváncozék, és itt elvonulva a világ zajától, a hittudományi koszorú elnyeréséért izzadott. Következő három évben a főapátság pannonhegyi lyceumában találjuk őt, a keleti nyelvek tanításával elfoglalva; majd 1831. az egyházi jogot adá elé. Értelmi felsőbbsege, alapos tudománya, tiszta felfogása, szelíd bánásmódja s csengőhangja

által tanítványai tiszteletét megnyernie teljes mértékben sikerült. Ugyanez évben mint jogosság bajnoka tűnik fel, s Pannonhegyet Komárommal kelle fölcsereálnie; magával vivén szerzete tetemes részének bizodalját. Itt egy évig működött mint középtanodai hitszónok, melly minőségben a posonyi akadémiában is két évet töltött; hol kenetteljes beszédeivel s rendszeres oktatásával a tudományos pályán haladó fiatal polgárokat Isten iránti sz. kötelességeikre, a törvények tiszteletére s az eljáróság iránti engedelmességre sikeresen buzdította. E szép pályáról kényszeríté őt lelépni megromlott egészsége, mellynek helyreállítására véget egy évet Győrött húzott ki nyugalomban. De 1836-ban szülőföldén ismét ráruházott a szónoklati osztály tanítása, hol a romlatlan keblű ifjúságot munkára, magán szorgalomra hét évig ébresztette. 1841. sept 22-én rendtársai többsége által a főapáti méltóságra második helyen jelölteték ki. 1843-ban főapáti titoknokká lőn, s mint ilyen Rimely Mihálylyal jelen volt az 184³/4-iki posonyi országgyűlésen, s a közérdekű tanácskozásokat figyelemmel kísérte. 1845. főapáti fölterjesztésre bakonybéli apáttá nevezeték. A tudományok minden ágában roppant jártassága, éles felfogása, finom tapintata s valóban parlamentarai szónoklata miatt még politikai elleneitől is tiszteltetett, csudálatott; őt hallani, bámulni s megkedvelni egy lévén. Munkás részt vett a „Közhasznú esmeretek tára-ⁿak kidolgozásában. Számos értekezései az egyházi és politikai lapok hasábjain jelentek meg. A világ általános történetének úgy nevezett középkorát sajtó alá készen tartja. — y.

Sartori Bernard, szül. 1735. sept 4-én Egerben. Ifjúkorában lett minoritává. Mint jeles egyházi szónok több helyen működött; utóbb szerzete növendékeit bölcsészeti tudományokra oktatta: s ez idő alatt a bölcsészetet magyar nyelven kidolgozván, Kassán, 1772. napfényre bocsátotta. Ő volt Apáczai Csere után, ki magyarul philosophiát irt. — y.

Sárváry Béla, kegyes rendi tanár, született Győrött, 1816. mart 21. Gymnasiumi tanulmányait szülőföldén végeztén, a kegyes rendbe lépett. Már mint növendék írói pályára

készülvén, a „Rajzolatok“ és „Századunk“ című nyilvános lapokban több darabokat közlött Mint pályavégzett, szegedi tanár lón; s ugyanott 1843. a tanuló ifjúság számára, Imakönyvet“ és 1844. Erkölcsi beszélgetéseket ada; tanított még Kanizsán, Léván, S.-A.-Ujhelyen és Veszprémben; hol a ‚Múlt és jelen tanmód‘ című alatt programmi értekezést írta, s az ottani ifjúság számára nagy részt eredeti imákkal ellátott ‚Imakönyvet‘ adta 1854.; az ezt megelőzte évben pedig rendfőnöki megbízás következtében a „Tanrend“-et fordította németből, melly megjelent Pesten, 1843. Az ifjúság nevelése- és tanításával jelenleg Pesten foglalkozik, hol már is több rendbeli iratai láttak napvilágot; minők „Irályisme“ a gymnasiumi IV. osztály számára 1855. „Történeti életképek“ különféle hírlapokban. Kedvencz foglalkozása a latin classical literature magyarítása; jelenleg Livius fordítását kísérő meg: megjelent mutatványa az Új Magyar Múzeumban, (jan. füzet, 1855.) illy című alatt: „Titus Livius Patavinus II. könyve,“ melly fordítás igen kedvező bírálattal fogadtatván, a magyarítónak csak erkölcsi ösztönül szolgálhatott; újabb „Élet, és csatarajzait“ a Családkönyv adja. — k.

Sárvári Pál, szül. 1765. oct 3-án Piskolton Biharmegyében, hol atyja ref. prédikátor volt. Első oktatásban atyja körében részesült; 12 éves korában Debreczenbe vitetett, hol öt év alatt a középosztályokat bevégezvén, 1782—1785 a felsőbb tudományokat üzte: mellyek közül a történetet és régi irodalmat Sinai, a bölcsészet, mér - és természettant pedig Hatvani István alatt tanulta. Ekkor akadt Sárvárinak alkalma egy birtokos ur két fiát a késmárki főiskolára nevelőként kísérelhetni; hol élvén a kínálózó alkalommal, a német és francia nyelveket tette sajátjává. Két évvel utóbb Debreczenbe visszatérvén, a hittudományi tanfolyamot bevégezte; e mellett első évben már maga is tanítóskodott a német nyelvben, másodikban a könyvtárnál viselt őrséget, következőkben fokonként az 5-dik és 6-dik osztályt vezette; utóbb Sinait két évig pótolta, s alig végezvén be 1792. sept. 17-én collegium! egész pályáját, már másnap rendes tanárnak hivatott meg a mér- és

természettani székre. Sárvári örömmel fogadván az ajánlást, Göttingába sietett, honnan 1795. nov. 17-én visszaérkezvén, előadásait megkezdte. Mindenekelőtt az ottani főiskolában fölültébb elhanyagolt mértanra fordítá figyelmét, oly sikerrel, hogy mérnökök is látogatnák előadásait; nem kevésbé hatott a bölcsészeiben: leghasznosabban mulatott azonban az erkölcsi bölcsészeinél, mellyet ő is minden bölcsesség virágának és koronájának tartott 1792. máj. első napján hozatott be a debreczeni főiskolába a tudományoknak magyar nyelven előadása, és Sárvári nemcsak élő szóval, de mint író is buzgóit ez új mozgalom hatását maradandósítani; kiadván az „Erkölcsei philosophiának előljáró értekezései“ című munkáját, 1802. és 1804. 2 vastag kötetben. Utolsó dolgozata: „Csokonai életrajzának töredék vonalai“, a Kisfaludy-Társaság Évlap. VI. k. A magyar t. társaság, mellynek megbízásban pontosan szokott eljárni, 1832. mart. 9-én választá el levelező tagjává. Negyvennégy évi tanítói fáradozás után, 1839. nyugalmaztatott; meghalt 1846. dec. 19-én. — y.

Sasku Károly, szül. Felső-Bányán, Szatmármegyében 1806-ban. Tanulását a felsőbányai r. iskolában kezdte s folytatta a debreczeni főtanodában, utóbb a selmeczi bányász akadémiában, később Pesten a mérnöki tanpályán s végre a pesti orvosi egyetemnél, mint önkénytcs hallgató. Hivataloskodott Budán, az országos építészeti főigazgatóságnál, a mármaros-szigeti r. lyceumban mint tanár, s a tiszaszabályozásnál mint központi segéd-mérnök. Kiadott munkái következők: „Magyar eredetű romai szók“. Tud. Gyűjt 1835. „Értekezés a nyelvek tulajdonságairól“. Tud. Gyűjt 1835. „Okoskodás alaptudománya“. Pest, 1836. „Költészet alaptudománya“. U. o. 1836. Éjszakamerikai szövetséges statusok történetének fordítása. Pest, 1836. „Tanítás alaptudománya“. Pest, 1837. —1838. 3. füzet. „A való, jó és szép alaptudománya“. Tud. Gyűjt 1838. „Magyar eredetű angol szók“. Tud. Gyűjt 1838. „Értekezlet egy közönséges nyelvről“. Tud. Gyűjt 1838. „Magyar eredetű franczia szók“. U. o. 1839. „Értekezlet a nyelvek és nemzetek életéről és haláláról“. U. o. 1839. „Kö-

sönséges nyelvtudomány, vagy is nyelvek alaptudománya“. U. o. 1840. „Törvények alaptudománya“. Pest, 1841. „Keret és nyugat népe“. Pest, 1842. „A közintézetekről“. U. o. 1842. „Boldogságtudomány“. Pest, 1842. „A latin nyelv taniskolai 3-dik vagy 4-dik darabjának fordítása“. Pest, 1834. „Körseletek“. 1. füzet. Pest, 1847. „Hlendőség tan“. Pest, 1854. „Életre hasznos tanúságok gyűjteménye“. U. o. 1854. — k.

Schedius Lajos, szül. Győrött, 1768-ban nemes születtől. Tanult Posony- és Sopronban. Bővebb kiképzés végett meglátogatta a göttingai egyetemet; honnan visszatérve, nyelv és aethetica tanárává neveztetett a pesti egyetemhez. 1792. bölcsészettudori koszorút nyert. Schedius leg tudósabbjai közé tartozik kortársainak. Tudományos érdemei folytán tagja volt a honi tudományos társulatoknak, a magyar akadémiának igazgató tagja, a Kisfaludy-Társaságnak alelnöke, a pesti phil. kar dékánja; azonfelül tagja volt a jénai, göttingai német, charkovi orosz tud. társulatoknak, és Ferencz császár által arany szelenczével ajándékozott meg. Nagy buzgósággal karolta fel a pesti evang. ecclesia és gymnasium ügyét, melly utóbbit úgyszólván ő hozta létre. Meghalt 1847. nov. 12-én. Több nevezetes német és latin munkái vannak; ilyenek: „Dér dankbare Jüngling“ (Posony, 1782.). „Commentatio de sacris opus veterum Christianorum“ (Buda, 1818.). „Compendiaria graecae Grammaticae Institutio“ (Göttinga, 1790.). „Principia Philologicae seu doctrinae pulchri“ (Pest, 1828.). Magyarul irt számos értekezéseket, statistikai kimutatásokat, alkalmi verseseteket Legnagyobb és legnevezetesebb vállalata a „Zeitschrift von und für Ungarn“ című folyóirat, a hazai történet, földleírás és irodalom előmozdítására; mellyből 1802-től 1804-ig 6 kötet jelent meg; és Blaschnek Sámuellel kiadott magyar földabrosz (1833.), 9 íven. — k.

Schirckhuber Móricz, született 1807. jan. 8-án Dobapinkócson, mellyet most már Somlyóvárnak neveznek, Veszprém megyében. Atyja némi balviszonyoktól izgatva, követ-

kező évben apr. elején családotól áttette lakását Tatára: hol bevégezvén az elemi s középtanodai osztályokat, 1823. a kegyes rendbe lépett, s az újoncz-évet Kecskeméten, a szokott lelki foglalkozások, költészet és szónoklat gyakorlatában, tovább a tanmódszer tanulásában, s némelly iskolai tárgyak ismétlésében töltötte. Ezután Magyaróvárra küldetett, a tanítási kellemeket és bajokat megízlelendő. Grosser János igazgató, utóbb szerzetkormányzó atyai bánásmódja és tanácsa neki a választott életpályán lelki örömet és meglegedést szerzett. A bölcsészeti tanfolyamot két év alatt Váczon végezte, a hittanít pedig Nyitrán és Sz.-Györgyön. Miután 1830. a magyar egyetemi bölcsészeti kara által tudori oklevéllel tiszteltetett meg, 1831. Vurum József nyitrai püspök által pappá szenteltették. Szerzete tagjainak főrendeltetése a tanítás lévén, ez idő óta hat évig Pesten, (háromig nyelvészeti, s ugyanannyi szónoklata osztályban) csepegteté hazánk reményeinek szívébe mindazt, mi őket jövendőben boldogítandá. 1837. a természeti tanok előadására hivatott meg Vácra, hol tanszékét férfiasán be is töltötte. E hivatalban tapasztalván, milly keservesen esik tjtáinknak a temérdek szóhalmaz és szerföltötti ismétlés, melly Turcsányi latin természettanának több részeiben előmlik, miután a szünnapokban Bécsbe rándulva, az újabb természettani eszközökkel megismerkedett, egy, korunk és ujainkhoz alkalmazott természettan kidolgozásához fogott, elébb ugyan latin, de miután a magyarul tanítás megpendített, honi nyelven. Megjelent illy cím alatt: „Az elméleti s tapasztalati természettan alaprajza“. Pest, 1844. 3. k. 39 ív, 7 réztáblával. Egyéb munkái ezek: „Gazdaságtan elemei“. Pest, 1834. „Magyarok története“. U. o. 1834. L Leopoldtól mostanig, latin és magyar nyelven. Irta tanítványai számára; hozzáfoggesztvén némelly fordításokat Salustius-, Curtius-, Cicero- és Ovidiusból. „Magyarok története“ a nemzet eredetitől mostanig. U. o. 1835. 2. k. latinul és magyarul; 1841. pedig csupán csak magyarul. Kéziratban van „Átalános természetrajz“ című dolgozata. A magyar t. társaság 1847. levelező tagjává választotta. — y.

Schröck Ferencz, szül. Bándon, Veszprémmegyében 1813. oct. 9-kén. Gymnasialis tanulmányait Veszprémben végezvén, a kegyes rendbe lépett. Trencsénben töltött próbaévei után N.-Kanizsán az L nyelvtani osztályt tanította. 1836—1837-ig Váczon a bölcséleti tanulmányokat végezte, s bölcsészettudor lett. 1837—1840. a hittudományokkal foglalkozók Nyitrán és Sz.-Györgyön, mellyek végeztével pappá szenteltetvén, két évig Tatán, és utána szinte két évig Budán működött, mint gymnasialis tanár. 1844-ben, midőn az előadási nyelv a magyar lett, a váci lyceumba rendelték őt előjárói, hol történelmet és a szerzet növendékeinél még külön az érme- s oklevéltant adta elő. Itt fordította Bolla Márton egyetemes történetét magyarra, melly 1847-ben került ki sajtó alól. A forradalom miatt megszűnvén a váci lyceum, a szerzet jószágára küldték ellenőrül, s innen egy év múlva Szegedre hitszónoknak, hit- és magyar irodalomtanárnak. 1851-től fogva pedig pesti tanár, s mint ilyen közrebocsátotta a felgymnasiumi ifjúság használatára szerkesztett történetét; 1851-ben az ó-kort, 1852-ben a középkort, és az útjába górdított sok akadály miatt csak 1855-ben az új-kort. — k.

Schuszer Szilárd, szül. 1817. juh 31-én Szakolczán Nyitramegyében. Ajtatos rendűvé 1831. sept. 20-án lett Privigyén. Tanított Váczon és Pesten, a középtanodában: jelenleg gr. Pálffynál nevelő. Kiadott munkája e címet viseli „Földismeret matematikai, physikai és politikai tekintetben“. Tanodái használatra, Buda, 1847.

Scitovszky Ker. János, bíbornok, Magyarország hercegprimása, született 1785. nov. 1-én Bélán, Abaujmegyében. Elemi iskoláit Jolsván (Gömörmege), a gymnasiumot Rosnyón végezte. 1804-ben a rosnyói püspöki megye papnövendékei sorába felvétetvén, 1808-ban már a művészetek és bölcselkedésből, 1813-ban pedig a theológiából is elnyerte a doctori rangot. 1809. nov. 5-én pappá szenteltetvén, a rosnyói püspöki lyceumban bölcselkedés, két év múltával pedig theologia tanárává nevezetett, s ez utóbbi hivatalát rosnyói püspökké nevezetéseig folytatta. Rosnyón bizonyára még

számosán lesznek, kik a szende, vidám, ismereteinek elevensége, erkölcsének tisztasága, szorgalmának törhetlensége, fiúi szeretete s egész lényének kedvessége által minden rökben kitűnő becsülésben állott ifjuprofessorra emlékeznek. Utóbbi fényes pályája minden dicsősége-, pompája- s ragyogásaival nem bírta elnyomni ezen éveknek szende emlékét; élő professor-társai és egyéb ismerősei valahányszor a püspökről emlékeznek, soha nem feledik társalgási beszédekben megemlékezni az egyszerű áldozárról is, ki ifjú lelkének szépségével bájt kölcsönző azon szerény körnek, a melyben működött, s utat tört magának azon magasabb polczokra, mellyekre egymásután gyorsan emeltetett, s hova őt visszamaradt ifjúkori baráti csak Isten gondviselését imádó pietással emlékeztek tünde szárnyain követhették. 1824. sept 14-kén rosnyói kanonokká nevezetvén, mint ilyen a papnövelde kormányával bízott meg, honnan 1827. aug. 17-kén L Ferencz által a rosnyói, innen 1838. nov. 19-én V. Ferdinánd által a pécsi püspöki, s végre 1849. jul. 21-én dicsőségesen uralkodó L Ferencz-József apostoli fejedelmünk által az esztergomi, magyarországi primássággal összekötött érseki székre emeltetett Végre pápa ő szentsége, ő cs. k. apóst felsége ajánlására, 1853. mart 7-én tartott titkos consistoriumban a romai sz. és apostoli egyház bibornokai sorába igtatta.

Nincs a püspöki hivatásnak olly ága,*) mellyről a bíbornok 26 évi püspökségének folytán valaha csak pillanatra is megfeledezett volna. Az Úr szőllejének mindazon terheit, mellyek isteni parancsnál fogva a főpásztor vállaira nehezedenek, mindig maga, helyettesek nélkül és azon feláldozó buzgósággal viselte, melly méltán csodálkozásunkat kelti feL Számláljátok el egyenkint a tárgyakat, mellyek egy főpásztor erejét, gondját, figyelmét igénylik: a templom, az oltár, a szószék, a szentségek; az iskolák, papneveldek és convictusok; a tudományok, a művészetek és az irodalom; az egyházi kormány, az egyházi törvénykezés, a törvényes és atyai látogatások, a világi papság, a szerzetesek és kolosto-

*) Így ír a „Religio“ szerkesztője, lapjának 1853. I. t. évi 33-ik számában.

rok; a szegények és jótékony intézetek, a könyvtárak és múzeumok, a mesterek és képezdék, a vallási és jótékony egyesületek, az államegyházi viszonyok, stb. stb. — és mondjátok meg, mellyike ezeknek az, mellynek művelésében felszentelt kezei valaha ellankadtak volna? A hivatalos acták őrzik bizonyosságait annak, miszerint ismerte kötelességeit, s azok teljesítésében szinte önmagát fölülmúlni törekedett. A mi pedig hivatalos körén túl szeretettől dobogó szívének szabad mezejére esik, — eljön az idő, mellyben a világ felszámítva adakozásait, bámulni fog az összegek fölött, mellyek hihetetleneknek látszanak azoknak, kik nem tudják, hogy a férfiú, ki másokkal jót tett, s a püspöki méltóság külső fényének fentartására is oly sokat ügyelt, többiben dús jövedelmeinek közepette személyére nézve valódi apostoli szegénységben töltötte napjait. Az általa emelt vagy szervezett monumentumok néhányait csak említeni kell, hogy nevét azon nagy szellemek sorába igtassuk, kiknek dicsőségét a szenteknek gyülekezete századról századra hirdeti. A pécsi Notre-Dame apáca-kolostor, a nagyszombati ápolda és jezuítanovitatus, melly egyházunk újabb történetében forduló pontot képez, nagyszerű történeti művek, mellyek halhatatlansága nemes lelkű szerzőjükre kiált vissza. A kor körülményei egyesületi működést és a híveknek ajtatos szövetkezéseit tévén szükségessé, teremtő keze e téren is hagyott maga után, szabad legyen hinnünk, halhatatlan magzatokat. Mint pécsi püspök megyéjében a Boldogságos Szűz szent szívéből, mint esztergomi ének pedig az egész országban a szent gyermekségről nevezett tánulatot, (mellynek egyszersmind birodalmi elnöke) megállapította. A Sz.-István-Társulat legbuzgóbb védnökét tiszteli benne, s Isten után legnagyobb részben az ő bőkezűsége- és pártolásának köszöni, hogy a forradalmi veszteségek daczára oly hirtelen felemelkedhetett. Mint buzgó népnevelés-barát iskolák alapítására és helyreállítására, mesterek kiképzésére és ellátására százezreket költött. Mint a tudományok moecenása egykor Rimaszombatban kisgymnasiumot, legújabbban pedig Nagyszombatban éa Esztergomban nagygymnasiumot létesített,

Irodalmi munkásságáról a „Szentek élete“, a „Rosnyói egyházi töredékek“, számos az ő költségén napvilágot látott munkák tanúskodnak. A „Religio“-nak egyik legbuzgóbb pártfogója és támaszlopa volt Nem fogjuk feledni soha a főpapot, — így szól a nevezett lap szerkesztője — ki 1848-ban a fejünk felett zuhogó forradalmi zivatarok közepette szűk és szegény szobájában az igénytelen szerkesztőt ismételve fölkereste, tanácsaival élte, adományaival segítette, mindvégig rendithetlen kitartásra ösztönözte. A tudós és tudományt kedvelő férfiakat mindig becsülte, kitüntette s mindennemű áldozatokkal a további haladásra ösztönözte. Jó erkölcsű és jó eszű ifjak, árvák és a megtértek gyermekei számára Rosnyón 20—30 növendékből álló convictust tartott, számos másokat pedig stipendiumokkal látott el. A hívek ajtatósságának élesztésefil XVI. Gergely pápától a rosnyói székegyház számára sz. Neit vértanúnak testét nyerte, mint pécsi püspök pedig IX. Pius pápánál sz. Mór első püspöknek nyilvános tiszteletét eszközölte ki. Az általa állított, helyrehozott, kicsinosított, edényekkel, ruhákkal és harangokkal ellátott templomok- és kápolnáknak száma olly nagy, miszerint ezek elősorolásától rövidség okáért tartózkodnunk kell.

Püspöki székeiben utódainak méltó háláját érdemeltek!: Rosnyón ugyan a somodi kastély alapjaiból felemelése, Pécssett pedig a residentiának hercegi fénynyel kiépítése által. Esztergom városa és vidéke tudni fogja, mivel tartozik azon gondoskodásnak, hogy ‘a forradalom alatt elpusztított dunai hajóhidat olly gyorsan helyreállította. Esztergomi érsekké és Magyarország primásává nevezetvén, milly állapotban találta a dolgokat? leírni nem szükséges. A nyáj pásztorok nélkül, az egyházi javak elpusztítva, a seminariumok fennállási alap nélkül, az iskolák kuszáit állapotban. Azóta mindez, orvosolva van. A püspöki székek a papság legjelesb- és legtudósabbjaiból választott férfiakkal betöltvék, a jószágállapotok megnyugtatók sőt kezdő virágzásai fokon, a papnöveldek a legszüksége-sebbségekkel ellátvák, az úrbéri kármentesítés és a lelkipásztori dézmának kárpótlása kegyelmesen resolválva, a feleke-

zeti viszonyok törvényesen szabályozvák, az egyház szabadsága elvileg és gyakorlatilag biztosítva, az egyház ősi méltósága-, dicsősége- és tekintélyébe visszahelyezve. Tudják, hogy mindezt urunk Ferencz-József ő cs. kir. felsége veleszületett, gondos nevelés által kifejtett, elmélkedés és tapasztalás által megedzett, mély és őszinte vallásosságának kell Isten után legfőképen tulajdonítanunk: mindamellet, ki tagadná, hogy része van benne azon egyházi fejedelemnek is, ki mindjárt érseki székébe 1850. Három-királyok napján történt beigtatásának első esztendejében az egyházi dolgok rendbehozása végett Esztergomban püspöki tanácskozmányt tartott, mellyben Magyar-, Horváth- és Tórország minden érsekei és püspökei személyesen jelen voltak, az erdélyi aggkora általi akadályoztatásában maga helyett képviselőt küldvén; s ki, nincs az a bonyolódott ügy, nincs az a hátrány, nincs az a sérelem, melly akár régóta létezett, akár ezen idő alatt előadta magát, mellynek megoldása orvoslása és előmozdítása végett jobbágyi hódollattal, de egyszersmind apostoli nyíltsággal a felséges fejedelem trónja előtt nem könyörgött volna?

Mi politikai pályáját illeti: egyike volt ő azoknak, kik az 1825. óta növekedő forradalmi szellem ellenében évtizedeken át soha meg nem szakadt kitartással, nemcsak szóval de tettel és áldozatokkal is küzdöttek; különösen azon megyékben, mellyek püspöki megyei területébe beleestek. Nem riasztották vissza a királyt és hazáját hön szerető férfiút sem fenyegetések, sem rágalmak, sem a gúny, sem a zöld táblánál nyíltan folytatott ellenségeskedések. Nem tartozott azokhoz, kik a javíthatlan rossz szelleműeknek akár kedvét, akár dicséretét keresték, s ezeket magukpártjabeliek fölött kitüntetni mélységes politikai bölcseségnek vélték. Fájdalom! kevés utánzókra talált. Ha nagyjaink valamennyin ennyi bátorságot és resolutiot fejtenek ki csak a legutolsó országgyűlési választások alkalmával is, a forradalom hatalomra soha sem vergődik. Jeles személyes' tulajdonairól szóllani tartózkodnunk kell. Elég legyen csak néhány vonást emelni ki, mellyek úgyis átalánosan ismeretesek. Hlyen mindenek felett a

szeretetre-méltóság, mely végtére minden körben, hová őt az isteni gondviselés helyeste, kedvessége által uralkodott. Ismereteit illetőleg: elvonva theologicus, nevezetesen erkölcs-, lelkipásztorság- és egyházi jogtani valóban bámulatos eruditiojától, csak azt az egyet említjük meg, hogy nincs azon megyékben, hol püspöki méltóságot viselt, város, falu, vár, klastrom, hely s e helyen templom, iskola, kórház, alar pitvány stb., mellynek eredetét és viszontagságait alaposan nem ismerné s elbeszélni ne tudná, mi a vele beszélgetőt nemegyszer igen kellemesen lepi meg. — Ennyi tudományt, buzgóságot, szeretetet és érdemet méltányolt mind IX. Pius ő szentsége, midőn a különben is tejedelmes megyéje kormányzásával nagyon elfoglalt főpapot minden magyarországi kolostorok apostoli látogatójává teljhatalommal kinevezte, mind pedig ő cs. kir. apostoli felsége Ferencz-József, midőn 1852. évi körútja alkalmával kétszer Esztergomban és Posonyban vendégképen asztalánál helyet foglalni, s őt később pápa ő szentségének korona-bíbornokul kegyelmesen ajánlani méltóztatott.

A megszámíthatlan gondok és fáradás után is még mindig ifjúlelkű egyházfejedelem életéből még egy ténnyt kell kiemelnünk, melly hazánk történetében feledhetlen maradand. 1854-ben IX. Pius pápa a kath. világ összes egyházaihoz felszólítást intézett, hogy a főpásztorok a Boldogságos Szűz szeplőtelen fogantatásának mint hitdogmának meghatározása végett Romában összegyülekezzenek. Scitovszkyt sem aggkora, sem a hosszas ut fáradalmi és veszélyei nem bírtak viszatartani, hogy mint a magyar egyház képviselője Romába siessen: lerovandó kötelességét s legfőbb tiszteletét az Istenanya iránt azon ország nevében, melly Őt nyolcz század, óta Védasszonyául tiszteli. A nagy Pázmány óta ez az első hivatalos utazás a kereszténység fővárosába a magyar főpapak részéről. Említeni is felesleges tán, hogy az ország primásának Romábi mutatója áldásdús volt a magyarországi kath. egyházra nézve. Hogy a szorgoskodó főpapak legkisebb körülmény sem kerülte ki figyelmét, kitűnik azon szá-

mos kitüntetésekéből is, melyeket a vallás és egyház körül érdemeket szerzett férfiak számára Romában eszközölt Majdnem hihetlennel látszik azon tény, hogy a bíboros hg.-primás úti fáradságai és számtalan gondja mellett egész útjában, valamint Romábani tartózkodása alatt is sajátkezüleg rendes naplót vezetett, azt egész terjedelmében a „Religio“-ban közölte. Innen érdekessége miatt a többi hazai lapok is kisebb-nagyobb teljedelemben átvették. Isten tartsa őt az egyház javára sokáig, hogy a még hátralévő egyházi ügyeket elrendezhesse, némelly tervbevett nagy műveit létesíthesse, azon basilikát, mely a magyarországi Sión ormain valódi királyi méltósággal emelkedik, bevégezhesse, s általán a szellemi átalakulást, melyre Istentől hivatottnak lenni látszik, a kereszténység örök-igaz alapjain fbkonkint megérlelve, az egyházi és társadalmi rend mindenkorra biztosításául szerencsésen eszközölje — k.

Simai Kristóf, szül. 1742. Komáromban, hol végezvén iskoláit, ifjúsága legszebb korában a piaristák közé állott 1768. Kámzsán kezdte a tanítást, s folytatta két ízben Kecskeméten, Kalocsán és Pesten: összesen a pályán 65 évig fáradozván. A művészetekhez hajlamos érezvén, tökélyesíté magát a rajzolásban és építészetben, úgy hogy az elsőt 1778—1792, és így 14 évig tanítaná Kassán; azutánKörmöcbányán 38 éven át mint gynmasialis tanító működött; míg 1830. saját kérelmére nyugalomba tétetvén, buzgó szolgálataért arany érdempénzzel jutalmaztatott. Ő már Pesten 1773. a magyar játékszint „A mesterséges ravaszság“ című darabjával gazdagította; midőn pedig Kassán tanított, baróti Szabó David-, Bacsányi- és Kaziaczyhoz csatlakozván, 5 újabb darabot ada, részint a Magyar Múzeumban, részint az Endrődi szerkesztette Magyar-Játékszínben, sőt külön is. Hlyének: „A váratlan vendég“ (Kassa, 1788. Magyar-Múzeum I. k.); „Zsugori a vén fesvény“ (Pest, 1792. Magyar-Játékszín I. k.); „Házi orvosság“ (u. o. 1794. M. J. IV. k.); „Igazhazai, a jó polgármester“ (Buda, 1790.); „Gyapai Márton a feleségföltő“ (U. o. 1793.) jelentek meg, melyekkel nemcsak az ak-

kor keletkezett magyar színpadon, hanem az olvasók szobáiban is érezhető hiányt igyekvők pótolni. Az 1792. országgyűlés után azonban a színészet ügye ismét hanyatlásnak indulván, s ő maga Körmöczre tétetvén át, a szótár-írás gazdag mezejére lépett, rajta maradandóbb érdemet és emléket szerzendő. Roppant gyűjtemény az, mellyet ő itt csüggedetlen fáradtsággal összehalmozott, és hasznosnak látta azt két alakban kidolgozni, a szokott betűrend s tagok végzetei szerint. Ez utolsó „Végtagokra szedetett szótár“ cím alatt Budán, 1809—1810. 2 k. meg is jelent. A másik, mellyet ő „Nagy szótár“-nak nevez, szinte elkészült: de csak kéziratban, N-ig tisztázva, azontúl egyes levelekben. Gazdagságra felülmúl mindent. mit e napig magyar tudós e mezőn előállított. A zsebszótárt dolgozó bizottmány használta munkálódásában. Ő egyike volt azoknak, kik az 1890. országgyűlésre nyújtott kérelemben, mint ajánlott tagok megjelentek, egyike azon háromnak, kik a régen várt magyar társaság létrejöttét megérvén, 1831. tagokká választattak, s miután a 90 éves ősz az 1832. aug. 28-án és 29-én tartott társasági nagygyűlést jelenlétével megörvendezteté, elhalt 1833. jul. 14-én, 91 éves korában, Körmöczbányán. — y.

Skaricza Máté, szül. Ráczeviben, Csepel szigetén 1544-ben. Tudományos kiképeztetését szülővárosában, Tolnán és Kolosvárott nyerte. Előbb tanító volt Jászberényben; ez állomásáról lemondván, beutazta Olaszországot, Helvetiát, Német-, Francia- s Angolországot. Paduában 15 hónapig hallgatta a bölcsészetet. 1572-ben kevíi lelkészszé neveztetett. Sokáig vitatkozott Válaszuti György, pécsi unitárius pappal a Szentháromságban fölött. Mint író költeményeiről ismeretes. Hlyének több énekek Lutherből; továbbá: „Descriptio regni coelestis“, sz. Ágostonból; „Adhortatio ad iudices“. „Ráczevi város eredete“. 1600. Ő írta Szegedi És István életrajzát is deák nyelven, melly a reformatio történetére vonatkozólag igen fontos adatokat tartalmaz. — k.

Soltész János, orvos-doctor és tanár, született Csáton Borsodmegyében, nov. 2-án 1809. reform. szüléktől. Elemi

növeltetését szülővárosának népes iskolájában vette, hol a tanítói pályán később is kitűnt derék férfiak vezérlete alatt alsóbb gymnasialis tanulmányait is elvégezte. 1820-ban atya Miskolcra vitte, tanulási pályája folytatására, hol egyszersmind a bölcsészeti tanfolyamot is megfutván, mint tanító, még két évet töltött az elemi s első gymnasialis osztály vezetésével. 1828-ban Miskolcot odahagyván, midőn épen jövőre sorsán törődnek, Csát városának egyik földesura, néhai cs. k. kamarás Almásy Mihály a tehetséges ifjúnak, atya iránti jó indulatából, azon ajánlatot tévé, hogy ha netalán az orvosi pályát választaná czélul, kész volna őt annak elérésében minden módon segíteni. Elképzelhetni az örömet, mellyre egy buzgó katolikus család törzsivadékának nyilatkozata hangolta a prot ifjú kebelét; ki az ajánlatot hálásan fogadván, Pestre ment, s annak igénybe vételével képes lett kitűzött célját elérni. Junius 3-án 1834. kapta kezébe oklevelét, s már a következő hóban a helvét hitvallásnak tisztáninnyi egyházkerülete által a sárospataki főiskola r. orvosául, s a népszerű orvostan és természetrajz tanárául hivatott meg; szabadságot nyervén előbb öntökéletesbitévé végett néhány hónapot Pécsben tölthet. E körben működött az 1853-ik évig, midőn a körülmények kényszerítő hatalmának engedve, az iskolai új szervezet folytán, rendes orvosi állomásával felhagyott, s egyenesen gymnasialis tanári alkalmaztatást nyert. A folyóiratokban (Athenaeum-, Tudománytár-, Magyar Gazdában stb.) megjelent, részint eredeti, részint fordított dolgozatain kívül, következő munkákkal szaporító a magyar irodalmi termékeket: „Egészségtudomány“. Népiskolák számára. Sárospatak, 1839. „A természet három országának általános megtekintése“. Hallgatói számára. Sárospatak, 1839. „Alkalmazott természetrajz: a) Gazdálkodási, b) Műtudományi természetrajz“. Népiskolák számára. Sárospatak, 1840. „Természetrajz“. Felsőbb gymnasialis iskolák számára, Schinz rendszerén dolgozva. Sárospatak, 1841. „Latin magyar szótár“. Több tisztársak közremunkálásával szerkesztették dr. Soltész János és Bakó Dániel tanárok. Sárospatak, 1845. „Az ember szelleme, vi-

szonyaiban a testi élethez“. Hartmann után. Sárospatak, 1847. „Általános természetrajz“. Sárospatak, 1848. „Népszerű orvostan“. Műveltebb nemorvosok számára. Sárospatak, 1851. „Természetrajz“. Felgymnasiumok számára. Sárospatak, 1853. „Természetrajz elemei“. Algymnasiumok számára. Sárospatak, 1853. (Még eddig csak első füzete jelenhetett meg). „Természetrajz“. Népiskolák számára. Sárospatak, 1854. „Az állattan alapvonalai“. Cs. kir. felgymnasiumok számára. Schmarda után. 1854. Kéziratban: „Az orvostanban tapasztalat“. Zimmermann után. (E munkát a tudós társaság tűzte ki fordítandóul s a jelen fordítást el is fogadta, később azonban finánciális viszonyok miatt a fordítónak visszaküldte azt, kinél még eddig nyomatlanul hever.) — k.

Somogyi Alajos, szül. Komárom városában, 1816. s ugyanott végezte gymnasiumi tanulmányait. 15 éves karában az egyházi rendbe lépett; a philosoph. tanulmányokat Nagyszombatban, a theol. Bécsben végezte. Foglalkozási köre: 1841—1843. a Religio és Nevelés mellett szerkesztőségi segéd; 1843—49. káptalani könyvtárnok Esztergomban. 1850—55-kig missionarius Ejszakamerikában; honnan roncolt egészsége miatt is visszatérvén, jelenleg a Sz.-István-Társulatnál mint aligazgató működik: a Religio és Név. lapban közlöttek közt (1846.): a „keresztény vándor naplója“, melly Romát ismerteti személyes tapasztalásból, és „négy év az éjszakamerikai missiókban“ 1854. jelességök miatt különös figyelemre méltók; mint a később időnként a „Religio“-ban közlött érdekes levelei is az éjszakamerikai egyház állapotáról. — k.

Somogyi Károly, szül. 1811. apr. 1-ső napján Tisza-Földváron, Hevesmegyében, hol édes atya Sándor ügyvéd, a Dentumogerek írója, uradalmi tisztviselő volt Innen azonban csakhamar Pestre költözvén, valamint gyermek éveit, úgy iskoláit is egész a bölcsészeti pályáig bezárólag a fővárosban végezte. 1827-ben Rudnay Sándor hg.-primás által az esztergommegyei növendék-papok közé fölvétetvén, a szelíd jellemű s szép tehetségű ifjú Nagyszombatban töltött egy év után, további kiképeztetése végett ismét Pestre, a középponti pap-

növekedésébe küldetett, hol a theologiai tanulmányokat 1831. dicséretes szorgalommal befejezte. Minthogy azonban korának fiatalsága miatt pappá csak három év múlva szenteltethetett, ez időközben utóbbi tudományos pályájának előkészítésére fordítá, s ez alatt egy évig Komáromban mint diaconus segédlelkézi hivatalt is viselt; fölszentelése után pedig részint mint udvardi káplán, részint mint nevelő a lelkipásztorkodásban és tanításban működött: míg a Religio és Nevelés című egyházi folyóirat meg nem indított E végre már az 1840-ik év 2-ik felében Pestre hivatván meg Szaniszló Ferencz által a szerkesztőségben részt veendő munkás segédül. A következő évben ugyan, mellynek elején, A törvények iránti engedelmességéről irt, s a pesti egyetemi theol. kar által Horváth-féle jutalommal díjazott pályamunkával gazdagította a honi irodalmat, hódolván a hg.-primási fölhívásnak, Esztergomba távozott, az ottani presbyteriumban tanári s tanulmány-igazgatói tisztséggel ruháztatván föl. De a Religio és Nevelés tudós szerkesztője sokkal inkább ismerte és méltányolta Somogyinak az egyházi irodalom fejlesztése- s terjesztésében tanúsított fáradhatlan szorgalmát, ügyességét és tudományos készségét, semhogy ezen, olly sok bajokkal és nehézségekkel egybekötött vállalatnál közremunkálását tovább nélkülözni akarta volna: azért a kiadó s a kiadással már fölhagyni készülő apát ismételt sürgetésére újólág a szerkesztőséghez csatlakozott; míg végre 1843-ban a lap kiadását és szerkesztését teljesen átvette. Azóta minden teher az ő vállaira nehezedett, s csak kitörése, páratlan buzgalma, s az ügy szentségétől áthatott vallásos lelkülete eszközlék, hogy a magyar időségi sajtó körében egyetlen kath. lap az eleinte mutatkozott részvétlenség miatt meg nem bukott. De ő lankadást nem ismerő serénységgel folytatta kezdett munkáját, s az élet szükségéhez mért s a hittani tudományok különböző ágaira kiható cikkeivel ébresztette paptársaiban a magyar egyházi irodalom iránti rokonszenvet, s a kor kérdéseit helyes tapintattal fölfogva és alaposan megvitatva, a kath. hit és nevelési tanoknak előharczosa lón. Minél fogva a tudományos világ

méltánylatát annyira megnyeré, hogy a pesti kir. egyetem theologiai kara által hittudori oklevéllel ajándékozott meg. E kitüntetés ösztönül szolgált rá, hogy tövises pályáján a magyar egyház- és irodalomnak javára kettőzött buzgalommal haladjon, barátainak pedig öröme, kik arczképét lenyomatván, őt, a munkásságáról ismerettest, tisztelőinek személyesen is bemutatták. 1848-ik évi júniustól kezdve a Religio és Nevelés szerkesztését, 1849-ben pedig kiadói jogát is Danielik Jánosra ruháztatván, egy új vállalathoz fogott a „Kath. Iskolai Lapok“ kiadásával; mi által egy igen nagy hiányt ügyekvék pótolni, s érdemkoszorujába egy új virágot fiizni. Somogyi a magyar forradalom zivatarai közt a nyilvános élet köréből visszavonulván, (1850.) mint hg.-primási könyv-és levéltárnok Esztergomban, 1851-ik évtől fogva mint a Jó és Olcsó Könyvkiadó jelenleg Sz.-István-Társulat aligazgatója, s Fogarasy Mihály ez. püspöknek Pestről távozta után pedig mint ugyan e társulat igazgatója Pesten működik. — y.

Somogyi Csizmazia Sándor, szül. Farkasdon, Nyitramegyében, 1772-dik évi nov. 4-én, tisztes és ref. vallást követő, nemes szüléktől: kiknek vallását azonban később őseinek hitével cserélte föl, és a kath. egyház kebelébe tért vissza. Iskoláit részint Posonyban, részint Losonczon stb. végezte; mígnem a kir. táblánál föleskettetvén, az ügyvédi oklevelet elnyerte. Ügyek vezetésével azonban keveset foglalkozván, inkább gazdasági hivatalt vállalt; és illy minőségben részint Tisza-Földváron Hevesben, részint pedig (b. Podmaniczky család pénztárnoka lévén) Pesten lakott Az irodalmi pályára jókor lépett; s már 1805-ben Farkas Károlylyal közremunkált a neve alatt megjelent, *Mulatságok* kiadásában (Budán, Landerernél); melly részint eredeti, részint és leginkább fordított költészeti művek gyűjteménye, kötött és kötetlen stylben. 1807-ben Pichler Karolinának, saját neje, szül. Kelemen Borbála által fordított, *Hasonlatosságai* (Pesten, Ihstitorisnál) láttak segélyével napvilágot: kedves béltartalma- s külsejénél fogva méltán jó benyomást szülve. 1820-tól fogva S. egészen a tudományoknak élt, és különféle

irodalmi vállalatokban vett részt Különösen 1821—6. években a, Hazai s külföldi tudósítások' szerkesztésében Kultsár Istvánnak volt segédje; kinek elhunya után a nevezett lapot egy ideig (1830—1. években) önállólag is szerkeszté. Egy igen gyakorlati, de be nem végzett magyar nyelvtani munkán s több értekezéseken kívül, 1826-ban a következő, legkitünőbb munkája jelent meg: „Dentumogerek, vagy a magyaroknak őselei“ (két földképpel. Budán, 1826. Landerernél); mellyben Horváth Istvánnak a, Rajzolatokéban közlött, igen is messzelátó nézeteit igyekezett kissé higgadtabb nyomozással kísérni. — k.

Soós Kristóf, szül. Sóvárt, nemes szüléktől; nagy tudománya nem csekély tekintélyt kölcsönöz neki. Irt „Postillát avagy a vasárnapi innepekre predikációkat“. (Bártfa, 1597.). Másik munkája a magyar nemzetnek ajánlva: „A szent Prófétáknak írásaiknak predikációk szerint való magyarázatának első része“. U. o. 1601. — y.

Spindelhuber Eduard, ájtatos rendi tag, szül. 1816. jan. 26-án Györszigetben; bölcsészeti tudor, a szaktanítás alatt 184⁰/₁ szám- és mértan tanára, még 1846. illy munkát ada ki a felsőbb elemi osztály számára: „Polgári építészet“. Meghalt Pesten, 1848. dec. 14-én ideglázban. — y.

Somossy János, született Bodzás-Ujlakon Zemplénmegyében, 1783. máj. 24-én. Tanult Sárospatakon és Lőcsén. Utazott tudományos szempontból Németországban. Azután Sárospatakon tanárkodott Munkái: „A dogmatica theológiának első vonásai“. S.-Patak, 1827. „A zsidó nyelv kezdetei“ (németből). I. rész: „Zsidó grammatica“ (Buda, 1832.); II. rész: „Zsidó olvasó-könyv“ (Buda, 1833.); „Keresztyényi hittudomány“ S.-Patak, 1836. 2.k. A magyar akadémia 1834. sept 10-én választotta tagjává. — k.

Sujánsky Antal, született Pesten, 1815. aug. 4-kén. Elemi s gymnasiumi tanulmányait Pesten végezte; növendékpapnak fölvétetvén, a posonyi sz.-Imreféle intézetben 2, a nagyszombati növeldében a bölcsészeti tanfolyam alatt 2, a bécsi Pazmaneumban pedig a hittant végezve 4 évet töltött: 27.

innen Pestre visszakerülvén, mert ifjú kora miatt föl nem szenteltethetett, a pesti k. magyar egyetemen a magyar és természetjog hallgatója volt 1838-ban pappá szenteltetvén, káplánnak Komáromba küldetett; honnan Pestre tétetvén át, Lipótvárosban 7, a belvárosban pedig majdnem teljes 8 évig szolgált: míg végre 1854-ben józsefvárosi plébánosnak kineveztetett. 1842-ben kiadta magyar fordításban „Szent Hangzatok“ cím alatt Albach Szaniszlónak közkedveségü, „Heilige Anklünge“ című német imakönyvét Szinte ez évben jelent meg Fraissynous Dénes „Défense du Christianisme, ou Conférences sur la Religion“ című jeles francia munkájának fordítása 3. kötetben; 1843-ban Münster Renát német imakönyve gyermekek számára, illy cím alatt: „Minden bölcseség kezdete az Isten félelme“. 1844-ben Kempis Tamás négy könyve Jézus követéséről magyarul; 1844—1852-ben „Kalászat a legjelesb német hitszónokok egyházi beszédeiből“ (8. köt). 1846-ban „Ajtatosság gyöngyei“, eredeti s Kopácsy József hg.-primás által helybenhagyott imakönyve. 1844-ben „Vallásos és Hazafiul költeményei“ 1 kötetben; 1846—47-ben „Fényrajzok Jézus és az Apostolok életéből“, 24 aczélmetszettel 12 füzetben; 1851-ben „Hit, Remény és Szeretet“ részint fordításból összeállított legdiszesb kiadású imakönyv; 1846—1852. Schmidt Kristóf ifjúsági iratai szerkesztése alatt, 10 füzetben; 1853-ban Vallásos költeményeinek, 2-dik átdolgozott és bővített kiadása. Az „Örangyal“ vallásos almanach szerkesztése alatt 1845—1852. ötször jelent meg, ezen kívül 1837—1850-ig a szépirodalmi folyóiratok és több című almanachokban számos profán és vallásos költeményei, úgyszinté többnemű fordított értekezései s eredeti bírálati lelkhatók fel. Sujánszky kétségkívül halhatatlan nevet vívott ki már eddig is a vallásos költészet terén. E tekintetben alig múlja őt fel egy is eddigi költőink közt. Jelenleg a „Kath. Néplap“-ot szerkeszti. — k.

Sükey Károly, szül. 1824-ben. Tanult Erdélyben. Közölt több költeményeket és irodalmi bírálatokat szétszórva a lapokban. Önálló munkája; „Hulló csillagok“. Pest, 1851.

Sümeghi Pál, kegyes r. tag, szül. aug. 28-án Szegedfen; bölcsészeti kebelezett tudor, a m. k. természettudományi társulat tagja, Váczon mennyiségtan tanára volt 1846-ban a 3-ik nyelvtani osztályra irt latin „nyelvtanát“ a helytartótanács megújjazta.

Szabó Imre, szül. Békáson, Veszprémmegyében Pápa mellett, hol atyja gr. Eszterházyak gazdatisztje volt Iskoláit 1814. falusi mesternél kezdve Mező-Lakon, folytatta Pápán és Győrött 1830-ig. Ekkor, épen a cholera pusztításakor lett Veszprémben papnövendékké. A hittanból egy évet Veszprémben töltve, később Pestre tétetett által: hol tanulmányait 1836-ban végezte be. Következő évben római dispensatió mellett pappá szenteltetvén, Somogyba, Karád nevű mezővárosba ment káplánnak. 1888. a veszprémi papnöveldeben tanulmányok igazgatója, 1843-ban pedig ugyandtt a háznak aligazgatója, majd 1845-ben csicsói lelkész, végre 1847-ben egyetemi hitszónok és 1850-ben iszkázi lelkész lett; hol azóta jelenleg is van. Irodalmi próbáit legelsőbben a „Regélő“-ben adta ki: többnyire apró versek, és két elbeszélés álnév alatt.

— A „Religio és Nevelés“-ben, utóbb a „Religio“-ban megjelent több rendű verseset-, fordítások- tudósítás- és egyéb apróságokon kívül értekezett: „A nőnem befolyásáról az emberiség boldogítására“ „A népmissiókról Irányzatok“. „Egység az egyházban“, stb. Az „Órangyal“ czfantt vallásos almanach szerkesztése mellett indult meg; az abban közlött Versek és elbeszélések illy czim alatt: „Harczálózat“; „Boldogcsalád“; „Özvegy leánya“ stb. tőle vannak. A „Kath. Néplap“ is szerkesztése mellett indult meg; hol több rendbeli cikkei jelentek meg.

— 1648-ban az ekkor még Jó és olcsó könyvkiadó, jelenleg Szen István-Társulat adta ki Tanácsadóját a köznép számára; ugyszinté a „Zsöllérleány“, és „Elveszett fiú“ népies elbeszéléseket Szalay Imre „Gyűjteményében“ több jeles egyházi beszédei jelentek meg; nevezetesen: Húsvét, Úrnap, Szent István, Neportmki ez. János, sz. Kereszt földmagasztalásának ünnepeire. Ugyanott értekezett: „A kath. hitszónok dolgozó asztalánál és a szószéken“. — Külön is jelentek meg egyházi

főleg gyászbeszédei Deák Antal, Kisfaludy Sándor, Botka József, Zichy Józsefné, Batthyányi Károly föltött; úgy szinte egy „áldozó“, s egy Kisovics József ujmiséjére. „Néphez alkalmazott egyházi beszédeidből eddig két kötet jelent meg. Tőle van, Emilia, vagy az elvált házasság is németből fordítva, mely a vegezházasságok fölötti vita korszakában jelent meg. Kéziratban „Flam-Csendélet“-en kívül (németből fordítva) egészen befejezve áll „A falu őrangyala“, vallásos elbeszélés; melyből a Családi lapok közlötték mutatóvánt Ugyan-e lapokban jelentek meg a szintolly szorgalmas, mint kedélyes, és a népszerű modort illetőleg csaknem páratlan, azért közkedvességű írótól a „Vizlakiak“ humoristikus tollrajz, próba gyanánt Jelenleg Leonhard evangéliumok magyarázatának átdolgozatával foglalkozik az iskolák számára. Bátran kijelentjük, hogy Szabó Imrét a népnek szánt világos, s még is minden durva pórias kifejezésektől ment előadást illetőleg eddigi íróink közt egy sem érte utók — k.

Szabó István, szül. 1695. jul. 28-án Egerben. Jezuitává 1714. lett A közép- és főtanodai ifjúságot Kolosvárt, Kassán összesen 12 évig oktatta; az evangéliom hirdetésével ugyanannyi ideig foglalkozott; a papnövendékek kormányzását Nagyszombatban 4, övéinek pedig Sopronban és Pécsen 7 évig vitte. Midőn ünnepi szóbeszédeinek rendezésével foglalkozott, meghalt 1753. mart. 3-án. Magyar munkái ezek: „Koronában foglalt angyal“. Kassa, 1730. „Predikátziók“. Sopron, 1743. „Első Ferencz felséges romai császár“. U. o. 1745. „Három esztendőre való vasárnapi predikátziók“. — y.

Szabó István, pilisi plébános, szül. Bakony-sz.-Királyon (Veszprémmegye) 1801-ik évi jul. 14-én. Tanulását Pápán kezdé, honnan már 12 éves korában Rosnyóra ment át, s ott gr. Eszterházy László akkori püspök által a püspöki convictorok közé vétetett fel. 1819-ben növendékpapok sorába vetetett fel. 1826-ban felszenteltetvén, egy évig protocollista volt a püspöki cancellariában. Hét évig mint káplán, három évig mint osgyáni plébános-helyettes működött, míglén 1837-ben

guszonai plébánossá neveztetett. Innen néhány év előtt Pilisre tétetett át plébánosnak, hol mostanáig szorgalmasan mivelé az Ur szőlőjét, üres éráit fiatal korától fogva a tudománynak és irodalomnak szentelvén. Sz. L különösen a belien irodalmat s nyelvet tette sajátjává, s a tudomány ez ága iránt rendkívüli ragaszkodással viseltetik annyira, hogy múlt évben a latin ker. classicusok mellett, különösen Gaume „Bibliothèques des classiques Latins et Grecs“ című munkájának kiemelése által felszólalt „Religio“ egyházi folyóirat ellen, mintha ez a pogány classicusokat iskoláinkból kiküszöböltetni akarná, nyilvánosan kikelt. Tudományos érdemei jutalmul a m. akadémia 1839-ben választotta tagjává. A Kisfaludy-Társaság 1842-ben sorozta tagjai közé, melly alkalommal a „belien és magyar prosa egymás mellett“ című értekezéssel köszöntött be. A m. t. társaságnak beadta „Szikrák a belien szónokokból“ című dolgozatát. Ezenfelül fordította Homer Odysseáját s Iliasát; Isocrates Parainesisét s Tetralógiáját; Aesop meséit A Tudományos Gyűjteményt jeles czikkekkel gazdagította; itt foglaltatnak a palócz nyelvről szóló beces közleményei s a termpopylaei csata leírása Herodot után. A Kisfaludy-Társaság Évlapjaiban is munkás részt vett. Itt közlötte „Aesop és Kendőlakás“ című jeles költői beszéyleit Homer fordítása által a m. irodalomban örök nevet biztosított magának. — k.

Szabó János, szül. 1767. jan. 27-én. Pesten bevégezővén a hittudományi pályát, Erdély részére 1791. jan. 2-án pap-pá szenteltetett Először Marosvásárhelyt mint segédlelkész foglalkozott az Ur szőlőjében; honnan gr. Eszterházyékhoz nevelőnek, s nemsokára a károlyfejérvári lyceumba az egyházi törvények tanítására hívatott meg; utóbb kolosvári plébános, kanonok és apáttá nevezteték: és így 28 éven át rendkívüli munkásság közt és bámulandó hatással fáradozott a lelkészi és nevelői pályán; miről velős és páratlan jelességű egyházi beszédei nyújtanak tanúságot; mellyek azonban nagy számmal jobbára kéziratban hevernek, s csak némellyek ki nyomatvák Szalay Imre gyűjteményében. Ő szónok a szó leg-

szigorúbb értelmében. Kiváló érdemeinél fogva minden szerénysége daczára 1819. a guberniumnál a kath. comissioiban referens-és tanácsossá nevezteték; melly fontos hivatalban kimért pontossággal járt el 1847-ig, midőn nyugalomért könyörgött. E kitűnő egyéniséget ritka talentum, ernyedetlen munkásság, vallási buzgalom, mély bölcsesség, az emberiség gyengéd szerelése, lankadhatlan erély, szelid nyájasság, fellegtelen derűlttség bélyegzék aggott korában is. Munkáit Vitos jeles képességű kolosvári segédlelkész készíti sajtó alá; köztük a „Természet s Religio“ című kiválólag dicsértetik. — y.

Szabó Samuel, ref. lelkész, szül. 1813-ban Felső-Eőr- -sön Zalamegyében. Atyja ugyanott ref. lelkész volt. Iskoláit Pápán végezte. Iskolái végeztével nevelő lett, s mint ilyen egy halotti emlékbcszédet bocsátott közre „Nőnem“ czím alatt, mi által hírre kapván a csóri papsággal kínáltatott meg s azt elfogadta. Innen Hajmáskérre, később Tiszavárkonyra, végre 1845-ben Tiszaföldvárra tétetett át elébbi minőségében. Az irodalom terén már tanuló korában lépett fel egy pár czikkal a Tudományos Gyűjteményiben. Mint lelkész és nevelő 60-at meghaladó vezércikkeket, tudományos értekezéseket, szép-tan! csikkeket közlött különféle lapokban; különösen a „Prot Egyh. és lek. Lap“-ban, többnyire álnév alatt Pap István ref. főesperesnek „A keresztény vallás“ című munkáját ki-gazítva saját költségén adta ki 1848-ban. — k.

Szabóky Adolf, kegyesrendi tag, szül. Budán, 1821. sept. 9-én. Tanulmányait Budán, Vácson, Nyitrán és Sz.-Györgyön végezte. Tanárkodott Kanizsán, Szegeden, Kolos-várott és Pesten. Legközelebb a pesti reáltanoda magyar osztályainak igazgató-tanárává neveztetett ki. Irodalmi pályáját, mint a „Hírnökének rendes levelezője, 1839-ben kezdte meg; melly évben a nagy-kanizsai naptárt szerkesztette. A Hírnök- és Századunk-ban Ludvay álnév alatt több rendbeli dolgozatai jelentek meg. 1845 óta a „Religio“-nak dolgozótársa. A tanirodalomban következő könyveket adott ki: „Számolástan“. Kézikönyvül gymnasiumi, felső elem-tanodai s magán használatra. (I. és II. rész. 2. kiadás. III. rész

harmadik kiadás. IV. rész. 2. kiadás). „Mértan elemei“: I. füzet „Tártan“ (4 kiadás) 124 idommal; II. füzet „Tömörmértan“ 54 idommal. „Mértan“. Felsőgymnasiumi használatra, dr. Nagel után fordítva. Két kötet „Számolási feladványok“. Eleani használatra. 4 táblával. „Bevezetés a számolástanba“. Moónik Ferencz után fordítva. Kiadja a cs. kir. oktatási ministerium. „Számolási gyakorlatkönyv“. Elemi iskolák számára. Kiadja a cs. k. oktatási ministerium. „Tanrendszerterv a gymnasiumokat illetőleg“, közzétéve az austriai cultus- és oktatási ministerium által, tömött kivonatban fogalmazva. „Magyar ABC- s olvasó-könyv“. (4 kiadás.) Kiadja a Sz.-István-Társulat. „Latin olvasókönyv“. Magyar és német olvasási szabályokkal. (2 kiadás.) „Mértani nézlettan“ algymnasiumi s reáltanodái használatra, fordítva Dr. Moónik után. Két füzet „Mórtan“ alreáliskolák számára. Kiadja a közoktatási ministerium. „Fejszámolás! módszertan“, elemi iskolák használatára. Kiadja a közoktatási ministerium. „Földrajzi kézi Atlas“, tanodái és magán használatra alkalmazva (16 térképpel). A jeles férfiú tanári és irodalmi elfoglaltsága mellett a Sz.-István-Társulat ügyei körül mint elnöki titoknok buzgólkodik. — k.

Szakácsi Vitus, szül. 1789. máj. 17-én Esztáron. A minoriták közt végeztén tanulmányait, 1814. pappá szenteltetik, és előbb Miskolczon, majd Nagybányán is kitűnő sikerrel oktatta az elemi osztályok ifjúságát. Utóbb az iskolát a szószékkal váltotta fel, mellyen huzamosb ideig működvén, szónoklata elmés ötletek, meglepő fordulatok és rendkívüli élénk-előadásánál fogva közkedvességet nyert. 1831 óta túri lelkész (Torda mellett). Több beszédét kinyomatva is bírjuk; nagyobb rész azonban sajtóra váraкоzik. Witschell „Mindennapi fohászok és imádságok“ című kellemes versekbe foglalt munkáját jelesen fordítá'(1840). Szinte derék „Szózat akath. hitszónokhoz“, című-műve is', Braunéi után fordítva(Kolozvár, 1844). — y.

Szalay Imre, szül. 1787. nov. 2-án Szombathelyen, Vasmegyében. Tanulmányait ugyanott végzé. Pappá szenteltetése után néhány évig az ottani papnöveldeben tanulmányi felügyelő volt; majd dogmatica tanárává nevezteték; 1810,

megválna tanszékétől, a családi híveknek lón lelkipásztora, kiktől hét év-múlva előjárói felhívására elbúcsúzóva, ismét a püspöki lyceumba költözött a felsőbb nevelés, erkölcsitan és lelkipásztorkodás előadására. Milly fényes siker koszoruzá fáradozásait, számos tanítványainak előmenetele tanúsító. 1824-ben a pesti k. egyetemenél 1811 óta üresen álló lelkipásztorkodás és ^yházi ékesszólás tanszékét pályázat utján nyerte el, mellyet azonban 1834-ben veszprémi kano-nokká történt kineveztetése után elhagyott Irodalmi érdemeinél fogva a magyar t társaság mindjárt első nagygyűlésében 1831. feb. 31-én levelező, 1832. mart 10-én Imre János helyére a philosophiai osztályban helybeli rendes, 1834. nov. 8-án pedig tiszteleti tagjává választotta. Magyar munkái ezek: „Kesergés Somogyi Leopold szombathelyi püspök halálán“. Szombathely, 1822. „Egyházi beszéd a keresztény templomokról“. Sopron, 1822. „A jqbilaeumi üdvességes intézet“. Buda, 1826. „A magyar nyelvtudománynak foglalatja“. Pest, 1828. „Nm. gr. Cziráky Antal ő exc. a magyar Universitas Elölülőjének beiktatására“. U. o. 1829. „Ml a legjobb rész“. U. o. 1829. „Az arany kor“. Buda, 1830. Ő adá ki az „Egyházi beszédek gyűjteményét“, melly a magyar egyházi irodalomban nagy hiányt pótol ki. — y.

Szalay László, ismeretes jog- és történettudós s e tekintetben jelenkori legfőbb tekintélyeink egyike, szül. Budán, 1813. apr. 18-án, hol atyja helytartósági hivatalnok volt Gymnasialis tanpályáját Budán és Székesfejérvárott futotta meg; a felsőbb tudományokat a pesti egyetemben hallgatta. Mint jogász rendes tanulmányain kívül szorgalmasan látogatta Horváth István diplomaticai előadásait, s már akkor éles felfogásának s tudományos haladásának nyilvános tanujeleit adta. Nemzeti irodalmunk iránti hajlamát leginkább Kölceynk költötte fel benne; kinél 1831-ben mint szatmármegyei főjegyző-nél törvénygyakorlaton volt. 1832-ben k. táblai jegyzőnek esküdött fel, s egy ideig Budán a helytartótanácsnál működött mint fogalmazó-gyakornok. Ügyvédi oklevelét a kiállott szigorlat után 1833-ban nyerte eh Az ügyvédséggel keveset gon-

dolt, hanem folytonosan a tudomány mezején bújázkodott, a elmeszüleményeit leginkább tudományos folyóiratainkban, u. m. Tud. Gyűjtemény-, Muzárium-, Minerva-, Urania- s Aurórában közzölte. Bejárta tudományos szempontból Aqstriát, Német-, Angol-, Franciaországok, Belgium és Schweiz nagy részét. Nemsokára, különösen a jog és törvényhozás philosphiájában olly tekintélyre vergődött, miszerint am. akadémia által már 1836-ban levelező tagnak, következő évben akadémiai segédjegyzőnek, 1838-ban pedig a törvénytudományi osztály rendes tagjának választatott el, hol székét „Kollár Ádám Ferencz mint jogtudósról“ tartott értekezéssel foglalta el. Legnagyobb kitüntetés volt reá nézve az, hogy az országgyűlés őt, mint nemtagját, a büntetőjogi választmány jegyzőjévé választotta. 184³/₄-iki országgyűlésen mint Korpona város követe vett részt. 1848-ban az igazságügyi ministeriumnál a codificáló osztály főnöke volt; később országgyűlésileg Frankfurtba küldetett mint követ, honnan a forradalom legyőzése után Hamburgba menekült, és csak nemrég tért vissza hazájába. Jelenleg Pesten tartózkodik. — A „Pesti Hírlapnak hosszabb ideig volt dolgozótársa s egy évig szerkesztője. Számos status- és törvénytudományi, polémiai cikkei összegyűjtve 1847-ben Pesten jelentek meg „Publicistái dolgozatok“ cím alatt. (2. kötet) Munkatárs volt „Kölcsey Ferencz minden munkái“ (5 kötet), s a „Budapesti Szemle“ (Pest, 1840. 2 kötet) kiadásában. Ez utóbbiban különösen a codificatoról szölv cikké által tűnt ki; e nemben 1840-ben egy másik jeles munkát is irt „Büntető eljárás“ cím alatt, melly az akkori országgyűlés ez ügyben fāradozott bizottmányára lényeges befolyással volt. Költészeti és szépirodalmi önálló munkái: „Bimbók“. (Pest, 1831.). „Alphonse levelei“ (Buda, 1832.). „Fridrik és Katt“ (Pest, 1833.). — Továbbá „Themis“, értekezések a jog és közzgazdaság körében. (Pest, 1837—39. 3. füzet). „Majthényi Sāndor emléke“. (Buda, 1836.). „A büntető eljárásról, különös tekintettel az esküdt-székekre“. (Pest, 1841.). „Statusférfiak és szónokok könyve“ (Pest, 1846—47., s ennek új folyama (1850.). Utolsó

munkája „Magyarország története“ (Lipcse, 1851—1853.)»
Eddig 3 kötet — k.

Szaniszló Ferencz, nagyváradai püspök és cs. kir. titkos tanácsos, 1792-dik évi aug. 2-kán Szombathelyen, Vas-megyében nemes szülőktől vette származását. A gymnasialis és bölcsészeti tanulmányokat ugyanott olly kitűnő sikerrel végezte, hogy a megyei papnövendékek sorába a legnagyobb készséggel fölvetetvén, mint a legjelesebb növendékek egyike 1809-ik évben a pesti központi papneveldebe küldetnek. Innen a theologiai tanfolyam befejezése után megyés püspöke, Somogyi Leopold kívánatára, ki kegyenczében a ritka észtehetségnek kétségbevonhatlan jeleit ismerte föl, a bécsi egyetembe költözött. Letevén két év alatt a szigorlatokat, mint a sz. theologia tudora tért vissza szülővárosába, hol 18 főben az egyházi rendek felvétele után, december 21-én mutató be először a vérontás nélküli áldozatot a Mindenhatónak. Egy évig mint tanulmányi felügyelő foglalkozott a szombathelyi papnöveldében, s ekkortájban állítatván föl Bécsben egy intézet az áldozatok magasabb képeztetése végett, vagyis az úgy nevezett Presbyterianum, melly azóta már olly sok jeles egyházi férfiakat adott a hazának, Szaniszló Ferencz is kir. kinevezés következtében 1816-ban ez intézetbe fölvetett; sőt ő felségének különös kegyelméből a kormányzék! tárgyalások megtanulása végett a magyar kir. udvari cancellariához is bocsáttatott. Bécsben tünteté ki legelőször az ifjú áldozár szónoki tehetségét; két jeles beszédje közkívánatra napilagot is látott; az egyiket I. Ferencz császár születése napján 1818-ban, a másikat pedig sz. István napján ugyanazon évben mondta, s ez utóbbi „Egyházi beszéd a keresztény hazafűsűségről“ cím alatt került ki a sajtó alól. Szaniszlónak szónoki tehetsége már ekkor annyira elismertetett, hogy széplelkében és tudományában soha többé nem kételkednék senki, s minden egyházi beszédjei, mellyeket azóta tartott, minden kivétel nélkül közrebocsáttattak. Az illy dicső kezdet már magában foglalta egész jövőjét, előre is megmondható mindenki, hogy az illy jeles férfúnak számára az egyházi

méltóságok fokai vannak fontartva. A tapasztalás igazolta a sejtelmet, B e perez ótaSz. egyre haladott az előléptetés pályáján. 1819-ik évben visszatérve megyéjébe, nevezett püspökének oldala mellett a szertartói tisztet látta el; de csakhamar tehetségeinek jobban megfelelő kör jeleltetvén ki számára, a szombathelyi papnöveldeben az egyháztörténet és egyházjog tanszékét foglalá el, egyúttal a szentszék ülnökévé, a házassági kötelék és szerzetes fogadalom védőjévé, végre zsinati vizsgálóvá nevezetett ki, mely foglalkozásokban tíz egész évet töltött 1830-ik év végével a pesti kir. tudományos egyetemhez nyilvános rendes hittanárnak és egyházi szónoknak minden pályázat nélkül, a mi ez időben rendkívüli tehetségek elismerését magában foglaló rendkívüli fejedelmi kegyelem vala, hivatott meg. Itten készítő s adá ki 1832-ben „Doctrina Religionia Romano Catholicae in usum Academiae Juventutis“ című négy kötetes munkáját; az egyetemi templomban tartott vásár- és ünnepnapi szónoklataira pedig minden tanítványa örömmel emlékezik. A fentebbiek után épen nem fogja csodálni senki, hogy 1833-ban sz. István ünnepére Bécsbe meghivatván, ez alkalomra mára második magyar beszédet tartá ott 1834-ben a szombathelyi megye tiszteletbeli kanonokságát nyerte el. 1835-ben Pesten az egyetemi templomban latin gyászbeszéddel tisztelte meg I. Ferencz császár és apostoli király hamvait Ugyanez év december havában nagyváradi L sz. kanonoknak nevezetvén, sz. István király ünnepén most már Budán tartotta a szent beszédet 1836-ban a hittant másodszer adta ki 2 kötetben, s e kiadás magyar nyelvre is lefordíthatott és napvilágot látott 1839-ben, mely munka tankönyvül fogadtatott el Magyarország fölsőbb tanintézeteiben. Juranits Antal győri püspök halálával 1837-ben Győrött tartotta a gyászbeszédet 1838-ban pedig a Dunának szerencsétlen kiáradása után, midőn Pest városa elpusztíthatott, magyar nyelvre is lefordított latin beszédet mondott. Ugyanazon évben Vurum József nyitrai püspök hamvai fölött mondott gyászbeszédet. 1839-ben sz. Péter apostol cholti apátjának címét nyerte, s a pesti központi papnevelde nek igaz-

gatójává szemeltetvén ki, ekkor lépett föl mint a „Fasciculi ecclesiastico-litterarii“ szerkesztője, 1841- és 1842-ik években; egyúttal a „Religio és Nevelés“, további „Egyházi tudósítások“ című folyóiratot ő indította meg 1841-ben, s szerkeszté 1843-ik évi június haváig. E téren a papságnak közöhhajtásával találkozott, s milly tudománnyal és finom tapintattal vezette legyen ő a szerkesztést, arról a magyarhoni papság egy SZÍV- és lélekkel tesz tanúbizonyságot. 1843-ban ismét Sz. mondá a gyászbeszédet Klobusiczky Péter kalocsai érsek tiszteletére, s az annyira ünnepest szónok 1844-ben serbiai választott püspöknek s a m. k. helytartó- tanácsnál előadó tanácsosnak neveztetett. 1847-ben, midőn ő cs. kir. fensége István főherczeg Pestmegye főispáni székébe ünnepestlyesen beigtattának, mind őtet, mind pedig a fenséges igtatót, akkoriban cs. kir. főherczeg Ferencz Józsefet a pestmegyei kk. és rr. nevében Sz. üdvözölte. Az 1848-ki forradalom balsejtelmeket keltett Sz. lelkében, s a milly hévvel és lelkesedéssel szolgálta addig a közügyet az egyházi élet mindennemű pályáján, úgy mostantól kezdve tökéletes magányba vonnia, először a capistranus sz.-ferencziek budai, utóbb enzensdorfi kolostorában Auetriában szentelve minden idejét a mennyei elmélkedéseknek. Ugyan-e magányban irta „Forma externa exercitiorum“ című könyvét is. Az erény nem arra való, hogy rejtekben maradjon, miért is az isteni Gondviselés azon polczra emelte melly őt méltán megilleti: 1850-ik végével felséges urunknak elhatározott akarata szólitá őt elő a zárdából, s oda ülteté a nagyváradi püspöki székbe, hogy lássa a világ, miként az erény előbb-utóbb elnyeri jutalmát. 1853-ik évben ő cs. kir. apostoli felségének v. b. t. tanácsosa címével felruházattott; ő szentsége továbbá IX. Pius 1855-ik évben a pápai szék assistens-püspökének címével tetézte érdemeinek hervadhatlan koszorúját — k.

Szaniszló József, szül. 1790. jan. 7-én, Szombathelyt Vas megyében, hol atyja Márton, polgár és ezüstmíves volt. Tanulását szülőhelyén kezdte, folytatta s mint papnövendék be is végezte. 1813. pappá szenteltetvén, négy évig mint se-

gédlelkész működött; 1817. a szombathelyi papnövédeknek lón a lelkiekben igazgatója, hol megfeledezve kényelmeiről meg magáról, egyedül magasztos hivatalinak élt. Hat év alatt itt szerzett érdemei 1823. a baltavári lelkészségre emelték. Tágasb tér nyílt itt neki tehetségeinek kitüntetésére, ő híveinek valódi lelkipásztor, valódi atya volt. 1837. megroncsolt egészsége tekintetéből érzékenyen vált meg szerette népétől. Két ével csendes magányban töltvén, 1839. megyés püspökétől újra felszólíttatott, vállalná el a papnövelében a lelkiekben! igazgatást; mit ő legnagyobb készséggel meg is tőn és 1851-ig ott hivataloskodott 1845. dec. 18-kán czimzetes, 1851-ben valóságos kanonokká neveztetett. Sajtó alól kikerült munkái ezek: „Egyházi beszéd“, melyet midőn a m. k. tudományok egyeteme a pesti vízözön gyászos pusztítása után szerencsés visszatértével az élő nagy Istennek ünnepélyes hálaadását nyilvánítaná, husvét utáni 3-ik vasárnapon tartott Szaniszló Ferencz, deákból magyarra fordított az árvíz által károsultak javára. „Bibliai, vagyis ó és új testamontomi történet“, melyet Stapf J. A. német munkája után irt Szaniszló József. Pest, 1839. „A ker. kath. religio tudománya“. Irt Szaniszló Ferencz deákul, az akadémiái ifjúság számára, magyarította Sz. J. Második javított és bővített kiadás. Buda, 1839. 2. k. „A romai kath. anyaszentegyház ünnepeinek szertartásai“. Szombathely, 1847. Ezekon kívül a „Religio és Nevelés“ egyházi folyóiratba megjelenése óta folytonosan dolgozott, és azt nagy számú becses értekezésekkel gazdagította. — y.

Szántó István, (Aratornak nevezé magát az akkori szokást követve) szül. 1541. Györmegyében. Jezuitává 1561. lett Tanulását Romában végzé. Tanította a bölcsészetet Bécsben és Oratzban; 1575—1580-ig Romában gyóntató volt Kedvelték őt a főemberek, kedvelte és szerette különösen Báthori István lengyel király, kinek ügyét és a kath. vallás melletti érdemeit a pápa előtt hatályosan védelmezte. Meghalt Olmütczben, 1612. élte 70 évében. Magyarul sokat irt; de nyomtatásban csak „Katekismusa“, és az „ó szövetségi sz.

Írás“, melyet a zsidó, görög és latin szöveg egybeazonosításával készített, jelent meg. — y.

Szarka Gáspár, szül. 1635. aug. 1-ső napján Lukafalván Vas megyében. Kis kora óta különös lukiammal viseltette a jezsuita szerzet iránt, mellynek tagjává 1653. oet 7-én atyja akarata ellenére lón Gratzban. Tanított bölcsészeti négy évig; majd Trencsinben 3 évig a szerzet ujonczait képezé. Visszaadtván Nagyszombatnak, a hittant 3 évig magyarázd; ugyanannyi ideig igazgató azután az ottani akadémiát: egyszersmind a főegyházban hitszónok is volt Ezen munkás foglalkozása második évében Tököli emberei által elfogatván, s Temetvény várában egy hónapig sanyargathván, Hussó várfalai közé hurczoltatott, hol 1683. oet. 18-án sok szenvedés közt meg is halt Kéziratban maradt számos latin és magyar munkáin kívül a „Jézus társaság reguláit“ Nagyszombatban, 1687. adta ki. — y.

Szász József, szül. 1782. jun. 11-én Debrad-Széplakon Kolosmegyében, hol atyja ref. prédikátor volt Első képzését szülőinek köszöné, kiknek oktató körét 10 éves korában a marosvásárhelyi collegiummal cseréié föl, hol azután iskolai pályája végeztéig tanult Szelid magaviseleté és szorgalma által tanítóinak szeretetét megérdemelvén, bizonyos alapítványból segítettet. 1802-ben gr. Teleki Samuel erdélyi cancellár könyvtárának őrévé tette a míg alig 20 éves ifjút; de e mellett még mint deák a collegiumban logikát is tanított Pártfogójának beleegyezésével, sőt attól segítettve, 1807. Bécsbe ment, hogy ismereteit bővítse; honnan 1808. Jenába fordult, magát könyvtárnokká képzendő, s ott a literatúrának történetét, a lövészetet és a minerológiát szorgalmasan tanulta, s 1810. visszajövé, a könyvtár gondviselését egészen átvette. Szárazbetegségben hunyt el 1812. máj. 29-én, élte 30 évében. Verseit Döbrentei Gábor adta ki az Erdélyi Múzeum 2. k. 105—106 1. Természetes folyásukért köztetszésben részestültek. — y.

Szász Károly, hírneves nagyenyedi tanár, szül. Vizaknán Erdélyben, 1798. jan. 25-én. Atyja nemes születésű

és városának főbírója volt. Első nevelését a szülői háznál nyerte; 1805-től 1814-ig Nagy-Enyeden az alsóbb és felsőbb tudományokat, Kolosvárott a törvényt hallgatta. 1815-ben írónak esküdött fel a kir. táblához. Két évvel később ügyvédi oklevelet nyert; azonban az ügyvédséget nem gyakorolta, hanem tanítóul hivatott meg gr. Teleky Elek és Zeyk János mellé. Tanítványaival egy évig Béésben tartózkodván, a chemiából tett le vizsgálatot. 1820-ban Nagy-Enyeden segéd-, egy évvel utána rendes tanító lett a törvényosztályban; melly minőségében 16 évet töltött. 1832 óta a mathesis és physika rendes tanára lett. 1834^{4/5}-iki országgyűlésen szülővárosának követe; melly minőségében mint szónok tüntette ki magát. 1848-ban követ a pesti nemzeti gyűlésben, és b. Eötvös József cultusminister titkára volt. Meghalt 1853-ban. A magyar akadémiának rendes tagja volt a történelmi osztályban. Munkái: „Sylloge tractatum aliorumque actorum publicorum et argumenta b. Diploma tis Leopoldini, Resolutionis item, quae Alvincziana vocatur, illustrantium“. Nagy jogtörténetimunka. (1832.) „Latin nyelvtudomány“. (1838.) „Igeidők formálódásának szabályai“. (1838.) „Parthénon, tanítványok tára, magyar tanítók számára“, mellynek első és második kötetét képezi a „magyar nyelvtudomány“. Nagy-Enyed, 1839. Halála előtt kevés: „Számtan“. 1-ső kötet (Heckenastnál). Vannak számos munkái szétszórva a lapokban. Ilyenek: „Az 1831-ik esztendő történetei“. (Erdélyi Híradó toldalékja. 1832.). Akadémiai székfoglaló beszéde „a szerzett törvények eredeti kútfejről“. (Évk. HL k.). Továbbá megjelent tőle 1831-ben: „A derék ember és ritka érdemű tanító képe“ (Emlékbeszéd Kőteles Sámuel fölött). „Erdély geographiai fekvéséhez alkalmazott magasságmérési tábla“. „Az első rangú határozott egyenletek feloldásának új kezelési módszere“. Számos jog- és történettudományi munkái kéziratban maradtak. — k. Ennek fia:

Szász Károly, jeles költő és műfordító, jelenleg kezdévásárhelyi lelkész, szül. Nagy-Enyeden, 1825. jun. 15-én. Tanult ugyanott 1851-ben körösi, 1853-ban kecskeméti ta-

nár volt. Legelső fellépése a magyar irodalomban diadallal kezdődött, a mennyiben az „Életképek“től négy arany pályadíjat nyert sikerült népdalért. De még nagyobb diadalt aratott 1848-ban „Murány hölgye“ című költői beszélyével, mely a Kisfaludy-Társaság 12 aranyból álló pályadíját nyerte el; daczára annak, hogy Arany és Petőfi is pályázott vele. Később a Hölgyfutár és Divatcsarnok balladai pályadíjait szinte ő nyerte meg. Ezenfelül számos költeményeket közlött elszórva a lapokban. Fordította s kiadta Mentovichchal (Pest, 1852.) Schödler „Természetkönyv“-ét. Kiadta továbbá korán elhunyt nagyreményű neje költeményeit „Iduna hagyományai“ cím alatt. 1853-ban kiadta „Külföldi költők“ jeles műfordítását. Az első Bizet Moore Tamás költeményeinek egy részét, a második lord Byron, Schelley, Beranger, Hugo, Lamartine s több költők műveit foglalja magában. Jelenleg Shakspeare színművei fordításán dolgozik. — k. Ennek neje:

Szász Póli, álnéven **Iduna**, szül. 1832-ben, és meghalt 1853. jun. 17-én Nagy-Körösön. — íróink közt úgy-szólván leghelyesebb és legjobb verseket s költői beszélyeket írt szétszórva a lapokban. — k.

Szathmári Károly regényíró, szül. 1831-ben Szilágy-Somlyón, Erdélyben. Iskoláit részint Zilahon, részint Kolosvárott végzé. 12 éves korában már a bölcséleti tudományokat tanulá. 1847-ben írnok lett az erdélyi kir. táblánál. 1851 óta Pesten lakik, és egész erejét a magyar irodalomnak szenteli; e mellett gyermekek nevelésével foglalkozván. Első műve a „Remény“ című folyóiratban jelent meg, mint mutatvány „Báthori Erzsébet“ című regényéből; mely mostanáig sem jelent meg. Később „Az utolsó Ifjú“ történeti beszélyt közlött a „Hölgyfutár“ban. 1854-ben „Sirály“ című 3 kötetes regénye jelent meg, és nem csekély hatást csinált. Ez évben „Samil“ című regényt adott ki két kötetben. A fiatal író szép reménnyel kecsegteti a regény-irodalmat Jelenleg „Várná“ című történeti regényen dolgozik, melyből a „Hölgyfutár“ az Arczkép-albumban közlött mutatványt. — k.

Gr. Széchényi István, 1848-ig cs. kir. titkos tanácsos, és a magyarországi közlekedési bizottmány elnöke; buzgó hazafi, kihez hasonlót újabbkori történetünk nem tud felmutatni, s ki rendkívüli hazafiúságának valódi mátyija: szül. Bécsben 1792. sept 21-én, régi nemes családból, mely Miklóstól kezdve, ki fegyvertársa volt a nagy Zrínyi Miklósnak, egész Györgyig, ki alatt a család, egyes tagjainak számos nagy tettei folytán; 1697-ben I. Leopold által grófi méltóságra emeltetett, számos, részint kitűnő hadi érdemek, részint pedig nagyszerű alapítványok által kitűnő férfiakat adott a hazának. Édes atya Ferencz (meghalt 1820. dec. 20-án), nemzeti múzeumunknak örök hírvő alapítója, azon vallási buzgóságánál fogva, mely az egész családot jellemzi, három fiait, ezek közt Istvánt is, vallási nevelésben részesítette, s ez által szívébe csepegtette azon nemes érzelmeket, melyek szilárd jellemének alapját képezik. István, édes atyjának ösztönzésére, egyéb hitbéli tanulmányokon kívül, az atya költségén megjelent könyveket gondosan lapozta, sőt tanulmányozta. 1809-ben, vagyis 16 éves korában küldetett két testvéreivel együtt atya által a József nádor által szervezett fölkelő hadseregbe, s ennek eloszlása után a rendes katonasághoz ment át, s Hessen-Homburg nevű huszár ezredbe Borzotatott. Mint ilyen folytonosan részt vett a Napokon elleni hadjáratokban, és legnevezetesebb csatákban. Lipcsénél különös vitézsége s ügyessége által tüntette ki magát. Katonai pályájának fényszakát teszi a szövetséges seregek kétszeri bevonulása Parisba. Sz. katonai pályája alatt bő ismereteket szerzett magának a nemzeti viszonyok körül, melyeket később hazánk szellemi s iparerdckinek előmozdítására olly sikerdusan tuda felhasználni. Sokan hinni szeretik, hogy büszkesége készítette katonai pályájáról lelépni, hol 14 év alatt csak kapitányi rangra vergődhetett. Mi ellenkező véleményben vagyunk. Sz. a tett embere volt; és így egyedül hazafiul szeretet és buzgalom vezette azon ténre, mellyen a nagy férfiak polczára emelkedett. Lássuk első fellépését. Az 1825-iki országgyűlés alatt még mint katona jelent meg Posonyban.

Ugyanez évben az országgyűlés nov. 3-iki kerületi ülésében, melyben Sz. csak mint magánzó vett részt, a magyar akadémia felállítása körül folyván a tanácskozás, midőn az erre kívántató pénz került szóba, Sz. felkiáltott: „Nekem itt szavam nincs. Az ország nagyja nem vagyok, de birtokos vagyok; s ha feláll oly intézet, melly a magyar nyelvet kifejti, melly azzal segíti honosainknak magyar neveltetését, jószágomnak egy évi jövedelmét feláldozom“. Jövedelme saját bevallása szerint akkor 60,000 pftokat tett „De hogyan fog egy évig elélni“, mondá valaki. „Barátim eltartanak“, lőn a válasz. Ezzel véget vetett az okoskodásnak, tervezgetésnek, és egy óra múlva az akadémia megalakult E nagylelkű ajánlatáért Sz. közmagasztalás tárgya lett; azonban sokan nem szívelték az országos ügyekbe avatkozását, és lenézték az egyenruhás katonát, még az oly szájhösök is, kik hasztalan szószaporítás, opponálás által csak ártottak a jó ügynek. Minek következménye lőn, hogy Sz. lemondott katonai rangjáról, és mint mágnás a felsőtáblánál foglalt helyet Ennyit főnebbi állításunk igazolásául. — Kötetet kellene írunk, ha Széchényinek ezentuli munkásságát, kivívott nagy tetteit, főleg pedig a pártoskodás kárhuzatos szelleme elleni küzdelmeit leírni akarnók. Azért itt röviden csak azokat érintjük, mellyeknek rajzait tollal hagyományozta az utóvilágnak. Mindjárt politikai pályája kezdetén, 1826-ban, egyenesen az ő buzgólkodása folytán alakult az országos társaság a jötenyésztés előmozdítására. Továbbá neki köszönik létüket a központi nemzeti színház, a zene-egylet (conservatorium), és a két főváros világhírű díszje, a.Iánczhid; mellynek felállítása körül rendkívül sokat fáradozott. E célból Angolországba-ujazott, s az ottani leghíresebb eröművészekkel tartott részletes „tanácskozásait“ kiadta (Pest, 1833.). Ő vette munkába s hajtotta végre mint királyi biztos a Duna megtisztítását, és a vaskapunál! óriási vállalatot: annyira, hogy 1834. nov. 11-én már az első hajó keresztül ment a megtisztított csatornán; mi által a Feketetengerelli összeköttetés legfőbb akadálya el vala hártva. Lényegesen ez által, ezenfelül

más rendkívüli fáradozásai által életre szólította a Dunagőzhajózási társaságot. Úgyszintre a Tisza-szabályozási vállalat, iparegylet, pesti gőzmalom és más gyakorlati vállalatok részint Sz.-nek köszönik létüket, részint buzgó előmozdítóra találtak benne. Irodalmi termékei is mind hazai érdekűek, részint az anyagi jóllétéé ipar előmozdítására, részint pedig a veszélyes úton haladó ellenzék legyőzésére irányozvák. Ezek közt legelső helyet foglal a „Hitel“ (Pest, 1830.), és az ennek védelmére gr. Dessewffy József „Taglalat“ című irata ellen kiadott „Világ, vagy is felvilágosító töredékek némi hiba s előítélet eligazítására“ (Pest, 1832. 539 1.) című munkája, melly rendkívüli hatást idézett elő, s őt első patriotává vagyis, mint őt barátai nevezni szokták, a reform atyjává emelte. Tovább a „Kelet-népe“ (Pest, 1841.3871.), s a „Politikai program-töredék“ (Pest, 1846.); melly utóbbi leginkább a benne foglalt és úgyszólván látnoki tapintatot tanúsító jóslatok miatt nevezetes. „Üdvlelde. Gróf Dessewffy Aurél hátrahagyott némi iromány-töredékivel“ (Pest,

1843. 137 1.) „Magyarország kiváltságos lakosihoz“. (Pest, 1844.). „A Jelenkorban megjelent adó és két garas“. (Buda, 1844.). Ezekre kívül vannak több a hazai közintézetekre s ipar-kérdésekre vonatkozó munkái. Illyenek: „A magyar akadémia körül“. (Pest, 1842.561.). „Néhány szó lóverseny körül“. (1838. 240 1.). „Balatoni gőzhajózás“. (Pest, 1846.) „Eszmetöredékek különösen a Tiszavölgy rendezését illetőleg“. (Pest, 1846.). „Javaslat a magyar közlekedési ügy rendezéséről“. (Posony, 1848.). Irt több kisebb munkákat, különösen az akadémiáról, Dunagőzhajózási társaságról, stb. nem említve számos hírlapi cikkeit, megyegyűlési beszédeit, mellyek által folytonosan az ellenzék vagy is szabadelvű párt ellen küzdött. — A gyakorlati s elméleti munkásság illy roppant eredménye után Sz. 1848-ban a helytartótanács és ezzel együtt minden régi politikai s közigazgatási intézmények megdöntése után, kereskedelmi s közlekedési ministerré választott Mennyire igyekezett főleg az ellenzékkel, és annak öndicsőségét hajhászó főnökével szemközt megmenteni a megmenthetőket, mutatja azon körülmény, melly szerint da-

czára annak, hogy mint országnagynak a felsőtáblánál volt helye, az 1847-iki országgyűlés megnyitásakor mosonyi követté választatta magát, csak hogy hatalmas ellenét K.—t legyőzhesse: de czélt nem ért, sőt ministerré lételekor saját pártja által is túlszárnyaltatott. Innen van, hogy midőn az általa megjósolt végveszélyt közeledni látta, hazája fölötti szív-fájdalmában orvosolhatlan örültségbe esett, s illy állapotban Döblingbe vitetett, hol e borzasztó betegségben mostanáig sínlődik. —k. t

Széchy Imre Ágoston, született 1778. jun. 5-én Sárospatakon, Zemplénmegyében. A középtanodát elvégezvén, 1795. az ajtatos rendbe lépett. Már a bölcsészeti tanfolyam hallgatása előtt a nyelvtudományi osztályokat tanította, utóbb pedig mint szónoklat és költészet tanára működött. 1807. april elején előjárósága által a bécs-ujhelyi katonai akadémiába rendelteték a magyar nyelv tanítására. Itt két év múlva a német, francia, olasz irodalom ismerete következtében az akadémiai könyvtár segédi, majd könyvtámoki hivatalával bízott meg. E foglalkozások mellett a két felsőbb osztályban a hitant Érint szerint hét évig adta elő, két évig pedig ugyanazon osztályokban a francia nyelvtanárt helyettesíté. Illy működések közt 25 évet és 7 havat töltött az akadémia szolgálatában; melly idő alatt a szünnapokban az örökös tartományokat és Olaszországot megjárta. 1832. oct. 22-én szemei elgyengülése következtében hivatalától, melyet pontosan töltött be, megválván, évi díjának két harmadával nyugahnztatott, és Pesten telepedett le. Főnöke által kormánysegédi ranggal volt megtisztelve; végre 1840. sept. 5-én a m. t. társaság által levelező taggá választatott. Irodalmi dolgozatai ezek: „Elemi magyar nyelvtan gyakorlatilag előadva“. Pest, 1840. „Nevelés és oktatásban vázlata“. (Pest, 1845. 1-ső k.; a 2-ik kötet megbírálva sajtóra vár.) „Az anyanyelv iskolákban! tanításának szükséges volta, s annak olly tanmódja, mikép a nevendek gondolkodni és beszélni tanuljon“. Értekezések a Tud. Gyűjt. 1839-ki folyamában. „A történelem életérdekű nyomósága s tanmódja“. Értekezés a Tud. Tárbán 1842. „Igénytelen

szózat a tudományok élő nyelvünkön taníttatása és a német nyelvű iskoláinkban behozatása ügyében“. (Nemz. Ujs. 1843.) Kéziratban van a „Népgazdaszat olvasókönyve, vagy is a nemzeti gazdagulás s művelődés elveinek népszerű fejtegetése“ (1848); és „Életbölcészet maximákban előadva“. Ezeken kívül irt németül is. Ő fordította a helytartó-tanács megbízására 1835-ben a középtanodákba behozott három kötetű hittant. — y.

Szedes Fábán, született 1784. jan. 23-án Csabán, Hontmegyében. Sz<^> esze már kiskorában kitűnően, szülői által 1793. az érsekújvári tanodába, majd a komáromiba vitették. Varga Márton volt itt tanítója, kinek ügyes keze alatt szépen haladott a tudományok rögös pályáján. 1797. Esztergomban a költészetet Révay Miklós, a reá következő 1798-ban pedig a szónoklatot Kulcsár István alatt tanulá. Ez időben nemzeti nyelvünk csak kevés lelkesek által ápolaték; miért is örök hálára méltók azok, kik azt tejeszteni s a honfiakkal megkedvelteim törekvének. Ezek egyike volt a halhatatlan Révay, meg a jeles Kulcsár; kiknek valamint mindenike elégséges volt őt a magyar nyelv szeretőtére gerjeszteni, úgy egyiknek sem volt e tárgyban szava ő reá nézve fogatlan: mert azóta legkedvesebb foglalkozása a honi irodalom. A középtanodai 6 éves pálya bevégezése után 1800. Posonyba sietett, a bölcészeti tanfolyamot a k. akadémiában hallgatandó, hol míg tantársai a zajos világ örömeit élvezték, addig ő magányba vonulva, a tudományokkal, jelesül pedig a honi nyelven irt munkákkal társalkodott. Bő ismeretekkel felruházottan hagyá el az akadémiát, s 1802. Esztergomban irnoki, majd 1803. Nagyszombatban gazdasági hivatalt viselt. Azonban tudományos szomját jelen helyzetében le nem csillapíthatván, más életpályáról gondolkozott: elment Pannonhegyre, hol is a nagy Novák főapát által felvétetvén, nov. 5-én a sz. Benedek rendének tagja lett, s elvégezvén az újoncz-évet 1805—1807. Győrött, a rend collegiumában, 1808. Pannonhegyen tanulta a hittudományt, s ugyanezen évben aug. 23-án pappá szenteltetvén, Esztergomba rendeltetett a szónoklati

osztály tanítására. 1812- és 1813-ban Győrött találjuk őt, a költészet növendékei oktatásával elfoglalva, a az utóbbi évben az igazgatói hivatalt is viselve. Az erre következett három év alatt a soproni tanodát kormányzó, melly tisztét 1817. a kisczelli hitszónoksággal váltotta fel. Az ezen év alatt jelesül kidolgozott, és még jelesbül elmondott remek magyar beszédei az egyházi szónoklat gyöngyei maradnak örökre. Károsan hatván azonban egészségére a kisczelli levegő, új és kedvencz hivatalától csakhamar megkellett válnia. Az ifjúság fölötti örökös leve tehát ismét vállaira ruházva; melly minőségben Győrött 2, Nagyszombatban 4 (1820—1824), Komáromban 2 (1825—1826), Esztergomban ismét 4 (1827—1830) évet töltvén, bokros foglalkozásainak közepette is a felügyelése alá bízottak napjaira az elégtűtség vidám derűjét igyekezett varázsolni. Az igazgatói s tanítói pályán gyűjtött bő ismereteit a rend növendékeivel közlendő, 1831. Pannonhegyre hivatott, hol a harmadévi bölcsészet hallgatóinak a nevelés, szép-, oklevéltan és tanmódszer előadásában biztos Útmutatóul és vezérül szolgált: mi közben a pénz, ásvány és régiséggyűjteményeknek elrendezésével foglalkozott. 1832. a magyar társaság levelező tágjával választotta, mellyről azonban 6 év múlva a társaság titoknokához intézett levelében lemondott, 1833. levéltárnokká, 1838. pedig a központi könyvtár őrévé nevezetett, melly hivatalokat szakismeret- és pontossággal be is töltött. Teljes helyeslést és méltánylást aratott a főmonostor tövében elnyúló kert ritka ízlésű átalakításával. Különös gondot fordított az eperfák tenyésztésére; miért a helytartónácstól meg is jutalmaztatott 1842 óta a rend fussi javait kormányozta, s mint ilyen a bajor frauendorfi gyakorlati kertmívelő társaság tagjává választatott. 1823-ban mint a nagyszombati középtanoda igazgatóját vették őt fel társul a romai arcasok, kik közt Ilissai Amintas nevet visel. Irodalmi munkásságának azon derék értekezésein kívül, mellyeket a Tud. Gyűjteményben, Aurorában, Szépliteraturai Ajándékban, Hasznos Mulatságokban s Kedveskedőben elszórtan közlött, eredményei a következők: „A katolikusok tanítása a prote-

stantismusra nézve“. Aluczerni, 1818. évi eredeti kiadás után. Nagyszombat, 1820. „Válogatott darabok, melyek néhány jeles honi munkákból a magyar olvasást kedvelő ifjúság számára szedettek ld“. U. o. 1821. „Azael halála, avagy Dina elragadtatása“. Pest, 1836. „Kisded köszöntő zsebkönyv az ifjúság számára“. Esztergom, 1827. Alapítá az „Urania“ című zsebkönyvét (1828—1833). Kéziratban vannak: „Az angol kertekről magyar grammatica, néhány színmű, oklevéltan > széptan és egyházi beszédek. — y.

Szegfi Mór Mihály, született 1827-ben Somogybán, Szil nevű faluban. Tanulmányait végezte Prágában és Berlinben. 1848-ig az akkor Pesten létezett „Magyar nyelv-terjesztő-egylet“ titkára; a forradalom alatt belügyi fogalmazó. 1855-ben egy ideig a „Religio“ számára készített fordításokat. 1855-től fogva számos beszélyeket közölt a szépirodalmi lapokban. „Az élet harcjai“ című két kötetes regénye sajtó alatt van. — k.

Székács József, pesti agost. hitv. lelkész, szül. Oroszázán, 1809. febr. 2-ikán. Tanult Mezőberényben és Sopronban, melly utóbbi helyen az ifjak magyar társaságának tagja és könyvtárnoka volt. 1829-ben letévén a papi vizsgálatot, 1830-tól 1834-ig Rudnay Nikolics házánál nevelő volt, s ez idő alatt két évet Karloviczon töltvén, ott egy Nikos nevű hellen pap vezérlete alatt a hellen s a szerb nyelvet megtanuló. Már itt kezdé ismerni és fordítgatni a szerb dalokat. 1822-és 1823-ban Pesten lakott, hol a magyar irodalommal megismerkedvén, hellen tanulmányait folytatta, fordítgatott a hellen anthológiából és Plutarch paralleláiból. 1834-ben az eperjesi collegiumban a törvénytudományokat tanulá, s egyszersmind a magyar nyelv s irodalomból adott leczkéket az ottani ifjúságnak. 1835-ben Németországban mulatott, honnan 1836-ban mint bölcsészettudor tért vissza, s még azon évben adta ki Pesten „Szerb dalok és hősregék“ című munkáját; minek folytán a m. akadémia tagjává választatott A Kisfaludy-Társaság tagjává választatván, ennek munkálódásában kitűnő részt vett. Továbbá tőle van: Plutarch paralleláinak fordításai

több jeles egyházi beszéd; lyrai versek, ódák s epigrammok; értekezések és bírálatok a magyar zsebkönyvekben és folyóiratokban. A Protestáns Egyházi és Iskolai Lapnak egyik szerkesztője volt. Jelenleg Pesten mint lelkész, superintendentialis főjegyző és esperes hivataloskodik. Különösen mint jeles prot. hitszónok áll hírben — k.

Székely József költő, szül. Debreczenben, 1825. mart. 1-én. Iskoláit szülőhelyén, joggyakorlatát Miskolczon és Pesten végezte. 1847-ben ügyvédi oklevelet nyert. Egy ideig a „Pesti Hírlap“nak és a „Pesti Divatlap“nak volt rendes levelezője; jelenleg a „Magyar Sajtó“ egyik dolgozó társa. Önálló művei „Liliputi Tóbiás“ regény. (Pest, 1851.) 1853-ban két kötet költeményt adott ki „Kedély hangok és Gyöngyök“ cím alatt. Terve volt Shakspeare drámáit beszédekben kiadni, mellyből „Imogen“ már meg is jelent, e terve azonban háttérbe szorult. — Irt egy drámát is „Kármán és Fanni“ cím alatt, hanem még mostanáig nem kerülhetett a színpadra. — k.

Szelestey László, született 1821. septemb. 14-én Urai-Ujfaluban, Vas megyében. Kiképzetése házi nevelés mellett kezdett meg. Az első latin iskolától kezdve Kőszegen, Sopronban, Szombathelyen és Győrben tanult. Első költeménye a „Társalkodóban“ jelent meg 17 éves korában álnév alatt, midőn Szombathelyen bölcsészeti tanuló volt; mit nemsokára ugyan-e lapban s a „Regélő-Honművészen“ több saját neve alatt megjelent dalok követtek. — Legyőzhetlen természeti hajlama s nemeskeblű barátjai Horváth Boldizsár, Gegő Elek és Gigler József buzdításai csakhamar elválaszthatlan testvérréül avaták a költészetet. Törvénygyakorlaton Vas megyében, Vidos József akkori elsőalispánnál volt, s letéve az ügyvédi vizsgálatot, egész működési köre az irodalom és politikával! foglalkozásra szorítkozott. Egy ideig a pinkaifői uradalom ügyei bíztak reá. A Hölgyfutár 1851-iki július - augusztusi számaiban gyönyörű levelek közöltek tőle Gasteinből. 1845-től kezdve Sopron megyébe Iklán-Berénybe tette át lakását, hol irodalommal, gazdasággal és politikával foglalkozott: míg 1851 elején ismét Vas megyébe Ivánfára tért vissza

szomszédságában az általa kiváló szeretettel felkarolt Kemenesnek. Önálló munkával 1842-ben lépett fel először egy kötet költeményt adván e cím alatt: „Érzelem virágok⁰. 1852-ben, tehát 10 évvel később tévé a 2-ik kísérletet e cím alatt: „Szelestey László összes költeményei⁰. (I. kötet) Mellyben a lapok és zsebkönyvekben megjelent költeményeinek egy része foglaltatik. 1853-ban írta a „Kemenesi czimbalmot“. — 1854-ben végre a „Falu pacsirtáját“ adta ki; mi szinte népies elemet foglal magában. Ezen önálló műveken kívül fordított egy regényt James-tól e cím alatt: „Az utolsó tündérmő.“ Adott még az 1848 előtti időkben több politikai értekezéseket is a Jelenkorban, bölcsészeti s társadalmi cikkeket az Életképekben, Társalkodóban és P. Divatlapban; több, részint idegen, részint saját név alatti beszélyt a Közleményekben, Regélőben és Honderűben; helyleirást ugyan a Honderűben; bírálatokat az Életképekben s utazási leirást „Úti lapok“ cím alatt a Hölgyfutárban, mellyben leginkább velencei tapasztalatai közöltetnek. — Jelenleg Hunyady Mátyás hőskölteményen dolgozik, és összes költeményeinek 2-ik kötetét adja sajtó alá. — k.

Szemere Bertalan, szül. Vattán, Borsodmegyében 1812. aug. 27-én. Otthon végzett elemi tanulmányai után Sárospatakon és Miskolczon folytatta iskoláit 1822—26. Ezután Késmárkra ment fel német nyelv megtanulása végett Egy év múlva ismét Sárospatakra jött vissza, s ott végző be a jogtudományokat 1832-ben. Mint joggyakornok, később k. táblai jegyző két évig lakott az országgyűlés alatt Posonyban; honnan visszajövéen 1834. megyéjében tiszteleti jegyzővé választott, melly minőségben hét évet töltött. Ezentúl utazásokat tett Francia-, Angol-, Németországban, Belgium-, Holland- és Schweizban, s tapasztalatait „Utazás külföldön“ cím alatt 1840-ben adta ki Pesten. E szellemdús munka, mellyből mutatványok az Árvízkönyv 3-ik kötetében is foglaltatnak, s melly hírének úgyszólván alapkövét teszi, 1845-ben második bővített kiadást ért. 1840-ben Borsodban főszolgabíró,^{1843/riki} és 1848. országgyűléseken követ, s azon év martiusi napjaiban

magyarországi belügyministerré lett, mely hivatalát, közben főbiztosi tisztet is viselve, a forradalom elnyomásáig folytatta. Jelenleg, hír szerint, mint menekült Parisban tartózkodik. Szemere először írói pályára készült, s csak az ellenzék tömjénezése sodorta őt a kárhozatos útra, mely annyi vésznek volt kútfeje. Már mint tanulójeleit adta ebbeli buzgalmának: ő alapítás s.-pataki collegiumban azon magyar egyesületet, mely 1834-ben „Parthenon“ című zsebkönyv két kötetét adta ki, hol tőle is foglaltatnak néhány versek. 1832-ben a Felsőmagyarországi Minervában megjelent tőle: „Bérczlak“ szomorújáték, és „Kisfaludy Károly emléke“ vigjáték; továbbá közlemény Béla király névtelen jegyzőjéről saSzent Hajdan Gyöngyeiről. „Terve egy építendő javítófogháznak a magán rendszer elvei szerint“, egy kőmetszetű tervrajzzal, Kassán, 1838-ban látott napvilágot Ezenfelül van tőle egy fiizet „Terv egy papi özvegy és árvatárról, és arról, mikép lehet a pap sorsát biztosítani a reformátusoknál“ (Pest, 1840.) cím alatt, melyet az e tekintetben működött egyházkerület számára előrajzul készített „A büntetésről s különösebben a halálbüntetésről“ (Buda, 1841.) irt munkája a m. akadémiától pályadíjt nyert Tőle van még „Kölcsey emlékezete“ és „Mária emlékezete“ az Árvizkönyv 1840-iki és 1841-iki köteteiben. A m. akadémia 1840-ben választotta levelező tágiául. — k.

Szemere Pál, született 1785. febr. 19-én Péczelen Pestmegyében, régi nemes családból. Első nevelését atyja házánál nyerte; tudományos pályáját 1791. Budán kezdte, Kun-Halason, Nagy-Körösön, Pápán, S.-Patakon folytatta s Posonyban végezte. 1808-ban ügyvédi oklevelet nyervén, négy év múlva Pestmegye alügyészévé választatott Sok évig dicséretesen viselt hivataloskodása alatt majd Pesten, majd Péczelen tartózkodott Első költeményei még mint tanulónak a „Magyar Kurir“ban (1802.), és Bbzóki „Tavaszi virágok“ című gyűjteményében (1805.) jelentek meg. Mint ügyvéd (1809.) a pesti egyetemen hallgató Schedins aesthetikai előadásait, majd (1810.) Vitkovicscsal a nagy tudományú Horváth István magyar philologiai rendkívüli leczkéit; hálásan elismerve, mikép

neki ezek a nyelvészetben biztos irányul szolgáltak. Ez időre esik nagyon szép levele Vidához; „Új holmi“ja és három szonettje (Emlékezet, Boldogpár, Himfy); melyek írásához Kazinczy példája által buzdított. E téren alapítá meg költői nevét, mely csakhamar kapós lett a hazában. Eredeti dalainak nagy része szinte akkor keletkezett. 1818-ban a pesti jóteköny nöegylet felhívására magyarította Körner Zrinyi-j é t, mely a színpadon előadatva, megtette hatását. Mutatványt közölt belőle a Szépliteraturai Ajándékban. Szemere ifjúsága óta a szépnek bálványozója lévén, már 1806-ban elhatározá magát egy aesthetikai folyóirat megindítására, s e végre több anyagot gyűjtött is: azonban kedvencz tervét időfolytával sem vihethén ki, dolgozó társa lón Ragályinak a „Segítő“, Döbrenteinek az „Erdélyi Muzeum“ és Kovácsóczynak az „Aspásia“ című folyóiratok kiadásában. 1822-ben „Hivatal“ czím alatt egy igen szép bcszélyt közölt Kisfaludy Aurorájában. Irt néhány bírálatot a Tud. Gyűjteménybe. Kölcsey társaságában adta ki a józan és alapos criticát hathatósan előmozdító „Élet és Literature,“ nevű folyóiratot, mely utóbb „Muzáron“ nevet vett föl. (Pest, 1826—29.). Tagja volt ő is azon küldött-ségnek, mellyre bízva volt a magyar t. társaság alaprajza és rendszabásainak kidolgozása. Az 1831-iki első nagygyűlésen, a nyelvtudományi osztályban rendes taggá választatott, s azóta tevékeny részt vett a társaság ügyeiben. Kisfaludy Károly elhunytával Bajzával Aurore-pörbe keveredett, s 1833—35. ő is adott ki Aurorát. Mióta megvált hivatalától egyedül a tudományok él. — y.

Szemes Imre, született 1756. Dercsikán, Posonymegyében Csallóközben. Középtanodai pályája után 1777. a piaristák közé állott; s miután a nyelvtani osztályokban tanítoskodott, s Nyitrán a bölcsészetet, Pesten pedig a központi növelőben a hittudományt bevégezte, előljáróitól a szónoklat és költészet tanításával bízott meg. Fényes eredmény követte mindenütt fáradozásait Ez idétt készült a hittudori oklevél elnyeréséhez. De főkép mint hitszónok örökölte nevét Beszédei ezek: „Isten parancsolatjának hirdetője hazánknak első

királya sz. István“. (Pest, 1803.) „A papi és világi rendnek egymáshoz való kötelezetése“. (U. o. 1804.) „Templom-szen-telés alkalmával Lak nevű helységben mondott sz. beszéd“. (U. o. 1808.) — y.

Szenczy Imre, született 1798. jul. 8-án, Szombathelyt Vas megyében. Helyben végezvén középtanodai pályáját, 1814. oct. 16-án a premontrei rend növendékei közé vétetett föl. A bölcsészeti tanulmányok befejeztével Pestre, a központi pap-növeldebe küldetett, hol két évet töltvén, betegeskedése mi-att Csornára ment vissza, s itt a theologiai pályakört befejez-te. Ezután mint középtanodai tanító Keszthelyen két ízben 5, Szombathelyt pedig 12 évig dicséretesen működött E közben a „Tudománytár“ban, „Athenaeum“ban, „Figyelmező“ben és „Gazdasági tudósítások“ban több rendbeli, részint eredeti, részint fordított munkálatai jelentek meg, miként is 1836. a magyar tudós társaság tagjai közé megválasztott 1840 végén Szaniszló Ferencz, akkor apát és nagyvárad kanonoktól az ál-tala megindítandó „Religio és Nevelés“ magyar, valamint „Fasciculi Ecclesiastico-literarii“ című latin folyóiratok mellé szerkesztői segédül meghivatván, e minőségben harmadfél é- vig, míg t. i. e lapokat Szaniszló vezette, Pesten foglalatós- kodott, az említett folyóiratokban számos cikket közölvén. Ezután három évig a keszthelyi középtanodát igazgatta; je- lenleg prépostsági titoknok Csornán, és egyedül a tudomá- nyoknak él. 1847-ben tagja lón a Kisfaludy-Társaságnak. Ön- álló művei a jelesnek ezek: „C. Julius Caesar minden mun- kái“, kiadva a magyar t. társaság által. (Buda, 1839. 1. k.) „Tacitus Agricolája“. (U. o. 1847.) Jelenleg a Kisfaludy-Társa- ság által felszólítva „Quintilian Institutioinak“ magyarázatával foglalkozik. — y.

Szenczy Ferencz, született 1800. sept. 17-én Szombat- helyt, Vas megyében. Tanulmányait a bölcsészetiig bezárólag ki- tűnő előmenetellel szülőföldén végezvén, 1817. a szombathelyi megye növendékpapjai közé soroztaték, s a hittudományok hallgatására a pesti központi növeldebe küldetett Négy évet töltött itt a derék férfiú; a rendes tanulástól fönmaradt szabad

perceit az irodalom jelesb termékeinek figyelmes olvasására fordítá, s e mellett kiállván a bölcsészeti tanokból a szigorú vizsgálatokat, a magyar egyetemről tudori oklevéllel tiszteltették meg. Miután a hittudomány némelly tárgyaiból szinte adott rigorosumot, az intézetet elhagyván, 1821. a szombathelyi növeldében tanulmányi igazgató lett, s 1823. pappá szenteltetvén, ugyanott a dogmatica rendes tanárává neveztetett. E minőségben 1839. működött az egyház javára, midőn az erkölcs-és neveléstan, meg a lelkipásztorkodás fölötté fontos tanszékére hivatott meg, mellyet lelkismeretes pontossággal tanítványainak igen nagy hasznára látott el; a tanítói nehéz pályán gyűjtött érdemeinek némi jutalmául sz.-széki ülnökké, majd házassági védővé, végre 1845. dec. 18-án tiszteleti kanonokká, 1850-ben ő cs k. apóst, felsége által szombathelyi megyés püspökké neveztetek. A tudományosan műveit szerény férfiú 1826 óta állhatatos hive volt a magyar nyelvnek és irodalomnak, s buzgó ápolója maiglan, mint azt Guzmics „Egyházi tárában“ közlött több derék értekezései, a „Figyelmezőben“ álnév és jegy alatt megjelent alapos bírálati eléggé igazolják. Azonban sokoldalú ismereteinek közlésére tágasb tér nyílt neki a „Religio és Nevelés“ című egyházi folyóiratban, mellynek hasábjait 1841—1844. mintegy 20 derék czikkó ékesíti. Közülök a „Szombathelyi Leveleket“, (számszerűit XXIV.) az „Elvharcz“; „A katholicismus átalán tekintve“; „Gondolat-töredék Székács József unió fölötti gondolat-töredékeire“; „A rágalom következményei“; „Néhány szó a protestáns unióról hazánkban“ (Jodocus név alatt); Szilasy lelkipásztorkodástudományának ismertetése“; „Észrevételek gr. Zay Károly általános nézeteire“ című dolgozatait hozzuk föl. Bírunk tőle több, nyomtatásban is megjelent egyházi beszédet. — y.

Szentilonay József, nemes család tagja, csztergomfőmegyei pap, szép tulajdonai által kitűnván, kanonokká, pánkotai apáttá, majd czímes püspökké nevezteték. A nemzeti nyelv iránti szeretetét és meleg részvétét tanúsítandó, Rippel György latinul irt derék művét magyarítá, s „Az anyaszent-

egyháznak czeremoniái és szertartási“ cím alatt Nagyszombatban, 1760-ban kinyomatá. —y.

Szentiványi Márton, született 1633. oct. 20-án Szentiványon Győrmegyében. Jelesen végezvén alsóbb iskoláit, 1653. a jezuiták közé állott. Miután Nagyszombatban a latin nyelv elemeit tanította, s Bécsben a bölcsészetet és ismét Nagyszombatban a hittudományt bevégezte volna, 1664. Bécsben a zsidó és görög nyelv tanításával foglalkozott Erre 1663. a bölcsészetet 3, a hittant 5, az egyházjogot 2, a szentírást több ízben 10 évig legnagyobb szenvedélyvel magyarázta. Egyéb hivatalokon kívül a nagyszombati typographiát 22 évig kormányozván, annak számára 1699. új és csinos épületet emelt. Munkáiban a kath. egyházra szórt piszkolódásokat és rágalmakat férfiasán visszautasította, megtorolta, miért őt János-Kristóf romai sz. birodalmi herczeg annyira becsülte, hogy herczegi képével díszített nagyobb arany érdempénzt küldene neki. Meghalt Nagyszombatban, 1705. mart. 29-én, munkás élete 82-ik évében. Huszonhét latinul irt munkán kívül, magyarul tőle e kettőt vettük: „Otven okok és indulatok, miért a mostani keresztények között levő vallásokból egyedül a közönséges romai vallást kell választani“. Nagyszombat, 1703. „Négy rövid első könyvecskék, mellyeket a hitben támadott versengésekről irt Sz. M.“ U. o., 1702. Ajánlva van Dolnilstván esztergomi n.-prépost és Csanádi püspöknek. —y.

Szenjóbi Szabó László, született 1768. jun. 22-én Otományon Biharban. Szülői a ref. vallás követői lévén, őt tanulás végett Debreczenbe küldték, hol kezdé, a hittudománnyal be is végzé iskolai pályáját. 1786-ban József császár alatt a kath. nemzeti iskolák tanításával bízott meg Nagy-Váradon, honnan nemsokára a nagybányai középtanodába tétetett át József császár kimúltával a kath. ifjúság oktatása ismét egyedül kath. tanítókra bízván, Szabó Lászlónak hivatalától meg kellett válnia. Törvénytanulásra adta magát, 1794. Bihar megye aljegyzőjévé, s gr. Teleki Samuel főispán titoknokává nevezteték. Ez időben tűnt föl a „Magyar Musában“ közlőit lyrai költeményeivel; majd dolgozó társa lett Kazinczy-

nak „Orpheus“ és „Magyar Museum“ című folyóirataiban: s ezekben jelentek meg, dalain kívül, számos prosa-művei is; köztük 1-ső Mária királyné jeles életrajza. „Költeményes munkái“ Pesten, 1791. és Debreczenben, 1820. nyomattak ki. Ferencz királynak koronáztatásakor írta e színművet: „Mátyás király, vagy a nép szeretető, jámbor fejedelmek jutalma“. (3 ív. Pest, 1792.), mely németre is lefordított. Elhalt Kuffsteinban, 1795. oct 10-én élte legszebb szakában. — y.

Szentmiklósy Alajos, született 1793. oct. 12-én, Királyiban Gömörmegyében. Atyja, kitől erkölcsi ügy, mint tudományos nevelését nyeré, k. tanácsos volt Középtanodai pályafutását Rosnyón, Pesten, Nagyszombatban, Gyöngyösön, a bölcsészeti pedig Váczon futotta meg; honnan a jogtudományokat bevégezendő, 1813. Egerbe ment. 1816. ügyvédi oklevelet nyervén, magát egészen a közügyeknek szentelé, s politikai pályára lépett. Kitűnő tehetségei- s munkásságának elismeréséül 1817. Borsodmege tiszteleti aljegyzőjévé, következő évben törvényszéki bírónak, 1819. Nógrádmegye rendes főjegyzőjévé választatott, s Erdő-Tárcsán telepedett le. A honi irodalom, különösen pedig a költészet iránti szeretet, keblében már nagy szombati tanuló korában lángra gyúlt. Faludi s Ányos mintájára dalokat költött, és egy regényt irt; melyeket azonban Kazinczyval fűzött szorosb ismeretség után megsemmisítvén, annak útmutatására egy egészen új téren kezdett haladni, s költői neve csakhamar meg lőn alapítva. Stylusára nagy befolyással volt a francia nyelv, melyet Egerben a francia fogolytisztekkeli társalgás közben tanult meg. Birunk tőle lyrai költeményeket, epigrammákat, meséket, elbeszéléseket, és egy regényt „Bertha“ cím alatt; ugyszint Schiller költeményeiből fordításokat, néhány bírálatot a Tud. Gyűjteményben, végre „Hunyady László“ című szomorujátékot 5 fv. (Pest, 1820.). Meséi vers és prosában 1840. Beimelnél nyomattak ki 1. kötetben. — y.

Szentpétery Zsigmond, a pesti nemzeti színház egyik legérdemesebb veterán tagja, szül. 1798. jul. 31-én Rohodon, Szabolcsmegyében, hol atyja ref. lelkész volt. Tanulását S-

Patakon és Debreczenben, az ottani ref. collegiumokban végzé. Színészi pályáját már 1815-ben Láng és Udvarhelyi vándor színek társaságánál kezdte, társaival együtt kezdetben, sőt utóbb is a pesti nemzeti színház megnyitásáig sok akadályokkal küzdve. Szentpéteryt hazafiul buzgalma vezérelte, hogy a göröngyös pályán állhatatos legyen. Midőn Pestmegye Budán állandó magyar színházat létesített, Sz. annak, később a pesti nemzeti színház megnyitásakor, ennek tagja lett Azóta szakadatlanul, éltes kora daczára leggyakrabban lép fel a színpadon; vannak szerepei mellyekben utolérhettem Irodalmi téren fordított vagy átdolgozott és magyar színre alkalmazott színművekről ismeretes, -k.

Szenvey József, szül. 1800. aug. 28-ikán, Posonyban. Tanult Pápán, Budán, Pesten. A sors 1820. Visegrád környékére vezette, hol több évig a költészettel foglalkozott; s ez idő alatt hét szomorujátékot, három drámát s egy vígjátékot irt, mellyek eddig kiadatlanok. Irt lyrai költeményeket, mellyek az Aurorában jelentek meg. Legfőbb érdeme Schiller műveinek fordítása. Lefordította a prózában irt drámai műveken kívül Don Carlost, Stuart Mariát, az orleansi szüzet, Messinai hölgyet, szép, tiszta jambusokban, mellyek szinte kiadásra várnak; továbbá a balladák s románczok legnagyobb részét, a Harangról! éneket és sok egyéb költeményt A „Messinai hölgy“ bői néhány jelenet az 1828-iki Minervában jelent meg. A lefordított kisebb költeményeknek, mellyek száma a 60-at meghaladja, egy része az Aurorában jött ki. Ezen érdemeiért 1831-ben a m. akadémia levelező, 1838-ban a Kisfaludy-Társaság is tagjává választotta. 1832-ig, midőn a „Jelenkor“ politikai lap mellett megjelent „Társalkodó“ szerkesztését átvette, Maglódon volt nevelő. Későbbben 1846-ig a „Világ“, 1848-ig a „Budapesti Híradó“, 1850-ben 5 hónapig a „Pesti Napló“ politikai lapot szerkesztette. (Ujabbk. ism. t. után.) — k.

B. Szepessy Ignác, született 1780. aug. 13-án Egerben, hol végzé nagy részben tanulását is. 1795-ben az ottani papnevelő-intézetben egyházi pályára lépett A tanulásban kitűnt szorgalma gyümölcset tapssal fogadá Pest, tapssal fogadá

Bécs; s amaz a bölcsészeti, ez a hittani tudományok tudori koszorúját fűzé homlokára. 1801-ben pappá szenteltették. Iskolából kilépte után az egri papnöveldeben tanulmányi felügyelő, majd érseki disznók és titkár, két év múlva pedig egri lelkesző lón, s miután e hivatalban három évet töltött, széles tudománya, fáradhatlan szorgalma miatt 1808. az egri főkáptalan tagjai közé emeltették. S mint ilyen érsek-udvari titkok, az egri szegények intézete s az árvákra ügyelő hevesmegeyi biztosság elnöke, lyceumi hitszónok, s az egri könyvtárnak őre volt; míg végre 1820. apr. 20-án Egerben, ugyanazon szentegyházban, mellyben kereszteltettek, erdélyi püspökké avatott, mellynek egyházi kormányát nyolczadfél évig viselvén, kormányszéki s belső titkos tanácsosi címmel diszített fel. Becsülte ő a latin nyelvet, irt azon, midőn tárgy és körülmény kíváná; mert ki nem ismerné Kámánházi László váci püspök fölött, s az erdélyi papsághoz, midőn püspöki székébe beköszöntött, apostoli buzgósággal ömledező beszédét? ki nem ismerné az 1822. Erdélyben tartott egyházi zsinat következtében papságának számára Kolosvárt „Statuta“ című kiadott törvénykönyvét? De kiváló szeretetének tárgya mindig az édes nemzeti volt Tanúsítja azt az „Isten imádó keresztény“ című, Erdélyben kiadott imakönyve. 1828-ban pécsi püspökké neveztetvén, a Klimo György által alapított, és tőle igen sok szép könyvvel gazdagított könyvtárnak 80,000 p.frtón új épületet emelt; a paulinusok volt kolostorát pedig 32,000 p.frtokon megvásárolván, 40,000 p.frttal kijavítá, mellyben újra megnyitá a bölcsészet és törvény iskoláit, azokat bőkezűen (100,900 p.fr.) megalapítá, sajtóval, melly 12,000 p.frtba került, bővíté; mire az még halála előtt lyceummá emeltetett. Az úgynevezett physicum és mathematician museumra 75,000 &kat áldozott. Az iskolákra vonatkozó munkákat pártfogolta, sőt illyent maga is irt. „A keresztény tudomány röviden“ (Pest, 1832.) az ő tollából folyt; majd több munkás egyházi férfiak segedelmével Káldi György bibliája átnézéséhez és javításához látván, azt saját költségén „Szent írás, vagy is az ó szövetségnek szent könyvei“ (Po-

sony, 1835—36. 4 köt) és „Új szövetségi (U. o. 1834—35. 2. k. n. 8r.) cím alatt ki is adta, s e roppant (12,000 p.fr.-nyi) költséggel kiállított munka példányait kötve majd mind ajándékolta a honi püspöki megyék egyházi férfúinak. A magyar nyelv és nemzetiség melletti buzgalma tekintetéből 1830. a magyartársaság igazgató tanácsába, tiszteleti tagul pedig mindjárt annak első nagygyűlésében 1831. febr. 15-én vétetett föl. Az akadémia pénztárát 1832 óta évenként 600 p.fr-tal öregbítette, s a nagy szótár készületeihez folytonos munkássággal járult Szerencsésen indulásba hozott pécsi lyceumát, szive gyönyörét mindegyre szorgoskodó kézzel ápolá, sokféle foglalkozásai mellett is. Azonban csak kevés ideig örülhetett szép művének. Pécsen, 1838. jul. 16-án, esti kilencz órakor embereitől elválva, épen szobájába vonula, midőn hangzók a békeangyalának szava, s a nagy lélek egy pár sóhajtás után földünket elhagyta az egyház, az akadémia, s az egész haza nagy fájdalomra. — y.

Szerdahelyi Gábor, szül. 1661. jan. 22-én Munkácson. A jezuíták szerzetébe 1680. mart. 16-án lépett. Trencsinben végzvént a bölcsheszetet, Nagyszombatban 3 évig nyelvtani osztályokat, Kőszegen pedig 2 évig a szónoklatot és költészetet tanította. Ahittani pálya után Zágráiban a logicát, majd 1697. Gratzban az egész bölcsheszetet 6 évig adta elé. Ezután magyarázta a polemicát Nagyszombatban és Bécsben, majd az egyházi jogot öt évig. Igazgatója volt tovább a kassai collegiumnak és a könyvnyomó intézetnek: mellyet virágzásra hozván, meghalt ugyanott 1726. jan. 24-én. Több latin munkát irt, mellyek közül a „Religio salvifica cum demonstratione turpissimorum errorum a D. Ioanne Csécsi scholarum Patakini rectore ac professore in oratione sua, ut vocat seculari anno 1720 edita commissarum“ (Kassa, 1722.) címűt Horváth Gábor rendtársa magyarítva (u. o. 1725.) adta ki. Magyarul ezeket bújuk tőle: „Lelki szemgyógyító“. (Kassa, 1724.) „Igaz és üdvösségre vezető hit, melly nélkül senki az örök boldogságba be nem mehet“. (U. o. 1722.) — y.

Szigligeti, családi néven **Szathmáry Ede**, hírneves

színműíró, a pesti nemzeti színház titoknok, szül. Nagy-Váradon, 1814-ben. Végezve Temesvárott és Nagy-Váradon iskoláit, mérnöki pályára lépett; ez okból Pestre jött. Azonban megismerkedvén a színészettel, 1834-ben Budán a magyar színésztársaeághoz szegődött. A pesti nemzeti színház megnyitása után ő is annak tagja s egyszersmind titkára lett, s e minőségében a színpadon csak gyéren, kisebbszert szerepekben lépve fel, jelenleg is működik. Legelső színműve: a „Megjárt szott cselek“, mely 1835-ben Budán került a színpadra. Hírnevét azonban a „Szökött katona“ és „Két pisztoly“ népszínművek alapították meg. A többi színművei a következő címeket viselik: Frangepan Erzsébet; Dienes vagy a királyi ebéd; Vazul; Gyászvitézek; Pókaiak; Aba; Romilda; Cilley Ulrik; (Frangepan Erzsébet új kidolgozása); Miczbán családja; Ál Endre; Rózsa; Kinizsi; Nagyidat cigányok; Gerő; Zsidó; A rab; A szekrény rejtelve; Zách unokái; Pasquil; Debreczeni ripők; Liliomfi; Házassági három parancs; A csikós; A cigány; Hl. Béla; IV. István; Aggteleki barlang; Nagyapó; Lári Fári (leggyengébb műve); Castor és Pollux; legújabb: Pünkösdi királynő; melyek kisebb-nagyobb szerencsével adattak a színpadon. Nyomatásban megjelentek: „Dienes“ (Esztergom, 1837.); „Gyászvitézek“ (Pest, 1839.); „Eredeti színművei“ (Pókaiak, Vazul, Aba, egy kötetben, Pest, 1839.); „Miczbán családja“ (1840. Nagy Ignác Színműtárában); „Cilley Ulrik“ (ugyanott); „Rózsa és Kinizsi“ az akad. eredeti játékszinben, 1840—1844.); „Ál Endre“ (1841.) „Összes Színművei“ (6 füzet, 1846—7.); „Gritti“; „Arab“; Egy szekrény rejtelve“; „Zách unokái“; „Pasquil“; „Csikós“(1848.). — Fordított művei: III. Henrik és udvara; Marion de Lome; Saracen; Richard vándor élete; Parisi naplopó; Veszedelmes nagynéne; Svéd Kristina stb. 1840-ben „Rózsa“ színműve a magyar akadémiától pályadíjt nyert és szerzője az akadémia 1. tagjává választott. Ezenfelül kolosvári tisztelői ezüst emléktollal, pesti színésztársai pedig ezüst billikommal tisztelték meg. Kétségbevonhatlan, hogy Sz. hazánk legjelesebb népszínműrója; dráma-

írásban nem annyira szerencsés. Több darabjai a külföldi színpadokon is tetszéssel adatnak. Műveinek legfőbb becse az, hogy nemzetünk közéletét híven tükröztetik vissza. — k.

Szilágyi Ferencz, hírneves ref. hitszónok, szül. Somlyó-Ujlakon Krasznamegyében, 1762. oct 4-én. Iskoláit Kolosvárott végezte; szegény sorsú lévén, fensőbb iskoláiban mint nevelő és magán oktató segített sorsán. Végezvén idehaza tanulmányait, bővebb kiképzés végett külföldi egyetemekre utazott: a leydeni egyetemen három, Göttingában négy évet töltött Hazatérve 1794-ben kolosvári lelkészszé választatott. A külföldön, különösen a történelem- és classica irodalomban szerzett jártassága, később velős szónoklatai által nem csekély hírnevet szerzett magának; és ez okozta, hogy már 1797-ben a kolosvári collegiumnál a történelem és classica literatúra tanárjává közakarattal megválasztott Akkoriján, mint tudva van, a tanodákban latin nyelv uralkodott: ő volt az első e tanodában, ki a történelmet magyarul kidolgozta s előadta. E stúdiuma sajtó útján nem látott napvilágot 1821-ben hittanár lón ugyanazon collegiumnál. Elébbi helyét fia, szinte Ferencz foglalta el. A kettős ünnepélyes beigtatás-kor „de vinculo theologiae cum philologia“ tartott beszédet Műveit legtöbbnyire deák nyelven bocsátotta közre. Hlyének: „História universalis“. (Kolosvár, 1816.). „Livius enucleatus“. (Kolosvár, 1807.). „Chrestomatia latina“. (U. o. 1805.). „L. Junii moderati Colummellae de re rustics lib. XII.“ (U. o.) 1820.). „Centum quatuor históriáé sacrae“ (Hübner és Krigel után, u.o. 1809. Magyar nyelven megjelentek számos hitszónoklatai; ilyen: „A reformatio harmadik századjának ünnepén. (Kolosvár, 1818.). Továbbá: „Deák grammatika“. (U. o. 1814. Második kiadás 1818.). „Az iskolák hasznáról“. Beszéd a ref. főiskola tanterme felszentelésekor. (U. o. 1818.) „A közönséges iskolai nevelésnek a házival összehasonlítása“. (Erdélyi Muzeum VI. füzet.). — Meghalt 1828. dec. 28-kán. — k. Ennek fia:

Szilágyi Ferencz, jelenleg a „Budapesti Hírlap“ című hivatalos újság szerkesztője, szül. Kolosvárt, 1797. apr.

14-én. Tanult ugyanott; egy ideig nevelő volta az iskolai pálya végén egy évig a költészeti osztályt tanította. Ezután külföldre, -jelenen Németországba utazott az ottani prot. tanodák meglátogatása végett Elébb azonban egy évet Bécsben töltött; s csak 1819. tavaszán utazott Göttingába, hol atyja nyomdokit követve, különösen a történelemben és classica literatúrában tökélyesíté magát 1820-ban az akkori politikai zavarok folytán kormányrendeletileg hivatnak vissza a németországi egyetemekből a ref. nevendékek. E rendeletnek Szilágyi is engedni kénytelenítettvén, mielőtt hazájába térne vissza, beutazta Németország egy részét, különösen Rajna vidékét; ezenfelül Schweizot, s egy évig újra Bécsben mulatott: mindenütt különösen a tudományos és nevelő-intézetekre fordítván figyelmét Bécsben mutatása alatt Igaz Sámuel 1821. Bécsben megjelent „Zsebkönyv“-ének szerkesztésében vett részt Innen 1821-ben Kolosvárra hivatott meg philologia tanárának, melly alkalommal „a história és classica literatura becséről“ tartott beszédet Ezen hivatalát 1848-ig viselte, melly évben a forradalmi mozgalmak következtében tanári székéről lelépett — Még tanuló korában nyomtatásban megjelent tőle: „Öröm és hálaadás“, a reformationnak három százados ünnepére mondott versezet; továbbá „Franklin élete“ és „Példák Franklin írása módjára“; az Erdélyi Muzeum X. füzetében (1818.). Igaz Samuel Zsebkönyvében „L Mátyás király“ történeti életrajzt és „Csáky Lóra“ történeti beszélyt közölt 1829-ben „A kolosvári evang. ref. egyház történetét“ adta ki. „Klio“ című történeti zsebkönyvének három évi folyama 1832-, 33- és 36-ban jelent meg. (Az első darabnak második javított kiadása 1834-ben). E munkája, mellynek történeti csikkéi (egynek kivételével) az ő tollából folytak, nagy részvétre talált a hazában, s szerkesztője a m. akadémia által a mű megdicsérése mellett I. taggá választatott 1841—48-ig „Múlt és Jelen“ conservatív irányú pol. hírlap és ennek melléklapja „Hon és külföld“ tudományos és szépirodalmi folyóirat szerkesztését vezette. Ez által ingerlé fel maga ellen az erdélyi ellenzékét, minek következménye lett, hogy nem-

csak lapja, mellynek ő volt tulajdonosa, megszűnt, hanem Sz. tanári székétől is megfosztatott. Lapjának megszűnése után „Erdély és Unió“ című röpiratot bocsátott közre; azután Pestre tette át lakását. A forradalom megszűntével „Magyar Hírlap“ pol. folyóirat kiadására nyert a cs. kormánytól engedelmet, melly lap a sajtó-rend értelmében hivatalossá válván, „Budapesti Hírlap“ címet nyert, és szerkesztése alatt jön ki mostanig, csupán a tulajdonosi jog ezen 1856-ik év elején Emich nyomdatulajdonosra ruháztatott. — k.

Szilágyi Sándor, fenebbinek fia, született Kolosvárt, 1827. aug. 30-án. Iskoláit ugyanott 1844-ben végezte. Azután jurátuskodott Maros-Vásárhelyen; utóbb fogalmazási gyakorlónok volt az erdélyi kormányshéknél. 1852 óta tanárkodott Kecskeméten, jelenleg Körösön. Munkái ezek: „Hajdankor történetei“. Lami Fleury után. (Kolosvár, 1844.) „Czoffés kard“. (Gutzkov után, u.o. 1847.). „A forradalom napjai“. (1850. 3. kiadás, Pesten.) „A forradalom férfiai“. (Pest, 1850. 2. kiadás.) „A forradalom története“. (U. o. 1850.) „Görgey fegyverletétele“, (ü. o. 1850.). „Egy honvéd naplója“. (U. o. 1850.) „Magyar nők a forradalomban“. (Pest 1850.) „Emléklapok 184%-ból“ (6. füzet) és „Magyar írók albuma“ (4. füzet). „Pesti röpivek“. (12 füzet). Ez utóbbi három folyóiratok általa szerkesztve Pesten, 1850. „Nagyenyedi Album“. (1. köt. 1851.) „Nők könyve“. (Pest, 1852.) — Ezekon kívül történelmi czikkek, novellák, útleírások, könyvbírálatok, életrajzok stb. elszórva különféle lapokban. 184⁹/₅₀-ben a „Hölgyfutár“-nak 1852-ben a „Viszhang“-nak volt segéd-szerkesztője. — k.

Szilágyi Samuel, szül. 1695. Enyeden; hol atyja, Péter tanár volt. Tanulását, néhány, Frankfurban töltött évet kivéve, a hazában végezte. Bécsben ezékelt, hol a ref. vallásuaknak több évig volt ügyvivője a magyar cancellariánál. Itt laktában adá ki e művet: „Keresztény Seneka, vagy a Seneka írásiból kiszedegetett keresztény virágok“. Bécs, 1740. — y.

Szilágyi Virgil, szül. 1824. nov. 27. Étskán, Toron-

tálmegyében, hol atyja Endre gazdatiszt volt. Az első oktatást házi nevelőtől nyerte, s 1835-ben nyilvános iskolába küldetett H.-M.-Vásárhelyre, hol 1839-ben a gymnasialis tanfolyamot bevégezte. Ez év őszén szülői Pestre költöztek; és itt hallgató a bölcsészeti tudományokat. A következő év nov. 4-én atyját elvesztvén, és hat testvérrel minden segély nélkül maradván, tanítványok után nézett, hogy az iskolai pályát bevégezhesse. 1841-ben a jogtanulmányokat kezdő hallgatni, de veszélyes betegsége, mellybe esett, a tanfolyam félbeszakasztására kényszerítő. A következő év februárhaviában H.-M.-Vásárhelyre ment a legbizonytalanabb kilátásokkal; de ott az uradalmi ügyész által, ki atyjának egykori jó ismerője volt, mindjárt gyakornokul felvétellett Innentul főgondja volt, hogy üres idejét tanulásra fordítsa, s a jogtanulmányokból időnként részint Pesten, részint Kecskeméten vizsgálatot állott ki. 1844-ben nyáron Posonyba ment, és a királyi táblai jegyzői esküt letévén, visszatért főnökéhez. 1846. januárban az ügyvédi vizsgálaton keresztülmenvén, ügyvédkedni kezdett, de nemsokára martius végén Csongrád-megyé tiszteletbeli, majd augustusban másodaljegyzőjévé neveztetett. 1848-ban egy fokkal elébb lépett, s e hivatalban maradt 1849-ki augustusig. A hivatal terheit nemcsak híven osztotta meg tisztársaival, hanem sokszor legnagyobb részt, sőt egészen is ő vitte. Most ismét az ügyvédi pályára szorult 1850. sept. végén Pestre költözött már mint családós ember, nejével és gyermekével. Az irodalmi térére lépett; s mialatt történeti munkáján dolgozott, néhány czikket irt a Pesti Naplóba, mellyet akkor Császár szerkesztett. Ez év végén, és a következőnek elején megjelent „Éjszakamerika s a pyrenaei félsziget története a 16.17. és 18. században“ egy kötetet képező Öt füzet 1851-ben egész éven át „Pesti Napló“ rendes munkatársa volt, és a külföldi rovat egy részének kezelésén kívül addig, míg a szerkesztésre Récsy nem nevezteték, számos czikket irt. A lapban ugyanez idő alatt megjelent tárczacikkei között legérdekesebb „Az angol aristocratia“ című. — 1852. febr., mart, ős aprilban az „Értesítő“ című lapot szerkesz-

té, s ebben „Hazánk és Fiume“ czímen egy hosszabb közgazdászati tárgyalás jelent meg tőle. Május 1-től a következő év tavaszáig a „Budapesti Viszhang“ című szépirodalmi folyóiratot szerkeszti, midőn e lap a „Déliab“ bal egyesült. A Budapesti Viszhangban megjelent irodalmi czikkein ésszínbirálatain kívül beszélei: A sors keze. Találkozás külföldön. Az első remete. Ezenfelül életképek minő: „Szent Jakab napja. Kék domino stb. 1853. tavaszán jelent meg „Szelid fáj dalmak“ című regénye két kötetben, és ez évben egy beszély a Családi lapokban. 1854. év elején adta a Délibában néhány színműirodalmi levelét, és miután a Délibáb megszűnt, május elején a Budapesti Viszhangot újra megindítá. Azóta jelent meg ebben a „Nyári lak“ című hosszabb beszéle, s egy életkép „Pókody úr vendégszeretete“ cím alatt. — k.

Szilágy János, szül. 1795. jan. 7-én Bögötén Vas megyében. Alsóbb iskolákba születése helyén és Hosszu-Peresztegen járt, honnan a középtanodai osztályok hallgatására Szombathelyre, majd Sopronba költözött A bölcsészeti tanulmányokat 1813. Szombathelyt kitűnő előmenetellel végezvén, régóta ápolt óhajtása teljesezésének indult, s a negyei növendékpapok közé Boroztatott Még mint bölcsész külön tanító mellett a francia nyelvet, a görögöt pedig magánosán kezdé tanulni, s mindkettőben bámulatos előmenetelt szerzett, közben a hangáezetban is gyakorolgatva magát Igazi elemében Pesten találjuk őt, hova a hittudomány hallgatása végett szemes előljárói által küldték. ő valódi éke vala a központi intézetnek. Rendes tanulmányain kívül szorgalommal tanulta a görög nyelvet; szép haladást tanúsított a heber, aráb, syr és chaldaei nyelvek grammatikájában. Fájlván, hogy néhány horvát és tót származású növendéktársai a magyar nyelvet nem értik, számukra latinul magyar nyelvtant irt, sőt azt nekik elé is adván, fáradozásait kívánt siker koszoruzta. E közben a hittudományból kiállván a szigorványokat, 1811. aug. 29-én ugyanazon tanok tudorává emeltették. Pesten tanulását végezvén, Nagy Iguác és Sándor mellett Sopronban nevelői s tanítói tisztet viselt. E közben pappá

szenteltetett. Erényes magaviseletének és sokoldalú ismereteinek híre a főpásztori székiig hatván, miután nevelői fontos hivatalában egy évet töltött, püspöke által a szombathelyi papnöveldebe tanulmányi felügyelővé hivatott meg; e mellett segédlelkészi minőségben is működött. Alig múlt el azonban egy év, máris 1819. ugyanott a ker. erkölcsstan, lelkipásztorkodás és nevelés-tudomány tanárává nevezteték, s mint Hlyen a növendékpapságnak az egyházi ékesszólás- és kateketikai oktatásban is gyakorlati leczkéket adott. Az olasz nyelv tanulásához 1824-ben fogott. 1827-ben a szombathelyi sz.-szék közbirájának, 1828. zsinati vizsgálónak, 1830. pedig a magyar t. társaság igazgatósága által a bölcsészeti osztályban vidéki rendes tagnak nevezteték. 1835-ben hivatott meg a magyar egyetemhez a lelkipásztorkodás tanszékének elfoglalására, mely kitűnő hivatalt csüggedetlen szorgalommal 1851-ig évig viselte. Ez évben érte őt azon rég érdemlett jutalom, hogy harminczhárom évi köztanári pályája után, nagyvárad kanonokká neveztetett; s e minőségében a káptalan székhelyén mint zsinati vizsgáló, a hit- és erkölcsre nézve a tanodában püspöki helyettes, s főpásztorának az élet soknemű teendőiben segéde, a tudományok folytonos gyakorlása mellett, hivatása lelkismeretes teljesítésében tölti idejét Tudományos szempontból 1833. Olaszország nagy részét, 1839. Stájer, 1842. Austriát, 1843. Bajor- és Németországot különféle irányban beutazta. 1844-ben meglátogató Brün, Prága, Drezda, Lipcse, Berlin, Magdeburg, Hamburg, Göttinga, Jena s több városok nevezetességeit; 1845-ben Angol-és Franciaország nagy részét Milly hatással voltak rá nézve ezen utazások, és milly érdekes eredményűek a magyar egyház és polgárazatra, mutatják jeles művei, mellyekkel az egyházi s világi irodalmat gazdagító; szólhatnak tanítványai, kik ajkairól hallották saját tapasztalásaival testvérült mély tudományát olly ékesen hangzani. Első műve 1818-ban nyomatott ki; ez idő óta pedig több apró dolgozata jelent meg név nélkül majd a „Tud. Gyűjtemény“-ben, majd a „Magyar Kúriában, és „Kedveskedő“-ben, majd „a Hazai és külföldi tudó-

sítások“-ban. Nevezetese munkái ezek: „A nevelés tudománya“. (Buda, 1827. 2. k.). „Massillon ker. János clermonti püspök rövid életrajza és annak, midőn az elhunyt Louvois apát helyébe a francia akadémia tagjának választatnék, ugyanazon akadémiához intézett köszönő beszéde“. (1831. Tud. Gyűjt. VII. k.). „Kresznerics Ferencz élete“. (1832. U. o. VIII. k.). „Emlékbeszéd Kresznerics Ferencz felett“. (1833. Magyar t. társaság Évkönyvei. 1. k.). „Az ember iránya“ (U. o.) „Óhajások a philosophiára nézve hazánkban“ (U. o. 1840. 5. k.). „Küzdelem és tájékozás a philosophiában“. (U. o. VII. k. 1846.). „Miként lehetne a nevelést hazánkban előmozdítani, s mintegy nemzetiebbé tenni“. Előadvavolt a magyar, társaság ülésén; közölve a „Religio és Nevelés“ hasábjain. „Gyászbeszéd Fillinger Leopold felett“. (1844. Magyar akadémiai értesítő). „A lelki pásztorság tudománya“. (Buda, 1842. 3. k.). E munkát a pesti hittudományi kar 1843-ban, mint az 1839—1842. közt megjelent theologiai nagyobb magyar művek legkitűnőbbjét, 250 ezüst forinttal jutalmazá meg. Szilasynk azonban meglegedvén a kitüntetés pusztá nevével, a jutalomról nagylelkűen lemondott, és annak szánta, ki legjobb theologiai mtszótárt készítend. Így jött létre a „Latin-magyar köztanulatos egyházi műszótár“. Nagy Jánostól, Szombathely, 1845. Munkás részt vett a „philosophiai műszótár“ (Buda, 1834.) kidolgozásában. Írt latinul is több értekezést. Legújabb munkája: „Philosophiai tanulmányai“ (Pest, 1856.), imént hagyta el a sajtót, szerzőjének arcképével és Toldy Ferencz által irt életrajzával.

Szlemenics Pál, szül. 1783. jan. 22-én Kecskeméten, hova nagyatyja József, családjának eredeti lakából, Sopronmegyéből III. Károly alatt, a 2-ik török háború bevégeztésekor szakadt. Középtanodai pályáját születése helyén futotta meg, a szónoklati osztályon kívül, mellyet Pesten, hova őt szülői a német nyelv megtanulása végett küldék, hallgatta. A bölcsészetet a theologianak első évével együtt mint papnövendék Váczon, a törvényt pedig a pesti egyetemen végzé, hol mint negyedévi jogász a magyar irodalom hősének, Révay Miklós-

nak a magyar nyelvről tartott jeles előadásait is szenvedélyel hallgatta. Megtévén a harmadévi törvénytudományokból próbatételeit, a kir. tábla jegyzőjévé esküdött fel, s mint ilyen 1804. teljesen bevégezvén törvény-iskoláit, Bécsben gr. Eszterházy Ferencz kir. kamarás és belső titkos tanácsos házában magán tanítói hivatalba lépett; melly foglalkozásban öt évet töltött: a három utolsóban egyszersmind titoknoki hivatalt is viselvén. 1809-ik évi nov. 10-én azon évi aug. 30-án tett pályázatának következtében a posonyi kir. akadémiában a magyar polgári s fényi fő törvények rendes köztanárává nevezteték. Ügyvédi s törvénytudori vizsgálatait már mint akadémiai tanár végező; jelesül az ügyvédi oklevelet 1810. jun. 20-án, a törvénytudori koszorút pedig 1811. aug. 29-én nyéré el. A tanítói s írói pályán gyűjtött bokros érdemei, habár további előléptetését nem eszközölhették is, némelly kitüntetések még is szereztek neki. Így gr. Festetics György őt Kövy Sándor ellen irt „Discussio“ című kis munkájáért 1818-ban, ismeretlen létére, Fristaldeumának ülnökévé, s a magyar t. társaság igazgatósága mindjárt felállításkor, 1830. nov. 17-én a törvénytudományi osztályban rendes tagjává nevezték; s azóta legmunkásabb tagjainak egyike. A magyar törvény pesti egyetemi tanszékére tett kijelölésekben az egyetemi tanács és illető kormányzések őt 1817. Kelemen Imre k. tanácsos leléptekor ugyan második, 1825. Bog-nár József halálakor pedig első helyre méltatták., Hemtner Flórián posonyi akadémiai aligazgató halálával megürült aligazgatói hivatalra, Orgler József és Adamkovich Mihály k. főigazgatók, tanszékének fenálló kir. szabályozó rendeletekkel ellenes megtartásával! leendő kineveztetését szorgalmazták. A sok érdemekkel tündöklő jeles tanárt apostoli királyunk V. Ferdinand 1838. sept. 9-én magyar nemességgel jutalmazd. Tanszéknyerés után nemsokára az írói pályán is híressé lőn. A közfigyelem csakhamar feléje fordult. Számos latin és magyar nyelven irt munkát bocsátott napfényre; amazok közt nevezetesbek: „Elementa juris criminalis Hungarici“. (Posony, 1817. Második kiadás u. o. 1827., harmadik,

bővített, 1833.). „Discussio opusculi, cui nomen: Ratio Jurisprudentiae Hungaricae ad ductum Institutionum Kelemeniarum“. (Posony, 1817. Kelemen Imre védelme Kövy Sándor ellen). „Elements Juris Hungarici civilis privati“. (U. o. 1819. 2. k.). „Aliquid ad Rationes Jurisprudentiae Hungaricae“. (U. o. 1820. Ismét Kelemen védelmében Kövy ellen). „Elementa Juris Hungarici Judiciarii civilis“. (U. o. 1829.) „Additamenta ad editionem tertiam E'ementorum Juris Judiciarii civilis tam criminalis Hungarici“. (U. o. 1841.). Magyar munkái pedig a következők: „Közönséges törvényszéki polgári magyar törvény“ (Posony, 1823.4. k.); mely a Marezi-bányi-féle nagy jutalomra érdemesítették. „Fenyítő-törvényszéki magyar törvény“. (Buda, 1836.); és ugyanannak újonnan átdolgozott 1847-iki pesti kiadása, mind a kettő a magyar társaság által. „Magyar törvények történetirata rövid vázlatban előadva“. (Posony, 1845.). „Magyar polgári törvény“. (U. o. 1845. 4. k.). A magyar társaság Évkönyveiben: „Az eskütársakról“ (1838. HI. k.); „A királyi consensus szükségességének viszontagságairól“ (u. o.); „A leányi negyedről“ (1840. IV. k.); „Az örökség! jószágokról“ (1842. V. k.); „Törvényeink története országunk keletkeztétől az Árpádok kihaltéig oklevelek és más kútfők által kimutatva“ (1845. VLk.). „Története a vegyes házakbeli királyok alatt“ (1846. VH. k.); a Tudományos Gyűjteményben: „Észrevételek a magyar törvénynek némelly tárgyairól, név szerint: a) A törvénynyel ellenkező privilégiumokról, b) Valljon van-e az örökvalláshoz járult fejedelmi helybenhagyásnak nemesítő ereje? c) A vagyonbeű főúri jogról“. (1817. V. k.). „Kelemen Imre k. tanácsos ur magyar törvényről irt munkájának vizsgálatásairól“ (1818. L k.); „Rövid felelet a magyar törvény tárgyai feletti észrevételeinek vizsgálatára“ (1818. II. k.); a „Tudomántár“-ban: „A félretételhető és megerőtleníthető közötti különbségről törvényeink szerint“. (1838. III. k.); az Athenaeumban: „A királyi vitéz szolgák nemességéről“ (1832. 3-ik félév, 11-és 12-ik szám), értekezett. Tőle van még: „Felelet a magyar fenyítő törvények

bírálatára“ („Figyelmező“ 1832. 15-ik ez.), stb. Kéziratban sajtóra vár: „Törvényeink története a dicső austriai házbóli királyaink alatt, I. Ferdinandtól L. Ferencz haláláig“. „Értekezés az uralkodó austriai ház érdemeiről törvényeink tökélytetésében“; és 1845-ben e pályakérdésre: Mit jelent ezen szó „Privilegium“ a magyar törvényekben és oklevelekben? Kik adtak ezek szerint privilegialis leveleket? és mit jelent a magyarországi ajándék- és egyéb más levelekben eme szokott befejezés, melly még ma is keletben vagon: Ubi praesentes Nobis in specie reportatae fuerint, eisdem in formám privilegii redigi faciemus, adott felelete, melly a Vitézfőle jutalomra is érdemesítve lón. — Német nyelven töle bírjuk „Farkas János magyar nyelv grammatikájának“ újonnan átdolgozott és más rendbe szedett, s egy rövid syntaxissal bővített kilenczedik, vagy is 1816-ik évi kiadását. (Bécs, 1816.) — y.

Szokolay István, szül. 1822. sept. 29-én Váczon. Iskoláit szülőhelyén, a törvényt kedvező sikerrel Pesten végezte, sőt e tudományban már annyira kimvelte magát, miszerint alig 20 éves korában nemcsak ügyvédi oklevelet, hanem jogtudori koszorút is nyert. Az ügyvédséget kevés ideig folytatta; e helyett az irodalmi pályára ment át s azon működik ritka szorgalommal és sikerrel jelenig. Jártasságot szerezvén az államtudományokban, illynemű s jogtani 'cikkekkel lépett fel a Társalkodó-, Tud. Gyűjtemény- s Tudománytárban, később a nagyobb politikai lapok tárcsaiban; s mély tudománya közlései által csakhamar figyelmet ébresztett Jelenleg legjelesebb etatistáink s jogtudósaink sorában áll. Az új birodalmi törvényeket egy sem fogta fel olly helyesen és magyarázta meg olly. alaposan mint ő a következő műveiben: „Osztrák bünt. törvénykönyv magyarázata“. 1852. „Osztrák polgári perrendtartás“ 1853. „Osztrák polg. törvénykönyv“. 1853. „Osztrák bünt. perrendtartás“, összehasonlítva a legújabb angol, francia, német törvényhozásokkal. 1853. — Ezenfelül önálló művei: „Czéhék és iparszabadság“ 1843. „Büntető jogtan“, a codificatio legújabb elvei szerint, 1843. E munkája a

pesti egyetemnél tankönyvül fogadtatott el. „Szláv törekvések“ 1850. „Magyar házi ügyvéd“ 1853. „Korán“ a török birodalom statistikai átnézetével. 1854. — k.

Szontagh Gusztáv, nyug. cs. k. kapitány, Csetneken virágzó illy nevű nemes család ivadéka, szül. Csetneken (Gömörmegye) 1793. apr. 9-ikén. Alsóbb iskoláit Miskolczon és Mezőberényben, a philosophiát Pesten, a jogot Késmárkon végezte. Joggyakorlaton Rosnyón volt a híres Chászár András mellett. 1813-ban katona lett a 33-ik számú magyar gyalog ezrednél; s részt vett az akkori francia hadjáratokban mint zászlótartó (akkor tiszti rang), később hadnagy a 32-ik számú (Mariássy) ezrednél. Ez utóbbi rangban 14 évet töltött, s egyideig segéd volt Mariássy ezredtulajdonos- s osztályvezémél. 1836-ban főkapitány! ranggal nyugalomba lépett. Tudományos pályára lépve, illy czímű dolgozatokat bocsátott közre: „A literatúrai kritikus folyóiratokról“ s „Bajnoki harcz Takács Éva ügyében“, a Tud. Gyűjteményben; „Hit, remény, szeretet“, a Muzáronban; „Pályakép“, az Aurorában; „Bábelünkől egy jelenet“ vígj. aKoszoruban; „Napoleon mint író“, a Tudománytárban; „Beszállásolás“, vígjáték az Árvizkönyvben. Ezenfelül közlött számos philosophiai, nevelési, országtudományi értekezéseket, szépirodalmi dolgozatokat és bírálatokat az Athenaeumban és Figyelmezőben. 1829-ben „Propylaeumok a magyar philosophiához“ czímű munkát adott ki; melly munkája nagy figyelmet ébresztvén, szerzője a magyar akadémiában a philosophia osztály r. tágjává választatott. Székét „A magyar philosophiának főelvei- s jelleihéről“ tartott értekezéssel foglalta el. Ő tartott az akadémia ülésében Tanárki Sándor akadémiai tag felett emlékbeszédet. Újabb időben a gazdasággal foglalkozván, a dinnyészet és dohánytermesztés körüli tapasztalatait „A szenvedelmes dinnyész“ és „Útmutatás az okszerű dohánytermesztésre“ czímű önálló munkákban s a „Mezei Gazdá“-ban közlött értekezésekbea örökítette. Dolgozó társa az „Új Magyar Múzeum“-nak. Legújabbán időnkint a „Pesti Napló“-ban közöl politikai s bölcsészeti értekezése-

Szónyi Pál, szül. 1808. Debreczenben; ugyanott végezte iskoláit Mint köztanító a debreczeni főiskolában a ma* thesist magyar nyelven adta elő. Mint nevelőnek alkalmá nyílt többrendű utazásokat tenni a külföldön. 1840-ben a debreczeni ref. tanoda reformja az ő terve nyomán lépett életbe. Ugyanott egy természet- s vegytani pályaműve jutalmat nyert 1848-ban tanácsos volt a vallási és oktatásügyi ministeriumnál. Forradalom után neveléssel-kezdett foglalkozni Pesten; s 1850-ben rendszeres finevelde megnyitására nyert engedőimet, melly mostanig is fenáll. 1852-ben egyideig cs. k. prot iskolai tanácsos volt Nyomatásban vannak tőle: „Alaktan, gyermekek számára“ két kötet. Pest, 1846—47. E munkája a Marczibá* nyi-féle 50 aranyból álló pályadíjt nyerte el. „A Pesten felállítandó prot praeparandia terve“. Pest, 1847. A m. akadémia már 1846-ban választotta L taggá. — k.

Szörényi Sándor, szül. 1664. febr. 24-én, régi nemes családból. 1684. oct 31-én, és így 20 éves korában jezuitává lőn Nagyszombatban. Végezve tanulmányait, Kassán és Gratzban bölcsészetet, majd hittudományt tanított; ezután a lőcsei collegium igazgatójává nevezteték. Mint szónok, költő, és történetíró méltán elhíresedett Meghalt Nagyszombatban, 1719. sept 16-án. Irományainak jelesbjei ezek: „Tudós Pannónia“; melly magában foglalja a magyar írókat „Nova series Archiepiscoporum Strigoniensium“. Hátrahagyott több kötetre menő kéziratában Magyarhon és az esztergomi érsekek történetét tárgyalja. — y.

Sztrókey Antal, szül. 1781. dec.20-án, Halfán Vasme gyében. Iskoláit Sopronban, a jogot Pesten végezte. Ügyvédi oklevelét 1804-ben nyerte el. 1807-ben a bajai uradalom rendes ügyvéde lett 1810-ben Pestre tette át lakását, s ügyesség és bő ismeretei által szerzett magának hírt. „Zsidó jog“ című munkája következtében rendes tag lett a m. akadémia törvénytudományi osztályában. Költői dolgozatai közül Lucanus. Pharsaliájának fordítása érdemel említést, mellyből őt ének látott világot. Az akadémia megbízásából részt vett a „törvénytudományi műszótár“ szerkesztésében. — k.

Sajtoslatrán, szül. 1811. map 1-jén, Tiszadersen Hevesmegyében, hol atyja ref. lelkész volt Debreczenben végezve iskoláit, hol a jagon kívül a hittant is hallgatta, egyideig ugyanott a költészet oktatója volt. Innen Mezőtúrra ment, s az ottani ref. tanoda igazgatását vette át Később ügyvédi pályát választott; ez okból Eperjesen volt joggyakornok, s 1838-ban nyert ügyvédi oklevelet 1839-ben az országgyűlésen tartózkodott Ugyanazon év végén Bécsben az udv. cancellariánál nyert gyakornoki alkalmazást, s egyúttal a váltójogot hallgatta, mellyből 1841-ben nyert oklevelet 1840-ben jogtanár lett Debreczenben, hol jelenleg is működik mint igazgató jogtanár. 1846 óta a m. akadémia törvénytudományi osztályának levelező tagja. Közlött verseket a debreczeni Lant 1833—35-iki folyamaiban. Ezenfelül: „A magyar jogtan jelen állásának a multhoz viszonyairól s korszerű haladásáról“ (tanári székfoglaló értekezés. Debreczen, 1840.). „Töredék egy utazó naplójából“. (Athenaeum, 1841-iki folyamában). „Vázolatok az észteni jogtörténetrajz köréből“. (U. o. 1842.). Önálló művei: „Magyar polgári törvénytudományi kalauz“. (Debreczen, 1845.) „Kis törvény, vagy népszerű törvénytudomány“. (U. o. 1845.) Ugyanezen munkák második bővített és javított kiadása: Debreczen, 1846. Akadémiai székét „A tételes jogphilosophiának történeti fejlődéséről, s korunkban a polgárzat javára kivívott haladásáról“ szóló értekezéssel foglalta el. — k.

Szúnyog Ferencz, született 1669. oct 4-én, Budetiben Trencainmegyében. jezuitává 1685. nov. 10-én öltözött föl. Mint tanító és velős egyházi szónok szerzett magának hirt és nevet Magyarul illy című munkát adott ki: „Kalvinus János Istene“. E könyv a protestánsok kérelmére a tiltottak közé Boroztatott — y.

Szverényi József, született 1816. jul. 5-én borsodmögyei Sápatalócz helységben, hol abuúji származású atyja, Ferencz, az ismert nevű író Szvorényi Mihály unokája és neveltje, népneveléssel foglalkozott. Ettől szegényes, de józan irányú nevelést és elemi képeztetést nyerve, középtanodai pá-

lyáját Egerben kezdé s végezte. Már ennek folytában barátokozó a magyar, különösen szépirodalmi termékekkel, melyek első megízlelését, akkoriban elválhatlan lelkes barátjának, S—ky Pálnak is köszöni, kivel kölcsönös tüzelés következtében már mint szónoklat- és költészettanuló, az ekkor virágzott előkelőbb írókat nagy kedvvel olvasá. Ezekből mégis a költészet szelleme és nyelve hatotta meg főgyönyörrel lelkét: innen már a tanoda! növendéknek több magyar költelmi kísérletek, mint alkalmi versek, románézok és rokonfélék folytak ki tollából. Középtanodai pályájáról 1833-ban az egri érseki megye papnövendékeül vétetvén fel, bölcsészeti tanulmányait a magyar olvasmányok és költészi foglalkozás növekedő szeretete mellett folytatta; de írói első kísérletét csak 1835-ben tévé, az azon évi „Honművész“-ben megjelent költeményei- s egyéb apró műveiben. Szinte ekkor a magyar irodalom megkedveltetése- és tejesztésének céljából, egyike volt az egri papnöveldei „Magyar gyakorló iskola“ buzgóbb alapítóinak. Hittudományi tanulmányaira kelvén át, komolyabb szellem ihlé át keblét. Így keletkeztek több vallásos szellemű költeményei, s műtörténet! értekezése: „Az egyházi hangszat- és hangszeréről“. (Anasztasia, 1838. 2-ik félv.) Végezvén a hittudományi pálya harmadévi folyamatát, valódibb hivatása és hajlama sugalmát követve, 1838-ban a zircz-ciszterczi rendbe lépettét. Itt töltött próbaéve alatt „Megalégedésünk alapjáról“, (Anasztasia, 1839.) továbbá „Mit tartunk a philosophiáról mint rendszeres tanról, felvéve Plátó korától a XVII századig“, „A kereszt“ stb. című értekezéseket s több vallásos költeményeket hozott. 1839 végén rendfőnökétől egyik nyelvészeti osztály rendes tanárául a székesfejérvári középtanodába küldeték; majd, évi pályája után, letévén előbb Zirczen 1840. aug. 10-én szerzetes esküjét, Székesfejérvárott pappá szenteltetett: előbbi állomásán és minőségben maradván tovább is. Tanári pályáján töltött elsőbb éveit csaknem kizárólag a nevelési és oktatási gondok igénylették, míg 1842-ben a szónoklat tanszékére emeltetvén, s ez állásán következett évekre is megállapodván, táugáltak hiva-

talos gondjai, s meggazdálkodott perczeit magán hajlamainak is kezdheté szentelni. Ezek gyümölcse lön az első „Magyar ékes szókötés“ (Buda, 1846.), mely a magyar tudós társaság 1843-ki nyelvtudományi jutalomkérdésre felelőleg, 1845-ben, öt pályamű között, 100 arannyal és ezüst billikkommal koszoruztatott meg. 1846-ban, ugyan-e munkája által feltűntetett pbilogiai képzetése elismerésül, a magy. tud. társaság nyelvtudomány-osztályi levelező tagjának választá meg. mire 1848-ban „A magyar közmondások és példabeszédek szelleme- és vegyes elemeiről“ (Magyar Akadémiai Értesítő 1848.) szóló értekezésével foglalá el székét. 1849-ben az egri gymnasiumhoz költészettanárul helyeztetett át, melyl évben „A régi Fejérvár és templomai“ című régiségtörténeti közlését adta az, Új Magy. Múzeumi .1851-ben, az új iskolai rendszer beálltával a változott szervezet által igényelt tankönyvek kiáltó szüksége, állásánál fogva, az iskolai irodalom terére vezette őt. E téren munkálkodásának gyümölcse lön 1851-ben a magas közokt. ministerium által ajánlott, s gymnasiumainkban ismét „Ekesszólástana“ és „Az ó-classica literatura, vagy a görög és romai remekirodalom története“ nevű munkája, mellyeknek, mint szinte pályamunkájának közrebocsáthatását is rendfonöke, Villax Ferdinand zirczi apátur moeenási pártfogásának köszöni. „Ekesszólástana“ 1842-ben második kiadást ért. 1853-ban „Egyházi énekek és imák, a gymnasiumi ifjúság használatára“ című munkáját, s a „Divatcsarnok“ és „Családi lapok“ 1853—54. évi-folyamaiban számosabb természet-történelmi cikkeit, szépirodalmi műveit és Szemere Pál jeles költönlk életrajzát adta, részben neve, részben Kom vay név alatt. 1854-ben a közokt. ministerium által a „magyar tudományos műszótár“ megállapítására összehitt bizottmány tagjává neveztetvén, Pestre költözött át, hol 1855-ben a Családi lapokban közlött „Örökzöldek“ feliratú erkölcs-pliiosophiai leveleit, s a tanhatóság felhívására „Olvasmányok a gymnas. és ipartanodai alsöbb osztályok számára“, (I—IV. kötet, Pest) című munkáit közlötö, utöbbiakhoz csatolt bevezetése az iskolai müolvasás- és elemzés-

ről felsőbb kívánatra „Kalauz“ név alatt külön is megjelent Jelenleg, mint a fennevezett bizottmány tagja, részint a mondott „Műszótár“ szerkesztésében, részint tanhatósági megbízásból, az algymnasiumi osztályok számára szolgáló „Magyar nyelvtan“ és „Stylistica“ kidolgozásában Pesten folytatja munkálkodásait.

Talabér János, hittanár, született 1825-ben januar 4-én Keszthelyen, Zalamegyében. Hasonnevű atyja, ki jobban kedveié a szabad szép természetet, mint a városi port, boldog meglegedésben élt nemes birtokán, melly a város közelében eső, festőileg gyönyörű hegyiségek egyikében feküdt. A hegyiség neve: Diás. Itt folytak le gyermekéletének örök benyomása első boldog évei. Legelső elemi ismereteit nem a városban, hanem a szomszéd hegységben nyerte, hol egy öreg kiszolgált huszárörmester letelepedett, s a hegység tanulni vágyó növendékeit maga köré gyűjté: páratlan buzgalma s ügyessége által minden ismerői bizalmát és szeretetét csakhamar kiérdemelvén. „Ez áldott jó öreg képe (így ír róla növendéke) mindig előttem van; előttem vannak sebei, mellyeket a csatákból hozott, és mellyeket diadalmas arczczal szokott mutogatni tanítványainak. A hely, hol hamvai nyugosznak, szentelt tárgy emlékezetemben!“ Két évi képzés után szülői a városba adták őt 1835-ben, életének 10-ik évében; hol a premontrei rendűek tanodájában végzé be a hat évig tartó tanfolyamot Tanárai atyjával igen bizalmas viszonyban állván, köztök különösen S ő j t ő r y József, akkori igazgató atyai őrszemekkel kísérte növendékének minden lépését, és kifogyhatlan volt a segédszerek nyújtásában, mellyek művelődését előmozdíthatták. Atyja, mielőtt láthatá a pályát, mellyet gyermeke választott, 1838-ban meghalt. 1840-ben a hat évi tanfolyam bevégeztével a pannonhalmi szent-benedekiek közé vétetett föl, s egy évet mint rendujoncz Pannonhalmán (Győr mellett) töltött; hol is alapját veté meg azon iránynak, mellyben élte minden gondolata központosul. 1842- és 1843-ban Győrött a philosophiai tanulmányokat hallgatta a szerzet házában. A magyamyelv- és irodalomból

tanára volt C z u c z o r Gergely, ki előtte szívesen megnyitó jeles magyar könyvtárát Itt tűnt föl új, eddig nem sejtett világ képzetének; mellynek kifejtésére sokat tett Jósika Miklós is, páratlan jelességű, közkedvességnek örvendő irataival. Ez utóbbi (1843-ik) évre esnek munkálódásainak első zsongét Ez évre esik feledhetlen kedves anyjának halála, kinek hunytéval csendes buskomolyság szállta meg szívét. A következő (1844.) évre Bakonybélbe ment a harmadévi bölcsészet hallgatására. E hely vadregényes fekvése, erdőkkel, sziklakkal koszoruzott bércei új színekbe öltözteték képzetét Ez évben B e l y Fidél ösztönzése után Összegyűjtő munkáit, mellyek egy füzetben elküldettek Posonyba a rend főapájához, kitől is megjutalmaztatván, további munkálkodásra buzdítottatt Bakonybélből Pannonhalmára került vissza a theologiai tanfolyam megkezdésére. Ez évben (1845-ben) lépett föl legelőször nyilvánosan a Honderűben, s ez idő óta többször találkozott a magyar olvasó közönség részint saját, részint költött nevek alatt megjelent munkálataival. Itt ismerkedett meg a derék Sárkány Miklós főapátsági titkár-, utóbb bakonybéli apáttal, kinek feje élő könyvtár; itt Márkfy Samuval, ki 1845- és 1846-ban a bibliai tanulmányokból tanára volt, későbbben a pesti egyetemhez neveztetvén ki: kik mindketten vetélkedtek az irántai kegyességben. Miután a szerzetben hat évet kitöltött, 1846-ban kilépett abból, s annak szeretetét és életirányát elhozván magával, a veszprémi egyházmegyébe kívánt fölvétni; hova föl is vétetett gr. Z i c h y Domonkos megyés püspök által: kitől Veszprém-ben, az e helyen töltött két iskolai év után, juntas 17-én 1848-ban áldozárrá szenteltetett Ugyanazon évben Nágocsra, Somogyvármegyébe rendeltetett segédlelkészül, 1850-ben pedig Veszprémbe, a megye székhelyére került ugyanazon minőségben, míg a megyés püspök bizalma 1852-ben a megürült bibliai tanszékre rendes tanáru kinevezte. A mi munkáit illeti: Megjelentek tőle s unokabátyjától, Tálabér Györgytől: „Egyházi beszédek az év minden vasárnapjai- s ünnepeire, s néhány alkalmiak, elhírhedett német és francia

hitzónokok nyomán“ (3 kötet, Pesten). Ranolder János püspök megbízásából Gruber, a híres érsek halhatatlan catechetical munkáját is sajtó alá készíti, melyből az I-ső kötet már meg is jelent (Pesten). Költeményei, melyek eddig elszórva láttak napvilágot, részint a Honderüben, részint az őrangyal-, Kath. Néplap- és Családi Lapokban jelentek meg. Azokat a még ki nem adottakkal együtt önálló kötetben készül szerzőjük kiadni. Költeményei között különös említést érdemelnek: „Karácsonj“ az 1852-iki őrangyalban, és „Tavaszkor“, az 1852-iki Családi lapokban; mint melyek az időszaki sajtó bírálataiban is érdemlett méltánylásra és dicséretre találtak. Szándéka van egyszersmind egy, három osztályra számított s három kötetből álló catechetical gyakorlati munkát közrebocsátani, melynek terve s anyaga már megvan, csupán az alakba öntés van hátra. Birtokában van továbbá a vas szorgalmú, nagy tudományu, közelebb elhunyt Spreitzenbart János veszprémi címz. kanonok több rendbeli kéziratának; bújja nevezetesen annak honi nyelvűnkön irt Cateheticáját, Methodicáját és Didacticáját, melyek czélszerű átalakítás után mind kiadhatók lesznek. Van még nála ugyanettől magyar fordításban S c h m i d Kristóftól is egy 3 kötetnyi terjedelmes bibliai történet, és egy eredeti bibliai történelem magyar nyelven szinte Spreitzenbarttól. —k.

Tanárky Sándor, született 1784. Bián, hol atyja ref. prédikátor volt, kitől vette első nevelését is. 1806-ban mint hadfi gr. Sztáray gyalog ezredébe lépett, és Bécsben a szolgálati ismeretek megszerzése után két évet a genietudományok alapos megtanulására szentelt; 1809-ben zászlótartó, majd a magyar fölkelő nemes seregben főhadnagy. A békekötés után 1810. ismét a rendes katonasághoz tétetett, és hivatalos megbízásból Erdély nagy részének hadi helyirati leírását készítette el. 1812-ben ezredének gránátosaihoz Gácsországba rendeltetvén, részt vett az 1813-ki táborozásban. Krainburg erősített városnak visszafoglalását nagy részben ő eszközölte, miért századossá neveztették. Erre a bécsújhelyi hadi akadémiában helyettes-professorrá lett; de ismét kitör-

vén a háború, Ferdinand főherceg hadához kér edzett, s Auxonne erősség kivizsgálásával annak bevételére jeles szolgálatot tett. A beállott fegyverszünet alatt Franciaország elfoglalt részének helyírásával bízott meg. 1831-ben Olaszországba tétetett át; hol 1834-ben mint első őrnagy, ezredének tábori zászlóalját Romagnába vezette. Nyugalomra 1838. lépett A magyar t társaság 1837. sept 7-én levelező, 1838. sept 8-án pedig a gr. Festetics által alapított hadtudományi helyre rendes tagjává választotta. Meghalt ugyanezen év dec. 29-én. Tanárky főhg. József nádor megbízására a felkelt magyar nemesség gyalogsága hadi regulamentumát készítette; tőle van „Ferdinand főhg. huszárezredének története a francia háború kezdetétől a lunevilli békéig“ (Tud. Gyűjt 1822—1823); és „Károly főhg. stratégiai elvei“ (1. k.) az akadémia által nyomtatás végett elfogadva. Számos német munkája kéziratban maradt. —y.

Tareiy Lajos, szül. Hetényen Komárommegyében, 1807. dec. 6-kán. Tanult Komáromban és Pápán. Ez utóbbi helyen 1829-ben logica, 1830-ban pedig mathesis tanítója lett Bécsben egy évig a physikai és mathematicai tudományokat hallgatta, s hazatérve, 1832-ben a pápai főtanodénál philosophiai rendes tanárul nevezetett Tanszékének elfoglalása előtt utazást tett Németországban. Műveinek sorozata: „Természettan az alkalmazott mathesissel egyesülve.“ (Pápa és Veszprém, 1838. 2 kötet Második kiadás Pápa, 1843.) „Népszerű égrajz.“ (Pápa, 1838.). „A német nyelvtan paradigmái.“ (Pápa, 1838.). „Gyöngyök a német költészetből.“ Olvasókönyv az ifjúság számára. (Pápa, 1839.). „Elemi ösmeretek a természettudományból“. Az alsóbb iskolák számára. (Pápa, 1839.). „Elemi számtudomány.“ (Pápa, 1839.). „A tiszta mértan elemei.“ (Pápa, 1841.). „Népszerű természettan.“ (Pápa, 1841. 5 füzet.). „Kis természettan.“ (Harmadik folyamat, Pápa, 1844.). Ezenfelül közlött számos értekezéseket a folyóiratokban, ülyenek: A természettan története hajdankorban; Elmélkedés. a polgári büntetésekről, a Tudománytárban. Philosophiai vázolatok; Honi utazás levétöre-

dékekben, a Figyelmezőben. „A. dráma hatása és literatúránk drámaszegénysége“ című értekezése pályadíjt nyert a Kisfaludy-Társaságtól. (Megjelent e társaság Evlapjai I-ső kötetében.) 1838-ban a m. akadémia levelező, 1840-ben a természettudományi osztályhoz vidéki rendes tagjává választott —k.

Tárkányi Béla, született 1821. jan. 2-án Miskolczon, polgári szülőktől; ugyanott végzé elemi s közép tanodái pályáját, a szónoklati osztály kivételével, melyet Lőcsén futott meg. 1836-ban az egri papnövéndékek koszorújába fiizetvén, az ottani érseki lyceumban két évig a bölcsészeti, négyig pedig a hittudományi leczkéket hallgatta kitűnő előmenetellel. Rendszeres tanulmányai által el nem foglalt idejét az emelkedő magyar irodalom termékeinek olvasására szentelé, s másokkal is igyekvők azt megkedveltetek Nagyobb gondal 1840. kezdé lantja húrjait pengetni; s ugyanazon évi nov. havában adá ki pályázásra „Honáldozat“ című balladáját a Kisfaludy-Társasághoz Tárkányi Béla név alatt. Műve dicséretet nyert; mi felbátorítá, hogy költeményei zsengeit a szépirodalmi lapok- és zsebkönyvekben közölje. 1841-ben „Az indítványok“ című satyrája ismét megdicsértetett. A dicséret ösztönül szolgált neki további munkásságra. Ugyanez évben fordított két töredéket Klopstock Messiásából pusztá gyakorlatképen, a nélkül, hogy az egésznek lefordítására csak gondolni ismert volna. E töredék 1842-ben megjelent a „Ke-ligio és Nevelés“ hasábjain (9. sz.). A lapnak e számával ugyanazon postán érkezett hozzá Schedel-Toldy Ferencznek mart. 26-án kelt levele, mellyben őt felszólítá az egész Mes-siás lefordítására. Mit magától tenni nem mert, Schedel buz-dítására megkísérts, s a bekövetkezett szünnapokban bemu-tatta Schedelnek az első éneket, ki által fordítása helyeselte-ték. Bevégezve tanulmányait, 1843. az érseki cancellariában nyert alkalmazást 1844. jnl. 15-én pappá szenteltetett, és ek-kor lón legfelsőbb engedelem után a Tárkányi név törvényes tulajdona, mellyet eddig csak álnévül használt irományainál magyartalan hangzású családi neve helyett. A Kisfaludy-Tár-

saság „Az életből“ című pályakölteményét Kisfaludy Károly munkáinak egy díszpéldányával jutalmazá meg. Ugyanazon év dec. havában a palócok közé, Sz.-Erzsébetre segédlelkész-szé neveztetett; hol hivataloskodásától felmaradt igen kevés idejét a Messiás fordításának folytatására, egyházi énekek javítására, s néhány ballada készítésére áldozta. 1846. jul. 22-én a nagynevű Pyrker udvarához szertartóvá, s az egyházmegyei hivatalnál igtatóva nevezé; s azonnal útra is vette magával Bécsen és Prágán keresztül Karlsbadba, onnan Salzburgon át a hofgasteini fürdőkhöz. Közkedvességű költeményeit a „Religio és Nevelés“⁴⁴, a szépirodalmi lapok és zsebkönyvek közlék. Jelenleg érseki titkár. Utóbbi időkben számos ima- és énekes könyvet bocsátott közre. A derék költőnek neve jól hangzik irodalmunkban. —j.

Tarnóczy István, született 1626. aug. 10-én Nyitrán A szelídebb tudományoknak Nagyszombatban történt bevégezése után 1647. nov. 18-án Bécsben jezsuitává lőn, s mint Illyen a kiállott próbaév után Gratzba küldetett a bölcsészeti tanfolyam hallgatására. Ezután Győrött az elemi, majd Ungvárt a szónoklati osztályban szép sikerrel tanított A hit-tudomány tanulását Nagyszombatban végzé, s ugyanazon tant hallgatói nagy előmenetelével 15 évig alaposan magyarázta. Ritka ildomossága a kassai, soproni, nagyszombati növendék-papság és nemes ifjak, majd a lőcsei és győri collegium igazgatására emelé; melly hivatalban 1689. sept 30-án élte 64-ik évében halt el. Magyar munkái közt ezek említetnek: „Menybe vezető kalauz“¹⁴. (Bécs, 1675. Ajánlva Szegedi Ferencz egri püspöknek.) „Titkos értelmű rózsa“⁴⁴. (Nagyszombat, 1676.) „Nagy mesterség a jó élet“⁴⁴. (U. o. 1679. és 1680.) „Holtig való barátság“⁴⁴. (Bécs, 1681. Bercsényi Miklósnak ajánlva.) „Jóakarát, melly által az ember Istennel egy értelművé válik“⁴⁴. (U. o. 1685.) „Vigyázó szem“⁴⁴ (U. o. 1685.); és „Választott nyíl“⁴⁴. (U. o. 1685.). —y.

Tasner Antal, szül. 1808. máj. 5-én óskün Veszprémmegyében. Iskoláit Veszprémben, Pápán és Pesten végezte. A törvénytudományokat Posonyban hallgatta. Az ügyvédi

vizsgálatot 1831-ben tette le. Egy ideig főúri házaknál mint nevelő tartózkodott; később gr. Andrássy Györgynél, azután gr. Széchényi Istvánnál volt titoknok. 1840 óta a budapesti lánchíd titkára. Mint gr. Széchényi István titkára ennek egyik segédkeze volt főnöke által tervbe s munkába vett nagyszerű vállalatok létesítésében; vele utazott Angol-, Franciaországban, jelen volt az országgyűléseken, s az ekkép szerzett realismeretek, tapasztalatok eszközlék, hogy a m. akadémia már 1833-ban választotta lev. tágjául. Beszél majdnem minden európai nyelveken. Sajnos hogy böltemományát önálló munkákban nem hagyományozta az utókornak. Mint író csak a múlt évtizedben többnyire általa szerkesztett egyleti jegyzőkönyvek, tervek, jelentések után ismeretes. Azonfelül ő szerkesztette a pesti „Casino-könyvet“ (1834—1841-ig); „Gyepkönyvet“ (1832—1841-ig); ő magyaritá az „Angol szabályokat“ 1836-ban. Hírlapokban több czikkei jelentek meg. Dolgozott a m. akadémiai zsebszótárba is. — k.

Tatai Ferencz, szül. 1698. Föltűnt mint szoboszlói és debreczeni prédikátor. 1753 óta tiszamelléki superintendens. Meghalt 1767. Francia és német nyelvből fordított néhány munkát; ilyen: „A ez. írás épülete, és idvességes olvasására tanácsadás“. (Debreczen, 1751.). „Stehelin Kristóf katekismusi házi kincse“. (Kolosvár, 1752.). „Kegyelem szövetségének titkába való bevezetés“. (Debreczen, 1754.). „Moulin Péter egy hétre való elmélkedések és könyörgések az Ur vacsorájához való készülettel egybe“. (U. o. 1758.). „Az igaz kegyességnek kezdete és előmenetele“. Dodridge Fülöp után. (ü. o. 1761.). — y.

Taubner Károly, szül. 1809. oct. 15-én Veleghen, Fehérmegyében, hol atyja ag. v. lelkész volt Iskoláit Sopronban végezte 1821—1831-ig, hol egyszersmind a m. társaságnak titoknoka és Vécsey és Zsolnay házaknál nevelő volt A papi vizsgálat letétele után, 1834-ig Temesvárott viselt nevelői hivatalt. 1837-ig Berlinben a nyelvészeti, bölcsészeti, természettani, felsőbb mértani s csillagászati tudományokat hallgatta; a ugyanott nyerte el a bölcsészettudori koszorút. Rád-

musky gróffal beutazta Lengyel-, Orosz-, Svéd-, Dán-, Poroszországot, Némethon több részeit. 1837-től Pesten az ag. v. gymnasiumban igazgató tanár, s e minőségében bold. Maria Dorottyá nádornő udvari papja volt 1840-ben Franciaországot és Némethon déli részeit utazta be. 1844 óta tábori pap lett Milanóban. A m. akadémia 1840-ben választotta lev. tágjával. írói munkálatai több egyházi beszédeken s a tudományos lapokban közlött csikkeken kívül: „Bírálati vizsgálat Hegel bölcselkedése felett“ Pest, 1838.; „A lélek-észme, bölcsészeti, történet-bírálati szempontból, különös tekintettel Hegelre“ Pest, 1839.; „Anacreon dalai“ Pest, 1839.; „Archimedes körmérése Eutweins magyarázataival a görög eredeti szerint egészítve és alkalmazva“ Pest, 1840.; „Plutarchparallélai“ dr. Székácsal, elfogadva am. t társaság által; „Tiszta mennyiségtan“ Pest, 1841. — A m. t társaság 1840-re kitűzött következő matematikai kérdés: „melyek az első és Másodrendű görbék? vitessenek ezek által öszrendesekre, s adassanak elő főbb tulajdonságaik“ ő fej-tette meg, miért 100 arannyal jutalmaztatott Nevezetes értekezései: „Párhuzam Aristoteles és Hegel közt“. (Ath. 1839.) „Fourieri módszer a fensőbb fokú számeqyenletek feloldásáról“. (Tudománytár). „A kupmetszetekről“; „Miként találták ki földünk nagyságát?“ (u. o.). Egy ideig a Prot. Egyházi és lek. Lapnak segédszerkesztője volt Jeles egyházi szónok.-k.

Taxonyi János, szül. 1677. sept. 17-én Hanusfalván Sárosmegyében. Jezuitává 1697. lett Tanított Gyöngyösön, Egerben a humaniorákét, Kassán és Kolosvárt pedig a hittudományt. Különféle helyeken 12 évig viselt hitszónoki hivatalt Kortársai által szónokok fejedelmének nevezetik. Győri rendtársait 13 évig kormányozta. Munkás életét 1746. jan. 4-kén zárta be. Magyar művei ezek: „A negyven napi böjtnek szentsége“. (Nagyszombat, 1739.). „Az emberek erkölceinek és az Isten igazságának tükörei“. (Győr, 1740.). — y.

Telegdi Miklós, szül. 1535. Telegden Biharmegyében, melly régi nemes eleinek ősi jószágá volt. Növendékkorában a krakói iskolákban járt, és tanulását is ott végezte. Hazá-

jába visszaérkezvén, 1558. Oláh Miklós esztergomi érsek által pappá szenteltetett; s úgy látszik igen korán jutott az esztergomi kanonokok koszorújába: mert már Veráncz Antal primás mint nagyprépostot 1573. végrendeletének végrehajtójává tette. Rudolf király, tekintvén érdemeit, 1579. pécsi püspökké nevezte. Miután ugyanazon évi máj. 15-én az apostoli szószéktől is megerősített, első gondja volt, hogy a pécsi székesegyház kincseit, mellyeket Draskovich Posonyba letévé, Dudics Endre eltulajdonított, fölkeresvén, visszaszerezze. Rudolf 1573 óta az esztergomi érsekséget üresen hagyván, 1582-ben, minthogy székhelye úgyis ozmán járomban nyügött, az apostoli szék követe, Bonomus Ferencz Telegdi nevezte a lelkiekben helyettesül. A kath. hitnek élte fogytaig fáradhatlan és buzgó hirdetője volt; mellyel beteges állapotjában sem hagyott föl: mint ezt Káldi György vasárnapi predikázióiban följegyzé: „Boldog emlékezetű Telegdi Miklós pécsi püspök, úgymond, kit noha fölötte igen meggyötörít volt a köszvény.. mindazáltal a predikálást el nem hagyta“. Munkái közt magyar e kettő találtatik: „Az Evangéliomnac, mellyeket Vasárnapokon és egyéb Innepeken esztendő által az Anyaszentegyházban olvasni és Prédikáltam szoktanc mágyarázattya“. (3. köt mellyek elsejét 1577. Bécsben, a két utolsót pedig 1578. és 1580. Nagyszombatban saját nyomdájában bocsátotta napfényre). A példányok rövid idő alatt annyira elkapattak, hogy már Káldi idejében nagy pénzen sem lehetett azokra szert tenni; miért jónak látta Telegdi János kalocsai érsek 1635. Bécsben ismét újra kinyomatni. Második harczoló munkáját Bornemisza Péter semptei prédikátor ellen intézte, illy czím alatt: „Telegdi Miklósnak pécsi püspöknek felelete Bornemisza Péternek fejtegetés nevű könyvére, mellybe foképen az jó cselekedeteknek jutalmáról való igaz keresztényi tudományt oltalmazza. Jóllehet egyébre is mindenre választ teszen, valamiben Péter az ü vallását ellenzi. Nyomattatott Nagyszombatba 1580. esztendőben“. Ekönyvének 170-ik lapján még más kiadott munkájáról is emlékezik: „Canisius Péter kathekismusát még ifjú koromban én

fordítottam magyarra“; s a 182. lapon Bornemisza Péter azon ellenvetésére, hogy a katolikusok az antichristus tagjai, imígyen ír: „Dániel antichristusról szól, kinek tük vagytok tagjai nem mi. Megbizonyítottam azt én kis rövid írásomba, melyet szintén most nyomtatnak, mikoron ezt írom“. 1583-ban Nagyszombatban az esztergomi megye használatára adta ki az „Agendarius“ nevű derék latin munkáját, melyhez vannak mellékelve néhány ajtatos imádságok és intések azok számára, kik a szentségekben részesülnek, vagy azok kiszolgáltatásánál jelenvannak. Nagyszombati nyomdáját, melyet 1577. a bécsi jezsuitáktól ezer forinton vett%ieg, Rudolf 1584. azon kiváltsággal ruházáfel, hogy a benne fényrejött könyveket, Telegdi beleegyezése nélkül, senkinek senTvbtl szabad után nyomatni. Sokat fáradozott Mossóczi Zachariás nyitrai püspökkel az országgyűlési végzetek összeszedésében is. A magyar irodalom egén ő mindig tündökleni fog. Meghalt 1586. apr. 22-én, munkás életének 51-ik évében. Hamvai Nagyszombatban nyugosznak. — y.

Telek József, szül. 1716. Tarnócson, Nógrádmegyében. Sz. Ferencz szerzetébe lépven, az újoncz-évet 1736. Szécsényben állotta ki. Végezve rendes tanulmányait, először a bölcsészeit, majd utóbb a hittudományt is szép sikerrel tanította. Elemében azonban a szószéken volt, honnan ékes nyelven hirdeté több évig az evangeliomi ez. igazságokat. Sz. Rozalia életén kívül, tőle nyomtatásban ezeket bírjuk: „Négy világító urnapi lámpások“. (Kalocsa, 1768. ajánlva gr. Batthyányi József kalocsai érseknek). „Egyházi beszédek a boldogságos szűz Máriáról“. (Buda, 1772.). Magyarsága velős és virágzó. — y.

Gr. Teleki Domokos, szül. 1773. Már ifjú korában szép ismereteket fejte ki; meghalt 25 éves korában közönséges szánattól kísérve, 1798. sept. 16-án. Lipcsében a gazdasági, Jenában a természetvizsgáló társulat tagjai sorába vette fel; a jénai mineralogiai társulat pedig elnökévé választá. Az erdélyi nyelvemelő társaságnak is buzgó és munkás dolgozó társa volt, s íranta sok vagyonos és tanult férfiakban

gerjesztő részvétet. Több munkát szerzett, mellyek részint kéziratban maradtak a maros-vásárhelyi könyvtárban letéve; köztük legnevezetesebb útjának, mellyet Magyar- és Erdélyországban, a kapcsolt részekben és a tengerparti vidéken tett, leírása. Czimeez: „Egynéhány hazai utazások leírása Tót* és Horvátországoknak rövid ismertetésével“. (Bécs, 1796.). y.

Gr. (széki) Teleki Ferencz (idősb), szül. 1785-ben Erdélyben. Tanult 1799—1804. a bécsi Theresianumban. 1810-ben cs. kir. kamarássá, 1831-ben a m. akadémia tagjává nevezetett. Meghalt 1831 -ben. „Verseit s néhány leveléből töredékeket“ Döbrentei adta ki (Buda, 1834.). — k.

Gr. Teleki József, Lászlónak fia, szül. Huszton 1738. dec. 21-én. Tanulmányait Losonczon kezdte; azután szülői házánál képeztetett 1759-ben utazásokat tett: bejárta Helvetiát, Rajna vidékét, Hollandot; meglátogatta Parish 1761-ben hazatérvén, házasságra lépett a dúsgazdag Sziráki Roth Johannával: mi által a leggazdagabb birtokosok egyike lett Magyarországon. 1767-ben Erdélyben kir. táblai bíróvá nevezetett. IL József uralkodása kezdetén (1781.) Békésmegye főispáni helyettesévé, 1782-ben Ugocsa főispánjává nevezetett 0 volt első, ki protestáns létére illy hivatalt viselt Magyarországon. Az országgyűléseken heves bajnoka volt a protestantismusnak. 1795-ben koronaőr lett, s mint illyen halt meg Pesten, 1796-ban. Néhány latin és magyar beszédein kívül, mellyek nyomtatásban is megjelentek, bírunk tőle költeményeket is; mellyek közül említésre méltók: „Atyafiai barátság oszlopa“ egyik nővére halálakor kiadott emlékkersek. (Kolosvár, 1779.) „Gr. Teleki József ugocsai főispán s koronaőr versei“ (Minerva, 1829.). „Az emberi életről“. (Magyar Muzem. II. 145. 271. 392.1. — k.

Gr. Teleki József, szül. 1790-ben Pesten. Első tanulását Kolosvárt végezte, s utóbb a pesti egyetemhez ment át. Iskoláiból kikerülvén, Pestmegye aljegyzője lőn; 1810-ben tiszteleti fogalmazó a helytartótanácsnál. 1812-ben külföldre utazott; bejárta Német-, Angol-, Franciaországot, Hollandiát, Schweizot, éjszaki Olaszországot, s visszatért 1815-ben hivata-

la folytatására. 1818-ban tiszteleti titoknok ugyanazon kormányzóknél; 1824-ben kir. tábla bírása, 1827. csanádi, 1830. szabolcsi főispán, 1832. a m. cancellariánál előadó, végre koronaőr, majd Erdély kormányzója lett. A m. akadémiának kel. étkezte őta először az igazgató tanács tagja, később elnöke volt haláláig. Számos értekezése és bírálata van a „Tudományos Gyűjtemény“-ben, mellynek, Fejér György lelépése őta, szerkesztésében is tetteles részt vön. 1816-és 1817-ben a Marczibányi jutalmat illető bírák két pályairatát koszoruzák meg; egyiknek czíme: „A magyar nyelvnek tökéletesítése új szavak és módok által“. E munka egyik része nyelvünk történetének vázlatát foglalja, a eldöntő szózat a nyelvújítási kérdésekben. Másiknak czíme: „Egy tökéletes magyar szótár elrendeltetése, készítése módja“. Ezen nyelvészeti, részint széptani munkálatok után történeti tárgyú csikkeket közlött Kisfaludy Károly „Aurorájában; mellyek átmeneti pontot képeznek történet-tudományi pályájára: mire 1825 őta szentelé hivatalától meggazdálkodott minden perceit. Úgy látszik, hogy történeti búvárkodásában a Hunyadiak korabeli magyar állam- és népelet az, mellyre kizárólag figyelmét fordította; különben azon roppant eredményt, mellyet „A Hunyadiak kora Magyarországon“ című nagy munkájában kifejtett, elképzelni nem lehet. Nagybecsű mű, s méltó egy akadémiái elnökhöz. A mű 12 kötetre menend. Eddigelé a 4 első kötet, és a 10-ik, melly az okleveles gyűjteményt foglalja magában, jelent meg. A következő négy kötet kéziratban készen van. Remélhetőleg az utolsó, vagyis a 9-ik kötetre sem hiányzik a kész anyag: és így a nagy mű befejezve leend. A szerző a munka egész jövedelmét, melly, ha a példányok elkelnek, 25,0G0 pft-ra menend, a m. akadémiának ajándékozta: úgy, hogy az összeg tökesítettvén, egy hatoda az akadémia alap-tökéjéhez csatoltassék, a többi pedig részint a könyvtár gyarapítására fordítottassék, részint a természettudományi osztály rendelkezése alá bocsáttassék. — Megjegyzendő, hogy Teleki József már azelőtt 5000 pftal gyarapította a m. akadémia alaptökéjét Meghalt az 1855-ik év elején. Tiszteletére a

pesti mindkét prof. egyházakban nagy gyászünnepély rendeztetett Az ez alkalommal mondott halotti beszédek, Tompa- és Székácutól külön füzetekben nyomtatásban is megjelentek. 1834-ben megvásárolván Kresznerics könyveit, kéziratait, régi pénzeit, azokat a 30,000 kötetre menő családi könyvtárral együtt a magyar t. társaságnak ajándékozta; alapítványt tevén annak gyarapítására.

Gr. Teleki László, szül. 1764. Szirákon. Tizenhárom éves korában a marosvásárhelyi collegiumban tanult Fogarasi Pap József vezérlete alatt A jogtudományokra maga édes apja, ellen nem állván súlyos, hivatalos és családi gondjai, tanította. Ez ösztönzé olvasásra is, és tudományos tárgyak dolgozására szorítván őt, iratait kérlelhetlenül bírálta. Magyarhonba költözvén atyja, a felserdült ifjú Cornides ügyelése alá bízott Az ügyvédi vizsgálatot mindenek megelégedésére, s még szigorú követelésü apjának is öröme tette le. 1785-ben István nevű ifjabb testvérének és Comidesnek társaságában külföldre utazott. Göttingában másfél évet tölte, s hallgatta hőseit a német tudományos irodalomnak. 1787-ik év végén, megjárva Német-, Angol-, Franciaországot, Hollandiát és Schweizot, visszatért 1789-ben az erdélyi kormányzéknel tiszteleti titoknok, 1791. kamarás, 1792. erdélyi k. táblai bíró, időközben Máramaros követe az 1790-ki országgyűlésen. 1799. Magyarországra tevén át lakását, nemsokára (1803.) a k. tábla bárójává, 1811. Somogy megye administratorává, 1819. hétszemélynökké nevezetett. József nádor a Marczibányi-féle jutalmazó bizottság elnökségével őt tisztelte meg. Elhalt 1821-ben, mart. 24-én. Sok iratai maradtak nyomtatva és kéziratban, prosában, és versben, melyek mind megannyi bizonyítványai tudományos készltségének, munkásságának, és minden szépért, nagyért hevülő tiszta hazafiságának. Versein és egyéb apró értekezésein kívül, minő a magyar t. társaság felállítása iránti véleménye, nevezetes: „A magyar nyelv előmozdításáról buzgó esdeklései gr. Teleki Lászlónak“ (Pest, 1806.) című; mellyben a magyar nyelv eredetét, történetét, természetét, nyelvtani és

szókötetési alkatát, műveltsége fokát, a magyar irodalom akadályait, előmozdítása eszközeit tárgyalja, s itt is egy t. társaságot vázol. Kellemes olvasmány. — y.

Télyf János, szül. 1816. jun. 18-án Nagyszombatban, r. kaik, szülőktől. A gymnasiumi tanulmányokat szülőhelyén, a bölcsészetet ugyanott mint papnövendék, a hittant három évig a bécsi Pazmaneumban, a jogtudományt Pesten végezte.

1834-diki aug. 29-én bölcsész tudori oklevelet nyert; 1836. dec. 9-én a hittanból tette le az első szigorlatot; 1841-ben köz- és váltó-ügyvéd; 1844-ben a paduai tud. akadémiának levelező tagja; 1845-ben a magyar természettársulat rendes, 1847-ben a pesti egyetemi bölcsészeti kar kebelezett, és ugyanazon évben a magyar gazdasági egyletnek rendes tagja I lett — 1838-ban díjnok a triesti posta-igazgatóságnál, később gyakornok az állami számvevőségnél ugyanott; 1843—1844-ben a jelen nem lévők követe a posonyi országgyűlésen, 1845-ben gyakorló ügyvéd Nagyszombatban; 1846-ban a pesti egyetemhez hivatott meg a görög nyelv és irodalom tanszékére helyettes tanárul; 1848-ban pedig az olasz nyelv helyettes tanárává; s 1852-ben a classica philologia s irodalom rendkívüli tanárul neveztetett. — A különféle lapokban, 1 u. m. „Regélő-, Csarnok-, Társalkodó-, Világ-, Gazdasági lapok-, Divatcsarnok-, Pesti Napló- s Religio“-ban közlött értekezéseinek, alkalmi verseinek, bírálatainak stb. száma 60-ra megy. — Ezek közt említést érdemelnek: „Jézus Krisztusnak Nápolyban feltalált halál-ítélete“. (Csarnok, 1840.) „Aucillon nézetei a társadalomról“ (u. o. 1840.). „A katolicismus bukása Grönlandban“ (Religio, 1849. Angolból.). „Az egyetemi tanulmányok szervezete Austriában“. (Kivonat a német eredetiből. Religio, 1849.) Önálló munkái: „Sz. kir. városi melódiák“ (Posony, 1843.). „A statistika elmélete“ (u. o. 1843.). „A mező-gazdaság elvont statistikája“ (Posony, 1845.). „Gyakorlati ó-és új Görög Nyelvtan“ (Buda, 1848.) stb. — k. i

Tessedik Ferencz, született 1800. febr. 22-én Szarvason, Békésmegyében, hol atyja Samuel, evang. prédikátor,

az általa állított földmívelő intézet igazgatója volt. Tanulmányait Mezőberényben, Selmecczen, Posonyban és S.-Patakon végezvén, 1822. Pesten ügyvéddé esküdött, majd gr. Apponyi Antal uradalmi igazgatóságánál, és utóbb a gróf mellett Parisban magán titoknok lett. Miután 1827. Franciaország déli részét és Spanyolországot, 1828. Angliát, Németalföldet és Németországot bejárta, hazajött, s a magyar kamaránál nyert alkalmazást; honnan 1835. a cs. közönséges kamarához tiszteleti titoknokságra léptetett elő. A magyar t. társaság 1832. január 18-án választá el levelező tágjául; s mint ilyen halt meg Bécsben, 1844. Erejét a szépliteratúrában már 1818 és 1819-ben, mint a posonyi evang. magyar egyesület tagja kísértette meg. Önálló munkája: „Tessedik Ferencz utazása Franciaország déli részében“, Pesten, 1831-ben jelent meg. Irta Tudományos Gyűjteménybe több értekezést; vannak tőle versek az Aurorában (1827. és 1830.). Az „Az ócsai és demsusi régi egyházakról“ a magyar t. társaság Évkönyveinek II. kötetében értekezett. Maradtak fen német és francia nyelven írt czikkei is. — y.

Thaisz Endre, született 1789. nov. 15-én Jolsván, Gömörmegyében. Iskolai oktatásban Szepes-Szombathelyt, Lőcsén, Rosnyón és Késmárkon részesült. A hittudomány iránt nagy vonzódást érezvén keblében, annak tanulásához fogott; de minthogy a háborús idők bekövetkeztével külföldi egyetemekre nem mehetett, szándokát változtatván, a törvényt hallgatta. 1811. mart. 16-án ügyvédi oklevelet nyervén, Pesten letelepedett. Gyermeksége óta dolgozgatott ő deákul, németül és magyarul; különösen örvendette a hexametereket: azonban az irodalmi pályán, mint a Tud. Gyűjt, szerkesztője lőn ismeretessé, mellyet 1817. a IX. kötetel vett át és folytatott 1828. évi februárig. Saját dolgozata benne kevés volt; de annál munkásabb volt mások buzdításában, s az intézet és irodalom részére megnyerésében. Wigand Ottót, akkoriban pesti könyvárust, egy új folyóirat kiadására bírta, melly „Sas“ cím alatt meg isindult 1831-ben; ennek szerkesztését Thaisz a 3-ik kötetig Csemeczkyvel, a 12-kig maga, a 15-kig Molnár

Sándorral vitte, s azt koronkint saját czikkeivel is gazdagította; mellyek közt „A magyar törvény elsőbbségének némelly vonásai“ című említendő. Időközben dolgozott a Közhasznú ismeretek tárába is. Scott Walter „Ivanhoe“ regényét (Pest, 1831. 5. k.) fordította. Wachtler Bernátnak „Nyílt szivü észrevételek a Magyarország számára javasloít váltó s törvénykezéssirendszerre“ című munkáját pedig magyarítva, 1832-ben nyomaté ki. Irodalmi fáradozásai tekintetéből a magyar t. társaság által mindjárt első nagygyűlésében 1831. febr. 17-én levelező tagjává választatott. Éltét 1840. július 9-én végzte be. — y.

Timon Sámuel, született 1675. Trencsinben. Alsóbb iskoláit Posonyban 1693. elvégezvén, a jezsuiták közé állott Mint tanító Nagyszombatban 18, Kassán 14 évet töltött, hol 1736. apr. 7-én élte 61. évében meg is halt A magyar dolgok körül igen sokat fáradozott Munkáit utolsó beteges éveiben rendezé sajtó alá. Nevezetesbek ezek: „Purpura Pannonion“. Nagyszombat, 1715. bővítve ismét kiadatott; a magyar sz. korona alatti tartományokban élt bibornokok életét és tetteit foglalja magában. „Imago antiquae et novae Hungáriáé“. Kassa, 1733. és 1734. „Epitome chronologica Rerum Hungaricarum“. Sz. Istvántól fogva 1735-ig stb. — y.

Tinódy, költői néven Lantos Sebestyén, szül. Tinódon Fejérmegyében, a tizenhatodik század elején, szegény, de nemes szüléktől. Igen termékeny, sőt úgyszólván legjelesb költő volt kortársai közt. Ifjú koráról csak annyit tudunk, hogy főrangú urak kegyességéből neveltetett, és mint iratai mutatják, Török Bálint mellett viselt udvari hivatalt; később 1543-ban Daruvárt Verbóczi Imre tolnai főispánnal tartózkodott; végre hosszabb ideig Kassán lakott, hol sok viszontagságok közt készítette költői munkáit Innen Kolosvárra költözött, munkáinak kiadhatása végett (1553-ban). Mutatja ezt a következő, 1554-ik évben ugyanitt megjelent „Cronica“ című munkája, melly kisebb dolgozatain kívül, „Erdély históriáját“ tartalmazza. Erdélyt elhagyván, Nádasdi Tamás nádornál talált menedéket, s itt fejezte be munkás életét 1558-

ban. Munkáit a „Nagy krónika“ nevezet alatt ismeretes saját gyűjteményében adta ki, következő elnevezéssel: „Judit aszszony históriája“. 1539. „Buda veszéséről és Terek Bálint fogságáról“. 1541. „Prini Péternek, Majláth Istvánnak és Terek Bálintnak fogságokról“. 1541. Verböczi Imrének Kaszon hadával kőszári mezőn viadalja“. 1543. „Az szálkái mezőn való viadalról“. 1544. „Szuliman császár Kazul basával viadaljáról“. 1546. „Vurkucs Tamás idejébe lőtt csaták Egörből“. 1548. „Sokféle részegesről“. 1548. „Dávid király, mint az nagy Góliáttal megvív“. 1549. „Szitnya, Leva, Csábrág és Murány váraknak megvevése, hét részben“. 1549. „Kapitány György bajviadalja“. 1550. „Károly császár hada Saxoniába“. 1550. „Zsigmond király és császárnak krónikája“. 1552. „Szegeci vesződelem“. 1552. „Az vég Temesvárbán Losonczi haláláról“. 1552. „Egervár viadaljáról való ének“. 1553. „Egri históriának summája“. 1553. „Enyingi Terek János vitézsége“. 1553. „Budai Ali basa históriája“. 1553. „Ördög Mátyás vesződelme“. 1553. „Az udvarbírákról és kulcsárokról“. „Hadnagyonknak tanúság mikor terekkel szömbbe akarnak öklelni“. — k.

Tittel Pál, született 1784. jan. 5-én Pásztón, Heves-megyében, polgári szülőktől. Gyöngyösön és Kecskeméten kitűnőleg végezvén tanulását, egyházi köntöst öltött, és mint egri növendékpap ugyancsak Egerben hallgató a bölcsészettet és hittudományt. Az iskolából kikelt növendéket érseke, b. Fischer István udvarába hívá, s levéltárnokká, majd közelebbről tapasztalván tehetségeit, 1806-ban az ottani lyceumban mathesis tanárává nevezé. E tanszéket négy évig tartotta, s midőn hajlandóságát követheté, a csillagászat, mint kedvencz tárgyával foglalkozók; mellyben hogy magát tőkélyesítse. Bécsbe utazott, alapos útmutatást magának ott szerzendő. Ev múltával hazatért, és olly tüzzel adta magát kedves tanulmányára, hogy egészsége fenékből megbontakozék; mellynek helyreálltával ismeretei bővítése végett külföldre vágott. Szándoka nagylelkű érseke által helyeseltetett Meglátogató Göttingát, hol a tudós Gauszszal és más nagyhírű csillagé-

szókkal ismeretséget kötött. Másfél év után Parist, majd a világ városát Londont is megjárta; s miután Európa leghíresebb csillagászai körül végezté tanulását, édes övéi közé visszatért: nagy fáradsággal gyűjtött ismereteit hona hasznára s dicsőségére fordítandó. A tudós püspök gr. Eszterházy Károly alkotta csillagásztorony igazgatását átvéve, 1824-ben udvari ki-nevezés által a budai csillagász-torony igazgatására, a magyar egyetemhez csillagásztudomány tanítására emeltetett Hét évet töltött itt nem annyira földnek, mint égnek élve. Egyéb külföldi folyóiratokban megjelent értekezésein kívül, említésre méltó a Tud. Gyűjt 1826. 9. k. kiadott „Astronomiai értekezés, az 1820. esztendei nevezetes napfogyatkozás alkalmazosságával“; meg Budán, 1830. kijött „Rövid tudósítás a budapesti toronyórák regulázása végett adandó jelek idejéről“ stb. A magyar t. társaság felálltával, annak igazgatósága Titledt a mathematical osztályban rendes taggá nevezé. Elhalt 1831. aug. 26-án legnagyobb szegénységben. Benne szaktudománya nagyon sokat vesztett. — y.

Toldy előbb **Schedel Ferencz**, született 1805. aug. 10-én Budán, hol atyja k. tisztviseelő volt; ki saját vezetése alatt jövedőjének határozottan irányt is adott 1813-ban a magyar nyelv tanulása végett Czeglédre küldetett, honnan egy év múlva visszajövé, Pesten kezdé meg iskoláit, és azokat, a költészeti osztályt kivéve, mellyet 181% Kassán, a tót nyelv miatt töltött, ugyanott be is végezte. Az egyetembe 1819—1823. járt, és 1828-ban szemézmester, majd tudor lett. Magyar verset 1818-ban irt először, midőn baróti Szabó Dávidon kívül más magyar költőt még nem ismert; neve nyomtatva 1821-ben volt először a Szépliteraturai Ajándékban; 1823. Schiller „Haramiáit“ fordította, s a róz fordítás keserű bírálatot vonván maga után, a fordítói pályától csakhamar visszajesztetett. Szabad idejét ez években leginkább a magyar és idegen, újabb irodalom tanulására fordította. 1826-ban Kulcsár és Thaisz buzdítására kezdte meg a Tudományos Gyűjteményben aesthetikai bírálatait Szemere Pál felszólítására részt vett az Élet és Literaturában, gr. Dessewffy József-

re koronkint a Minervában. Idegen ajka polgártársainkkal a magyar irodalmat igyekezvén megismertetni s megkedvelteitül, kiadta a „Handbucb der Ungarischen Poesie“ (Pest és Bécs, 1828.2. k.) című munkáját; ezt követte ugyanazon évben „Magyar költői régiségek“ című műve. 1829—1830. megjárta Németországot, Belgiumot, Angliát, Franciaországot, főleg azért, hogy a külföld tudományos és különösen orvosi intézeteit és élő híres tudósait megismerhesse. Visszatérte után Bugát Pállal egyesülvén, az első magyar orvosi folyóiratot „Orvosi tár“ név alatt indítá meg, és ezt három évig folytatta. E mellett munkássága nagy részét a magyar t. társaság foglalta el, mellynek 1830. rendes tagjává, következőben pedig segédjegyzőjévé választatott; s mellynek meghagyásából a „Magyar- német és Német- magyar Zsebszótár“ szerkesztésében is társ volt; azonkívül a Kisfaludy-Társaság megbízásából „Kisfaludy Károly mindén munkáit“ X. k. adta ki, s a Bajza szerkesztette „Kritikai lapok“-ban is élénk részt vett 1833-ban a magyar egyetemnél a diaetetica rendes tanárává, s a „Tudománytár“ szerkesztőjévé neveztetett 1835. sept 15-én a magyar t. társaság titoknokává választatván, a Tudománytár szerkesztését letette. 1837 kezdetével, Bajza és Vörösmarty társaságában indítá meg az „Athenaeum és Figyelmező“-t, melly folyt 1840 végéig, miután egy kritikai vállalatnak hazánkban! minden nehézségeivel négy évig küzdött Az 1836. alakult Kisfaludy-Társaságnak munkás tagjává, 1841 óta pedig igazgatójává lőn. 1844-ben neveztetett ki az egyetemi könyvtár igazgatójának. Nevezetesebb munkái ezek: „Szegények patikája“. Hufeland után. Pest, 1831. „Orvosi szókönyv“. U. o. 1833. „A műfordítás elvei“. Buda, 1843. „Az írói tulajdon, philosophiai, jogi és literatúrai szempontból, az azt tárgyszó írói törvények és vélemény egy magyar írójogi törvényről“. Pest, 1840. Ez ügyet 1838-ban pendítette meg először az Athenaeumban; 1844. az országgyűléshez a Kisfaludy-Társaság petitiót indítványozván, s az által lelkesen felkaroltatván egy írójogi törvénycziknek szolgált alapul, melly a fejedelemhez megerősítés végett föl is tejesz-

tetett. „Diaetetica elemei“. Buda, 1839. „Irodalmi beszédei“. Posony, 1847. „A magyar történeti költészet Zrínyi előtt“. Bécs, 1830. Első költemény. Kiadta: „Daykaverseit“ (Buda, 1833.): „Czuczor Aradi gyűlését“ (u. o.); „Cornelius Népe-sét“ magyarul (Pest, 1843.); „Kazinczy Ferencz eredeti munkáit“ (Bajzával. Buda és Pest, 1839—1845. 5. k.); „Kisfaludy Károly minden munkáit“ (Pest, 1843. Kétféle kiadásban); „Csokonai Vitéz Mihály minden munkáit“ (u. o. 1844. 1. k.); „Vörösmarty minden munkáit“ (u. o. 1847—1848. 10. k. Bajzával.); „Kisfaludy Sándor minden munkáit“ (u. o. 1847. 6. k.); „Kármán József írásait s Fanni hagyományait“ (u. o. 1843.); „Kis János poétái munkáit“ a nemzeti könyvtárban. A Kisfaludy-Társaság „Évlapjai“ szerkesztése alatt jöttek ki. Megemlítendő még azon irodalmi-critikai munkássága, mellyel az „Athenaeum“ megszűnte óta más lapokban, n. m. a Világ-, Életképek-, Budapesti híradó-, Szépirodalmi Szemlében (melly utóbbinak Erdélyivel és Henszlmannel kiadója volt) kifejtett. Ez időből valók: „Emlékbeszéde József nádor felett“ (Buda, 1847.). „Emlékbeszéd Kis János felett“ (a Kisfaludy-Társaság 1848-iki gyűlésében; Buda, 1848.). Az 184%-iki zavarok okozta rövid szünet után új erővel látott a munkássághoz. 1850-ben egy tudományos havi iratot alapított „Új Magyar Muzeum“ cím alatt, s azóta folytatja azt szakadatlanul: melly folyóirat átalában a nemzeti tudományt de főleg az irodalom és történet érdekeit képviseli. Irodalomtörténeti újabb munkálódásait, mint a bécsi tud. akadémiának 1848-ban megválasztott lev. tagja, „A magyar történeti költészet Zrínyi előtt“ című dolgozatával nyitotta meg, azon akadémia Évkönyvei L kötetében, skülön is (Bécs, 1850.) a „Denkschriften“-ben, német fordításban, és mi legkülönösebb, magyar eredetiben is. 1850-ben júniusban szinte a bécsi akadémiában előadást tartott: „Culturzustande derUngam von dér Annahme des Christenthums“. (Megjelent magyarul is az Új Magyar Múzeum I. füzetében.). Ez évben jelent meg Pesten a Diaeticának javított kiadása „Toldy Ferencz két könyve az egészség fentartásáról“ cím alatt; s az általa szerkesztett

„Reguly-Album“. Midőn az irodalom-történet az iskolai tantárgyak közé fölvétetett, Toldy azonnal ilyennek kiadásáról gondoskodott; és pedig először egy kisebbszerűt adott ki, e cím alatt: „A magyar nemzeti irodalom története“ (két kötet Pest, 1851. Második kiadás n. o. 1852.); mely a régi és középkori irodalmat tárgyalja / ennek harmadik kötete is megindult 1853-ban „Új nemzeti irodalom története“ cím alatt, de befejezve még nincs. — Következik: „Chronicon Hungarorum nunc primum editum“ (Buda, 1852.). „Magyar Chrestomaihia“ a nagy gymnasiumok szükségeihez alkalmazva (Pest, 1853.). „Faludi Ferencz versei“ (5-ik kiadás. Pest, 1854.). „Alexandriai sz. Katalin verses legendája“ egy kisebb legendával s magyarázó jegyzetekkel, (Pest, 1854.). Ezek mellett a nemzeti könyvtár folytatásául: „Galantai gróf Eszterházy Miklós munkái“ eredeti kéziratok s kiadások után a szerző életrajzával. (Pest, 1853.) „Faludi Ferencz minden munkái“. (Pest, 1853.). „Zrínyi Miklós munkái első (költői) része“. (Pest, 1852.) „A tizenhatodik századbeli magyar történetírók“. (Pest, 1854. Eddig két kötet.) Legújabbán: „A magyar költészet története“, egy kötet. (Pest, 1855.) A legrégebb időktől Kisfaludy Sándorig. „A magyar nyelv és irodalom kézi-könyve“. (Pest, 1855.) „Immaculata a régi magyar anyaszentegyház hét szent beszédében“. Régi codexből részben nyomtatványból, nyelvjegyzetekkel. Kiadta a Sz.-István-Társulat. (Pest, 1855.). A nemzeti és idegen irodalom ismeretét illetőleg ő áll első helyen hazánkban. Neve 1821, és így életének 16-ik éve óta forog a magyar irodalomban lankadatlan törekvéssel. Egy sincs íróink közül, ki annyira ildomosán tudná magát elhúzni a kedélyrontó politikai anomáliáktól mint ő; s az egyik főszükség, hogy valaki a maga elé szabott kört és időt igazán férfimódra betölttesse. Nevét Toldy 1847-ben változtató.

Tompa Mihály, legjelesebb költőink egyike, jelenleg hamvai ref. lelkész, szül. 1819-ik évben, Rimaszombatban, szegény nemes szülőktől. Tanulását szülőhelyén kezdette, s végezte Sárospatakon, 1832-től 1845-ig. Már tanuló korában

lépett fel költői kísérletével az Athenaeumban 1845-ik év végén Pesten a jogot kezdette hallgatni, habom a következő évben a bejei papságra hivatván meg, a meghívást elfogadta. — 1846-ban jelentek meg tőle „Népregék és népmondák“; 1847-ben „Verseidnek 1-ső kötete. Ugyanez évben a Kisfaludy-Társaság, mellynek tagjává ez évben választott, dicséretre méltatta és külön díjra érdemesítette „Szuhay Mátyás“ című pályakölteményét 1852-ben „Regék és beszé-lyek“ című költeménye látott napvilágot; 1853-ban „Virág-regék“ jelentek meg tőle, s végre 1854-ben „Versei“-nek 2-ik kötetét adta ki. Dolgozott ezenfelül az Athenaeum-, almanachok-, havi és időszaki iratokba is. Bejei egyházból Keleméire, innen nemrég Hamvára (Gömörmege) hivatott meg lelkésznek. — Tompa különösen a regék és mondák írásában kitűnő, s e tekintetben alig múlja őt fel költőink közül egy is. —k.-

Tormay Károly, szül. Váczon, 1804. évi június 29-én; a gymnasiumi iskolákat Budán és Pesten, a philosophiát és orvosi tanulmányokat szinte Pesten végezte. 1829. év kezdetén mint orvos-doctor oklevelet nyert; ugyanazon évben Európának nagy részét, u. m. Német-, Holland-, Fraaczia-, Olaszországot, Schweizot és Belgiumot utazta be. 1830-ban a magy. kir. egyetemhez, mint segédorvos kineveztetvén, itt két évig szolgált 1832-ik év végével Tolnamegye főorvosává neveztetett, s e minőségben 1848-ik évig működött, s egyszersmind a kormány által, mint egészségügyi tanácsos, Oláh-és Moldvaországba a cholera észlelése végett küldetett. Később kórházak felállításával foglalkozott 1850-ik évi január havában Esztergommegye cs. k. főorvosának kineveztetett; mint ilyen Bécsbe a cs. belügy-ministeriumhoz az orvosi ügyek Magyarországon! rendezése végett küldetett 1850. év aug. 20-án a budapesti cs. k. kormánykerülethez, mint id. egészségügyi előadó rendeltetett; sept 30-án Pest város igazgató-főorvosának megválaasztván, u. a. évi nov. 13. a magyarországi cs. kir. helytartósághoz Budára, mint orv. ügyekben! előadó rendeltetett. Jelenleg Pest város

al-igazgató főorvosa, több tud. társaságok tagja. Kiadott munkáinak címe: 1829. évben: Értekezés az idegláyról. (8 r. 2 iv.) 1831-ben: A fogakról, különösen a hasznos házi emlős állatokat tekintve, azoknak életkorok megismerése végett (8r. 6 IV. 16 köre metszett táblákkal.) Ezen munka szinte német nyelven is megjelent 1844-ben: Útmutatás törvényszéki orvosoknak. (8r. 5 iv.) 1845-ben: Utasítás a védhímlő oltonyozására (ivr. 1 iv.) 1846-ban: Tolnamegye orvosi hely népirata. „Bábászati kalauz“, kézikönyv falusi bábák számára. (8r. 10 iv. 37 kórajzzal 8 táblán. Lefordítottatott több nyelvre s 1852-ben új bővített kiadása jelent meg magyar és német nyelven.) Ugyanez évben: „Terhességi naptár“. A terhesség és szülés idejét biztosan kiszámoló terhes nők, bábák, orvosok, ügyvédek, törvényszéki bírák számára. (8r. 3 iv.) 1853-ban: Statistische Bemerkungen aus dem Sanitäts-Berichte für die Stadt Pest v. J. 1852. (8r. 3 iv.) 1854-ben: Medicinische Topographie der kön. Freistadt Pest, mit besonderer Beziehung auf die Meteorologisch-Sanitätischen Verhältnisse des Jahres 1853. Pest, 1854. (8r. 9 iv.) Ezen munka magyar kiadása is készül.—k.

Török Damascen, született 1757. jan. 27-én Zetelakán, Udvarhelyszékben. 1781. felszenteltetvén, Aradra rendelték tanítóul; tanszékét azonban az egyházi szószékkal csakhamar felváltván, velős és ékes előadásával N.-Enyeden, Kolosvárt és Egerben buzdítá a híveket Időfolytával szerzete növendékeit oktató Aradon, Kolosvárt és Nyírbátorban; majd mellettük Egerben felügyelői hivatalt viselt, hol mély és alapos tudománya s nyájas leereszkedése tekintetéből közakarrattal rendje főnökévé választatott; melly hivatalt 12 évig viselvén, Kolosvárt nyugalomra lépett, hol meg is halt 1824. juh 25-én, élte 67-ik évében. Egyéb apróbb munkákon kívül nevét a „Vasárnapi és ünnepi beszédek“ (Eger, 1802.) örökölték.—y.

Dr. Török József, született 1813. oct 13-kán, Bars-megye Alsó-Várad nevű helységében, hol még most is élő atya Török József, barsi egyházvidéki esperes, akkor mint

ref. lelkész hivataloskodott. Első oktatását a gondos és tanítási fáradhatlanság- s ügyességben fölülmúlhatlan atyja házában nyerte. 8 éves korában az ágostai hitvallásnak selmeczi virágzó lyceumában kezdte meg nyilvános iskolai pályáját; honnan 6 év elforgása s a német és tót nyelv elsajátítása után a helvét hitvallásnak debreczeni főiskolájába költözött: hol is a költészeti és szónoklati osztályok megfhtása után, a bölcséleti, jogi és hittani tanfolyamokat végezte el 1836-ig, nevelője lévén ez alkalommal egyszersmind a nagynevű Lónyay család egyik nenrtb sarjadékának. 1836-ban a pesti egyetemen az orvosi pályára lépett, melyet 1841-ben bevégezvén, 1842-iki martins 17-kén orvostudorrrá avattatott fel. Ekkor rögtön külföldi útjára indult, az orvosi és természettudományokban magát bővebben kiképezendő, s meglátogatta a bécsi, berlini, londoni és párisi egyetemeket, melyekben különösen a műtevő sebészetnek szentelte idejét. Az 1842-ik év utolsó napjaiban Pestre visszatérvén, 1843-ban itt gyakorló orvosi pályáját kezdte meg; ugyanez évi angustus 1-ső napján a pesti egyetemen egyszersmind sebésztudorrrá avatván fel. Ez időtől fogva 1847 végéig Pesten, mint gyakorló orvos működött; ekkor pedig a debreczeni ref. főiskola igazgatósága által az ugyanez évi julius havában elhunyt dr. Csécsi Imre helyébe, a vegytan és természetrajz tanárává választván meg, Debreczenbe költözött, hol jelenleg is mint vegytan ny. r. tanára működik az akadémiai tanfolyamban.— Az irodalmi téren már orvosnövendék korában kezdett működni. A magyar tudós társaság által t. i. 1839-ben egy pályakérdés tüzetvén ki, Magyarország közigazgatásilag nevezetes termékeiről, e pályakérdés megfejtésében kísértette meg erejét, s munkája másodrangunak és ivenkint 4 darab arannyal jutalmazandónak ítéltvén, megjelent a Természettudományi Pályamunkák III-dik kötetében. Ugyancsak orvosnövendék korában nyújtott segédkezeket Bugát Pálnak a Természettudományi Szóhalmaz összegyűjtése- és rendezésében. Orvostudorrrá avattatása ünnepélyére irt értekezést az egészséget nem rontó szépitő szerekről. 1846-ban a magyar tudós

társaság által honunk nevezeteseb ásványvizeiről kitűzött pályakérdésre versenyzvén, munkája első ra.ngima.lr ítélte-tett, 50 darab arannyal koszoruztatott, és megjelent 1848-ban, a magyar irodalomterjesztő társulat által kiadva illy cím alatt: „A két magyar haza első rangú gyógyvizei és fiir-döntézei“. 1843-tól 48-ig a Bugát Pál és Flór Ferencz által kiadott „Orvosi Tár“ szerkesztésénél nyújtott segédkezeket Ugyanezen idő alatt a kir. magyar természettudományi tár-sulatnál, mint másodtitoknok működvén, szerkeszté a társu-lat Évkönyveinek I. kötetét, a társulat Névkönyvét és Nap-tárát 1847. és 48. Tanári hivatalába igtatása ünnepélyére irt értekezése: „A természettudományok elhanyagolásának ká-ros következményeiről hazánkra nézve“. Ezen irodalmi mun-kálatok következtében következő társulatok tisztelik meg okleveleikkel; u.m. a magyar tudós társaság 1843. oct 7-kén; a pesti orvosi kar 1844. oct 13-kán; a budapesti orvosegy-let 1844. oct 23-kán, és a természettudományi társulat, melly az 1845-dik közgyűlés alkalmával egyszersmind másodtitok-nokaul választó. 1848. febr. 10-kén végre Szabolcsmegye táblabirájává nevezetett ki. — A gyászos emlékü forradalom alatt 1849-ben az iskolák eloszlattatván, a debreczeni tábo-ri 2 kórházban mint főorvos működött, két hónapig pedig mint tanácsos az egészségügyi osztálynál. —k.

Tóth Kálmán, költő, született 1831. mart 30-án Ba-ján. A gymnasiumi osztályokat szülőhelyén végezte, s ekkor vallásos anyja a csak tizennégy éves fiút Sz.-Mártonba vitte, s ott a sz.-benedekrendiek közé Boroztatta. A gyöngé iŝu veszélyes betegségbe esvén, másfél év múlva hazavitetett, és felgyógyulván Pécsre ment, és ott végezte a bölcsészeti ta-nulmányokat Mint bölcsészeti-hallgató 16 éves korában adott ki egy füzetke verset 1849-ben már „Csatadalok“ jelentek meg tőle, a forradalom után pedig sűrűén kezdett írni a Hölgy-futárba s más irodalmi vállalatokba. 1852-ben jelent meg „Kinizsi Pál“ című népies eposa. Ugyanez évben Nagy Ig-nácZ Hölgyfutárjának segédszerkesztője lett, és mint illyen jelenleg is Pesten lakik. Költeményeit díszkiadásban Nagy

Ignác adta ki; mi ennek utolsó irodalmi tette vala. „Szerelmi vad rózsák“ cím alatt két füzet költemény jelent meg már tőle. —k.

Tóth László, született 1788. febr. 17-én, Kis-Tokajban Borsodmegyében, hol atyja a helv. vallásnak prédikátora volt Különös tanulmányául már zsenge éveiben a romai irodalmat tűzte ki, s benne fokonkint annyira haladt, hogy tanítói is méltán csudálnák. A hittant S.-Patakon hallgató, honnan 1810. a német nyelv kedvéért Eperjesre költözött. Itt tanulta meg Karlovsky tanár tüzelésére a görög nyelvet is. 1814. a pesti magyar k. egyetemet látogató meg, s az orvosi tanulmányokban vön leczkékét; s a mint ezeket szorgalmasan tanulá, úgy üres óráit a magyar irodalom emelésére szentelé. Már ekkor ismeretségben állott Kazinczyval; kinek tanácsára elhagyván az alexanderi verseket, görög mérték szerint kezdett dolgozni. Költeményei „Tóth László versei“ cím alatt jelentek meg Pesten, 1816. egy kötetben; mellynek tartalmát ódák, dalok, románczok, levelek, mesék, epigrammák és „Narcisz“ szomorújáték tették, és lelkesedéssel fogadtattak. Görögből fordított művei „Görög versei“ (Pest, 1818.) név alatt nem tévesztették hatásukat 1816. oct. 16-án Budán a kath. ősi hitre, mellytől elei elszakadának, visszatért. Orvosi tanulmányait bevégezendő, 1818. Bécsbe ment, hol végezvén első szigorványát, 1820. aug. 31-én megszűnt élni. Halálát sokan mérgezésnek tulajdonítják. Ó vala első, ki nálunk a pindari ódákat használta. A Tud. Gyűjteményben közlött értekezései nagy aesthetikai műveltségre mutatnak. Bécsben létében irt magyarul Antropológiát. Komoly szándoka volt Hippokratest megmagyarítani; de tervét nem foganatosíthatá. Mennyit nyeredett általa az orvosi magyar irodalom, abból is kiteszik, hogy ő Pesten egy orvosi magyar folyóírást szándékozott megindítani. —y.

Tóth Lőrincz, született 1814. dec. 17-én Komáromban; tanulását az ottani ref. gymnasiumban kezdé; a posonyi k. akadémiában folytatá, a pesti egyetemen végzé. Nemzeti

irodalmunk iránti hajlamát elég korán tanusítá; ugyanis már mint gymnasista Kotzebueból több vígjátékot fordíta. 1830* ban egy humoristícai beszélyt irt, mely a Koszorúban (1833.) illy cím alatt jött ki: „Czélérésem“. Atyjának elhalta után, 1832. Pestre költözvén, az ez évben elhunyt Imre János egyetemi tanár halálára készített ódája öt nagy népszerűségre emelő; mi ösztönt ada neki további dolgozásra. 1834-ben irta a magyar tudós társaság által kiadott „Átok“ című drámáját; ezt követé 1835. „Ekebontó Borbála“ (szomj. 4fv.). Végezvén tanulását, irodalmi gyakorlat kedvéért 1835. a „Jelenkor“ mellett munkatárs lön, és szövetkezők Garay-, Vajda-, Kimoss-, Szigligeti- és Szabó Dáviddal az egész magyar történetnek színművekben! feltüntetése. Így látott világot „Vata“ című drámája (4 fv.). A merész vállalat három fizet kijöttével megakadt. 1836-ban több lyrai költeménnyel lépett fel az Aurorában, Hajnalban és Emlényben. Ez évben fordítá angolból a „Rágalom iskolája“ vígjátékot; akkor írta „Ronow Agnes“ és „Atyátlan“ című drámáit. Több apró czikkek jelentek meg tőle ez ideig a Regelő és Társalkodó hasábjain, valamint a Rajzolatok-, és Athenaeumban. 1839-ben „Hunyadi László“ történeti drámája 5 szakaszban . a magyar tudós társaság által 100 darab aranynyal jutalmaztaték. Tagja volt több éveken át az akadémiai játékszini választmánynak, s ez idő alatt több francia vígjátékot fordíta. A magyar akadémia által kiadott „Verböczy hármas könyvének“ magyarításában ő is fáradozott. Újabb időben néhány jeles értekezése a „Pesti Hírlap“-ban, melynek országgyűlési tudósítója is volt, jelent meg. Költeményeit „Szivhangok“ (Pest, 1838.) cím alatt adá ki. Mint költő nem jár ugyan rendkívüli utakon, de művei nyelvbéli tisztaság, szabatoság tekintetében követendő például szolgálnak. Ő majd minden közérdekű ügyben, majd minden jótékony és nemzeti irányú intézetben tettelesen részt vesz. A fent idézettekén kívül önálló művei ezek: „Olympia“. (Pest, 1839.) „Úti tárcza“ (U. o. 1844—1846. 6 füzetben.) Ez legnagyobb munkája. Irodalmi munkásságát a magyar tudós társaság figyelemmel ki-

sérvén, St 1836. sep. 10-én levelező, a Kisfolyud-Társaság pedig 1838. munkás tagjává választotta, s mint olyan mindkettőnek ülésein élénk részt vesz. 1852. óta a m. akadémiának egyszersmind pénztárnoka. Az 1847 $\frac{1}{2}$ -iki országgyűlésen Breznobánya, a pesti nemzeti gyűlésen Komárom városát képviselte. 1848-ban az igazságügyi ministeriumnál elnöki titoknok volt 1847-ben két röpiratot bocsátott közre „Ügyvédi állapotok“ és „A nyelv, tudományosság és akadémia körüi“ cím alatt Ugyanekkor „Ügyvédi reform“ című munkája 100 aranyból álló pályadíjt nyert az akadémiától. Azok közé tartozik, kik 1849-ben politikai vétségek miatt elítéltetvén, kegyelmet nyertek. T. L. azóta is legmunkásabb tagja irodalmunknak. 1851. novellái gyűjteményét „Úti novellák“ cím alatt bocsátotta közre. Az új törvények commentárai közüi tollából, vagy felügyelete alatt jöttek ki az „Új Törvénytár“ több kötetei, nevezetesen a „Polgári perrendtartás“ (1 k.) s ebez tartozó „Példánytár“ és a Polg. Törvénykönyv egy része. A ösiségi pátenstről 1852-ben commentárt irt, melly két kiadást ért, s németre is lefordittatott; úgy szinte az Örökösödésről (1853.). Most „Törvénykezési s jogtudományi tár“ című, évenkint 10 füzetben megjelenő munkát szerkeszt. Jeles férfitű, B. Eötvös J. után az első, ki a tudomány és irodalom több ágaiban egyenlő jártasságot tanúsított. Jogtudományi tekintetben a mostan élők közt legelső.

Tótfalusi Kis Miklós, született 1650. Nagybánya mellett Tótfaluban; tanult és tanított a nagybányai iskolában, majd az enyedi collegiumban. Később Fogarasra ment át, hol tanítása által nem megvetendő pénzösszegre tett szert. Midőn Belgiumba készült, akkor szándékoztak az erdélyi ekkleléiak Amsterdamban újra kinyomatni a sz.-írást. Horti István superintendens, Párizspapai Ferencz és mások ajánlására a nyomtatandó bibliának kijavítása reá bízott. 300 ezüst tallárral indult útnak; s mihelyt kitűzött helyére ért, azonnal hozzálátott a betűk készítéséhez: s rövid idő alatt megtanult mesterségét gyakorlás által néhány év alatt olly tőkélyre vitte, hogy párja Európában nem találtatott. Híre azonnal

messze földre terjedt A római pápa, meg a hetrriai nagyherczeg munkával bízták meg; kiktől sok pénzt kapván, a bibliát magyar nyelven Amsterdamban, 1685. egészen, majd az újszövetséget és zsoltárokat külön is, saját költségén igen csinosan kinyomatta. Csécsi János és Kaposi Samuel helyesírási jegyzeteit kijavította; mellyek „Observationes orthographico-grammaticae de recta hungarice scribendi et loquendi ratione“ cím alatt Párispapai Dictionariumában (Lőcse, 1708.) adattak ki. Sokan irigyelték tőle a dicsőséget, mellyben részesült, s elkezdék őt rágalmazni; miért maga védelmére illy című munkában szólalt föl: „Tótfalusi Kis Miklósnak, maga személyének, életének és különös cselekedetinek mentsége, mellyet az irigyek ellen a közönséges jónak ez eránt meggátoló! írni kényszerítettet“ (Kolosvár, 1698.). Ezen munka által ellenségeit még inkább fölingerlé, kik őt és munkáját gyalázní, ócsárlani s üldözni nem szűnven, mindinkább bosszonták; haragra gyúlván a szél megütötte, s nagy fájdalmak közt 1702. élte 52-ik évében meghalt — y.

Trautwein Nép. János, kegyes tanítórendi áldozár, szül. 1819-ki oct. 29-kén Pesten, hol gymnasialis tanulmányait bevégezvén, 1835-ben a kegyes rendbe lépett Tanított Nagy-Károlyban, Kalocsán, Magyar-Óvárott, Budán, Szegeden; jelenleg Pesten teljesíti hivatását. Kiadá Dr. Rittler Ferencz munkáját magyarítva illy cím alatt: „A Tíz Parancs erkölcsi beszédek által megfejtve. Ünnepi ajándék jámbor fiuk és leányok számára“. (Pest, 1847.). Továbbá ezen olvasókönyveket: „Magyar olvasókönyv az algymnasium első osztályának számára“. (Budán, 1851.) 1855-ben ötödik kiadást ért „Magyar olvasókönyv az algymnasium második osztályának számára“. (Budán, 1851.) 1854-ben harmadik kiadást ért. „Magyar olvasókönyv az algymnasium harmadik osztályának számára“. (Pesten, 1852.). — k.

Traxler Ferencz, szül. 1713. febr. 19-én Egerben. Jezuitává 1732. lőn. Tanított Győrött, Esztergomban, Kolosvárott; hitszónokoskodott Szebenben, Egerben; övét kormá-

nyozta ugyanott; meghalt 1756. jan. 30-án. Gr. Haller László által fordított Feneion Ferencz Telemachját kijavítottan „Telemakus Bújdosásának története” cím alatt nyomatta ki Kassán, 1755.— y.

Trefort Ágoston, szül. 1817. Homonnán, Zemplén-megyében, hol atyja orvos volt A gymnasialis és bölcselmi tanulmányokat végezvén, a pesti egyetemnél készült a jogi pályára. Több nyelvet sajátjává tevén, 1816-ban nagyobb utazásra indult, s bejárta Német-, Angol-, Franciaországot, sőt Pétervára, Moszkvába, Stokholmba és Kopenhagába is tett kirándulást. 1837-ben tért vissza Felsőolaszországon át. Utazása alatt különösen nemzetgazdászati tekintetben bő ismereteket szerzett. Legelőbb államszolgálatot vállalt a budai kir. kamaránál mint fogalmazó. Ugyanazon évben ügyvédi oklevelet is nyert. Nemsokára megvált e hivatalától, s a tudományoknak szentelte napjait 1840-ben a műegylet felállítását indítványozta, s e tárgyban több művészeti czikket irt E volt első írói fellépése. Utóbb b. Eötvössel és Szalayval a „Budapesti Szemle” kiadója volt, s maga is több alapos czikket irt e folyóiratban az anyagi érdekekről, ösiségi viszonyokról, az angol alkotmány fejlődéséről. 1841-ben a m. akadémia 1. tagjává választotta, s székét a statusgazdászati történeti vázlatával foglalta el. Ez időtől fogva a „Pesti Hírlapban is közlött több czikket, a bankügy és hitelintézet tárgyában, miről röpiratot is adott ki: Az 1843-iki országgyűlésen mint városi követ volt jelen. Hosszabb ideig a „Pesti Hírlapnak volt dolgozó társa. 1845—46-ban utazást tett Olasz- és Törökországban. Az ujabbkori Ism. Tára, honnan ez adatok meritvék, az angol forradalomtörténetének terjedelmes leírását is említi, melly már sajtó alá elkészítve, a pesti bombázatás alkalmával megsemmisült Az 1848-ki kormány alatt a kereskedelmi ministeriumban lett statustikár. Tagja volt a pesti nemzeti gyűlésnek Pest város részéről. A forradalom után B. Eötvössel újra a külföldön tett utazást; s 1850-ben visszatérve, azóta Békés megyében mezőgazdasággal foglalkozik. — k.

Udvardi Ignác, született Pápán, Veszprémmegyében 1810. aug. 1-jén. Gymnasialis iskolákat ugyanott és Tatán, a bölcsészetieket mint növendékpap Szombathelyen végzé. 1828-ban Pestre küldetett a központi papnöveldebe, s itt hallgatta a hittant. Mint pályavégzett 1832-ben Veszprémben tanulmányi felügyelővé tétetett. 1833-ban hittudori oklevelet nyert, s ugyanez évben pappá szenteltetett 1835-ben Veszprémben egyháztörténelem tanárává, s egyszersmind a házasság és szerzeti fogadmány védőjévé nevezetett 1849-ben püspöki irodaigazgatóul nevezetett, melly hivataláról 1850-ben lemondott, egyedül tanári körére szorítkozván. 1839-ben szentszéki ülnökké, 1847-ben a pesti theologiai kar kebeleztetett tagjává nevezetett. — Irodalmi munkái ezek: „A romai ker. kath. egyházi jogtan“ (1843., második kiadás 1847.); melly munkája a pesti theologiai kar által alapítványi jutalomra méltónak ítéltetett „A protestantismus köztörténeti fejleménye, különös figyelemmel Magyar- s Erdélyországra“. (1847.) Közlött ezenfelül több, kisebb-nagyobb terjedelmű értekezéseket — k.

Udvardy (Cheraa) János, szül. 1799. Zámolyon, Fejérmegyében. Alsóbb iskoláit Fejérvárott és Pápán, a felsőbbeket Pesten végezte. 1821-ben mérnöki oklevelet nyert 1821-ben Eszterházy János gr. uradalmi, 1827-ben megyéjében tiszteleti mérnök lett 1828-tól Hevesmegyébe tevén át lakását, egri káptalan, s csakhamar b. Orczy László urad, s Hevesmegye tiszteleti mérnöke lett Hivatalos foglalatosságai mellett soha sem hanyagolta el az irodalmat, s 1832-ben am. akadémia lev. tagjává választatott; földészeti s kertészeti szenvedélye következtében pedig 1833-ban a frauendorfi kertmívelő társaság tagja lett Kisebb hírlapi dolgozatain s alkalmi munkáin kívül nagyobb művei: „Gazdasági földmérő“. Fejérvár, 1825. „Gazdasági vízmérő“. U. o. 1827. „Gazdasági regulatiók tükrö“ Pest; s „Élet Pesten“ 1832. „Pyrker Tunisiása“, epos XII. énekben, kéziratban. — k.

Vachott Sándor, jeles lyrai költő, szül. 1818. Gyöngyösön. Iskoláit Imre testvérével, ki nevét Vahot-ra változtatta,

előbb a gyöngyösi kath. tanodában, később az eperjesi collegiumban végezte. Mint jogász elnöke volt az ottani magyar nyelv-mivelő társulatnak; s már akkor, valamint később Nógrádból joggyakomoki pályája alatt kezdett költeményeket írni. 1842-ben írta nővére halálára „Comélia Emlékezete“ című jeles elegiajátr Lyrail dolgozatai összegyűjtve 1846-ban „Vachott Sándor versei“ cím alatt (1 kötet) jelentek meg. Közlött azonfelül egy beszélyt „Báthory Erzsébet“ (Pest, 1844.) cím alatt Jelenleg falusi magányában gazdászattal foglalkozik. Neje, szül. Csapó Mária „Ború és Derú“ című két kötetes regénye után (Pest, 1854.) ismeretes az irodalomban. — k.

Vahot Imre, szül. 1820. Gyöngyösön Hevesmegyében. Atyja urad, ügyész volt Iskoláit szülőhelyén az ottani kath. gymnasiumban kezdette; később Eperiesre küldetett a prot. collegiumba, hol az ottani m. nyelv-mivelő társulatnak tagja, később jegyzője lett. Mint joghallgató előjárósága felhívása folytán a bölcsészeti osztály hallgatóinak a magyar nyelv philosophiáját és történetét magyarázta; s már ekkor lépett fel a „Rajzolatokéban néhány kisebb művével. 1838-ban Pestre jött joggyakorlatra. Ez időben írta „Zács nemzetség“ című történeti szomorujátékát 1839-ik évet az országgyűlés alatt Posonyban töltötte. 1840-ben Pestre visszatérvén, letette az ügyvédi vizsgálatot, s a Figyelmező és Athenaeumban több történeti és szépműtani czikkekkal lépett fel. 1842-ben dolgozótársa lett Garay „Regélő“-jének. 1842³/₃-ban a Pesti Hírlap ujdonsági rovatát kezelte. 1843-ik évet az országgyűlés alatt újra Posonyban töltötte, s innen írta a nevezett lapba a posonyi leveleket. Ugyanekkor adta ki az „Országgyűlési Almanach“-ot, több társai közremunkálásával. Ugyancsak Posonyban tartózkodása alatt írta legelső vigjátékát „Országgyűlési szállás“ cím alatt. A következő években több színműve is, minők: Még egy tisztujtítás; Farsangi iskola; Költő és király; Vén csapodár; Éljen a honi; Kéz-műves; Öreg és fiatal orvos; Bányarém; legújabbban: Huszár csíny, kisebb-nagyobb szerencsével adattak a színpadon.

1844-ben Erdélyi Jánostól átvette a „Pesti Divatlap“ szerkesztését s folytatta 1848 végéig. Mint ilyen ő fogadta fel munkatársnak Petőfit, s jelölt ki neki biztos életmódot 1846-ban „Magyar föld és népei“ című statistikai és történeti folyóiratot indított meg, melyből 6 füzet jelent meg. 1848-ban több író társ közremunkálásával „Országgyűlési emlék“ című történeti és szépirodalmi almanachot bocsátott közre. 1850-ben „Honvéd őrangyala“ című kis regény jelent meg tőle. Ugyanazon év végén a losoncziai felségállítására kiadott „Losoncai Phönix“ az ő indítványára és szerkesztése alatt látott világot. Ez emlékkönyv jövedelméből 4000 pftnyi alapítványt tett a szerencsétlen város jótékony és tudományos intézetei felségállítására. E mellett egy szépirodalmi és művészeti folyóiratot is szerkesztett „Remény“ cím alatt, mely 1851 végén szűnt meg. 1853-ban „Magyar Thalia“ című játékszínt almanachot alapított, melyből egy kötet jelent meg. Később Kubinyi Ferenczcel „Magyar- és Erdélyönzág képekben“ (Pest, 185½ 4 kötet) című képes folyóiratot adott ki s szerkesztett. Összegyűjtött beszélei s humoristikai dolgozatai „Ködfátyolképek“ (Pest, 1853.3 kötet) cím alatt jelentek meg. Legújabb vállalatai: „Képes Naptár“ (Pest, 1855.); „A nagy világ képekben“ (u. o. 1855.); Magyar nép naptára (1855.). Ez 1856-ikév elején a „Budapesti Viszhang“ mellé szegődött egyik szerkesztőnek, mely lapot népiessé átalakítva, s ügyes tapintata által nem csekély lendületet adván neki, kiemelte a bukás örvényéből. — Ezekből meglát-szik, hogy V. L. egyik legmerészebb irodalmi vállalkozó. Legfőbb érdeme, hogy hazánk építészeti műemlékeit emeli ki a homályból, hova eddig úgyszólván temetve voltak, és ismerteti meg irodalmi vállalataiban a hazával. Számos, hazai ősrégi templomok rajzait s műértő leírásait bírja; nagy szolgálatot tenne a hazának, ha a még hiányzókat is összeszedve, egy önálló munkában adná ki. — k.

Vajda János, költő, jelenleg a „Magyar Sajtó“ segéd-szerkesztője, szül. Pesten, 1827-ben. Iskoláit Székesfehérvárott és Pesten végezte. Tanulmányai végeztével előbb színész, ké-

sőbb nevelő, majd gazdatiszti írnok lett; de mindenütt csak rövid ideig. 1848-ban katona a magyar felkelőseregnél; miért 1849-ik év végével a cs. kir. hadseregbe Boroztatott, és ennek folytán egy évet Olaszországban töltött. Az irodalmi téren beszélyekkel és költeményekkel lépett fel. Említésre méltók költeményei közül: „Béla királyfi“ és „Bojtár Bandi“; melly a „Hölgyfutár“-ban jelent meg. Jelenleg, Zach Klára' költői beszéljen dolgozik, melly hír szerint nemsokára láthatand napvilágot — k.

Vajda Péter, szül. 1808. jan. 20-án Vanyolán, Veszprém megyében. Első oktatását szülői oldala mellett a helybeli tanodában vette, azután a sopronyi evang. gymnasium növendéke lett; innen Győrre költözött, hol bölcsészei tanulmányait be is végzé. Ekkor az orvosi pályát tűzvén ki élte feladatául, Pestre sietett, és itt az orvosi tudományokat szép sikerrel meg is tanulá; de mostoha és szűk körülményei miatt a szigorványokat nem adhatván, új életmódról kelle gondoskodnia. Munkássága egész erejét tehát az irodalomnak szentelé, mellyen nemcsak nagy ügyességet, hanem ritka sokoldalúságot is tüntetett ki: mind szépirodalmi, mind komoly, tudományos művekkel gazdagítván nemzeti irodalmunkat. Munkássága tekintetéből 1837. sept. 7-én a magyar t. társaság levelező tagjává választotta. 1842. a pesti evang. tanodában félévig ideiglenesen oktató volt; honnan 1843. a szarvasi gymnasium előljárói hívták meg őt az ottani bölcsészeti tanszék betöltésére. Meghalt rövid betegség után 1846. febr. 10-én, élte legszebb szakában. Benne a magyar t. társaság, úgy a természettudományi társulat is, mellynek létrehozásában buzgó részt vett, s 1843-ig első titkára volt, egy nemes szorgalmú tagját veszítette el. Munkái az Athenaeumban, Aurora és Hajnal zsebkönyvekben megjelent cikkein kívül ezek: „A tanácsadó orvos“. Lipcse, 1834. Voigt után. „A legszebb leány“. Pest, 1834. „A nap szakaszai“. U. o. 1834. „A tapasztalt méhészgazda“ (u. o. 1835. fordítás). „Természethistoria“ gyermekek számára, (u. o. 1835. Raft után). „A férfiaság“. Kassa, 1835. „A szépítés mestersége“.

U. o. 1835. „Magyar nyelvtudomány“. U. o. 1835. „Pesti levelek“. U. o. 1835—1836. „Jogúz vagy a honkeresők“, (dráma) Pest, 1836. „Növénytudomány“. U. o. 1836. „Ifjabbik Robinson“ Campe után. Pest, 1836. „Tárcsái Bende“. román 3 kötetben. U. o. 1837. „Dalhon“. U. o. 1839—1840. „Magyar Nyelvtan“ 2 füzet Pest, 1840. „Magyar-Német olvasótár“ 2 füzet Pest, 1840. „Anacreon dalai“. U. o. 1839. Taubnerrel. „Az állatország“ Cuvier után. „Éj és korány“ Pest, 1843. 3. k. Bulwer után. Tagja lévén a Kisfaludy-Társaságnak is, annak „Évlapjait“ egy allegóriái költeménnyel, „Az égi művészet“ cíművel érdekcsíté. — y.

Vajda Samu, szül. 1718. Jánosházán Zala, nem Vasmegyében. A nemes ifjút szülői gondosan neveltették; ki végezvén középtanodai pályáját, Pannonhegyre ment, s a sz. Benedek rendébe fölvetéseért folyamodott Óhajtása teljesültével tehetségeit arra fordította, hogy a várakozásnak megfeleljen. Növendéki pályája után a főhelyen bölcsészetet, majd theológiát tanított; miközben rendtársainak szeretetét, bizodalját kiérdemlette, megnyerte. De hire a környéken főleg akkor nagyobbodott, midőn ékes nyelven hirdeté az evangéliomot Lécs Ágoston holta után 1760. a közbizodalom és tisztelet a tihanyi apátságra emelé. Új ösztön volt ez neki régi munkássága folytatására. Miután templomát és monostorát feldíszítette, 1787. szerzete II. József császár által fölöslatlatván, Szombathelyre vonult, s ugyanott 1795. Szili megyei püspök ápoló karjai közt végzé be munkás és fedhetetlen életét. Hitelesen iratik róla, hogy 40 évig húst nem evett, és bort nem ivott Darab ideig kormányozta a dömölki apátságot is. Sokat irt magyarul, sokat deákul. Amazok közül: „A mi urunk Jézus Krisztusnak élete, mellyet Λ 4 evangélistából egyet csinálván rendbeszedett, és sok üdvösséges tanúságokkal megbővített“. (Posony, 1772—1774. 3. k.). VI Pius romai pápától kiadott imádságos könyvecskét magyarra fordította. (Buda, 1784.). „Szentek tiszteletéről bizonyítások“. (Veszprém, 1792.). Boldog Margit apácza életét pedig

1782. Nagyszombatban saját költségén újra nyomatta. Több dolgozata kéziratban maradt. — y.

Vállas Antal, szül. Pesten, 1809. máj. 18-án; itt végezte gymn. tanulmányait is. Tizenöt éves korában a kegyes tanítórendbe lépett, s a két próba-évet Trencsinben töltötte, főfigyelmét a classica irodalomra fordítván. Ezután tanár lett S.-A.-Ujhelyen. A kegyes rendből kilépett, s a kassai akadémiában folytatta tanulmányait. Innen Pestre jött, s 1831-ben bölcsészettudori koszorút nyert. Az irodalomban 1833-ban „A napóra készítéséről“ című munkával lépett fel. 1837-ben több értekezése jelent meg a Tudománytárban. Ugyanez évben írta „Felsőbb egyenleteit“, mely munkáját a magyar akadémia fogadta el kiadás végett, és szerzőjét elébb levelező, később a mathematicai osztályban rendes tagul választotta. 1838-ban „Egyetemes számtudomány“ című munkája jelent meg, mely az elemi és felsőbb analysis vázlatát foglalja magában. Ez időben egyszersmind munkatársa volt Fényesnek az „Ismertető“ szerkesztésében. 1838-ban mennyiség tanárának nevezetett a rohoncki gazda-képző intézethez, s itt működött 1840-ig, midőn az intézet megszűnt. Rohonczon írta több physikai apróbb munkák mellett, melyek az Astron. Naplóban láttak világot, „Az égi és földtekék használatáról“ című munkáját. 1841-ben „Egy felállítandó magyar központi műegyetemről“ szóló röpiratot bocsátott közre; továbbá: „Beitrag zur Auflösung der höheren Gleichungen“ (Bécs, 1843.). Hartleben pesti könyváros felszólítására Galletti Alig. Weltkunde című munkáját fordítá magyarra, mely 1843—4-ben „Egyetemi Világismeret“ cím alatt jelent meg. Ugyanekkor jelent meg illy című röpirata: „Tudós társaságok körül, különös tekintettel a m. t. társaság reform-kérdéseire“. Közben a Pesti Hírlapban is közlött szakismerettel irt physikai értekezéseket. Ezután újra állandóul Pestre tette át lakását, s az iparegyesületnek szentelte erejét, mely őt 1841-ben a párisi műkiállításra mint biztost a kiállított iparművek megtekintése végett küldötte. Így alkalma lett Francia-, Angolországot és Belgiumot meglátogatni. Visszajöttével „Számvetés elemei“

czímű munkája jött ki. 1845-ben az iparegyesület orgánum», a „Hetilap“ szerkesztése is rá bízott. Ő szerkesztette továbbá a Hartleben könyvtár által megindított „Nemzeti Encyclopaediát“, mely azonban a forradalmi zavarok miatt, 7 füzet megjelenése után befejezetlenül maradt. Forradalmi kormány alatt pesti egyetemi tanár volt, e hivatalától azonban a forradalom után elmozdított; minek folytán kiment Északamerikába, s hír szerint New-Yorkban a mennyiségtan tanára. — k.

Vallasiky Pál, szül. 1759-ben. Tót-Komlóson tizenedfél, Czinkotán három, Jolsván negyven évig viselt prédikatori hivatalt, hol 1824. sept. 29-én teljes elgyengülés következtében élte 83-ik évében elhunyt. Nevezetes munkája: „*Conspectus Reipublicae Literariae in Hungaria*“. (Buda, 1808.). Egyéb iratai holta után Péteri György kezéhez jutottak. — y.

Vályi András, született 1764. nov. 30-án Miskolczon, Borsodmegyében. 1792. föllállítván-a felsőbb tanintézeteknél a magyar nyelv és irodalom tanszéke, ő volt első, ki 28 éves korában a pesti kir. egyetemhez kinevezeték. Meghalt 1801. dec. 2-án, élte 37 évében. Mít várható tőle a magyar irodalom, ha tovább él, eléggé megmutatá. Munkái ezek: „*Keresztény érzékenységei*“. Kassa, 1789. „*A magyar nyelvnek könnyen és hasznosan lehető megtanulására vezető rövid ösvény*“. Pest, 1793. „*Magyarországnak leírása*“. U.o. 1798—1799. 3. k. nagyon derék munka. — y.

Vargyas István, szül. 1717. dec. 13-án Kapuvárott, Sopronmegyében. 1735. a jezsuiták közé állván, Posonyban mint tanító 4 évig fáradozott. Az ifjú jezsuita mint komáromi hitszónok kapott híre; s midőn e minőségben Székes-Fejérvárt lelkesen működnek, a betegek ápolásakor reá ragadt nyavalya kora sírba döntötte. Munkásságának köszönjük Wagner Phraseológiájának magyarságát. — y.

Vecsei József, szül. Debreczenben, 1800. feb. 13-án, s tanult ugyanott 1823-ban a költészet, 1824-ben a szónoklat rendes tanára volt, 1826-ban pedig senior. Ezt végezve,

kiment a göttingai egyetembe, hol egy évig főleg a philosophiai tudományokat hallgatta. 1828-ban Bécsbe, s onnan következő évben Debreczenbe jött, hol egy ideig segédpap, 1831-ben bárándi, 1834-ben debreczeni hitszónok lett 1836-ban a debreczeni collegiumban a philosophiai tanszékre hivatott meg. 1839-ben választott a m. akadémia lev. tagjává. Az irodalom terén értekezéseiről ismeretes, mellyek a Tud. Gyűjteményben, Felsőmagy. Minervában, Athenaeumban és Figyelsmezőben jelentek meg. Ezek közt említésre méltók: „A philosophiai rendszerek ismertetése“; „A test és lélek egybeköttetése“; „Az élet és annak okfeje“; „A skáldok poezise“; „A minden istenítés története“; „Barátságos kérelem és sürgetések a hegelismus tárgyában“ stb. Debreczeni tanszékfoglaló értekezése 1736-ban jelent meg: „a philosophia jóltevő befolyásáról a status és egyesek boldogságára. (Újabbk. ism. t. után). — k.

Varjas János, született 1721. jan. 2-án Ácsán, Székesfejérmegyében. Tanult előbb Csákvárott és Kecskeméten, 1738 óta pedig Debreczenben, hol már 24 éves korában a szónoklati osztályban segédkedett is. 1746. megválván állomásától, tapasztalás végett Zürich-, majd Utrechtbe utazott; honnan 1750. visszatérvén, a kecskeméti iskola rectorává, s hajdani tanítójának, Maróthi Györgynek özvegyét feleségül vevén, 1752. debreczeni tanárrá neveztetett. Itt először a catecheti-cát, majd a symbolica theologiát, a keleti nyelvek és zsidó régiségekkel együtt 34 évig tanította. Gyönyörűségét különcz-ködő versekben találván, több éneket szerzett, mellyekben csupán e hangzó jó elő. Többi közt nevezetes: „A megtért embernek éneke, mellyet — szerzett — egy nevezetes ember Debreczenben“. 1755. E verseket 1808-ban Kazinczy újra ki nyomatta, ki őt 1779. S.-Patakról Biharban utaztában meg is látogatta, s a mint magát megnevezte, azonnal eléje szökött, kérdezvén, váljon hiszi-e, hogy Etele tudott deákul? Íme ez az írás azt mutatja, s ezzel kezébe adván egy darabka papirost, kíváná, hogy olvassa. A szöveg így hangzott:

, Amari ait fel
Cela casta nive' stb.

mellyel midőn Kazinczy nem tudná, mit akarna az öreg, kérte, oldaná föl a titkot; ki is örömeiben a latin szavakat magyar hangon így értelmezé:

A Marjait fel
kell akasztani Ve. stb.

Meghalt 1789.; benne főleg a szegényebb sorsú ifjúság gondos atyát vesztett. — y.

Vas József, kegyes rendi tag, született 1813. mart. 19-én Zalaegerszegen; szorgalmas bűvára nemzeti nyelvünknek. A nyelvtani elemi osztály számára igen czélszerű rövidséggel és tartalmassággal irt „Ekes latin szókötést“. Göcsei tájszógyűjteményét a m. t társaságnak ajánlá fel. — y.

Vásárhelyi Gergely, született 1561. Marosvásárhelyt, Erdélyben. Jezuitává 1584. lett. Képezte magát különösen az evangeliom hirdetésére; s hogy idővel mennyire ment ez ügyben! buzgósága, csak abból is következtethető, mert rendjéből első volt, ki Alsó-Lendváról a török uralma alatt nyögött katolikusok vigasztalására Pécsre költözött; hol miután az apostoli munkában néhány évet dicséretesen töltött, a töröknél tartózkodott Bethlen Gábor erdélyi fejedelem kérésére Gyulafejérvára* ment, övei igazgatását átveendő. Meghalt 1623. oct 18-án, hitszónokságának huszadik évében. Magyar munkái ezek: „A keresztényi Tudománynak rövid sommája“. (Bécs, 1604. és 1617.) Canisius Péter után fordítva. „Egynéhány tévelgő kérdésekre rövid keresztényi feleletek“. (U. o. 1615. és 1617.) „Eszendő által az anyaszentegyháztól rendeltetett vasárnapokra és innepekre Epistolák, és azoknak sommája“. (U. o. 1618.) Ajánlva van gr. Forgách Zsigmond, Sáros, Zabolcs és Nógrádmegyék főispánjának, kit az ajánlatban még országbírónak nevez jun. 24-én, de a munka végén már nádornak. „Az emberi állatnak négy utolsó dolgairól való intések.“ — „Kempis Tamás négy könyve“- (U. o. 1604.). Ő adá ki az első naptárt nálunk. — y.

Vasa László, született 1780. jun. 9-én, a hazának anyyi nagyfiat adott Zalának Salamonvár nevű helységében. Szülőhelyén élte le gond nélkül gyermekéveit, s onnan költö-

zött a tudományok csarnokába, Szombathelyre; hol jeles előmenetellel végezvén középtanodai pályáját, 1797. uyanott a növendékpapok közé vétetett föl, s mint ilyen hallgatta a bölcsészeti tudományokat. A régi írók ismeretében jártas Molnár, a mély gondolkozása Kresznerics és a széles tudománya Czuppon nagy befolyással voltak rá; ezek alapos oktatása és ügyes vezérlete alatt szokott lelke az önhiúságot és lepkeséget idején korlátozó fenyítékhez, a tudományokban! folytonossághoz és egyenlő haladáshoz; ezektől tanulta ismerni az élet becsét. Azért az iskolai foglalkozástól szabad idejét nyelveknek, főképen a görögök bájos nyelvének gyökeresebb megtanulására fordítá, részint ízléssel irt hasznos könyvek olvasásában tölté; s így gondosan ápolá azon reményteljes bimbókat, melyekből utóbb olly szép virágok fejlődtek, olly nemes gyümölcsök termettek. A tanulmányait 1803. kittinő sikerrel végzett ifjú papra, egy évi segédlelkészség, és egyház megyéje kormánya mellett viselt ugyan egy évi titoknokság után, 1805. az egyházi történet tanítása bízott a szombathelyi papnevelő intézetben; honnan őt 1815., és így tíz év lefolyta után, udvari kinevezés ugyanazon tanszékre szólítá a magyar egyetemhez. És ezzel a nyilvános tanítás lón a pálya, mellyen haláláig a közjónak áldozott Legkedvesebb műköre a tanítási terem volt ugyan; de az írói pályán is törekedett érdemeket gyűjteni: mellyek tekintetéből 1832. mart 10-én a m. t. társaság tiszteleti tagjává választott Ügyesen vitte egy ideig a „Tudományos Gyűjtemény“ szerkesztését Versezeteiben és beszédeiben élénk, beható s a régi classicusok tanulása által mívelt lélek mutatkozik. Vizsgáló és vetélkedő iratait helyes ítélet, rendíthetlen igazságszeretet és nemeslelkűség, történeti értekezéseit rövid, de mellette világos, kielégítő s ékes előadás díszíti. 1819- és 1824-ben a magyar egyetem hittudományi karának dékánjává, 1828. pedig nagyságos rectorává választott A tanítói pályán szerzett érdemei jutalmazásául nagyváradi kanonokká, majd battai apáttá nevezteték. 1837-ben tudományos szempontból, miután hazánkat már előbb minden irányban beutazta, Német-, Belga-, An-

goi-, Francia- és Olaszországokat járta meg, fölkeresve vizsgálendő ama szakához tartozó kútfőket, mellyekhez itthon nem juthatott. Munkái ezek: „Öröm vers“. (Pest, 1830.). „Demosthenes és Cicero“. (Tud. Gyűjt. 1833. 7. 8. k.) „B. Szepessy Ignác magyar új testamentomi 1. k. vizsgálata“⁴⁴. (U. o. 1832. 7. k.). „Kis János, Socrates nevezetességeinek vizsgálata“⁴⁴, (u. o. 1835. 9. k.) és „Észrevételek K. I. antikritikájára“⁴⁴. (10. k.) „A fordításról“⁴⁴. (U. o. 1836. 9. 10. k.) „Az egyházi birodalomról“⁴⁴. (Egyházi folyóírás. 1—4 füz.) „A nagy zsidó zsinatról, mely 1650. Magyarországon tartatott“⁴⁴. (U. o. 3. f.) „Bibliai könyvismertetés“⁴⁴. (U. o. 4. f.) „Néhány szó ezen iratra: irói rágalmazás“⁴⁴. (Pest, 1842.) „A párisi érsek határozata“⁴⁴. (U. o. 1838. francziából.) „Húsvéti és áldozó csü-törtöki predikációk“⁴⁴. (Szalay Imre egyházi beszédek gyűjt.

3. k.). Irt ő latinul is több munkát, mellyek közt: „Institutio históriáe ecclesiasticae novi foederis“⁴⁴. Tom 1. Introductio (Pest, 1828.) legnevezetesebb. Ezen, valamint egyéb dolgozatait is azért adá latin nyelven át a világnak; mivel akkor, midőn írta, tekintve körülményeinket, csak latinul írni látta leginkább célszerűnek. — Harminczhat és fél évig tartott nyilvános oktatásnak tárgyát, „a keresztény anyaszentegyháznak történetét“⁴⁴ egészen szándékozott ő kiadni; s e miatt művét többször át is dolgozá: de mindaddig halasztotta közrebocsátását, míg egy szerencsétlen idegguta testét, a különben is gyöngét, ellankasztá s életét négy évi bajlódás után, 1842. mart 24-én végkép eloltá. — y.

Vathai Ferencz, 1568. nov. 24-én Nagy-Vágón született Atyját 1573. elvesztvén, anyja*által 1578. Németujhelybe, majd két év múlva Sopronba küldték tanulás végett. Rövid idő alatt testvérei elhalván, anyja által kifogatott az iskolából, s az időt vadászat- és agarászattal töltvén a gondos anyai szemek előtt, 1585. anyjának ellenére katonává lett, és 1592. hadnagygyá kineveztetek. Több ütközetben részt vett, magát mindig kitüntetvén. 1600. megházasodott. Tűzét csillapítani nem bírván, 1603. török fogságba hurczoltatott, és Konstantinápolyban írta meg 1605. jobb atyjának, Vathay

Ferencznek, atyjának és magának életét, melyet Ponori Thewrewk József Posonyban, 1838. adott ki. Érdekes olvasmány. — y.

Veráncz Antal (Wrancius vagy Wranchich), született 1504. Sibenik városban Dalmátföldön. Tanulását Paduában végzé, Statilius János budai prépost, 1536 óta erdélyi püspök költségén. A mohácsi vész után Statilius Zápolyát követé; ennél kapott tehát Veráncz is titoknoki állomást; majd egyházi pályára lépven, általa budai préposttá nevezteték. Nem tartván azonban állandónak a Zápolya felekezet helyzetét, és Nádasi Tamástól is nógattatván, 1549. Ferdinand részére állott; ki őt 1553. pécsi, 1557. egri püspökké, 1569. esztergomi érsekké, majd három év múlva kir. helytartóvá tette. Zárpólya, Ferdinand és Miksa által gyakran nyomatékos követésekkel bízott meg. Számos és sokoldalú foglalkozásai mellett leírta a korabeli magyar történeteket honi nyelven; melyeket, de jobbára csak töredékképen, latinra fordítva Kovachich Márton György adott ki: „Scriptores rerum hungaricarum minores“ című gyűjteményében. Meghalt Epejensen 1573. jul. 21-én, élte 69. évében. — y.

Veráncz Faustus, született a 16-ik század első felének végső éveiben, Sibenik városban Dalmátföldön; hová ősei Bolgárországból szakadtak. Nagybátyja, Veráncz Antal esztergomi érsek, látván az ifjúnak serény igyekezetét, Posonyba küldé, hogy ott a jeles Gáspár mester keze alatt a tudományok csarnokába bevezetessék: a süker csakhamar felülmúlta várakozását, mert a magyar és német nyelven kívül, itt tartózkodása éveiben egyéb tudományokban is olly kitűnő elemenetelt tett, hogy tantársai figyelmét magára vonta. Tágasabb tért keresett ezután tehetségei kitüntetésére; s nagybátyja tanácsából Olaszföldre utazván, 1568körül a híres paviai iskolák növendéke lőn. Az akkorban ott mulatott magyar kath. ifjaknak ő volt legjelcsbike, s olly hévvel hallgató a hit-tudományokat, hogy jövendő nagyságát már akkor megfoghatólag gyaníttatá. ő magát egyházi pályára képezé ugyan; de minthogy Olaszföldön tartózkodta alatt az egyházi rend fölvé-

telét mellőzte, nagybátyja által sikerentlenül a thuróczi prépostságra ajánlva Miksa császárnak. 1571-ben érkezett vissza Magyarhonba, s tudományi pályáját bevégezendő, az Oláh Miklós alapította nagyszombati tanintézet tagjává avatatték; mellytől azonban nemsokára megválván, Velenczébe utazott, és itt töltött három év múlva, 1573. ismét visszatért Posonyba, hol a tudományoknak élve, huzamosb ideig tartózkodott, mellyek őt most már a nagy közönséggel is megismertették. Így lőn, hogy Fejérkövi István veszprémi püspök és főispán 1579. Veszprém vára kapitányává, s a püspökség javainak kormányzójává, majd Rudolf király udvartitoknokká és tanácsossá nevesé. Kitűnő munkásságának új tér nyílt itt; és ezt férfiasán be is töltötte. Hü szolgálatáért 1591. a királytól 2000 fr. és a jablanci uradalmat nyerte; de ezt, a török által lévén elfoglalva, soha sem bírhatta. 1594-ben lemondván titoknoki állomásáról, Velenczébe vonult; hol elvonva magát a közügyektől, ismét egyedül a komolyabb tudományoknak élt Arájának közbejött halála után az egyházi-rendbe lépéven, Rudolf által 1598. apr. 16-án csanádi püspökké nevezetett; s mint ilyen, az 1605. posonyi országgyűlésen megjelenéven, alapos és böltemányos, ékes előadása, az országos ügyekbeni bámulatos jártassága köztiszteletet szereztek neki. Említésre méltó, hogy ő kiválólag magyarul szónokolt. A folytonos munka miatt hanyatló egészségét orvoslandó, 1606. Olaszföld szelid éghajlata alá vándorla; itt érté Illésházy Istvánnak, kivel szakadatlanul magyar nyelven levelezett, tudósításából édes hazánk szomorú állapotát; és ő többé vissza nóm jött 1608-ban megvált a csanádi megyétől, és következő évben a kereszténység fővárosában ez. Pál szerzetesei közé íratva magát, mint ilyen 1617. Velenczében hunyt el. Kitűnő ész, szilárd jellem, alapos tudomány voltak főtulajdonai. Legnevezetesebb, minket pedig közelebből érdeklő munkája a: „*Dictionarium quinque nobilissimarum Europae lingvarum: latinae, italicae, germanicae, dalmaticae et ungaricae*“, Venetiis, 1595., mellyet a cseh származású Loderecker Péter, cseh és lengyel szavakkal bővítve „*Dictio-*

onarum septem diversarum lingvarum, v. l. latinae, italicae, dalmaticae, bohemicae, polonicae, germanicae et ungaricae“ cím alatt 1605. Prágában mint a aj át j át utánnymatta. Veráncz Dictionariumát Wurum József nyitrai püspök költségén, Ponori Thewrewk József „Dictionarium Pentaglottum“ cím alatt 1834. Posonyban újra kiadta. Latin művei közt Veráncz Antal érsek élete (Posony, 1575.) jeles stylusa miatt is figyelmet eszközlött, — y.

Verseghy Fercncz, született 1757. apr. 3-án, Szolnok városban, nemes szülőktől. Atyjának kora elhunya után, a gondos anyai kéz ápolása mellett 1766. Pesten kezdé gymnasium! tanulását: mellyet oily kttünően folytatott Egerben, hogy őt, az egyházi pályára vágyódét, örömmel igatnák a növendékség közé. Végezvén hittudományi pályáját, 1777. megválván az egri megyétől, Remete sz. Pál szerzetébe lépett, s miután itt az ujonczévet kiállotta, s még egy évig hallgatta a theológiát, 1781. pappá szenteltetett, s Bertalanfi és b. Horeezki urfiak nevelője lett. 1783-ban philosophiai tudorságra érdemesítettet. 1784—1786. Pesten hitszónok volt, és itt érte őt szerzetének eltörlése. Ez idétt kísértette meg a versírást is. Kiütvén a török háború, Milassin Miklós tábori főpapot, kinél titoknokoskodott, követé a csatahelyre; azonban a táborozás egészségét annyira megrongálta, hooy az csak negyedfél év múlva állott vissza. Sinlődésének ideje alatt minden hivatalos foglalatosságra alkalmatlan lévén, magát a tudományoknak szentelte, hogy gazdagodott ismereteivel műkörének határait terjeszsze s vidámitsa. Így keletkezett 1790-ben „A magyar hazának anyai szózattya az országnapjára készülő Magyarokhoz“. — „Emlékeztető oszlop azoknak a Hazafiaknak tiszteletére, a kik az ország előtt Júniusnak 11. és 12. napjain 1790. a Haza-nyelvnek bevétele mellett szólották“. Mivel pedig a fiatal kebel legkedvesben mulat a képzelődés tartományaiiban, s azon világ, mellyet magának alkot, leginkább elégíti ki vágyait, ő is a költészethez fogott, kiadván 1791. illy művét: „Egy jó szívből költött Satyra a Magyar literaturáról“. — Millott egyetemes történetét magyarítva, Bu-

dán, 1790—1791. (2. k.) illy czím alatt adá ki: „A világ közönséges történeten I. k. A régi nemzetek. II. k. A görögök⁴. Kotzebuetól több érzékeny színművet fordított, különösen 1792. „A szerelem gyermekei⁴, és 1793. „A Formenterai Remete⁴. Az 1794-iki események miatt befogatván, Kuffstein-, Gratz- és Brünben töltött 9 évet; itt idejét többnyire a magyar nyelv természetének és tulajdonságainak nyomozására szentelé, magát a széptudományokban és idegen nyelvekben gyakorolván. Szabadsága visszanyerését „Rikuti Mátyás“ (Pest, 1804.) és „Kolomposi Szarvas Gergely víg élete“ (u. o. 1804—5. 2. k.) kiadásával jelenté. Ezután mintegy 8 évig gr. Szapáry János leányainak volt oktatója a magyar nyelv- és egyéb tanulmányokban; s mint ilyen írta „A tiszta magyarság, avagy a csinos magyar beszédre és helyesírásra vezérlő Értekezéseket“ (Pest, 1805.), mi miatt: a) „Világosvári Miklósi János Verseghy Ferencznek tisztasággal kérkedő tisztátalan magyarsága, mellyet nyilván való egyenes okokkal tisztán megmutat, és méltán megdorgál Révai Miklósnak hív tanítványa és igaz jó barátja⁴ (Pest, 1808.); b) „Fényfalvi Kardos Adóiján Verseghy Ferencznek megcsalatkozott illetlen mocskolódásai a tiszta magyarságban, mellyet valóságok szerint tisztán megmutat és méltán megdorgál Révay Miklós bnzgó hív tanítványa és igaz tisztelője⁴(u. o. 1806.); c) „Boldogréti Vig László Verseghy Ferencznek mefogyatkozott okoskodása a tiszta magyarságban, mellyet a józan okoskodásnak törvényeiből kihúzott igaz okokkal megbizonyít Révai Miklósnak hív tanítványa és szerető barátja“ (u. o. 1806.), őt kegyetlenül megtámadták; de azért nemcsak nem csüggedett munkássága, sőt irodalmunk iránti buzgalma még inkább növekedett. Ezt tanúsítják számos munkái, mellyek közül érdekesek: „Magyar Aglája“ (Buda, 1806.) „A magyar Musának hálados öröme Herculesnek amaz öntött képzetére, mellyet Felséges urunk József Magyarországnak nádorispánnya a pesti nemzeti könyvtárháznak ajándékozott“ (U. o. 1806.) „A Magyar Hárfásnak Énekei Fortepiánora“ (2 szakasz. Pest, 1807.) „Báró Külneki Gilmata kisasszony és Arany-Pataki György, (ü. o.

1808.) „Gróf Kaczaifalvi László avagy a Természetes ember“. (U. o. 1808.) „A magyarok hűsége és Nemzeti lelke“. (U. o. 1809.) „Az emberi nemzetnek történetei“. (Buda, 1810—11. 3. k.) „Vak Béla a Magyarok királya“. (U. o. 1818.). Ezek és egyéb munkái, mellyek részint a kassai „Magyar Múzeumban“, részint és főleg a Horváth János szerkesztette „Egyházi Értekezésekben“ jelentek meg, nyilván mutatják tudományos ismereteinek roppant kiterjedését. Meghalt 1822. dec. 15-én. Munkái meghaladják a 40 kötetet. Verseit életével együtt barátja Sággy Sándor adá ki 1825. 1. k. — y.

Vezérle Gáspár, egri kanonok, szül. Pápán, Veszprémmegyében 1794. dec. 31-én. Az elemi s első négy gymnasiális iskolákat szülőhelyén, az 5- és 6-ikat Egerben végezte, hol 1709-ben papnövendéknek vétetett fel: s mint ilyen hallgatta két éven át a philosophiát és theologiát 1815-ben az érseki irodában actuariusi minőségben alkalmaztatott. 1818. jan. 24-én papnak szenteltetvén, Arlóra küldetett segédlelkésznek, hol majdnem három évig működött Innen Miskolcra tétetett át szinte mint káplán; 1827-ben tibold-daróczi, 1830-ban harsányi plébánossá, s rendes alesperessé nevezetett: melly kettős hivatalban húsz évet és öt hónapot töltött 1851-ben ő cs. k. felsége által egri kanonokká nevezetett, melly hivatalában jelenleg is működik. Munkái ezek: „A Beligionak s különösen a kijelentett ker. religionak az ember mind jelen jólétére, mind örökös boldogságára valódi s dicső behatása“. (Eger, 1836.) „Válasz nt Brámer Alajos kassai sz.-széki jegyző urnák a káptalanok eltörlését indítványozó röpiratára“. (Eger, 1849.) Népszerű erkölcsstan ker. kath. családok számára“. (Kiadta a jó és olcsó könyvkiadó-társulat. Pest, 1851.) „Népszerű vasárnapi s ünnepi homiliák az evangéliumi sz. szakaszok fölött“. (3. k. Eger, 1854.) Ezekon felül vannak sok jeles értekezései a Religioiban s a Kath. Néplapban. Szalay egyházi beszédek gyűjteményében (1832—1841.) két be-
széde foglaltatik. — k.

Vida Károly, szül. Pákéban, Székelyföldön 1819. mart. 19-én; atyja a széknek bírája, s vagyonos ember volt Elemi

iskoláit Kezdivásárhelyt végezte, honnan két éves korában a székely-udvarhelyi ref. collegiumba küldetett. A humaniórákat Nagy-Enyeden végezte. Nehány hétig N.-Kunságon volt mérnöki gyakorlaton. 1838-ban Német-, Franciaországban és Belgiumban tett utazást tudományos szempontból, különösen a répa-czukorgyártást szándékozáván megismerni. Egy év múlva haza térvén, a politikai lapokban lépett fel mint levelező és industrialista. 1843-ban mint szerkesztői segéd foglalkozott az „Erdélyi Híradó“ mellett. A lap megszűnése után Magyarországra költözött, és jelen volt az 1843-iki országgyűlésén. 1844-ben Parist látogatta meg, s ott a természeti tudományokat, különösen a chemiát tanulmányozta egy évig, mikoron újra tapasztalati utazást tett Dél-francia- és Éjszakkémetországban és Schweizban. 1845-ben ismeret-gazdagon térvén hazájába, szakadatlanul a journalistika terén, az akkori conservator párt taborában működött. Mint a Budapesti Híradó rendes dolgozó társa, számos jeles csikkeket közölt; melyek közül említésre méltók: a „Gázvilágítás“, mely nem csekély meglepetést szült; továbbá a Nád- és répaczukorról szóló értekezése; K ellen intézett levél-cyclus „Levél a szerkesztőséghez“ cím alatt; „Az erdélyi szászokról“; „Helyzetünk s a legsürgetősb reformok“ hosszú cziksorozat; kilencz levél „Egy plebejus gr. Dessewfij Emilhez“ cím alatt; „Korszerű kérdések“; „Talpon legyünk“ stb. Írt néhány alapos bírálatokat is. 1848. mart. 18-án az eddig is általa vezérlett lap már szerkesztői firmája alatt jelent meg. 1849-ben a „Figyelmüknek volt szerkesztője, mellytől 1850-ben eltiltatott, és Erdélybe, falusi magányába vonult Önálló munkája „Elmélkedések a magyar nemzet viszontagságainak története felett“ (Pest, 1852.). Politikai téren, különösen a legutóbbi zavaros időkben következetes jellemet és rendíthetlen bátorságot fejtett ki. — k.

Virág Benedek, bölcsőjét 1752. kezdtek ringatni Nagy-Bajomban, Somogyinegyében. Tanulását Kanizsán kezdte, Pécsen folytatta. 1775-ben Pestre jöven, Remete ez. Pál szer, setébe lépett, és a kiállott próbaév után ott a philosophiát,

Pécsett pedig a hittudományt hallgatta. 1781. pappá szenteltetvén, a székesfejérvári középtanodában kezdett tanítani; itt érte őt 5 év múlva szerzetének eltöröltetése. Roncsolt egészségének visszaállítása végett az annyira óhajtott nyugalmazást 1794. megnyervén, Pesten telepedett le; honnan utóbb Budára költözvén át, ott egész haláláig, mely 1830. jan. 23-án következett be, a magyar irodalomnak élt Mint költő 1788. lépett föl először néhány ódával a Magyar Múzeumban; és ezek nagy tapssal fogadtattak. Nőttön nőtt iránta a lelkesedés, midőn lyrai költeményeit „Poétái munkái“ név alatt Pesten 1799. az olvasó közönség elé bocsátó. Megjelentek ezek másodszer is Pesten, 1822. 2. k., s nevét a jeles férfiúnak örökítették. Kortársaitól Magyar Horatiusnak neveztetett A tanszereimet lángoló s fellengző ódáim kívül Bessenyeinek „Hunyady László“ szomorú játékát is újra átdolgozva, kiadó Budán, 1817. „Horatius leveleit“ 1815. „Bátyiét“ 1820. „Cicciét“ 1824. „Poetikéjét“ 1801. — „Magyar prosodiéja“ 1820. jött ki. Remek volt ő prózában is; e nemben neki köszönjük „Cicero Leírását és Cétójét“. Legjelesebb munkája azonban Magyarország oknyomozó története, mely „Magyar századok“ cím alatt Budán, 1808. és 1816. 2. k. jelent meg, az első a XV. századot foglalván magában. Kár, hogy be nem fejezhette. — y.

Virág Jácint, szül. 1743. Szécsényben, Nógrádmegyében. Tisztességes állapotú szülői kedvében eljárván, 1763. piaristává lőn. Végezve tanulmányait, Kecskeméten, Tokajban és Nagy-Károlyban nyelvtani, s ez utolsó helyen a szónoklati és költészeti osztályokat is tanította. Majd Szigetre tétetett hitszónoknak, s e hivatalt 10 éven át becsületesen vitte. Ugyanitt ház- és tanoda-igazgatói minőségben is működött. Meghalt 1801. febr. 28-án. Nyomatásban tőle ezeket bújuk: „Vasárnapi Evangéliumok és azokra való elmélkedések“. — „Eszendő által szentek Innepére való evangéliumok, és azokra való lelki elmélkedések“. — y.

Zrendai Vitéz János, szül. a 15-ik század elején; az elemi tudományokba szülői házánál, a felsőbbekbe a pécsi

főiskolában avatták: majd a tudományok és szépművészetek akkori hazája, Olaszország, jelesen Bologna fogadta keblébe a nagyobb lelki műveltségre vágyódó ifjút; hol a görög és romai irodalomban, meg a mathematical tudományokban ritka jártasságot és előmenetelt tanúsított. Pappá szenteltetése után Hunyadi János udvarába jutott, hol kitüntetett okossága, éles ítéllete, s bámulatos ügyessége miatt nagy becsültetés- és kitüntetésben részesült. Első hivatala a nevelői vala; s ha a serdülő tanítvány ismereteiből szabad a tanítóéra a viszonzókövetgetés, akkor Vitéz Jánoséi a legtisztább fényben tűnnek elé. Érdemeinek csillogó tanúit látjuk Mátyásban; ki a mellett, hogy a görög és romai literatúrában egyaránt okult, a történeti, foldirati, mathematical, építési tudományokat szenvedélyesen kedvelte; a honi s romai törvényekben is otthonos volt. Vitéz Hunyadi ajánlatára az országos ügyek jegyzőjévé s nagyváradai préposttá; majd 1445. ugyanott püspökké, s 1453. cancellárrá lőn kinevezve. Minthogy pedig az ősz Hunyadi iránta teljes bizodalommal viseltették, Zimonyban, 1456. halálos ágyán gyermekeit az ő éber örködésére bízta. Ulrik pártjának László áldozata lőn; Vitéz börtönbe záraték: honnan, kiderülvén ártatlansága, László király szavára szabadon bocsáttatott; miért Aeneas Sylvius a királyt köszönő, Vitézt pedig örvendező levéllel tiszteli meg. Nemsokára meghalt László, s a haza legott ketté szakadt, t. i. a Hunyadiak és elleneik pártjára. Szilágyi Vitézt küldé Podiebradhoz Mátyásért, ki midőn 1458. királylyá kikiáltatván, Magyarhonba jött, ennek határanál Vitéz magyar szónoklata mellett fogadta örömríadások közt az e végre kiszemelt fényes küldöttség. A sz. koronát Vitéz nyerte vissza Friidiiktól. Széchi Dénes holta után az esztergomi érseki székhöz emelteték. ő és Mecsinczei (Cesinge) adának tanácsot Mátyásnak egy főiskola alapítására, mely 1467. Posonyban, „Stúdium generale Istropolitanum” cím alatt csakugyan fel is állítottott. Eléggé nem fájlalható, hogy az idők súlya s a mostoha kezek csakhamar letörték a haza kebléről e szép virágot! Nagyváradon és Esztergomban iskolát és királyi bő-

kezűséggel vetélkedőleg fényes könyvtárt, görög romai remek művekkel gazdagot emelt Ha tovább él, az esztergomi könyvtár európai nevezetességgé válandott volna. Atalában nevét örökíté a tudományok szereteti, s a tudósok pártfogolása által. Mátyás, adott szava ellenére börtönbe zárata; honnan kiszabadulván, szivfajdalmában nemsokára elhunyt 1472. aug. 8-án. Bátyja volt a Mecscinczei János, pécsi püspök- és írónak. — y.

Vitkovics Mihály, szül. 1778. aug. 26-án Egerben. Itt kezdé tanulását, és már mint serdülő ifjú annyira kedveie a vers-alkotást, hogy e miatt egyéb rendszeres tanulmányait is elhanyagolná, sőt egyik tanítója által meg is fenytették. Egertől erre megválván, Budára sietett, és ott 1796. Tóth Farkas tanítója által mint szorgalmas és tüzes költő, nyilvános dicséret- és kitüntetésben részesült A bölesészeti tanulmányokat újra Egerben, a törvényieket pedig Pesten, az egyetemnél végzé. 1801-ben esküdött fel kir. táblai jegyzőnek, 1803. ügyvédi oklevelet kapván, Pesten telepedék le; hol haláláig, mely 1829. sept. 9-én következett be, ügyeinek s az irodalomnak élt Munkás részt vett azon választmányban, mely a magyar t társaság alaprajzának és rendszabásainak kidolgozására gr. Teleki József elnöksége alatt a nádor által volt kiküldve. — Első műve, mely 1804. Pesten nyomtatásban megjelent, b. Orczy József halálára irt ódája volt Kitünő méltánylatot nyert Horváth Istvánhoz irt szép levele (Erdélyi Muzeum. 1. k.); még kitünőbbet „Meséi és versei“. (Pest, 1817.). És végre „Epigrammái“. — Ez idő óta több dala jelent meg a Hasznos Multságokban, Hébében, és Aurórában. Ő volt első, ki a szerb népdalokat magyarra átfordító; sőt nemzetségre szerb lévén, e nyelven maga is több dalt és balladát költött. Berzsenyivel barátságban élt -y.

Vörösmarty Mihály, költőink királya, szül. 1800. dec. 1-ső napján Pusztá-Nyéken, Fejérmegyében, hol atyja a Nádasdy nemzetség jószágán gazdatiszt volt Bőség nélkül, de gondosan neveltetett Miután a fejérvári középtanodában öt évi szorgalmas tanulás által a komolyabb tudományok felfo-

gására magát képesítette, 1816. Pestre ment, a bölcsészeti és törvényt a m. egyetemenél bevégezendő. Épen akkor halt meg atyja; s lesújtva állott a 16 éves, szép tehetségű, s épen azért nagy reményű ifjú a zajos világ tarka színpadán. Magáról kellett gondoskodnia; s eleinte magán oktatással biztosítá léteit; majd egy nemes ház fiai mellett nevelőseget vállalván, egyúttal a bölcsészeti és törvénytudományi folyamat is elvégezte. 1820-tól fogva növendékeivel Tolnában lakván, s ugyanott egy évet a törvénygyakorlatban töltvén, 1823-ban Pestre ment, s a kir. táblánál jegyzőnek, 1824. pedig ügyvédnek esküdött fel, s 1826. befejezván a nevelést, Pesten telepedék le; hol nem annyira az ügyeknek, mint a magyar irodalomnak élt Kezdetben ottani körülményei elég szigorúak voltak; s mindaddig küzdött szükségeivel, míg 1828. Horváth István ajánlására a Tudományos Gyűjtemény szerkesztésével meg nem bízott; melyet 1832-ik év végéig folytatott Keblében a költészet iránti hajlam jókorán felébredvén, 1813. már latin, tizenegy éves korában (1814.) pedig magyar verseket írogatott rímekben; utóbb Édes Gergely „Keservei“ kerülvén kezébe, a görög mértéket kísértette meg. Pesten ismerkedett meg baróti Szabó David, Rajnis, Virág, és Révai műveivel; mellyek figyelmes olvasása által tüzeltetett föl a nyelv és költői beszéd körüli stúdiumokra. Tolnában két derék pappal kötött barátságot, kik az Erdélyi Múzeumot és Kazinczy munkáit szolgáltatták kezéhez, más külföldi remek írókkal és köztük Shakespeare-vel együtt. Ekkor kezdé erejét megkísérteni, s magasbra törekedni Némelly lyrai darabok mellett apróbb színművekhez fogott, s csakhamar Kisfaludy Károly drámáinak előadatása őt nagyobb munkára is felbátorítá. Így keletkezett 1821. „Salamon király“ (szomj. 5 fv.); ezt követé „A hűség diadalma“ regényes költeménye, s 1823. „Zsigmond király“ (szomj. 5 fv.); melly az elébbivel együtt azonban kéziratban maradt. Lassankint Homer, Zrínyi s Tasso műveivel ismerkedék meg; s erre magasb vágy fakadván keblében, egy nagyobb költemény írásához fogott: így keletkezett egy év alatt (1823—1824.) „Zalán futása“

(10 énekben). Vörösmartyt ekkorig közönségünk csak néhány dalaí s levelei után ismerte, melyek a Széplieratarai Ajándék-, Aspasia-, és Aurorában láttak világot, s maradó nevet a nagy taps- és lelkesedéssel fogadott „Zalán futar sa“ szerzett neki. 1825-ben kezdé mélyebben ismerni a spanyol, angol és német irodalom remekeit Kisfaludy Károly látván benne hős költészetünk megújítóját, leginkább illyenmű dolgozatokra serkenté. Így keletkeztek a: „Cserhalom“, regényes költemény 1 énekben (Aurora. 1826.); „Tündérvölgy“ (u. o. 1827.); „Eger“ (3. énekben; u.o. 1828.). Helyzete most különálló munkák adására is ösztönte; így „Salomona“ 1828-ban, „Kont“-ja pedig, „Bujdosók“ cím alatt, 1830-ban jelent meg Székesfejérvárt E közben készült „Hábador“ dramatizált beszély, és „Csongor és Tünde“ regényes színmű (5 fv. 1830.); „A rom“ (1 énekben); 1831-ben pedig „A két szomszédvár“ (4 énekben). Prosai dolgozatait, melyek józan ítéletéről s nyelvünk természetének mély felfogásáról tesznek tanúságot, a Tud. Gyűjteményben nyomatta ki. Ő indítá meg „Ezeregy éjszaka“ magyar fordítását, s az első 11 kötet tőle van; (1829—1833.) folytatták Szalay, és Lencsés Antal; befejezte Szabó David. (Pest, 1829—1835. 18 füzet). Felállott a m. tudós társaság; és Vörösmarty 1830. nov. 17-én az igazgatók által a nyelvtudományi osztályban második helybeli rendes taggá nevezteték; azonban csakhamar, t i. dec. 12-én Kisfaludy Károly halálával első helyre, mellyel 500 pirt évi díj vala kapcsolva, mozdították elő; s ez időtől munkássága nagy részét az akadémia foglalá el. Közremunkálásával készült a „Helyesírás és szóragozás“ (Pest, 1832.); a „Magyar és német Zsebszótár“ (u. o. 1832—1838. 2 k.); a „Magyar szókötés“ (u. o. 1843.), és némelly tanodái nyelvkönyvek. Dolgozott az Aurorába folytonosan, és jeles beszélyeit s egyéb elméleti s bírálati czikkeit az általa 1837—1843. Bajzával és Schedellel kiadott Athenaeum és Figyel - mezőben közlé. Irt a „Kritikai lapokba“ is. Egyéb, eddig nem említett önálló munkái még ezek: „Kurzgefasste Ung. Sprachlehre fiir Deutsche“ (Pest, 1832.); „Vérnász“. (szomj.

5 fv. U. o. 1833.). Amit az akadémia által 100 db. aranyval jutalmaztatott „A fátyol titkai“ (vígj. 5 fv. U. o. 1834.). „Arpád ébredése“, előjáték a pesti m. színház megnyitására, (u. o. 1837.). „Marót bán“ (szomj. 4fv. u. 0.1838.). „Julius Caesar“ Shakespeare után (u. o. 1830.). „Az áldozat“ (szomj. 5 fv. u. o. 1840.). „Czilley és Hunyadiak“ (történeti dráma; 5 fv. u. o. 1844.). Miudenik szakban, melyben működött, eleget tett, hogy neve külön-külön halhatatlan legyen; mint lyrai költő pedig mindazok felett áll, kik eddig magyar nyelvű dalloktak. Összes műveinek kiadását „Vörösmarty min* den munkái“ czím alatt Bajza és Schedel Ferencznek köszön* jük. (Pest, 1845—1848. 10. k.). Vörösmarty nyelvünk valódi átalakítója. Gyönyörű költői mondatai csakhamar az alsóbb körökben is meghonosultak. E tekintetben összes nyelv-tudósaink sem bírnak annyi érdemekkel mint ő. Utóbbi években Pesten tartózkodott, hol mellvízkórban, melyben huzamosb idő óta szenvedett, 1855-ik évi nov. 19-én délutáni 2 órakor elhunyt Soha a nemzet kegyelete övéi iránt nem nyilvánult olly nagy mértékben, mint nagy költője temetésekor. 18—20 ezer tisztelője kísérté földi hamvait a temetőbe. A „Pesti Napló“ a többi közt e szavakkal jelentette kimultát: „A nemzetnek halottja van! Vörösmarty Mihály nincs többé! — Ne higyjétek azért, hogy midőn a roncsolt test a munkás élet fáradalmi miatt sírba hanyatlott, a költő szelleme is elszállt közölünk. E szellem folyvást működik, míg egy magyar van, a ki a szépben, jóban és nemesben életet talál, miglen olvassuk a költő műveit S mindenek felett örök a nyelv, mint a nemzet maga, melly annak köszöni fenmaradását Ha lenne, a ki egykor szentségtelen kezekkel illetné a költő babérjait: az irodalom történet múzsája bizonyára figyelmeztetni fogja, mi volt nyelvünk Vörösmarty előtt, s mivé lőn általa“, stb. — Jellemző még a „Religio“-nak e nyilatkozata: „Egyike ő azon keveseknek, kiknek nincs egyetlen egy daluk sem, mellyet a moralistának kárhoztatnia kellene; s kik halhatatlan hírnevet vívtak ki, a nélkül, hogy egyebet szép s tiszta erényeknél énekeltek volna“.

Wallherr László Imre, legjelesb diplomatikusaink egyike, szül. Tarczalon, (Zemplénnegy) 1788. nov. 1-jén. Atyja gazdatiszt volt Nyiradonyban. Tanult Tarczalon, Tokajban, Nagy-Károlyban, Szegeden és Kassán, hol a törvénytudományok végeztével 1809-ben végezte be iskoláit 1811 óta gr. Károlyiak szolgálatában volt, mint írnok, kormányzósági jegyző, titoknok; 1820-tól a tótmegyeri uradalom kormányzója; 1822-től nemzeti levéltáraok, mely minőségében egyik fia váltotta fel: ő maga nyugalomba helyeztetvén, Tarczalon, közben Pesten is tartózkodik. 1825-ben Csongrád- és Esztergom megye táblabírájává, 1833-ban a m. akadémia tagjává nevezte. A tudomány, különösen a történelem és diplomatika mezején bő ismereteinek számos, jeles cikkek, értekezések, bírálatok, történeti, közlések által adta tanujleit, melyek tudományos folyóiratainkban u. m. Tud. Gyűjtemény-, Hasznos Mulatságok-, Tudománytár-, Athenaeum-, közelebb a Religióban láttak világot 11-lyenek: a „Karácson, Áldozó csütörtök és Sz. Mihály Iova“ nevek fejtegetése; a prágai főiskola könyvtárában találtató Berzeviczy Pál-féle versek és Lépes Bálint könyvei felől; némely ösmeretek a győri püspöki megyéről; Szalkái László diáknak 1510-iki magyar levele Bánfiy Ferenczhez; Szent István király Salamon nevéről; Messenius; Maróth; Porshalma és az Ecsedi tó; — Erdélyország Történeti Tárának, s Fehér Codex Diplomatusának vizsgálata s bírálata, és e tárgyban polémiák; — Kalendáriumi magyar régiségek; a hónapok magyar nevezeteiről stb. — Részt vett Kresznerics magyar szótárának és Kisfaludy Károly munkáinak kiadásában; a magyar társaság zsebszótára készítésében. — k.

Warga János, nagykőrösi tanár, szül. 1804. jan. 8-kán, Kovácsvágáson Abaujmegyében. Tanult Sárospatakon és Eperjesen. 1830. a harmadig nyelvtani osztályt tanította, 1831- s 32-ben a matematikai és physikai tudományokat adta elő Sárospatakon. Kőrösi tanárul 1833-ban neveztetett, de előbb Németország nagyrészt beutazta. Már 1833-ban a m. akadémia által a matematikai kérdésre kitűzött egyik jutalom neki ítéltetett; 1.834-ben pedig a népnevelési és tanítást

érdeklő Marczibányiféle másodrangú jutalmat nyerte el. Ezek folytán 1835-ben a m. akadémia által lev. taggá választott 1886-ban iámét jutalmat nyert az akadémiától a philosophiai kérdésre adott feleletével. Munkái néhány eredeti és fordított csikkeken kívül: „Vezérkönyv az elemi nevelés és tanításra“, mellynék első kötete: „Az elemi nevelés és tanítás alapvonatai“ 1837-ben, második kötete: „az elemi tanulmányok alapvonatai“ 1838-ban Budán jelentek meg. „Kézi ABC. és elemi olvasókönyv az alsó népiskolák számára“. Pest, 1841. „Magyar nyelvtan tanmódszertleg előadva“. Pest, 1842. „Népszerű természettan“. Pest, 1842. „Nevelés-és oktatástan“. Kecskemét, 1843. Ezenfelül bölcsészeti értekezések, pole miák az Athenaeumban és Figyelmezőben. (Újabbk. ism. t után). — k.

Wenzel Gusztáv, pesti egyetemi jogtanár, szül. Lukauban Alsó-Luzacziában, katona szüléktől. Tanult a milánói katonai akadémiában; gymnasialis tanulmányait Veronában, Salzburgban, később Veszprémben, a bölcsészetet Váczon, a jogot Pesten és Bécsben végezte. 1836-ban bölcsészet-és törvénytudori koszorút, s egyszersmind ügyvédi oklevelet nyert. Majd bold. József nádor fiának, Sándor főhercegnek tanítója lett a históriában, mathesisben és geographiában. Félévig helyettes-tanár volt a pesti egyetemnél. 1839-ben a bécsi Theresianumhoz neveztetett tanárul, melly minőségében három évig udvari titoknoki foglalkozásban is volt a bányajog-szolgáltatás körében. 1850 óta tanár a pesti egyetemen. A magyar akadémia 1847-ben választotta tágjával. Tagja ezenfelül több bel- és külföldi társaságoknak. — Közlött számos jogtani s magyar történelmi értekezéseket a bécsi tud. folyóiratokban; önálló művei: „De fontibus juris hungarici“ inaguralis értekezés 1836-ból. — „Az austriai ált. polg. törvénykönyv magyarázata.“ Pest, 1853. „Az ideigl. polg. perrendtartás“ Pest, 1853. Jelenleg az új austriai bányatörvény magyarázatát iija, s német birodalom- és jog történetére hirdetett előfizetést, melly utóbbi munka kiadását számos teendő folytán későbbre halasztotta. — k.

Zádor, családi néven **Stettner György**, álnéven **Fenyéry**

Gyula, szül. 1799. jul. 2-án Dukában Vas megyében. Tanulását Kőszegen kezdé, folytató a pápai ref. collegiumban s bevégezé a győri akadémiában. 1821-ben Pesten a kiállott vizsgálat után ügyvédi oklevelet nyert. Ezután Tökölyi és Bohus családoknál volt rendes ügyvéd. 1826—1832-ig Budapesten lakott, ügyvédkedés mellett neveléssel foglalkozva, 1832-ben a pápai ref. collegiumhoz tanáruul neveztetett. 1848-ban a pesti váltótörvényszék előadó ülnökévé, 1852-ben a soproni főtörvényszékhez, 1855-ben a bécsi legfőbb és semmisítő bírósághoz tanácsossá neveztetett. Közlött számos szép-irodalmi dolgozatokat, verseket, bírálatokat a Tud. Gyűjtemény-, Tudománytár-, Muzáron-, Minerva-, Aurora-, Aspasia-, Athenaeum- s Figyelmezőben. Részt vett Toldy „Handbuch der ung. Poesie“, Kresznerics „magyar szótára“ s Kisfaludy Károly munkáinak kiadásában és szerkesztésében. Fordította, jegyzetekkel bővítette s Magyarországra alkalmazta Sáfár Imre „Váltójogát“ (Pest, 1832. kiadva Hartleben által). Fordította az „Ezeregy éjszaka“ című arab regék 2-, 5-, 7- és 8-ik füzetét, habár azok nem neve alatt jelentek meg. A m. akadémiában mindjárt keletkeztek levelező, 1835-ben rendes tagul választatott; székét „melly esetekben van helye a kiskorúságban tett káros szerződések visszahúzásának?“ című értekezéssel foglalta el. — k.

Zalka János, a „Religio“ egyházi folyóirat szerkesztője, szül. Sopronmegyének Veszvény nevű falujában 1820. dec. 17-kén. Elemi iskoláit Veszvényben, a gymnasinmiákat részint Győrött, részint Sopronban végzé. 1838-ban az esztergomi főmegyei növendékpapok közé fölvétetvén, a posonyi sz. Imréről nevezett növeldébe küldetett 1839-ben Nagyszombatba ment a bölcsészet tanulására, s két év múlva a bécsi Pázmány-intézetbe, hol a papi tudományokat végzé 1845-ben. Ez év utolsó hónapjait az esztergomi áldozárházban tölté, hol 1846-diki januárhó 15-kén áldozárrá szenteltetett Ugyanez 1846-iki évben egymásután febr. 4-kén mint káplán Köhid-Gyarmatra, febr. 22-kén pedig szinte illy minőségben Dorogra küldetett, honnan V. Ferdinand ő felsége által nov. 5-kén a

sz. Ágostonról nevezett bécsi fensőbb papi intézet tágjául fölvétetvén, dec. 1-ső napján a nevezett intézetbe ment. Innen 1848-iki aug. 21 -kén mint hittudor tért vissza, s a pest-belvárosi plébániába küldetett mint káplán. 1849. oct végével Esztergomba ment mint az egyháztörténet és jog leendő tanára a sz. Istvánról nevezett ősrégi érseki papnöveldeben, hol a tanulmányi fölügyelői hivatalt is viselte négy évig. 1853. máj. 28-kán L Ferencz József ő cs. kir. ap. fölsége által a pesti egyetemhez egyháztörténettanárnak nevezetett ki, s tanszékét június 27-kén foglalta el, hol jelenleg is működik. 1854. dec. 22-én ő sz. IX. Pius pápa belső titkos udvari káplánjának nevezte ki. Sajtó alól kikerült első műve azon „Orömvers“, mellyet a növelde nevében Fosonyban Kopácsy József néhai hg.-primás beigtatására készített 1839-ben. Mint a bölcsészeinek elsőévi hallgatója készíté azon költeményt Várda Pálról, melly Mészáros Imre Szavalástanának utolsó lapjain olvasható. Bécsben az intézet akkori kormányzójának névünnepére készített kétizbeli alkalmi verseken kívül, neki jutott a szerencse főmagosságú bibomok és herczeg, Altieri Lajos, pápai bécsi követ távoztakor a magyarok részéről versekben fejezni ki azon érzetet, melly nálunk a nagy egyházfejedelem irányában mutatkozott A nyolcz nyelven megjelent versesetek közt a magyar, melly Pázmán-intézet nevében nyújtatott át, Zalka műve 1845. Bécsben másodszori tartózkodása alatt a „Religio“-nak rendes levelezője volt, úgy-szinte Esztergomban is. 1849—50. a Katholikus Néplapot szerkesztette. A „Religio“-ban a zsinatokról, az alesperesek választásáról, Sz. Mór pécsi püspökről, sz. István növeldejéről, Bánfý Lukács érsekről, a mesterlegények társulatáról; továbbá a Philosophumenák; szerencsés költők; sz. Jeromos, s több egyéb tárgyakról értekezett Költeményei: „A biztos hajó“, „Mária szívünk öröme“, „Hajnalban“ a „Religio“ 1845-ki folyamában vannak. 1856. elejétől fogva a „Religio“-t szerkeszti. — k.

Zerich Tivadar, szül. 1815-iki nov. 22-én Erdélyben, Gyergyó-sz.-Miklóson. Ugyanott a normal-iskolákat, Csik-

Somlyón a gymnasiumot, Kolosvárt a Philosophiát, és Pesten a középponti papnöveldeben a theologiai tanulmányokat végezte be 1b40-ik évben. Ugyanakkor, sept 22-ik napján, a pesti egyetemenél hittudori rangra emeltetett, 6-án pedig Károlyfejérvárott áldozárrá szenteltetett, egyszersmind tanulmányi felügyelővé, egyházi számvevőhivatali taggá és dogmatical professorrá; 1842-ben pedig püspöki szent-széki ülnökké nevezetett, és ezekben hivatalkodott. 1853-ban, a bibliai, következő évben pedig az egyházi történet- és jogtan tanári székén alkalmaztatott rendesen; mert 14 év alatt rendkívüli módon is volt alkalmazva: nevezetesen, a forradalom végnapjaiban és azután néhány hónapig, püspöki kinevezésnél fogva, gyergyó-sz.miklósi plebános-helyettes, és 1852-ben székes-egyházi hitszónoki minőségben. A Múlt és Jelen című erdélyi lapban czáfolatot közölt L. ellen, a megtámadott kath. tudomány-intézeteket védelmezve; a Religio egyházi lapban néhány értekezést illy czímek alatt: Nyilatkozat Erdélyből a társulat iránt, melly ma Szent-István-Társulatnak nevezetik; aztán: Tájékozzuk magunkat; és Isteni Gondviselés a Pápaság felett, stb. Ugyan a Religioiban néhány czáfolatot, több leveleket, s még több egyházi tudósításokat folytonosan közölt; ugyanezt tévé kisebb mértékben egykor a Magyar Sion-ban és a salzburgi egyházi lapokban is. Végre a magyar irodalom emelésére szánt törekedéseket előmozdítani nemcsak az által igyekezett, hogy valamint Pesten az egyházi irodalmi iskolának rendes tagja volt, úgy Károlyfejérvárt az egyházi olvasó-egylet létrehozása- és vezényletében része volt: hanem az által is, hogy különféle magyar-irodalmi vállalatokat, a mennyiben azok katolikus szelleműek, vagy ezzel legalább nem ellenkező iránynak, erejéhez képest anyagi és szellemi tehetségével is gyámolítani törekszik. — k.

Zichy Antal, szül. 1826-ban Mosonmegyében; evang. vallásu. 1848-ben követ a nemzeti gyűlésben. Leírta Magyarországbán! utazásait a lapokban; azonfelül irt számos költeményeket szinte elszórva a lapokban.

Vasonkeői gr. Zichy Péter, szül. 1674-ben. Szabolcs-megye örökös főispánja, cs. k. kamarás, aranykulcsos, belső titkos tanácsos és végre septemvir, meghalt 1726-ban. Dalokat irt első nejéhez, mellyek közül nyolcz az egyetemi könyvtárban van letéve. Irt egy német imádságos könyvet is.

Zigan János, született 1772. mart. 19-én Ajkán, Veszprém megyében. Tudományos kimíveltetését Sopronban nyerte, hol 1784—1792. tanult. Alig végzé tanulását, már is Veszprémbe hivatott meg prédikátornak, honnan 1798. Hőgyészre Vas megyébe költözvén, meghalt 1809. Nyomatásban kijött számos búcsúztató versein kívül munkái ezek: „Nagy-Britaniának egyházi, polgári és tudománybeli állapota a XVIII. század vége felé.“ (Pest, 1808.). „Palotái kisasszony története, vagy is Gráziák Bibliothekája.“ (U. o. 1808.). „Angliába, Skotziába és Hiberniába való utazás“, melly holta után jelent meg Kis János, Nevezetes utazások tárházában (IV. k. 1817.). — y.

Zimmermann Jakab, született 1808. febr. 8-án Vácson, Pest megyében. A középtanodai éveket születése helyén, ápoló kezek vezetése közt végezvén, 1824. keble vágya teljesültevel, a kegyes szerzet tagjává lón; s miután Privigyén az ujonczai két évet kiállotta, s ezek utóbbika alatt ugyanott 'a nyelvészeti osztályban járó ifjakat az illető tanokban elég ügyesen oktatta volna, Tatára küldetett elemi iskolatanításra. Az itt töltött év után Kolosvár jeleltetik ki neki lakhelyül, hol, mikép iparkodott előljárói várakozásának megfelelni, fényesen mutatja a tudori oklevél, mellyet a magyar egyetem bölcsészeti karától 1829., tehát azonnal a bölcsészeti tanfolyam bevégezése után nyert A hittudomány tanulásával két évig foglalkozott Nyitrán és Sz.-Györgyön. 1832. végén már Budán, a k. gymnasiumban találkozunk vele, hol három évig a nyelvészeti, négyig pedig a szónoklati osztályban tanított. Ekkor Bécsbe áttétetvén, ott a Theresianumban öt évig volt a nemes magyar ifjúságnak nevelője, s a magyar nyelv és irodalom rendes tanára. Itt tanulta ismerni a nagy világot minden alakjában, s több nagyoknak tapasztalni szerencsés

is volt vonzalmát, kegyét Hálásan emlékszik különösen Kis Pál nagyváradai kanonokra. Ez időben a fejedelem által felállítandó öt tanító-képző - intézet tanszékeinek betöltésére pályázat hirdettetvén, a posonyi tankerület főigazgatósa előtt a pestire versenyzett, és szép tehetséggel testvérük jártasságát bebizonyítván, a fejedelem által 1844. képezdei tanárságra érdemesítették; melly minőségben jelenleg is működik. 1846-ban, miután szerzete kötelezettségeitől illető helyen felmentették, magát a nagyváradai latmszertartásu egyházi megye papjai közé igtattatta. Ugyanazon évben a pesti egyetemen lón a széptan és nyelvészet rendkívüli tanárává helyettesítve. „Barmászat* című, kéziratban lévő munkáján kívül, nem említvén a vegyes házasságok és nevelésről irt, s a „Hírnök“ melletti „Századunk“ hasábjain megjelent értekezéseit, úgyszinte az ott megjelent könyvbírálatait, nyomtatásban kiadott külön művei ezek: „Daguerotyp képeinek készítése“. (Bécs, 1840.). Német után. „Ifjúságot képző ismeretek tára“. (U. o. 1840—1841.) Nagy Mártonnal. „Magyar irodalom“ (U. o. 1843. 1845.). „Kikérdező vallástanítás“, (Pest, 1844.) „Vallási szokások és szertartások magyarázata.“ (U. o. 1845.) „Egészségtan és rögtöni eseteknek gyógy módja“. (U. o. 1845.). „Magyarország oknyomozó története2 (U. o. 1846.). Többedmagával Spányik latin munkája szerint —y.

Zerinvári gr. Zrínyi Miklós, hírneves hadvezér, nagy hazafi s költő; ősunokája a magyar Leonidásnak, s fia György bánnak és Szénái Katalinnak, szül. 1616-ban. Kitűnő nevelést nyervén, már ifjú korában a hadi tudományban és nyelvek ismeretében képezte ki magát Előbb állam-hivatalokat viselt mint főlovász-mester, muraközi kapitány, Zala és Somogy főispánja, királyi tanácsos stb.; s már e minőségében diadalmasan vezérkedett a törökök és különösen Rákóczy ellen. Hadvezéri képességének 1646-ban adta kétségbevonhatlan tanujeleit, midőn III. Ferdinand alatt a svédek ellen Morvában fényes győzelmet vívott ki. Ennek következménye lón, hogy a Zrínyi névre méltó hőszünk, miután Péter öcsével és Batthyányi Ádammal a kanizsai Ali basán újolag győze-

delmeskedett, a király által dalmát- és horvátországi bán-ságra emeltetett 1647-ben; mely méltóságot csak némi viz-szályok kiegyenlítése után fogadott el 1649-ben. Zrínyi e ket-tős teherrel járó hivatalt is fényesen töltötte be; szemesen örködött a törökök mozdulatai fölött, és berontásaikat nem hagyta megtorlás nélkül; másrésről tartományai ügyeit is czélszerűen rendezte. A Zágráb környékén fellázadt jobbá-gyokat lecsilapította (1655.). Ő építtette a szomorúan híres Zerinvárt, a Dráva és Mura összefolyásánál. 1663-ban a tö-rökkeli felbomlott béke után is számos győzelmeket nyert; mellyeket bizonyára jobb sfiker koronázott volna, ha a csá-szári fővezér, Montecuculi Zrínyivel meg nem hasonlik. 1664-ben I. Leopold által, a hadi tanács ellenzése daczára, önálló hadműködéssel bízott meg; és ezen működése teszi' életének és dicsőségének fénypontját. Győzelmei és straté-giai tapintata bámulatra s hálára ragadta egész Európát. A pápa által a romai ez. birodalom herczegévé nevezetett; (e estimet ő el nem fogadta) Stájerországban, melly tar-tomány e szerencsés hadjárat következtében élvezhette az annyira óhajtott békét, vallási ünnepélyek rendeztettk a győzedelem fölötti örömjéiél. Zrínyi ezentúl is aratta harczy babérjait; míg végre Montecuculi folytonos ármánykodása, ki időközben fővezérnek neveztetett, és Zerinvárt szándéko-san lerontatni engedte, s kedve ellenére kötött béke követ-keztében, Csáktornyái várába vonult vissza; s itt végezte be élte pályáját 1664-ben. Némelylek szerint ellenei által orozva gyilkoltatok meg; mások szerint a vadászon egy vadkan (?) áldozatává lett. Majdnem az összes európai fejedelmek ál-tal rendjelekkel és egyéb hízelgő kitüntetésekkel tiszteltetett meg. Második hitvesétől, Löblin Zsófiától született fia, Ádám, Szalánkeménél esett el niegtalanul. Irodalmi emlékei: a folytonosan gúnyolódó Montecuculi ellen irt híres czáfirata; ezenfelül költemények, mellyek egy része „Adriai tengernek sirenája, gróf Zrínyi Miklós“ című gyűjteményben foglaltat-nak; melly munka először Bécsben jött ki 1651-ben; de ho-nunkban is több kiadást ért (utolsó kiadás Székács Páltól,

Pest, 1847.) 1854. évben a „Nemzeti könyvtárban közöltettek több prosai iratai, melyek mind hadtudományi tartalmúak. —k.

Zsoldos Ignác, szül. 1803. jul. 24-én Pápán, Veszprém megyében. Fia a most nevezett megye volt rendes orvosának, kit munkáiról is ismer a közönség, és ki a szárazföld elzárolása után megkevesedett chinának pótlékát a szömörcefában feltalálván, az e végett kitűzött császári királyi nagyjutalmat el nyerte. Iskolai pályáját Pápán kezdte, a syntaxist Sopronban, az evang. lyceumban, s poesist és rhetorikát ismét Pápán, a bölcsészetet Posonyban és Pápán, a törvényt Posonyban és Bécsben végezte. Ezután joggyakornok volt Veszprém megyében, Szentkirályi ítélőmester oldala mellett. 1826-ban ügyvédi vizsgálatot adván, Veszprém megye tiszti, aljegyzőjévé neveztetett 1827-ben a pápai kerület alszolgabirájává, 1832-ben ugyanazon járás főszolgabirájává választott 1834-ben a megyei főjegyzőséget nyerte el; 1843-ban megyei kövétté választott a posonyi országgyűlésre: hol kerületi naplívivő, ezenfelül több rendbeli választmányok tollvivője volt. 1846-ban ő cs. k. fősége által a pesti váltótörvényszékhez neveztetett közbíróul; 1848-ban nádor ő fensége által ugyanazon törvényszék alelnökévé mozdított elő: melly hivataláról a forradalmi kormány által tétetett le. Azon évi sept. végével mint bizalomférfiu Bécsbe rendeltetvén, az „Austriai polgári törvénykönyvet“ fordította magyarra; e mellett a birodalmi kormánylapba zárt fordításokat vizsgálta és javította másfél évig. 1850-ben ő cs. fősége által a bécsi legfelsőbb semmisítő törvényszék magyar osztályához udvari tanácsossá neveztetett; hol mostanig is a magyar pereket csupán magyarul adja elő. — A magyar akadémia népnevelési munkáinak megjelenése után levelező, — közbátorságróli irata következtében pedig rendes tagjává választotta. — Munkái: „Életpálya“ (Pápa, 1838.); „Népszerű erkölcs-tudomány“ (Buda, 1840.); „A szolgabírói hivatal“ (Pápa, 1842.); „A magyar váltó-törvény“ (Magyarorsz. váltóhatósági térképével. Pest, 1845.); „Örökváltság“ (Pest, 1847.); „A magyar mezei rendőrségi törvény“ (Pest, 1834.). Ezenfelül megjelent az

akadémia Évkönyveiben „A bírák- és bíróságokról“ szóló értekezése az akadémiában. Értekezett a „halálbüntetésről“ is az „Értesítő“-ben. Irt több csikkeket, bírálatokat stb. az Athenaeumban és Társalkodóban. A Kligl-könyvben „Válóper“ munkája jött ki. — k.

Zsombori József, született 1783. sept 27-én Zetelakán, Udvarhelyszék egyik legrégebb és népesebb székely falujában. Mintán az emberiség tehetetlen korából önerejűségre felnevelkedett, első tanulását a helybeli nemzeti iskolában kezdé meg. A sokat ígérő, dicséretes kezdet megörvendezteté a gondos szülőket, kik a mulékony gazdag vagyon helyett jó nevelés kincseit szándékozával neki osztályrészben örökségül hagyni, a nagy szorgalmú kis tanulót Székelyudvarhely virágzó iskoláiba küldék. Itt indultak kifejlésnek azon szép észtehetségek, mellyek Zsomborit tanuló társai közt kitűnővé, s a világ iskolájában nagygyá tették. A tudományos előkészületek rögzös mezején, a másokat gyakran elszédítő testi s lelki szép tulajdonok őt kedvessé tették: nyájas társalkodása által mindenek szeretetét, egyenes, szilárd, nemes lelke, tanulói pontossága, erényes magaviseleté által pedig előljáróinak figyelmét, tanítóinak méltánylását megnyervén. A székelyudvarhelyi iskolát jeles előhaladással végezvén, a 19-ik század hét első éveiben a kolosvári rom. kath. főiskolában hallgatá a bölcsészeti karhoz tartozó tudományokát: ott nyilék föl annak határtalan világa előtte, ott öröklé a bölcselkedésnek elméleti s gyakorlati elveit, melly egész életének egyik vezércsillaga lón. A bölcselkedési tannal párosított magas tanokban is nagy számú pályatársai közt a dicsőség füzérét a jelesek sorában megtartotta. Elérkezvén végre a tanulói élet ama nevezetes időszaka, mellyben az alig 18 éves ifjúnak életpályát kelle választani: e fontos, elhatározó ügyben szoros számot vetve magával, titkos belhivatását követvén, a nagy emlékü Mártonfi püspöknél megjelent, s az erdélyi növendékpapok közé felvételését szorgalmazá. Kérélmé azonban, mind a betölt szám, mind igen ifjú kora miatt akkor meg nem hallgattatott A nem teljesült forró kívánat okozta kedvetlen ér-

zés nemcsak nem csüggszté el, de sőt állhatatosabbá tévé őt feltételében; miért is a kolosvári tanuló- s nevelő-intézetnek végbúcsút mondva, kitűzött célja eléréseért Magyarhonba utazandó, kedves szülőivel tudatja tervét, melynek a szülői gyengéd szivek hasztalan törekedének más irányt adni. Az édes hon kebeléből félelem és remény indulatival távozik el, s minden pártfogását egyedül iskolai bizonyítványában találja, mely legyen bár minden dicséretes jelentőséggel teljes, csak néma szószóló s érzéketlen szivekben gyakran nem talál méltánylásra. Erdélyből 1802. oct. közepén távozott el. Nagyváradon sz. célja megközelítését képzelvén, szívében táplált óhajtságainak teljesedéséhez minden reménye egyszerre elenyészett, s a hittant mint világi a növendékpapok iskolájában kezdé hallgatni. Itt a válogatott kispapi egyének, az elsőben kevés figyelemre vett idegenben hatalmas vetélytársra találtak, ki velők mindenképen férfiasán megívott a tanulói dicsőségért. Kéves hónapok múlva kettős szerencséje derült a jeles igyekezetűnek; s mit a nem ismert idegenből megtagadtak, azt most az ismertnek határozottan megadni valának készek; de a megcsalatott remény sajkájában evező szívnek érzékenyen zajgó kebeléből minden lekötélező vágy kialudván» a kegyes meghívást hálás indulattal köszönve, tudatá, hogy az önkényes ajánlást nem fogadhatja el; szándékozván kedves honába visszatérni; s jóllehet az őszinte nyilatkozót a sorsnak nem képzelt új csapása kezdé fenyegetni: Zsombori e kínálkozó szerencséje előtt változatlan maradt erős feltételében, s noha alkalmatlan helyzete szívkeseredésig nevelte kedvetlenségét, mindazáltal a mostoha és leverő körülmény közt is minden tudományban igen jeles elémentelt és dicséretes próbatétet tanúsított: mely neki rögtön megnyitó a károlyfejérvári papnövelde szives készséggel! elfogadására. A szép reményű nevéndékpapnak 1805. bővebb tapasztalás- és gazdag ismeretre újabb mező nyílt. Mártonfi József erdélyi püspök által ugyanis a nagyszombati virágzó kispapi intézetbe küldetett, hova több hetekig folytonos esős, hideg időben és életveszéllyel fenyegető árvizek közt történt felutazását alig lábolható betegség

követte. Ezen utazás vető meg egész élte szenvedéseinek és gyakran megújult csontfájdalmainak alapját. Minden akadályok daczára is nagyszombati tanulását az előbbiekhöz hasonló előmenetellel végezvén, tanítóinak magasztos bizonyítmányai iskolás éveit dicsőséggel koszorúzták, s 1806. aug. végével Magyarhontól végbúcsút vett. Sept 28-án, midőn aze-lőtti napon éltének 23-ik évét betöltené, Károlyfejevárt pap-pá szenteltetett, s következő nap mutatá be zsenge áldozatát a Mindenhatónak, s azonnal Marosvásárhelyre, az erdélyi k. tábla helyére segédpapnak rendclteték: a tudományok meze-jén gyűjtött gazdag ismereteit itt párosítá a lelkészi munkás étellel. Kitűzött elve vala: emberi s keresztényi rendelteté-sének jelesen megfelelni; iskolai könyveit a német és francia nyelvnek tanulásával cserélte föl, és első megjelenése közfi-gyelmet indított Első egyházi beszédeiben annyira kitüntette magát a józan okoskodás, gondolatok nagysága, tudományos miveltség, szép, virágos, tiszta magyarság által, hogy hallá-sára minden kora és rangú emberek vágygyal csoportozának. A közbeeső segédpap magas helyzetében új korszakot derite szónoklatával. Őt év múlva bucsuzék el azon szöszéktől, honnan olly édes örömmel hirdette az evangeliom üdvös igaz-ságát; s 1811. sept végével károlyfejevárra ment, új hiva-talát, az egyházi történet és jog tanítását, s az erdélyi kath. megye növendékpapságának aligazgatását átveendő. Itt kettős tisztének tzentelve minden idejét, szeretett tanítványaiban az anyaszentegyháznak derék népoktató lelkészeket, mívelt fér-fiakat és jó honfipolgárokat képezni törekedett Az 1812. év az érdeemes egyházi tanárnak új világot nyita. Székelyudvar-hely aggastyán lelkésze bizodalmasan felszólító: hogy kettős hivatalával együtt személyének ápolását is vállalná el. Ezalatt megürült a marosvásárhelyi lelkészség, mcllyre a megyebe-lik őt is kijelölök. Két magas hely álla előtte, még nagyobb akadályokkal. Az elsőre az elaggott lelkész híveivel egyetér-tőleg kívánja, de az elsőnél kedvesebb második, üres megyé-be a hívek nagyrésze s érdeemes emberbarátok ölelő karok-kal várják óhajtvá. A k. kormánynál kétszeresen megvitattot

kinevezési tárgy beveződik, s a szerencse egy szó többséggel másra mosolygott. A kecségetető szép reményekben megcsalatott ifjú csüggedés nélkül fogadta társának Marosvásárhelyre történt kinevezetését, s ugyanazon évi sept havában a kár oly fej érvári díszes tanító-karból kilépve, a hívek kívánására Székelyudvarhelyre, egyik hajdan virágzó, de 15 évig hanyagságban sinlő megyébe költözék. Az eddig tudományos világban élt férfit terhes házi gondok, pusztulás és rom környezte gazdasági bajok lepték meg. Alig haladott egy év, az agg lelkész megszűnt élni, s ő valóságos plébános! és esperes rangban megerősítették, s 1816. dec. 8-án fényesen beigtatták, s Rudnay Sándor erdélyi püspök ajánlására károlyfehérvárra czímes kanonokká nevezteték. Zsombori mint esperes kerülete népiskoláit, a szellemi s anyagi jobblét első alapját szabályozta, a helybeli közéletnek egykor tagja, most hálás igazgatója, annak felvirágzására semmit el nem mulasztott. Egy nagy korszükség állott előtte, mely a növendékek rendes iskoláját igényelte; ez meglett, s egész születését neki köszönheti. Gondja a hó keblűnek kiterjedt az elhagyott emberiségre is. 1703-ben Bajnóczi Gábor jezuita lelkész agyámtalan aggnők ápolására egy igen alkalmas jószágot, a rajta levő épületekkel együtt megvásárolván, alapítá a sz. Erzsébet nevét viselő kisded kórházat, mellynek gyarapulást a nagylelkű Török Ferencz, volt udvarhelyi lelkész nyitott Zsombori annak bővebb alapítására az egész anyaszék minden tehetőseihez lelkes felhívást és aláírási ivet bocsáta. B. Szepessygnácztól 1821. károlyfehérvári kanonokság- és a papnövelde igazgatói hivatalának elfogadására szólítottatott fel. A közbizalom ajánlotta eme terhes tisztelet csak a korszerű papnevelést egészen kimerítő terveinek helyeslését biztosító esetben kívánta ő elvállalni. Szép reménysugarak állanak előtte, mellyek kedvesen nyíló virágait a halál elhervasztá. Midőn szeretett nemzete szellemi s anyagi felvirágzására Székelyudvarhelyt egy új székely akadémiának alapítása jól elintéztet terveit Rudnay Sándor hg-primás jótékony segédpártfogása által létesíteni szándékozik, a még csak 38 éves fiatal lelkész-

esperest a meglepett betegségek szép terveivel sírba dönték. Meghalt 1822. apr. 19-én; neve azonban él hátramaradt műveiben, melyekből több érdekesek lettek közönségesekké» úgymint: „Értekezés a hajdani nemes székely nemzet áldozó poharáról*.” (Tud. Gyűjt 1835. 3. k. 1—18 1. Életképek. 1847.3. ez.). Az Erdélyi Múzeumban is olvashatni némely munkálatát, ezekhez számítva gr. Batthyányi Ignác erdélyi püspök életrajzát, mellynek egyrésze (hihetőleg a szerkesztő által) a nagyérdemű püspök ártatlan sz. élete vonásainak mellőzésével, kihagyatott. „Az el nem hervadó szépségről“ két értekezést irt De fájdalom! becses irományaiban egész évek-re készített ritka tárgyú „Egyházi beszédek vázolata“, s kidolgozott nagy értékű „Egyházi ékes beszédjei“, továbbá egy különös dolgozata „Az örökkévalóságról a hitvallás és bölcselkedés világánál“, „Reptiben fogott gondolatok gyűjteménye“ s egyéb tárgyakról igen jeles, virágos magyarsággal fűzött fontos gondolatai halálával a veszendőség sírjában elenyésztek; csak „Egyházi beszédei“ (2. k.) maradtak fen. — y.

Toldalék. *)

Borcsa Mihály, szül. 1815. jan. 15-én, Ó-Szőnyön, Komárommegyében, szegény, földmívelő szüléktől. Iskoláit a költészetig, mellyet már tizenkét éves korában végzett be, Komáromban végezte. 1829-ben rokona, Szilágyi Péter tanár az általa alakított czeplédi gymnasiumba vitette a tanulásra fogékony ifjút, hol a költészetet ismételve, a szónoklatot és bölcsészet első évét is elvégezte. 1832-ben a nagy-körösi collegiumba ment át, s már ekkor a Társalkodóban apróbb kis munkái jelentek meg, s némely beszélyei a tanoda Évkönyveiben foglalnak helyet. A jog- és szülei serkentésére a hitnant is Pápán hallgatta. Ez idő alatt több verset irt, mellyek a „Részvét Gyöngyei“ s a „Regélő“-ben, és két vígjátéka a „Szépliteraturai Ajándékban láttak napvilágot. 1838-ban

*) Az abc. rendből esetleg kimaradtak,

Pesten a gyógyászatot kezdő tanulni, de csakhamar abban hagyta, s 1839-ben Mócson iskolatanító lett: ez idő alatt is beszélyeket közölvén a „Rajzolatodban. Innen Tatára menyén át a tanítóság mellett a joggyakorlatot is elvégezte, s 1842-ben ügyvédi vizsgálatot tett le. Még azon évben mint ügyvéd Tatán telepedett le, s időnként a „Prot. egyh. és isk. lap“ban közlött dolgozatokat Tatát kellemetlen viszonyok folytán elhagyván, Székesfejérvárra tette át lakását, s itt irta szent-történeti novelláit, mellyek „Béthel“ cím alatt egy füzetben 1844-ben jelentek meg. Ezután Bökfy álnév alatt irta „Magyar panorama úti képekben“ című humoristikus munkáját, melly két év folytán a Pesti Divatlapban jelent meg. 1845-ben Pesti Divatlap, Életképek, Hazánk s Pesti Hírlap levelezője volt. 1846-ban négy társaival a rövid életű első magyar kölcsönös életbiztosító-intézetet alakította Fejérvárront, mellynél mint titoknok működött, s különféle lapokban megjelent számos buzdító értekezései mellett, egy „Népszerű tolmácsot“ irt az életbiztosításról. 1846-ban Fejérmegye jegyzőjévé, 1849-ben alispánná s a nemzeti gyűlésre képviselővé választatott, azonban ez utóbbi hivataláról csakhamar lemondott Forradalom után gazdasággal kezdett foglalkozni, s a Hölgyfutárban megjelent beszéljem kívül irta a „Házasság spekulációból“ és „Uram bátyám“ című regényeket; és sajátjává tette az angol, francia, olasz nyelveket 1851-ben a kecskeméti collegiumhoz hivatott meg tanáru, melly állomásáról politikai okokból elmozdított. Jelenleg Pesten tartózkodik, tollal keresve élelmét. — k.

Degré Alajos, regény- és színműíró, szül. Lipván, Temes megyében; tanulását Aradon, Szegeden és Nagyváradon vőgzé. Az 1843-ik országgyűlésen mint királyi táblai jegyző az ott gyakoromokoskodó ifjúság körében némi vezérlő szerepet játszott Ekkor kezdé meg írói pályáját néhány sikerültebb novellával, és „Zsarnok és fia“ című drámával, melly Posonyban adatott ki. Később az „Iparlovag“ című 3 felvonásos vígjátékkal gyönyörködtető ottani barátait, melly később a pesti nemzeti színpadra is került, Ezen első kísér-

letek után a színpad számára folytonosan társalgási vígjátékokkal foglalkozott, névszerint: „Eljegyzés álarcz alatt“, vígjáték 3 felvonásban; „Félreismert lángész“, vígjáték 3 felvonásban; „Félj és jegye“ vígjáték 3 felvonásban; „Segítsünk egymáson“, vígjáték 1 felvonásban, és több beszélek vajának 1846-ig munkálatai. 1853-ban újra az irodalom terére lépett hosszas hallgatás után „Bál előtt és után“ 2 felvonásos vígjátékkal; „Az atya szöktet“ vígjáték 1 felvonásban; „Megitta“ vígjáték 1 felvonásban, s legutóbb „Salvator Rosa“ melodráma 6 felvonásban. 1843-ik évben jelent meg „Két év egy ügyvéd életéből“ regény 2 kötetben; ezt követé „A kalandornő“ regény 2 kötetben, s „Salvator Rosa“ regény 3 kötetben; ezenfelül 3 kötet novella, számszerűt 29; mellyeken kívül azóta folyóiratokban s albumokban elszórva csaknem annyi jelent meg. — k.

Eszterházy Miklós, szül. 1582. apr. 8-ikán, Galantán; szülei Eszterházy Ferencz és Illésházy Zsófia protestánsok voltak; Miklóst a nagyszombati akkor híres tanodában neveltették; hol a vallásos érzelmű ifjú a classica literaturán és szónoklaton kívül rendkívüli szenvedéllyel tanulmányé zta a hittant; minek következménye lön, hogy meggyőződést szerzve a kath. vallás igazságáról, 1601-ben a kath. egyház buzgó tagjává lett. E miatt atyja házából kitiltotta, sőt örökségéből is kitagadta; nagybátyja Illésházy István pedig, ki iránt különben igen nagy bizalommal viseltetett, e lépéstől kérés, szorgalmazás, sőt Trencsén birtokának odaigérése által is visszatartani akarta, de hasztalanul: meggyőződésében mi s em bírta megtántorítani, sőt megunva a sürgetéseket, Illésházy udvarát elhagyta, és Mágocsi Ferencz kassai kapitányhoz menekült, ki alatt hadi szolgálatot viselt. Eszterházy először 1611-ben lett közfigyelem és köztisztelet tárgya, midőn a gazdag Dersfi Orsolya özvegy főnővel házasságra lépven, ez által a Dersfi és Mágocsi birtokok urává lett, s ezek közül a regécsi és tornai uradalmakat igaz örököseinek szabadon viszabocsátotta. Az igazságszeretet és önmegtadás ezen ritka példája annyira megnyerte neki II. Mátyás kegyét, miszerint

öt testvéreivel együtt báróvá s egyszersmind tanácsossá és hadi kapitánnyá nevezvén, Regécz törvényes urává tette. De nemcsak a fejedelem kegye, hanem a nemzet bizodalma is lón jutalma nagylelkűségének. 1614-ben ugyan is a nemzet nevében a linczi gyűlésre küldetett, hol a törökök elleni hadfolytatás tárgyalatott Megnyerve ekkép a külföldiek tiszteletét, nem volt fontos ügy, mellybe ő be nem folyt így egykori hitoktatójának Pázmány Péternek, turóczy prépostból esztergomi érsekké neveztetését ő eszközölte. — Ő maga is 1617-ben beregi, 1618-ban zólyomi főispán, titkos tanácsos, majd főudvarmesterré lévén, az ország zászlósi sorába lépett. Ezentúl az ország legfontosabb ügyei többnyire Eszterházy Miklóstra bízattak. 1619-ben a nagykárolyi békeértékelet, utóbb a feltámadt cseh rendekhez küldött országgyűlési bizottmány tagja volt; hasonlóan részt vett a haimburgi értekezletekben; majd a níkolsburgi béke megkötésében munkált közre: mire kamarás, országbíró, Érsekújvár és a bányavárosi végek kapitánya lett. Nyitra vizénél (1623.) kivívtott fényes hadi tette után Bécsbe 1624. jan. 20-kán diadalmenetet tartott, s a királyt a háború erélyes folytatására akaró bírni. A gyarmati török béke az ő befolyásával kötettet meg. Az 1824-iki év őszén a soproni prot. országgyűlés Eszterházy Miklóst katolikus létére szavazatai őt hatodával nádornak választotta; II. Ferdinand pedig Fraknó vár s ehhez tartozó uradalmak birtokával ajándékozta meg, s egyszersmind e vár örökös grófjává emelte. Wallenstein német hadvezérrel Bethlen hadain kivívtott győzelem, és az erre következett posonyi és szőnyi békekötés folytán a spanyol király 1628. aranygyapjat küldött neki, melly megtiszteltetésben akkorig csak ő és Bátori Zsigmond részesült. Később Rakóczy ellen vezérelte a hadat és eszközölte az 1631-iki kassai békét. II. Ferdinand halála után sok ellenei támadtak azok közt, kiknek pártján olly fényes sikerrel működött, mi életét nagyon elkeserítette, annyira, hogy a nádorságról több ízben adta be lemondását, s csak a király s az országrendek kérelmére tartotta azt meg; míg a nagy áron megkötött linczi béke után,

Nagy-Héflánban 1645. sept 11-én meghalt — Politikai levelein kívül, mellyeknek bővített második kiadását Toldy Ferencinek köszönjük, hitvitázó munkája maradt ránk, mellyet szinte a fáradhatlan Toldy „Galantai gróf Eszterházy Miklós munkái“ cím alatt, (Pest, 1853.) előszavába a szerző kimerítő életrajzát foglalva, adott ki két kötetben. — k.

Szepesi Imre, született 1811. apr. 9-én Léván, Bars-megyében. Itt elemi és középtanodai tanulmányait végezve, az ájtatos rendet választá működési körül, mellyben a tanítói pályára kiképeztetvén, Privigyén, 1828. és 1829. mutatta jövendő fáradozásainak zsengejét az első és második elemi tanodában. Majd azután a bölcsészeti és hittan-folyamat tanulmányait végezve, Kis-Szebenben és Budán a középtanodákban és helybeli nevelőkben mint különféle nyelvtani osztály-tanár és nevelő 8 évet töltött. 1842 felsőbb engedelmével a rend kormányzójának intézkedéséből b. Vécsey Miklós szép reményű fiainak nevelését vette át hét évre Bécsben, hol is a cs. egyetemenél a bölcsészeti karba kebelezteket. Nevelői működéseit Sárközön Szatmármegyében folytatta, midőn azon vidéken a pálinkaivás ártalmaitól elcsenevezett népnek nyomorain szivéből megindulva, akkoron a külföldön már diszló, hazánkban pedig alig csirázó mérsékegyetek ügyét mint irataival, mint tetteivel olly sikeresen előmozdította, hogy hivatalos foglalkozásai mellett őt helységet tisztítaná meg e felettebb káros testi és lelki mélytől. E végre tette nyilvánossá azon munkát, mellynek címe: „Egyházi beszédek a mérsékegyetek ügyében“. Nagy-Károly 1846. Mint nyilvános rendes tanár a pesti középtanodának ifjúságát német és görög nyelvre oktatta Kühner rendszere után, mellyet a tanuló ifjúságnak könnyebb kimivelhetése tekintetéből honi nyelvünkön már 1848. Budán közrebocsátott illy cím alatt: „Elemi hellen nyelvtan gyakorlatilag előadva.“ Ezt követte a szinte „Gyakorlatilag előadott elemi latin nyelvtaninak első és második része, a tanuló ifjúság használatára, Pesten 1850; valamint a „latin és hellen mondattaninak kiadása 1853-ban, melly könyvek a cs. k. oktatási mini-

sterium által a gymnasiumokban tankönyvökül elfogadtatván, már több javított kiadásnak örvendenek. — Ugyanő a vallásosság, nyilvános isteni tisztelet és egyházi ének iránt már rég hőbb érzelmeket táplálván keblében, kiadott 1853-ban egy ima- és énekes könyvet, e cím alatt: „Áhítat gyakorlatai imák- és énekekben“ a romai kath. ifjúság épülésére, melly is igen csinos alakban két aczélmetszettel díszítve jelent meg Bécsben Schwaiger Antal betűivel és hangjegyeivel, mellyek által a szabályosabb egyházi ének sikeresítésére nem keveset hatott az ifjúságnál. Ezt követték az erényt, ártatlanságot és jámbor örömet zengedező énekei e cím alatt: „Szívemelő és derítő énekek, mellyeket az énekelni és zenézni vágyó mindkét nembeli ifjúságnak ajánl“; ezekből már 2 füzetben 17 darab látott világot Pesten, 1855-ben, — Ugyanitt tőle 1856-ban „A boldogságos szűz Máriának ünnepein a sz. mise alatt több hangon éneklendő följánlatok“ (offertoriumok) jöttek létre. — Szepesi Imrét főleg a honi ifjúság erkölcsi és szellemi művelődése iránti előszeretet, és annak előmozdításában elfáradni nem tudó törekvés jellemzi. Tagja ő a m. k. természetudományi társulatnak is.

Thewrewk József (Ponori), szül. 1793. febr. 20-án Déván, Hunyadmegyében. Tanult a szászvárosi ref. gymnasiumban; ugyanott volt 1812—1816. tanár. 1817-ben kir. táblai jegyző lett. 1823-ban ügyvédi oklevelet nyert 1825-ben Posonyba tette át lakását, s az országgyűlések alatt a magyar nyelv tanításával foglalkozók. 1870. Bars- és Tolna-, 1834-ben Sopronmegye nevezte táblabiréul. Dolgozó társa volt az „Erdélyi Muzeum“ és pár hónapig Orosz József „Hírnök“-ének. Munkái nagyjából életrajzok, alkalmi versek, üdvözetek, emlékiratok, epigrammák, színjátékok stb. többnyire magyar nyelven. Legnevezetesebb munkája az 1825—7-ben kiadott „Glossarium politio-juridicum“ című műszótár. Továbbá ő nyomatója újra Posonyban 1834-ben a „Dictionairum pentaglottum Fausti Verantii“ című hét nyelven irt szótárt A többi művei közül említésre méltók: „Három értekezés Hunyadi Székely János születéséről“ (Posony, 1825.); „Magyar

Pantheon“ (u. o. 1826—7.); „Alapmondások“ (u. o. 1830—1.); „Magyar Anthologia“ (u. o. <83²₃ 2. kötet). „Erdélyi Pantheon“ (U. o. 1834.) „Hunyadi Székely Mátyás serlege⁴⁴ (Esztergom, 1855.). „Verböczy István deák műszavai régi magyarázatokkal⁴⁴. (Pozsony, 1844.) Ezenfelül Hóraféle lázadásra vonatkozó iratok stb. (Lásd összes műveinek jegyzékét „Ponori Thewrewk József minden munkái“ cím alatt 1852-ben megjelent könyvben.) — k.

Magyar írók

Születési évrend szerint *)

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Vitéz (Zrendai)		Dávid	1548
Báthori	—	B. Balassa	1551
Cesinge	1432	Bejthe	—
Balis István	—	Félegyházi	—
Farkas András	1503	Csáktornyái	—
Erdőei	1504	Vásárhelyi	1561
Veráncz Antal	1504	Vathai	1568
Kis István	1505	Sooa Kristóf	—
Gálszécsy	—	Pázmány	1570
Juhász (Melius)		Lépes	1570
Tinódy		Alvinczi	1570
Batizi	1510	Eszterházy Tamás	1571
Draskovich	1515	Baróti Miklós	—
István fi		Káldi	1572
Heltai		Derecskay	—
Ilosvai Selymes		Molnár Albert	1574
Barcsai Nagy		Gr. Eszterházi Miklós	1582
Telegdi	1535	Pálházi	—
Szánté (Arator)	1541	Samarjai	1585
Mossd czi	1542	Balásfi	—
Skaricza	1544	Melolal Nyilas	—
Bornemisza	—	Gelci Katona István	1594
Rimái	1547	Csombor	1595
Veráncz Faustus		Gergei	—

*) Gyűjtő-társam chronologicus rendben kívánta a gyűjteményt. Én ide iglatván, — k. a szerkesztés könnyebbségéért és olvasók kényelméért az alphabeticumot czélszerűbbnek véltem: az évrend szerinti névsorozatot

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Beniczky	1603	Bossányi Farkas	1669
Lippai	1606	Szúnyog	1669
Derkai	1608	Ács (id.)	—
Gr. Zrínyi Miklós	1616	Csúzi Cseh János	—
Ágoston -	1616	Debreczeni Ember	1670
Pipái Pariz Imre	1616	Dálnokl Benkó	—
Sámbár	1617	Gr. Zichy Péter	1674
Apáczai Csere	1619	Timon	1675
Czeplédi	1620	Taxonyi	1677
Gyöngyössy	1620	Rádai Pál	1678
B. Liszti	1620	Ács (ifj.)	—
Pósházi	1623	Bél	1684
Tarnóczy	1626	Gyalog!	1686
Komáromi Csipkés	1630	Kolosvári Pál	1686
Lisznyal Pál	1630	Jegenyei	1691
Szentilonay	—	Berzeviczi	1692
Pereszlényi	1630	Bird Márton	1693
Kis Imre	1631	Szilágyi Sámuel	1695
Kecskeméti	1633	Szabó István	1695
Szentiványi	1633	Kunics	1697
Kölesért	1634	Patay	1697
Paakó	1634	Tatai	1698
Landovics	163»	B. Amadé	1703
Szarka	1635	Faludi	1704
Csúzi Cseh Jakab	1638	Jambresich	1705
Némethy	1638	Bertanfl	1706
Otrokocsi Feris	1640	Barányi	1710
Cáete	1645	Gr. Lázár	1710
Gr. Koháry	—	Böd	1712
Párispapai	1649	Kereskényi	1713
Tótfalusi Kis	1650	Rádai Gedeon	1713
Eszterházi Pál		Traxler	• 1713
Bárányt	1657	Kovács Fercncz	1714
Szerdahelyi	1661	Balogh József	1715
Szörényi	1664	Telek	1716

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Bajtai	1717	Bielck	1744
Gr. Haller	1717	Novák	1744
Kaprinay	1717	Benyák	1745
Vargyas	1717	Cliázár	1745
Gusztényi	1718	Petrózai Trattner	1745
B. Orczy	1718	Kovács Ágoston	1747
Vajda Samu	1718	Bandi	—
Nagyajtai Cserei	1719	Ráth Mátyás	1749
Barna János	1720	Révai	1749
Varjas	1721	Gr. Batthyányi Alajos	1750
Daniel Polixéna	—	Bogáti	1750
Gr. Gvadányi	1725	Darabos	1750
Iliéi	1725	Péczeli	1750
Miháلتz	1726	Brezanóczy	—
Hollósy	1728	Bella	1751
Kosma	1728	Benkő Ferencz	—
Molnár János	1728	Egervári	1751
Mossóczy Institoria	1732	Gyarmathy Sámuel	1751
Hajas	1733	Bállá Imre	—
Nagy Ignác	1735	Virág Benedek	1752
Sartori	«735	Fabsich	1753
Aranka	1737	Géléi	1754
Báróczy	1737	Ányos	1750
Gr. Teleki József (id.) 1738		Boros	—
Baráti Szabó	1739	Endrődy	1736
Bessenyei	1740	Hegyí	1756
Dugonics	1740	Szemes	1756
Gr. Batthyányi Ignác 1741		Bátori	1757
Bújnía	1741	Török Damascen	1757
Alexovics	1742	Verseghy	1757
Barcsai Ábrahám	1742	Bird Márton	1759
Kovács Pál Rupert	1742	Kazinczy	1759
Simái	1742	Vallaszky	1759
Benkő Samud	1743	Budai Ferencz	1760
Virág Jácint	1743	Fazekas	1760

IV

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Görög	1760	Pyrker	1772
Horváth Ádám	1760	Somogyi (Csizmazia)	1772
Kulcsár	1760	Gr. Teleki Domokos	1773
B. Prónay Sándor	1760	Csokonai Vitéz	1774
Balia	—	Bene	1775
Bárány Péter	—»	Bolyai Farkas	1775
Czinke	1761	Kolosváry Sándor	1775
Hrabovszky	1762	Kopácsy	1775
Szilágyi Peren ez	1762	iXngyalfi	1776
Bacsányi	1763	Berzsenyi	1776
Kövy	1763	Nyiry	1776
Gr. Teleki László	1764	Bálin th	1777
Vályi	1764	Horváth Endre	1778
Kis József	1765	Vitkovics	1778
Sárvári Pál	1765	Széchy	1778
Budai Ezaiás	1766	Baricz	1779
Fejér	1766	Egyed	1779
Kresznerics	1766	Grosser	1779
Kassai	1767	Gáthy	1780
Szabó János	1767	Gorove	1780
Ángyán	1768	Gyurikovics	1780
Dayka	1768	özséb	1780
Döme	1768	Rumi	1780
Schedins	1768	B. Szepessy	1780
Szentjóbl Szabó	1768	Vasa László	1780
Horváth János	1769	Eresei	1781
Kis János	1770	Hegedüs	1781
Köteles	1770	Sztrokay	1781
Németh	1770	Horváth Zsigmond	1782
Gr. Dessewify József 1771		Katona	1782
Kármán	1771	Kovács Márk	1782
Márton	1771	Salamon	1782
Georch	1772	Szász József	1782
Kisfaludy Sándor	1772	Dohovics	1785
Zigan	1772	Somossy	1783

V	Név Születési év.	Név Születési év.
		Thaiaz 1789
Szlemenics	1783	Beregszászi 1790
Zsombori	1783	Bitnicz 1790
Bnczy	1784	Cherrier 1790
Dankovszky	1784	Frank 1790
Fenix	1784	Imre 1790
Homonnai	1784	Kállay 1790
Horváth István	1784	Kerekes Ábel 1790
Horváth József Elek	1784	Kovács Mátyás 1790
B. Mednyánszky	1784	Kölcsey 1790
Szeder	1784	Pap István 1790
Tanárky	1784	Pétert 1790
Tittel	1784	Gr. Teleki József (ifj.) 1790
Beke	1785	Szaniszló József 1790
Körösi Csöm»		B. Barkóczy 1791
Majer József	1785	Fabriczy 1791
Méhes	1785	Gebhardt 1791
Scitovszky	1785	Gombos 1791
Szemere Pál	1785	Jerney —
Gr. Teleki Ferenc (id.)	1785	Hoblik 1791
Bresztyenszky	1786	Jallosits 1791
Döbrentei	1786	Kovács Antal 1791
Fáy	1786	Perget 1791
Gál Domokos	1786	Bállá Károly 1792
Guzmics	1786	Bartfay 1792
Hetényi	4786	Bartakovics 1792
Igaz	1786	Helmeczy 1792
Beszédes	1787	Gr. Széchényi 1792
Csorba		Szaniszló Ferencz 1792
Szalay Imre	1787	Bárány Ágoston 1793
Kisfaludy Károly	1788	Brünek 1793
Walther	1788	Bogát 1793
Maar	1788	Illés 1793
Tóth László	1788	Kiss Károly 1793
Oswald	1789	Szentmiklósy 1793
Szakácsi	1789	

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Thewrewk (Ponori)	1793	Horváth Bálint	1799
Szontagh	1793	Kubinyi	1.799
Balogh Pál	1794	Petro vies	1799
Vezerle	1794	Udvardy János	1799
Albach	1795	Zádor (Stettner)	1799
Árvay	—	Csucsor	1800
Balás Theophil	1795	Fogarasy Mihály	1800
Balásházy	1795	Pap Ignác	1800
Fábián Gábor	1795	Szenczy Ferencz	1800
Farkas Sándor	1795	Szenvey	1800
Györy	1795	Tessedik	1800
Podhradazky	1795	Vörösmarty	1800
Szilasy	1795	Vecsei	1800
Bertha	1796	De la Casse	1801
Érdi	1796	Fogarasy János	1801
Gévay	1796	Kocsányi	1801
Hollók	1796	Szabó István	1801
Jernei	1796	B. Dercsényi	1802
B. Jósika	1796	Faigei	1802
Kronperger	1796	Pólya	—
Kerekes Ferencs	1797	Sárkány	1802
Balásházy	1797	Zsoldos	1803
Lassú	1797	Czente	1803
Mátray	1797	Kossovich	1803
Megyeri	1797	Bajza	1804
Nagy Károly	—	Bezerédy Amália	1804
Szilágyi Ferenci	1797	Csacskó	1804
Brassay	1798	Csató	1804
Hutter	1798	Csécsy	1804
Jakab István	1798	Gózony	1804
Szász Károly	1798	Grynaeus	1804
Szenczy Imre	1798	Horváth Cyrill	1804
Szentpétery	1798	Kacskovics	1804
Csorba	1799	Michnay	1804
Fridvalszky	1799	Nagy Márton	1804

Név Születési év.		Név	Születési év.
Sághi	1804	Györgyényi	1809
Varga János	1804	Fábián Ambrus	1809
Sámuel	1804	Fáncsy	1809
Tormay	1804	Horváth Mihály	1809
Gegő	1805	Jászai	1809
Hindy Iván	1805	Karvassy	180&
Korecz	1805	Magyar Ferencz	1809
Toldy (Schedel)	1805	Nagy János	1809
Intay	1806	Soltész	1809
Palotay	1806	Székács	1809
Ranolder	1806	Taubner	1809
Sasku	1806	Vállas	1809
Beély	1807	Bernát	1810
Császár	1807	Csajágghy	1810
Cseri	1807	Gyarmat hi	1810
Fényes	1807	Haas	1810
Hindy Mihály	1807	Hunfalvi Pál	1810
Horváth (Petricsevich)	1807	Kovács Pál	1810
Lendvay	1807	Kunoss	1810
Nagyfejed	1807	Matics	1810
Ramóczy	1807	Nagy Ignác	1810
Roskoványi	1807	Szabó Imre	1810
Schirhuber	1807	Rendek	1810
Tarczy	1807	Udvardi Ignác	1810
tír. Dessewffy Aurél	1808	Gaál	1811
Zimmermann	1808	Feniczy	1811
Kovács Pál	1808	Ferenczy	1811
László	1808	Körmöczy	1811
Szőnyi	1808	Márkfl	1811
Tasner	1808	Mészáros	1811
Vajda Péter	1808	Ötvös	1811
Argenti	1809	Somogyi Károly	1811
Flór	1809	Sties	1811
Bacsák	1809	Szepesi Imre	1811
Déry	1809	Dessewffy Emil	1812

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Fojtónyi	1812	Kovács Sebestyén	1815
Frankcnburg	1812	Kelmen A.	1815
Garay János	1812	Latkóczyné	1815
Hanák	1812	Márki	1815 _t
Lányi	—	Matusik	1815*
Lukács	1812	Sujánszky	1815
Peregriny	1812	Zerich	1815
B. Prónay Gábor	1812	Mester	1815
Porubszky	1812	Arenstein	1816
Róder	1812	Ballag! (Bloch)	1816
Szemere Bertalan	1812	Birányi	1816
Békefy	1813	Czeh	1816
Benczúr	1813	Hoványi	1816
B. Eötvös	1813	b. Kemény Zsigmond	1816
Henszlmann	1813	Mannó	1816
Kuthy	1813	Sárváry Béla	1816
Majer István	1813	Somogyi Alajos	1816
Perlaky	1813	Spindelhuber	1816
Sümeghy	1813	Szvorényi	1816
Szabd Samuel	1813	Télfl	1816
Szalay László	1813	Arany	1817
Wenczel	—	Danteiik	1817
Schröck	1813	Gönczy	1817
Dr. Török József	1813	Illucz Oláh	1817
Vas	1813	Jókainé	1817
Barcs	1814	Medgyes	1817
Ney	1814	Pap	1817
Pauer	1814	Pajer	1817
Pulszky	1814	Ráth Józstf	1817
Rónai	1814	Schuszter	1817
Szigligeti	1814	Trefort	1817
Tóth Lőrincz	1814	Garay Alajos	1818
Borosa Mihály	1815	Losonezy	1818
Berzay	1815	Nagy Imre	1818
Kovács (horti)	1815	Ribianszky	1818

Név	Születési év.	Név	Születési év.
Vachott Sándor	1818	Barna Ignác	1822
Bérczy	1819	Berecz Károly	1822
Horváth Pina	1819	Csengeti	1822
Beöthy Zsigmond	1819	Jámbor	1822
Gyurit*	1819	Irinyi József	1822
Kőnek	1819	Herényi	1822
Könnye	1819	Lakner	1822
Perger	1819	Lichtner	1822
Pompéry	1819	Lónyai	1822
Vide	1819	Bécsy	1822
Beguly	1819	Szokolay	1822
Tampa	1819	Ipolyi (Stammer)	1823
Trautwein	1819	Kövér	—
Adorján	1820	Lisznay Kálmán	1823
Degré	—	Oltványi	1823
Czakó	1820	Pálffi	1823
Hunfalvy János	1820	Petőfy	1823
Kőváry	1820	Blömelhuber	1824
Lanka	1820	Dobsa	1824
Lutter	1820	Egressy	1824
Irinyi János	—	Malom Luiza	1824
Magyar Mihály	1820	Mentő vich	1824
Munkay	1820	Stikey	1824
Nyulassy	1820	Szilágyi Virgil	1824
Pongrátz	1820	Berecz Imre	1825
Vahot Imre	1820	Fuchs	1825
Zalka	1820	Greguss	1825
Gr. Andrásy	1821	Jókai Mór	1825
Atádi	1821	Klezsó	1825
Benőfy	1821	Lévai	1825
Csapiár	1821	Szász Károly	1825
Samarjai Károly	1821	Székely	1825
Szabóky	1821	Talabér	1825
Sselestey	1821	Zichy Antal	1826
Tárkányi	1821	Beöthy László	1826

<i>Név</i>	Születési év.	<i>Név</i>	Születési év.
yulai	1826	Majer Károly	1850
héz	1826	Szathmári	1851
ulyovszky	1827	Tóth Kálmán	1851
nkay	1827	Bozzai	1852
egfi	1827	Szász Póli	1852
ilágyi Sándor	1827	Balogh Zoltán	1855
ajda János	1827	Bulyovszkyné	1855
mpelen Riza	1829	Majthényi Flora	1857
lázs	1850		

Igazítás. A 14. lapon 14. sor felülről Platarch helyett olv. Plutarch. — 25-ik 1. 4. sor alólról Baróczy helyett olv. Biróczy, — 142. 1. 5. sor alólról 1009 helyett olv. 1809—185. lapon 20. sor felülről 1802 helyett olv. 1852. — 216. lapon 4. sor felülről 1898 helyett olv. 1798. — 225 ík lapon, 4-dik sor alólról 1853 helyett olv. 1553.